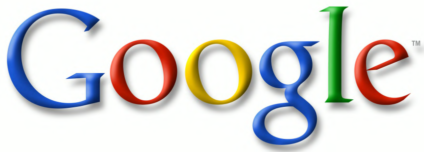
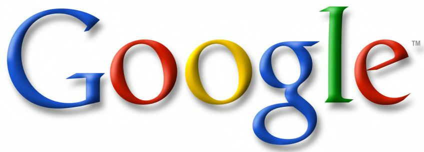
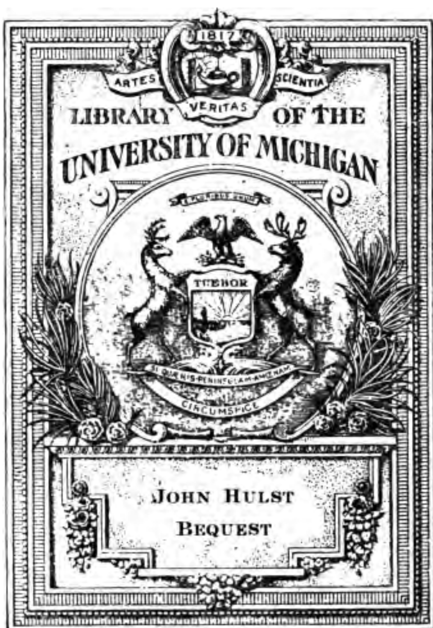

1817
ARTES
SCIENTIA
VERITAS
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
CIRCUMSPICE
JOHN HULST
BEQUEST

GESCHIEDENIS.

BRIEFWISSELING.

BRIEFWISSELING

VAN

Mr. W. BILDERDIJK

MET

DE HOOGLEERAREN EN MRS.

M. EN H. W. TYDEMAN,

GEDURENDE DE JAREN 1807 TOT 1831.

UITGEGEVEN DOOR

H. W. T. TYDEMAN,
Predikant te Rosendaal (Noord-Brabant).

TWEEDE DEEL.

TE SNEEK, BIJ
VAN DRUTEN & BLEEKER.
1867.

NAAMLIJST DER INTEEKENAREN.

Z. M. de Koning, voor 2 exemplaren.
Z. K. H. Prins Frederik.
Z. K. H. de Prins van Oranje.
Z. K. H. Prins Hendrik, voor 2 exemplaren.

Altorffer, (J. C. en W.) Boekhandelaars te Middelburg, 2 exx.
Balfoort, (D. A.) Custos aan de Akad. Bibliotheek te Utrecht.
Bazendijk, (P. M.) Boekhandelaar te Rotterdam.
Beaufort, (Freule de) te Utrecht.
Beets, (W.) Boekhandelaar te Delft, 2 exx.
Belinfante, (Gebr.) idem te 's Gravenhage.
Benthem & Jutting, (van) idem te Middelburg, 2 exx.
Bentum & Zn., (J. van) idem te Gouda, 2 exx.
Berkhout, (Mr. E. A.) te Amsterdam.
„ (Mr. P. H.) Griffier bij 't Kantongerecht te Loenen.
„ (Mr. J. Teding van) Lid der Provinciale Staten en van het Prov. Gerechtshof van N.-Holland te Amsterdam.
Beyers, (J. L.) Boekhandelaar te Utrecht, 4 exx.
Bibliotheek (Akademische) te Groningen.
„ „ „ Utrecht.
„ der stad Amsterdam.
„ van het Genootschap Doctrina et Amicitia te Amsterdam.
„ (Koninklijke) te 's Gravenhage.
„ der stad Haarlem.

Bibliotheek der Remonstrantsche Gemeente te Amsterdam.
Bichon van IJsselmonde, (J. D.) Controleur van 's Rijks belastingen te Rotterdam.
„ (Mr. M.) te Rotterdam.
Bielevelt, (C.) Boekhandelaar te Utrecht.
Bisschop, (Dr. W.) Leeraar aan de H. B. school te Leeuwarden.
Blankenberg & Zn., (B.) Boekhandelaars te Amersfoort.
Blom, (A. J.) Boekhandelaar te Culemborg.
Blom, (H. C.) Boekhandelaar te Utrecht.
Blommaert, (Jhr. Phs.) Letterkundige te Gent.
Boas, (Mr. E.) te Amsterdam.
Bodel Nyenhuis, (Mr. J. T.) te Leiden, 4 exx.
Bohn, (Erven F.) Boekhandelaars te Haarlem, 2 exx.
Bok Jr., (J. H.) Notaris te Amsterdam.
Bolhuis van Zeeburgh, (J. van) Litt. Student te Leiden.
Bolle, (D.) Boekhandelaar te Rotterdam.
Boogaart, (F.) idem te Weesp.
Bosch, (J. A. Kallenberg van den) Huize Laanzigt bij Breda.
Bosch van Drakesteijn, (Mr. J.) Commissaris des Konings in Noord-Brabant te 's Hertogenbosch.
Braat, (P. K.) Boekh. te Dordrecht, 2 exx.
Brinkgreve, (J.) idem te Deventer.
Brinkman, (C. L.) idem te Amsterdam, 2 exx.
Brill, (E. J.) idem te Leiden, 6 exx.
Broese, (J. G.) idem te Utrecht, 6 exx.
Brouwer, (Jan D.) idem te Amsterdam.
„ (G.) idem te Deventer, 2 exx.
Brummeler Andriesse, (J. C. ten) Predikant te Hoorn.
Bull, (A. J. de) te Amsterdam.
Buren, (Mr. J. H. van) Advokaat te Rotterdam.
Burgerschool, (Rijks Hoogere) te Middelburg.
„ „ te Utrecht.
Buys, (Mr. J. T.), Hoogleeraar te Leiden.
Byleveldt, (J.) Boekhandelaar te Utrecht.
Calkoen, (Mr. A. J. van Beeck) te Utrecht.
Calkoen, (J. H.) Predikant te St. Laurens.
Callenbach, (G. F.) Boekhandelaar te Nijkerk, 2 exx.

Campagne, (H. C. A.) Boekhandelaar te Tiel, 2 exx.
Capadose, (Dr. A.) te 's Gravenhage.
„ (Mr. Is.) Ambtenaar te 's Gravenhage.
Cleef, (Gebr. van) Boekhandelaars te Amsterdam.
„ „ „ „ te 's Gravenhage, 2 exx.
Cock, (Mr. H.) Emeritus-Hoogleeraar te Leiden.
Couvee, (M. M.) Boekhandelaar te 's Gravenhage.
Crommelin, (C. A.) te Amsterdam.
Dam, (Mr. Jb.) te Zutphen.
Dobben, (J. F. van) Boekhandelaar te Haarlem.
Doedes, (G.) Theol. Student te Utrecht.
Doesburgh, (S. C. van) Boekhandelaar te Leiden, 4 exx.
Dólleman, (J.) Notaris te Heemstede.
Doorman, (Erven) Boekhandelaars te 's Gravenhage, 3 exx.
Doorn & Zn., (C. van) „ „ „
Drabbe, (Dr. J. C.) te Leiden.
Dull, (Mr. W. H. G.) te Amsterdam.
Dura, (J. F. van) Predikant te Oene.
Duymaar van Twist, (Mr. A. J.) Oud Gouverneur-Generaal van Ned. Oost-Indië, te Diepenveen.
Duyn van Maasdam, (Baron G. A. G. P. van der) Rentmeester van het kroondomein te Wageningen.
Dijk, (J. P. van) Boekhandelaar te Zwolle.
Eekhoff, (W.) Boekhandelaar te Leeuwarden, 3 exx.
Eik, (J. van) te Amsterdam.
Engelbregt (Dr. C. A.) Directeur der Rijks hoogere Burgerschool te Utrecht.
Engels, (P.) Boekhandelaar te Leiden, 4 exx.
Eversz, (J. W.) Boekhandelaar te Zeist.
Fleischer, (J. A.) Rijks Telegrafist te Amsterdam.
François, (Mr. C. J.) Procureur bij den Hoogen raad te 's Gravenhage.
Frederikse (J. J.) Rijks Telegrafist te Amsterdam.
Fremery, (Mr. J. P. de) te 's Gravezande.
Fruin, (Dr. R.) Hoogleeraar te Leiden.
Funcke, (G. L.) Boekhandelaar te Amsterdam.
Gebhardt & Comp., (J. H.) Boekhandel. te Amsterdam, 3 exx.

Geer van Jutfaas, (Prof. Mr. B. J. L. Baron de) Hoogl. te Utrecht.
Gelderman, (H. J.) Boekhandelaar te Meppel.
Genootschap (Friesch) van Geschied-, Oudheid- en Taalkunde te Leeuwarden.
„ van Noord-Brabant, (Provinc.) te 's Hertogenbosch.
Gerretsen, (H. J.) Boekhandelaar te 's Gravenhage.
Giffen, (L. van) Boekhandelaar te Groningen.
Golverdinge, (J. van) Boekhandelaar te 's Gravenhage. 4 exx.
Goor, (G. B. van) Boekh. te Gouda.
Greven, (J.) Boekh. te Utrecht.
Groen van Prinsterer, (Mr. G.) Archivaris van Z. M. Huis-Archief, te 's Gravenhage.
Grottendiek, (H. F. W.) Evang. Luth. Predikant te Alkmaar.
Gulcher, (Mr. C. F.) te Amsterdam.
Gulik Jr., (J.) Hoofdonderwijzer te Rotterdam.
Haar, (Prof. Dr. B. ter) te Utrecht.
Harmes, (G.) Rijks Telegrafist te Amsterdam.
Harte, (P.) Boekhandelaar te Bergen op Zoom.
Hazenberg Czn., (Jac.) Boekh. te Leiden.
Helden, (C. van) Boekh. te Amsterdam.
Hemert, (A. van) Rijks Telegrafist te Amsterdam.
Heteren, (J. H. en G. van) Boekhandelaars te Amsterdam.
Heyden, (H. Scheefhals van der) Boekh. te Antwerpen.
„ (J. C. van der) Notaris te Mydrecht.
Heykamp, (H.) Bisschop van Deventer, Pastoor bij de Bisschoppelijke Kleresy te Rotterdam.
Hoek, (Gebr. van der) Boekhandelaars te Leiden, 3 exx.
Hoet, (H. ten) Boekh. te Nijmegen, 2 exx.
Hoeven, (Prof. Dr. M. des Amorie van der) te Amsterdam.
Hogendorp, (F. Graaf van) te 's Gravenhage.
Hoog, (H. de) te Dalem.
Hoog & Kruyt, Boekh. te Rotterdam.
Hoogstraten & Zn., (A. van) Boekh. te 's Gravenhage, 2 exx.
Hooiberg & Zn., (T.) Boekh. te Leiden.
Hoorn, (J. A.) te Bergen op Zoom.
Höveker, (H.) Boekh. te Amsterdam, 6 exx.
Hugenholtz, (Mej. J. A.) te Rotterdam.

Huffel, (A. J. van) Boekh. te Utrecht.
Ingen, (Jhr. H. M. P. C. van) te Steenwijk.
Jacobs, (J.) te Roosendaal.
Jäger, (H. B.) te Roosendaal.
Jonge, (C. de) Raadsheer in het Provinciaal Gerechtshof van Zeeland, te Middelburg.
Jonge, (Jhr. Mr. W. F. de) te Utrecht.
Kampen, (P. N. van) Boekhandelaar te Amsterdam, 3 exx.
Kanngiesser, (J. A.) te Nijmegen.
Kemink & Zn., Boekh. te Utrecht, 8 exx.
Kemper, (A. K.) te Gouda.
Kemper, (Jhr. Mr. J. de Bosch) Oud-Hoogl. te Amsterdam.
Kesteren, (H. J. van) Boekh. te Amsterdam.
Keuchenius, (Mr. L. W. C.) te Leiden.
Kirberger, (W. H.) Boekh. te Amsterdam.
Kneppelhout, (J.) te Hemelsche berg, bij Oosterbeek.
Kneppelhout van Sterkenburg, (Mr. K. J. F. C.) te Leiden.
Koch, (A. S. J.) te Amsterdam.
Koenen, (Mr. H. J.) te Amsterdam.
Koning, (Mr. J. S. G.) Advocaat en Notaris te Wedde.
Kramers, (H. A.) Boekh. te Rotterdam, 2 exx.
Kroese, (W. H. Stenfert) Boekh. te Arnhem, 2 exx.
Lange, (J. de), Boekh. te Deventer.
„ (Mr. M. J. de) Advocaat te Amsterdam.
Langenhuijsen, (C. L. van) Boekh. te Amsterdam.
„ (Gebr. J. en H. v.) Boekh. te 's Gravenhage.
Lantsheer, (Mr. M. F.) Raadsheer in het Provinciaal Gerechtshof van Zeeland, te Middelburg.
Leesgezelschap Keur van Letteroogst, te Amsterdam.
„ Tot oefening in ledige uren, te 's Gravenhage.
„ Utile Dulci, te 's Gravenhage.
„ Waarheidsliefde, te Nijkerk.
„ Diversa sed una, te Tiel.
„ Disce legendo, te Utrecht.
„ Themis, te Utrecht.
„ Ring van Predikanten te Breda.
„ Ring van Predikanten te Bergen op Zoom.

Leesmuseum, (Het) te Amsterdam.
„ „ te Haarlem.
Leeuwen Lz., (C. J. van) Boekh. te Woerden.
„ (Mr. E. M. van) te Amsterdam.
„ (J. W. van) Boekh. te Leiden, 2 exx.
„ (M. D. van) Boekh. te Roosendaal, 3 exx.
Lennep, (Mr. W. W. van) te Amsterdam.
Loon, (A. van) Boekh. te Tiel, 3 exx.
Loosjes, (Erven) Boekh. te Haarlem.
Loudon, (Mr. J.) Commissaris des Konings in de provincie Zuid-Holland, te 's Gravenhage.
Lyndrajer, (Mr. P.) Burgemeester van Sassenheim.
Macdonald, (F. J.) Boekh. te Haarlem.
Made, (P. M. van der) Boekh. te Amsterdam, 4 exx.
Mandele, (Mr. J. E. van der) te Delft.
Mar, (J. de la) Med. Doct. te Amsterdam.
Meer, (Jac. van der) Boekh. te Deventer.
Meerburg, (G. F. Gezelle) Boekh. te Gorinchem.
Mees Azn., (G.) Vice-Presid. d. Arr. Regtbank te Rotterdam.
Mertens, (J. H.) te Antwerpen.
Mesch, (A. H. van der Boon) Hoogleeraar te Leiden.
Mey, (Mr. W. P. C. Knuijse de) te 's Gravenhage.
Meijer, (H. A.) Boekh. te Amsterdam, 2 exx.
Mooy, (G. de) Rijks Telegrafist te Amsterdam.
Mooy, (H. W.) Boekh. te Amsterdam.
Moulijn, (W. P. M.) Theol. Candidaat te Utrecht.
Mouthaan, (N. J.) te Amsterdam.
Mouton, (Mr. J. W.) te Groningen.
Mouw, (J. C. der) Boekh. te Zwolle.
Muller, (Frederik) Boekh. te Amsterdam.
„ (Gebr.) Boekhs. te 's Hertogenbosch, 3 exx.
„ (Johs.) Boekh. te Amsterdam, 2 exx.
„ (P. L.) Litt. Candidaat te Leiden.
Munchen, (E. E. van) Boekh. te Haarlem.
Mys, (D.) Boekh. te Tiel.
Nepveu, (Mr. J. I. D.) Griff. b. h. Prov. Gerechtsh. te Utrecht.
Nieuwenhuis, (F. J. Domela) Hoogleeraar te Amsterdam.

Noman & Zn., (J.) Boekh. te Zalt-Bommel.
Noordendorp, (J.) Boekh. te Amsterdam, 4 exx.
Noordhoff, (P.) Boekh. te Groningen.
Numan, (Mevrouw de Wed. Star) geboren O. C. S. v. Swinderen, te Groningen.
Nijhoff, (M.) Boekh. te 's Gravenhage, 4 exx.
Oordt, (W. van) te 's Gravenhage.
Overbeek, (G. van) Boekh. te Alphen.
Palm, (P. J. van der) te Rotterdam.
Pan, (Mr. J.) Oud-Raadsheer in het Provinc. Geregtshof van Drenthe, te Hoorn.
Pape, (Mr. J. D. W.) Lid van den Hoogen Raad der Nederlanden, te 's Gravenhage.
Perron, (Mr. H. W. du) Lid der beide Hooge Geregtshoven van Nederl. Indië te Batavia.
Pickhardt, (K. W.) Boekh. te 's Gravenhage, 2 exx.
Pinto, (Mr. A. de) Lands-advocaat te 's Gravenhage.
„ (Mr. I. B. de) te Gouda.
Poeschmann, (G. B.) Boekh. te Rotterdam.
Poll, (Mr. W. van de) te Tiel.
Post Jr., (C. v. d.) Boekh. te Utrecht, 3 exx.
Pruimers, (N.) te Zwolle.
Reuchlin, (Jhr. P. A.) te Tiel.
Robbers, (Jac. G.) Boekh. te Rotterdam.
Röell, (J. W. D.) te Velzen.
Roem, (Johs.) Boekh. te Alkmaar.
Rogghé, (W.) Boekh. te Gent.
Ronde, (Mevrouw C. A. de) Wed. I. M. Knuppel, te Delft.
Rooijen, (A. J. S. van) Boekh. te Utrecht, 2 exx.
Rousseau, (J. F.) Bewaarder der Hypotheken en van het Kadaster, te Breda.
Royaards, (A. J.) Theol. Student te Utrecht.
Ruyter, (J. de) Boekh. te Amsterdam.
Sain, (Mr. J. G. de) Leeraar bij de H. B. school te Venlo.
Sala, (L. J.) te Roosendaal.
Salvador, (Jhr. M.) Lid van den Gemeenteraad te Haarlem.
Sandberg, (Jhr. Mr. A. J.) Phil. Student te Utrecht.

Sande, (Mr. J. H. van der) Raadsheer in den Hoogen Raad te 's Gravenhage.
Scheffer, (J. H.) Archivaris der stad Rotterdam.
Scheltema, (J. H.) Boekh. te Amsterdam, 2 exx.
„ (Mr. M. W.) Hoogleeraar te Leiden.
Schierbeek, (R. J.) Boekh. te Groningen, 2 exx.
Schooneveldt, (J. A.) Theol. Student te Amsterdam.
Schijvliet, (Ds. H. C. G.) Herv. Predikant te Utrecht.
Seminarie (R. C.) te Culemborg.
Sepp, (Ds. C.) te Leiden.
Sepp & Zn., (J. C.) Boekhandelaars te Amsterdam.
Seyn, (Dr. G. P.) te Roermond.
Sigtenhorst, (A. J. van den) Boekh. te Deventer.
Sillem, (Mr. H. A.) te Amsterdam.
Smits, (W. F.) Jur. Student te Utrecht.
Sombeek, (P. N.) Boekh. te Zaandam.
Spanjaard, (H.) Boekh. te Steenwijk.
Steeden, (H. G. van) Boekh. te Hellevoetsluis.
Stockum, (W. P. van) Boekh. te 's Gravenhage.
Stoeller, (W. L.) Boekh. te Rotterdam.
Stolte, (D.) te Amsterdam.
Swart Abrahamsz, (J.) te Amsterdam.
Swaving, (Mr H. J.) te Zutphen.
Tassemeijer, (E. H.) Boekh. te Rotterdam, 5 exx.
Telders, (C.) te 's Gravenhage.
„ (Mr. J. H.) te Utrecht.
Terpstra, (Mr. W.) Advocaat-Gener. bij het Prov. Gerechtshof van Zuid-Holland, te 's Gravenhage.
Terveen & Zn., (J. G. van) Boekh. te Utrecht.
Thieme & Comp., (W. J.) Boekh. te Zutphen, 6 exx.
Thierry & Mensing, (Erv.) Boekh. te 's Gravenhage, 6 exx.
Tibout, (Wed. W. J.) Boekh. te Wageningen.
Tielkemeijer, (J. H.) Boekh. te Amsterdam, 2 exx.
Tholen, (Mej. J. A.) te Rhedersteeg.
Toorenenbergen, (Ds. Alb. van) te Groningen.
„ (J. J. van) V. D. M., Director bij de Utrechtsche Zendingsvereeniging te Utrecht.

Trip van Zoutlandt, (Jhr. W. F.) V. D. M. te Hattum.
Tromp, (W. A.) te Woudsend.
Tulleken, (Mr. J. B.) te Nijmegen.
Tuyll van Zuylen, (Mr. W. R. Baron van) te Zuylen.
Twiss, (Mr. R.) te 's Hertogenbosch.
Tydeman, (Mej. A. E. A.) te Leiden.
„ (Mr. J. W.) Advocaat te Amsterdam.
„ (Mr. M.) te Tiel.
„ (Dr. P. H.) Rector te Tiel.
„ (Dr. F. W. L.) te Meppel.
Velderman, Leeraar aan de Hoog. Burgerschool te Arnhem.
Verbeek, (Mr. P. J. G.) te Twello.
Vermande, (Gebr.) Boekhs. te Hoorn, 2 exx.
Vervier, (Karel) Lid van den Provincialen Raad, te Gent.
Visser, (M. J.) Boekh. te 's Gravenhage.
Vloten, (Dr. J. van) te Deventer.
Vreede, (Prof. Mr. G. W.) te Utrecht.
Vries Jzn., (Mr. Jeronimo de) Kantonregter te Amsterdam.
Vries, (Prof. Dr. M. de) te Leiden.
Wermeskerken, (Wed. D. R. van) Boekh. te Tiel, 3 Exx.
Wessem, (Mr. A. van) te Tiel.
Wessem, (H. J. van) Jur. Candidaat te Tiel.
Willemsen, (J. A.) Boekh. te Zutphen.
Willink, (H. A. Tjeenk) Boekh. te Arnhem.
Witkamp, (E. S.) Boekh. te Amsterdam.
Wolters, (J. B.) Boekh. te Groningen.
Wttewaall, (B. W.) Lid van den Gemeenteraad te Leiden.
IJzendoorn, (Mr. A. A. van Bergen) te Gouda.
Zeelt & Vos, Boekh. te Amsterdam.
Zwaan, (F. J. de) Boekh. te 's Gravenhage.

INHOUD.

	Blz.
Brieven CXXII—CCXCIX	1—298
Aanteekeningen en bijlagen	299—329
Voorlezing van prof. H. W. T. over Mr. W. B.	329—340
Alphabetisch register	341—374
Vignetten	374
Opgave der werken van Bilderdijk, in deze briefwisseling voorkomende	375—379
Idem van vrouwe Bilderdijk	379—380
Idem van H. W. Tydeman	380

BRIEFWISSELING.

CXXII. AMSTERDAM, 1 Jan. 1814.

W. B. AAN H. W. T.

Ik was bezig met de bijgaande twee stukjens voor U in te pakken, wanneer ik uw aangenaam pakket met uw schrijven van den 29ⁿ. ontfing. Heb dank!

Uwen Heer Broeder zal ik andwoorden onder uw Couvert. — Zijn Systema is vernuftig en (naar mijn begrip) waar, op zich zelf; maar het is eene afgetrokkene waarheid buiten ons, en het koomt aan op een waarheid die voor ons en geheel voor ons is. Ik zal trachten, voor hem op te dekken, hetgeen het inzicht dezer (laatste) waarheid benevelt en somtijds belet, maar heb het dit oogenblik te volhandig. — Ik ontfing onlangs een zeer uitvoerigen brief tegen het dogma der Erfzonde en mijne Verklaring daarvan. De beandwoording daarvan had het uitwerksel dat de geleerde Schrijver mij sedert schreef: „thands ben ik van de Erfzonde zoo zeker overtuigd als van het bestaan mijner ziel.” Mocht ik ook uwen Heer broeder zoo in het rechte oude spoor terug brengen! — God geve 't!

Hermes, de schrijver der Betrachtungen über die Offenb. is, die zoo veel onder den tegenwoordigen Kon. van Pruissen geleden heeft. Die van Sophia's Reise is een ander, die van 't Hausbuch een derde. Zij zijn Broeders, doch zeer verschillend in denkwijze.

Het werk van Kett 1) ken ik niet. Weet gij het mij te bezorgen?

Pieper heeft bij anticipatie gesproken. Het drukken is besloten, maar nog zitten wij met die jammerlijke Wed. Doll 2).

Ik zou zeer wel de Historie van Holland nog willen schrijven, en vóór die van de taal laten gaan, wist gij dit weêr op te nemen en in de termen te herstellen waarin het geweest is. maar ik moet rust hebben, dat is, buiten 't mij vermoordend gewoel van dit Amster-

1) Schuilt hier ook Keith onder?

2) Bij deze was de eerste druk van de Verhand. o. d. Gesl. in 1805 uitgekomen.

dam zijn, en ten minste behoorlijke verschooning van linnen kunnen bekomen. Stel mij slechts in staat, dat ik naar Engeland kome, en dan zal ik meer doen dan iemand verwachten kan; maar hier is er geen mooglijkheid toe. Ieder dag verwoest de helft van 't geen mij de voorige van lichaams- en zielskracht nog overig liet. — De omwenteling dezer dagen waarin ik ten minste zoo werkzaam was als Diogenes bij de bewegingen van Athenen, en mijn ton mede de stad op en neêr rolde, heeft mij eenige nieuwe exsertien van kracht doen voortbrengen, zoo onbeteekenend zij dan ook zijn mochten; maar de overspanning moest wel van een dubbele terneêrzinking gevolgd worden en ik voel mij sedert een week weder den ongelukkigste die er leeft. — Hiernevens een proefjen of twee van mijn tonwenteling en de getrouwe hulp mijner vrouw daarbij! — NB. ik heb er geen tweede Exemplaar van.

De Geestenwareld, en zoo ook mijn Zesde boek van Homerus, zijn met meer stukjens, in een bondeltjen van twee deeltjens verzameld, onder Bohn, die ze drukken zal. de tijtel dien ik er aan geef, is Afodillen. Hij heeft mij deze reis tot mijn genoegen betaald. t. w. (onder ons) *f* 250—. — mijn Afscheid is in het bijgaande, en geheel, herdrukt en vervolgd.

Swedenborg de cœlo et inferno heb ik nog niet terug. — mijn Hss. staan werkelijk ingepakt. Zoodra ik tijd heb, is alles tot uw dienst.

Aanstaanden donderdag moet ik in Felix Meritis lezen. Het zal een dichtstuk zijn (hoop ik) tegen de thans zoo opgevijzelde volmaakbaarheid 1). Ik ben er aan bezig.

Wat Honkoop betreft. Ik vrees daar iets aan te doen. Zijn de stukken weg, zoo is het verlies onherstelbaar, en ik duizel op 't denkbeeld. Het is voor mijn gevoel eindeloos smertelijker dan dat van alle mijne adversaria in 1795. — Nu den bedongen prijs te ontfangen, terwijl hij van zich afgeeft, dat zij in Parijs zijn, zou naderhand als een homologatie over die ten uiterste roeklooze daad, die een culpa latissima en dolo æquiparanda is, strijdig met hetgeen ieder Boekhandelaar (hier in Amsterdam ten minste) doet, aangemerkt kunnen worden. En dus ik oordeel te moeten stil zitten. Vooral in een oogenblik daar ik niet zie dat hij iets doen kan om

---

1) Hier zal bedoeld zijn het dichtstuk getiteld: Zucht naar 't Vaderland, opgenomen in de Affodillen, D. I. bl. 75 (Kompl. Dichtw. VII. 157 en volgg). Dit toch werd „uitgesproken in de Maatsch. Felix Meritis te Amst. in Loumaand 1814".

ze weer te krijgen. — Zijn ze weg, 't is de zwaarste slag die ons (buiten verlies van eigen bloed) over kon komen, en nooit te vergoeden. Misschien strekt zijn advertentie wel, om ons op te wekken, ten einde het geld te vorderen en er dus met de bedongen som af te komen. Ik vermoed dit half, en wil niet in den strik vallen.

Maar zie daar op nieuw den uitslag, wanneer men moeite doet om geld! Inderdaad, dit op 't oog hebbende, doet God ons altijd alles mislukken en straft ons, van ons lot niet geheel aan Hem overgelaten te hebben. Dit is de geheele Historie mijns levens, en altijd, mutatis nominibus eadem fabula.

Ik heb, met de opheffing van de Hollandsche vlag, mijn zoon Julius niet kunnen weêrhouden van dienst ter zee te nemen. Sedert 5 à 6 weken is hij aan boord en nu zeer tevreden. God, die hem dien weg opleidde buiten iemands toedoen, beware hem en volvoere zijn werk!

Gij meldt mij niets van het Latijnsche stukjen dat gij mij zendt, en mij voorkomt (ik sla het even op) zeer goed geschreven te zijn. Van wien is het?

Van Grimm heb ik sedert drie maanden geen tijding, maar ik ben hem het andwoord op twee brieven schuldig.

Mijn hartelijke groet enz.

PS. *τὰ πάντα καινὰ* (als de Openb. zegt) in dit Nieuwe Jaar! gelukkig naar de astrologische berekeningen, boven alle uitzichten, en in der daad met de schoonste uitzichten begonnen! — Doch mogt het indedaad *τὰ πάντα καινὰ* zijn, en niets van den ouden zuurdeessem weêr opgisten! — Timida et suspiciosa res est senectus, dit beproef ik.

Ik voeg nog een paar boekjens van mijne vrouw hierbij. Gelief er een aan v. d. Palm, en een aan Siegenbeek aan te bieden, en mij te ontschuldigen, dat ik van den overigen prullenkraam geen geschenken kan maken. Ik heb er geen.

CXXIII. (Leiden, Febr. 1814.)

H. W. T. aan W. B.

Telkens hoopte ik op dooiweder en dan open water of op andere gelegenheid om U Nasser met dankzegging terug en een paar andere boeken op bezien te zenden; maar noch 't een noch 't andere gebeurt: en ik durf Prof. Van Lennep (die wekelijks heen en weer

reist 1) met zoo groot pak niet bezwaren. Ik wil dus 't schrijven niet langer uitstellen: ik kan mij zelf niet verbeelden, dat ik reeds sedert 8 weken uw aangenamen laatsten steeds voor mij en onder mijn oog gehad heb, zonder eindelijk de boeken de boeken te laten en eenvoudig een brief op den post te doen. Ik had U immers te bedanken voor dien korten maar krachtigen Nieuwjaarwensch, en heugelijke nieuwjaarshoroskoop, en allerliefst nieuwjaargeschenk; en wij, mijne vrouw en ik, doen dit hartelijk, ook aan Mevrouw, die als uwe waardige wederhelft, in uwen arbeid, uwen roem, uwe verdienste deelt. Ik had U ook den nevensgaanden van den braven Grimm, half Januarij ontvangen, mede te deelen, en 't spijt mij dat ik hiermede zoo lang gezuimd en al uitgesteld heb. Doch ik hoop dat gij en de verdere leden der Klasse elk weder in hunnen kring nog inteekenaars (en pre numeranten ad *f* 1-16 ni fallor) voor zijn armen Heinrich zult kunnen en willen werven, gelijk ik hier 8 of 10 — niet meer — gevonden heb.

Inmiddels heb ik uw antwoord aan mijn Broeder ontvangen en met bewondering en hartelijke toestemming en dankbaarheid gelezen. Ook mijn vader dankt U innig voor alle uwe moeite en goedheid: beide vinden wij dit stuk zoo voldingend in inhoud als delicaat en wijs in vorm. Ik heb mij gehaast het hem te bezorgen. Maar uwe voorloopige vrage, of ik lust had uwe Correspondentie over de Erfzonde en uw Systema daarover eens te lezen, hadt gij kunnen sparen en 't stuk meezenden, dan hadt gij 't nu reeds terug gehad. Alles wat van U komt, in welk vak en hoedanig ook is mij belangrijk en dierbaar, doorgaans terstond overtuigend, altijd pikant en leerzaam. Ik bid U dus, zoodra Prof. Van Lennep weer reist of er andere gelegenheid is, mij die brieven te zenden, maar 1°. mag ik ze aan mijn broeder zenden, of ze voor hem laten kopijeren (gij beroept er U op in uw brief aan hem, en hij zal er U zeker om verzoeken.) 2. ik bid U zend mij, voor zoo kort als gij wilt, uwe dichterlijke verhandeling over de volmaakbaarheid 2), (waarvan reeds zoo schoon fragment in uw brief aan mijn Broeder) er bij. Gij kent Condorcet's droomerij, Sur les progrès de l'Esprit humain?

Ik volg verder uw brief. — Het werk van Kett ken ik alleen uit de aanbeveling van Hermes. Het zal hier in het land

---

1) Hij werd destijds veel in politicis geraadpleegd, door Kemper.

2) Zie hiervoor, bl. 2.

denkelijk wel niet, maar zou nu uit Engeland te krijgen zijn.

Indien gij met de nieuwe uitgave uwer Geslachten d. Naamw. meer gespoed hadt, zat gij nu niet met die jammerlijke Wed. Doll en zelfs toen gij uw brief schreeft was 't nog zoo erg niet als thans. De fransche wet maakt alleen den Schrijver tot eigenaar zijner werken. De Hollandsche oude en nu vernieuwde, den Boekverkooper. Maar ook nu kan de zaak zoo moeijelijk niet zijn. De Klasse trekt zich immers die zaak aan. Deze benoemt J. de Vries en Brugmans om met de Wed. Doll te handelen en haar schadeloosshouding over den vorigen druk te belooven en dit te arrangeren en voorts hun invloed en die der Klasse te doen werken; en haar te doen zien, dat gij anders een anderen titel of vorm aan het „ganzlich umarbeite, ut novum opus videri possit" zult geven — en de Klasse haar ten goeden regte staan zal, en zij zal moeten toekijken met de schade die zij mogt pretenderen van den eersten druk en het voordeel zal missen van de nieuwe uitgave; ('t ware billijk dat zij die deed, Pieper kon als drukker er nog geld aan verdienen) en de bijdragen zal missen van U en uwe vrouw en uwe vrienden die nu alleen hare almanakken in leven houden enz. — en mij dunkt zij zal wel handelbaar worden. — Wil slechts! en pak dan ook de Geschied. der Nederl. tale aan!

En de Historie van Holland! ja! gij maakt slechts twee conditien: 1. het herstel der termen waarin 't geweest is. 2. rust en ten minste behoorlijke verschooning van linnen. Wat het eerste betreft sta ik u in voor een goed debiet en zeer aanzienlijk overschot: vooral nu, daar de weg naar Engeland en de Koloniën weer open is. Uit Engeland en van de Kaap is mij geschreven, of dat beloofde en aangekondigd werk kwam? of 't er nog niet was? twee of drie boekverkoopers hebben reeds gesolliciteerd om de uitgave te mogen doen enz.

2. Rust, „niet in Amsterdam maar in Engeland" is een paradox, en eene conditie die gij tegen alle werk kunt stellen, en echter præsteert gij ook te Amsterdam nog zoo veel. Amsterdam heeft U noodig: voor 't Instituut, welhaast voor 't Atheneum enz. Indien gij een ambt in den Haag of (bij de akad. organisatie) te Leiden wilde hebben, zou dit nu wel te krijgen zijn, misschien ook wel in Engeland bij de ambassade van Fagel, maar nu dit pas herstelde land te verlaten en naar het gehaatte en gevloekte Engeland te emigreren, dit ware zonderling — buiten dien, 'dunkt mij een vreemd land ongeschikt tot het schrijven eener geschiedenis, welke toch niet enkel uit

het hoofd ter neder geschreven kan worden, maar naslaan van boeken vereischt. Voor verschooning heeft de Vorst nu gezorgd! met innige vreugde vernam ik het edel geschenk dat gij, naar mij bericht is, op eene vereerende wijze van hem ontvangen hebt, en ik verneem er bij dat gij tot Auditeur-Militair zijt aangesteld. Dit kan wel op den duur uwe verkiezing niet wezen, doch gij zult daarin, hoop ik, een supplement van inkomen zonder te vele tijdsopoffering vinden.

Afodille is een lekker kruidje, ik verlang er zeer na, de titel is echter wat vreemd. Gij moogt er de plant zelve wel duidelijk bijteekenen.

Wat Honkoop betreft: ik geloof niet 1. dat zijne aankondiging eene krijgslist inhield om U uit te lokken, want ik geloof ook niet, 2. dat de actio ad id quod interest hooger zou geadmitteerd worden dan de bedongene remuneratie. De eisch van de onwaardeerbare schade van die vruchten van den geest nu niet in 't licht te kunnen zien, zou, vrees ik, in regten weinig faveur vinden, juist omdat ze onwaardeerbaar is. liberum corpus nullam æstumationem recipit etc. — 3. Het is gelukkig dat Mevr. de helft harer gedichten, daar Honkoop slechts één der beide deelen aannemen durfde, nog over heeft. Niets hindert HEd. die onmiddelijk bij Honkoop of bij wien zij wil uit te geven. Honk. verzoekt om ze te mogen hebben voor de bedongene *f* 140. Dan blijven die andere de uwe. 4. Ik was bereid door U en C. Vollenhoven en Hogendorp en Cohen en Pommereuil, dien bundel gedichten midden door de vijandelijke legers en betrekkingen heen te Parijs op te sporen en te doen uitleveren, maar de snelle voortgang der geallieerde armeeën deed mij denken, dat die moeite onnoodig ware en ze weldra van zelf terug zouden komen. — 5. gij doet U zelf en mij, en dat het ergst is, vooral Mevrouw onregt door uwe paræncsis: „Ziedaar op nieuw den uitslag, wanneer men moeite doet om geld. Dit op 't oog hebbende" enz. Mevrouw had immers de versen niet gemaakt om geld. Gij reprocheert immers U niet, of niemand, van zich door een Boekverkooper te laten betalen, wanneer men uit eigen aandrift iets opgesteld heeft, dat ter uitgave geschikt is en den uitgever winst belooft? Uwe remarque treft even zeer op 't accoord met Bohn over de Afod. dat gij even te voren met genoegen vermeldde, als op dit met Honkoop. Sed Dî meliora, precor, et omen avertant!

Het Latijnsche stukje de remediis etc. 1) is van mij, verder

1) De remediis civitatis agricolae bello afflictae; reeds in

heb ik niet noodig er iets bij te zeggen, daar al het noodige voor en achter aan naar waarheid gezegd is. Het was reeds drie jaar gedrukt, maar de invoering der fransche wetten op den Boekhandel deed verhindering aan de uitgave. 't Zal mij aangenaam zijn er uwe crisis over te vernemen en, zoo gij nog aan IJntema recensien levert, dat gij dan ook hierover eenige regels schrijven wilt : maar dan moet bij den titel staan Prostat Lugd. Bat. apud A. & J. Honkoop Bibliopolas. 1814 (gij zoudt dan ook Meijer kunnen genoegen doen, die zich beklaagt, dat er van zijne Principes sur les questions transitoires nog geen verslag gedaan wordt).

Geluk met de keuze van uw zoon! Hij scheen wel genie, maar niet voor geleerde studie te hebben. Hij handhave trouw de eer der Hollandsche vlag en van zijn geslacht. Hoe gaat het hem? — De Kindergedichtjes heb ik aan V. d. Palm en Siegenb. gegeven en hun dank voor U ontvangen.

Ik vind in een Journaal: Dat de beroemde Deensche dichter Baggesen de oudheid der Deensche taal aantoont uit derzelver overeenkomst met het Sanskritsch. Dit is toch wel denkelijk geene bijzondere overeenkomst, maar de algemeene der Noordsche talen?

Een eerwaardig man vraagt mij naar de etymologie van het woord zonde, ik wist daar weinig van te zeggen of te vinden: de *d* (nota participii) wordt in 't Engelsche en Angelsaxische woord niet gevonden. Kan 't komen van sonen, sunen, id quod expiandum sit? Tuinman leidt het naar gewoonte van 't Grieksch af: σίνειν lædere.

De doctorale diss. van E. Luzac was over de Extraordinaire criminele procedure. Herinnert gij U die ook; of ze de oude vooroordeelen behelsde, of de gezonde beginselen, die gij aanmerkte reeds vóór de Verhand. van B. Voorda bekend geweest te zijn.

Ik verneem dat een uwer Krijgsliederen eene zeer vlugge gelukkige navolging was van een Hoogduitsch U door den Heer Van Hogendorp toegezonden; is dat de schoone Krijgsdans, of een in 't bundeltje bij Gartman?

Ik vind op een Catalogus van auctie in de rei uwer werken mede opgegeven, eenigen die ik op uw lijstje mij weleer eens gegeven niet vinde, en wier titels hiernevens gaan. Wilt gij mij bij gelegenheid daaromtrent eens onderrigten?

Ik bid U, zoodra gij er een half uur toe vindt, mijn brief van 27 Nov. 1813 en het bijgevoegd opstelletje over de Notio Juris, en

---

1810 te Deventer uitgegeven, doch in 1815 te Leiden herdrukt: zie Levensberigt van H. W. T. bl. 13.

derzelver consequentien, eens voor U te nemen en na te gaan. Ik wacht ook bij gelegenheid uwe beloofde Voorlezingen.

Bij de eerste gelegenheid ontvangt gij 1°. uw Nasser met dank terug: ik heb er veel uit geleerd, 't is jammer dat hij zijn beloofde Derde Deel er niet bij gegeven heeft. 2°., 3°. Een Engelsch werk van 1788 over de Hollandsche troebelen der tien voorgaande jaren, en een Hoogduitsch over de invasie der Republiek in 1794 1), over welke ik gaarne uw oordeel wist; ook of ze vertaald dienden te worden. 4°. Een boek van Gyarmathi over de Hongaarsche, Finnische, Tartaarsche talen, dat U misschien eenigzins interesseert. 5°., 6°. een exempl. mijner Lat. Verhand. en van mijne Verhand. over den ketter Tanchelijn of Tanchelm (apart gedrukt uit Brave's Theol. Bijdragen, 2 stuk), welke ik U verzoek uit mijn naam aan de Klasse aan te bieden — en mij te verschoonen, dat ik U van 't laatste geen voor U apart kan geven, daar gij toch Secr. en Biblioth. der Klasse en van 't Inst. zijt; maar toch had ik er gaarn uw gevoelen over. 7°. een paketje voor Do. Noordbergh te Weesp, dat bij U afgehaald zal worden. 8°., 9°. een paar boekjes door mij dezer dagen vertaald, voor U zoo gij wilt.

Ik moet eindigen enz.

CXXIV. LEIDEN, 11 Maart 1814.

H. W. T. AAN W. B.

Eindelijk nu eerst, uit gebrek aan vroegere gelegenheid, ontvangt gij het paket van gevarieerden inhoud, 't geen ik in mijn brief had aangemeld. Het pakje aan Do. Noordbergh te Weesp is er niet bij, maar in plaats er van twee boeken, welke gij, indien gij ze niet kent, misschien wel eens zult willen doorzien, het eene Astronomisch, anticopernicaansch, het andere Taal- en Letterkundig. Zou dit laatste ook eene Hollandsche bewerking verdienen?

Dr. Bennet bragt mij dezer dagen uwe groete, en belofte van een brief, maar die bij hem niet was aangekomen. Ik zal mij over dit uitstel niet beklagen: modo tarditatem gravitate compenses.

Mijn Vader, die d. 20^{n}. zijn 73sten verjaardag hoopt te vieren en bij voortduring dezelfde is, en mijne vrouw voegen hunne groetenissen ook aan Mevrouw bij de mijne enz.

P. S. Ik doe er een tweede exempl. bij van mijne Lat. Ver-

1) Zie over beide meer hierachter, blz. 13.

hand. 1) voor Prof. van Lennep, die dit pakje meêbrengt, maar ik wilde hem hier 't exempl. niet geven, omdat hij bij Kemper logeert, wien ik er reeds vroeger een had gegeven, maar die er mij nooit weêr over gesproken heeft.

CXXV. **Amsterdam**, Maart 1814.

W. B. aan H. W. T.

Ter naauwernood vind ik een oogenblik om uwen aangenamen ongedagteekenden te beandwoorden. Ik neem dit kort oogenblik echter waar, uit vrees van geen tweede te vinden. Op uwe dankzeggingen (complimenten wil ik ze niet noemen) zal ik niets repliceeren: maar ze daar laten, in hoop dat gij ook zoo doen zult in 't vervolg. Prodesse zij onze leus, als menschen, als Christenen, waar wij kunnen! en mijne poging daartoe wilt gij aanmoedigen! 't Zij zoo, en daarmeê is alles over en weder gezegd.

1) Thands gaat hiernevens mijne Korrespondentie over de Erfzonde, in originali. Vindt gij het nut, ik stel U het afschrijven vrij van mijne brieven, maar niet van die van den heer W. 2), ook bid ik U, deszelfs naam te supprimeeren. dit is plicht in een zaak van vertrouwlijkheid 2). Tot nader en volkomene elucidatie van mijn Systema voeg ik er iets bij over het beginsel der zedenkunde, waaruit blijken zal de Universaliteit van het beginsel, zoo als ik het (te recht of te onrecht laat ik daar) beschouwe; en waarop ik uwe bijzondere aandacht verzoeke. — De Correspondentie heeft ten gevolge gehad een weeklijksche bijeenkomst met den Hr. W. en eenige zijner vrienden tot mijnent over de dogmatic van het Christendom, die ook somwijlen zich tot exegesis uitstrekt. — 't Spreekt van zelf dat ik mijne brieven aan dien heer terug moet geven.

3) Mijn dichtstuk over de volmaakbaarheid 3) kan ik dit oogenblik niet vinden. Komt het mij nog ter hand, zoo doe ik het hierbij. maar ik verzoek het volstrekt voor den 15^{n}. terug.

4) Uwe vragen over eenige mijner reëele of gepraetendeerde werken, beandwoord ik op het lijstjen zelf.

5) Ik doe er ook een klein briefjen aan Grimm bij, om bij uw schrijven aan hem, wanneer het plaats heeft (des goed gevonden) in te sluiten. 's mans brief aan U keert U mede terug.

---

1) De remediis civitatis agricolae bello afflictae. Zie boven, bl. 6.

2) Wiselius?

3) Zie de aant. hier voor, bl. 2.

Met de Gesl. der Naamw. zit het nog even zoo. Alles is hier te bezet met werk, om iets af te doen. — Ik zelf zit nacht en dag in mijne Auditeurschap te arbeiden, kom bij wijlen 's nachts om half 12 uren uit de provoost en ben er 's morgens om half 8 al weder aan 't verhooren. Ik ondervind dat de Prins recht had te willen dat die post door een Rechtsgeleerde vervuld worde, maar het is mij zeer hard, dat ik juist de eerste moest zijn om dien stal van Augias schoon te maken. — Supplement van inkomen zegt gij? Gij vergeet dan, dat het requisitie is. Ik weet zelfs niet of ik mijn papier en pennen vergoed zal krijgen.

Over Honkoop nader. — Ik reprocheer mij niet, een werk aan een boekverkooper voor eene erkentenis in gelde over te doen; maar ik reprocheer mij, dit gezocht te hebben. Dit betame een ander; in mij is het reprochabel, wanneer ik de Voorzienigheid vooruitloope, en ik deed het nooit of gevoelde daar de bestraffing van.

Met IJntema heb ik sints lang alle connexie afgebroken. — Mijn Zoon is sedert 4 weken mij van zijn boord, ziek aan koorts en felle wintervoeten en winterhanden, t'huis gekomen, en lijdt daar nog aan.

Uwe Etymologie van het woord Zonde is juist. het is Zoen, maar in een passive opvatting. de oorsprong echter is Zon (dat is eenig) waarvan afzonderen, zonder etc. 1).

De inaugurale diss. van El. Luzac herinner ik mij, toen ik pas aan de Universiteit kwam (of misschien vroeger) eens gezien te hebben, maar niet duidelijk. Ik geloof daarom niet dat het veel anders dan eene methodique compilatie was.

Mijn vertaald krijgslied is noch de Krijgsdans noch één uit het Liedeboekjen. Het is in een trippelmaat, en van 12 of 13 Coupletten. Ziedaar al wat ik er zelf van weet 2).

De Klasse heeft mij wederom voorzitter gekoren. — Onze Secretaris 3) heeft zijn post neergelegd.

Met genoegen zal ik uwe depeches ontfangen, en zeg U reeds vooraf dank voor uwe lieve attentie te mijwaart.

6) Zoo V. Lennep 4) ze meê wil nemen, zal ik hem 3 of 4

---

1) Niet minder dan een viertal andere afleidingen van zonde gaf B. in zijne Verkl. Geslachtlijst, D. III. bl. 299.

2) Dit stukje, getiteld Krijgslied der verbonden legers, is gevolgd naar 't Hoogd. van Werner, en komt voor in Hollands Verlossing D. II. bl. 86 (Kompl. Dichtw. IX, bl. 167).

3) Dit was B. zelf.

4) V. Lennep, zie hier voor, blz. 3.

Exempl. van den moord van Woerden voor U ter hand stellen, ter uitdeeling aan die gij weet.

Het is zoo: ik heb een allervleijendsten brief van den Prins ontfangen, juist in den trant als hij mij in Brunswijk wel schreef, en daarbij een geschenk van ƒ 500—. Maar wat kan de goede Vorst voor mij doen, hoe goed ook zijn hart te mijwaart is? Geen post, zelf de minste, kan ik vervullen. Voor het Professoraat, het eenige waartoe ik mij voor weinige jaren nog kon en mogt aanbieden, ben ik zelfs niet meer in staat. Intusschen leef ik hier te lande, in een land vol persoonlijke vijanden van mijn naam, geslacht, en persoon; waaronder slechts weinige vrienden, zoo vele namelijk als mij kennen: en volkskarakter, zeden, gewoonten, alles is sedert mijn uitzetting in 1795 zoodanig veranderd, dat ik hier inderdaad in een mij vreemd land leve, en deze vreemdheid choqueert mij onuitspreeklijk omdat het mijn Vaderland is. Elders is alles mij onverschillig, hier kan of mag niets het zijn. Mijn rust hangt derhalve aan 't verlaten van 't land; en zeker is Engeland het naast in ligging en overeenkomst van leefwijze. — Maar aan eene Ambassade geattacheert te worden? Vous n'y pensez pas. Ik zou een slecht Ambassadeur opleveren, en derhalve nog slechter Secretaris (of wat gij ook wilt) van eene Ambassade. De Hemel beware mij voor zoo iets! — Dan nog beter, criminelen gratis verhooren!

Maar ik ben verplicht af te breken. — Ontvang enz.

CXXVI. AMST. 6 April 1814.

W. B. AAN H. W. T.

Dit is de derde brief dien ik U schrijf sedert uwen laatsten, en de twee vorigen liggen nog gesloten in hun pakketten bij mij, zonder dat ik ze weet weg te krijgen. Gij hebt goed schrijven, dat V. L. ze meê zal nemen. — V. L. is nooit te vinden; ik weet van zijn vertrek niet, en zag al dien tijd nooit gelegenheid. — Ik heb eens Bennet 1) aangeklampt, als ik vernam dat hij 's anderen daags vertrekken zou. Het was „zend het pakket of den brief maar, daar ik gelogeert ben." Ik geloof dat de man het wel en oprecht meende, maar gij kent mij genoeg, denk ik, om het niet mogelijk te vinden, dat ik papieren, die de mijnen niet zijn, wagen zou aan de

1) Dr. J. A. Bennet, kort daarna Hoogl. in de Landhuishoudkunde te Leiden tot 1828. Zie een gedicht aan hem, Nieuwe Vermaking, bl. 183. (Kompl. Dichtw. D. XI. bl. 434.)

oplettendheid of onachtzaamheid van de personen, die op deze wijs tusschen beide moesten komen. Geef ik een brief op de post, ik heb hem in handen gebracht van personen die het openbaar gezag met het algemeen vertrouwen bekleed heeft, en mijn geweten gekweten. maar private confiances kosten mij oneindig, omdat ik, voor mijne eigen zorgvuldigheid niet instaan kunnende, ieder verdenk van een slechts onvolkomen zorg in 't geen hij aanneemt, en zoo er middelpersonen tusschen beide komen, alles onnaspoorlijk verloren reken. Dit zal U misschien dwaas toeschijnen: maar die dwaasheid is mij van jongs eigen geweest, en thands, sedert mijne verzwakking van hoofd, volstrekt onoverwinlijk bij ieder kommissie, of uitvoering. En daaglijks wordt zij bij mij nog versterkt door daaglijksche ondervinding, dat niets behoorlijk en naauwkeurig geschiedt, niets met vereischte oplettendheid en zorgvuldigheid, en alles altijd, ondanks mijne zorg en behoedzaamheid, kwalijk uitkoomt. Dit heeft mij altijd het grootste afgrijzen ingestort van al wat directie is, en maakt inderdaad in mijn leven, de grootste pijniging uit. — Ik wil alles, maar iets dat mij toevertrouwd wordt, drie huizen voort te bezorgen, is mij de gruwzaamste hel die men zich voorstellen kan. 't Zij ik 't zelf doe of door een ander verrichten laat; 't zij ik de zaak in mijn zak berge, of in de hand houde, ik kan mij nooit voorstellen dat zij overgebracht zal worden; duizend mooglijkheden zwerven mij voor den geest, dat ik ze intusschen verlies; en die duizend ja duizenden van mooglijkheden maken in mijne verbeelding de kans van het wel overbrengen zoo gering, dat het mij bedwelmt, en ik van angst en van vermoeiing en het bedenken hoe ik het toch had kunnen aanleggen om eenigzins zekerer te zijn, in hartklopping en koud zweet bezwijke. Belach mij zoo veel gij wilt, maar spaar mij voortaan deze onbeschrijflijke kwellingen, en laat uwe pakketten van mij afhalen door een persoon dien gij vertrouwt, of laat mij den gewonen weg van post of schuit gebruiken, bij welken ik kan zeggen: ik ben niet aanspraaklijk zoo het verloren gaat.

Ik zeg U hartelijk dank voor de mij gezonden werken. De *découverte de l'orbite de la terre* heeft veel goeds, dat niemand erkennen zal, en er is veel mis in, dat men zonder mij wel *releveren* zal. Maar al ware 't veel slechter dan het is, het is een kostbaar product, omdat het eindelijk eens het grove vooroordeel, dat zoo diep wortel geschoten heeft voor het Kopernikaansche stelsel, openbaar aantast; en dit moet, zoo het slechts herhaald wordt, onder zoo vele lieden als het boven allen twijfel achten, tot naden-

ken brengen. En dan eerst zal men vatbaar worden om het ware aard- en zonnestelsel te leeren kennen; en om voor het niets afdoende Newtonianismus iets beters te zien.

De militairische Bemerkungen über die Eroberung von Holland in 1793, 94, 1) zijn mij zeer belangrijk. Het is waarheid, en logenstraft al die Duitsche betweters, die zoo veel papier daarover beklad en de bekwaamheden van den toenmaligen Erfprins van Oranje, thands onzen Souverain, op de onbeschaamdste en domste wijze, bezwalkt hebben. Echter kon ik er nog wel iets bijvoegen, ten aanzien van den invloed der inwendige verraderij op de verdediging. — Of liever: ik had het kunnen doen; want wat kan ik thands nog!

De affinitas linguæ Hungaricæ etc. 2) merk ik aan als een prul, dat niets uitdoet.

De Introd^{n}. to the History of the Dutch Rep. heeft veel goeds, doch de schrijver heeft alles echter niet juist gezien, en veel niet gezien. Zijn oordeel over de Amsterdamsche Pension. en regenten is ook meestal zeer valsch.

Die Vergleichung und würdigung von 14 Sprachen heeft, schoon er veel goeds in sommige détails is, en hier en daar ook vrij wat aannemelijks in de algemeene Theorie, het algemeen gebrek van de Spraakkunstige geschriften, dat is, den aart der talen kwalijk voor te stellen, bij gebrek van ze grondig en in haar wording en verband te kennen. — Verder, hoe bekwaam de schrijver zij om de welluidendheid te apprecieeren, zal hij U pag. 433 in verzen van Silius Italicus leeren. Het stuk te vertalen, zou zijn onze natie op nieuw knollen voor citroenen verkoopen. Wij hebben er genoeg van dien aart uit Duitschland.

Voor uwe geschenken van het stukjen over Tanchelyn en de vertaling van Schlegel dank ik U inzonderheid. Het laatste heb ik nog niet gelezen, maar het eerste met zeer veel genoegen en overtuiging.

Gij zult dezen door de post ontfangen: want ik weet geen ander middel om onze korrespondentie weêr te openen. Groet, bid ik, uwen braven Heer Vader in zijnen vergevorderden ouderdom, en bied hem mijn heilwensch aan: groet voorts al de uwen en wees gegroet!

Ik lijde veel, en met al de mijnen. mijn hoofd heeft in de laat-

---

1) Is dit het werk van von Porbeck, Braunschweig, 1802. 2th. 8^{0}.?

2) Door S. Gyarmathi, Gött. 1799; Catal. v. d. M. d. Ned. Lett. I. 421.

ste 5 maanden meer geleden dan ooit. — Ik heb nu mijne 27jarige en latere voorspellingen vervuld gezien; alle vervuld gezien. Waarom mocht ik nu de oogen niet sluiten! Doch laat ik niet morren! Vaarwel enz.

CXXVII. LEIDEN, 7 April 1814.

H. W. T. AAN W. B.

Welk eene vreugdetijding in uw brief! Er liggen twee brieven van U en paketten voor mij, bij U gereed. Ik begon half te vreezen dat gij mij in eens afsneed, moede van gedurig en over alles door mij geraadpleegd te worden. Gij hadt immers met de post kunnen schrijven; en al zijn de brieven wat dik en kostbaar, ze zijn mij van U zoo veel te dierbaarder en ik doe geene aangenamer uitgave dan voor briefport aan U. Pakken zenden kon bezwaarlijk bij besloten water: hetgeen gij schrijft van het gevaarlijke en lastige van medegeven aan vrienden, luidt mij zeker wat dichterlijk, d. i. zeer levendig gevoeld en uitgedrukt: maar heeft toch veel waarheid: te gelijk met het pakje dat V. Lennep voor U over den Haag naar Amsterd. meênam, zou hij er een meênemen naar den Haag; dat niet teregt gekomen is. — Aan den anderen kant evenwel, wanneer gij U bedient van post of schuit, moet er weer iemand wezen, die brief of pak derwaard brengt, en dan is er geen meer gevaar bij ze te bezorgen aan eenig ander adres a costi op te geven. Gij kunt dus, zoo gij deze moeite nemen wilt paketten tegen 't laatst der maand bezorgen bij Van der Heij op 't Water, dan krijg ik ze met de maandwerken in 't begin der volgende maand; en schrijven met de post — doch voor ditmaal wil ik liever van de beide pakken elk afzonderlijk de vracht betalen, dan een dag langer wachten dan volstrekt noodig is, en kan U ook niet vergen ze beide weder los en bij een in te tooveren. Heb dus de goedheid en geef ze aan brenger dezes mede. — Ontvang mijnen hartelijken dank voor de beknopte bondige recensien der boeken die ik de vrijheid genomen had U te vertoonen. Kondt gij van die militärische Bemerkungen über die Eroberung v. Holland niet eene vertaling geven met uwe aanmerkingen? Ik durf eene vertaling niet wagen, om de militaire termen en de Duitsche misvorming van namen en plaatsen. Mij dunkt Pieper zou het wel willen drukken en met hoop van succes, en dus behoorlijk de moeite kunnen vergelden. — Uw gunstig oordeel over mijn Tanchelijn is mij dierbaar, ik zal trachten nog eene xemplaar voor U of

de Klasse te menageren en verzoek dan — of inmiddels dit exemplaar — uit mijn naam der Klasse aan te bieden, gelijk gij met mijne Latijnsche Verhandeling gedaan zult hebben.

De leden van 't Inst. schijnen mij zeer verheugd, met de Confirmatie deszelven op den voet, waarop Napoleon 't gebragt had: — en over die schikking beklaagden zij zich en smaalden: en naar mij dunkt, niet zonder grond. Is er ook hoop op eene liberaler inrigting ten gevolge 't plan der Commissie voor 't hooger onderwijs? Misschien zal men nu dienen te zien wat er worden zal van 't groot model van 't Instituut 1).

Het bedroeft ons te vernemen „Ik lijde veel, met al de mijnen." — Ik had hoop dat met het herstel des lands ook uw lijden en dat van uw waardig gezin geëindigd was . . .

Gij zult nolens volens dienen te herleven, om nog te doceren over onze taal-, letter- en dichtkunst. Ik heb voorgesteld u te laten ruilen met Siegenbeek: maar men begreep dat dat niet te wel konde.

Men schijnt er op bepaald om mij te L. te conserveren.

Gij zult U met ons verheugen, door te vernemen dat mijn vader gister eene aanstelling als Professor aan deze Univers. heeft ontvangen, direct van den Prins, en hangende de raadplegingen der Acad. Commissie: op een tractement van 2400 gl. (en voorts de woning welke hij thans geniet) in te gaan den 1sten April 1814. Zijn eigenlijk vak (Histor. Univers. of Hist. Litter.?) zal bij de organisatie bepaald worden . . .

Van mijn broeder, die in de West-Indiën in Demerary is, zijn heden gunstige tijdingen ingeloopen van Januarij 1814. De revolutie heeft mijn vader gelukkig bevrijd van de boete te betalen als had hij de Conscriptie gefraudeerd, ofschoon hij reeds in 1800 vertrokken was.

Mijne vrouw en mijn vader groeten UWE. en benevens mij Mevrouw hartelijk: ik verheug mij onze briefwisseling weêr hersteld te zien en ben als altijd en meer dan ooit, met dankbare hoogachting enz:

CXXVIII. AMSTERD., d. 8sten Apr. 1814.

W. B. AAN H. W. T.

Dat alle menschelijke overleggingen dwaasheid zijn, blijkt ook weder uit uw bestel om mijn pakjens te laten afhalen. Ten dien ein-

---

1) Dat van Frankrijk.

de zendt men mij een kleinen jongen, misschien 8 misschien 10 jaren oud. Gij begrijpt dat ik dien niets kon meêgeven, waarvoor ik verantwoordelijk ben of waarin ik belang stel. — om uw ongeduld, zal ik op heden of (zoo het heden te laat is) morgen, U het eerste pakket met de schuit afzenden, aangeteekend. — Het spreekt van zelf dat ik ook dit ter aanteekening brengen aan geen ander vertrouwe. — Het overige zal ik aan v. d. Hey ter hand doen stellen. — Een pakjen aan Ds. Noordbergh is mij nooit geworden. — O jammerlijk leven, waar alles dwarling is en niets meer geregeld toegaat! En gij wilt nog dat ik nolens volens herleve!

Maar ik heb het thans slimmer dan ooit; want te voren was alles kwaad, en ik stond dus vast in mijn gezichtpunt. Nu, zoo kwaad als het meeste en zoo onvolmaakt als het goede (waarvoor wij God danken) nog is, dwarl ik onophoudelijk en wordt geschokt door de tegenstrijdige aandoeningen, die ik niet vereenigen kan, en die mij boven alle begrip afmartelen. Waarlijk, ik was nooit voor deze wareld gemaakt, en ik zou schier denken, geloofde ik aan de individuëele præexistentie der zielen, dat de Duivel mij daarin gebracht heeft om mij te bruien. — Maar zonder scherts; de aandoeningen sedert het begin van November, hebben mij thans volslagen kindsch en erger dan kindsch gemaakt.

Des niettemin deel ik hartelijk in de aanstelling van uwen Heer Vader als Professor; en ik wensch hem uit het innigste mijner ziel daar geluk meê. Moge hij lang het genot hebben van dit recht dat Z. H. hem doet; en de Universiteit tot eer strekken! Congratuleer hem van mijnen 't wege, en zeg hem, dat dit een der grootste genoegens is die de gezegende herstelling des Vaderlands mij kon aanbrengen. Ik stel daarnevens dat men U te Leyden behoudt! Ontfang deswegens, en wegens het huwelijk van uwen eenen broeder [B. F. T.] en de gewenschte tijdingen etc. van uwen anderen, mijne oprechte gelukwensching, met de uwen.

Uwe stukken zal ik aan het Instituut ingeven. — Dit lichaam zal eenige verandering in naam en vorm en benaming ondergaan. Z. K. H. noemt het de Maatschappij bevorens genaamd het Instituut, of Het voormalig Instituut. Hij heeft eene vergadering van ons bijgewoond, en veel genoegen betoond.

Het Hoogd. stukjen Bemerkungen (milit.) über die Eroberung v. H. zou ik wel willen vertalen, maar om aanmerkingen te maken heb ik thands den tijd niet, met mijne militair-justitiëele functien.

Mijn zoon ligt sedert elf weken ziek aan een rheumatismus, die hem het gebruik van geheel zijn rechterzijde ontnomen heeft. Hij betert eenigzins, maar flaauw. Intusschen heeft men hem aan den Souverain niet kunnen præsenteeren. Mijne vrouw sukkelt zeer. Echter is zij bij de huldiging en in Felix Meritis tegenwoordig geweest, en door den Vorst met de alleruitstekendste vriendlijkheid geaccueilleert, en met ophaling van de oude betrekkingen.

Kent gij de Romeinsche Historie van Niebuhr? deze verdiende eene vertaling. Wat dunkt U?

Maar ik moet afbreken. Vaarwel enz.

CXXIX. LEIDEN, 9 April 1814.

H. W. T. AAN W. B.

Dankbaar en in goede orde ontvang ik uw ééne dierbaar paket en daarbij eene vroegere ongedateerde missive van U, tot antwoord op een dergelijke van mij, en den uwen van gister; ik haast mij, voor ik den verderen inhoud ga lezen, U de receptie te accuseren en te trachten door naauwkeurige bestelling te bezorgen dat ik ook het andere paket van U bekomen kan. Hoe spijt het mij dat gij zelf, door de lompheid van den Leidschen schipper, U met de bestelling van dit paket hebt moeten belasten! Ik zal die brieven bewaren voor mijn Broeder, die in 't laatst der maand met zijne jonge vrouw hier verwacht wordt, en inmiddels voor mijn Vader.

Gaarne geloove ik, dat gij dwarlt en geschokt wordt, deels door overstelpende onverwachte heugelijke tijdingen van herstel, niet slechts van ons land, mogen wij hopen, maar van geheel Europa (en mogt het iets beters zijn, dan slechts herstel van 't oude verzwakte bedorvene en daardoor ingestorte!) deels ook, door tegenstrijdige en onvereenigbare aandoeningen. Er blijft toch, gedeeltelijk door de zachte wijze waarop onze revolutie toegegaan is, en door de vereeniging der heterogene elementen en werkers van ons staatsgebouw, nog veel te wenschen over. Doch mogen wij verder hopen op God, en onzen Vorst, dien ik den besten man uit zijn geheelen raad en ministerie achte, en die door tegenspoed geleerd heeft: maar die onze inwendige betrekkingen en alle personen nog niet kan kennen — en ook moeilijk kan leeren penetreren.

Doch de Hemel beware U, beware ons Land en onze Letterkunde, dat gij door deze schokken niet kindsch wordt, of 't geen omtrent even erg ware, 't U verbeeldt te zijn: ik bid U, weiger niet uit over-

dreven bescheidenheid en gevoel van zwakte den letterkundigen post, dien ik hoor, dat men U wil opdragen. Uwe tegenwoordige militair-juridische functie wordt toch ook door U waargenomen en moet U oneindigen tijd en arbeid kosten. Maar hoe kon ik denken dat men U tot iets zonder bepaalde belooning requireerde? Ik vertrouw echter dat men uw dienst behoorlijk erkennen zal. Geluk met de vereerende keuze als President der Klasse; maar waarom zijt gij niet reeds als vaste Secretaris, nu die post en dat inkomen vacant is, aangesteld? — Uw briefje aan Grimm zal ik in de volg. week naar Cassel zenden. Hebt gij geen meer inteekenaars op den „armen Heinrich" kunnen vinden of willen zoeken?

Dank voor uwe deelneming in het goede dat wij in onze familie genieten. Dank ook voor de notitie omtrent uwe werkjes. 't Spijt mij, die collectie niet te hebben doen koopen.

Vergun mij U nog te vragen, hoe zoen, verzoenen komt van zon (eenig)? of er meê zamenhangt?

Ik verlang nàar de beloofde exemplaren van Mevrouws gedicht, de moord van Woerden: ik zag juist gister voor 't eerst, uit de Letteroef. dat dit er was. — Er is dan nu hoop, dat hare gedichten spoedig en behouden uit Parijs zullen kunnen terugkomen. Maar ik bid U, Vollenhoven (door Meijer of de Vries) te verzoeken, dat die er te Parijs en voor 't transport zorg voor drage. Honkoop is traag, en buiten relatiën: ook is hij een kwade betaler, en moet ze niet weêr hebben, tenzij hij dadelijk van zijn kant voldoe.

Hiernevens nog een exemplaar van mijn Tanchelijn voor de Klasse of U, of wie gij wilt, en eenige losse nummers van d. Gött. Anzeiger mij weleer door Heyne zelf gezonden, en, naar ik niet twijfel door hem zelf geschreven: ik weet niet of gij Creuzers werk kent, mij dacht dat ik vele analogie van sommige zijner denkbeelden vond met de uwe, die onder ons niet geregardeerd worden of voor paradox en buitensporig gehouden. Althans scheen het mij dat sommige zijner aanmerkingen U tot staving of ontwikkeling zouden kunnen dienen. Grimm heeft mij meermalen van een mythologisch werk van Kanne gewaagd; dien ik nog niet kenne: ik meen dat die meer aan Etymologische overeenkomsten hecht.

Zeer waar schijnt mij de aanmerking s. 1283,84. Maar onze geleerden zijn in dat vak, die halve eeuw, waarvan Heyne spreekt, nog terug. En even zoo, in 't geschiedkundige.

Over Niebuhrs werk had ik U, bij en boven zoo veel ander aller-

lei, niet durven vragen: de korte krachtige aanwijzing, in uw vrage daarover vervat, verheugt mij. Ik heb het juist dezer dagen voor 't eerst met de grootste belangneming gelezen, en ga 't eerstdaags met de pen in de hand herlezen. Vertaling evenwel, zou ik niet durven aanraden. 1. men heeft nu onder ons, Stuarts Rom. Geschied. en hoe zeer dat een geheel ander, zelfs bij N. vergeleken, een onding is, zal de titel alleen N's werk onverkoopbaar maken. 2. Gibbon met wien N. meer overeenkomst heeft, wordt traag vertaald en verkocht. Hoe weinigen zijn er hier te lande die N. kunnen lezen? Laat dezen 't Hoogduitsch koopen en verder aanprijzen. 3. N. schijnt mij stellingen te hebben, die voor 't godsdienstige gevaarlijk zijn. a. over den oorsprong van 't menschelijk geslacht. b. zijne behandeling der oude geschied. oorkonden (immers ik twijfel niet, of hij zou met de Bijbelsche even zoo te werk gaan. De Berlijnsche Theol. Prof. de Wette maakt den Pentateuchus omtrent even eens tot een Episch gedicht.)

NB. Sulpke zegt mij, dat Niebuhr te Amsterdam is 1), en dagelijks aan zijn huis komt, ik hoop dat gij hem hebt of zult leeren kennen. in dat geval heb ik een dubbele boodschap aan hem. Hem zelf te schrijven durf ik nog niet, maar hoop het te doen na de tweede gezette lectuur en studie van zijn werk. 1. Ik heb een paar boekjes (waaronder een exemplaar van Meijers Principes etc.) te zenden aan de Akad. van Wetensch. te Berlijn, waarvan ik, quamvis indignus, correspondent gemaakt ben, en waarmede ik hem wilde chargeren. 2. Op onze Bibliotheek zijn slechts drie recente Mss. van Scriptores rei agrariae, hoedanige Niebuhr in genere veracht; echter zijn er twee daarvan onder de papieren van Jos. Scaliger, wien N. zeer hoog acht en welke mij der opmerking wel waardig schijnen: dan wilde ik die, en als hij 't ter vergelijking begeerde, de drie uitgaven der Scriptores zelven wel eens meo periculo aan U en zoo aan hem ter visie zenden (want als hij ze door Kemper en Wyttenbach langs den eigenlijken wettigen loop moet hebben, houdt het ligt weken lang aan.) 3. Wilde ik hem verzocht hebben om de volgende deelen van zijn werk te bespoedigen, want ik smacht er na.

Omtrent even zoo sterk als naar uwe taalkundige Voorlezingen en geschiedenis onzer tale.

Hier moet ik, voor ditmaal eindigen. Onze hartel. groete aan Mevr.

---

1) N. was reeds vroeger, 1808, in Nederland.

en uw Zoon, die ik hoop dat haast zijn loopbaan weêr intreden en ongehinderd met luister vervolgen mag. Ik ben steeds enz.

CXXX. LEIDEN, 21 April 1814.

H. W. T. AAN W. B.

Ik had den schipper in last gegeven mijne laatste depeche zelf te bestellen of door een vertrouwd persoon te laten brengen om een gereed liggend pakket weer af te halen, en meende nu secuur te zijn. — ik vernam geen vervolg — zond om hem: en hij zegt: dat het antwoord was: UEd. zou met den post wel bescheid zenden — dat bescheid is ook nog niet gekomen, en met den post zendt men ook geen pak boeken. 't is dus zeker een misverstand of nalatigheid van hem.

Mag ik U nu verzoeken 't pak slechts te zenden met welke schuit gij wilt (mits gij 't er niet zelf heen draagt); 't is dan toch aan de publieke instelling en hoede vertrouwd, en gij hebt mij voorleden jaar op die wijze met goed succes Mss. van onze Akademische Bibliotheek teruggezonden.

Ik verlang te vernemen of Pieper, wien ik er over geschreven had, U gesproken heeft (en met succes) over eene vertaling van dat werkje über die Eroberung v. Holland, 1793, 1794.

Hiernevens, 't geen ik niet weet of gij kende, een opus postumum van R. M. Van Goens 1). gij zult het zijn verstand en menschenkennis waardig vinden. Zoo gij of Mevr. tijd vindt om hiervan eene vertaling te geven (welke zeker zeer wel verkocht zou worden) zoudt gij een goed werk doen, 1. voor het Vaderland en de goede zeden. 2. voor de nagedachtenis des zoo zeer miskenden en verguisden mans. Eenige bijdragen nopens den hoogen lof en bewondering, die Lavater hem gaf, zou ik u van hier kunnen bezorgen. Ik geloof niet dat er meer van v. G. uitgekomen is, hoezeer 't in de voorrede beloofd werd.

Men is aan 't drukken van 't vervolg of 2 D. 1e. stuk der Verhandel. van onze Maatsch. v. Letterkunde: te Waters Verhand. over v. d. Werff. Daarbij behoort het gedicht 't geen gij dien zelfden avond gereciteerd hebt. Voorleden jaar had men U doen voorstellen daaruit eenige — de krachtigste regels te ligten of te veranderen: 't geen gij geweigerd hadt (niet zonder reden, maar zoo kon 't toen

---

1) Ueber moralischen Ehebruch, Weiberlaunen, u. s. w. Leipzig, 1811, 342 ss. 8º.

niet uitgegeven, zelfs niet ter censure aangeboden worden). Nu is ook hiervoor gelukkig de revolutie ingevallen en verzoek men 't stuk terug om op de redevoering van te Water te kunnen laten volgen.

Met bewondering heb ik uwe briefwisseling over de Erfzonde gelezen, en heb er ook geene replique op. 't was mij zeer vreemd, maar tot oneindig genoegen, Wiselius van dien kant te leeren kennen. Ik laat volgens uw verlof uwe brieven kopyeeren. Mag ik de beide stukjes over 't waar beginsel der zedekunde 1) houden voor mijn Mengelwerk? Ik had daar ook gaarn stukken van godsdienstig wijsgeerigen aard in, en men biedt mij alleen dogmatiek en exegese aan, die voor een werk van algemeene lectuur minder voegen. enz.

d. 22 April.

PS. Terwijl ik dit een dag ophield opdat het voorstel, waarover straks, er bij konde, ontvang ik „door een Heer" ('k weet niet wie) van UWE. en Mevrouw vier exemplaren van Mevr. gedicht, de moord van Woerden, waarvoor ik mijn hartelijken dank betuige. Maar hoe verkiezen UEd. drie er van gedistribueerd te hebben? aan mijn Vader, v. d. Palm en Siegenbeek?

Heeft Kemper er een, of behoeft dit niet, of wil ik mijn Vader met mij laten lezen?

En nu refereer ik mij tot het nevensgaand concept: waarop ik uwe correctie, aanmerkingen, doch toetreden tot de hoofdzaak imploreer. Ik heb het Siegenbeek als in loco zijnde eerst medegedeeld: die vond het goed en loffelijk, doch excuseerde zich van mede te doen. Hij stelt te weinig belang in die oude stukken, en heeft thans twee drukpersen bezig met geldgevende werken.

Gij zult wel begrijpen, dat het concept wat beleefd voor de Duitschers gesteld is, in hoop op hunne deelneming.

Ik wenschte dat de heeren Van Wijn, Bilderdijk, Siegenbeek en ten Broecke Hoekstra zich tot het bijgaande plan 2) (door hen herzien en nader geredigeerd) onderling, of indien HEds. willen, met mij vereenigden.

Ik zal gaarn trachten door ijver in bedrijf der zake te vergoeden, wat mij in kunde ontbreekt en mij verbiedt mij met hen gelijk te stellen.

Men kon bij elk medegedeeld stuk melden door wien 't medegedeeld en bewerkt was.

---

1) Zie de Opstellen van Godgel. en Zedekund. inhoud, D. I. bl. 83.

2) Een Concept van uitgave van oud-Duitsche gedichten, zie de eerstvolgende brieven.

Indien er eenig voordeel overschiet gelijk ik wel voorzie (althans met 150 inteekenaars rekene ik de kosten gedekt) zoo behoorde dit evenredig naar bladgetal uitgekeerd te worden aan hen die de ingredienten bezorgd en bewerkt hadden.

L. 21 April 1814. H. W. Tydeman.

CXXXI. LEIDEN, 27 Mei 1814.

H. W. T. AAN W. B.

Het was mij een aangename verpoozing in een lastigen dag dat ik UWE. en Mevrouw in redelijken welstand en met de gewone gulheid en wetenschappelijke mededeelzaamheid mogt aantreffen. Het speet mij slechts dat ik mij zoo spoedig moest losscheuren. Doch gij liet mij eene genoegelijke vergoeding en onderhoud door het heerlijk gedicht de Zucht naar 't Vaderland 1), hoe nieuw, hoe rijk, hoe schoon, en toch waar en eenvoudig is alles in hetzelve. — 's Avonds in de schuit vond ik Bohn, wien ik er eenige regels uit voorlas en die er, voor zijne beurs, zeer belust op werd. Hij wilde U voorstellen het in het 2e. D. der Affodillen te plaatsen en daarvoor eenige andere stukken terug te nemen; ik zeide: dat gij dit niet doen zoudt: maar dat hij 't nog wel bij 't andere kon voegen, en al gaf hij voor dit stuk 10 of 12 ducaten extra, hij die er dubbeld weer uit kon halen ('t zou op zijn hoogst 2 vel in druk beslaan) ik hoop dus 't spoedig gedrukt te zien: doch niet tot onbehoorlijk profijt van Bohn.

Het spijt mij zeer dat ik niet van U heb meegenomen dat pak waarom ik reeds zoolang had zullen zenden — en gezonden heb: maar toen kwam 't U niet gelegen — en waarin onder andere Schulting en Smallenburg Notæ ad Dig. zijn zullen, die ik niet wel langer kan missen. Ook spijt het mij dat ik dat plan van uitgave van oud Duitsche gedichten enz. niet van U heb terug ontvangen. Gij hebt dit sedert 6 weken; inmiddels is al deze tijd voor de onderneming verloren.

Voorts daar gij mij vergund hebt U te herinneren aan 't gene waarop gij nog antwoord schuldig zijt, herinner ik U aan een langer veel omvattenden brief en Bijlagen, in dato 27 November 1813 schoon de brief reeds voor de omwenteling in die maand begonnen

---

1) Zie dit aangewezen in de aant. op bl. 2.

was). Op een lateren van 27 Febr. 1814 heb ik meest antwoord ontvangen: nog niet evenwel op den voorslag dien ik daar deed, om zoo men slechts wilde en de zaak behartigde bongré malgré de Wed. Doll uwe vermeerderde Verhandel. over de gesl. der Naamwoorden in 't licht te doen geven en dus uwe geschied. d. Ned. Taal te faciliteren.

Wij spraken over Niebuhrs Röm. gesch. en uwe Hollandsche in dien smaak; maar die van Niebuhr was uit voorlezingen ontstaan. Quid? indien gij een volgend winter eens kritische voorlezingen over de oudste Vaderl. Geschied. hieldt? al was 't voor weinige toehoorders, gij hadt er altoos dit voordeel van, dat gij de lessen opstelde, van welker straks in druk geven, ik een important debiet durf verzekeren, en welke, 't geen bij U nog meer zal afdoen, de zoo noodzakelijke reforme in die studie konden te weeg brengen. V. Lennep zou er niet tegen hebben, dat gij die lessen hieldt, maar veeleer zich zelf onder uwe toehoorders rangschikken, gelijk de beroemde jurist Savigny Rector der Univers. van Berlijn onder die van Niebuhr.

Van Grimm heb ik eergister een lieven brief uit Parijs ontvangen: doch hierover en over al 't andere nader, om U niet op nieuw te obrueeren en mij zelve achteruit te werken. Vive, vale, meque amare perge. enz.

CXXXII. LEIDEN, 17 Junij 1814.

H. W. T. AAN W. B.

Wat is er tusschen U en mij, dat gij niet slechts mijne brieven, vragen, verzoeken, niet beantwoordt: want dat alles is goedheid, waarop ik geene aanspraak heb — maar mij zelfs mijne boeken en papieren niet terug zendt; om welke ik gedeeltelijk verlegen ben. — Ik weet niet, of 't mij troosten moet, dat uw vriend Bussingh, dien ik gister te Haarlem ontmoette, even hard over U klaagde, en zelfs betuigde, dat het de eerste maal was, dat hem zulk doodstilzwijgen van U gebeurde: hetgene ik niet zeggen kan. — Doch zet nu vrij al 't andere ter zijde en meldt mij s.v.pl. uwe gedachten over 't onderwerp dezer brochure en 't plan der brochure zelf; en wilt gij een drukbare bijdrage tot deze Briefwisseling 1) geven?

1) Briefwisseling van eenige Rechtsgeleerden over de aanstaande Nederlandsche Wetgeving. Leiden 1814.

— Wilt gij veroorlooven 't met uw naam uit te geven — des te liever en te beter. Ik ben nog niet vrij genoeg om er mij bij te noemen. Zoudt gij mij ook willen melden of gij U door Bohn hebt laten belezen om de Zucht naar 't Vaderl. in de Afodillen te plaatsen, of niet; ik vraag 't omdat, als 't stuk nog niet dra gedrukt verschijnt, ik U permissie verzoeken wilde om 't te mogen afschrijven. enz.

CXXXIII. LEID. 1 Julij 1814.

H. W. T. AAN W. B.

Vergeef mij dat ik U deze stukken zoo laat wederzend. Mijn Vader heeft er lang over gelezen: mijn broeder kwam later hier dan hij gezegd had, kon ze hier, door bezoeken opgehouden, niet lezen, maar verzocht ze meê te nemen: moest toen naar secure gelegenheid wachten om ze weer te bezorgen en toen wederom ik om ze U te doen toekomen. — De Zucht naar 't Vaderland heeft mijn Vader alleen nevens mij gelezen. Wij verlangen dezelve te zien in 't licht komen; doch niet ten præjudicie van andere uwer stukken. Ik heb U mijne conversaties met Bohn er over gemeld.

Gister ontving ik den nevensgaande van Bohn, om 't mij af te troggelen, maar gedachtig hoe hij mij en U met de kindergedichtjes behandeld had, kon ik daar niet in treden. De sukkel weet ook niet eens wat hij wil, want, ofschoon ik hem den Voorzang, (ja ook den Nazang) had laten lezen, praat hij van eene Zucht vóór 't Vaderland; sc. Holland en Oranje.

Ik vind uwe brieven over de Erfz. bijkans even overtuigend als Wis. ze vond. Ik had U nog wel een paar andere vragen te doen, dan de zijne in zijn tweeden brief. doch zal er U niet mee vermoeijen, of mijne vorige brieven nog verder achteruit schuiven.

Maar niet aardig is 't dat ik zelfs mijne boeken en papieren niet terug krijge, en zelfs daar gij met zoo veel empressement reeds voor drie maanden mij schreeft van er om te zenden, en ik om sommige verlegen ben. Ik zal dus in de volg. week maar weer beginnen met er om te zenden. Hartel. complim. van enz.

CXXXIV. AMSTERDAM, 1 Julij 1814.

W. B. AAN H. W. T.

Heb ik ooit raad of hulp geweigerd? ooit vertraagd waar ik spoeden kon? Zoo ja, men doe mij verwijten; maar zoo neen, waarom verbittert men mij de zuurheid van mijn arbeid nog? Zoo ik geld winnen voor dienst doen, genot voor nuttig zijn stelle; zoo ik in de 24 uren geen 30 uren arbeids doe, en somtijds 48; zoo ik tijd voor rust slaap, of eten neem, men klage over mij! maar men verongelijke mij niet. Ik doe wat ik kan, wat ik moet; 9 crimineele processen van den grootsten omvang in 14 dagen, is al wat ik kan en die meer kan of daar bij tijd over heeft om zelfs dit billet nog te schrijven, beschame mij! — Ik had mijn paket klaar gemaakt eergisteren avond als ik uw billet en boekgeschenk van den heer Meijer ontfing. Heb er dank voor, maar verg niet dat ik U thands andwoorde op vragen die een denkend hoofd vorderen; alleen zeg ik, dat een goede civile wet a priori bij mij een onding is. dat het grootste kwaad op de wereld in dat vak is te verwarren jura perfecta en imperfecta, plicht en schuld, en kwaad en zonde. En dat er bij een volk, dat Christen wil heeten en geen Christen zijn, geen christelijk maar on- of buiten-christelijk wetboek wil hebben, altijd contradictien ex ipso principio moeten zijn. Verder dat ik van geen wetboek meer weten wil, eer Christus regeert, en Christendom alleen wijsheid, alleen recht, alleen waarheid is. Vale et me amare perge!

CXXXV. LEIDEN, 2 Julij 1814.

H. W. T. AAN W. B.

Op 't oogenblik ontvang ik de drie boeken door U terug gezonden, met uwe billets van d. 23 en 25 febr.

Ik erken gaarn en respectere uwe drukte en haast mij de woorden van misnoegen en klagte te retracteren die gij weder vinden zult, bij het paket papieren door U aan mij goedgunstig geleend, welke gij kort voor of na dit briefjen door andere gelegenheid zult ontvangen. Doch 1. 't waren geene 14 dagen, welke gij mij hadt laten wachten, maar ruim zeven maanden (sedert mijne bezending van 't laatst van Novemb.) 2. Er zijn nog twee papieren die ik zeer gaarn terug had: *a.* mijne proeve over de Notio Juris. *b.* mijn prospectus van uitgave van oude Holl. stukken. ik heb van geen van beide kopij en ben inmiddels verlamd. Ik zal dus de vrijheid

nemen in de andere week daarom te zenden. Het spreekt van zelf, dat ik u niet anders meer vrage, dan ze, zoo als gij ze ontvingt, weêr uit te reiken, daar ik u niet nog meer last wil of mag opleggen.

Om dezelfde reden replieeer ik ook niets op uwe vlugtige aanmerkingen op de Briefwisseling. De Hemel geve U haast een anderen en beteren kring ten nutte der wetenschap. enz.

CXXXVI. AMSTERDAM, 8 Julij 1814.

W. B. AAN H. W. T.

Ik heb een pak voor U gereed gemaakt; en weet niet of ik er meer van U heb, maar geloof het schier. Mijn geheugen is glad weg, en dus weet ik ook niet, waar ik met alle ongelukken van lekkaadjen, in- en uitpakken, verleggen, verhuizen, de dingen berg en verberg. Hoe het zij, het overige zal u geworden, zoodra ik weer ontpakt zal hebben, en dit wacht op uw schipper, zoo hij echter komt. Want tot dus verre weet ik niet, dat een van die lieden uwe kommissien bij mij is komen verrichten. Uwen Schulting en Smallenburg hebt gij terug, meen ik. Wat uw bladen van uitgaven van oud Duitsche gedichten betreft, ik herinner mij daar niets van, dan dat ik er met den heer Hoekstra eens over sprak, en cui fini of quo successu weet ik niet. — Beschrijf mij, bid ik, die bladen en dan zal ik ze nog wel vinden, maar zeker zullen zij mij door de handen gegaan zijn zonder ze te herkennen.

Deze laatste stoot heeft mij de rest gegeven, en ik ben gansch memorie- en wezenloos. Eer heeft men niet gerust mij te pijnigen en te accableeren; maar zal men nu eindelijk ophouden? God geve 't.

Van harte wil en poog ik, zoo lang ik adem, nog nuttig te zijn. maar zoo gij mij iets zendt, vertrouw voortaan, noch op mijn onthouden van 't geen gij mij vraagt, noch op 't geen ik andwoorde, noch op het bewaren of terug zenden der stukken. Het is boven mijn macht, voor iets meer te zorgen of in te staan. Even zeer als om met iemand te hassebassen over geldzaken of vermeend recht van kopij etc. Ik moet rust hebben; niet van arbeiden maar van hoofdbreken — en ik ken geen ander hoofdbreken dan mij met dingen van dit leven op te houden. Ik heb hier nooit t'huis behoord, en kan het niet meer doorstaan. — Nu is bovendien mijn gezicht zoo verduisterd dat ik met de grootste moeite lees, en slechts zeer kort achter een. Wat blijft er thands overig? En revanche, ben ik sedert

dit geweldig verlies van alle vermogens, veel minder zieklijk en pijnlijk. maar daar praepareert zich eene apoplexie, waarop ik lang uitgezien heb.

Na al het opereeren, heeft mijn Zoon uit zijn rheumaticq gezwel in de zijde een diepe holligheid naar onder den arm behouden, die geweldig lekt en al zijne krachten verwoest. Met dat alles heeft hij volstrekt weer naar boord willen gaan. Daaglijks komt hij t'huis om verbonden te worden en bezwijkt genoegzaam onder weg. Echter wil hij. Wat daarvan worden moet, weet God!

Uit een mond die veridicq is, en van een persoon die het weten moet, is mij gezegd dat de Raad van State zoo licht niet toestemmen zou in het plan der kommissie, relatif tot hetgeen mij toegedacht was. Dat is dus ook weder voorbij. En gelukkig! want hoe zou ik thands de plaats vervullen, zoo ik sedert het laatste half jaar geworden ben?

Zie daar een langer brief dan ik U in lang geschreven heb! Ik breek dit uit na de pronuntiatie van eenige vonnissen, die, met de 61 deserteurs die ik bij het pardon kwijt raak, mij wat ruimte zullen geven.

Bohn, als gij zegt, weet niet wat hij wil. Ik heb hem geheel naar U gerenvoyeerd.

Om mijne noten op Perponcher, die in 't boek liggen, te achtervolgen, begrijpt gij licht dat ik thands geen tijd heb. Zij moeten wachten op het deus nobis otia fecit. en dit is voorbij, dewijl ik geheel voorbij ben. Uit het weinige dat in 't boek ligt zult gij zien dat ik de zaak op mijne wijze beschouwe en aan de maskers niet hangen blijf. — Waarschijnlijk hebt gij er veel tegen in te brengen, en dit wil ik gaarne vernemen. maar denk in mijn geest de geheele historie van 't Land eens na tot op onze dagen toe, en zie of zij alles niet bevestigt? Ach! alles is zoo simpel, zoo klaar in de geschiedenis als in de Natuur, in de geestelijke als fysique wareld: maar het kost iets eer men 't leert inzien.

Ik verneem dat uw schipper om 't pak geweest is, mijn vrouw ziek te bed liggende, ik krank in de toren krijgsraad houdende. Wat nu? Ik zal het met de schuit aangeteekend bezorgen. Het een zal licht zoo goed als het ander zijn.

Laat niet na mij te schrijven, maar dring mij niet op andwoord. Dit accableert mij, en verlamt mij door de worsteling van wil en onmacht. Vaarwel, groet de uwen enz.

14 Julij 1814.

CXXXVII. LEIDEN, 16 Julij 1814.

H. W. T. AAN W. B.

Heden ontvang ik uw pak en brief van d. 8sten doch verz. d. 14den. Ik haast mij U de ontvangst te berigten, U te danken voor de moeite van 't weer opzoeken; voor de restitutie (dit hebt gij mij geleerd) en voor uw langen brief — en U mijne innige deelneming te betuigen in uwe situatie, zoo als gij mij die beschrijft, en die van uw braven Zoon, die zich nutteloos schijnt te verteeren door te naauwgezet pligtbetrachten. Wat U betreft geloof ik gaarne dat gij geaccableerd en als 't ware verwoest zijt door die auditeursfunctie. Dezelve moet U in 't laatst toch een zeker inkomen aangebragt hebben, immers zoo zei mij J. de Vries (dien ik hier bij Kemper vond) dat dit veel meer strekte om te souteneren dan 't karig pensioen. — Maar men had behooren te begrijpen, dat een mensch, die niet bloot physisch maar ook ethisch en aesthetisch existeert, iets meer noodig heeft dan eenig inkomen om te eten, terwijl hij daarvoor zijne andere en betere existentie moet opofferen. — men had moeten begrijpen, dat men daarmede, wat U betreft, den Staat en de wetenschappen oneindige schade deed, met U in een bloot auditeur militair te herscheppen. — Doch gelukkig dat het generaal pardon thans ook eenig pardon voor U geeft. — Het duurt zeker lang eer de organisatie der hoogescholen te voorschijn komt, en men zegt, ja, dat het wel, wegens de kostbaarheid, tegenstand bij den staatsraad vinden kon: — maar het zou zeker niet personeele tegenstand zijn, tegen 't gene U betrof, zoo als gij U de zaak schijnt voor te stellen. — Te Groningen zou men U ook gaarne als Prof. Litt. Belg. hebben: doch gij zoudt zeker liever te Amst. blijven. Dat elke professorale functie U thans lastig aankomen zoude, geloof ik gaarne, doch, daar gij nog verklaart, dat werken op zich zelf U geen last is, en gij zoo veel voorraad hebt, vleije ik mij, dat gij U bij zulk eene functie kunnende bepalen, er U wel in vinden zoudt?

„Geldzaken of regt van kopy." — dat ik U over zulke dingen een paar maal geplaagd heb, was niet zoo zeer om de dingen zelve. als wel omdat ik belang stelde 1. in 't uitkomen van uwe werken, als de vermeerderde verh. over de Geslachten der Naamw. — de Geestenwereld en de voorlezing over de Zucht naar 't Vaderland — en de gedichten van Mevrouw; en 2. dat gij niet opgeligt werd; gelijk de brief van Bohn zeker was om U en mij te verschalken.

Ik hoop dat Mevrouw hare gedichten uit Parijs haast terug heeft en dien of inmiddels den anderen bundel uitgeeft. — Immerzeel drukt meen ik, weer: doch ik weet niet of hij reeds weer betaalt. Mevrouw heeft de goedheid gehad mij (behoudens haar regt van kopy om elders in een eigen bundel uit te geven) hare Josephine voor mijne Mnemosyne te beloven. Daar ik aan 't redigeren van een deeltje ben, zou ik die gaarn bij gelegenheid ontvangen: en hebt gij eenige prosa- of dichtopstelletjes liggen die er bij konden, het plan omvat genoegzaam alles, mits origineel en interessant. Die Spaansch- en Roomschgezinde aanmerkingen b. v. indien ze verder voortgezet en voleindigd waren: (dan zou er ook de Fransche en Loevensteinsche factie in komen) — doch waarom zoudt gij U die invidia op den hals halen?

Hoe gaarne wilde ik, dat die aanmerkingen [op Perponcher] geheel doorliepen! maar zij schijnen reeds lang geschreven te zijn geweest, en ik wanhoop aan 't afmaken. Ook dit fragment is mij dierbaar. Gij vooronderstelt, dat ik er veel tegen in te brengen heb en wilt dit gaarn vernemen, en ik maak gaarn gebruik van dit verlof, au risque zelfs van vergeefs te schrijven zoo gij, naar uw onmiddelijk volgend dreigement, mij niet antwoordt, of zelfs in dat geval de schade te hebben van, door mijne bedenkingen neder te schrijven, in mijne vooroordeelen bevestigd te zijn geworden. — Gij vermoedt echter ook wel, dat ik (dank zij voornamelijk uw eigen onderwijs) reeds eenigermate verlicht ben: ik geloof dus gaarn, dat een voorname bron der oppositie tegen Fil. II was in de heerschzucht en weerbarstigheid van den adel, waarbij misschien die geest van rijk geworden Roturiers kwam, die reeds Maximiliaan te Brugge deed gevangen houden, zoo gevoel ik mede 't geen gij zegt van de behandeling van Maurits, enz. — en dat het Christendom niet geheel tolerant kan zijn, en tolerantismus veelal uit indifferentismus komt: maar ik meen toch 1. dat reeds onder Karel V, een Neerlandsch en bemind vorst, de nieuwe religieleer groote progressen in deze landen maakte, en gemoedelijke, hartelijke aanklevers in den geest der eerste Christenkerke vond; en mij dunkt dat gij de bloedplakaten van Carel V, toen er nog geheel geen politieke oppositie bijkwam, wat te gunstig beoordeelt: — de inquisitie, werkte toch reeds eer Luther er was, 't voldeed derhalve niet, zich „af te zonderen van 't afgodisch Babel," waarin men in gemoede niet blijven kon. 2. Ik ben nog niet overtuigd van de leer dat een volk tegen zijn vorst geen regten hebbe: doch Fil. II was dit zelf niet; want hij liet eerst de Nederl.

Provincien condemneren en zich overleveren door de inquisitie: deze zonderlinge condemnatie (Hæretici fraxerunt templa, catholici nil fecerunt contra, ergo omnes debent patibulari), is toch wat te erg. Beteekende ze niets, dan was het een gevaarlijke farce, die Filips geen nieuw regt gaf — beteekende ze iets, dan was 't het buiten de wet stellen van een geheel volk, 't geen naar mijn gevoel medebrengt eene abdicatie van de betrekking van regent, en aannemen van die van verklaard vijand. Wij zijn dan vrij, jure belli; et tunc certe justi. 3. Ik dacht niet, dat Barneveld, onder Will. I. die ouder en wijzer en voornamer was, reeds zoo veel invloed gehad had, om bij de instructie aan dezen voorgeschreven, hem te kunnen binden en verschalken: Ik meende dat hij zich eerst verheven had na den dood van W. I. door diens oude vrienden P. Buys en Marnix van St. Aldeg. op den nek te trappen. — 4. Ik heb ook altijd Willem II meer beklaagd dan beschuldigd, maar heb echter in de schriften van dien tijd blijk gevonden, dat hij zich in fransche zeden en losbandigheid zoude hebben toegegeven (zoo veel te gemakkelijker konden dan ook de pokjes eene natuurlijke oorzaak van zijn dood zijn, zonder dat het noodig zij vergif te vermoeden, gelijk wel eens geschiedt — tenzij 't iets meer dan vermoeden ware).

Ik schrijf U dus, zonder op antwoord te dringen of U van mijn kant verder te willen accableeren: maar één ding vraagt gij mij zelf, en vereischt nog dat gij (zoo gij kunt) het uitlevert, een klein prospectus van mij, niet gedrukt maar geschreven. 3 of 4 bladz. over eene uitgave van oud Duitsche gedichten, die ik gewenscht had, dat gij met v. Wijn en Hoekstra in den smaak van Maerlants III D. ondernaamt. Gij vindt dit zeker bij een mijner brieven en ik heb er geen kopy of brouillon van. Voorts hebt gij althans nog van mij, of eigenlijk wel van de Bibliotheek van Franeker, een deeltje van Bronchorstii Diarium. Dit wilde ik wel, zoo gij 't kondt missen, terug hebben, om in de vacantie te excerperen — en dan de excerpten aan de Tweede Klasse te communiceren. — Het Ms. kon ook wel eens uit Franeker van mij gereclameerd worden.

Zoo gij mij weder schrijft, zeg mij dan, zoo mogelijk, ook eens — of gij iets en hoeveel gij gedaan hebt, aan de rei agrariae scriptores? (Gij gevoelt, dat ik dit vrage ter gelegenheid van 't 2e. D. van Niebuhrs Röm. Gesch.); 't zou mij verwonderen zoo dit moeilijke, disperate, U niet had getenteerd en aangetrokken. Gij waart misschien de eenige mensch die ze kon herstellen en uitge-

ven, 't geen Niebuhr zelf niet schijnt te durven wagen. Mij dunkt, dat ik op de bibliotheek alhier onder de papieren van Jos. Scaliger eene belangrijke ontdekking daaromtrent gedaan heb van een conatus om die schrijvers, althans het wezenlijke er uit, te herstellen, herschrijven en als herscheppen: welk werk naderhand door Goesius misbruikt is om zijne editie op te flikken — en nog onbruikbarer te maken.

Onze hartel. groete enz.

CXXXVIII. KAMPEN, 23 Aug. 1814.

H. W. T. AAN W. B.

Hierbij een brief, geschreven oogenblikkelijk na 't ontvangen van uwe voorlaatste bezending en brief, maar toen vergeten te verzenden en sedert bewaard tot nadere gelegenheid, die nu eerst komt. Inmiddels ontving ik gister te Zwol, mij uit Leiden nagezonden, het tweede Deel van Hollands verlossing 1) waarvoor ik U en en Mevrouw, gelijk U voor de weinige, maar hartelijke bijgevoegde regelen ten hoogsten bedanke. Alleraangenaamst was mij uwe uitnoodiging van eens te schrijven of te komen. Het laatste is mij thans gemakkelijker dan 't eerste; daar ik, met eene week of vier op 't eind van mijn vacantiereis door Amsterdam terug keere naar Leiden, en 't spreekt van zelf, dat ik dan zal trachten UEd. en passant te zien: misschien dat mijne vrouw het waagt weer meê te komen. Ik moet afbreken, hoe veel 't mij koste, enz.

CXXXIX. AMST. 9 Oct. 1814.

W. B. AAN H. W. T.

Den uwen uit Overijssel geschreven heb ik niet beandwoord, om dat ik daar uit begreep U voor het eind der vacantie in Amsterdam te moeten verwachten. Met leedwezen vernam ik laatstlijk, dat gij met Mevr. Tydeman ons een bezoek hadt gemaakt, en toen ik om 4 uren t'huis kwam reeds weg waart. Ik begrijp dus, U te moeten schrijven en het gevraagde overzenden. Zie derhalve hier de Ms. adversaria van Bronkhorst, en het bericht over eene uitgave van oude schrijvers, welk laatste ik niet heb kunnen vinden om dat ik mij verbeeldde dat het gedrukt was. Uw laatste drukte het uit, als Ms.

---

1) Uitgekomen Haarlem, 1814.

en dus vond ik het geredelijk. — Gij hebt groot gelijk U te beklagen dat het U zoo lang onthouden is: maar wien is dit te wijten? Den gene die, volstrekt geheugenloos, het in zijne beslommeringen wegbergt en vergeet waar? of hem die dien geheugenlooze daarmede belast? Want immers weet gij, hoe verr' het, ook in dit opzicht, met mij gekomen is, sedert lang.

Dit laatste najaar schijnt dan eindelijk een eind van mij te willen maken; gelijk ik het uit de onmatige hitte van den zomer voorzag. Ik heb de functien van de Auditien neergelegd bij gelegenheid dat de nieuwe generaal, vernomen hebbende dat het met de nieuwe organisatie *f* 2000 's jaars op zou brengen, dit ampt (zoo hij 't aanmerkte) gaarne voor zijns zoons zwager had: en nu de woelingen van die post ophouden, gevoele ik mij duizendmaal erger, dan ik toen vermoedde. Ik heb Z. K. H. daar kennis van gegeven, op dat Hij mij niet nog in staat achte, tot het geen ik, nog eenige maanden geleden, zou hebben kunnen aannemen en uitvoeren. Ik ben volstrekt wezenloos, en dus meer dan kindsch.

Uw Heer Broeder, van wien gij mij een bezoek aankondigde, is niet verschenen. Hij heeft ook nog mijn Swedenborg de cœlo et inferno. — Heb ik thands nog boeken van U?

Ik schrijf deze in zeer zware hoofdpijn en rheumatismus, waaraan ik sedert ruim 14 dagen meest te bed ligge.

Aan wien moet men zich thands vervoegen om een Ms. van de Leydsche Academische boekerij te hebben?

Kent gij het boekjen: Iets voor het hart op den weg der Eeuwigheid? Zoo ja, meld mij eens kortlijk, bid ik, uw gevoelen over No. 7. van dat werkjen 1).

Wees hartlijk gegroet enz.

CXL. LEIDEN, 28 Oct. 1814.

H. W. T. AAN W. B.

Ik behoef U niet te zeggen, dat het ons zeer speet bij ons vlugtig passeren te Amsterdam U niet aan te treffen. Het was ons echter tot genoegen Mevr. te mogen zien. Heb dank voor uwe attentie in 't terugzenden van Bronkhorstii diar. Ms. en mijn projekt tot uitgave van oud Duitsche stukken (waarvan vooreerst wel niet zal komen). Doch 't spijt mij, dat gij bij 't schrijven van den uwen

1) In weêrwil van alle onze nasporingen is ons, onder dezen titel niets dergelijks voorgekomen.

meest bedlegerig waart aan zware hoofdpijn en rheumatismus. Ik hoop dat deze ongesteldheid thans geweken zij, hoe zeer 't saisoen nog guur blijft. Ik had mij gevleid dat de décharge van de geest- en tijdmoordende functie van 't Auditeurschap, U 't verlies van inkomen vergoeden zou in ruimte van tijd en opgeruimdheid van geest. 't Spijt mij dubbel, dat gij slechts de ruimte schijnt gekregen te hebben om uwe bestendige malaise dubbel te gevoelen. Even hierom hoop ik nog, dat eene nieuwe opgelegde functie, en eene die meer met uwe waarde in taal en dichtkunde strookte, U minder moeilijk zou vallen dan gij nu vreest. Maar de organisatie blijft nog al achter. Wij hadden eerst gemeend met het begin onzer lessen op dezelve te kunnen en te moeten wachten; doch hebben van armoê (als men zegt: misschien in arren moede? inviti, à contre coeur) moeten aanvangen. Nu vrees ik dat het wel 1815 wordt eer er iets van komt.

Mijn Broeder op zijn reis in Vriesland twee dagen opgehouden zijnde, en hier eene preekbeurt hebbende waargenomen, is te Amsterdam (en in den vroegen morgen) slechts doorgegaan. Ik zal hem manen om uw Swedenborg. Hij vond hier het aanbod der collatie Katwijk buiten; maar vond meer zwarigheden er in en motiven tegen die verplaatsing dan vóór dezelve, en besloot dus provisioneel te blijven daar hij was.

Gij vraagt of gij nog boeken van mij hebt? ik herinner mij thans dezulke niet: dan misschien de Recherches sur les pyramides d'Egypte of 't Systême anticopernical van d'Aquilar: althans ik meen slechts een van die beiden weerom gekregen te hebben, en vind ze thans geen van beide; dus ik niet kan zeggen welke ik heb.

„Aan wien zich te adresseren om 't gebruik van Mss. uit de Leidsche Biblioth.?" — Aan den Rect. Kemper. — Zend mij den brief slechts, want Kemper is thans veel absent en zeer geoccupeerd.

Gij ontvangt hierbij het vervolg der Briefwisseling van eenige geleerden: waarover, gelijk over 't eerste stukje ik uw oordeel — en ware 't mogelijk, eene bijdrage tot het vervolg, verlange.

Gij doet mij de eer aan mijn oordeel te vragen over No. 7 van Iets voor 't hart op den weg naar de Eeuwigheid. Ik had dit werk niet, maar heb niet gerust eer ik 't vond, 't geen eerst niet lukte en dus de reden is van 't lang uitblijven van mijn antwoord. Misschien heeft U in dit stukje pleisier gedaan het wedervinden van het denkbeeld, „dat er tusschen de Schepping en den val veel meer gebeurd kan zijn dan ons is opgeteekend: dat de dui-

vel misschien reeds vele vergeefsche aanvallen gedaan had"; dit is zeer zeker niet onvernuftig: maar anders, ik moet het zeggen, vind ik 't voorstel dier zaak 1° geweldig anthropomorphisch, 2° de oplossing der zwarigheid waarin hij verseert onvoldoende. die gesuiverde negotiatie tusschen den Satan en 't Opperwezen is ergerlijk, en het dichterlijk tafereel in 't begin van Job is geen argument om zich deze zaak aldus in ernst voor te stellen: maar buitendien: God wist, bij 't stellen der strafwet en permitteren der verzoeking, dat de menschen zouden vallen; even gelijk hij wist, dat Job zou volstandig blijven. Hij wist, dat is, hij had besloten, dit blijft altijd de knoop. — Gij zegt, meen ik, 't denkbeeld van vrijheid, vrijen wil, is slechts eene chimère: maar is dan zedelijkheid en straf dat ook?

Jung Stilling gist, dat de duivelen, gewezen aardbewoners zijn geweest, onsterfelijk geschapen: welke dus eens afgevallen, steeds moesten aanleeren en aangroeijen in boosheid; en van de aarde verbannen zijnde een razende haat tegen hunne opvolgers behielden.

Ik zal U deze reize niet meer lastig vallen eer ik weet, of gij in zoo ver hersteld zijt, dat niet het lezen van een brief en het beantwoorden deszelven U verergert; hetgene ik niet op mijn conscientie wilde hebben. Ik zie buitendien dat ik heden, door drukte en koude nog slechter schrijf dan gewoonlijk. Geef mij, bid ik, spoedig berigt van uwen toestand, enz.

CXLI. AMST. 8 Dec. 1814.

W. B AAN H. W. T.

Niet dan dit exemplaar heb ik voor U van ons 2e. deeltjen op Hollands herstelling 1). Niet dan dit eene oogenblik om U dit te schrijven, en even zoo veel kracht in mijne uitgeputte zwakte van geest en lichaam als hiertoe noodig is. Vaarwel, groet de uwen, en schrijf mij eens of koom mij eens zien. Ik geloof niet dat het thans lang meer duren kan met mij. Wees hartlijk gegroet en geloof mij ten einde toe, en daarna enz.

CXLII. [Fragment van een ongedagteekenden brief.]

W. B. AAN H. W. T.

Hoe kan Napoleon het beest van Openb. XIII. 1—3 zijn, daar dit

1) Lees Hollands Verlossing. In 1814 uitgekomen te Haarlem.

een collectivum voorstelt, en de opvolging van eene dynastie? Neen, dat beest bestond lang; maar hij is het beest met de lamshoornen (H. XIII. vs. 11), welke hem volkomen en zoo goed als met den naam kenteekenen. Doch hier op een anderen tijd meer van, zoo het U plaisir doet! Wie de Dynastie zij vs. 1 etc. leert vs. 18 door het cijfer, in onze dagen eerst kennelijk geworden, en treffender dan dat men ze als een toevalligheid zou mogen beschouwen.

CXLIII. AMST. 5 Febr. 1815.

W. B. AAN H. W. T.

Reeds lang hebben de bijgaande deeltjens, U uit meer dan eene rede toekomende, bij mij gereed gelegen, maar ik wist ze U niet te doen geworden. En nog wachten zij op de gelegenheid. Intusschen ontvang ik uw schoone verhandeling over de Hoeksche en Kabeljauwsche twisten, maar waarin gij mij veel te veel eer aandoet door voorrede en noten; en ook nog een stukjen van Rechtsgeleerdheid door het kanaal van den Hr. Meijer 1). Ik zal uwe exempl. van het eerstgemelde naar uw voorschrift uitdeelen, schoon gij het aan den Secr. der Klasse hadt opgedragen, wiens post thans op mij niet rust, die (God beter 't) sedert Augustus wederom voorzitter ben, in welke hoedanigheid ik over drie weken afga, na met mijn sukkelen deze post genoegzaam geheel te hebben laten drijven. — Na de geweldige fatigue waarin ik sedert Januarij 1814 geweest ben, en die mij niet dan door eene onnatuurlijke spanning, zoo lang het duurde, staande hield, kon het niet anders of ik moest, zoodra deze of ophield of mij begaf, in eene jammerlijke zwakte neêrstorten. Ik had het misschien nog 6 of 7 weken kunnen uithouden, maar gelukkig bepaalde Z. K. H. een tamelijke jaarwedde voor dat ampt (gelijk het nu wierd) en nu was er aanstonds een liefhebber voor dat inkomen, die zich ter gunst van dat geld den arbeid scheen te willen getroosten. En dus werd mij een zeer brillant ontslag vol van lofspraak toegestaan, een blijk dat men met mij kwijt te zijn zeer te vreden was. Ik gevoelde toen hoezeer mijn hoofd in die onrust geleden had, en bevind mij boven alle verbeelding vervallen. In dien tusschentijd heb ik hier van uwentwege een Duitscher (Bunsen, ni fallor) gehad, wien ik met onbegrijpelijke efforts eens ontvangen en gehoord heb, buiten staat zijnde om eenig redelijk gesprek met hem te voeren; van een twee-

1) Bovenvermelde Briefwisseling.

den en derden maal heb ik mij wel moeten verschoonen. Hoe hij 't opgenomen hebbe, weet ik niet, maar zekerlijk zeer slecht, want die lieden begrijpen niet dat het spreken het moeilijkst en meest verwoestende van alle inspanning voor een gekrenkt hoofd zijn kan, en dit tiendubbeld als men, in zijn geheugen- en verstandeloosheid, voor een vreemde ten toon gesteld wordt, en de eer der Natie min of meer door onze nietigheid lijdt. Ik begrijp duidelijk dat gij er dit niet in gezien hebt, maar de zaak had op mij een zeer treurig uitwerksel.

Gij vraagt, hoe het mij gaat? Als iemand die eindelijk van zijn denkvermogen beroofd is en niets meer kan. Z. K. H. is mij in de afgeloopen maand met een gift van *f* 275 tegemoet gekomen: de Hr. Valkenaar heeft er van 't zijne bij gevoegd wat mij ontbrak. Het komt mij voor 't overige voor, dat ieder thans wel overtuigd is, dat ik te post grafwaart ijle. Mijn grootste kwelling tot dus verre (dat ik zoo veel had kunnen doen ten nutte van kennis en wetenschap, en men dit alles altijd verijdeld hebbe) begint ook, als alle aandoening, bij mij te verstompen, en ik geef het op.

Ik heb onderdaags iets op het papier gesteld over de institutiones captatoriæ, 't geen ik wel wilde dat gij eens laast, maar mijn kladden zijn niet leesbaar. Hebt gij U ooit met het daaromtrent aangenomen gevoelen van Cujacius en Bijnkershoek kunnen vereenigen? Mij heeft het altijd de ongerijmdheid-zelve geschenen. Thands koomt mij de zaak in zich zelve zeer klaar en eenvoudig voor, en volmaakt door de Papiniaansche definitie l. 70 ff. de her. inst. opgelost, die men alleenlijk niet verstaan heeft om dat men een valsche opvatting meêbracht. — Wat is er nog ontzachlijk veel in ons R. Recht te doen, eer men het van de wanbegrippen der geleerden gezuiverd zal hebben! Als ik niets doen kan, blijft het Corpus Juris nog altijd mijn amusement.

Ik zond U gaarne nog eenige exemplaren, als ik placht, maar ik heb er niet meer, en kan er geen koopen als ik anders plach te doen. Groet Mevrouw uwe Egade, uwen braven heer Vader en verdere verwanten (van uwen heer Broeder verneem ik nooit iets) van mij en mijn vrouw, en wees gegroet!

Schroom niet mij te schrijven. Uw brieven zijn mij altijd aangenaam, heb slechts geduld met mijn andwoorden (of niet antwoorden)! enz.

CXLIV. LEIDEN, 20 Maart 1815.

H. W. T. AAN W. B.

Ik had den uwen, geëindigd d. 8 Maart 1), dadelijk willen beantwoorden, doch wilde couvert er voor afwachten, en werd verhinderd, onzen vriend Meijer spoediger dan heden te schrijven. Uw brief heeft op mij en mijne vrouw, ieder afzonderlijk, hetzelfde effect gedaan, van een geheel gedicht in deszelfs vollen afloop: door ons geheel te vervullen en ten diepste te roeren, door treurige deelneming in den nieuwen, en, zoo 't scheen laatsten en ergsten slag U toegebragt — verontwaardiging over de laaggeestige en onverzoenbare nijd en vervolging — bewondering over uwe grootmoedige en echt godsdienstige gelatenheid en vertrouwen; en eindelijk hartelijke, juichende vreugde over de ongedachte wending van uw lot, beschaming uwer vijanden en belooning van uw geloof, en de verzekering van een bestendig matig inkomen, hetgeen U een kalmen avondstond van uw geslingerd en geteisterd leven schijnt te beloven. — Wij hopen toch en bidden, dat de nieuwe apparitie van N. Apollyon niet alles ten verderve omwende; ofschoon bij 't vernemen dier tijding, mijne vrees, U reeds voor een jaar, dunkt mij, medegedeeld, of hij ook 't beest was van Openb. XIII, 1,2,3, weer verlevendigde. Sed hoc semoto, is dat pensioen, al was het zelfs in plaats gesteld der U toegedachte professie aan 't Athenaeum op het zelfde tractement, te genoegelijker, om dat het U geene bepaalde verplichting oplegt, en gij nu des verkiezende, even zeer door wijsgeerige of civilistische of geschiedkundige werkzaamheid, als door taalkundige, U dankbaar toonen en tot nut en luister van ons vaderland dienen kunt. Ik durf ook hopen, dat U zoovele krachten, na al het lijden, waren overgebleven, of door deze gebeurtenis weder opgewekt zijn, dat gij nog veel van het gene gij in onderscheidene vakken voorbereid of reeds gereed hebt, voltooijen en publiek maken kunt. Ik weet niet of ik in de eerste plaats U aan de beloofde geschiedenis van Holland durf herinneren: maar ik weet, dat dezelve nog steeds behoefte blijft en algemeen verlangd wordt. Wel vijftig lieden hebben straks na deze omkeering van zaken, en sedert gedurig mij er naar gevraagd. Misschien kon dezelve nog niet geheel vrij tot 1795 of zelfs 87 gegeven worden: maar misschien wel b. v. tot aan den Amerikaanschen oorlog of den daarop gevolgden vrede

1) Die brief schijnt, helaas! verloren te zijn gegaan.

en alliantie met Frankrijk; de naaste bron der volgende rampen.

Ik behoef U niet te zeggen, dat mijn goede Vader, die heden in vol genot zijner vermogens en krachten, zijn vier en zeventigsten verjaardag viert, het zelfde deel in uwe uitredding genomen heeft, en mijn Broeder dit ook doen zal: terwijl ik U bij voorraad uit naam mijns Broeders durf bedanken, en U voor mij bedanke, voor uwen edelmoedigen, allerliefsten, maar ook anderdeels treffenden, godvruchtig wijzen brief aan hem, dien ik hem toegezonden heb. Zoodra ik secure gelegenheid vind zend ik U Swedenborg de amore etc. waarvan hij een dubbeld heeft; maar houde voor hem op uwe vergunning Swedenb. de Coelo. In alle de werken van Swedenb. die ik nog gezien heb, vind ik zoo veel vreemds en toch eenvoudigs en natuurlijks en goeden zamenhang, dat men zich geneigd gevoelt om aan 's mans openbaringen te gelooven of anders zijn zuiver hart, doordringend verstand en levendige rijke verbeelding eenparig ten hoogste bewonderen moet. Hij heeft echter ook dingen die mij niet aanstaan; doch daarover bij gelegenheid wel eens mondeling.

Uwe Verhandeling de Captat. institut. die ik zeer wel hebbe kunnen lezen, zend ik dan ook (zeker met eene 14 dagen) terug en schrijf er dan over. Mag ik U mijne dankzegging opdragen aan Mevrouw voor Serafine, welke ik voor de drukpers laat afschrijven: maar ook mijn verzoek, om, ingevolge hare nieuwe gunstige belofte, haar gedicht op de Hoop er te mogen bijvoegen 1). (Met of zonder de voorletters van haren naam?) Van de onregtvaardigheid aan dat stuk geschied, had ik iets vernomen; doch meende, dat het U zelf gegolden had: en wie weet nog, of men niet gemeend heeft, dat het stuk van U was, en zij 't slagtoffer is geweest van kwalijkgezindheid jegens U? — Van uwe nieuwe Hoop 2) wist ik natuurlijk niet af. Wilt gij er die provisioneel mede bijvoegen, des te aangenamer zal 't mij zijn. (Gij weet, dat het vers uw eigen blijft; om naderhand in een eigen bundel te kunnen gevoegd worden en ik inmiddels 't honorarium van *f* 10 uitkeere).

In uw heerlijken brief aan mijn Broeder, en die tevens een opgeruimden geest aanduidt, verbaasde ons de datum, van d. 23 Februarij — den eigen dag dat gij de tijding ontvingt van 't ontrukken van uw eenigen steun in 't klein maandelijks subsidie.

Ik moet eindigen, enz.

---

1) Zie Mnemosyne, I. 229, en Nieuwe Dichtschakeering, D. II. bl. 1 en volgg. (Dichtw. III. 549 en volgg.)

2) Mnemosyne, II. 113, en Wit en Rood, D. I. bl. 51 en volgg. (Kompl. Dichtw. VII. 172 en volgg.)

PS. De heer Hoekstra, wien ik eergister sprak, zeide mij dat hij denkelijk in 't begin der volg. maand een overstap deed naar Engeland; en, als hij tijd had, de Mss. van Junius en andere te Oxford wel wilde gaan zien; en daar ik hem zeide, dat de bisschop van Oxford Correspondent der Klasse was, verlangde hij natuurlijk eenige aanbeveling van de Klasse aan denzelven te hebben: doch durfde er geen direct aanzoek om doen; daar 't ook niet zeker was dat hij er gebruik van zou kunnen maken. Zoudt gij hem dezen dienst, die nuttig zijn kon (en 't vereischt slechts een brief van weinige regels), kunnen en willen doen, of moet hij zich zelf aan de Klasse adresseren en, zoo ja, aan wien dan bepaaldelijk?

CXLV. AMST. 21 Maart 1815.

W. B. AAN H. W. T.

Ik hoop dat gij mijn vorigen ontvangen zult hebben, met de Hss. Ditmaal gaan hiernevens eenige exemplaren, waarvan ik U verzoek eenige afgave te doen, aan uwen Heer Vader, Broeder, de Hr. Siegenbeek, Van der Palm, Verschuur en de Maatschappij van Letterkunde. Ook een aan den zeekapitein Guinesau. Den inhoud zult gij licht raden, en waarschijnlijk wel der lezing verwaardigen. enz. 1)

CXLVI. LEIDEN, 16 April 1815.

H. W. T. AAN W. B.

Voor dat ik U kon bedanken voor uwen en Mevrouws Hymnen bij de verheffing van den Vorst tot Koning 2), zondt gij mij reeds weer een nieuwe bezending uwer welluidende Wapenkreten 3), waarbij alle andere wan- of flaauw klinken; en beloofde nog weer nieuwe dichtstukken: gelijk ik dan een Krijgsdans 4) aangekondigd zie:

---

1) Deze regelen strekten ter begeleiding van het dichtstuk: Willem Frederik Koning der Nederlanden, 't welk, zoo als men weet, in druk verscheen zonder aanwijzing van den tijd der vervaardiging of uitgave. Die tijd wordt nu door 't medegedeelde briefje met naauwkeurigheid aangeduid. Op den zeekapitein Guinesau (lees Guinoseau) vindt men een vers van Mevr. Bild. in hare Nagel. Ged. bl. 156, welks onnaauwkeurig gesteld opschrift verbeterd werd in de Vaderl. Letteroeff. 1865, n. 7.

2) Gedrukt Amst. 1815 met den Feestzang van Vr. K. W. B. daar achter gevoegd. (Kompl. Dichtw. D. IX. bl. 221 en volgg.)

3) Gedrukt Amst. 1815. (Kompl. Dichtw. D. IX. bl. 178 en volgg.)

4) Gedrukt Amst. 1814. (Kompl. Dichtw. D. IX. bl. 174 en volgg.)

of is dat een herdruk van dien van 1814 (of 1813)? Ontvang benevens Mevrouw den hartelijken dank van mij, Vader, de L. Maatschappij, v. d. Palm, Siegenbeek: mijn Broeder komt U zelf eerlang bedanken. — Hebt gij de Christelijke opwekking tot Heldenmoed van v. d. Palm ontvangen?

Gelegenheid hebbende, door een pakje aan den Heer Meijer te zenden, voeg ik er bij, uit naam van mijn broeder, Swedenborg, de Amore conjug. et scortat: die bij mij reeds lang gelegen heeft.

Tevens doe ik met hartelijken dank hier weer bij uw bondig opstel de institutione captatoria, 't welk het kenmerk van waarheid in deszelfs natuurlijkheid en eenvoudigheid met zich draagt. Echter blijft mij het geheele onderwerp nog eenigzins duister; wanneer ik b. v. beproeve die denkbeelden tot hedendaagsche voorvallen en voorbeelden over te brengen. Maar ik bidde U dit opstel wat beter te bewaren en te behandelen dan een vroeger, de legatis poenæ nomine, waarvan een blad tot enveloppe diende voor de laatst gezondene wapenkreeten.

Het moeit ons ten hoogste, 't geen gij schrijft van Mevrouws zwakheden en sukkeling. Wij verlangen gunstiger tijding van HEd. te vernemen.

De brave v. d. Keessel is ongesteld, en dacht te sterven 1); doch is er hoop dat wij hem nog zullen behouden. — Meerman 2) is ook weer provisioneel hersteld. — Bij keuze van leden voor 't Instituut mogt men zeker wel eens ter eere onzer Nieuwe Broeders buiten de oude grenzen tasten; het is jammer, zeer jammer, dat de Nelis 3) en Gerard 4) overleden zijn: er is te Gent een Kanunnik de Bast 5), die een recueil d'antiquités Gauloises et Romaines (meen ik) trouvées dans les Paysbas heeft uitgegeven en nu laatstelijk een werk over de oude Nederl. taal aangekondigd: de Heer Raepsaet te Oudenaarde 6), beoefent de oude Nederl. geschiedenis en heeft nu onlangs een geleerd stukje over de inhuldiging (en regten en pligten) der Nederl. Vorsten in 't licht gegeven. De baron van Ertborn 7) zou misschien

---

1) Hij overleed in den zomer van 1816, d. 7 Augustus.

2) Mr. Joh. Meerman, onder Napoleon Directeur v. Kunsten en Wetensch., in den zomer van dat jaar, 19 Augustus, in 's-Gravenhage overleden.

3) De Nelis (C. F.), Bisschop van Antwerpen, overl. 1798.

4) Gerard (G. J.) overl. 1815.

5) De Bast (M. J.) overl. 1825.

6) Raepsaet (J. J.) overl. 1832.

7) Baron van Ertborn (J. K. E.) te Antwerpen, overl. 1823, te 'sGravenhage.

bij de vierde Klasse een plaats verdienen, wegens zijne geschied. der Nederl. Schilderschool. v. Hulthem 1) te Brussel verdiende zeker een plaats bij de derde Klasse, misschien ook bij de tweede. Doch wanneer ons land door Belgie ruim de helft vergroot wordt, mogt men het Institunt, indien dat ook over die gewesten uitgestrekt zal worden wel althans een vierde vermeerderen, anders deed men die landen weinig eere, door het geen zij konden aanbrengen bijna gelijk 0 te rekenen. Men heeft gesproken van een plan, om de tweede en derde Klasse ineen te smelten; ik kan niet denken, dat een van beide daarmeê gediend zou zijn (althans de 2e niet) en zou 't ook verkeerd achten; als of de vaderlandsche dicht-, letter- en geschiedkunde niet evenzeer een eigene Klasse verdiende als de oude.

Wat is 't dat gij schrijft van uwe aanstaande afwezigheid van de vergaderingen? — Gij schijnt ook weer dubieus te spreken van uwe uitredding uit broodsnood: ik hoop toch niet, dat de intrigue daartegen weer gewerkt heeft? — een commis in een onzer Ministeriën die nog een commissaris boven zich heeft, en meest met kopyeeren bezig is, erlangt *f* 1800 of meer.

Zeer veel pleizier zoudt gij mij doen, met mij eenigzins nader te ontwikkelen, welke dynastie er bedoeld wordt, Openb. XIII? Volgens kap. XVII duiden de zeven hoofden eene successie aan: maar daar is ook nog een achtste koning vs. 11 en de tien hoornen schijnen simultanée te zijn: XVII, 12 enz. en hoe is het cijfer van 't beest in onze dagen zoo treffend kennelijk geworden? (Mijn overl. Coll. Greve 2) vond 666 in de Grieksche talletters van *Ναπωλεοντι* maar wat zou de Dativus hier doen? en hij vond ze ook in *Νερυα*, 't geen ik toch twijfel of zamen kan gaan. Hij meende dat Nerva Trajanus bedoeld, maar ook 't boek toen eerst, daar deze de Christenen vervolgde, opgesteld was; niet door den Apostel Johannes. En hoe kenmerken de Lamshoornen Napoleon treffend en als met den naam? — Ook op de andere punten in den mijnen van d. 20 Maart blijf ik uw beloofd antwoord hopen. Bijzonder ook wat de Hoop betreft, of 't moet hoop blijven voor een volgenden bundel mijner verzameling, want men is aan 't drukken bezig.

Doet het Instituut iets op den Alexander de Gr. van Maerlant? enz.

1) van Hulthem (C.) te Brussel, overl. 1832.

2) E. J. Greve, Hoogl. d. Oostersche talen te Franeker, † 1812.

CXLVII. Amst., 20 April 1815.

W. B. aan H. W. T.

Hartelijken dank voor de genomen moeite omtrent onze verzen, en voor de Deliciæ sapientiæ! Op mijn kort tractaatjen de captat. institut. had ik echter wat meer aanmerking gehoopt. Wat de toepassing op de hedendaagsche voorvallen betreft, ik geloof dat die niet te maken is, vooral omdat ik de receptie van dit artykel der R. Jurisprudentie niet stellen kan. Want zelfs het Jus testamentarium is niet per totum en gaaf bij ons ingevoerd geweest, maar alleen voor zoo verre het eerst door de geestelijke rechtbanken erkend en gewettigd, en naderhand allengskens meer en meer daarvan als bij accessio of alluvio aangezet en aangespoeld is. Zelfs erkende ons forum immers het eerste principium niet: Nemo pro parte testatus etc. de accessie der partes deficientium etc. en wat micmak waren onze gewoonlijke testamenten, die men niet als nuncupativen Juris Rni, maar als scripta beschouwde!

Gij raadt mij het stuk beter te bewaren dan een ander, waarvan U een brok als enveloppe in handen geraakt is. Gij hebt recht, mits wij, om een of twee dagen schraal door te komen, dan ook niet weer noodig hebben, opstellen van allerlei aart, na jaren bewarens, eindelijk voor scheurpapier of voor de papiermolen te verkoopen. En kunt ge mij in dit land, daarvoor waarborgen? Zeker het moet verr' gaan, eer het zoo verr' gekomen is; maar na dat ik mijn eenige exemplaartjen van mijn gedrukte werken voor een spotprijs had moeten verkoopen, moest ik mij ook daaraan onderwerpen, hoe hard de proef viel!

En zal het nu beter gaan? — Dit 's in Gods hand; maar ten minste gelijkt het er al weder in 't geheel niet naar, en ik ben zeker genoeg, van geen minder gebrek te lijden dan ooit. Daartoe is alles zeer wel berekend; en zoo zijn de giften en gunstbewijzen der menschen. Te recht zeide David: Laat mij toch vallen in de hand des Heeren! maar mij laat God de keuze niet, die zeker duizend maal liever alles leed, dan de gunst van een pensioen. — Wee hem, die ooit leert wat dit zeggen wil! Gij zegt dat ik „dubieus spreek van mijne uitredding uit broodsnood". Ik mag mij niet duidelijk geuit hebben, maar de zaak-zelve is wel buiten allen twijfel. — Om 't half jaar moet met veel omslag van requisiten, te mal om te melden of mij onbegrijplijk, het pensioen betaald worden. Waartoe die requisiten? Dit heb ik in mijn auditeurspost in verscheiden gevallen gelegenheid

gehad om te zien. Om etlijke malen captiën te maken, en zoo maanden, halve jaren lang (misschien meer) de betalingen te vertragen en op te houden. — Maar daar wierd eens (non ego credulus illis) naauwkeurig betaald. Leef dan 6 maanden, betaal uw huur ten vervaldage, en voldoe die wegens het vorige jaar eenige vordering op u hebben, van niets, om daarna een 1½ zak guldens te ontvangen. Doe dit, als gij noch voedsel, noch kleeding, noch linnen, noch bed meer hebt, en alles bereids vooraf hebt moeten opeeten, terwijl er geen middel is om iets te winnen. — Wat dan derhalve? zijn er nu geen vrienden, die u ten minste die twee of derdhalve maand doorhelpen? Zij die kortlings nog zoo veel beloofden en deden! Neen, de een is het moede, de ander trekt het zich niet aan, de derde is in de hachlijkheid van dit oogenblik niet in de positie, waarin hij was toen hij de belofte deed. En ieder wil u dwingen het zoo aan te vatten als hij het begrijpt, al moet dit ook nog datgene kosten, waar men anders zich mooglijk meê redden zou. Met één woord, alles gaat in dit, als in alles, in den eindeloozen cirkel rond.

Welaan dan, op het pensioen geld opgenomen! — Zoo ge kunt. Doch dit gaat. Wat nu? Het geheel, onder een wettig rabat? dit ware over te komen, en men had dan een minder, maar geregeld inkomen. — Neen, zoo veel dat ge er volstrekt niet meê toekunt, honger moet lijden, altijd achteruit zijn; dat is, altijd eindeloos meer en verder achteruit raken, om op het stroo van het ongedierte ten laatste verteerd te worden, waarvan ik niet verr' af ben. — En hoe kan het anders? niemand gelooft aan de betaling van het pensioen; zoo als ik-zelf er niet aan geloof. En wanneer men dan eens met eenige lieden een zak guldens als een aalmoes samenbrengt, die men met den naam van voorschieting en de formaliteiten van procuratien etc. cohonetteert, is het in der daad ook zeer wel. Ongelukkig slechts dat dit geld verloren is, om dat men het daadlijk weg moet smijten. — Ik zeg wegsmijten, want dit is het, als men, om naar het bevorens gemaakte ontwerp (waarvan alle de motiven nu vervallen zijn) uit de stad te gaan, nu eensklaps dat geld tot betalingen moet besteden, die men anderzins het geheele jaar door bij gedeelten zou kunnen doen. Zoodat ik, na alles versleten en verteerd te hebben nu (alles op zijn schoonst gaande) tot de eerste betaling in Julij of later, van niets, en de rest van het jaar van omtrent ƒ 300, met de mijnen, moet leven. Is dit nu broodsgebrek hebben of niet? — Niet dat ieder, niet een uitgezonderd, mij ver-

laat. Maar al gaf mij iemand daaglijks alle benoodigdheden, ware ik daarom minder bedelaar?

Met genoegen aanvaardde en bediende ik het Auditeurschap. Wat men zegge, het is den mensch waardig en verheft de ziel, gerechtigheid te handhaven, en te zorgen dat geen onrecht geschiede. Het was mij zoet, zoo lastig en werkzaam men 't maakte, zoo lang ik 't voor niet deed. Maar ik kon de uitschotten niet goed maken, en vroeg die terug. In plaats van dat, werd er een daggeld aan verbonden. Dit nam er alle genoegen van af; maar ik getroostte 't mij, met een kruier gelijk te staan, gevoelende dat er toch geen proportie tusschen mijn arbeid en een stuk geld was. doch een nieuwe Gouverneur kwam, en vertelde mij dat hij een zoons zwager had die die daggelden wel in zijn zak wilde steken, en dien hij mij als adjunct ten dien einde voorstelde om mij naderhand te vervangen. Het was zeer vriendelijk en zeer naïf van een onnoozel man die nergens erg in heeft, maar die mij (provisioneel en dus door auctoriteit van den gouverneur aangesteld zijnde), wilde hij het, dimitteeren kon. Ik gevoelde waar het heen wilde, en vroeg mijne dimissie van den Minister, en dus waren zij gedejoueerd. De zoons zwager kwam in mijn plaats, en vroeg, na korten tijd (als 't niet anders kon) desgelijks zijn demissie; en zijn successeur, schoon vrij knapper, schijnt mij ook niet geschikt om er op den duur meê te recht te komen.

Zijn Majesteit heeft mij herhaalde malen zijn bijzonder genoegen betuigd over mijn waarneming van die post. de minister heeft mij een panegyvique acte van demissie doen geven. Had men mij dan niet op nieuw, tot de provisioneele waarneming van die post kunnen verzoeken, gratis zelfs en ten mijnen koste? dit zou ten minste de hardheid van een doodeters pensioen verzacht hebben, en ik had eenige energie behouden. — Of ben ik dan zoodanig nietig, dat men mij niet eenige soortgelijke of andere juridique post had kunnen opleggen? — Neen, maar ik ben al de Ministers een doorn in 't oog; en de gevloekte schurken weten waarom? De goede Koning (even als Lodewijk) heeft het hart niet, mij te plaatsen, hetzij als Professor, of anders: en (als hij) meent mij goed te doen, zonder te kunnen vermoeden, dat alle zijne weldaden mij tot helsche vergiften gemaakt worden, en zijn gunst tot het middel om mij tot den bedelzak te brengen, en in wanhoop (zoo God mij niet wonderdadig te hulp schiet) te doen vergaan.

Dat een kommis, die kwalijk tot kopieëren in staat is, als gij zegt, *f* 1800 of meer erlangt, geloof ik licht en is in den haak. Hij

betaalt er voor 't geen het kost; dat is, lage onderwerping aan die hem gebruiken of aanbevelen. Maar trek dien prijs er af, zoo krijgt hij misschien niets voor zijn arbeid, of zeer weinig. En ik trek mijne *f* 1800 (zoo ik ze evenwel ooit bekoom) geheel vrij. — Alleen ben ik daarvoor doodeeter en op zij geschoven. Dit valt mij zeker hard; maar echter is het dan toch beter dan de *f* 1800 van den kommis, al deed die er ook niets voor. Dus, ik benij hem niet, al trok hij zelfs *f* 18 000.

Wat mijne aanstaande afwezigheid van de vergaderingen des Instituuts betreft, de zaak is, dat, toen eensklaps mijn maandelijksche toelage van de stad ingetrokken wierd, de heer Valckenaar mij een plaatsjen van hem bij Hillegom voor de zomermaanden ter bewoning aanbood, om dus den huishuur uit te winnen, en ik dit (onbedachtzaam zeker, want wat zal ik buiten) in mijne belemmering aannam. Intusschen veranderde alles van verre en van nabij, maar hij heeft ten dien einde reeds kosten gedaan en arrangementen genomen. — Wellicht leef ik niet meer eer het zoo verr is; maar hoe 't zij, wat God wil, moet: doch het zal wel de jammerlijkste zomer zijn die ik ooit beleefde, schoon ieder daar zoo veel goeds voor mij in ziet.

Mijn zoon is op zijn verzoek om tegen den vijand te mogen dienen, geplaatst, maar op een brik die voor Delfzijl en den mond van den Eems kruissen moet. Hij zal daar weinig gevaar loopen, denk ik, van het Fransche lood; en gij begrijpt licht, dat dit juist niet met zijn wensch overeen stemt. Intusschen zal hij hier in 't IJ op een stationaire voor de werving van dat vaartuig of die flottille fungeeren moeten. Hoe wenschte zijne moeder nu, ten minste zoo lang, hetgeen wel twee maanden kan duren, hier te blijven! — Zie daar wederom hoe alles uitvalt, als men zijn lot (hetzij dan uit verbijstering, hetzij uit ongeduld) niet stil aan God overlaat, maar zelf verbeteren wil! En nog dank aan God, als Hij 't ons gevoelen doet! — Het groote en wezenlijke kwaad (gesteld dat het pensioen maar eenigzins regelmatig betaald worde) ligt in dit onwijze besluit van mij, verbijsterde, die nimmer iets willen moest, maar alles lijdelijk afwachten.

Dit denkbeeld heeft mij eenige dagen lang zeer gekweld. maar thands heb ik daar vrede meê, daar ik het eensklaps uit een geheel ander oogpunt aanzie. Ik wordt namelijk derwaarts geleid om er te sterven. Het kennelijk teeken van de PLAATS mijner dood, mij sedert ruim veertig jaren voor 't oog zwevende, is daar; en dus dank ik God, die het mij dit oogenblik eerst doet erkennen. Hij-alleen is wijs, en

zijne wijsheid werkt zelfs in onze dwaasheden. Ik verklaar U dit wel eens nader, zoo 't God behaagt.

Maar gij vraagt mij naar mijn begrip over het beest met de 7 hoofden? De zaak is zeer eenvoudig, zoo men de eerste en oudste begrippen der Christenkerk slechts in acht neemt. 't Is de universeele monarchie, in Johannes tijd het Rom. Rijk; en alles toont mij, dat hij het gezicht niet onder Domitiaan maar onder Vespasiaan zag. de hoofden beginnen met Augustus; Titus is, die slechts een korten tijd (nog geen 2 jaar) blijven zou, en Domitiaan is de achtste, dien het beest-zelf voorstelt. Dit was Joännes klaar genoeg, die in dit beest het 4e beest van Daniël zag, en wist (hetgeen wij nu voorbijzien) dat Galba, Otho, en Vitellius nooit geregeerd, maar alleen om het Rijk getwist hebben, even als naderhand de 30 tyrannen. Maar voor hun, die Daniël niet verstaan, en Suetonius 12 Cesars aannemen, is het onbegrijplijk. Doch het doet er voor ons ook niet veel toe, die met den tijd van Vespasiaan niets te doen hebben maar met den onzen, in welken het beest een geheel andere successie aanduidt, waarin het eindigen moet. De zaak is deze. 't Beest is het Romeinsche Rijk, en blijft het voor zoo verre dit de universele monarchie voert of zich aanmatigt. 't Is daarom de Antichrist (politice) omdat de algemeene heerschappij niemand dan Christus toebehoort. Dat rijk is verzwakt, en vervallen, ja scheen vernietigd onder Augustulus. maar Karel de groote herstelde 't van die doodwonde; doch nu was het geen ijzer meer, maar met ijzer saamgeplakt leem of klei. Van Karel kwam het in Duitschland, doch bleef daar slechts in naam, sedert Frankrijk, van Hendrik den IV af, de universeele monarchie bedoelde, en door alle macht des duivels, geweld, moord, list, taal, zeden, en godloosheid (practische en theoretische) over Europa de heerschappij kreeg, die in den 8e van de dynastie eindigen moet. de verscheidenheid van de plaats, waar de zetel des Antichristendoms gezocht moet worden, en de verloopene 2000 jaren (of daaromtrent), geeft de duisterheid, en is ook de reden waarom dezelfde zaken meer dan ééne toepassing vinden, en bij Joännes zelven verschillend verklaard worden.

Maar men heeft zich alle uitzicht in de zaak toegesloten, zoodra men met het getal van 666 aankwam. Daar wordt van geen getal gesproken. Wat onzin toch, h e t g e t a l d e s n a a m s, en h e t g e t a l e e n s m e n s c h e n! En waar in de Openbaring staat eenig getal met talteekens uitgedrukt? Altijd staan zij voluit geschreven. Neen, het m e r k (*χάραγμα*) van het beest (Openb. XIII, 17) is de n a a m

of het naamcijfer *τὸ ὄνομα ἢ ὁ ἀριθμὸς τοῦ ὀνόματος*, maar geen getal. En wat is dat cijfer? χ, ξ, ϛ dat is ch, x, en st, als letters, niet als getalmerken. Even als uw naamcijfer is H. W, het mijne W. dat van mijn oudsten zoon, J. W, dat van mijn jongsten, L. W. enz.

Dit moest een volstrekt onoplosbaar geheim blijven tot op onzen tijd; omdat niemand zich ooit in het hoofd kon halen, dat een vorst, χ, ξ en ϛ tot zijn naamcijfer zou kunnen hebben. maar voor ons moet het klaar zijn, zoo wij slechts elkander niet blindelings naprate ten, maar de oogen open doen. Schrijf slechts den naam van Lodewijk XVIII in het grieksch: *χλοδοαιος, ξαουηριος, ϛανιϛλαος*: Want in 't grieksch schrijvende moest Joännes noodwendig de namen in 't grieksch voorstellen, of, al wilt gij dit niet, ten minste moest hij ze voorstellen zoo zij zijn, niet zoo als zij bij de verbastering en ontaarding der fransche taal naderhand abusive geschreven zijn. Tel nu de opvolging van de dynastie van Bourbon. 1. Hendrik IV, die den eersten stap deed tot de algemeene monarchie, 't geen hij zoo kunstig in zijn plan van Republyk der vorsten en eeuwige vrede bewimpelde; 2. Lodewijk den XIII; 3. Lodewijk den XIV, die het masker onbeschaamd afwierp; 4. den Regent (meê een Bourbon); 5. Lodewijk den XV; 6. Lodewijk den XVI; 7. (die slechts een korten tijd blijven moest) Lodewijk den XVII, (dien men den dauphin noemt); en 8. die als achtste het beest zijn merk en naam geven moet, Lodewijk den XVIII, met het naamcijfer: χ, ξ, ϛ; onder wien de ten topvoering van die Monarchie (en ook de val van het rijk dat haar affecteert) plaats moet grijpen.

Onder wien zeg ik; dat is, quo regnante, terwijl hij Koning was. of hij werklijk REGEERDE, doet er niet toe. hij had het recht en was 't naar alle godlijke en staatswetten, sedert het oogenblik van de dood zijns voorzaats; en deze was het evenzoo van het oogenblik af dat Louis XVI niet meer was. Hij schrijft daarom ook te recht: „in het 21e. jaar onzer regering." Maar HIJ moest het niet doen; neen, een beest met lamshoornen uit den grond opkomende (een terrae filius) die sprak als de draak (de Duivel), moest het beest een beeld maken, en dit beeld (afbeelding van het Rijk van Karel den groote, ja van de oude Romeinsche heerschappij) algemeen doen aanbidden, in tegenwoordigheid (in het aanzien) van het beest dat de doodlijke wonde ontvangen had (van het huis van Bourbon, van den wettigen koning). Is dit Napoleon? of is hij het niet? Twijfelt men, de lamshoornen wijzen 't uit. — Waarom lams-

hoornen, vraagt gij? om de zelfde reden waarom Cores en de door hem gestichte monarchie door een ram, de grieksche, door Alexander opgericht, door een geitenbok afgebeeld wordt. Kor beteekent in alle talen hoorn, en in de oostersche talen bovendien een mannelijk lam: en het kenmerk van den geweldenaar is, dat hij een Kor-zikaan zijn zou. Hetgeen door de Voorzienigheid derwijze voorbereid is, als ik eens in een hevige koorts uitdrukte. Gij kent het vers: „Gij hoordet Horebs donders knallen." Ik bezit het niet meer 1). — Alom in de profecijen vindt men zulke naamtoespelingen.

Ziedaar alles klaar. maar de 10 hoornen. — In Daniël heeft het (zoo ik meen) 7 hoornen. — De Engel verklaart het bij Joännes: de 10 hoornen zijn 10 koningen die macht ontvangen op den zelfden tijd met het beest. Dit is gedurende het aanzijn van 't beest. Voorheen waren er in Europa 7 koningen; onder Lodewijk den XIII en sedert waren er tien. En wanneer Frederik I van Pruissen dien tijtel aannam en een penning sloeg met de koningskroon en het omschrift decima, paste men den text daar dadelijk op toe. In onze dagen hebben (nu er meer opkwamen) 10 koningen zich met Napoleon vereenigd. En 10 koningen zullen ook de Fransche monarchie vernietigen, en Frankrijk in 3 deelen verdeelen en tot zoo lang geen rust in Europa!

Dat Napoleon weêrom komen moest, was zeer klaar, zoodra men besloot Frankrijk te sparen, in plaats van te verdeelen. Men verijdelt Gods besluiten door geene menschelijke inzichten. Maar het werd noodzakelijk, toen men aan de wederoprichting van het Duitsche rijk ging arbeiden; hetgeen, pas ontbonden door Napoleon, niet weer op mag staan, om dat het nog altijd een continuatie blijft van het Roomsche rijk, van welke de bestemming en lotgevallen de eigenlijke duisternis uitmaken die in de voorspellingen ligt; doch welke voorspelling in se klaar en bestemd is, als men haar slechts wel aanziet, en er niets vreemds in mengt, dat niet van God is. Doch dit zou ons hier te ver leiden, en Gods wijsheid heft den sluier der profecijen niet op dan stuksgewijze, en naar mate wij noodig hebben, in de gebeurtenissen te erkennen. Hierom moesten onze vaders met hun getal van 666 zoo lang in het wilde schermen. Niet, vooraf

1) Dit vers verscheen in 1804 zonder plaats of uitgever; later in 1824 te Leyden, onder den titel van Op den moord van den Hertog d'Enguien. Achter den Lierzang komt nog een stukje voor, getiteld Napoleon. Zie de Kompl. Dichtw. D. IX. bl. 3 en 8.

te weten wat gebeuren zal, maar te erkennen wat werkelijk gebeurt, is het doel en nut der voorzeggingen voor ons, menschen. dat men dit toch altijd en in alles bedenke!

Gij hebt recht dat de 10 hoornen Simultanea zijn. Maar wat houdt gij van de 4 dieren bij Daniël? men houdt ze voor successif. Doch hoe bedrieg ik mij, zoo men recht heeft! — Ja, de profecijen voor den tijd te willen verstaan, is altijd dwaasheid.

Het gevoelen van uw overleden collega was natuurlijk, op de gronden, waarop hij bouwde. Maar waarom mag de Apocalypsis toch niet van Joannes zijn? Hij duidt zich toch genoeg uit, dunkt mij. Ik denk dat die meening alleen of eerst veroorzaakt is door dat men het epitheton θεόλογος bij zijn naam niet begreep, en niet opmerkte waar het uit voort is gekomen.

Zoo veel van het beest etc. maar de geheele oeconomie van de Apocalypsis, die aan de tijdverdeeling der 4 eerste zegelen hangt, welke algemeen zijn, bevestigt het bijzondere in deze, en de man op het vale paard draaft steeds voort, sedert den aanvang van de 4e. periode, die zich tot het einde uitstrekt. De bijzondere gebeurtenissen ook gaan steeds voort en versnellen zich in de versnelling eener geometrische progressie; en welhaast zal alles wat nog duister is, klaar zijn, meer kan of mag ik thans niet zeggen.

In het eind van 1812 of het begin van 1813 (het was in dien winter) stelde ik iets op over de Openb. en haar toepassing op Napoleon, hetgeen in de handen van een klein gezelschap is, dat ik nu eenige jaren over punten van Godsdienst en Godsleer houde. Ik zal het terug zien te krijgen om U meê te deelen. Want de algemeene samenhang doet veel af; en 't geen ik hier zeg is te veel gedetacheerd 1).

Maar ter dezer gelegenheid moet ik U vragen, of gij ook een opstel van mij hebt over de consecratie in de mis enz. dat mij veel moeite van nasporing gekost heeft, en niet weêr te vinden schijnt. Ei lieve! meld mij dit 2).

Het stukje van de Hoop 3) door mijne vrouw is tot uwe dienst; maar het zou immers te veel zijn, twee zoo uitgebreide stukken van dezelfde hand te geven? — Het mijne komt mij niet voor, daartoe geschikt te zijn. — Maar kunt gij niet nog eenige aanmoedigingen, opwekkingen, enz. van mij gedrukt krijgen (voor uwen bundel zijn

1) Men vindt het voorgaande uitvoeriger weder in B's Godgeleerde Opstellen, 1834, Dl. II. blz. 95 en v.

2) Dat stuk schijnt zoek gebleven.

3) Zie de aant. hiervoor, bl. 38.

zij vast niet voegzaam)? Hier is een geest, die het niet toelaat, en ik kan het niet bekostigen, of, al kon ik dit, niet verspreiden. Een versjen van mijne Egâ heb ik, na dat het 8 dagen bij den drukker geweest was, terug moeten nemen; schoon ik het voor niet gaf, alleen om goed te doen.

Het Instituut doet tot nog toe niets (opdat ik uw vraag beantwoorde) op Maerlants Alexander den Groote. En ik wacht niet dat het iets doen zal. Want in der daad er is geen 2e. Klasse. — Dat de Koning dit ellendig, en nutteloos, en anderen nutteloos makend lichaam heeft aangehouden; deze dwaasheid wenschte ik met al mijn bloed te kunnen afkoopen. Maar is er dan niemand, die Hem de volstrekte noodzaaklijkheid van de dissolutie van dit onding, en het geheel nieuw oprichten van een andere maatschappij uit weluitgekozen leden, kan en wil doen beseffen? Falk, wanneer ik voor omtrent een jaar dit als opwierp, scheen mij, dit wel eenigzins te gevoelen.

Maar ik wil dezen brief niet langer maken. Hij zal U nog vracht genoeg kosten, en ik kan hem U niet franco zenden. Vaarwel, enz.

CXLVIII. LEIDEN, 24 April 1815.

H. W. T. AAN W. B.

Dank voor uwen brief, zoo belangrijk en vol van tastbare maar akelige waarheid in paradoxe dingen, zoo wel 't geen U zelven betreft als de exegese der Openbaring.

Het spijt mij, dat ik den brief thans eigenlijk niet kan beantwoorden en U toch moet schrijven: maar ik ben midden in 't verhuizen, en heb een berg van boeken en papieren te arrangeeren; en in uw brief zijn een paar punten, waarop ik U dadelijk diene te schrijven.

1. Gij hebt eenige aanmoedigingen, opwekkingen etc. en schijnt moeite te hebben, die a costi behoorlijk gedrukt te krijgen. Vergun mij U wat breeder detail te vragen: hoe was uw plan er meê? een bundeltje te geven als uw Krijgsliederen van 1813, of als Nederl. Verlossing bij Bohn. dit verschilt nog al wat? 2. was 't U genoeg, zoo ze slechts gedrukt werden en gij eene 20 exemplaren bekwaamt, of verlangt gij honorarium? ('t geen op zich zelf zeer billijk is: maar gij kent de taktiek der uitgevers) 3. zoudt gij er tegen hebben, dat b. v. Scheltema sommige in zijn Weekblad (bij Gartman) insereerde, pro honorario? Schrijf mij dat nader, s.v.pl. en zend mij, wat gij hebt; ik zal mijn best doen.

2. 't Gedicht van Mevr. „de Hoop". Misschien is 't niet te veel twee dichtstukken van eene zoo bekende en beminde hand in onzen bundel te plaatsen: maar misschien zou ook de Hoop kunnen vooraf gaan, en Serafine kunnen wachten (tenzij Mevrouw 't anders begeerde). Zend mij dus s.v.pl. de Hoop, om met beter kennis van zaken te kunnen delibereren.

3. Uw opstel over de Consecratie in de mis etc. heb ik niet. Gij hebt het mij eens voorgelezen: maar toen heb ik 't niet ter leen gevraagd, althans niet ontvangen. Naderhand heb ik 't U ter leen gevraagd, om 't aan mijn Broeder mede te deelen: maar reeds toen ten antwoord gekregen, dat gij 't reeds uitgeleend hadt of niet vinden kondt. 't Spijt mij zeer, dat het nu weg is. Ik herinner mij zeer wel, dat ik ook daar een paradox systema met eene verbazende klaarheid en kracht ontwikkeld vond.

4. Om uw stukjen over de Openbaring mag ik U immers wel verzoeken? of liever gij belooft het mij reeds: en zult er mij (en mijn Vader; dien ik 't toch wel mag mededeelen?) zeer veel pleizier meê doen.

5. Gij komt te Hillegom: om er te sterven, zegt gij: ik zou U met Petrus toevoegen, wees U zelven genadig: al was 't met evenveel gevaar van afgegraauwd te worden: — ik hoop dat ook dit voorgevoel U, niet minder dan een vroeger dergelijk, bedriege, en ik zie er alleen maar in, dat gij in mijne buurt komt, en ik U nu en dan eens op een middag kan komen zien: en dit is mij zeer veel waardig: daar ik toch de groote vacantie te Leiden denk te passeren (indien ik niet tegen Nap. mede moet optrekken). Meld mij dus, bid ik, spoedig en accuraat de situatie, 't nummer, den naam, enz. van uw verblijf en tegen wanneer gij daar zijt, en vergun mij UEd. te komen zien, enz.

CXLIX. AMST. 29 April 1815.

W. B. AAN H. W. T.

Ik ga niet naar buiten. De Hr. Valckenaer, die uit gulle vriendschap het mij had aangeboden en reeds vrij wat kosten gedaan had om het mij aangenaam te maken, begreep dat, bij nader inzien, het mij niet vlijde, en het schijnt zelfs, dat hij (ik weet niet waarom) eenige repugnance bij mij onderstelde. Hoe 't zij, na zich met mijne vrouw daarop beraden te hebben, heeft hij mij zijn inzien van de zaak bloot gelegd, en de uitslag was, na ons wederzijds beraden, ten

mijnen beste en nuttigste, terug te treden. Ziedaar een nieuwe verwarring nu ik de ontknooping van 't Treurspel te gemoet zag! Wat nu? God-alleen weet het, en Hem zij 't en blijve 't bevolen! — 't Is mooglijk, dat hetgeen op die woning paste en er 't ominossum voor mij van uitmaakte, ook op die slaat die ik nu betrekken ga: en ik geloof daarom niet, nu verder van de haven der rust te zijn, dan ik dacht. — Schoon dit mij somwijlen bekruipt en foltert!

Schoon ik op mijn laatsten nog geen schrijvens van U ontving, zend ik U 't inliggende, dat ik juist terug bekoom; zoo behoef ik 't met verhuizen niet meê te pakken. — Ik koom nu op de Keizers gracht tusschen de Runstraat en 't Molenpad wonen, en ga derwaarts, waarschijnlijk, op aanstaanden vrijdag (zoo niet woensdag) over. Het is een zeer goed huis, dat een vriend mij uit vriendschap voor de helft van den huurprijs verhuurt. Reeds wist ik niet, hoe, of waar, aan een woning te geraken!

Ik voeg hier de Hoop van mijne Egade bij. De mijne is zeker voor uw werk niet geschikt, en veel te excentriek. Maar koomt gij eens over, zoo zal ik ze U toonen 1). Gij zult nu de verschooning niet hebben dat ik te verr' af wone. Ik woon dan in 't midden der stad.

Hoe is het met van der Keessel, dien ik hoor ziek te zijn, en wie moet hem vervangen? — Bestaan er nog echte Civilisten? of is dit vak nu uitgestorven als elders? Want Hugoos en zulke betweteren en systema-smederen Civilisten te noemen, zult ge zeker zoo min als ik doen willen.

Daar moet een Hgd. (of Lat., maar door een Duitscher geschreven) werkjen zijn over de Remedia possessoria (of iets die materie rakende) 't geen veel nieuws en goeds moet behelzen, als ik onlangs ergens vond aangeteekend 2). Kent gij dit werk, en wat is en behelst het?

Met verwondering heb ik gezien dat de Hr. Meijer U, uw schrijven over Maerlants Alexander terug heeft gezonden: Hij had het mij moeten terug geven, en wij hadden dan te samen een raport daarover moeten uitbrengen. Ik begrijp dit misverstand niet. Wees zoo goed, en zendt het mij nu terug.

---

1) Zie de aant. 2 hiervoor, bl. 38.

2) Von Savigny, über das Recht des Besitzes. Verscheen voor 't eerst in 1815. Voorts meermalen herdrukt.

Post Scriptum. 1 Mei 1815.

Deze lag afgeschreven en wachtte op eene kostelooze gelegenheid, wanneer ik heden uw aangenaam biljet van den 24 door d. hr. Meijer ontfing. Het voorste deel van dit blaadjen bevat er het antwoord reeds op, één punt uitgenomen.

Ik heb geen bijoogmerk met mijn Opwekkingen gehad; ook nòg niet. maar gaarne had ik er nu IETS van, want waarvan moet ik dit jaar leven? alles ontbreekt nu, en men heeft het meesterlijk gecalculeerd, om mij sub specie van een pensioen, van honger te doen sterven. Ik ben er ook zeer nabij aan. Na zoolang den honger van tijd tot tijd met opium gestild te hebben, en bij gebrek van verschooning vervuild te zijn van lichaam, (wat behoeft hier meer bij gedaan?) zijn er geen ressources overig. En gave God ten beste van vrouw en kind, dat het zoo verr' was als het komen moet! maar de tusschenstand van den doodhonger tot den dood is verschrikkelijk en deze duurt langer naar mate het lichaam meer verslapt en verzwakt is. Doch dit is alles in Gods hand; en ook te dragen, zoo zijne voorzienigheid het wil! — Scheltema scheidt uit met zijn tijdblad; zekerlijk dat hij bevreesd of mismoedig geworden is. Dus dit expedient vervalt. En wat ook zouden mijn versen, in dat ſaauwe schoon welgemeende water- en melkkommetjen? — Laat het, in vrede blijven liggen! na mijn dood mag het mijne Vrouw misschien nog iets opbrengen, en dit is beter. enz.

CL. LEIDEN, 30 April 1815.

H. W. T. AAN W. B.

Ik vind in de Leipz. Lit. Zeit., Julij 1813, N. 181, s. 1445, vermeld, uit het werkje van A. L. Millin Déscription des tombeaux qui ont été decouverts à Pompeji dans l'annéc 1812: Naples de l'imprimerie royale, 1813 (gedurende Millins reis door Opper-Italië: doch er zullen zeker te Parijs wel exemplaren van zijn) dat te Pompeji in 1812 in een graf gevonden waren: „Verscheiden basreliefs op een van welke de naam van Nahovolenia staat, en op welke een schip in de zeilen, door genii begeleid, afgebeeld is (hetwelk door den Hr. Millin op de overvaart naar de andere wereld [de beatorum insulae] thuis gebragt wordt." De naam heeft toch zeer veel gelijkenis naar dien der Nehalennia: welke ook met het roer van een schip, en met genii om haar, wordt afgebeeld.

Ik meen ook dat in een der laatste jaren, bij 't doen van opgravingen te Parijs, opschriften met den naam van Nehalennia of een zeer gelijkluidenden, gevonden zijn: doch kan hiervan thans geen bepaalde aanteekening wedervinden. De heeren Pougens of Millin zouden hierover licht kunnen geven.

In Augustus van het jaar 1810, toen dit land reeds aan Frankrijk getrokken was, moet er eene aanschrijving van het Fransch Ministerie van Binnenl. zaken aan alle Prefecten der Depart. geweest zijn, om opgave te doen van de oude gebouwen en andere overblijfselen welke zich in de resp. Departt. bevonden, en verslag van derzelver bijzonderheden, toestand etc. Die aanschrijving is denkelijk over deze Departm. gegaan, maar de antwoorden zijn misschien gezonden door middel van het toen nog aanwezig Hollandsch Ministerie van Binnenl. zaken, misschien door den Intend. d'Alphonse, misschien regtstreeks aan den Minister te Parijs. In de beide eerste gevallen kon men dezelve ligter bijeen vinden: in 't laatste geval zoude men in de onderscheiden Departementen die raporten, welke, vooral alle te zamen vereenigd, belangrijk moesten zijn, moeten opzoeken: doch eene aanschrijving van den tegenwoordigen Minister van Binnenl. zaken zoude dit kunnen gemakkelijk maken en dan kon men de verslagen over de Belgische Departementen met een er bij krijgen.

Van den Franschen maatregel blijkt mij uit het Magaz. Encyclop. van 1814, alwaar eene beschrijving is van een oud beroemd fransch gesticht in een der provintien, opgemaakt ingevolge de aanschrijving van den Prefect; welke duidelijk gezegd wordt, veroorzaakt te zijn geweest door een circulaire van den Min. v. Binnenl. zaken. — Vaarwel, enz.

CLI. LEIDEN, 4 Mei 1815.

H. W. T. AAN W. B.

Uwe belangrijke papieren zijn mij wel geworden: ik heb dezelve terstond gedevoreerd (salva tamen earum substantia) en aan mijn vader, die er even zeer naar verlangde, gegeven, terwijl ik zelf, na zijne lecture, ze nog eens rustig hoop te herkaauwen en U veilig terug zal zenden. Mede bedank ik voor 't toezenden van de Hoop uwer Egade. Moet dat stuk gedrukt worden zonder of met indicatie van Haar naamcijfer? en hoe te doen met de ongelijkheid der spelling, waarover HE. klaagt? want eene proef uit Dordt naar Leiden en van daar naar Amsterdam te zenden en vice versa hield wat lang aan.

Kunt gij mij ook uw deviëerende van Siegenbeek kortelijk indiceren? — Moet er ook iets gezegd worden over de aanleiding tot, en mishandeling van dat gedicht en wat? — of wilt gij dit alles gepasseerd hebben? — Uitgestelde hoop krenkt het harte: hoe kunt gij mij dan laten smachten naar de uwe; die bij 't zelfde pakje had kunnen ingesloten worden en met deze zelfde gelegenheid had kunnen retourneren. Voor uwe excentrische idées ben ik niet bang: de explicatie had ik altijd naderhand kunnen komen halen, maar ik zal denkelijk niet te Amsterdam kunnen komen voor (als zelfs alles wel blijft of in statu quo — als dat wèl is?) in Julij, in 't begin der groote vacantie.

Ik hoop dat mijn Broeder U nog even in uwe oude woning zal gevonden hebben. De Hemel heeft wederom voor U gezorgd, door U, daar gij verlegen waart, eene nieuwe een betere en goedkoopere (si per Crassum imo per Te potiorem judicem — licet) 1) aan te wijzen, en door U te ontslaan van 't buitenverblijf, waartegen gij opzaagt. Ik en anderen zouden zoo iets als een zeer groot genoegen beschouwen: doch Mevrouws verlangen om bij haren Zoon, zoo lang dat kon, te blijven, is eene wettige reden. Dat gij daar niet komt sterven is mij aangenaam, anders is uw uitblijven mij eene teleurstelling. — Hetgeen mijn Vader, in den brief dien gij door mijn Broeder zult ontvangen hebben, U schreef over uwe genealogie krijgt dubbelen aandrang, door 't geen in den Recens. ook der Recens. die pas verschenen is, wordt opgeworpen bij gelegenheid van v. Spaens geschied. van Gelderland: of liever dit noopt U, om niet, die berekeningen mij na te laten, maar ze zelf in 't licht te zenden.

Wat is het cijfer, of monogram, op 't zegel van uw vorigen brief: ik onderstel er toch eene beteekenis in.

Over de institutiones captatoriae en echte civilisten nader, want de gelegenheid om dezen te verzenden presseert. v. d. Keessel herstelt, doch blijft zwak en studeert niet meer: 't werk van den Duitscher, dat gij bedoelt, is denkelijk Savignys Recht des Besitzes: dit verlang ik U, zoo gij wilt, eens toe te zenden, met nog een nieuw stukjen van hem, eene afmaning aan de Duitschers om geen nieuw Wetboek te gaan maken.

De brief van Grimm, dien Meijer mij terug heeft gezonden, behelsde wel eenige letterkundige indicatiën, doch welke ik juist niet begrijp,

1) Zie de aant. op het antwoord van B. hieronder blz. 57.

dat het onderwerp eener commissie bij de Klasse, die geen Duitsche boeken koopt, konden zijn. De nouvelle nopens Maerlants Alexander de Gr. te München was door mij zelven opgeschreven en is mij niet terug geworden: — doch zoo ze verlegd is, wil ik ze nog wel eens suppediteren.

Hiernevens nog eene, of eene dubbele indicatie, voor 't Instituut, zoo gij wilt.

Doch 't geen mij eigenlijk presseert, heden, hoe vlugtig ook, te schrijven is: de Boekverkooper Herdingh alhier, een hupsch en solide mensch, zou gaarn een bundel uwer (en Mevrouws) gedichten op deze omstandigheden toepasselijk drukken — doch niet zoo splendide als Nederlands verlossing: ook is er niet wel tijd om een titel te laten snijden — en geven 14 gl. per blad contant, immers zoodra de druk geëindigd was. Eenige exemplaren zal ik er wel boven bedingen. Om die stukjes te laten liggen, tot eene eventueele ressource voor Mevrouw, is de minste reden: de Hemel keere nog lang de gelegenheid dier ressource af: en de oogenblikkelijke omstandigheid geeft aan zulke stukjes nieuw belang: en Mevrouw behoudt van u, en in zich zelve en in den vorst en uwe vrienden overvloedige ressources. Ik stel U dus voor — daar ik vrees thans niet beters te zullen kunnen bedingen, mij den bundel te zenden, met volmagt, tenzij gij inmiddels elders beter geslaagd zijt, b. v. bij Gartman zelf. Scheltema scheidt uit, omdat het publiek uitscheidt, enz.

CLII. AMSTERDAM, 10 Mei 1815.

W. B. AAN H. W. T.

Ik haast mij den uwen over de gelegenheidsverzen te beandwoorden. Zoo gij met Herding voor *f* 14 per blad accordeeren kunt, ben ik te vreden. Daar zijn 10 à 11 stukjens, deels van mij, deels van mijne vrouw. Te samen bedragen zij zonder den tijtel en inhoud 96 bladz. dat is 6 vel. — Twee of drie stukjens mijner vrouw dienen nog overgeschreven te worden, maar ik zend U (hetzij ten proeve, hetzij om te kunnen beginnen) de mijne met een van mijne vrouw hiernevens. Als mede een lijstjen van de orde. De tijtel zou kunnen zijn:

VADERLANDSCHE UITBOEZEMINGEN

VAN

MR. W. B.

EN

VROUWE K. W. B.

Acht men misschien den bondel te groot, zoo zouden wij de twee laatste verzen terug kunnen houden. — Mijn vers van de Hoop zal ik U bij nader gelegenheid zenden, alles is nog ingepakt.

Ik heb het genoegen gehad, uwen Heer Broeder nog even te zien en te spreken, maar hij had naauwelijks tijd: de hartelijke brief van uwen geëerden Heer Vader 1), was mij aandoenlijk dierbaar. Ik zal dien ten spoedigsten beantwoorden, maar kan mijn cassette nog niet openen in deze beslommering van verhuizing en ziekten.

A propos van goedkooper. Ik verstond uw zeggen Si per Crassum licet, eerst niet, maar J. de Vries bracht mij dat stukjen. Zeker is (meo judicio) goedkooper allerongerijmdst, en niemand zou het voor veertig jaar in den mond genomen hebben, maar de goede Cras weet niet wat hij zegt: GOEDKOOPE huizen is even zoo absurd, en zoo dit deugt, deugt ook (als S. zeer wel argumenteert) de comparativus. 2) maar de zaak is anders, en onze Taalzifters hebben ook hier, als in alles, de zaak in de war geholpen. Het woord is niet goedkoop, maar goetkoop, dat is goed t'koop; en te koop is een adverbiale uitdrukking, even als te huis, die onveranderlijk is. En zoo min men zeggen kan: „Gij zijt VEEL T'HUIS, maar ik ben VEEL T'HUIZER," in plaats van: ik ben meer t'huis; even zoo min kan men zeggen: goedkoop, goedkooper; duurkoop, duurkooper.

De hoogwijze grammatici (waarvan ik U het oude prædicaat niet behoef te herinneren, maar in alles bevestigd vind) hebben niet begrepen hoe veelvuldig ons te verholen ligt in een woord of uitdrukking. Het gemeen roept daarom mandtjens koop, oude kleêren koop, omdat *'t* voor *k* flaauw gehoord wordt. In mijn jongen tijd nog sprak men geheel anders uit: 't Koninklijk geweld, dan 't geweld eens Konings. In 't eerste hoorde men de *t* niet, ten zij zij zich aan de voorige letter aankleven kon, als b. v. in van 't k. g. Even zoo is 't met de *p*. daarvan paardrijden, dat is te paard rijden. niemand, of hij zegt pal loopen, pal komen, maar het is door dat te zich in de *p* verliest. — maar genoeg hiervan!

Even zoo zegt men in 't Engelsch, is Mr. John home? in plaats van at home etc. 3).

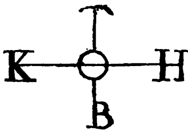
1) Deze brief is niet gevonden.

2) Hier wordt Siegenbeek bedoeld, tusschen wien en den Hoogl. Cras eene geschilvoering plaats had over den vergrootenden trap van goedkoop, in den Rec. ook der Recensenten voor 1814 en 1815.

3) Een uittreksel uit dezen brief met het opschrift: „Over goedkooper

Uw brief was zoowel als die van Grimm onder Meijer, en deze is naar de Haag gewipt, zonder hem terug te geven. — Wat wordt alles acht- en zorgeloos!

Gij vraagt mij naar mijn cachet. Het behoort tot mijne familieoudheden. Gij weet, en herinnert het U bij de eerste melding, dat in 't Grieksche keizerrijk, dit merk zeer gemeen was: men vindt er verscheiden looden afdrukken en ook indrukken van. de beteekenis van het monogramma is: *Κύριε Βοήθει* of gelijk men toen ook schreef *Βοητει*, en somtijds vindt men er bij *τῷ δούλῳ σοῦ* of *σῳ* 1). Voor mij ik ben niet zeker of de bovenste letter een T moet zijn, dan veeleer een +, en geloof het laatste; maar men heeft het voor een T gehouden, en het is in mijne familie van tijd tot tijd gebruikt, omdat het de voornaamste takken of naamveranderingen van ons geslacht bevat, t. w. Orsino in 't midden, Teisterbant boven aan, Kleef en Heusden ter zijde, en Bilderdijk onderaan. Zie daar het geheim opgelost.

Men vindt de T ook dus ⳨, hetgeen ik denk een verbastering van ☧ te zijn, waarom ik te meer helle om te gelooven dat het geen letter maar een kruis wezen moet, doch (als gezegd) het is zoo aangenomen geworden.

Met het stukjen van Savigny (zoo het R. Recht bevat) zult gij mij genoegen doen.

Ik verblij mij dat v. d. Keessel beter is. Dat hij niet meer studeere! Op zijn jaren behoeft en baat het ook weinig.

Nu, wat betreft het vers mijner vrouw van de Hoop! de ongelijkheid van de spelling zal zoo heel erg niet zijn, maar men rekende dat die aanmerking nuttig was bij de beoordeelaars: dit vervalt nu. Over het lotgeval van dat vers moet niets gemeld. Wy zijn niet gepiqueerd over het repudieeren van het stuk, en het publyk heeft daar niets meê te doen. Het moet eenvoudig met den naam (of de letters van mijne vrouw) daaronder, gedrukt worden.

Mijne afwijking van de spelling van S. (eigenlijk is de afwijking aan zijne zijde, maar wij verstaan elkander) bestaat hierin:

---

of beterkoop, uit een gemeenzamen Brief van een groot Taalkenner" komt voor in het Letterkundig Magazijn van Van Dijk, 1815, bl. 404 van het Mengelwerk.

1) *Κύριε, βοήθει τῷ δούλῳ σοῦ*: Heer! help uw knecht.

1e. CHT, niet gt. (macht).

2e. CH, niet geh. (lachen, lichaam).

3e. LING zonder verdubbeling van de l. (hemeling, niet hemelling).

Dit, dunkt my, is licht in acht te nemen, want over het byvoegen of uitlaten van de korte *e* in sommige woorden als vriendelijk of vriendlijk kan in een dichtstuk geen twijfel zijn 1), enz.

CLIII. LEIDEN, 13 Mei 1815.

H. W. T. AAN W. B.

Dank voor de inlichtingen in uw brief gister ochtend, met uwe Uitboezemingen in orde door mij ontvangen, doch voorts moet ik dien brief leggen bij uwe vorigen, welke ik nog te beantwoorden heb, om U slechts te melden, dat misschien maandag, denkelijk dingsdag de jonge Herdingh zelf U komt brengen 6 × 14 gl. en U vragen wanneer hij de dichtstukken, die aan deze bezending nog mankeerden, krijgen kan. Hij heeft daarenboven twaalf exemplaren beloofd. Is er dan nog iets verder nopens den druk en correctie af te spreken, kunt gij dit met hem doen. Hij is een lief hupsch mensch, die zelf veel smaak in poezy heeft, en lang verlangd heeft iets voor U te drukken. Zeg hem ook s. v. p. hoe 't moet met de lectio superscripta in uwe gedichten: daar men dikwijls hæsiteren kon, welke de ware, beste is, en ik heb hier en daar *U* gevonden waar men gewoonlijk uw, uwe schrijft. „U throon" etc. is dat opzet? — Daar H. juist naar Amsterdam moest vond ik best, dat hij U 't geld zelf bragt: Ik hoop maar dat zijne afrekening hem zoo veel in handen geeft. Maar in allen gevalle is hij zeer solide. — Vale enz.

CLIV. LEIDEN, 19 Mei 1815.

H. W. T. AAN W. B.

Al wederom ongelukken en teleurstellingen, geachte Vriend, in hetgene waarmede ik U dienst en genoegen hoopte te doen. Mijn vorig biljet, meldende den verkoop uwer jongste gedichten werd, gelijk gij misschien zult gemerkt hebben, een dag later dan behoord had, afgezonden; ik was naar s'Hage gegaan, 't briefje achterlaten-

---

1) B. verzuimt hier ond. and. te vermelden het uitlaten der j in zaaijen, knoeijen enz. en het bezigen der y in my, heerschappy enz.

de: mijne vrouw had niet geweten dat gefrankeerde brieven een uur voor den gewonen posttijd er moesten wezen en onze postmeester is zeer strikt. Dus bleeft gij een dag langer buiten tijding. Maar die tijding zelve is niet geconfirmeerd, hoezeer gij maandag en dingsdag vruchteloos Herdingh af zult gewacht hebben, en niet zult weten hoe Gij 't met hem en mij hebt. — Ik ga hem heden vragen of alles met U bezorgd is? en verneem met schrik en leedwezen dat hij U niet gezien heeft. Hij had genoegzaam overal in Amsterdam woorden, beloften of excusen, ook wel acceptatiën en papieren, maar bijna nergens geld opgedaan, had U dus geen geld kunnen brengen en zich niet bij U met excus en beloften in plaats van geld durven presenteren: Hij zoude in 't begin der andere week mij een secure en prompte adsignatie, om 't geld te Amsterdam te kunnen beuren, voor U ter hand stellen; en verzocht inmiddels, zoodra ze gereed waren, de nog ontbrekende stukken van den bundel. Hij begreep echter, op mijne remarque, van achteren wel dat hij U had behooren te informeren, dat en waarom hij op den bepaalden tijd niet kwam; maar hij wist niet positief, dat ik er U kennis van gegeven en zijne komst stellig aangekondigd had.

Vergeef dus hem en mij: met weinige dagen zal hoop ik alles in orde zijn en schrijf en zend ik UWE. nader, enz.

CLV. AMST., 24 Mei 1815.

W. B. AAN H. W. T.

Ziedaar hoe het alles gaat! Uw brief kwam een dag later (en weinig scheelde er aan, of dit had de zaak buiten haar geheel gebracht) en H. met het geld kwam in het geheel niet. Mijne vrouw ontrustte en onthutste het ganschelijk; ik wachtte wel op soortgelijke teleurstelling en nog meer, maar gevoel daar het uitwerksel des niet te minder om. Vooral, daar men het als een uitkomst, coelitus gegeven, aanmerkte, om de uitrusting voor mijn Zoon eenigermate te kunnen bezorgen, die op morgen moet afzeilen, en waarin ik U niet eens in bedenking behoef te geven, hoe wij geslingerd, bedrogen, en bestolen zijn. Doch het is alweêr zoo, en als in alles moest ook hier wederom 't geen ten mijnen best en genoegen geschiedde, tot mijn nadeel en foltering afloopen.

Maar hoe is het dan nu? Waarom zendt de man dan geen geld en begint den druk? Immers moet ik begrijpen, dat hij terug ge-

treden is? Gij schrijft wel dat ik de 3 nog onovergeschreven stukjens maar over moest zenden, en ik had het gedaan, zoo de beslommering van mijns Zoons afreis het overschrijven niet verhinderd had, en mijne vrouw belet, eenig bijvoegsel aan het eene dier drie te maken, 't geen zij nuttig achtte. — Doch inmiddels had men immers reeds 2 bladen afgedrukt kunnen hebben. Thands echter verbeelde ik mij, dat zonder uw nader schrijven, wij stil moeten zitten, en uw vriendelijk onderwinden al mede onder de pia tentamina stellen, die wel pia vota in werking, maar even vruchteloos zijn als men ze vervuld rekent. Mijn dank is de zelfde, als of de zaak haar beslag had gekregen. — Oordeel ondertusschen hoe het valt als men de som reeds ter vervulling van een ouderlijken plicht (waartoe men achtte dat God het gaf) aangelegd heeft en niet weet hoe haar te vervullen. — Doch reeds dubbeld genoeg hiervan, en te veel! Verschoon dit gewawel!

Iets anders! Zekere jonge Heer D'acosta, Jood, van veel geest en schranderheid, en die een uitnemend schoon Hollandsch vers maakt, zal eerstdaags met zijnen vader U komen onderhouden over den verderen aanleg zijner studiën te Leyden, nadat hij 2 jaren (ni fallor) onder Cras gestudeerd heeft. Ik had misschien er wel zoo veel uit kunnen halen, om hem zelf een cursus van R. Recht en van Nederd. taal te geven; maar zijn vader vroeg mij raad; dus ik mocht niet anders dan hem naar de Universiteit wijzen; en ik achttte daarbij wel te doen, met hem aan U te bevelen, die hem wel op den echten en soliden weg zult willen helpen, en met mij meêwerken om hem smaak en gehechtheid aan het Jus Civ. in te boezemen. Het zou mij innig grieven, zoo hij bedorven en op den algemeenen hedendaagschen weg raakte.

Veellicht dat ik hem iets mede geef, zoo hij vooraf nog bij mij aankoomt. — Doch misschien doe ik beter dezen met de schuit te zenden en daar mijn Hs. van de Hoop bij te voegen. ook nog iets, op verzoek van iemand, over het magnetismus opgesteld 1). Ik heb niet noodig ze aan uwe zorg te recommanderen. — Als ik eens tijd heb wil ik mijne gedachten over de verkeerdheid der opvattingen omtrent de determinatie van den wil eens op het papier stellen, welke tot allerlei practicale en theoretische hæreses gevoerd hebben. Voor ditmaal welvaren en alle heil van ons beide (zoo wij twee zijn!) en onzen groet waar het behoort! enz.

1) Gedrukt in de Godsdienstige Opstellen. D. I, bl. 101.

CLVI. LEIDEN, 26 Mei 1815.

H. W. T. AAN W. B.

De nevensgaande adsignatie à *f* 84 (6 × 14) strekke in plaats van antwoord op uw in schijn niet ongegronde vreeze van afspringen der negotiatie, waarmede ik mij belast had. En het is mijne schuld niet, dat UWE. dit briefje, waaraan eergister avond slechts 't endossement ontbrak, niet gister reeds ontvangen hebt. Herdingh heeft beloofd maandag met drukken te beginnen, vroeger kon hij niet om ander werk dat zijne persen bezet hield. Hij verlangde nu ten spoedigste de drie resterende stukken te ontvangen. Van het eerste vel zal ik UWE. eene revisie bezorgen, en ook van de volgende zoo UWE. wil: welk UWE. dan de goedheid hebt, per omgaande post, onder kruisband, gefrankeerd met ½ st. terug te zenden (en de posttijd is voor gefrankeerde stukken doorgaans een uur korter). Ik heb laatst U instructie gevraagd nopens de lectio superscripta priore non deleta, en heb er eenige noodig nopens uwe distinctie der y en ij. Ik wensch uw Zoon veel geluks in zijn nieuwe loopbaan en worstelperk van active marinedienst, welke hem te zien intreden zeker aan 't Ouderlijk, vooral 't Moederharte veel kosten moet.

Met genoegen en dankzegging heb ik uw heerlijk Dichtstuk, de Hoop en uw opstel over 't Magnetiseren ontvangen; doch ze nog maar ééns kunnen lezen en verzoek ze dus nog eenige dagen te mogen houden, wanneer ik ze met de Apocalyptica terug zal bezorgen. Wat gij ook zegt, 't is of gij steeds schooner verzen voortbrengt. Ik ken niets krachtigers dan b. v. den Minotaurus, den Bloedhond, de Opwekking aan de Vaderl. jongelingen: niets zachters en edeler dan de inleiding en 't besluit van deze Hoop, niets verhevener dan 't lichaam van dat gedicht.

Hiernevens Savigny üb. das Recht des Besitzes met een stukje van Hugo's Civilistisches Magazin dat er bij behoort. Indien Sav. U bevalt, verzoek ik U een paar tegenschriften tegen enkele punten zijner leer te mogen toezenden; en zijn nieuwe stukje ten betoog dat de Duitschers nog niet wijs en rijp genoeg zijn om zich een nationaal wetboek, in plaats van 't Rom. regt, te maken. Ik ben verzekerd dat hij uwe remarques op zijn werk met heuschheid en dankbaar ontvangen zal; zijn karakter wordt mij door ieder, die hem kent, zeer geroemd, en in enkele brieven, die ik met hem wissel, toont hij even veel humaniteit als geleerdheid.

Hiernevens ook een werkje 't geen niet uitgegeven schijnt te worden: van den Amsterdamschen advokaat Vollenhoven, dien gij kent 1). Misschien heeft hij er U zelf een aangeboden en dan verzoek ik dit bij gelegenheid terug: Anders biede ik U dit uit zijn naam aan. Gaarne zal ik uw oordeel over zijne principes van regeerkunde en staatsœconomie vernemen; misschien zijt gij 't eens met de nieuwe leer van Malthus: in mij wil ze nog niet in; althans zou ik de applicatie durven contesteren; en tot de eerste zorge maken het uitbreiden der middelen van bestaan en het verminderen der behoeften (door uitbreiding van religie en moraliteit bij de menschen, hoewel ik erken dat die schaars te behouden zijn, alwaar niet eene tamelijke aisance is).

Nog een woord over de Institutt. captatoriæ. ik schreef U te voren dat Thibaut, prof. te Heidelberg, daarover iets geschreven had tegen Bijnckershoek: dat was over de quæstie, of, volgens Bijnckersh. zoowel de institutio captati als de captatoria, of slechts deze alleen, krachteloos was. Doch deze quæstie vervalt door uwe explicatie, dat institt. captatt. slechts zijn (meen ik) welke iemand moesten nopen, om 't geen hij reeds te voren geschreven had, openbaar te maken: ad suæ voluntatis secretum prodendum. — Doch dan begrijp ik minder, òf de ratio politica legis, òf de wijze van applicatie en executie der wet. De eerste toch wordt gewoonlijk gesteld in de artes fraudesque hæredipetarum: nuncupato testamento captatorio id agentium, ut alter parem gratiam referret (terwijl zij dan straks een ander geheim testament, waarin de captatus voorbijgegaan werd, konden maken). En wat het andere aanbelangt, hoe zal men bewijzen dat het wederkeerig testament (van den captatus) waarlijk vroeger gemaakt was, en niet geäntidateerd, om aan de conditio captatoria te voldoen? en welke de reden der prohibitie of wijze van applicatie, daar men toch 't geval stellen moet, dat de captator zelf vroeger overleden was dan de captatus? Dit was 't geen ik te voren U met een woord, doch wat te kort en te ingewikkeld indiceerde. Doch ik geloof gaarn, dat het aan mij zelven, en gebrek van attentie, hapert. Ik vind, onder 't schrijven, bij den Baron Grenier, die

1) Mr. Corn. Vollenhoven. Zie reeds boven, Dl. I bl. 255. Het werkje was waarschijnlijk zijn ten dezen jare verschenen Geschrift: Iets over het Aelmoesseniers Weeshuis te Amsterdam en eenige bedenkingen over Armoede, waarvan zie eene aankondiging in K. en L. Bode 1816. no. 1. en Vollenhoven's Levensberigt in Handd. v. d. Maatsch. der Nederl. Letterkunde 1850, blz. 117—119.

in 1812 een werk van twee dikke deelen in 4°. over de Donations et Testaments geschreven heeft, een lang artikel over de institt. captatt. welke, volgens hem, ook onder den Code Nap. ipso jure nul zouden zijn: dit zal ik eens gaan bestudeeren.

Bij uwe voorlaatste bezending vond ik eene schets van U over de L. 57 D. d. Contrah. empt. tegen Noodt; die voorzeker deze wet et quoad auctorem et quoad auctoritatem wat cavalièrement behandelt. Het komt mij voor, dat gij haar zeer goed vindiceert; maar mij dunkt, dat in § 2 de distinctie van § 1, of 't geheele huis vernield, of wel er een gedeelte van overig gebleven is, ἀπὸ τοῦ κοινοῦ gerepeteerd moet worden, Simili quoque modo ex diverso tractari oportet etc.: de area is toch geen pars domus in den zin van § 1. d. l. en indien de area een genoegzaam objectum contractus was in 't geval van § 2, zie ik volstrekt niet in, waarom niet in casu § 1 dezelfde decisie gelden moest. Voorts geloof ik wel dat de geheele wet tot het jus Justinianeum behoort: doch 't komt mij voor dat Neratius niet verder spreekt dan . . . consumpta permaneat (princ. d. l.) en al de rest een Targum of Gemara is van de compilatores Justinianei, gelijk ik even eens de L. 25 D. de probat. en l. 22 § 7. D. Soluto matr. Vers. An autem en § 8. achte ontstaan te zijn. Volgens de ampele volmagt, die zij ontvangen hadden, neem ik dit die lieden zoo kwalijk niet; wij wilden gaarne echte oudromeinsche fragmenten hebben, maar hunne eerste zorg moest zijn, een volledig wetboek te leveren.

Ik hoop dat de Heer Dacosta mij komt zien, voor dat hij een der andere Proff. gesproken of eene kamer gehuurd heeft; dan zal ik hem zeer ernstig raden, dat hij nog een jaar te Amsterdam blijve, uw onderwijs in Jur. Rom. en in de Nederd. taalkunde vrage, en zich daaraan geheel houde, en u aanbiede de honderd ducaten welke hier voor een privatissimum aan een Prof. gegeven worden: hij wint dan nog genoeg aan andere depenses uit, en dan verlang ik hem na een jaar uit uwe handen te ontvangen, wanneer hij mij welligt even zoo veel zal kunnen leeren als ik hem, maar wij toch altijd elkander. — Voor uwe gunstige aanbeveling blijve ik U even veel dank houden, en bevele mij verder wanneer de gelegenheid zich opdoet.

Of er — buiten v. d. Keessel — nog echte civilisten zijn? Ik geloof Savigny en Thibaut. Hier te lande, Reuvens, van Twist, Prof. te Groningen, leerling van v. d. Keessel; Smallenburg, — de heer Valckenaer heeft denkelijk die studie geaban-

donneerd, waarin hij zeer schoon begonnen was: Cuperus denkelijk ook; en dan is de vraag nog, hoeveel deel v. d. Keessel aan die dissertatie had: Doch ik geloof dat Meijer ook genoemd mag worden.

Zeer verlang ik naar uw beloofd opstel over de verkeerdheid der opvattingen omtrent de determinatie van den wil. — In een geschrift aan mijn Broeder hebt gij reeds iets gelâcheerd van de illusie of chimère van vrijheid van den wil — waarover ik U opheldering verlangde te vragen, als ook van 't geen Jung-Stilling meermalen schrijft dat de Wolfiaansche philosophie leidt tot een ijskoud determinismus en fatalismus, doch dat de Kantiaansche philosophie hem uit de strikken gered had, en in zoo verre waarachtig en heilzaam was.

Nu nog iets, er is te Amsterdam sedert verleden jaar een nieuw maandwerk begonnen Letterkundig Magazijn, bij G. van Dijk, Warmoesstraat N°. 122, in den smaak van de voormalige Vaderl. Bibliotheek van M. de Bruyn en Duisdeiker en om de waarheid te zeggen veelal ook even inegaal, waterachtig en mediocre, als die in 't laatst was: doch in zeer orthodox religieuse en politique principes, en wilde gaarn een tegengif tegen de Letteroefeningen zijn: doch welke, in haar soort, over 't algemeen vrij goed geschreven worden, en verdienen dus, geloof ik, protectie. V. Dijk heeft U niet durven vragen, meenende dat gij zelf nog aan IJntema fourneerde, doch zou zeer gaarne, 't zij recensiën, 't zij mengelwerk van uwe hand ontvangen, en vernemende dat ik met U correspondeerde, heeft hij mij zeer verzocht daarop bij U aan te houden. Hij betaalt eigenlijk te weinig — slechts *f* 8, per blad en op 16 bladz. van een maandwerk gaat veel schrift: hij excuseert zich met de geringe of geene winst, welke een beginnend journaal oplevert: doch zou ik denkelijk voor U iets meer kunnen bedingen, en hij kon U maandelijks met het N°. 't geld bezorgen, dat dan nog eene aardigheid was. Antwoord mij hierop, s. v. p. met een woord, franchement, enz.

P. S. Nog eenen dank voor uwe kortbondige decisie over goed t'koop: welke ik geheel niet twijfel of 't is de eenige ware. Hæ tantæ lites etc. Pulveris exigui jactu, etc.

Maar wat wil er van onze taalkunde worden! Welk middel om ze weer op te delven en te conserveren?

CLVII. AMST., 27 Mei 1815.

W. B. AAN H. W. T.

Deze dient eeniglijk, om U, den jongen Heer d'Acosta, van wien in mijn vorigen, hartelijk aan te bevelen. Het zal mij hoogst aangenaam zijn dat een jongeling van zoo veel geest en verwachting onder uwe auspicia en leiding zich tot datgene vorme, waartoe hij zoo veel aanleg heeft: hetgeen naar mijn inzien hier niet zijn kan.

Ontfang mijnen hartelijken groet met de uwen, en geloof mij steeds enz.

CLVIII. AMST., 29 Mei 1815.

W. B. AAN H. W. T.

Heb dank voor de moeite in het werk der Vaderl. Uitboez. met zoo veel hartlijkheid genomen! Hiernevens gaan de 3 stukken, waarvan het eerste (de Koninkl. Weezen) nog overgeschreven moest worden, de anderen het wel dienden te worden, doch om tijd en last uit te winnen, zoo zij zijn maar medegegaan, daar ik geloof dat men er taamlijk uit zal kunnen komen, en er toch revisiën van overgezonden worden. de revisiën zal ik wel zoo spoedig doenlijk terug zenden, maar wanneer zij (als gebeurt) hier naauwlijks om 1 of 2 uren na den middag besteld worden, is dit ondoenlijk, daar zij voor 4 uren weer op de post moeten zijn, die NB. wel op ½ uur afstands is. dit is de ongelegenheid van 't frankeeren.

Wat de lectio superscripta in mijne Mss. betreft. Het bovenstaande is als verbetering opgezet, en het onderstreepte moet daarvoor wijken. maar als die verbetering mij wat twijfelachtig van waarde is, zoo krijgt zij ook eene onderstreping, en dan is het eerste altijd te verkiezen; want het is cede meliori, maar niet pari, en in paribus quod prius est tempore, potiore jure gaudet. Somtijds wordt een onderstreping doorgeschrapt, en dan blijft het woord. B. v. (zachte / teedre) gloed. lees zachte gloed, (zachte / teedre) gloed. lees teedre gloed zachte / teedre gloed, [de onderstreping onder teedre doorgehaald] lees teedre gloed, want eene doorgehaalde onderstreping is een restitutio in integrum, of negatio dubitationis de priori an satis recte dictum.

Wat de ij en y betreft. Ik schrijf generaliter ij: maar 1° in grieksche woorden waar de υ plaats heeft, als Tyran; 2° waar men î moet uitspreken, als Albyn voor albinus, of Afryke voor

Africa; 3°. in de pronomina my, gy, zy, hy, de præpositie by; en de abstracta op y, als maatschappy, razerny, schrijf ik y. Ik voeg hierbij dat ik geen j gebruik achter een i, maar vloeien, groeien, schrijf. Gij zult licht inzien, dat dit alles uit een eenig beginsel voortvloeit. Dat het zij (sive), ten zij (nisi), en universaliter 't verbum zijn, altijd ij heeft, behoeft geene melding.

Over Savigny (dien ik verlang te lezen) nader! — Voor het stukjen van Vollenhoven 1) dank ik U en hem. Ik heb het van hem niet ontfangen en behoude het dus. Ook daarover nader. Ik koom er voor uit, dat ik 't den eersten plicht van een gouvernement achte, voor de middelen van bestaan te zorgen, en wel in dier voege, dat ieder jongeling van 18 a 20 jaar trouwen kan en zijn huisgezin voorstaan, en dat ik alle zedenloosheid, die steeds veld wint, aan het vergeten van dezen plicht toeschrijve. maar hiervan op een ander maal. den tweeden plicht acht ik, te zorgen dat men goed gevoed wordt, waaraan de zedelijkheid hooglijk hangt.

Uwe aanmerking wegens de quæstie, utrum captatoris an captati institutio pro non scripto habenda, trof mij, daar ik wist die geroerd te hebben in mijn opstel. mijn stuk naziende, stond er niets van in. Echter vond ik in een stapel chiffons, met het verhuizen uit de hoeken van een boekenkist gekomen, dat papier waar ik 't (zoo bleek) als een additament op geschreven had, maar dat er afgeraakt blijkt te zijn. Hoe ongelukkig als men geheugenloos wordt, alles raakt weg en verstrooit. — Ik ben het met U eens, dat de quæstie met mijne explicatie geheel vervalt; maar naar de gewone opvatting is zij zeer bedenkelijk. Zekerlijk de wet spreekt van de captatoria institutio die provoceerende is; maar dan vraag ik: An itaque ob calliditatem admissam is plectitur, cui insidiæ factæ sunt; non insidiator ipse? Captatoris non interest, neque hæc ei mens ac voluntas fuit, ut is quem captavit, sibi succedat. Hoc si eveniat, praeter sipem ejus ac votum evenit. Lex itaque, quae captatoriam institutionem tollit, captanti non nocet, sed voluntati ejus potius subservit. Alteri autem, cui nihil imputari potest, innocuum beneficium aufertur, quod suo forte meruit, saltem nulla arte quæsivit, sed tantum non recusavit ubi oblatum fuit. Mirum itaque non est, si exstiterint qui non captatoriam scriptionem, sed eam

---

1) C. Vollenhoven, iets over het Aelmoesseniers Weeshuis te Amsterdam en eenige bedenkingen over de armoede, 1815. Zie de beide volg. brieven en Alg. Konst. en Letterb. 1816, n°. 1, als ook zijn Leven in de Handd. v. d. M. d. N. Lett., 1850, blz. 117.

potius, quam hæc provocavit, pro non scripta habendam putarunt. Id quod tamen exitum habere non posset, cum captatus suo testamento non adscribat, se ob alterius institutionem, qua sibi hæc lex statuta sit, hunc heredem scribere aut legato mactare. — Hoe men 't neemt, de zaak loopt altijd in 't gekke, zoo men zich niet letterlijk bij Papinianus definitie 1) houdt, en dit is dunkt mij een bewijs te meer van de verkeerdheid der gewone opvatting, die deze definitie varen laat, en zich uit het bloote idee van het woord captatoria een hersenschim vormt, die geen grond in de wetten heeft. — Grenier ken ik niet 2).

Van een schets of klad over de l. 57. ff. d. c. e. v. wist ik niets, 't zal een omslagblad geweest zijn daar het Ms. in gewonden was. Ik zal de wet nazien, en wat ik daarover heb liggen. Op de lecture van uwe aanmerking komt zij mij juist voor. Zoodra ik kan, haal ik de portefeuille voor den dag.

Wat Dacosta betreft. 't Geen gij zegt is hartelijk en uwer waardig. Maar gij hebt in de zaak ongelijk. Al ware ik ongelijk minder vervallen en een tweede Cujacius, zou ik hem hier niet vergoeden kunnen, de voordeelen, die zijn studeeren te Leyden hem geeft, in 't public onderwijs, waarover ik 't met Quinctiliaan volstrekt eens ben. De omgang met medestudenten doet meer leeren dan men gelooft, en vooral die betrekking met hun tot den professor, die te Leyden bestaat, immers in mijn tijd bestond. Ook maakt de varieteit van begrippen der studenten den professor bekend met hetgeen hij noodig heeft om duidelijk en nuttig te zijn, wat klaar en wat duister is, etc. Dwaze vragen van een dommen leerling doen soms den meer verstandigen meer goed dan verstandige lessen. Voorts onderlinge oefening, 't kinderlijke zelfs van de slechtste dispuutcollegiën en disputeergezelschapjens, scherpen den geest, bepalen de aandacht, wekken liefhebberij en drift voor de studie. Met één woord; hetgeen buiten het onderwijs is, onderwijst meer dan het beste onderwijs. En dat alles kan hij hier niet hebben, als te Leyden; ja hij zou er volstrekt van verstoken zijn, geisoleert wordende zelfs van andere studenten die hier zijn, zoo hij bij mij onderwijs nam. En dit isolement ware onvermijdelijk; ja zou hem ook

---

1) Lex 70 D. de hered. instit. „Captatorias institutiones non eas Senatus improbavit quae mutuis affectionibus judicia provocaverunt: Sed quarum conditio confertur ad secretum alienae voluntatis.

2) Grenier, Traité des donations, des testamens, cet. Men zie over de „captations et suggestions" Tom I, 1_e. part. Ch. III, Sect. VI, § 1.

naderhand zeer nadeelig zijn. De haat en kwaadaartigheid tegen mijn naam is zoodanig, dat men hem nooit vergeven zou, mijn leerling te zijn. Ik zou U dat nader kunnen uithalen, maar dictum sapienti sat esto!

Ware uw pakjen bij mij eerder ontfangen en uw brief eer gelezen, ik had hem niet laten gaan, zonder U over dit punt geëlucideerd te hebben. maar het kwam, immers ik vond het, eerst na zijn vertrek met mijnen brief, en had 's avonds eerst de gelegenheid om het te openen.

Van IJntema ben ik sints jaren geheel af, schoon ik nog wel eens op het verzoek van Valckenaar een recensie gesteld heb, die er door tusschenkomst van een derde in 1) geplaatst is of geplaatst zou worden. Want of het geschied zij, weet ik niet. — Zend mij echter liefst den man niet, maar blijf persona intermediaria als men in 't fraaie Latijn der conversatie zegt. enz.

Verschoon toch dit geklad. 't hapert teffens aan inkt, pen, hand en hoofd, en tijd.

P. S. Zware hoofdpijn heeft mijne vrouw belet in het schrijven. Het pakjen gaat dus een dag later af.

Het geld is dadelijk en gereedelijk op vertoon van het briefje betaald.

CLIX. AMST., 8 Julij 1815.

W. B. AAN M T.

Dank zij U voor uw vriendelijk, uw hartelijk, en mij troostrijk aandenken te mijwaart! Zoo gij rijk waart. zegt gij — —! Gij zoudt dan minder, ongelijk minder doen, dan gij thands doet, met mij op Hem te wijzen die rijk is, en met voor mij te bidden. Ga daar voort mede, ik weet wat dit zegge, wat dit zij, en dat geen gebed eens Christens vergeefsch is. Veel heb ik aan het gebed van vromen dank te weten, veel aan hunne vermaningen, en ook de uwe zullen voor mij nooit verloren gaan. Zegen' de Heer haar steeds aan mijn hart!

Dat ik innig in uwe omstandigheden en betrekkingen deel neme, onderstelt gij met recht. Ik gevoel de tegenheden die U treffen, en

1) In de Letteroefeningen.

verheug mij met U in het huwelijk uwer derde dochter 1). Zij het uit den Hemel gezegend, en hemelsch! en beure haar welvaart U op, in hetgeen U nederdrukkende is in andere opzichten! Alles is toch door Gods oneindige wijsheid afgewogen: en ook in mijne grootste neêrslachtigheid vraag ik mij-zelven dikwijls: hoe wildet gij of wenschtet gij 't, om 't beter te hebben? en dan verstom ik altijd beschaamd en verpletterd.

Van uwen Heer Zoon den Predikant, heb ik een kort maar hartelijk bezoek in zijn doortrekken door deze stad gehad, dat mij verkwikte; doch de samenloop van alles was dien dag zoodanig, dat ik zijne Egade niet heb gezien. Geluk met zijne bevordering en de uitzichten op grootere, die zich voor hem opdoen! Zie hem geplaatst naar den wensch van uw hart, en zoo als hij nuttigst kan zijn!

Gij weet, zeker, dat mijn vertrek naar Hillegom afgeraakt is, buiten mijn toedoen? Ik was er te vreden in, ik ben het nu ook. Het eerste, omdat ik er mijn einde in zag; het laatste, om dat ik nu geloof mis gezien te hebben, en de groeiende natuur, en wat daartoe behoort, mij altijd geheel vreemd is gebleven. Men moet de genoegens jong leeren smaken; genoegzaam zestig jaar oud zijnde, leert men het niet.

De recensie der Geologie is niet tot mijne kennis gekomen. ik weet daar ook geen weg toe, hier niemand kennende, die zich met Godgeleerde kennissen ophoudt.

Ik ken Jacob Böhm niet genoeg, maar het geen ik van hem weet heeft mij altijd doen vermoeden dat men hem verongelijkte. Hier is niets van zijn schriften te hebben. Echter geloof ik voor mij, dat hij met bijna alle de onroomschen een verkeerd denkbeeld heeft van het b e e s t enz. Doch dezelfde plaats en hetzelfde beeld in de openbaringen heeft zeer verscheiden beduidenissen, en God geeft dan de eene in het hart van een geloovige, dan de andere of derde in dat van een ander, naar de behoefte des tijds. Hoe kan het anders? en wat zoude 't zijn b. v. zoo de persoonlijke Antichrist niet eerst door zijne werken bekend moest worden, maar vooraf door het uur zijner geboorte, geslacht enz. erkend wierd. — Hoe zou het met dat kind, dat dus in zijn kinderlijke onschuld reeds afschrik zou inboezemen, toch gaan moeten.

Uw voorstel is, dat ik eenige levensbijzonderheden opteekenen

---

1) Met den WelEerw. Heer H. M. Bouvin, Pred., laatstelijk te Koudekerke in Walcheren, en overl. Febr. 1863.

zou enz. geloof mij, dat dit niet zijn kan. Om dit te doen moest ik een zeker belang in mij-zelven stellen, meer dan ik doe, en nog doe ik het te veel 1).

De plaats in mijn Wapenkreet, bl. 8 is (in mijne meening): „moet het nog eens, moet het nog meermalen gebeuren, dat een Moskau in vlammen opvliegt.” Moskau is, een stad als Moskau 2). Dit geloofde ik uit te drukken met een tweede, een derde Moskau. an satis recte, penes te judicium esto!

Licht (levis) is zekerlijk niet ligt: want het koomt vast niet van liggen; 't geen ligt, is zwaar, et quæ levia sunt non decumbunt. Licht (levis) is van liften (opheffen) en de f wordt ch (niet g) als graft, gracht; stift, sticht. Liften is een frequentativum van during, van leven, dat is bewegen, bewogen worden, waarvan ook luft, nu lucht (aër), etc. — Men wil het door de spelling onderscheiden van licht, lumen vel luminosus: maar dan ware 't beter geweest dit laatste met g te spellen, als zijnde lu-ig (van lu, vlam), waarvan lu-ig-te, lucht, zoo men oudtijds sprak, maar thands licht. Voor mij, ik spel naar de uitspraak, en spreek niet uit naar de spelling, als men thands veelal doet, en ik schrijf dus beide licht, zoo als beide naar den eigen aart aller ware spelregeling (mijnes inziens) ook vorderen. En mij dunkt, dat dit in abstracto ook door U, der taal zoo kundig, niet weêrsproken zal worden. Verders is alle spelling mij wel, mits ik maar de woorden herkennen kan.

Met Wentapenjer heb ik eigenlijk niet te schaffen. In 1806 heb ik die Recensie voor de Letteroef. geschreven, waarin IJntema haar niet plaatsen dorst. Sedert heeft Immerzeel die opgedaan en na omtrent vier jaren (vindictæ causa tegens M. 3) geplaatst, met enkele (ik denk juist geen groote) veranderingen. Of ik mij vergist heb

1) Misschien zijn wij echter aan dit voorstel van M. T. verschuldigd, „mijne Biografie, ten verzoeke van een vriend,” of wel „Begin of Inleiding van Eigen-Levensgeschiedenis van Mr. W. Bilderdijk.” Het eerste in zijne Geschiedenis des Vaderlands XI. 161: het andere XIII. 29.

2) Zie deze pl. in de uitgave der Kompl. Dichtw., D. IX, bl. 181.

3) M. is Mr. J. Meerman. Wentapenjer is de naam van een gedicht zijner echtgenoot, dat door Meerman geplaatst was in het zesde deel van zijne Berichten omtrent het noorden en noordoosten van Europa, blz. 221 en vv. Het woord W. beteekent belooning voor het wachten. Bilderdijk had in zijne Recensie van Meermans werk, naar 't schijnt, de feil begaan van het gedicht Wentapenjer als eene navolging te beschouwen en te beoordeelen, terwijl het stukje oorspronkelijk was, zoo als Mevrouw Meerman in het Voorberigt harer Gedichten de vrijheid nam den Recensent bescheiden maar ernstig onder 't oog te brengen.

„dat stukjen in het Zweedsch gezien te hebben”, is moeilijk te zeggen: maar geloofiijk is het mij niet: en of het dit zijn kan voor hen, die dat stukjen op het Zweedsche woord, een ding beteekenende dat van alle volken is, lezen, en waarin toch wel meer Zweedsch is, dan Mevr. M. misschien zelve weet, laat ik daar. — Wij kennen ook die dame van ouds en haar man van lang genoeg. Immerzeel voor het overige, die het opstel der beoordeeling geadopteerd heeft, mag het Zweedsche, waar het dan een vrijer of naauwkeuriger navolging van zijn mag, opzoeken! mij is het der moeite niet waard, en ook verdient het de zaak niet. Gij weet wijders, dat ik in het begin van 1811 mijn boeken enz. kwijt geraakt ben 1). Stel eens dat ik toen een Zweedsch stukjen over dat onderwerp had kunnen aantoonen, hoe zou ik het nu? En dat ik het toen zelf bezeten heb, onder velerlei bijzonderheden, zou ik zelfs niet willen of durven verzekeren. — Maar ten minste was Wentapenjer mij in het geheel niet vreemdklinkend, zoodra ik 't boek opsloeg.

Het boek van Doctor Leidemit ken ik niet. — De armoede van Franciscus Junius weet ik. Met Mericus Casaubonus was het niet beter. Hoe jammerlijk had ook Reiske 't! En hoe vele geleerden meer, wier schaduw ik niet verdiene te zijn. Maar ik klaag niet over armoede, ik klaag over een verzwakten toestand van lichaam en van geest, waardoor ik mij (vooral in de complicatie van zaken waarin wij leven) niet helpen kan. Kon ik (b. v.) ergens een Behangselfabriek vinden, waar men mij als schilder wilde laten werken, of kon ik een kruiwagen voortkrijgen, ik zou nooit geklaagd hebben, maar mijn weg (als dien der Voorzienigheid) met de palet of het hennepzeel rustig en wel getroost opgewandeld zijn. Doch vruchteloos heb ik alles onderstaan. — Sic erat in fatis! ik moest met mijn huisgezin van aelmoezen leven (als NB. in 1792 mij door een meisjen voorzegd werd buiten Delft) en ook dus, zij der Voorzienigheid dank, die wij zoo wel met het omnia mea mecum porto, als met het blinde vertrouwen op geld en goederen, honen en (in het wezen der zaak) lasteren; en wier openbaring wij dag aan dag in de gebeurtenissen des levens ontfangen, doch nooit genoegzaam opmerken en waardeeren, zoo de uitdrukking door zich-zelve ons niet treft.

Maar mijn brief verlengt zich ongevoeliger hand. Ik wil hem niet nog meer vergrooten, maar schrijf U liever eens nader. Doe gij

1) Waarschijnlijk wegens schulden.

dit mij ook, en geloof dat uwe vriendschap mij dierbarer is dan ik uitdrukken kan. Wees met al wat U waard is, op 't innigst gegroet van mijne Egâ als mij. Verschoon mijne nietige wijdloopigheid en neem de gevoelens aan, waarmede enz.

CLX. LEIDEN, 10 Julij 1815.

H. W. T. AAN W. B.

Uw laatste, die voor mij ligt, is van 29 Mei. deze datum doet mij schrikken daar 't onvergefelijk is, wanneer ik van mijnen kant eene briefwisseling verwaarloos, die voor mijn verstand en hart (men behoorde wel te zeggen en te schrijven: hart en verstand) even dierbaar is; maar in de maand Junij namen de politieke gedachten en tijdingen, 't hachelijke en verheugende, alle gedachten in en benamen veel tijd. Schoot er dan wat tijd over, dan moest die veelal gegeven worden aan brieven om met thuiskeerende studenten meê te zenden, want dat is zoo de jaarlijksche epoque om brieven franco weg te zenden en de betrekkingen eenigzins levendig te houden.

Te meer moest ik verlangen U te schrijven, daar gij reeds beloofd hadt bij een volgende aan mij nader te schrijven over Savigny's Besitzrecht en Vollenhoven's Armeninrigtingen. — Inmiddels zend ik U hierbij een ander voor deze omstandigheden berekend stukje van Savigny; waarover ik niet minder verlang uw oordeel te vernemen, doch 't geen ik spoedig moet terug verzoeken. — Onlangs heeft hij mij gezonden 't le D. zijner Geschichte des Röm. Rechts im Mittelalter 't welk geheel gaat over de periode voor Irnerius. Indien gij dit verlangt, gelijk ik vertrouw, zal ik 't U gaarn mededeelen. Het is in den geest van Niebuhr's Römische Gesch., aan welke gij mede regt doet, terwijl ons geletterd publiek er geene notitie van neemt, of, uit loutere luiheid om geene oude idees te behoeven af te leggen, haar als al te paradox en te gewaagd, ter zijde legt.

Ik zend U ook eene Dissert. (Theses) van een zoon van Prof. Smallenburg, omdat ik niet twijfel, of de Vader heeft er de hand in gehad. Hebt gij ook iets genoteerd over de L. 57 D. d. leg. 1.? Voorts ontvangt gij met dankzegging terug:

1) Uw heerlijk gedicht de Hoop. Geef toch spoedig weer een bundel, of geef 't alleen; want het is zonde, dat zulk iets onbekend en ongelezen blijft.

2) Uwe aanteekeningen over de Openb. en Daniël 1), welke mijn Vader met mij allermerkwaardigst, zeer goed zamenhangende, en op zoo goede gronden rustende en zoo waarschijnlijk gemaakt acht, als er eenige andere der veelvuldige verklaringen is. Een paar kleine aanmerkingen zijn ons voorgekomen, welke gij mij wel vergunt U voor te stellen. In 't stuk: Teekenen der tijden 1), telt gij in 't beest van Openb. XIII acht hoofden en wijst die aan: maar 't beest heeft er immers slechts 7?

Gij wilt in de successie (en 't getal) der Rom. Keizers, Galba, Otho, Vitellius niet meêgeteld hebben: 't geen tegen de gewoonte, en, om zoo te zeggen, historische traditie is. (Van de Tyranni der Rom. Geschied. zijn ze daarin onderscheiden, dat zij den zetel van 't bewind hebben ingehad, en vooral dat zij door den Senaat zijn erkend geweest). Daarentegen telt gij onder de Fransche Koningen, om 't 8tal vol te krijgen, Louis XVII mede, die nimmer eene daad van koningschap gedaan heeft of erkend geweest is. — Zelfs telt gij, als zelfstandig vorst, den Regent van 't rijk meê; wiens tijdperk wel, vooral voor 't bederf der zeden en des rijks zeer gewigtig was: maar die toch slechts Lodewijk XV als koning representeerde. Voorts is er gevraagd of er bijzondere reden was voor de twee hoornen van 't Korsikaansche Lam? Misschien was deze niet noodig, daar 't volgens de natuur is. Misschien kon men 't nu verklaren van zijn dubbele keizerl. regering.

3) Uw opstel over 't Magnetismus 2), dat zeer treffend is en krachtig — doch misschien wat eenzijdig. Gij erkent de phenomena van 't genezend vermogen. Q. nunc, of 't in zich zelf verwerpelijk zij? en de kwade gevolgen noodzakelijk? Gij zelf erkent de analogie tusschen deze genezingen en die (door nog meer onmiddelijke beheersching en overstorting, 't zij dan door algemeen verspreide vloeistof, 't zij animalische vloeistoffe) van den Zaligmaker en de Apostelen; welke toch geheel heilig waren, en er zijn zeer brave magnetiseurs, b. v. prof. [G.] Bakker te Groningen; zoo ook meen ik, wijlen Wienhold te Hamburg, die zeker niets onzedelijks overstortten. Er komt bij dat het somnambulisme als iets buitengewoons beschouwd en door Mesmer zelf (in zijn laatste werk) afgekeurd wordt. Doorgaans appliceert men 't magnetismus als een heroïcum, wanneer er niets meer helpt. Indien men bij 't begin der ongesteldheden en

---

1) Zie W. B. Godgel. en Zedekundige Opstellen, II. 116.
2) Zie Godgel. en Zedek. Opstellen, I. 101.

meer algemeen 't aanwendde, dan zou misschien de strijking der lijdende deelen en de eigene ziels- en wilskracht van den lijder zelf, door deze geneeswijze opgewekt, de ziekte wegnemen, zonder slaap zelfs veelmin clairvoyance etc. En 't is immers ook uw denkbeeld, dat de ziel meester is over 't lichaam; zelfs over 't geen wij involontaire functiën noemen. Er is een aardig tractaatje van Kant, über die Macht des Gemüths seine krankeste Gefühle Meister zu werden.

4) Een diepzinnig, doch gewigtig en bondig opstel van U, over de eeuwige zaligheid als belooning van 's menschen vrije daden beschouwd 1), 't geen mijn Vader lang van U gehad en aan mij nu weer ter hand gesteld heeft. Hij had gewenscht het in de werken van 't Haagsch Genootschap ter verded. v. d. Christ. godsd. geplaatst te zien: maar te Water en v. Voorst schenen dit niet te willen of niet te kunnen bewerken. Nu wenschte hij 't in de Bijdragen tot de Godgel. wetensch. bij Brave uitkomende of elders gedrukt te zien. Mij dunkt, het kon zeer goed geplaatst worden in het Letterkundig Magazijn bij van Dijk ('t is circa een vel druks). Van v. Dijk heb ik op uwe verklaring van niet-ongenegenheid, welke ik hem meêgedeeld had, in de voorl. week 't nevensgaande (van zijn redacteur — ik weet niet wie — misschien Duisdeiker) ontvangen, maar ik kan niet voldoen aan 't geen hij van mij vergt en gemakkelijker zelf kon doen: om U eenige nos. van 't Maandwerk toe te zenden: 1. om de omslag en vracht van 't heen en weerzenden, daar hij ze in loco en bij de hand heeft. 2. en vooral, omdat door mijn verhuizen alle de vorige stukjes nog inaccessibel zijn en de twee of drie laatste heb ik uitgeleend. Misschien kunt gij wel, zonder U zelf te compromitteren of verder dan gij wilt, met van Dijk zelf in te laten, door een briefje eenige nos. van hem ter visie vragen, indien gij dit noodig acht (gij zult ze welgemeend, doch doorgaans mediocre vinden): hij woont achter in de Warmoesstraat bij de Oude brug. Wees zoo goed en antwoord mij op dit biljet, op een apart papier, dat ik zonder kopyeeren kan overzenden: hij moest, hoezeer mij en anderen slechts *f* 8 gevende, aan U bieden *f* 10, en toekomende jaar *f* 12, en dan verzoeken, dat gij door elkaar elke maand een vel recensiën, in welke vakken gij wilde, of mengelwerk, fourneerde; 't welk hij, zoodra 't in 't licht verscheen, met de toezending van 't n°. waarin 't gedrukt

1) Zie Godgel. en Zedek. Opstellen, D. I. 65.

was, contant betalen moest. Dit maakte dan toch in een jaar circa *f* 120.

Dank voor uwe opheldering over y en ij. Maar zou men ook niet de terminatie op lijk met y kunnen en moeten schrijven? mij dunkt 't oude taalgebruik en 't hedendaagsch Engelsch (like) zijn hiervoor. — Zou er niet tusschen uwe spelling van groeien, bloeien etc. en die van Siegenbeek groei-jen, bloei-jen een juist medium wezen, in groeyen, bloeyen etc. 't Is toch taalkundig, niet groe-ien, bloe-ien, maar groei-en, bloei-en, en men voegt toch in de uitspraak de i bij de laatste syllabe, of doet ze smelten en verdubbelt ze?

Ik moet hier afbreken en eindigen. Hartel. groete aan enz.

CLXI. Amst. 11 Julij 1815.

W. B. aan H. W. T.

Gij begint uw aangenamen van den 10^{n}. met excusen? compensatio fiat! en zoo ben ik nog achterlijk, en het saldo in mijn nadeel. Voor 3 of 4 dagen vind ik, onder eenige papieren met de verhuizing tumultuariè saamgepakt, den inliggenden brief aan uwen Heer Vader, die ik weet niet hoe oud is, want ik herinner mij niet meer, die geschreven te hebben, noch wat hij inhoude. Kunt gij 't voor mij goedmaken, dat die mij altijd hoogst dierbare vriend op zijn hartelijk schrijven geen wederwoord van mij ontfangen heeft, eris mihi magnus si minus Apollo, saltem Peitho maxima, want de zaak is onverschoonbaar en zelfs onplooibaar. Bid hem dat hij mij de achteloosheid vergeve, die de insluiting, inpakking, of verzending (waar het hapere weet ik zelf niet) aan een ander overliet, of zelf zoo onoplettend behandelde, als met hetgeen ik zijn H. G. schuldig ben niet te vereenigen is.

Ik heb de geaccuseerde stukken gevonden: maar hebt ge nu geen Mss. meer van mij? Ik onderstel dit. Er exuleeren nog verscheidenen. — Hou ook Note van 't geen ik van U heb.

Savigny's Besitz-Recht heb ik met ongemeen genoegen gelezen, zijn fundamenten zijn goed. in den opbouw (ut fit) steekt wel eens iets uit dat niet volkomen draagt, als men in de Bouwkunde zegt (met een verbum neutrum, niet activum); immers, dat mij nog zoo voorkomt; maar hiervan nader na rijpere en volkomen overdenking, ubi otium fuerit.

't Stukjen van Vollenhove smaakt mij zeer. Hij heeft gelijk, rebus

sic stantibus als zij staan. En in hac hypothesi werkt, denkt en schrijft hij. — Maar iets anders is het, dat de zaken zoo niet behoeven of behooren te staan; en dat het de eerste plicht van elk gouvernement is, te zorgen dat in de Burgermaatschappij niemand aan de natuurbehoeften behoeve te renuncieeren.

Hiertoe zijn we in societate, ut iis satisfiat, quæ in solitudine singulis ac omnibus deficerent, nec nisi fortuito contingerent. Hiertoe nu behooren primario voedsel, deksel, en wederpaar. deze 3 zaken moet ieder voor zijnen matigen arbeid vinden; en waar dit het geval is, rust de zegen Gods op het volk; waar 't ontbreekt, de vloek.

Het schijnt voorts zeer consequent, dat men, waar 't volk te veel vermenigvuldigt, de huwelijken bezwaart, en verminderen doet; maar dit is naar allen waren en vooral echt christelijken zedeleer 1° een impium facinus; en 2° nutteloos quodad effectum. — Impium, als strijdig tegen het eerste geopenbaarde en der geheele natuur ingedrukte præceptum: multiplicamini! en inderdaad een homicidium posteritatis, hoogst verdoemelijk voor Gods rechterstoel. — Inutile: dewijl *α* de huwelijken wel gekeerd kunnen worden, maar niet de congressus; en zoo deze belet wierd, het peccatum nefandum over de hand en derwijze zou toenemen dat — God verhoede ons het uit te spreken! *β* waar ieder duizend uitgevoerde inboorlingen door even zoo veel of meer vreemden uit naburige landen al spoedig verplaatst 1) zouden zijn (als de ondervinding geleerd heeft en nog leert) en die stal van Augias altijd vol zou blijven, hoeveel men uitwierp.

Daar is derhalve niets anders te doen, dan den Burgerstaat tot zijn waren scopus terug te brengen. Is er grond, men bebouwe dien: is er zeevaart of visscherij, men breide ze uit; zijn alle drie ongenoegzaam, men stelle fabrieken in, en zorge dat elk voor zijn handen en armen werk, en door 't werk, brood voor zich met eene vrouw en kinderen vinden kan. Men legge elk op, te werken; stelle vrije en dwangfabrijken, vrije en gedwongen bouweryen in; hechte eer aan den vrijen, schande aan den gedwongen arbeid; late niemand, die zich aanmeldt, in gebreke van eerlyken arbeid en dulde dan ook geene bedelary. Grond, vaart, visschery, kunstvlijt, zullen de arbeiders onderhouden en meer behoeft niet: die winst daarmeê beoogt, wordt door den verkeerden geest gedreven. En koomt er bij

1) D. i. vervangen (remplacé).

den aanleg te kort: daarvoor geld op te brengen is even zoo plicht, als het voor de buitenlandsche verdediging op te brengen. frustra armis tuemur, quos fame necamus. — 't Prospicere subditis bevat, boven de bescherming tegen buiten- en binnenlandsch geweld, ook de subsidia vitæ, en de promotio sobolis perpetua, quâ non tantum conservetur sed et augeatur res publica.

Ik heb in mijn vroege jeugd dit in het klein gezien en er deel in gehad. Hoorn was vervuld met armoede, en verviel, bij gebrek van zijne inwoners te kunnen onderhouden. Corn. Ris, Mennist predikant, vol godvrucht en ernst, zag dit in, ontwierp een plan tot opbeur door oprichting van eenvoudige fabrieken, en in weinige jaren waren er geen armen meer, en Hoorn voedde ongelijk meer huisgezinnen dan ooit. Alleen het uitbreiden van het plan tot kunsten etc. en het te groot uitbreiden zelf (nam modus est et in his rebus) voor Hoorn, heeft het doen vervallen, na dat de ijverige (en tevens biddende en werkende) Ris weggenomen was 1).

Zie daar wat men in 't groot, in elk Rijk, elk Land, als eerste plicht, tot uitwerking behoorde te brengen. Niet, beraden, hoe men zich van arme menschen ontdoen of hun vermeerdering voorkomen zal, maar hen rijk maken door werkzaamheid en hun vermeerdering in eerbaarheid en godsvrucht, is waar het op aankoomt. Die dat niet weet, weet niet te Regeeren, niet regent te zijn: die dit niet wil, is (hij moge 't naar zijne inzichten wel meenen of niet) de vijand des menschdoms.

Het is waar, dat dit moeilijker wordt naar mate de alles verdervende koophandel het geld gemeener en dus alle behoeften durer gemaakt heeft; hetgeen bij het minste verval de armoê vermeerdert en het gebrek algemeen, den jammer onoverzienbaar maakt, maar waar wil is, is redding. Want het is de quantiteit van het geld niet, maar de circulatie, die den rijkdom maakt en den genoegzamen overvloed voortbrengt.

Alleenlijk, alles is bedorven omdat men het geld (of de finantie), van een bloot middel in de societeit, tot een eerst object, doel en einde gemaakt heeft. Zoo lang men dit doet, duurt en vermeerdert de ellende hand over hand; en dit is de groote plaag, die over Europa is uitgegaan; en waarvan alleen degenen ontheven zijn, die het zegel Gods aan hun voorhoofden hebben en gerust in Gods

1) Verschillende brieven en stukken, te dezer zake door B. aan den heer C. Ris, en ook aan den hr. B. Schreuder (mede te Hoorn) geschreven, berusten bij Dr. A. de Jager.

Voorzienigheid, om geen geld arbeiden of bidden, maar het verachten. Deze weinigen lijden wel, maar God voedt ze; terwijl de sprinkhanen uit de put des afgronds, wier hoofd Abbadona is, de aarde verdelgen en alle oogsten verteeren, (dat is, met andere woorden, de Finantieministeriën en hun gevolg, Douaniers, of hoe zij ook heeten, ieder zijnen arbeid ontrooven en met honger en teleorstelling pijnigen, ja tot wanhoop brengen en zelfmoord.) Openb. IX. — Alle volken van Europa dienen dien Mammon, en hun eenig herstel is het valsche systema te verwerpen: doch hiertoe zijn de vijf maanden nog niet om. Die vorst, die moed en verstand heeft om van dat systema af te zien, en in zijn land alles tot wezendlijke werkzaamheid (want die van een financier is dat niet) te vereenigen, zal gelukkig maken; en dan ook zal het geld hem ongezocht toevloeien met den overvloed. — Maar ook dit is den verstandigen der wereld verborgen, en den kinderkens alleen openbaar gemaakt.

Dit leidt mij ongevoelig tot mijn opstel over de Apoc. en Daniel. Ik geloof op uw woord dat ik kwalijk 8 hoofden voor 7 geschreven heb (ik verschrijf mij telkens); maar genoeg, dat de 7 hoofden 7 op één volgende koningen zijn en het beest zelf de 8ste is, als de text luidt.

Galba, Otho, en Vitellius zijn niet meer keizers geweest dan Vindex, of Scribonianus etc. Dat de Senaat hen een oogenblik erkend heeft, non refert; God erkende ze niet, en dus tellen zij niet mede. — Zeg mij: dat dit petitio principii is. Neen, het is a posteriori geconcludeerd, als in Historicis behoort. De senaat maakt den keizer zoo weinig als de krijgsmacht. 't Imperium-zelf maakt hen, en daar hebben dezen wel naar gegrepen, maar het nooit in handen gehad; noch zij zelf, noch iemand op hunnen naam.

„de Regent heeft niet s u o n o m i n e geregeerd." Neen, maar eene allermerkwaardigste Epoque gemaakt, eer Lodewijks (des XV^{n}) persoonlijke regeering begon; en geregeerd op zijne wijze, ja een van de merkbaarste trappen daargesteld, die den voortgang der volkshistorie kenteekenen, en zulks in meer dan één opzicht. 't Koomt op den koningsnaam niet aan; dien hadden ook de keizers niet; die suo jure (quocumque titulo, regis aut proregis aut tutoris) regeert, behoort onder de categorie van *βασιλευς*. „Lodewijk XVII heeft niet geregeerd." — Hij behoefde niet te regeeren. genoeg is het, dat hij een korten tijd was, en niemand dien korten tijd regeerde.

Uw explicatie van de 2 ramshoornen is volmaakt goed, en, als in alle profecie behoort, a posteriori opgemaakt: want a priori moet die (sua natura) onverstaanbaar zijn.

Wat het Magnetismus betreft. Ik geloof aan geen heiligheid der menschen na de Apostelen. Als wij Mozes en Elias wederzien, goed; maar die hebben de manipulatie dan ook niet noodig aan te wenden. — Dat de strijking der lijdende deelen heilzaam is, wisten de Ouden en oefenden haar als geneesmiddel en met effect. Maar een vrouw te naderen om onze effluvien in haar, de hare in ons te doen overgaan, of met dat effect, is adulterie; het oogmerk zij wat het wil. — En dit behoort meê tot het strafbare en God vertoornende in het dansen. De strijking en koestering dus van de vrouw door haar man, of omgekeerd, is zeer geoorloofd en als geneesmiddel zeer aan te bevelen. maar zij geschiedt niet straffeloos noch schuldeloos door een ander. — — Die eens overtuigd is van het magnétique waardoor de overstorting of mededeeling, of possessieneming geschiedt, gruwt van de eenvoudigste nadering even zoo zeer als van eene consummatoire omhelzing.— Dit alles behoort tot de tooveryen of mirakelen van den valschen profeet, den Natuurfilosoof, die (het is in den eigenlijken zin des woords waar) AFGODERY en HOERERY (overspel) bevatten.

Dit alles kortelyk en dictatorio stylo, om dat gij mij met een woord verstaat, en op zaken, niet op woorden staat. Alles naar mijne innige persuasie, maar die ik niet vasthoude als waarheid. Deze zoek ik, en blijve ik zoeken, en zij zal mij welkom zijn, waar men ze mij kenbaar maakt. Dit, hoop ik, weet gij.

Gaarne wil ik ook Savigny's Geschichte des Röm. Rechts van U lezen. Daar toch het oude, als behulp bij gebrek van beter, verdient behouden te worden tot dat betere koomt, maar in se de blijken van ongenoegzaamheid, in deels valsche opvatting, draagt, moeten ons de paradoxen niet verschrikken, maar aangenaam zijn. Doch nog beter eene oude dwaling dan eene nieuwe! en dus moeten zij wel geproefd worden. Het quae pueri didicimus senes perdenda fateri, zal ieder wijze gretig aannemen, mits men ons voor de oude krukken, waar wij op stonden en voorthompelden, nu geen glazen of nog brozere opdringt.

Wat bloeyen, groeyen, betreft met y. Dus schreven onze ouden: maar het was, omdat zij in alle diftongen of triftongen de y gebruikten. Dus wijsheyd, peynzen, maar in der daad is dit niet beter dan de i: want oe is op zichzelf lang en behoeft slechts eene i daarbij. Anders zou men ook (en er is een tijd geweest dat men het zoo begreep) nyet voor niet moeten schrijven. Gij zegt wel: het is groei—en, en de uitspraak

brengt van zelfs den overgang der twee vokaalklanken van o e i en e n met zich, even als in andere zulke woorden. Wij hebben derhalve daar geen letter opzettelijk voor te schrijven; even weinig als de p in bloemtjen of b in hemd; men hoort ze daarin zonder dat; en per se, uit noodzake; en niet omdat zij tot het woord qua talis behoort. Iets anders is 't in het meervoudige van koe. Daar kon men zoo wel koe(w)en als koejen uitspreken: gelijk de vreemden in Duitschland het Hoogduitsche Kuhe doen. Daartegen schrijven wij ook eeuwen om dat eeuën geen overgang genoeg heeft. — In 't algemeen echter schrijven wij de w wel eens overtollig; en waarom dan ook de j niet in een soortgelijk geval? Het is blootelijk tot afkeering van den hatelijken idiotismus die slaaj, koej etc. zegt; dat men met de j spaarzamer omgaat. Dit is niet ongepast: want hier in Amsterdam zelfs hoort men nog van fraaj voor fraai, en theej-drinken, strooj, etc.

Eigenlijk hangt dit alles aan een zekeren smaak. Wij belachen het oude hij kompt, gekrompt etc. en echter erkennen wij het werkwoord krimpen: het oude hij neempt; en echter staan wij de nampten of namptissementen voor. — Waarom dan? de letter die geschreven wordt, moet of tot de uitspraak of tot het woord-zelf behooren: en dit doet noch de p in komt, noch de j in bloeien. mt brengt er vi sua een p-klank, en oeie een j-klank in; en zonder dat zij geschreven behoeven te worden, is de uitspraak gedetermineerd.

Wat de terminatie -lijk betreft; onze ouden schreven lec en lic, en wij spreken nog niet anders, dan voor zoo verr' sommigen de bedorven schrijftaal der pseudogrammatici van de 17e en 18e eeuw willen spreken, die geen Hollandsch of Neêrduitsch, maar geheel factice en een spraak van conventie is, voor welke ons de Hemel beware, dat zij verder veld winne of stand houde! Zij is niets anders dan de terminatie ig: Verstandelijk moet zijn verstandelig, van het adjectif, verstandele; even als ledig van lede, wittig van witte, behagelig van behagele, waarvan bij M. Stoke, Maerlant etc. behagelhede. Deze adj^n^. in l (en zoo ook in r) waren oudtijds zeer gemeen, en wij hebben er onze frequentativen van, en de daarvan afstammende nomina in ling. Verstandelik, behaaglik is even als dwank voor dwang, gank voor gang. Maar die terminatie ig is altijd kort en toonloos; van waar dan zou daar de lange i of y in komen? Omdat dit lyk (of liever yk, ik,) niets anders dan ig is, daarom zijn beiden in

't Engelsch door 't zelfde y uitgedrukt. hastly, haastelijk; crafty, krachtig. — Men moet dus niet tot het Engelsche like respicieeren, maar tot y. Doch van waar is die y bij de Engelschen? het is ij, gemaakt van -ig, door de affiniteit van j en g, waaruit ons leit voor legt, zeit voor zegt, en zelfs maid of meid vóor maagd is. Dat men verstandelijke b. v. op rijke of wijke doet rijmen, is eene poeëtische licentie.

Ik voeg hier nog bij, dat dit -ig, de oorspronk van de terminatie -icus bij de Latijnen en ikos bij de Grieken is, die er slechts hun staart aangevoegd hebben. Macedonig, macedonicus enz. welke staart weder tot ons terug gekomen is in ons isch, waarmeê wij b. v. Macedonisch zeggen.

Tot nader opheldering en bewijs zou ik nog veel kunnen bijbrengen; maar gij vraagt slechts mijn gevoelen over lijk, en dit is daartoe genoeg.

Ik wil wel aan Van Dijk een biljet schrijven om eenige nommers van zijn maandwerk: maar inderdaad, ik durf geen verbintenis met hem aangaan, zoo zwak en onbekwaam ik van dag tot dag word. Ik geef thands 1) op uw aandrijven collegie aan d'Acosta in de taal en in 't jus civile, maar schaam mij over mijzelven.

Gij wilt voorts dat ik nog verzen uitgeve. Modo sit copia Librarii. — Maar hoe is het toch met mijne verzen bij Herdingh? Sedert den 20 Junij heb ik geen proef van hem. Waar hapert dit aan? en dat in zaken, quarum opportunitas omnem laudem facit! Nu is alles reeds voorbij en de verzen komen post festum. — Ei lieve, spoor hem toch aan, dat hij voortgaat. De liefhebbers zijn hier vol verlangen en kwellen er mij onophoudelijk over.

Hebt gij de lessen van den ouden Valckenaer over het N. Test. gezien? Dat is 't echte wederom, waarvan wij in zoo lang niets gezien hebben. Ik verheug mij in die uitgave. Zoo gij ze nog niet hebt, meld het mij en ik zal U een exemplaar bezorgen 2).

Mijne vrouw, wier kermen van hevige smarten in hoofd en mond (zinkingpijnen) mij telkens aftrekt, groet U en de uwe hartlijk. Mijn zoon is in zee en kruist op de Franschen. Ik ben dagelijks krank van hoofdpijn, en neem ieder dag gevoelig af. De schokken der blijde evenementen hebben mij, na die ondermijning der smarten, geheel in duigen gesmeten. Zeker, de mensch is voor vreugde niet ge-

1) In de groote vacantie.

2) L. C. Valckenarii Scholia in N. T. Ed. Ev. Wassenbergh. Amst. 1815.

schikt, en nooit voelde ik beter Gods goedheid dan nu, in die lotbedeeling, die zoo weinig vreugd en zoo veel verdriets aan het leven hecht.

Vaarwel! schrijf mij spoedig en, laat de vacantie het toe, koom mij zien. — Ik ben 8 dagen met mijn huisgezin bij den Hr. Valckenaer buiten geweest. Groet al die U waard zijn.

P. S. Gij hebt in mijne verklaring van de Apocal[s]. gegispt dat ik Galba, Otho en Vitellius oversla, als nooit het rijk bezeten hebbende; en zulks (zegt gij) tegen de aangenomen telling etc. Ik heb U daar reeds op geandwoord, en, ik meen, genoegzaam. Maar om het ad sufficientiam Juris te doen, zoo vraag ik, waar gij uit goed maken zult, dat zij bij den Senaat ooit in de reeks der Cesars erkend zijn of meêgeteld? Dit, geloof ik, zult gij nooit. — Doch immers hebben wij een blijk (en een onwraakbaar blijk) van het tegendeel. In het vermaarde stuk waarbij Vespasiaan legibus solvitur, wordt gezegd: quibus D. Augs., Tiberius, et Claudius soluti fuere. Waarom deze drie? Caligula was 't vi successionis, als Tiberii jure utens. Nero jure Claudii utebatur, cui lege succedebat. Maar Augustus, Tiberius, Claudius, hadden zulk een S. Ctum noodig, als propria persona novum imperium capientes; non, ad se successione devolutum a decessore continuantes. dit was ook het geval van Vespasiaan. maar even als deze, en als Claudius (door de soldaten uit een schuilhoek gehaald en op nieuw gekoren) hadden Galba, Otho en Vitellius 't noodig. Waarom worden zij dan ook niet genoemd? — Hebben zij die solutio a legibus niet gehad, zoo is 't, om dat zij bij den senaat niet erkend zijn. Hebben zij ze niet gehad, zoo zijn zij niet legibus soluti geweest en dus niet met het imperium bekleed geweest, 't geen men oordeelde dat die solutio eischte, en waarvan zij de agnitio was. Maar mijn hoofd draait. Vale!

Van Dijk heeft mij gezegd, dat er een uittreksel uit een brief van mij in een nog niet uitgekomen No. geplaatst was, en dat hij dit gezien had uit de hand, toen hij den mijnen van U kreeg. Hij toonde 't mij. Ik bedank U voor 't compliment in het opschrift. maar daar is een lelijke drukfeil in 't lichaam zelve, die ik hem heb aangewezen, en die zinstorend is. Nogmaals vaarwel!

CLXII. AMST. 29 Julij 1815.

W. B. AAN H. W. T.

Ik heb even tijd om U ter geleide van het nevensgaande boek, Valckenaersch beide in Hoog- en Nederduitschen zin, te melden, dat ik het Tijdschrift van Van Dijk, over 1814 ontfangen en meer dan doorbladerd heb. Het is mij, na de zeer flaauwe aanprijzing, die gij mij daarvan deedt, niet alleen aanmerkelijk toegevallen, maar ik vind het immers zoo goed als de 2 heerschende. Het Mengelwerk heeft, bij eenige prulletjens, veel belangrijks en meer (naar ik vind) dan de anderen; en de Recensiën zijn, voor zoo veel ik ze gelezen heb, en de werken kende, juist, wel gevoeld en in den waren toon van ernst en bescheidenheid. En daar zijn er zelfs onder, die als geheel uit mijn hart en ziel genomen zijn. Over Pileur b. v. had ik niet anders kunnen oordeelen 1). — Ik heb dus achting voor de onderneming en uitvoering opgevat, en zou gaarne 't mijne daar mede aan toebrengen, waren er niet 2 punten, die mij dit verbieden.

Het 1e is dat ik in 't Mengelwerk stukken vind (in zich zelven gants niet kwaad) van een *persoon* die t'elken reize alle middelen bedenkt, om eenige betrekking op nieuw tot mij te krijgen, sedert ik hem in 1783 . . . wegjoeg.

Met dezen . . . wil of kan ik even weinig dulden, in één Mengelwerk te staan, als ik heb kunnen dulden, dat mijne vrouw, nadat de mij zeer bekende schrijfster van B., door IJntema in zijn Mengelwerk ingeburgerd was, daar ooit wederom iets in geven zou. — Zulke associatien lijdt de denkwijze niet, die ik heb en niet van mij werpen kan. — Bovendien zou het voet geven, dat de . . . . . die zeker mijn stijl zeer goed kent, op nieuw een betrekking tot mij fingeerde en den lieden vertelde met schijnbare blijken, „dat wij te samen in dat werk schreven," en op nieuw menschen oplichtte, die dan weder mij lastig kwamen vallen, als zijn bijzondere vriend, medewerker aan een zelfde geschrift etc.

Het 2e is dat ik met leedwezen zie, dat men in dat werk zich (zal ik zeggen veroorlooft, of er op toelegt en er meê pronkt) om den gewezen koning Lodewijk te schenden en te brandmerken, wien ik kenne, en nader dan iemand hier te lande heb leeren kennen; en wien ik met hart en mond, en moet het zijn ten koste van mijn

1) Zie boven, Dl. I. bl. 371, 378, 380.

bloed en leven, erkenne als braaf, weldenkend en hartelijk vriend van onze ondankbare natie en van 't huis van Oranje, 't geen hij (wel voorziende dat zijn broeder maatregelen zou kunnen willen, die hij te eerlijk was om op te volgen, en dat dit hem zou kunnen doen vallen) hoopte dat hem eens zijn zucht voor Holland dank zou weten, waaraan hij altijd gedecideerd was zich op te offeren. Hij die mij, voor zoo veel van hem afhing en ik ze aannemen wilde, met weldaden overladen heeft, en mij hartelijk als een vriend lief had; onder wiens oog en met wiens medeweten en goedkeuring Berkheys Lijkvaers op Willem V (waarvoor hij hem ook beloond heeft), mijn [redacted] gedrukt en gepubliceerd zijn; en die te goed was

ɜn plicht niet meer vat-
eenige daad, zelfs maar
ı tegen hem door berus-
ı ik aan den goeden en
ldigd was (die mij nooit
uit plichtbesef; ik durf
ɜen ik aan hem, als zijn
-zelven opofferen; maar
ıcht worde van met zijne
ingenomenheid, of boos-
n schaduw of zweem doe

ɜmand zal mij verdenken,
hartigen, maar zwakken,
ns lichtzinnigen en niet
ıu wenschen, of aan hem
het bloed voor het Huis
'oor den koning en den
en behouden zal, en die
rgaan, onafhankelijk van
knochtheid-zelve aan het
die het altijd eerde, wèl
bijvoeg, den throon niet
hij den tegenwoordigen
oopte, hersteld te zien,

niet is, om hetgeen ik hier zeg, algemeen te maken. Ware 't dit, ik liet alle mijne verzen drukken, die betrekking op hem hebben, en waaronder er zijn,

waarom de gegoeden onder de bewoners zich voor de vier warmste maanden naar elders begeven. De Calabrees is onwetend, bijgeloovig, ruw, oprecht en zeer fijngevoelig op het punt van eer; hun taal is voor gewoon italiaansch sprekenden geheel onverstaanbaar De totale bevolking is 1.365 000 zielen, waaronder 40.000 Albaneezen. Het landschap omvat de provinciën Catanzaro (5975¼ km2.), Cosenza (7358 km2.) en Reggio di Calabria (3930 km2.); de oppervlakte van het schiereiland is 17263 ¼ km2. Behalve de hoofdstadjes slechts grootere en kleinere dorpen. In de oudheid was C„ dat tot den tijd der Longobarden den naam van Bruttium droeg, een deel van Groot-Griekenland; in 276 v. C. door de Romeinen onderworpen, kwam het later aan de Herulen, de Oostgothen, de Byzantijnen en deelde voorts in de lotgevallen van het koninkrijk Napels.

Calabrisch gebergte, ook wel, hoewel ten onrechte Apennino Calabrese geheeten, gebergte op het schiereiland Calabrië, Zuid-Italië, is tusschen de golven van Eufemia en van Squillace door de hoogvlakte van Catanzaro in twee ongeveer gelijke helften gedeeld; de noordelijke helft, La Sila, een ruw woudgebergte, bereikt haar hoogste punt in den Botte Donnato (1930 meter); de zuidelijke helft is een breede, langgestrekte keten, die zich aan het zuideinde in den Aspromontegroep met den Montalto tot 1958 meter verheft.

Calaca. Stad op het eiland Luzon, Philippijnen, aan de golf van Balagan, 12.800 inw.

Calacuccia. Hoofdpl. van het kanton C. (5 gem., 4620 inw.) van het fransche dept. Corse, 24 km. van Corte; 920 inw.

waarin 't hart tot het hart sprak, geheel onderscheiden van de paradeverzen, waar convenientie 't woord voert en moet voeren, en waarover wij onderling wel eens meesmuilden etc. Onder anderen is er een op het Huis van Oranje en deszelfs toekomstige Herstelling in Holland, eindigende met een vers van hem-zelven. Maar genoeg hiervan! 1)

Nog is het mij voorgekomen, met betrekking tot eenige opstellen van mij, die er liggen; dat dezen te intricaat zijn voor een geschrift, dat naar zijn aanleg populair geschreven moet zijn, en het ook dus verre werkelijk is.

Doch ik moet afbreken. Hierna nader! — Had ik echter meer tijd gehad, ik had zoo veel niet geschreven als ik nu in de haast gedaan heb; maar ik schrijf aan U, en gij zult wat niet geschreven had behooren te worden wel als niet geschreven willen aanmerken. Vale! enz.

CLXIII. BEUZICHEM, d. 31 Aug. 1815.

M. T. AAN W. B.

Gisteren kwam ik hier 2), om eenige dagen te blijven. — Laatstleden maandag, den 28 dezer, was schoolpromotie te Leiden. Mijne beide jongste Zoonen 3) kregen premiën. Dus kon ik niet te Amsterdam zijn, bij de Vergadering van het Institut. Mijne schoondochter, de vrouw van den Professor, kwam 's nachts tusschen den 28 en 29sten, in de kraam, en is gelegen van een' Zoon.

Ik heb uwen brief vóór mij, geteekend den 8 Mei: veel later ontvangen: waaromtrent gij U, in een' brief aan mijn' Zoon, genoegzaam verontschuldigd hebt. Niets zal ik U ooit kwalijk nemen: zelfs niet, al schrijft gij geheel niet. Evenwel, ik ontvang gaarne brieven van U, die mij altijd iets leeren. Nu wil ik U wel eens vragen, van waar toch die spreekwijze van in de kraam komen? De Heer Ackersdijck, te Utrecht, (een geleerd en braaf man) en goed christen; eertijds mijn leerling; later, lang, secretaris in 's Hertogenbosch; welken post hij verlaten heeft, toen de Roomschen daar grootelijks de overhand kregen) heeft er mij naar gevraagd. Hij dacht, dat het daar

1) Bild. doelt hier waarschijnlijk op het gedicht: Aan zijne Majesteit den Koning van Holland (van 1809), na des Dichters dood uitgegeven in de Nalezingen, D. I, bl. 122 (Kompl. Dichtw. D. IX, bl. 62 en volgg.)

2) M. T. was daar gelogeerd bij zijn schoonzoon Ds. H. M. Bouvin, in 1863 te Middelburg, als Em. Predt. van Koudekerke, overleden.

3) P. H. Tydeman, sinds 1822 Conrector, later Rector te Tiel; en F. C. C. Tydeman, in 1840 als advokaat te Leiden overleden.

van daan kwam, dat men, bij die gelegenheid een bufet plag te openen, wel voorzien van allerhande spijzen en wijnen, dat men, mogelijk, de kraam noemde. — Van de Haarlemsche kloppers, is iets in Erasmi Colloquia; en in Idsingaa's Staatsregt: ik meen, dit: dat men den klopper aan de deur plag te omwinden: en, opdat niet te hard geklopt wierde: en, omdat aan een kraamhuis geen geregtsdienaar zich vervoegen mogt.

Ik keer weder tot uwen brief, die vóór mij ligt. Hij behelst dankzegging voor een' vorigen van mij: — deelneming in mijn lief en leed: — troost, met Gods oneindige wijsheid en goedheid: — gelukwensch met de bevordering van mijn' Zoon, den Predicant te Harlingen. (ook hij heeft een' zoon). Dit paradox: „de groejende natuur, en wat daartoe behoort, is mij altijd vreemd gebleven." Wie zou dit wachten van een' dichter? — Geen wonder, dat gij tot het sombere helt! Of — omgekeerd uw temperament helt tot het sombere — daarom vermaakt U de natuur niet. — Waart gij jonger; ik zou zeggen: tracht U te verbeteren, en te genieten 't gene God U, en allen, geeft. Nu, ja, zal het wel hopeloos zijn. Ik zit hier, met genoegen, en blijde dankbaarheid, rondom in het groen: verlevendigd door drukke passagie van rijdtuigen: en de genoegens mijner dochter, en van mijnen schoonzoon Bouvin. Mijne huisvrouw en jongste dochter zijn hier met mij. — De recensie der Geologie is niet tot uwe kennis gekomen? Noch over Jacob Böhm. — Over de verklaring der Openbaring. — Over den Antichrist.

Tot hiertoe schreef ik donderdag voormiddag. — Namiddag gingen wij ons vermaken door de vloejende natuur (de rivier de Rhijn, of Lek) te beschouwen in het Beuzichemsche veerhuis. — Vrijdag, d. 1 Sept. gaan wij wandelen naar Kuilenburg. — Terwijl de familie zich gereed maakt, leze ik het volgend artikel van uwen brief, waarbij gij U excuseert van de opteekening uwer levensbijzonderheden „omdat gij niet veel belang stelt in U zelven." Dit voldoet niet — of is tegen U — stelt gij geen belang in U zelven; dan vertrouwt gij minder op uw eigen oordeel, dan op dat van anderen. Overweeg dan, onpartijdig, of uwe lotgevallen niet zoo belangrijk en bijzonder waren, dat zij, vooreerst, een sprekend bewijs opleveren van Gods leidende en besturende Voorzienigheid? ten tweede: zeer nuttig en leerrijk kunnen zijn voor velen? De Nederlandsche Maatschappij, en het Institut wachten en verlangen die van U. — De nakomelingschap wenscht hieromtrend onderrigting. Aan uwe kinderen zijt gij verpligt, de scheve en ongunstige oordeelvellingen voor

te komen, welke anders uwe gedachtenis zullen bezoedelen. —

Ik ben van Kuilenburg terug. Het is een goed uur wandelens van hier. Ik heb daar gedineerd in het veerhuis, met een kop koffij, en een boterham; en mij verkwikt door de groejende en vloejende natuur; en (gelijk ook gisteren, aan het Beuzichemsche veer) door het zien werken van de gierpont: een schoon bewijs der menschelijke schranderheid. — (Schranderheid: — en schrander: waarom komen deze woorden niet voor bij Kiliaan? — zijn zij van later oorsprong? van waar komen zij? — Wanneer zijn zij in gebruik gekomen? — welke woorden gebruikte men te voren, om die denkbeelden uit te drukken?—) Voords schrijft gij over ligt, licht, lucht. Helder genoeg. Evenwel — nu 't de spellinggeleerden zoo bepaald hebben, wil ik hun wel genoegen geven, met ligt en licht te onderscheiden. — Kluit heeft, een tijd lang, alles met ch gespeld: zelfs voorzichtich: en dergelijken: Ik heb, een' tijd lang alles met gt gespeld: zelfs Utregt, tragten: omdat ik oordeelde, dat gt voldeed aan de uitspraak: en ook mijn regel is: „ik spel naar de uitspraak" en de neologen zelven spellen slagten. Nu volge ik Siegenbeek: omdat de groote hoop het doet: en ik niet bijzonder zijn: noch twisten wil over kleinigheden.

Over Wentapenjer: geen woord meer. — Voords: „gij klaagt niet over armoede, maar over een' verzwakten toestand van lichaam en geest, waardoor gij U zelven niet helpen kunt: — Vruchteloos hebt gij alles onderstaan. Sic erat in fatis! (Dat is: zoo behaagde 't Gode: — tot wijze einden: — op dat gij, in uwe zwakheid, meer doen zoudt, dan velen doen, die sterker zijn: — dan ik doe, — dan gij zoudt gedaan hebben, waart gij sterker geweest. —. Dus — niet klagen, best — dan over onze zonden en verkeerdheden, en over ons klagen. — Laat ons God danken in alles! Hem, ons zelven — alle onze lotgevallen — en die der onzen — gerust en getroost, en vertrouwend aanbevelen: Hem, als onzen God, en onzen Vader, in Christus, eerbiedigen! — Niet te onregt heeft wijlen de brave Van der roest U opgespoord, om Christelijke hymnen te dichten. — Beproef dit nog eens, als gij er opwekking en luim toe vindt!

„Gij moest, met uw huisgezin, van aalmoezen leven" (Dit is niet volkomen waar. — gij hebt als advocaat — met les geven — met schrijven — met overzetten — ten deele, ten minsten — uwen kost verdiend) „gelijk U NB. in 1792 door een meisje voorzegd werd buiten Delft." — Ook dit is eene levensbijzonderheid, waarvan ik wenschte, meer te weten. Was het eene profetes? eene heidin? kon

zij waarzeggen? — Waar had zij 't geleerd? Gaaft gij er geloof aan? —. Waarom? — Zijt gegroet, met uwe Egâ, van de mijne. — Geloof, enz.

CLXIV. AMST., 8 Sept. 1815.

W. B. AAN M. T.

Uw lieve hartlijke brief van den 31sten laatstleden kwam mij heden ter hand en stortte een verkwikkenden balsem in mijn gemoed. Ik moet hem terstond beandwoorden, door er U dank voor te zeggen. Schrijf mij toch dikwijls en geloof dat niemand dien prijs op uwe toegenegenheid stellen kan, dien ik er in gevoele, en dat uw naam dikwijls bij ons genoemd wordt, en altijd met dezelfde aandoening. Ik lees in dezen laatsten uw kalme hartelust in het stil genot van Gods weldaden, en deel haar met U. Smaak ze nog lang, brave Grijsaart, en veroordeel mij niet, zoo ik er minder gevoel voor heb. Ik heb het mij-zelven somwijlen verweten, dikwerven betreurd, niet zelden getracht te veranderen: maar ik geloof mij eindelijk overtuigd, dat ik niets in de wareld mag hebben waar ik belang in stelle, dan 't geen mij in een betere volgen kan; en dan, als ik mij dit wel voor den geest hale, en mijne hand in die mijner vrouw legge, o dan kunnen wij God zoo innig danken, dat hij ons zoo veel ONTHOUDT!

Wij verheugen ons met U in de geboorte uwer twee jongste kleinkinderen; van geen van deze wisten wij nog iets, schoon mijne vrouw reeds uitrekende dat ons zulk eene tijding van wege den Professor te wachten stond, en zij nog gisteren daarvan sprak. God zegene de jonggeborenen en zij met hun door wareld en eeuwigheid heen, en met al wat tot U behoort! — Hoe bevoorrecht zijt gij in uwe Zonen; de jongsten volgen reeds voorbeeldig in de stappen hunner ouder broederen! Zie ook hen mannen van verstand, geleerdheid en roem! en verblij U in elk hunner jongelingsschreden op dat pad dat zij inslaan!

Gij vraagt mij wat IN DE KRAAM komen zij? juist het zelfde dat de Engelschen zeggen: *to be brought* TO BED. maar met dit onderscheid, dat *bed* alle bed of slaapstede is, en *de kraam* een *tentbed*. De zaak is deze. Bij onze voorouders moest *geboren worden* en *sterven* ten bijwezen van buur- en maagschap gebeuren, ten einde daar tuigenis van te dragen. In mijn jeugd nog riep men, als iemand begon te zieltogen, hier te Amsterdam alles wat men kon, daarbij, en even zoo als eene vrouw de vlagen begon te gevoelen. Ook was dit bij den ouden Adelstand een consuetudinair

recht, ne partus supponi posset 1). Maar, dewijl derhalve de vrouw ontbonden moest worden in 't bijzijn van zoo veel getuigen, eischte de eerbaarheid, dat om het bed (eene bloote kreb, rondom toegankelijk) een tentjen opgezet wierd, binnen welke de vroedvrouw en hare gehulpen werkzaam waren. Dit tentjen bestond uit ramen van latwerk, met linnen of ander doek overtogen. — Kraam is geraam, dat is samenstel van ramen; ge—(praefixum) is co—mede: ge-vader, medevader; ge-broeder, medebroeder; ge-weten, con-scientia etc. etc. een raam is eene spanning (thands noemt men het sponning) dat is een uitzetting van latten waarover iets gespannen wordt. — Het woord kraam heeft dus in zich niets dat tot koopen of verkoopen betrekkelijk is; 't beteekent eenvoudig een tent ('t geen van tendere is) en zoo wordt de koningstroon met het verhemelte, in een staatsvergadering gespannen, ook wel een tent genoemd of pauweljoen, zonder dat hij daarom eenigzins naar hetgeen wij een tent of legerhut noemen, geleek. — Hetgeen gij van de Haarlemsche kloppers aanvoert, is volmaakt als gij zegt, en het is een stads burgerprivilegie, dat, zoo lang de klopper bewonden is, geen gerechtelijk exploict aan eens burgers huis geschieden mag.

Maar gij vraagt mij over schrander. — Schrander is zekerlijk in Brabant jonger dan bij ons, en ik durf zelfs niet zeggen of het in Holland vóór den tijd van Kiliaan reeds bekend was. 't geen ik in de wanorde van alles bij mij (kan het in het eindloos verhuizen wel anders?) niet nazien kan. maar schrand, waar het van koomt, ten minste, is oud, en van de zelfde beteekenis, t. w. scherp, het zij men het physice versta (b. v. van een geslepen mes, bijl, punt etc.) het zij intellectueel. De uitgang -er was oudtijds zeer veelvuldig in onze adjectiven. Dus zeggen wij nog: NIJVER, dat is nijf (scherp), waarvan genijf, contracte knijf. Zie Vondels Hercules in Trach., Jokastes alleenspraak; TEDER, dat is ted (verouderd), zuigbaar of zuigend, zuigeling; VERSTANDER vindt men bij de Ouden als adjectief zeer veel, als b. v. een verstander spreker; even zoo VERMETER, waarvoor wij nu vermetel zeggen; dus ook LOUTER, WAKKER, DAPPER, LEKKER, BITTER etc. De Hoogduitschers voegen dus den uitgang er aan alle adjectiven in 't manlijk geslacht toe.

Maar gij vraagt mij, van waar zij komen? Schrander cum de-

1) Ook om de zelfde reden, bij geboorten van vorstenkinderen, vooral van de eerstgeborenen.

rivatis, en zijn primitivum schrand, naamlijk. — Schr .... is een onomatopoioumenon van 't geluid des schrappenden. — De Brosses, ni fallor, zegt van dit thema: „SCR, excavation produite par un mouvement rude." Niet kwaad, behalven dat hij de beweging-zelve vergeet, die eerst en vooral in aanmerking kwam, of ten minste eerder dan haar effect. De wortel is driehoofdig, en geeft 1º 't geluid; 2º de beweging, die het geluid verwekt; en 3º het uitwerksel op het subject, waar de beweging op geoefend wordt, te kennen. Ons woord schrand hoort tot No. 2; en schrand of schrander is scherp, doordringend. — Wil men 't nader gedetermineerd, zoo is schrand, schra-end, participium van schr a-en, dat is bijten, stoten, kwetsen, comminuere quovis actu externo, waartoe behoort schraal (dat is schra-el adj.), minutus. Schram (contractum a schra-ing) comminutio, detritio; bruizing, schrap, wond etc. Schranse (deperditum vel obsoletum), comminutio; waarvan 't verbum schransen, comminuere, manducare, verslinden. Ook schrot en schroot, minuti globuli, vel comminuta aut in frusta redacta materies.

Dat schrader, zoutmeter beteekent, is van 't afstrijken der maat, 't geen men schraden noemde, proprie snijden. Ook schraën, waarvan schrael, quasi afgestreken, kan zijn.

Ziedaar, waarde vriend, mijn gevoelen. Over het Th. schr en zijn derivaten, die ontelbaar zijn, zou men een foliant schrijven kunnen; maar dit weinige zal U, vertrouw ik, genoeg zijn. — Voor schrander heeft men zekerlijk scherpe zin meestal gebruikt, waarvan ons scherpzinnig van later tijd: ook wel slim, loos of lose, ook lise (waarvan list), doch doorgaans in een zin ten kwade, waarvoor ons schrander niet vatbaar is. Ook zei men spits van zinne, dat is, van verstand, hetgeen juist schrander is, zoo men die uitdrukking plach op te vatten. Ons geslepen drukt mede scherp uit.

Over de spelling geef ik U gelijk, en merk het aan als een zeer onverschillig ding. maar wanneer men een volk iets wil opdringen, moet het volkomen goed zijn en in alles den proef kunnen doorstaan; hetgeen van geenerlei spelling mogelijk is. Ik behou dus mijn spelling, en zou ze behouden, omdat ik met de eenparigheid van spelling de taalstudie voor gesloten en de taal voor gefixeerd houde; 't geen ik mij verplicht acht te keeren, omdat wij nog naauwlijks tot het punt genaderd zijn, waarvan de ware taalstudie moet aanvangen. En ik acht mij dit verplicht, niet om de taal, beschouwd als

een bloot middel van elkanderen onze gedachten te kennen te geven; maar omdat ik in haar, 't eenige middel zie, om eenmaal tot eene goede zielkennis te geraken, den eeuwigen cirkel, waarin ons verstand omdraait, waar te nemen, en overtuigd te worden, dat het verstand ons noch wijs noch goed kan maken, maar de geestelijke invloed, dien wij behoeven, tot zaligheid niet slechts, maar ook tot ware braafheid, onbesefbaar voor het verstand-zelf is; even als het hooren onbesefbaar is voor het werktuig des gezichts, en het zien voor dat des gehoors: Eindelijk dat de afval van God hoofdzakelijk bestaat in door zich te willen kennen en niet door de godlijke invloeden, aan welke ons geheele bestaan hangt.

Ik stem volkomen toe, dat men zeer gemakkelijk genoegen kan geven door licht en ligt in spelling te onderscheiden. maar waarom willen zij, die dit vorderen, de geheele Natie geen genoegen geven met heer en heir, en met hair en haar te blijven onderscheiden, gelijk men 't eeuwen lang onderscheiden heeft? — Laten wij het erkennen! Geen onzer verstaat de taal nog genoegzaam om een andere spelling te kunnen regelen, dan die blootelijk en alleen de uitspraak volgt. maar daar moeten dan ook geen excepties opvallen, en men moet ieder zijn eigen plaatselijke uitspraak ten goede houden. Ita quidem sentio, et præterea, delendam esse Carthaginem. (scilicet Babylonicam) dit ligt bij mij als bij Cato in 't hart, en vloeit in op alles. gij gevoelt hoe? — Maar neen, gij gevoelt zekerlijk niet, hoe bij mij de universeele Monarchie des Antichrists met die universeele grammatica samenhangt, die men uit Grieksche en Latijnsche bronnen geschept heeft, en ex principiis valsch is.

Ik ben gisteren in mijn 60e jaar getreden, en het is nu 36 jaar, dat wij kennis maakten te Zwolle 1). Sedert waren wij vrienden, schoon het elkander niet meldende. Blijven wij het!

Gij vraagt mij naar 't meisjen dat mij buiten Delft armoede voorzeide. Wie zij was of wat? Ik weet het niet; doch ik ging naar de Haagsche schuit, het hoofd vol hebbende van de zaak, waarover ik in Delft (of misschien wel te Rotterdam, dat ik van daar kwam) besogne gehad had, en van de wijze hoe haar aan te leggen, ten

1) Van dezen tijd dagteekent de brief van M. T., vermeld door Dr. Schotel in de Hand. der Maatschappij der Nederl. Letterkunde van 1866, bl. 137. Verkeerdelijk echter wordt daar die brief opgegeven als gericht „aan Bilderdijk." Hij is geschreven aan een Vriend, over B., en wel over den inhoud van diens Verlustiging. Het door Dr. S. vermelde afschrift, van de hand van B. en door dezen met tegenaanmerkingen voorzien, is thans in het bezit van Dr. A. de Jager.

einde dadelijk het introductoire Request op te stellen; en ik ging hard, vreezende de schuit te missen. In 't gaan even buiten de poort volgt mij een meisjen, bleek en schraal, omtrent 14 of 15 jaar oud te schatten, en vraagt mij een aalmoes een en andermaal; mij haastende in het voortgaan, wijs ik haar al peinzende af met de hand, iets daarbij zeggende als men gewoon is, wanneer men weigert, maar zeer zacht en waarschijnlijk onverstaanbaar mommelende. Daarop zegt zij mij: „Wijs mij maar af met uwe hand mijnheer; de tijd zal komen dat gij ook van aalmoezen zult moeten leven;" en dit zeggende ging zij heen, terwijl haar woorden (of 't ware) in mijn hart herhaald wierden, en ik andwoordde: zoo het God behaagt, zij het dan. Maar het zeggen trof mij te meer, daar ik mij vrij kende van eenig oogmerk of gevoel van verachting gehad of bewezen te hebben: iets waar niemand vreemder van kan zijn dan ik 't altijd geweest ben; zoo als ik ook gewoonlijk en gaarne gaf. Ik heb dit zeggen, en toen, en duizendmaal daarna herdacht. Doch de wijze waarop het in mijn ziel drong, als eene innige toestemming daaraan gevende, even alsof het eene herinnering was, aan iets dat ik immers zelf wist; dit was eigenlijk hetgeen het mij zoo bijzonder treffen deed. Duizendmaal gebeurt mij dit-zelfde bij zeer onverwachte voorvallen en gelijktijdig daarmeê; waardoor ook veroorzaakt wordt, dat mij nooit iets (zoo veel ik mij herinner) verwonderd heeft. Maar hier gevoelde ik de waarheid met volkomen assensie bij de voorzegging, als of de zaak mij voor oogen stond en mij altijd bekend was geweest tot mijn levensloop te behooren en te moeten behooren.

Het strijdt met de welvoeglijkheid een tweede blad aan mijn brief te voegen. Maar uw schrijven eischt nog een explicatie over de paradox van het vreemd zijn der groeiende Natuur voor mij. — Ik ben vatbaar genoeg geboren voor de indrukken van buiten en zelfs al te vatbaar. maar ik ben, met dat alles, meer uitvloeiende dan ontfangende. Ik weet niet of dit verstaanbaar uitgedrukt zij. — Ieder lichaam waassemt zich een dampkring uit, en insorbeert ook reciprocè de dampkring van elk ander lichaam dat het nadert; maar het een is meer tot uitgeven, het ander meer tot inzuigen gedisponeerd. Het is even zoo met onze ziel. Zij stort zich uit in gedachten en gevoel, en ontfangt ook weêrkeerig de indrukken van andere, 't zij geestelijke, 't zij lichaamlijke voorwerpen. maar de eene ziel is meer uitgevende, uitstortende; de andere meer van buiten aannemende. 't Laatste is genieten; en (om het dus te noemen) een gevoed worden, verkwikt worden van buiten. Het eerste

daartegen is het uitwerksel van innerlijke opwelling, waarvan de prikkel (de overkropping somwijlen) uitstorting vordert en ten behoefte maakt. Mijn geval is het laatste. Ik kan niet genieten; zelfs het leven is mij altijd moeilijk geweest, en niets kost mij zoo veel, als de leiding van eens anders gedachte in een vertoog of discours te volgen. Mijne ziel is niet vatbaar voor de rust, de stilte of kalmte van werkeloosheid, die dit vordert. Maar, een denkbeeld bij mij opgewekt wordende, vliegt zij op, streeft, zonder zich te kunnen weêrhouden, vooruit en schept zich haar eigen wareld, zonder op iets anders te kunnen letten. Van daar dat ik genoegzaam in alles geheel anders denke en gevoele dan anderen: dat ik alles uit mijzelven heb moeten vinden, omdat ik de aanwijzingen van anderen niet volgen, niet afwachten, niet bijhouden kon. Van daar ook dat ik in de buitenwareld niet leef, noch leven kan, maar alleen in die van mijn eigen hart. Van daar, dat ik ook nooit uit externe d a t a concludeere, maar altijd uit de abstracte grondwaarheden die in mij liggen. Van daar ook, dat ik somtijds met zoo veel vertrouwen toekomstige zaken voorzegd hebbe. Ik zag, naamlijk, ik gevoelde ze in mij-zelven met even zoo veel overtuiging, als mijne eigene existentie. — Vraagt ge nu, hoe ik zoo wonderlijk kome? 't Is niet de bloote aanleg, die het mij doet, en waarin ik mij niet voorstel anderen zoo zeer ongelijk te zijn; maar het is de opvoeding. Sedert mijn vroegste kindsheid tot altijd oplettend denken voorbereid, was ik sedert mijn 4½ jaar in mijn kamer opgesloten, altijd pijnlijk, krank, zonder toespraak, omgang, uitspanning, lust of genot, tot ik op mijn 17e jaar eindelijk mij het geweld moest aandoen, van eenigzins onder de menschen te treden: vóór welken tijd ik (een enkele reïs in mijn vroegste kindschheid uitgezonderd, die ik mij toen zelfs niet meer herinnerde, schoon zij mij nu by vermeerderde jaren wel voorstaat) nooit groen of groeiing gezien had. Doch toen was mijn eigen wareld reeds gemaakt en vruchteloos trachtede ik mij eenigzins in de buitenwareld in te laten. Het kostte mij oneindig, en de dwang was onlijdlijk, die ik mij daartoe moest aandoen. Ik sidderde altijd op het denkbeeld van zoogenaamd p l a i s i r nemen, als zijnde voor mij de onuitstaanlijkste gêne, en waarbij alle arbeid, mits er denken aan verknocht kon zijn, zoet en verkwikkelijk was. Ik kon dus nooit met menschen omgaan, dan zoo verre als een ongelukkige mij behoefde. Vreugde, was een pijnlijke rol voor mij: Arbeid, de eenige verzachting des levens: en 't leven-zelf, alleen door 't denkbeeld van de toekomst verdraagbaar. Van daar ook die

métaphysique tournure van mijn geest. Ik heb mij nooit de lichamen als zelfstandigheden kunnen voorstellen, maar alleen als apparentiæ, effectus, relationes organis nostris adaptatæ, van onlichaamlijkheden, hoedanig ik mij-zelven gevoele; en dus, als illusoire gewaarwordingen opleverende, waarover mijn hart zich te onvreden vond, en waarin het niet berusten kon. Sprak ik, las ik daarover, zoo geraakte ik in de war; maar mijn gevoel verhief zich als ik eenzaam dacht. Eindelijk, ik vond hier het eenig en eenzelvig principe van waarheid, wezen, wet, en zedelijkheid in, en ook van 't geen mij eeniglijk als voorwerp van beschouwing dierbaar was, het schoone; doch omtrent het welke-zelf ik mij nooit met het oordeel van anderen heb kunnen vereenigen. In zoo verre zelfs, dat de Natuur aan mijn oog niets dan 't akelig besef van een vervallen en van Gods schepping verbasterd werkstuk aanbiedt, en mij altijd met de diepste neêrslachtigheid vervult.

Ik moet aanmerken, dat ook mijn physicq hiertoe meêwerkt, dewijl ik langs geen groene heg door kan gaan, of de effluvien van 't gebladerte verwekken mij dadelijk, door de absorptie der uiterlijke huidvaatjens en poriën, huivering en koorts, die het zenuwgestel en de hersens ontstellen, en den moed neêrslaan. Het leven in een besloten vertrek zonder toegang van buitenlucht, zonder de lichaamsoefening, waardoor het arterieuse van 't uiterlijk systema versterkt en in werking gehouden wordt, heeft dit dermate verslapt en als geparaliseerd, dat het veneuse daardoor de overhand bekomen heeft, en alleen werkzaam is. Van waar dan ook de eindlooze rheumatieke pijnen en ongesteldheden bij elke toestrooming van lucht, hoe zacht, zuiver, en weldadig voor anderen zij ook zijn moge.

Zie daar eene kleine verklaring over één eenig punt, en hoe wijdloopig, schoon veellicht nog duister! Wat zou het zijn, indien ik eens alles zou opteekenen, wat vereischt wierd, om mij te doen kennen op eene wijs die physiologice en psychologice (en in alle opzichten waarin het behoorde) nuttig en leerzaam wezen zou? En hoe veel zou eigenliefde, zelfbedrog, luim, en vooringenomenheid niet in een valsch licht kunnen plaatsen! Wat zou derhalve eene levensbeschrijving? Anderen bedriegen; mij eene apologie maken, die ik niet wil, omdat ik, zoo ik mij-zelven bedriege, anderen niet bedriegen wil, en zoo veel zelfbedriegende eigenliefde heb als iemand, alhoewel (naar het schijnt) anders in vorm en voorwerp, en daardoor mij-zelven dikwijls niet kenbaar voor 't gene zij is, en uit dien hoofde zelfs, nog veel misleidender. Vraagt gij (gij doet dit) „of

mijne lotgevallen niet zoo bijzonder waren, dat zij een sprekend bewijs opleveren van Gods leidende en besturende Voorzienigheid?" Ik antwoord volmondig, ja! En hiervan ben ik van kindsbeen af zoo vergewist geweest, dat ik (hoezeer ik duizendmaal God vergat, of liever, ter zijde stelde; hetgeen nog veel zondiger is) nooit iets gedaan heb als middel om een einde te bereiken, maar altijd als den weg dien God mij aanwees, zonder uitzicht op het middel: En, dat, wanneer ik mij somwijlen een bût voorstelde dat ik wenschte, ik nooit van mij heb kunnen verkrijgen, het middel daartoe ter hand te slaan; als zeide mijn hart mij, dat dit godverloochening en zelfafgoderij ten grond had. Hetzelfde heeft ook gemaakt, dat ik altijd, hoe hard mij de zaak viel en hoe zeer zij mij tegen de borst was, hetgeen mij ten plicht wierd, met geheel mijn hart en met genoegen voor mijn hart heb kunnen doen, en daarin de goddelijke ondersteuning gevoelen. En nog in mijn armoede en gebrek dank ik dagelijks, dat God mij de bede mijner jeugd verleende: „Bewaar mij voor rijkdom, maar vergeet mij niet, zoo ik nood lijden moet!"

Maar „leerrijk voor velen", voegt gij er bij? — Kan dan ieder dit niet even zoo opmerken? Is niet ieder even zeer het voorwerp van Gods bijzondere Voorzienigheid? Neen, het zou niet leerrijk, maar verderflijk zijn kunnen. Het voorstellen van zich-zelven als middelpunt waar alles om draait, is zoo verleidend voor den hoogmoed van die het doet, en sleept zoo licht meê! Die van Port-Royal hebben daarover zeer juiste aanmerkingen gemaakt omtrent Montaigne. Sedert mijn tiende jaar zweven mij die altijd door den geest.

Hymnen, ja! och of ik daar het vereischte vuur toe hadde! Maar zijn het geen hymnen, achter mijn Standverwisseling, en nu laatstelijk achter mijn Hoop? met den laatsten hebben sommigen nog al iets op. Zij zijn echter verr' van 't geen zij konden en moesten zijn. Ik heb er nooit de kracht toe bezeten, en ben thands geheel vervallen. — Doch dit was niet hetgeen de brave van der Roest wenschte. Hij wilde Hymnen bepaaldelijk voor Christenen; dat is, indien ik hem wel verstond, even gelijk ik ze wenschte, hymnen, de verzoening en 't geen daaraan vast is, betreffende. Doch hiertoe ben noch ik, noch onze tijdgenooten (zoo ik het wel inzie) rijp genoeg. men denkt filozoofsch, in plaats van geestelijk, en daarom schuwt men de verzinnelijkende vormen zonder welke de Poezy niet bestaat. Ware hymnen zouden aanstoot geven in plaats van te stich-

ten. Daar moet nog eerst eene nieuwe omkeering in de harten, en daardoor in 't verstand der menschen gebeuren, eer zij kunnen gevat worden of nut doen. Dan, wanneer men ongeloof en bijgeloof als hetzelfde ding kennen zal, en godsdienst als Gods invloed in 't hart, o! dan zullen onze zielen en monden overvloeien van Hymnen, maar dan zal ook Christus in ons leven; eer niet.

Eindelijk evenwel wordt het tijd dat ik sluite. Verschoon mijne veelwoordigheid en wanorde in 't schrijven. — Het was mij zoo zoet, een paar uren met U in vertrouwen te spreken. Groet, bidde ik, enz.

CLXV. AMST., 8 Sept. 1815.

W. B. AAN H. W. T.

Ik ben zeer verwonderd, in zoo lang niets van U vernomen te hebben. Gisteren ervoer ik door een brief van uwen Heer Vader het bevallen van Mevrouw uwe Egade. Geluk daarmede! God beware U 't lieve kind en zij met hem, tot uwe en Moeders vreugde, en herstelle de kraamvrouw spoedig en volkomen! Ook uw heer Broeder, verneem ik, heeft een Zoon! Heil over U allen!

Hiernevens gaat een brief in andwoord aan den ouden Heer, mag ik U daarmede belasten.

Mijne Vrouw heeft uit den Courant gezien dat uw tijdschrift uitgekomen is. Aut vidit aut vidisse putat. Zij heeft reeds bij van Dijk gezonden of er ook iets van U aan mijn adres aangekomen mocht zijn. 't andwoord was n e e n.

Herdingh vleit mij dat in 8 dagen onze Uitboezemingen gereed zullen zijn. Eilieve, verzoek hem uit mijn naam, 3 exemplaren der mij bestemde aan U ter hand te stellen. Twee daarvan behooren ter uwer beschikking, en één zult gij wel aan de Maatschappij van N. Letterkunde willen doen toekomen. Meer kan ik niet missen: want de Kon. familie, 't Instituut, en de Vries nemen er 6 weg. Voor mij-zelv' zal ik er wederom niet één kunnen behouden.

Ik ben over deze lieden zeer te vreden, en dank U voor de in dit werk gedane moeite nogmaals.

Onderdaags hield ik mij met het bijliggend vluchtig ding 1) bezig. Wat dunkt er U van; en zou het ook ergens bruikbaar zijn behalven ter plaatse, tot wier illustratie het dient? Zoo neen, r e n-

---

1) Zie hierachter blz. 103, 104.

voiez-le sur le lieu (dat is, aan mij): Sur les lieux zal ik het dan zelf bezorgen.

Wij groeten U hartlijk, en ik ben steeds, als gij weet of behoort te weten, enz.

P. S. Den 5den October wordt er bij de 2e Kl. een lid in de plaats van Meerman gekozen.

CLXVI. LEIDEN, 13 Sept. 1815.

H. W. T. AAN W. B.

Uwe bezending in dato d. 8sten dezer is mij eerst dingsd. d. 12e. geworden; te laat om U dien dag nog te kunnen schrijven en ook deze dag 13 Sept. wordt mij weer gebroken en ontstolen, zoo dat ik mijne depêche niet zal kunnen voleindigen. Uwe lieve aanmaning is mij anders inpulsie om, sepositis ceteris omnibus, mij dadelijk van den aangenaamsten pligt van aan U te gaan schrijven, te gaan kwijten. Juist om het genoegen, 't welk het mij steeds doet U te mogen schrijven en uwe antwoorden te ontvangen, had ik mij er niet in durven toegeven, voor dat ik eenige dingen, welke ik reeds bij mijn laatste verblijf te Amsterdam aan van Dijk beloofd, maar nog niet had kunnen afmaken, zoude voleindigd en afgeleverd hebben; en dit is nog niet geschied, hoe zeer hij mij ook aanmane. Velerlei aanloop van in 't zomersaisoen hier passerende heele en halve bekenden; het leggen van de laatste hand aan de uitgave van 't 1ste stuk der Mnemosyne (waaraan v. Kampen slechts zijn naam geleend en één stukje geleverd heeft), sukkeling mijner vrouw kort voor hare bevalling, en het tijdverlies ten gevolge dier omstandigheid, hebben zaamgespannen om mij van dag tot dag te doen in gebreke blijven. De Mnemosyne is dan sedert het begin dezer maand afgedrukt en verzonden, en hiernevens gaat een exemplaar voor Mevr. met dank en aanbeveling. (in dit jaar zelfs wenschte men nog een stuk wat kleiner te geven; en met 1 Octob. te beginnen te drukken); en, zie den inventaris, *f* 22—10 voor 2 ¼ vel à 10 gl., terwijl HEd. naderhand, des verkiezende, hare gedichten elders weer plaatsen kan. Bij het gedicht op de Hoop hebben wij de vrijheid genomen, welke UWE. zelf ons toch ook gegeven had, van Mevrouws naam te vermelden, waarin wij om den opgang der onderneming belang stelden. — Ik voeg er nog een tweede exemplaar bij, met verzoek om dat aan de 2e Klasse van 't Inst. te willen aanbieden, —

en de Heeren J. de Vries en Meijer bij gelegenheid te willen zeggen, dat ik gewenscht had, hun ook ieder een eigen exemplaar te kunnen aanbieden, maar dat mij zulks onmogelijk is, zonder zelf te koopen, 't geen zij mij niet zullen vergen: niets zal ons aangenamer zijn, dan dat zij, door er zelf in te leveren, zich exemplaren (doch ook dan alleen van die stukken waarin hunne bijdragen voorkomen) van de uitgevers verdienen. — Ik hoop dat dit begin dezer onderneming UWE. gevalt. Wij wenschen 't werk niet te bepalen tot fraaije letterkunde, doch 't moet altijd iets voor 't algemeen en, en helaas! de leesgezelschappen blijven. maar b. v. uw eloge van Pestel, zelfs bij provisie het fragment, de inleiding daarvan met een veranderd opschrift, zou er dunkt mij zeer wel in voegen. Bijzonder durf ik uwe en Mevrouws attentie vragen voor dien Boerendichter Jac. v. Dam, van wien het laatste versje in den bundel is. Ik neem dus de vrijheid, in een apart couvert vergaderd, hierbij te voegen om UWE. hem geheel te doen kennen, *a.* een brief van Dr. Zilvergieter Hoogstad van Zwammerdam hem betreffende, *b. c. d.*, drie gedichten van J. v. Dam, *b.* op den Vreugdedag d. 8 Dec. 1813. *c.* Aan de Mei, 1813. *d.* Aan den (aan een') lentemorgen — welke bij dien brief gevoegd waren; maar eerst inkwamen toen de bundel reeds geheel, op de Voorrede na, was afgedrukt. — Dezelve zijn zoo geheel ruw uit de vorm. *e.* Zijn Afscheid van de Dichtkunst, waarmede hij onlangs een nieuwen aandrang van Dr. Hoogstad, die hem misschien wat te veel presseerde, beandwoord heeft. Dit stuk heb ik met overschrijven een weinig, doch zeer weinig, beschaafd en gepolijst; 't is genoegzaam woordelijk 't zelfde gebleven: en ten bewijs hoe weinig ik in zijn hier en daar te ruw werk veranderd hebbe, eindelijk *f* het origineel van 't achter in de Mnemos. gedrukte vers, om te kunnen vergelijken: dat van *e* heb ik moeten terug geven.

Vergun mij dan, indien de man U de moeite waardig schijnt, U te mogen vragen: 1. welke der drie of vier gedichten verdienen zouden in den tweeden bundel gedrukt te worden? (*b*? en *d*? en *c*? — *c* vind ik stijf, gedwongen: alles behalve landelijk: hoezeer anders dit onderwerp door hem, zou men zeggen, 't natuurlijkst en bevalligst had zullen behandeld zijn. — Doch vergeef mij dat ik mij verstout hier te gaan præadviseren).

2. Of UWE. dan met de pen in de hand ze zou willen nalezen en de ruwe feilen wegnemen, die hij zelf, de regelen van taal en dichtkunst behoorlijk wetende, niet zoude gemaakt hebben, waar-

op 't publiek ligt vallen zou, en 't ware schoone voorbijzien.

3. Indien zijne gelofte in *f* onberaden is, of UWE. hem dan, pro auctoritate tua daarvan wilt ontslaan en hem verbieden ze te houden? Ik heb reeds geschreven dat ik 't vers eenvoudig den titel zou geven van Mismoedigheid; — of, Kwade luim des dichterlijken landmans.

Voorts ontvangt UWE. twee exemplaren van de zonderlinge verhandeling van Grimm über Irmenstrasse und Irmensäule, een voor UWE. en een voor de Klasse van 't Instituut, waaraan hij 't opgedragen heeft; hetgeen eigenlijk, naar ik meen, tegen de statuten is: maar hij heeft dit zeker niet geweten. Ik denk dat dit werkje de andere leden der Klasse buiten UWE. te hoog zal zijn en vrij barocq zal voorkomen; althans ik moet dit van mij bekennen, hoe zeer ik zijne geleerdheid en vernuft bewonder. Vooraan in UWE. exemplaar zal UWE. vinden een brief van hem aan UWE. gedateerd 5 Mei. Doch ik zelf heb eerst in 't begin dezer maand dat paket, 't geen hij mij veel vroeger aangekondigd had, en ik lang voor verloren hield, ontvangen. Gedeeltelijk ter vergelijking met die verhandeling van Grimm doe ik hierbij het 3e D. 1e stuk van Fr. Schlegels Deutsches Museum; waarin eene verhand. van Gr. über Mythos, Epos u. Geschichte; welke mij mede, in materie zoo wel als form wat hoog en duister is, hoezeer 't mij is alsof er een glans van waar en schoon doorschemert. Hetgeen in dat stukje vooraf gaat op bl. 15—52 zal UWE. ook, vleije ik mij, belangrijk en aangenaam zijn.

Dit stukje verzoek ik als UWE 't ten genoege gebruikt hebt met het eerste terug.

Grimm heeft mij vereerd met zijne Silva de romances viejos, het geen mij dan ook pleisier doet: doch ik kan ze nog niet vlot lezen. Welligt vindt men er nog iets nieuws misschien wel der moeite waardig in. Dus ik het boekje, voor een half of een heel jaar te leen (zoo UWE. wil) hierbij insluite.

Ik neem de vrijheid hierbij ook te voegen een engelsch pamfletje over de Holl. patriotsche troebelen; waarvan ik het doel en den eigenlijken geest — in 1788 — niet regt doorzie. Tevens komt hier bl. 8 eene zwarte beschuldiging voor tegen Lod. v. Brunswijk, welke mij, hoeveel kwaads ik ook van hem gehoord heb, geheel nieuw en vreemd was: — en ibid. een hatelijk soupçon over prins Willem V (en dus ook over de Engelsche Anna) 't geen ik niet dacht dat in 1788 in Engeland zoude vermeld zijn.

Eindelijk voege ik hierbij een blaadjen mij gezonden door mijn

nieuwen zwager Ds. Bouvin, over een wonderlijk taalsoort, 't welk mijn vader en mij even vreemd was. 't lijkt een mengelmoes van Latijn en Oostersch: kan 't ook een compositie van Roomsche missionarissen wezen? (want men heeft er een geheele bijbelvertaling in). Het artikel in Wielands Deutscher Merkur, waaruit dit getrokkén is, zou zeker meer licht geven: en is zekerlijk wel te Amst. voor handen; maar misschien niet gemakkelijk te vinden.

Ik bid U, wat is er toch van dat oud, onleesbaar — eindelijk oud Egyptisch Ms. van Willmet en Kinker bij 't Instituut, waarvan ik wonderlijke, doch confuse dingen hoor? Bedient Kinker in 't ontcijferen zich wel van de rollen, gedeeltelijk met hieroglyfisch letterschrift, welke door de Franschen in Egypte gevonden, en ik meen in 't 2e deel van 't groote werk over Egypte naauwkeurig in plaat gesneden zijn. Misschien ligt nu de kennis van 't hieroglyfisch schrift voor oogen; indien maar een geschikt persoon er de zijne op slaat. Mogt dit een Neerlander — mogt gij dit zijn!!

En nu nog een woord over uwe vorige brieven: waarvan ik echter 't genoegen gehad heb dien van XI Julij gedeeltelijk met U te bepraten: — gedeeltelijk kan ik slechts, als altijd, U dank zeggen voor uwe leerzame, eenvoudige en duidelijke en toch oorspronkelijke en nieuwe ophelderingen.

Gij schrijft mij „houd Note van 't geen ik van U heb." — dit zijn thans, meen ik, alleen twee werken van Savigny, en een stukje van Hugo Civil. Magazin. Savigny over wetgeving had ik gaarne bij gelegenheid terug; en met der tijd ook hem üb. d. Besitzr., doch om U nopens dat werk vollediger te instrueeren moet ik, hoe zeer ik U ook met niet meer heterogeens te gelijk had willen lastig vallen, hier nog bij voegen twee nijdige en barbaarsch geschrevene, doch misschien hier of daar doeltreffende werkjes van Dabelow, en een bescheidener geschreven verhandeling van Wenek over en tegen Savigny's leer van 't bezit. Zeer gaarne zal ik, als 't U niet te veel moeite is, over die geheele familie te zamen uw kort oordeel vernemen.

In dien brief hebt gij mij grondig aangetoond, dat het Engelsche ly geen grond gaf om de Neerd. terminatie lijk met y in plaats van ij te schrijven. Maar de vraag blijft hier in 't algemeen: is er geen korte ij anders dan, alwaar gij y gebruikt? Zoo ja, waar? en waarom die niet van de lange dubbele ij onderscheiden?

Met het begin van August. heb ik volgens uwe gunstige belofte, het exemplaar van Valckenaerii Scholia in N. Test. met Wassen-

bergh's Dissertatie ontvangen : en danke er U en den Heer J. Valckenaer voor of eigenlijk doet dit mijn vader: want ik ontving kort daar op nog een exemplaar van mijn gewezen Collega Wassenbergh zelf, en heb toen het door U ontvangene in vol vertrouwen van uwe ratihabitie overgedragen aan mijn Vader.

Daarbij schreeft gij mij eene aardige solutie over de objectie tegen uw uitbonzen van Galba, Otho, Vitellius uit den rij der Rom. keizers. Misschien is die nog iets sterker te maken, daar er (meen ik) eene andere reden te geven is dan 't erfregt, 't geen ik niet geloof, dat toen reeds in de Rom. Constitutie bestond, waarom Caligula en Nero in 't S. C. de imperio Vespas. niet vermeld zijn. Zijn niet van hun beide, na hun val memoria damnata, acta rescissa, nomen erasum? — Doch Galba is buiten twijfel door den Raad van Rome erkend geweest: en mij dunkt de beide anderen, Otho en Vitellius, ook; en van daar dat ze van oudsher in den rij der keizers prijken: maar denkelijk zijn zij nimmer opzettelijk van eenige bijzondere wet ontbonden geweest en behoefden dus niet mede vermeld: 2) hunne vermelding, en „'t regt van regeeren op hun voetspoor" zou bij de avenue van Vespasiaan wat mal-gracieus geweest zijn; en zelfs omineus geacht zijn.

Voorts behelsde die brief eene breede redegeving waarom gij in v. Dijks Magazijn, waartoe gij anders hem en mij veel hoop gegeven had, niet konde of wilde medewerken. Dit moest, natuurlijk, mij aan den eenen kant zeer spijten. Aan den anderen kant, kan ik slechts uwe fermeteit en kieschheid bewonderen en vereeren. Voorts schreef v. Dijk mij zelf met vele bedruktheid en beklag, het narré van een dergelijk mondgesprek, dat hij met U gehad had. Die booze man met wien gij niet in één magazijn wilde geplaatst zijn, moest naar zijne gissing Q de F. wezen: doch die was noch Redacteur, noch zelfs gewoon medearbeider in 't journaal: leverde slechts van tijd tot tijd bij bijzondere aanleiding iets: hij had met hem geen engagement en zou hem gaarn voor U verwijderen. Wat koning Lodewijk betrof, dit kon v. Dijk minder begrijpen, „hoe men goed en echt Oranje kon zijn en toch dien franschen koning aankleeven." Maar mij dunkt, indien gij dit eens zelf in een opstelletje in zijn Journaal expliceerde, zoudt gij hem en het publijk en koning Lodewijk en U zelven dienst doen: en dan kon ligt v. Dijk beloven, niet meer in zijn Journaal op koning L. te laten schelden (behoudens de historische waarheid, daar ze te pas komt, hare vrijheid).

Ik wenschte dat er nog een middel kon gevonden worden, dat gij,

met eere en met agrement, nu en dan een stukjen aan 't publijk kondt geven, en daardoor tevens dat Journaal relevéren en voor U zelf de *f* 120 jaarlijks opnemen, die gij nu zoo edelmoedig wegsmijt.

Nu ben ik tot uw laatsten gevorderd. Hartelijken dank voor uwe deelneming in de vreugde van mijnen broeder en van mij, en van mijnen Vader, daarover en over het gelukkig huwelijk van eene dochter, bij welke, te Beuzichem logerende, hij U schijnt geschreven te hebben. Met mijne vrouw en kind gaat het zeer voorspoedig. Vergeet toch nimmer mij te schrijven hoe gij, hoe Mevrouw vaart? waar uw Zoon zich bevindt, en of hij wel en content is?

Uw brief aan mijn Vader zal ik hem saturdag aanst. geven, wanneer hij eerst terug komt. Wat is 't devies van 't emblême van deszelfs zegel. een hartjen op de wereld. — Wat beteekent de runderkop die den helm in uw gewoon wapen surmonteert?

Het is mij zeer aangenaam, dat gij over Herdingh te vreden zijt, te meer daar mijne aanbevelingen van anderen wel eens tegen zijn gevallen. Maar Herdingh is geen bloot koopman: hij heeft zich in studie geoefend, heeft veel smaak; is opgetogen met uwe schriften en zou gaarn bestendig voor U uitgeven. Hij heeft slechts de fout van niet genoeg koopman d. i. niet vif en actif genoeg te zijn; en wat schroomvallig; daarom durfde hij vóór de revolutie van 1813 er niet aan, om behoorlijk honorarium te bieden voor de gedichten van Mevrouw, welke ik eerst aan hem had aangeboden. Nu dunkt mij, zou hij gaarne 't engagement van Honkoop (waaraan deze niet meer voldoen kan) overnemen, en ik verlang zeer, die twee deeltjes, en misschien nog buiten die, Dargo Treurspel, te zien in 't licht verschijnen. Misschien wilde hij ook wel de nieuwe uitgave bezorgen van uwe Geslachten der Naamwoorden.

Maar vergun mij dat ik niet voldoe aan de commissie die gij mij bij hem, ten opzigte van 8 exemplaren der Uitboezemingen, opdraagt. Indien ik, ingevolge uw schrijven zelf, er over disponeren mag, laat ze dan met de andere te Amsterdam komen. Houdt er één van voor U zelf, zend een tweede met adres aan mij bij v. Dijk, voor de Maatschappij van Letterkunde, en het derde bij v. Dijk geadresseerd aan mijn Broeder te Harlingen, en maak van mij geen gewag bij Herdingh. Want ik verwacht een exemplaar voor mij van hem zelven, pro proxenetico, en voor verschot van vracht uwer stukjes.

Het bijgevoegde over een formul in de fransche wisselprotesten is

een voorbeeld van aardige en delicate behandeling van een vies onderwerp: en een nieuw bewijs van de fijnheid en diepte tevens bij de veelzijdigheid uwer kennis. Gij krijgt het dus niet terug pour le renvoier sur les lieux, ofschoon ik het niet wel kan plaatsen in de Briefwisseling over de aanstaande wetgeving: ook omdat derzelver geest niet zoo geheel tegen het fransche regt is vooringenomen, als de toon van dat stukje. En vergun mij U te vragen of dat niet wat sterk is, daar gij toch erkent, dat Pothier eene uitzondering verdient? Atqui de fransche wetgeving, althans in den Code civil, en gedeeltelijk in den Code de commerce is op P. gegrond. Bijkans dezelfde opmerking maakte mij de Hr. Meijer onlangs: dat de Holl. Regtsgeleerdheid in koophandelzaken (waar men 't minst zou verwacht hebben) zeer los en wisselend en verstoken van juiste beginselen geweest was; maar dat men, de denkbeelden verzamelende, resumerende, bekokende, ter gelegenheid van het concept van Holl. koophandelswetboek door Kon. Lodewijk bevolen, een zeer schoon stuk had voortgebragt.

Doch uw opstel kan mij mogelijk dienst en genoegen doen in een regtsgeleerd tijdschrift, hetgeen ik denk aan te vangen, het zij met de nieuwe wetgeving of zelfs vroeger. Bij provisie zal ik 't houden om aan mijn Vader te communiceren. Maar ei lieve! waar is die Hoogduitsche Acte, welke gij daar ingelascht hebt te vinden?

Met genoegen verneem ik dat het plan, 't welk er moet geweest zijn om de tweede en derde klasse van 't Instituut in een te smelten — dat is, de tweede aan de 3e in te lijven en er in te doen verzinken — zonder gevolg blijft. Wat is er geworden van het voorstel, om eenige leden te kunnen emeriti (of immeriti) verklaren? en zal men wachten, tot zij zelven verzoeken, „in Ruhestand versetzt zu werden," of hen daartoe indueeren, of wel eene formele uitballotering aanleggen?

Van hoeveel gewigt uwe leer is, om het Neêrlandsch niet te beschouwen als een dialect of dochter van het Hoogduitsch, blijkt uit de pretensie welke door Niebuhr, in eene politieke brochure om Saxen aan Pruissen te doen geven, geopperd is in deze woorden: „Sondert sich ein politisch getrennter Theil einer Nation als Volk von dem grossen Ganzen, wie die Holländer und die Deutsche Schweitzer, verlieren sie dann die National gefühle und bilden sich neue in ihrer engen Sphäre, so können sie sich fremd machen und verkummern; aber die Rechte der Nation, der sie zich entziehen wollen, können sie nicht aufheben. Hierauf gründet sich das Be-

mittelungsrecht der Verbündeten für die Schweisz." Wat hier uit volgt, nopens Neêrland, zegt hij er niet bij: doch ik vrees, dat zulke idees, in verband met de vereeniging van Neêrland met den [Bonds] Raad des Duitschen Rijks, 't ons bij vervolg van tijd gevoelig konden leeren.

Van de Oud-Duitsche gedichten door v. d. Hagen en Büsching uitgegeven, 1 D. quarto, is een zeer uitgewerkte en grondige recensie van Docen in Schellings allgemeine Zeitschrift, 1e D. Nurnb. 1813, 2e en 3e stuk. Ik heb dit werk nog hier, van Müller Warmoesstr. bij den Dam, a costi, doch zend het de volgende week terug.

Heeft men bij de Klasse het deel van Aretin's und Docens Beyträge zur gesch. u. literatur reeds, waarin 't berigt nopens den Alexander de Groote van J. v. Maerlant? Ik heb 't ook voor mij besteld, doch nog niet gekregen.

In Grimm's Altdeutsche Wäldern ioe stuk moet een aanzienlijk fragment zijn ter aanvulling van het Nibelungenlied, door hem te Weenen ontdekt (stelt gij ook dit Nibel. lied, met vele tegenwoordige Duitschers naast Homerus?)

Doch 't is wel tijd en meer dan tijd dat ik eindige en U rust late. Onze hartel. complim. enz.

P. S. Gij hebt nog Hollands Leeuw 1810 van mijn broeder [B. F. T.] is daar ook iets van te maken voor de Mnemosyne of is hij te woest en ontembaar? — Herdingh komt in 't begin der volg. week zelf te Amsterdam: hij verlangde U te gaan zien, doch durfde zich niet verstouten. Ik heb er hem toe geanimeerd, en eene boodschap opgedragen om de *f* 22-10 over te brengen; die ik toch in 't paket niet regt vertrouw. Hij zal, hoop ik, U en Doll spreken over de Geslachten der Naamwoorden en verlangde U te spreken over de Geschied. der Nederl. Republiek (althans tot op den Engelschen oorlog toe — verder kon 't nog wel niet) en zelfs over uw Heldendicht. enz.

CLXVII. AMST., 18 Sept. 1815.

W. B. AAN H. W. T.

Zoo even ontfang ik uw dik en aangenaam paket, waarvoor ik U dankzegge en van welks inhoud nader! Ik lig te bed, en ben deze nacht andermaal gelaten wegens een geweldigen steek in de borst met dolle hoofdpijnen. 't Is echter van daag iets beter. – maar gij

schrijft mij, aan den hr. Herdingh het geld ter somma van *f* 22-10 te zullen meêgeven. Zeer goed, mits daar afhoudende 't geen ik U schuldig ben sedert lang, voor porten etc. Ook dit pak hebt gij gefrankeerd, en zeer wel gedaan ob causam, maar dit moet verschot zijn en dus terug betaald worden. Ik betrek daarmede onder, wat er veellicht nog al meer tusschen ons uitstaande en mij vergeten is of niet invalt. — Mijne vrouw is redelijk. de kleine lijdt zwaar aan een lelijke hoest. mijn Zoon Julius is ll. zondag in Texel aangekomen. Doch van daar met zijn schip naar Hellevoetsluis onder zeil gegaan. — Wees hartelijk gegroet met al wat tot U behoort! enz.

P. S. Hebt gij den wenk niet verstaan omtrent het Instituut?

CLXVIII. Leiden, 18 Sept. 1815.

H. W. T. aan W. B.

Met weerzin moet ik U vergen een lang, en lastig geschrijf te lezen over mijne persoonlijkheid en over twee regels van uw schrift; en dat terwijl Gij, uw laatste biljet aan mij schrijvende, zeer ongesteld waart; maar gij hebt mij gewend, dat gij U wel met mij wilt bezig houden en mij dienst en genoegen doen, en het is dan toch ook een tekst van U zelven waarover ik den commentarius leveren moet. Vooraf dient er gezegd dat Dr. Nochden mij eerst gister (zond. d. 17) namiddag uw brief bragt zonder datum; maar welke, zich refererende tot uw daags te voren verzonden paket, reeds van d. 9 of 10e moet zijn. Deze heeft dus mijn paket, verzonden den 15den, gecroiseerd, en zoo kon ik aldaar op uw P. S. in dien brief niet antwoorden, of hechten. — Over Dr. Nochden en 't lichaam van den brief nader — of liever thans in het voorbijgaan en voorloopig dit — ik ontving hem met genoegen: hij treft het hier vrij slecht; en ontneemt mij 't grootste deel van dezen dag, zoodat ik naauwlijks dezen zal kunnen voleindigen met welken ik toch niet wilde zuimen. — Ik gevoelde wel, dat uw berigt, bij dien brief: „d. 5 Octob. wordt er bij de 2e Klasse een lid in de plaats van Meerman gekozen" iets voor mij beteekenen mogt, doch, ik beken 't, vattede niet duidelijk of het wilde zeggen: „Gij hebt dan kans; ik zal voor U mijn best doen." — (of: „heb dit reeds bezorgd") — of: „Nu is 't uwe zaak om inmiddels voor U te werken zoo gij er in wilt wezen".

1) Dr. Nochden, een Engelschman.

— et hoc quidem posito: wat men dan met fatsoen zou kunnen en moeten of niet zou moeten doen. b. v. bij 't fransche Instituut worden de plaatsen, sedert het begin, misschien tot nu toe, openlijk besolliciteerd en die niet gesolliciteerd heeft wordt niet verkozen. Het Holl. Instit. is opgerigt naar 't model van 't Fransche; en zelfs in de laatste circulaire voor de Algem. Vergad. heeft men nog de gewoonte van 't fransche Inst. (dubito equidem an recte, et ex vero) ingeroepen bij den voorslag, dien ik op zich zelven gewettigd genoeg vond, om de onbruikbare leden te licentieeren. En toch twijfel ik zeer 1. of die analogie tot dit punt, van sollicitatie voor de vacante plaatsen, wordt uitgestrekt; 2. of ik tot dien prijs, die waardigheid zou begeeren. Met dat al had ik niet kunnen nalaten over dit stuk mijner belangen of genoegen en verlangen ernstig na te denken, vóór dat nog dezen ochtend, uw nader biljet (ook ongedateerd) aankwam en mij nader aanporde. — Ik zal trachten U het resultaat mijner overdenkingen zoo kort en tevens volledig mogelijk te schetsen.

I. Nu er eens zoo 'n ding is, als het Instituut, en ik daarmede in eenige betrekking gekomen ben, wenschte ik dan op zich zelven, ook wel æquo jure socius, en niet achter eene barrière in den tweeden rang geplaatst te wezen. Aut Cesar aut nihil, zegt mijne natuurlijke ambitie, en het nil actum reputans, si quid superesset agendum geldt ook hier bij mij en wordt diep gevoeld. Was ik geen Correspondent, zou ik denkelijk niet begeeren of dat, of Lid te wezen; maar op dien tweeden trap kan ik mij niet vinden of behagen. — Doch ik zeg er bij: dit zijn opwellingen van ambitie, welke ik, bezadigd doordenkende, niet goedkeure.

II. Ik verdien de plaats als lid der Klasse welligt zoo goed als vele anderen, die of Leden zijn of in aanmerking zouden kunnen komen; en vooral, durf ik zeggen, door mijne belangstelling in al wat de vaderl. letterkunde en derzelver progressen raakt en mijne gezindheid, om, waar ik kan, met de klasse mede te werken en de echt Vaderlandsche studie te bevorderen. Het zoude mij dus spijten en moeijelijk maken, indien of Nepotismus of intrigue iemand die niets gepræsteerd had noch præsteren zou, deden verkiezen; of b. v. Pabst van Ringerden, van Westreenen, P. v. Musschenbroek, of anderen, die ik beneden mij durf stellen, deden voortrekken.

III. Gij kondt welligt thans vrij verre met mij voortzeilen daar ik meen te mogen rekenen op de vriendschap en genegenheid van J. de Vries en Meijer, en niet onbekend ben bij v. Lennep, Brugmans, Kantelaar ('t spijt mij slechts, dat ik bij van Lennep geene

volkomene beantwoording vind van de innige achting, die ik hem toedraag, 't is altijd dezelfde koele beleefdheid); [D.] Hooft ken ik geheel niet; Loots kon mij wel ongenegen zijn, daar ik eens openlijk mijne verontwaardiging betuigd heb tegen de toejuichingen van 't vulgus convivarum over een vuilbekkend vers in de afgesletene allegorie der Hollandsche kaas, 't welk hij opzeide op een plegtigen maaltijd der Maatschappij (si Dîs placet), tot Nut van 't Algemeen, alwaar dus de zedelijkheid en verlichting zelve der Natie dienden vertegenwoordigd te worden. doch misschien is hij zelf dit reeds vergeten of wil er zich liever niet aan herinneren. De afwezige leden hebben, meen ik, ook in de verkiezingen geen stem.

IV. Met dit al, had ik mij doordrongen van de gedachte der moeilijkheid en onwaarschijnlijkheid, sedert het geen gij mij op eene motie van mij bij de tijding dat Meerman ging sterven, geantwoord hadt, in April dezes jaars (de brief heeft geen datum), 't welk ik kortheidshalve en met dringend verzoek om den brief terug te hebben, hier weer bij insluite. Dus heb ik ook aan J. de Vries onlangs, na Meermans dood, schrijvende, er geene melding van gemaakt, later wel eenige melding aan Meijer, doch op de nadere tijding, dat men meerdere vacatures zocht te maken, door leden te laten emeritus worden.

V. Op dien brief merk ik slechts nog aan: dat Hoekstra tienmaal meer verdient Lid van de Klasse te zijn, dan ik: doch deze vacature is in de Afdeeling van Geschiedkunde (of men zou een changement onder de leden moeten maken). Over Belgische Leden, die er anders verscheidene te kiezen waren, schrijf ik niet: omdat ik verneem dat er een aparte motie geschiedt over de uitbreiding van het Inst. tot België, welke men niet behoeft te anticiperen.

VI. Maar er zijn in het vak van Geschied- en Oudheidkunde andere lieden (behalve de in II genoemde), die meerder jaren en kunde en verdienste hebbende, boven mij moeten in aanmerking komen: In de Betouw 1), G. v. Hasselt 2), de Lange v. Wijngaarden 3), F. W. Boers 4), misschien ook anderen, vooral W. A. van Spaen Lalecq 5), schrijver der Geschiedenis v. Gel-

---

1) Mr. J. In de Betouw, † 20 November 1820, oud 89 j.
2) Mr. G. van Hasselt, † 16 December 1825, oud 74 j.
3) Mr. C. J. de Lange van Wijngaarden, † 11 September 1820.
4) Mr. F. W. Boers, † 28 December 1815, oud 72 j.
5) W. A. van Spaen Lalecq, † 20 April 1817, oud 67 j.

derland, en der Oordeelkundige Inleiding tot dezelve; der geschied. der H. H. v. Amstel enz.

Misschien hebt gij wel iets tegen dezen, daar hij lelijk uitgevaren is tegen de legende van uw Zwanenridder, doch 1. heeft hij dit niet direct gedaan tegen uw Elius, dien hij niet toont te kennen; 2. Zoudt gij U daarover niet wreken op deze wijze, maar veeleer door edelmoedigheid; en zijne verdiensten daarom niet te minder regt doen wedervaren.

VII. In dezen staat van zaken en mijner gedachten geeft mij mijn Vader (gister avond laat) uw heerlijken brief, van d. 8 Sept. aan hem, te lezen: — daar vind ik uw voorbeeld en echt christelijke les: „Dat wanneer ik mij somwijlen een bût voorstelde dat ik wenschte, ik nooit van mij heb kunnen verkrijgen het middel daartoe ter hand te slaan, als zeide mijn hart mij, dat dit Godverloochening en zelfafgoderij ten grond had." — en ik geloof dat mij dit in dezen ook past; te meer bij een ding dat weinig meer dan een titel, eene glorie en representatie is: welke ik misschien uit ijdelheid begeer, en duur zou moeten betalen door nijd van hen die zich voor mij teruggezet konden wanen; 't is immers grootendeels slechts eene geleerde ridderorde? en hoe denken wij beiden over ridderordes?

Derhalve: ik laat het aan God en aan U over: ik vertrouw, dat het bestierd zal worden, zoo als voor mij het best is; doch hoop er inmiddels niet meer om te denken: (nisi contra jubeas). Den afloop en den modus quo verneem ik wel door U, en bevele mij daartoe.

Nu zit de goede Dr. Nochden mij reeds te wachten en laat mij heden niet weer los; vergeef mij 't gejaagde van dezen: over uw ander biljet ook nader, voor zoo ver dat noodig is. inmiddels zal Herdingh U 't geld gebragt hebben. Hartelijke en eerbiedige groete van ons allen, enz.

P. S. Dezen had ik gister afgeschreven, maar niet herlezen noch gesloten, hopende vroeg genoeg, met Nochden van Wyttenbach weer t'huis te komen; maar eene caprice van W. deed ons een half uur later thuis komen, dan wij ons hadden voorgesteld. — Nu kan ik er dan nog bijschrijven, wat den hoofdinhoud dezes betreft: „Zie daar mijne confessie, mijne geheele ziel en alle gedachten na veel malens en haspelens bij mij zelven taliter qualiter geredigeerd en aan mij zelven blootgelegd: zie er althans mijn volmaakt vertrouwen in." — Wat Nochden betreft; met genoegen heb ik hem ontvangen en ben hem zoo veel mogelijk behulpzaam geweest: zoo wel om uwe

aanbeveling als omdat ik het houde voor een officium humanitatis, homini peregrino (non minus quam erranti) comiter monstrare viam en gevoele hoe genoeglijk 't voor mij wezen zoude wanneer ik buitenlands reizende willig en vriendelijk geaccueilleerd werd, en tevens, omdat ik er belang in stel, dat de vreemdelingen goede denkbeelden van onze humaniteit naar huis brengen en verspreiden.

Maar Nochden bleef hier slechts één dag over en dat was juist die, waarop drie vierde van Leiden, jong en oud, wijs en zot, naar Katwijk drentelt om de bokkingpinkjes in zee te lootsen; dus kon ik hem v. d. Palm, v. Kampen, Bake enz. of geheel niet, of slechts een uur in den laten avond vertoonen. Wat mag toch de oorsprong wezen van dien zoo algemeenen optogt, op dezen dag naar Katwijk buiten? en van den Hartjesdag der Haarlemmers en Amsterdammers?

En nu nog iets dat mij op 't hart ligt, en dat ik zeggen moet, hoezeer in vrees U te mishagen, en omdat gij uw geschrevene en gedrukte niet zult kunnen of willen veranderen. Het slotcouplet van uw heerlijk vers Oranjes wond 1) is treffend en doordringend — maar wekt ook huivering en siddering: „de Hemel eischte voor Neerlands schuld het schuldloos Oranjebloed, dat werd gestort en nu is de schuld verzoend en de vloek opgeheven;" een ieder zal hier, althans zeer ligtelijk zullen zeer velen hier eene blijkbare allusie zien op de verzoening des zondigen menschdoms met God door 't bloed van den onschuldigen en goddelijken gezegenden Verlosser. — Herdingh zelf maakte mij op dit beeld, als zoodanig, opmerkzaam: maar had er geene aanmerking op durven maken: en rekende ook misschien als koopman, op de meerdere winst door 't meerder debiet juist door de ergernis en 't opzien en geschreeuw. — Die profanatie heeft toch nimmer in uw denkbeeld kunnen opkomen: maar oordeel zelf of 't niet ligtelijk ergernis zal kunnen geven, en of gij niet verpligt zijt, die voor te komen door die pagina te laten herdrukken?

Vergeef mij mijne aanmatiging: maar zie ook hier slechts een ander blijk van mijne vertrouwelijke innige vriendschap en hoogachting, waarmede ik de uwe eenigzins hoop te verdienen, en zelve steeds te zijn, enz.

---

1) Geplaatst in de Vaderl. Uitboezemingen, bl. 156. (Kompl. Dichtw. D. IX. bl. 215 en volgg.)

CLXIX. AMSTERDAM, 20 Sept. 1815.

W. B. AAN H. W. T.

Over Jacob van Dam! Dichterlijk besef vind ik veel bij hem; maar dichterlijk gevoel? id quæritur. Daar moet tegenwoordig zoo veel voor doorgaan, en hij heeft het vast meer dan b. v. Arntzenius en anderen, die met wat verbeelding en nabootsing van poëzy mooi zijn. — Dat hij 't niet heeft, blijkt genoeg uit zijn vers aan de May. waarover gij een allergezondst oordeel velt. En hebben wij gebrek aan quasi-poëeten, dat is poëeten uit reminiscentie en verbeelding? Wil de man werken, hij zal het zoo verr' brengen als een van dezen; maar zal hij niet meer opofferen dan het hem zelf, of der Maatschappij waardig is? Waarom hem het geluk van zijn dagarbeid en nachtrust onttrokken, en tot slachtoffer van een dwaze vonk van eerzucht gemaakt, die immers geen wezendlijk doel heeft? Of zal hij die nog niets van de taal, ik zwijg van de taal der Poëzy, weet, (hoe weinigen onderscheiden haar!) en nog moet leeren denken om zich wel uit te drukken, de Poëzy verheffen tot hetgeen zij bestemd is te zijn en eens was: de opensluitster der geestenwareld, der eeuwigheid, de wetgeveresse des menschlijken geslachts uit het ware beginsel, de ontdekster der godlijke geheimenissen — ? — Zoo men dat probabel acht, dan beproeve men hem, door hem te mismoedigen in de plaats van aan te moedigen, en Gamaliels grondregel zal ook in hem waarheid zijn. Maar hem over het paard te tillen is hem omverr' werpen uit zijn stand, en niet, hem zetelen. Laten wij iemand weldoen; maar niet kwaaddoen uit aardigheid. Ik heb het in mijn Ziekte der Geleerden zoo sterk gezegd als ik kon, en met zoo veel overtuiging. Och of zij op anderen over mocht gaan! „Wees mensch, geen geleerde!" (Bl. 100—2).

b en *d* echter hebben veel goeds. vooral *b*, dat Hollandsch gevoeld is.

Ook *e* is niet kwaad, schoon vrij wat minder oorspronkelijk in trant en behandeling. Ik heb (als gij 't wilde) deze verzen met de pen in de hand doorlezen en andermaal doorlezen, en er eenige veranderingen bijgeschreven; maar in *b* is een schoon gedachte plaats van eenige verzen, waar ik geen weg meê weet. de feil is, dat alles hangt aan een valsche syntaxis. En zoo gaat het doorgaans met lieden die niet recht dichterlijk gevoelen. Hun beste passages zijn altijd in de taal gemankeerd. Het is om dat zij dan eens warm geworden zijnde beginnen te gevoelen, maar dit gevoel hun belet (als

iets vreemds zijnde) op de uitdrukking acht te geven; 't geen zij anders voornamelijk doen. Die uit gevoel schrijft, schrijft in 't warmste gevoel altijd best, zoo wel Logice als Grammatice.

Ik heb dit in zoo velen waargenomen, en 't heeft hun niet belet voort te gaan en zelfs naam te maken. Jacob van Dam zal het ook, zoo hij voortgaat 1). Maar hij is geboren om te ontfangen, te genieten, niet om uit te storten. De laatsten alleen zijn Poëeten, en de eersten verbeelden het zich te zijn, om dat zij uit eerzucht of soortgelijke prikkels ab externo, zich een kunstbehoefte scheppen van verzen maken: dit bederft hen, de Natie, de nakomelingschap; en er zal om of door die duizenden niet één waar Poëet opstaan, van wien men zelfs geen denkbeeld meer heeft.

Hiermede aan de 2 eerste punten van uw verzoek ten zijnen opzichte beantwoord hebbende, behoef ik omtrent het 3e. naauwelijks aan te merken, dat ik de pausselijke of liever hyperpapale macht van het ontslaan van geloften (ook in poëticis) mij niet aanmatige of meene te oefenen. Zoo hij mij zelf raadpleegde, zou ik hem trachten zijn stand te doen beminnen, en dit-alleen geloof ik plicht te zijn. Maar vooral hem den toegang niet licht maken tot een steilte, die hij onder tien duizend de eenigste zou moeten zijn in over te klouteren, en aan den voet van welke slechts zeer weinigen geraken.

De Verhandeling van Grimm Irmenstrasse etc. heb ik gelezen. En welk een vloed van schoonheden en waarheden ligt daarin! En hoe weinig zal er in erkend worden! Indien er een Doctor in de taalkennis moest gecreëerd worden, ik zou hem daar eenige bladzijden van ter explicatie geven, even als men in de Philosophie 2 theses van Aristoteles geeft. Het stukjen heeft bij mij veel aan zijn achting als taalkenner toegevoegd, die door zijn Hildebrandslied etc. wat gewankeld, zoo niet afgenomen had. 't zou mij echter niet verwonderen zoo het in de Recensien mishandeld wierd. De lieden kunnen zich van de Etymologische waarheid geen denkbeeld maken. Ik heb het voor weinige jaren aan dezen Grimm zelf geschreven, dat één woord somtijds (dikwijls en boven verbeelding dikwijls) van verscheiden zeer verschillende wortels of wortelwoorden afstamt; en, daar de historische waarheid maar één is, de Etymologische dan in een verscheidenheid bestaat, die zich zonder 't diepste doorzicht niet begrijpen laat, hoe zij werkelijk eenheid is: En

1) Er staan nog gedichten van hem in Mnemosyne, Dl. I, II, III, V en X. Ook een Bundel Gedichten, Haarlem, Wed. Loosjes, 1822. Hij stierf te Aarlanderveen, 1865, ruim 80 jaren oud.

dat ieder woord, uit wat taal ook, de geheele taal, ja alle talen des menschdoms, inhoudt. Zijn stukjen schijnt uit dit idee geboren te zijn, en zoo 't hem zelven niet reeds eigen was (als ik mij verzekerd hou om de uitvoering-zelve), zoo heeft hij het wonderbaarlijk gevat en behandeld.

Minder voldoet mij (maar ik heb het nog weinig doorzien) zijn Recueil van Spaansche Romances 1). die van de Guerras civiles di Grenada waren meer belangrijk geweest. Ik dank U voor de mededeeling, en zal ze gaarne gezet lezen.

Wilmet heeft sinds jaren een onleesbaar Ms. met eenige figuren, op een palmblad, naar het schijnt, tusschen twee dikke borden. men weet niet wat de lengte of breedte, het bovenste of onderste, het voorste of achterste was. Hij toonde dat dikwijls. Ook aan mij toonde hij het eens en ik verklaarde niet te weten of het van de linker naar de rechter hand of omgekeerd, of van boven naar beneden gelezen, of zelfs als boustrophedon gelezen moest worden; hetgeen ik hem aanwees dat echter alles met weinig moeite in korten tijd uit te maken zou zijn. Ik zeide hem tevens, dat het mij voorkwam (ten deele ten minste) een Egyptische almanach te zijn; waarin waarschijnlijk een soort van Theo-cosmologie voorafging tot grondlegging der Chronologie of liever Chronographie. De figuren hield ik om eenige bijzonderheden voor hoogst waarschijnlijk Egyptisch, en dus ook het geheel, schoon ik geen der letteren kende.

Dit was lang geleden en (gelijk gij licht begrijpen kunt, dat de Chronologie, die uit gestadig compileeren en vergelijken van Astronomische en Historische data, en de daaraan verknochte computatien zonder einde, bestaat, mij niet aantrekkelijk is) bij mij lang vergeten, als Wilmet (naar het schijnt, gedreven, om aan zijn Ms. een vermaardheid te geven, die het duur verkoopbaar zou maken, zoo als ik niet aanstonds vermoedde, maar eerst naderhand opmaakte) dit stuk in de derde Klasse des Instituuts bracht, en aandrong dat de Klasse daar eenige Extracten figuratif van zou doen maken (fac similes zegt men nu ook al op zijn Duitsch, God beter 't!) en aan de Europeïsche en Asiatische geleerde Maatschappijen toezenden, met verzoek om na te sporen, of op te geven welke soort van letter en taal dit stuk toch mocht inhouden. Kinker vond dit voorbarig, zoo men niet eerst zelf onderzoek gedaan had; en te recht (dunkt mij) om een dubbele reden,

1) Silva de romances viejos, publ. por I. Grimm. Vienne, 1815. 12⁰.

die gij wel gissen zult. Getroffen en verontwaardigd dat men vreemden te hulp zou roepen, nam hij 't Ms. tot zich, en vond spoedig uit, dat de regels horizontaal liepen en van de linker- tot de rechterhand. Hij maakte ook een lijst van de verschillende letterfiguren en vond dus het alfabeth, waarin hij de beteekenis der letteren conjectando allengs fixeerde tot het hem zeer leesbaar wierd. Hij vond nu, even als ik, door de figuren in 't denkbeeld gebracht, dat het uit Egypte ontsproot, en de taal een soort van middelding, dobberende tusschen twee vrij veel verschillende dialekten van 't Egyptisch; en meent nu, zoo veel gevonden te hebben dat het en Theologisch en sterre- of tijdrekenkundig is. Hij heeft mij eene afdeeling getoond, die over het huwelijk en de voortteling handelt, en aan Schröder iets, de tijdrekening roerende, hetgeen deze bewezen heeft Egyptisch te zijn.

Nu denkt men (naar 't schijnt) om staaltjens van letter en stof uit te zenden, en Wilmet rekent hoe veel honderd of duizend £ hem weldra uit Engeland voor die zeldzaamheid geboden zal worden, waarnaar hij (zoo men wil, ik weet niet of er iets aan zij) groote reden heeft te verlangen.

De onderneming van Kinker is in zich-zelve niets voor iemand die combineren kan, maar zij was onbegrijpelijk stout, omdat hij van 't Egyptisch niets wist, en dit opzettelijk daartoe heeft moeten leeren. Voor 't overige moest hij (als gij licht begrijpt) alle de woorden tellen en op een register brengen: en zelfs de letters in grooten getalle tegen elkander berekenen, zoo wel als haar verschillende combinatien in de woorden, eer hij tot het fixeeren van 't alfabeth komen kon. De tijd, die hem dit alles gekost heeft, is veel, en de inspanning in zoo langen tijd onberekenbaar. — Het grenst aan het aanleeren der Duitsche Filosofie, dat hij toch ook gedaan heeft; en dit vermindert het wonder.

Gij vraagt mij of er anders geen korte y is, dan waar ik y gebruik? Per se is de y lang (niet kort), en zij wordt niet kort dan, als al wat lang is, positione, of relatif ten aanzien van de geaccentueerde syllabe.

Dat er geen Erfrecht in de Keizersuccessie was gedurende de eerste eeuw is zeer zeker; maar ik durf echter verzekeren dat, Tiberius als door Augustus (quasi heres in imperio) gedesigneerd, en Caligula hem evenzoo als door hem gedesigneerd, opvolgden. En waarom namen de soldaten juist Klaudius, toen zij hem vonden (een bloed die voor gek langs de straat liep, en, als een gek van studie,

voor nog gekker ging dan hij wezendlijk was) en niet dezen of genen aanzienlijken en in 't oog loopende man, krijgsbevelhebber, of anders, tot Imperator; zoo 't niet was uit gevoel, dat dit zoo behoorde en natuurlijk of kostumier recht was? Zoodra gij iemand van het volk uitsluit en hem daar boven heft, sluit gij ook zijn familie daarbuiten; en van daar is het erfrecht in een Heerschappij (erkend of niet, non refert) van zelf voortspruitende, en bij 't volk gevoeld. Van daar moest men Maurits ('t geen met Barnevelts inzichten overeenkwam, maar, ook buiten dezen, algemeen gevorderd wierd) na de dood van zijn vader wel Stadhouder maken, zoodra de Stadhouder eenmaal 't Hoofd van Staat geworden was. Ik zeg, Stadhouder. maar men bedroog het volk, dat niet weet wat de namen beteekenen, en, Willem I nog Stadhouder achtende toen hij tot aan zijn dood de Hoogste Overheid bezat en uitoefende, hem daardoor meende te succedeeren aan dezen in 't geen hij stierf. Overal werd de successie in heerschappij of principatum eerst tacite erkend en daarna expresse. Zoo was 't met onze Stadhouders in de Republijk ook. — Met Nero nu hield het huis van Augustus op, en dus was er nu geen successie, dan facto. maar dit factum, waar zit dit? Bij den Senaat niet; die kon het volk geen Heer geven, en had er ook geen hart toe. Bij het volk dan? dat wel een hoofd volgen, maar niet maken kon, en voor de krijgsluî sidderde? De legers dan? deze durfden en deden 't: maar 4, 5 verschillende legers maken verschillende Imperatores en vechten er om; de een komt wat eer te Rome dan de ander, maar geen van hun heeft het wezendlijk bezit: 't is met allen tot Vespasianus toe, vi occupans in ipsa vi (in vim faciendo) vi dejectus est. en al waart gij Prætor, gij zoudt noch aan Galba, noch aan Otho, noch aan Vitellius (even min als aan Vindex) 't interdictum unde vi geven 1). Is de Senaat op hun hand geweest, en heeft hij ze erkend, behalven dat dit vi et metu en ne quidem volens sed simulans geweest is, hij kon hun met deze erkenning de ware possessie niet geven, en zeker, zou men hier de fransche regel le mort saisit le vif, even zoo fraai

1) Eene aardige toespeling op Lib. XLIII, Tit. 16 Dig. De bedoeling is: die drie Imperatores waren zoo weinig in het bezit van het Imperium, dat zij geene aanspraak konden maken om in het bezit te worden gehandhaafd, als zij door geweld verdreven werden: evenmin als in het privaat leven de Prætor een hulpmiddel tegen geweld geeft aan iemand, die door geweld meester geworden is van een stuk grond, zich daarin niet heeft kunnen handhaven. L. 1 § 23 de tit. zegt: „Interdictum autem hoc (vendi vi) nulli competit, nisi ei, qui tunc, cum dejiceretur, possidebat; nec alius dejici visus est quam qui possidet."

toepassen, als een Professor in de Rechten de celeberrima lex 1) C. quæ sit longa consuet. uit de Feuda verklaart. Animus possidendi his aderat, sed deficiebat corporalis apprehensio imperii, quæ non in urbe, sed in civitate consistebat; id est in re incorporali, consensu civium. Vel si vis (ut in servitute), in facto ab una, passione ab altera parte, constituebatur imperii quasi possessio: Hæc autem (passio) non adfuit. Want wat zegt het groot jaar dat deze 3 heeten geregeerd te hebben? Waarvan het bekend is dat zoo veel maanden tegen dien en dien gevochten is, en (hetzij dan wat verder, of wat nader bij, en eindelijk in Rome-zelf) altijd en doorgaande om de heerschappij gestreden is. Men kan geenen dag zelfs van erkentenis der gevestigde possessie aanwijzen. — En al waren nu eens deze ephemêre fantômes als successores in imperio erkend en van de wetten ontslagen geweest, wat dan nog? dan was hun naam door den Senaat gedeleerd, uitgewischt geweest, en zij behooren onder de Keizers niet. Immers moest de Senaat, Vespasiaan ontslaande op 't voorbeeld der vroegere Imperatores, of Augustus alleen, of allen, of geenen noemen. maar hij noemt het stamhoofd, en 't hoofd van den tweeden tak diens stams. — Vespasiaan nu begrijpt dat hij, als een vreemd end in den bijt komende vallen, aan zich niet trekken kan 't geen aan den uitgestorven stam in de 2 takken was toegestaan. En om den Senaat te vleijen, en bij 't volk met de uitstekende verheffing waardoor hij in Augustus en Claudius plaats en met hun gelijk gesteld wierd, te pralen en daardoor te meer ontzag in te boezemen, vordert hij dit ontslag. Hij die zeer slim was, en, door zijn Joodschen veldtocht aangemoedigd tot de hoop op 's werelds heerschappij, dat gene lang genoeg voorbereid had, dat de anderen te los aanvingen. — Niet, dat hij door die slimheid behouden heeft, 't geen de anderen verloren: neen, sic erat in fatis; maar naar zijn slimheid handelde hij toch, en daar was het conform aan.

Napoleon is nu ruim 3 maanden meester van Parijs geweest? Is hij daarmeê op nieuw als Keizer van Frankrijk hersteld? Neen, want hij heeft de possessie nooit weder gehad. Men zal dus in de Historie dit nooit Napoleon's tweede Regeering noemen, zoo als men van Anna van Bretagne (Judic op de speelkaarten) zegt; maar

---

1) B. bedoelt de l. 2. Cod. Lib. VIII. Tit. 53. „Consuetudinis ususque longævi non vilis auctoritas est; verum non usque adeo sui valitura momento ut aut rationem vincat aut legem: terwijl in de Feudorum Consuetudines Lib. II. Tit. I. gezegd wordt: Legum autem Romanarum non est vilis auctoritas: sed non adeo ut usum vincant aut mores."

zijn inval, zijn attentat ter herneming van 't gebied etc.

Niet dat het op den tijd der possessie aankomt; neen, al ware 't possessie van een half uur, zij ware genoeg, zoo zij wezendlijk ware, maar 't factum ontbrak bij den animus. Dat het met Louis XVIII juist niet veel anders is, doet er niet toe; hij is jure successionis, et publico, Koning zonder possessie.

Toevallig kwam mij onlangs een lijst der Keizeren voor van een zoogenaamd verbeteraar van Lenglet du Fresnay Tablettes Chronologiques, en zie! daar vind ik ook Vespasiaan onmiddelijk op Nero geplaatst. Dit zegt niet veel; maar het is toch vreemd, zoo Otho kan gezegd worden Imperator Romanus geweest te zijn, dat men dan na hem echter een Otho de I, II etc. telt, 't verschil van spelling doet hier niet; want men schreef den Rom. Otho toen net als den Duitschen, t. w. Otto, en Otho, en Ottho en eerst later heeft men daardoor onderscheiding gezocht.

Ik twijfel niet, of (daar ik zelf nooit met dat opzet de R. schrijvers heb nagelezen) men zal, eens op dat punt aandachtig geworden, bij hen ook wel sporen en blijken vinden, dat het even zoo bij de Romeinen begrepen geweest is, schoon Suetonius, al wie slechts te Rome den naam had aangenomen of durven voeren als Cæsar laat gelden, meer (denk ik) om zijn werk overkompleet te maken, dan om hun juist gelijkelijk dien tytel te guaranderen. En zijn boek, ongelukkig, eens onder de menschen geraakt, heeft altijd van 12 Keizers, van Julius Cesar tot Domitianus doen spreken, en die 12 ook altijd getrouw hier in de tuintjes te Amsterdam naast en tegenover elkander doen plaatsen in de pleister; tot groote stichting van meiden en knechts, als Mevrouw hun dan die 12 namen opnoemde, met bijvoeging dat er even zoo 12 Keizers als 12 Apostelen geweest waren, maar dat zij de namen der laatsten zoo wel niet kende als der eersten, omdat zij niet Roomsch was als haar overgrootmoeder, die de anderen op haar duim had. Ik heb dit, een kind zijnde, wel bijgewoond.

Maar dit alles daargelaten! de gebeurtenis moet de uitlegging zijn van de voorspelling of de allusie. men noeme 't nu (en dat is het) ten aanzien van 't oude R. Rijk allusie; deze was noodig om des zienders aandacht en verstand te vestigen; zoo vrage ik, op wat kon de allusie slaan, dan op dit voorwerp-alleen, waarmeê zij juist overeenstemt, indien men deze nooit gepossideerde tusscheninvallers niet meêtelt; en volstrekt niet, zoo men ze volstrekt wil meêtellen?

— In den grond geeft of neemt het niet aan de voorspelling en hare uitlegging. Het wierd aan Joannes eigenlijk voor hem gezegd, en de voorspelling was voor ons.

Wat den slechten karel betreft, waarvan ik in een mijner vorigen melding maakte, hoe kan men daar Q. d. F. voor houden? God beware mij dat ik hem iets ten laste zou doen leggen, dien ik verklaar volstrekt niet te kennen, en niets tegen hem te hebben. Onderricht van Dijk toch ten spoedigste van het tegendeel, dat hij dit idee niet voede of meêdeele!

Over het gemeen maken van iets over Kon. L. denk ik wel; maar ik voorzie, dat het op nieuw dienen zal om kwaden en domkoppen (en dezer gezag overheerscht zelfs den Koning) tegen mij te verbitteren, en de vervolgingen, die men tegen mij oefent, te vergrooten. Maar is het plicht, het zij al wederom zoo!

Spreek niet van edelmoedig wegsmijten. Dat doet hij niet, die niet aanneemt wat hij met goeder harte niet aannemen kan. Ik hou van geene edelmoedigheid. Of zij besta, weet ik niet. maar ik ken plichtgevoel, en dit alleen als regel en motif: de rest zijn klanken.

Dat mijn vodderytjen over de Fr. Wisselprotesten in uw Briefwisselingen etc. niet te pas koomt, is klaar. maar doe er meê wat gij wilt. Uit wien het Hd. stuk genomen is, weet ik dit oogenblik niet, maar vond het in een kopie van mijn hand, naar iets anders zoekende. Het staat echter in een mijner boeken, zoo het niet onder de verongelukten geraakt is, die in 1811 naar de Witte molen vervaren zijn. Ik zal het nazien.

Wat Pothier betreft: Ja hij was een zeer geleerd man, en een man van genie; maar zijn genie ging niet boven zijn geleerdheid, en deze was niet genoeg gedigereerd. Dat de Franschen met hem wegloopen, is natuurlijk en verdient hij tiendubbeld. maar dat onze Hollanders — ook dit begrijp ik, maar dat Valckenaer 1) zoo veel prijs op hem stelt, heeft mij altijd verwonderd, en ik verbeeld mij, dat gij er ook van terug zult komen. Zijn verschikking-zelve van de Pandecten toont gebrek aan inzicht in 't Rom. Recht. Zie wat Duarenus van zulk eene verschikking zegt. Want al vrij vroeg was men daarmede in de weer 2).

Z. M. heeft van 't Instituut een advis gevorderd, op welken voet het nu zou behooren ingericht te worden, en daar zal noodwendig

1) Prof. J. Valckenaer, B.'s bijzondere vriend.
2) Zie Deel I, Blz. 287.

alles inkomen wat men heilzaam geacht heeft. Een Kommissie van 9 personen is daarover benoemd (juist niet om de 9 zanggodinnen te verbeelden, want dan had men wel eenigzins anders gekozen,) en wij zullen over hun raport en voorstel een poolschen rijksdag houden als zij daarmeê gereed zijn.

Intusschen heeft (zoo ik wel onderricht ben) van Swinden, die opsteller van het grondreglement van Kon. Lod. is, bedankt èn voor de Kommissie, èn voor het Lidmaatschap. welk laatste mij spijt, omdat hij daar het majoraat had en moest hebben, zoo zeer, als om dat het in zijn uitgebreid vak een wezenlijk verlies voor een Instituut is, dat als Nationaal beschouwd moet worden.

Het Nibelungen Lied is bij mij een dierbaar stuk uit de middeleeuwen. maar Homerus is geheel iets anders. — Echter heeft het zijne aantrekkelijkheden, waardoor men het telkens op nieuw lezen kan en altijd met nieuw vermaak, en gevoel van nieuwe aandoening. — Maar Homerus! — doch Mercier stelde de Comte van Serpentin verd (die juist de schoonste niet is onder de Feëries) wel boven Homerus. — Mijn moeder zong met mij toen ik op haar schoot zat: Laat het osjen grazen, het grazen komt hem toe. Zetten wij razen voor grazen. dit is de D.[uitsche?] osjens juist zoo kwalijk niet te nemen, zoo lang zij niet gants in het wilde loopen.

Donderdag is het vergadering bij de Klasse, dan zal ik U toch moeten schrijven, en dan meer! maar ik wilde U dit vooraf toe doen komen door Herdingh, wanneer deze hier opdaagt. Zoo niet, vervolg ik hem (den brief naamlijk, waar ik nu aan schrijf) op een nieuw blaadjen, wat dikker en minder doorzichtig, want ik bevind mijn geschreven niet te kunnen nalezen, ik hoop dat het nazwarten van de inkt U hiertoe behulpzaam zal zijn.

Mevrouw schudt het hoofd over mijn brief, en zegt dat gij wel zien zult, dat ik regt ziek ben: want dat hij zoo luchtig en wild is. Het is niet vreemd. de zoete, zoo dikwijls verijdelde hoop of inbeelding waait mij weêr met dien kalmen grafwind te gemoet. O dat licht en lucht zoo! 't Is wederom najaar, en ik ben nu in 't 60ste jaar. — Waarom zou ik nu de droefheid, weêr aanstaande, moeten bijwonen? — Doch het is in Gods hand, en Zijn wil geschiede!

Vaarwel, wees hartelijk van ons gegroet; zeg of gij een groot of klein, lang of kort, breed of smal vers van mijne vrouw begeert, want zij heeft er in alle sorteeringen liggen; en groet de uwen op 't minzaamst, enz.

Tot zooverre had ik geschreven, wanneer ik den uwen van den 18ⁿ ontfing. — Ik zie daar uwe gedachte uit omtrent het punt in den mijnen die gij er bijvoegt (en ik hiernevens terug zende) geroerd of behandeld. Nu even oprecht! Ik wensch U of Hoekstra, maar geloof niet dat zonder ambitio in den eigen zin des woords, een van beiden gekozen worden. Kabbaleeren kan of mag ik niet. de groote meerderheid wil een Amsterdamsch lid, om 't bijwonen der Vergadⁿ en Loots biedt (naar zijn fraaije manier om zich aanzien te geven) de plaats als uit. Zoo vaart men altijd met zulke nietige schepsels! Valt het buiten een Amsterdammer, zoo is er geen peil op; ten minste heb ik geen hoogte, want dan heeft ieder betrekkingen. Van Spaans en zulke oordeellooze ingebeelde koppen begeer ik niet. ik zeg koppen, ik had er een syllabe voor moeten zetten. Aan Van Hasselt, In de Betouw en andere die gij noemt zouden wij ook niets hebben. een paar van die echter ken ik niet en oordeel ze dus niet; of liever, wil ik niet oordeelen; maar wie belet zich opvattingen in den blinde omtrent al wat hem voorkoomt? en wie belet zich dat dit niet op besluiten en daden invloeit?

Nu ook iets over het vers: Oranjes wond 1). Dat ik er geen profanatie in zie, en zelfs volstrekt aan geene allusie gedacht heb, zult gij mij wel op mijn woord willen gelooven, en dit geef ik U. — Ligt er eene allusie ('t geen ik daar late), 't is in de gebeurtenis-zelve, als in alle geschiedenis het geval is: Want alle geschiedenis en gebeurtenis is niets dan allegorie van Gods zijn, Gods scheppings- en verlossingswerk. En God beware mij, dat ik indien mij dit in een bijzonder voorbeeld ingestort is (de laatste coupletten zijn mij ingestort, niet gezocht, niet gedacht,) dat ik dit uit eenige consideratie, al was 't van dood of leven, uitwissche of terug neme! Is dit zoo, het behoort tot Gods Voorzienigheid. Lees O. Z. van Harens Lijkreden op Willem den IV, en overdenk de zaak verder. Van uw „vergeef mij" is geene quæstie: ik dank U voor uw oprechte en innige vriendschap, die ik in de aanmerking gevoele en erken, en met geheel mijn hart waardeere. maar leef ik voort, ik zal nog dikwijls van die genomen ergernissen kunnen incurreeren; omdat men het Goddelijke verlaagd acht, wanneer iemand het menschelijke schijnt te vergoddelijken, terwijl hij er het Goddelijke in aantoont. En echter wij staan in het tijdpunt, waarin dit zijn moet, en de Godheid alles voel- en tastbaar (om het dus te noemen) om-

---

1) Boven, blz. 110.

en doorzweeft op een meer bijzondere wijze dan ooit, en de slooping van alles ter herstelling van 't schepsel met ontzetlijke snelheid bereid wordt. Meer (des noods) hiervan! maar dit weinige zal U genoeg zijn. — Ik verander al wat men wil van hetgeen mijn verstand uitdenkt; maar niets, van hetgeen mij ingestort wordt zonder er bij te denken. Dit mag ik niet. Men leze en siddere! Ik zelf doe het.

Niet zonder genoegen heb ik het stuk van Grimm over Mythos, Epos etc. gelezen. maar het is te duister gevoeld en misschien ook te verward opgesteld. Hetgeen gij mij verder in 't zelfde stukjen van Schlegels Museum aanweest, heeft mij ongemeen behaagt en gaat den goeden weg. Zoo de vorm van het pakjen het toelaat, voeg ik het hierbij om terug te gaan.

Nu, dunkt mij, heb ik alleen nog over de stukjens tegen Savigny te schrijven. Ik zal die lezen, zoodra de tijd het mij toestaat. en dan nader!

Ik dank U voor het accueil aan den Engelschman: maar mijn oogmerk was niet, het U zoo lastig te maken. — Wat den hartjensdag aangaat: 't is een dag van ter Jachttrekking voor de Haarlemmers; en dus, Nationaal feest voor Kennemerland, voor zoo verr' het in hout en duin lag. — de bokkingvloot-optocht te Katwijk is een uittocht ter visscherij voor Winterprovisie; en dat daar zich geheel Rhijnland van ouds bij interesseerde, dunkt mij even natuurlijk. Andere of bijzondere reden weet ik er niet voor; tenzij men daarbij wil doen, dat de uitvinding van M. Beukelsz. (naar wien de pekel (pökel) en bokking (bökeling) genoemd zijn) een algemeen enthusiasmus verwekte; die tot den eersten uittocht deed samenloopen, en dit gewoonte geworden is. 't Is een belangrijk wezen, die Bökelsz. Icarus Icarias nomine fecit aquas, maar Hij heeft (in zekeren zin) de geheele zee naar zich doen noemen. Wij poëeten ten minste noemen haar naar zijn naam.

Maar zie daar wederom een vel vol geklad! Wees hartelijk van ons gegroet! Ik ben Saturdag nacht wederom gelaten, en lij veel in het hoofd, verdwijn, en verschaduw. — Van Bree heeft mijn portrait willen maken voor zich. men schreeuwt over de gelijkenis en ik heb veel portraiten van zijn hand gezien en nooit een dat niet geleek. Echter vind ik mij-zelven er volstrekt niet in. Het heeft iets satyriks, dunkt mij, dat mij geweldig stuit, en zelfs iets egoïstisch, waarvan ik schrik. — Indien het mij waarlijk, in de zedelijke schildering gelijkt, o God, hoe weinig leert men dan zich zelven

kennen! De man heeft er zich zeer op toegelegd, en het is een meesterstuk van kunst; maar ik heb nooit zoo gegruwd van mij-zelven. mijne vrouw heeft het nog niet gezien. — Voor 't overige is alles grossier, bloeiend etc. 't geen in 's schilders wijze van zien (die altijd embellisseerend is) bestaat, en dus niet in aanmerking koomt. Gij begrijpt dat ik hem mijn gevoelen niet meê heb gedeeld, maar het heeft diepen indruk op mij gemaakt, en is een strenge en gevoelige les voor mij, over mij-zelven te waken, en God te bidden dat Hij mij van mij-zelven redde! Ik ben nooit dus voor mij-zelven vernederd geweest. En dank zij Hem voor die vernedering! Zij was mij noodig: thans gevoel ik dat zij het was.

Vaarwel! Geloof mij en trek uit dezen langen, verwarden, vervelenden brief, dit resultat, (opdat gij mij den tijd, dien hij U kost, vergeven moogt) dat ik steeds en oprechtelijk ben enz.

CLXX. LEIDEN, 6 Oct. 1815.

H. W. T. AAN W. B.

Uw ampele, rijke, gulle — volgens Mevrouws deftig- en bezadigheid, of liever, hare tedere zorge voor U — „luchtige en wilde" brief, heeft mij hetzelfde genoegen gedaan, als alles wat van U komt; en te grooter, naarmate ik mij bij 't lezen nu volkomener kan verbeelden, bij U te zitten vragen en luisteren, uwe woorden op te wachten en te gaêren, terwijl gij met uwe heldere denkbeelden, rijkdom van wetenschap en kennis, rijkdom en juistheid van uitdrukkingen, goedhartige mededeeling en nederdaling ad captum audientis, en in eene luim van vertrouwelijke opgeruimdheid, mij onderhoudt over al wat mij in den zin komt U voor te stellen; en Mevrouw — doet of dat alles haar voorbij gaat en buiten of boven haar boekjen is, en slechts zeer enkel nu en dan, door een onwillekeurigen blik of ingevoegd enkel woord, toont dat zulk discours en onderrigt aan haar het best van allen besteed ware — of dat zij zelve best van allen konde suppleeren. — Misschien zou zij dat dan afgemetener, meer didactisch doen: maar laat een brief eene conversatie zijn, en excuseer U, wat ik U bidden mag noch over de lengte, noch over schrift (dat altijd heilig is bij 't mijne) of papier (uwe inkt droogt zeer goed en leesbaar op). Ik alleen moet excus maken, bij U, en bij elk en alles, dat ik U zooveel tijd koste: doch ik vleie mij met het denkbeeld, aan den eenen kant, dat zulk schrijven U weinig vermoeije en gij 't slechts doet, wanneer gij U niet opgewekt gevoelt

tot doordenken of dichten — en dat uw mededeelingen aan mij niet kwalijk besteed of bij mij onvruchtbaar zijn.

Deze reis kan ik meestal slechts berustende bedanken over alle uwe ophelderingen en onderrigt: weinige punten zijn er, daar ik een weinig op heb te repliceren; doch ik moet beginnen met, buiten af, te vermelden, dat Z. M. besluit van d. 2 Augustus over de inrigting der Latijnsche scholen, Athenæa en Academien eindelijk in 't licht en gister aan ons ter hand gesteld is (in afwachting evenwel eener nadere en finale in krachtstelling; doch die spoedig gebeuren moet, want 't begin onzer lessen wacht er na). Bij 't zelve is bepaald dat op de Athenæa gevestigd in de hoofdplaats van eenige provincie of landschap, een Hoogleeraar in de Nederduitsche Letterkunde zijn moet. Nu is Amsterdam thans wel niet de hoofdplaats van eenige Provincie of Landschap (gelijk onze diplomatieke taal thans kortheidshalve altijd die beide namen bijeen voegt) maar 't is meer, als zijnde (of heetende) de hoofdplaats van 't geheele rijk. Ergo komt er te Amsterdam een Prof. in de Nederd. Letterkunde. en wie dan anders dan gij? en hoezeer gij redenen van excus en zwarigheid zoudt hebben, zoudt gij toch liever dien post en tractement hebben, dan een pensioen (indien dat niet zelfs er bij bestaan bleef; gelijk ik hoop).

Hierbij gaan de beide uitgegeven gedichten van Mevrouw met dankzegging terug: de fouten, die gij mij in 't gedrukte aanwijst, spijten mij: ik zal ze bij 't volgende stuk aanwijzen, en hoop beter op te passen: doch de eene had eenige aanleiding in 't handschrift. daar stond niet, gelijk gij nu meldt, dat er gelezen moest worden, „Dit eerbewijs", maar „Hun eerbewijs" en daar dit mannelijk pronomen bij „de Maagdenrei" niet scheen te voegen, was 't door kopiïst of corrector veranderd in Haar — zonder te bedenken, dat het nu nog nader op zij (Serafine) dan op „den maagdenrei" te slaan kwam. De transpositie in den anderen regel is de schuld van den kopiïst, die 't vers afschreef voor de drukpers: bij de collatie was dit aangewezen door cijfers 1, 2, 3 etc. maar de drukker had deze over 't hoofd gezien — en de Corrector het niet opgemerkt. Uwe aanmerking op de pedante nettigheid van geene lange *s*, die boven de andere letters uitsteken, te willen zetten is niet ongegrond. Doe mij 't pleizier van mij de drukfouten, die gij opgemerkt hebt, alle op te geven.

Het doet ons echter dubbel genoegen, dat wij van Mevrouw weer bijdragen voor 't volgende stuk, 't welk nog dit jaar verschijnen zou,

te wachten hebben: Gij begrijpt ligt, dat ik voor mij liever een groot lang en breed gedicht van HEd. dan slechts een klein, kort en smal leze, en ditzelfde mij van den smaak van ons publiek voorstelle. Doch weet ik niet volkomen hoe 't met de œconomie van dezen bundel, die niet groot mag zijn en spoedig afgedrukt moet worden, uitkomt. Mag ik dan voorstellen, mij voor circa 16 bladz. te zenden aan grootere of kleinere brokken of van beide wat; zoodat Mevr. ons niet kwalijk neme, wanneer wij iets overlaten voor een volgend Deeltje. Maar gij hebt mij niet geantwoord op mijne vragen 1°. of Mevrouw niet de poezy, die reeds voor lang bij Honkoop zou zijn uitgegeven, nu aan Herdingh op zou dragen? 2°. of ik uw fragment of aanloop van Eloge van Pestel mogt hebben voor mijne verzameling Mnemosyne: of denkt gij 't af te werken? (tant mieux) of zou 't beter vlijen in een Regtsgeleerd tijdschrift, welk aangaande ik tevens uw advys wilde vragen: 1°. of gij denkt dat hetzelve met succes konde ondernomen worden? 2°. of gij er nu of dan eene observatie over de voormalige (of ook de toekomende) regten en regtspleging in ons Vaderland wilt invoegen? 3°. Of het zich bij 't jus civile zou moeten bepalen, dan ook de reglementen over policie en administratie optellen en daarover observatien opnemen?

Dank voor uwe moeite, waarover ik waarlijk verlegen ben, zoo over de Murausdrulla, een zonderling phenomène, als met den Neerl. leeuw dien ik aan mijn broeder heb gezonden; 't spijt mij dat hij niet te temmen was. — en over Jacob v. Dam, omtrent wien ik gaarne in uw oordeel beruste, en zal dus de goede zijner ingezonden stukjes nu nog opnemen, zonder bijzondere verdere aanmoediging, en van uwe aanmerkingen privatim tot zijn best trachten gebruik te maken. Dank mede voor uwe korte recensien van Grimm. Hij klaagt mij (onder ons gezegd) in een brief, dat uwe brieven aan hem al te loffelijk, al te loftuitend zijn; zoodat hij uwe hoogere kennis, en uw diep laken van zoo vele voor klassiek gehouden Duitschers, wetende, er verlegen onder wordt.

„Dat ieder woord, uit wat taal ook, de geheele taal, ja alle talen des menschdoms inhoudt" kan dunkt mij, indien toch woorden uitgedrukte denkbeelden zijn, in den grond slechts beteekenen: dat ook alle mogelijke denkbeelden in den grond slechts een zijn: in zoo verre namelijk, anima est ens simplex. maar aan den anderen kant, zijn de woorden ook menschelijke voortbrengselen (hoezeer dan naar algemeene wijsgeerige grondregels) en dus zie ik niet, hoe ze niet noodzakelijk even zeer verscheiden zouden moeten zijn, als

de menschen en de menschelijke daden en de gewrochten van natuur en willekeur.

Belangrijk was mij ook uw omstandig berigt nopens dat oude stuk van Willmet, welke historie ik nu voor 't eerst en nu op eens begrijpe. Ik hoop dat het decus Kinkeri, geen dedecus Wilmetti worde.

Ik verklaar mij mede voldaan over de objectie, (die ik slechts in commissie had geopperd — doch ik heb ook uwe solutiën verder medegedeeld) over Galba, Otho, Vitellius. — Maar eilieve, wie is de Prof. in de Regten, die de L. 2 C. quæ sit longa consuet. uit de feuda verklaart?!

Telkens wanneer gij eenig voorbeeld uit de geschiedenis en oudheid van ons Vaderland bijbrengt, voel ik op nieuw hoe veel wij missen, dat gij de beloofde en aangekondigde geschiedenis steken laat. — Hebt gij geene lessen over de geschied. des Vaderlands liggen? en geeft gij er d'Acosta geene?

Vergun mij U ter doorzigt aan te bieden een werkje over den Veldtogt van 1674: Vindt gij dat Prins Willem III daarin goed gedefendeerd wordt? en gelooft gij, gelijk er schijnt geïndiceerd te worden, dat het van hem zelven kon opgesteld zijn?

Gij hebt nu alleen nog van mij Savigny c. accessoriis, waarvan ik 't stukje van Hugo's Magaz. en Savigny over 't maken van nieuwe Wetboeken liefst 't eerst terug had. in Pothier vind ik te weinig historisch aanzigt van de ontwikkeling des Rom. Regts, en te weinig applicatie van klassiek gevormden smaak op de behandeling der R.gleerdheid. Maar ik kan en moet hem defenderen, tegen uwe beschuldiging over zijne verschikking der Pandecten, althans zoo ver Duarenus, dien gij uit een lang geleden geheugen geciteerd hebt, er bij wordt aangehaald. Duarenus schijnt te zien op Donellus, Comanus, Gregorius Tholosanus etc. maar Pothier verandert de orde der Pandecten niet; wat de boeken en titels betreft, maar behoudt die; en geeft een volledig systeme des Rom. Regts naar die orde met de eigen woorden der volledig ingelaschte Pandecten en veler wetten uit den Codex: hij doet dus niet 't geen D. laakt: ja zelfs, hij doet 't geen deze begeerde en waartoe hij aanmoedigde. Duarenus Disp. annivers. 1. 55 (Opp. p. 1053. a.) zegt, dat de orde der Pandecten zoo kwaad en incompleet niet is; mits men bedenke dat de Institt. er bij vooraan behooren. Maar in zijn opstel ex professo, de ratione docendi discendique juris, prijst hij (p. 1103. a.) voornamelijk de orde der

Instituten zeer aan (waarin nog heden de algemeene opinie instemt) en dan, van de studie der Pand. sprekende, schrijft hij een dubbelen cursus van dezelve voor, éénen oppervlakkigen, compendieusen, om slechts een algemeen overzigt van dit wijdluftig werk te verkrijgen, en dan een grondige behandeling stuk voor stuk, wet voor wet: en daarvan zegt hij p. 1103 *b* circa medium: — doch de plaats is wat lang om dit uit te schrijven: zie ze zelf, en gij vindt er Pothiers Pand. Justin. in beschreven en de collocatie der wetten in de titels der Pand. door Tribonianus enz. gelaakt.

Uw opstelletje over de clausule in de fransche Wisselprotesten heb ik aan J. D. Meijer voorgelegd, die nog al met de fransche wetgeving op heeft, terwijl ik anders weet dat hij U hoogacht en gij hem ook estimeert, gelijk hij verdient. Hij heeft eene andere en nog al plausibele explicatie van het Sur les lieux: uit aanmerking dat de fransche praktyk de oculaire inspectie des regters noemt „descente sur les lieux", 't geen toch niet zegt: den broek gaan afdoen op 't secr. hij acht dan les lieux synonym met le lieu (compétent), en verklaart den climax, door eene criminele vervolging, waartoe termen zijn konden.

Wat is de Witte molen, waarbij uwe boeken verongelukt zijn?

Aan van Dijk heb ik uwe decharge van Q. d. F. wien hij soupçonneerde, bekend gemaakt. Nu denkt hij dan, dat de bedoelde persoon C. v. d. A. is, en verzoekt mij U te betuigen: dat die niets in het Magaz. levert of geleverd heeft, dan een brief met zijn naam, eene Antikritiek, welke hij hem niet kon weigeren, en dat er niemand is, dien hij om uwent wille niet gaarn zoude verwijderen. Over uwe intercessie voor Koning Lodewijk was van Dijk (een goed man en van goeden wil, doch die niet veel schijnt te kunnen combineren of discerneren) eerst niet gesticht: ik heb hem echter uwe gronden voorgelegd en hij moest die erkennen; en ik geloof dat als gij v. Dijk het beding voorleide, dat hij 't schelden op Kon. Lodew. zou doen achterblijven, hij dat gaarn zoude aannemen. zoo kondt gij dan K. Lodewijk, en ons publiek, en v. Dijk en U zelven te zamen eenigen dienst doen.

Ook in 't geen gij mij schrijft over Oranje's wond, berust ik gaarne: de Lijkrede van v. Haren op Willem IV bezit ik niet. Maar voorts: de slooping van alles, die zie ik bereiden, helaas, ja! de herstelling mogen wij daaruit biddend verwachten — maar dat de Godheid alles thans voel- en tastbaar doorzweeft (om aldus die sloo-

ping te bereiden) dit zie ik zoo niet. — Ik zie veel, dat alles behalve Goddelijk is.

Gelijk ik vermoedde heeft mij Herdingh een best exemplaar van die Ontboezemingen 1) present gedaan, maar 't geen gij voor de Maatsch. v. Letterkunde destineerde, is niet aangekomen: hebt gij, ingevolge mijne assignatie, aan mijn Broeder gedacht?

Ik heb nog een biljet van U liggen over Briefporten. laat ons over de gewone briefporten geene complimenten maken, bid ik U. *f* 1 port voor de Edda hebt gij vijf dubbeld betaald door 't exemplaar van Valcken. Scholia.

Ik heb niets meer tot uw last, dan eenigzins (namelijk tui causa, tot mijn last) de kosten van eenige duizend gedrukte en verspreidde berigten over de Geschied. v. Holland: doch hier acceptere ik geene solutio per aliud. — Inquieteer U echter ook over die onkosten niet te zeer want ze waren niet zeer groot, en zijn betaald.

Uw portret: — reden om voor ons zelf te gruwen, hebben wij allen; en gelukkig die het weet en ter harte neemt. — Voorts lees ik in 't geen gij mij schrijft, niets dan de overoude en bekende anecdote van Socrates en zijne discipelen en den physiognomist Zopyrus.

Het Instituut: tot ambitio of ambitus kon ik niet komen en dit hadt gij ook niet van mij gewacht of gewild; ik moest het dus overlaten en behoude de vrijheid om mijn correspondentschap zelf, als mij dat verveelt, af te schudden. Het spijt mij voor 't Instituut dat v. Swinden er knorrig uitgaat; doch, naar mij gezegd is, heeft hij zelf schuld door eene dwaze gezetheid om [Prof.] Vrolik mede in de Commissie te willen hebben. enz.

CLXXI. AMST.: Oct. 1815.

W. B. AAN H. W. T.

Ik ben verzocht, gemagtigd, gelast, en verbonden, U den dank onzer Klasse te betuigen voor het aangenaam boekgeschenk uwer Mnemosyne. Of U deze dank per directum het briefport waardig zij, twijfel ik, en daarom laat ik dezen brief liggen, tot ik er iets meer kan bijvoegen, vooral daar U reeds door den Hr. Siegenbeek bekend zal zijn, 't geen en dit en andere voorvallen ter laatste vergadering aangaat. — Het is met de verkiezing van een Lid afgeloopen als

1) Vaderlandsche Uitboezemingen (door de beide echtgenooten). Leyden, 1815.

meer gebeurt, naar luid van het spreekwoord als er twee vechten om één been etc. de geen die het behaald heeft, had de minste kans, of liever scheen er geen te hebben, en het was bloot pique tegen het opzet van vier lieden, die het op iemand gemunt hadden zonder slag van cabaleeren te hebben, waardoor het zoo liep. Dit was dadelijk bij de herstemming zichtbaar. Voor mij, ik wilde (als ik meen U reeds gemeld te hebben) Hoekstra, omdat wij volstrekt iemand behoeven die in de oude taal en verwantschapte takken doorkneed is, waarvoor ik hem houde; en behalven de mijne had ik nog twee stemmen. maar de overigen wilden een Amsterdammer om onze Vergaderingen te beter aanzien te geven. Dit bewoog uwe twee vrienden, en dezen behoorden onder de 4 straks gemeld (zoo niet, bedrieg ik mij zeer). [P. A.] Brugmans en nog iemand was voor U. Van Spaan La Lecq, schoon door van Wijn met een brief aanbevolen, heeft geen stemmen gehad. Toen bij herstemming ook Hoekstra uitviel, vielen niemand de 4 stemmen toe, en dit toonde, dat die hun zin niet konden krijgen, den man van de 4 personen NIET wilden; en dus droeg Wiselius 't weg, met een vrij groote meerderheid. Zijn hoedanigheid van Amsterdammer schijnt alles beslist te hebben. De man is mijn vriend, maar ik had dien middag nog aan Valckenaer en bevorens aan hem-zelven verklaard, dat schoon twee leden voor hem waren (Loots en Kinker), er echter voor hem geen kijk naar was, en ik bracht hem op de Lijst om het 12tal vol te maken; van 't welk 7 volstrekt geen stem gehad hebben. — Dit alles inter nos! — Voorts heeft men mij Secretaris gemaakt, waarin ik (invitus quamvis) mijn woord vooraf had moeten geven te zullen berusten, indien het gebeurde: hetgeen toch waarschijnlijk was, quia nemini obtrudi poterat.

Het Instituut staat een nieuwe uitbreiding te verkrijgen, ten welken einde aan Z. M., eenige lieden uit de zuidelijke provincien voorgeslagen moeten worden. Weet gij mij ook eenige op te geven? Dit zou mij groot genoegen doen; doch wij moeten ter naaster Vergadering de Lijst opmaken (scilicet den 19ⁿ dezer).

Ik twijfel niet of gij zult de 2 exemplaren onzer Uitboezemingen ontfangen hebben.

Maar gij hebt mij de *f* 22,10 gezonden, neglecto jure compensationis, en dit is niet wel gedaan. Gij verplicht mij nu wel, om U weder daartoe in staat te stellen, maar ik weet niet, of daar niet een dolus (malus zal ik er af laten) achter schuilt. Hoe het zij, ik renuncieer aan de replicatio, zoo gij ze bij wege van excep-

tie wilt introduceeren; en zelfs sta ik U de condictio indebiti toe, zoo gij wilt, voor het te veel betaalde; compensatione debitum ipso jure minuenti: want, eer gij mij weder iets te betalen zult hebben, ben ik zeker niet meer inter vivos: zoo gevoel ik mij afnemen. Zelfs dit schrijvende kan ik het hoofd niet ophouden.

Aan de heeren Meijer en de Vries heb ik mijn boodschap over de Mnemosyne gedaan, en ik ben wel verzekerd, dat zij er geen rancune over zetten.

Ik heb in dat stukjen de verhandeling van Van Kampen met een zeer buitengewoon genoegen gelezen, en zelfs tot zoo verr' dat ik verscheiden zijner vertalingen met den text van Shakespear vergeleken, en volmaakt goed bevonden heb, beide in zin en uitdrukking. Ook zijn de versjens van Van Loghem en Rietberg (inzonderheid de eerste) zeer goed. De verhandeling over Dichtkunst etc. [van Mr. J. P. Kleyn] bevalt mij niets. Die over de uitvinding der Boekdrukkunst koomt mij zeer goed voor 1), maar waartoe eindeloos getwist over de uitvinding van hetgeen niet meer uit te vinden was, lang te voren bestond, en nooit opgehouden heeft bekend te zijn? Dit, dunkt mij, koomt hier ook in aanmerking. Ik heb daarover bij 't Instituut eens iets voorgelezen, en, zoo ik meen, de zaak tot haar ware termen gebracht, die men altijd voorbijziet.

De Bruiloftszang is ook in den echten trant, vol gevoel. Wie is de Dichter? 2) — Maar 't stukjen van Van Dam is van een aangeleerde versificatie, en die niet uit het hart spruit. 't Is gedacht eer het geschreven is. Ik meen: eer het in maat is gebracht. Sedert men over de Nederduitsche prosodie schrijft, verstaat men geen versificatie meer. — 't kon niet anders. Te voren maakte men slechte verzen uit achteloosheid; nu, uit verkeerde grondbeginsels. Dit zal wel het geval van onzen Landman niet zijn, doch dat hij eenige verkeerde terechtwijzing gehad heeft, schijnt mij hier en daar te blijken. De geheel onkundige mist de maat zeer licht, maar niet licht dwingt hij er zich in; en, gewent men zich aan zoo iets, weg dan met alle melody voor altijd!

Maar ik moet afbreken. Wij groeten U en de uwen hartelijk, enz.

P. S. Heden (Maandag) ontfang ik uwe aangename van den 6^{n}.

---

1) Zij was van H. W. Tydeman zelf in vereeniging met zijn Franeker ambtgenoot J. H. Lotze.

2) B. F. Tydeman. Zie beneden, bladz. 132.

— Ik had reeds voor 't eind van Sept. onder pakket van v. Dijk de 2 exempl. aan Herdingh verzocht U ter hand te stellen, met nog eenige weinige die ik hier noodig heb; met te kennengeving dat ik hoopte die tot Boekverk. prijs te zullen hebben, (zoo als ik, in gelijk geval, dit gewoon ben). Het verwondert mij, dat ten uwen aanzien daar niet aan voldaan is. met die ik hier begeerde had het geen haast. Gelief hem slechts daarover aan te spreken. — De stukjens van Hugo etc. zal ik U spoedig zenden. — Heb dank voor 't bericht wegens de geleerde organisatie. — In de geschiedenis geef ik D'acosta geen les. — Ik heb er ook niets van op het papier, dan een kleine Chronologische schets der opvolging van de evenementen, die mij bij de voordracht tot geleide strekte, en waar niets in steekt. — De Witte molen is de kamer van desolate boedels, in dat logement zittende.

Gaarne willen wij van Honcoop aan Herdingh de Poëzy mijner vrouw overbrengen. maar Herd., toen hij ons uw pakjen gelds bracht, moest naar de schuit, en had geen tijd om eenige woorden met haar te wisselen, of te wachten dat ik (die juist bezig was mij te kleeden) een rok of jas aantrok. Wilt gij hier wederom 't munus proxenetæ oefenen, 't zal mij en haar hoogst aangenaam zijn. Zij heeft genoeg liggen, zelfs buiten hetgeen te Parijs is; maar wij wenschten wel van Honcoop kennelijk af te zijn. Schoon ik op grond van de l. 17. C. de fid. instr. 1) beweere, dat wij vrij gebleven zijnde, het Hs. van hem zouden kunnen reclameeren, en 't honorair weigeren. maar beter is, in der minne de zaak te vinden. vooral voor mij wiens denkwijze meêbrengt nooit actor in judicio te zijn. Honcoop toch zal mij niet zoeken.

Uwe explicatie omtrent Duarenus is juist quod ad allegata. Echter meen ik dat hij in een zijner tractaten veel verder gaat. Ik zal mijne excerpten nazien. die nog van het verhuizen ingepakt liggen, zoo als ook de begonnen Eloge van Pestel, waaromtrent ik het met mij-zelven nog niet eens ben. Wat den dubbelen cursus der π. 2) betreft, dit is mijn gevoelen ook. De eerste moet bij mij zijn den inhoud der π en de sedes materiarum te leeren kennen en in 't hoofd krijgen, met eene vaardigheid daarbij om de wetten te expliceeren, te verstaan, en daaruit te argumenteeren. — De tweede moet eigenlijk het jus π proprium, Codicis, et Novellarum met applicatien lee-

1) Cod. Lib. IV. Tit. 21. De bedoeling is, dat B. niet gebonden was, omdat het contract niet op schrift gebragt en geteekend was.

2) Pandecten.

ren, hetgeen niet wel goed geschieden kan, zoo het andere niet VOORAF is gegaan. — Door inhoud der π versta ik, ten aanzien van den eersten cursus, een overzicht van de punten, zonder diepe doorwroeting derzelve, verder dan waar en voor zoo veel het dient om wetten te leeren behandelen. met één woord: Ik wenschte de kennis van het gebruiken des instruments te doen vooraf gaan, voor de kunst waartoe het aangewend moet worden. — Maar laat zich dit doen, bij de tegenwoordige wijs van studeeren? — Vale! Van de rest nader!

De descente sur les lieux van den Rechter is een geheel ander ding: en koomt bij het renvoyer van een wissel sur les lieux niet te pas. 't Is een uitvlucht van Meijer om zijn geliefd Fransch recht te soutineeren. De zaak is, in mijn oog klaar, en een overblijfsel van de oude praktijk. Een crimineele vervolging eischt geen renvoi sur LES LIEUX; en dit is geen crimineele vervolging. — En waarom zou bij al de overblijfsels van barbaarschheid, die de Fr. zoo lang in 't Crim. en Civile recht behouden hebben, ook dit dwangmiddel niet gebleven zijn? Het behoort tot het affronteeren, 't gewone middel der Franschen, waarmeê zij altijd bedreigen en waaraan hunne duëllen vast houden. De Franschman prostituëert altijd dengeen, die hem iets weigert, ten zij deze hem of eene goede wond toegebracht, of de leden lam geslagen heeft. Van beide deze middelen ken ik het effect bij ondervinding, en zonder die weet ik ook niet hoe men met hem om zou gaan onder zijne altijd verder gaande onbescheiden vorderingen en diffamatoiren geest. maar met zoodanigen geest komt het middel van renvoi sur les lieux juist overeen: en dat van ouds 't zelfde recht door Duitschland, Frankrijk etc. plaats greep, is toch niet te ontkennen.

CLXXII. LEIDEN, 24 Oct. 1815.

H. W. T. AAN W. B.

Gij schreeft mij den 7 dezer, dat ik U groot genoegen doen zoude, door eenige lieden uit de zuidelijke provincien, die voor de tweede Klasse van het Inst. geschikt zouden zijn, op te geven, mits voor d. 19den. Ik kende geene anderen dan welke gij even goed en beter kende dan ik, en welke nog meest alle, behalve misschien Raepsaet, even zeer voor de derde Klasse (de Bast, v. Hulthem) of voor de vierde (v. Ertborn) konden in aanmerking komen. Doch om mijn goeden wil te toonen, zou ik ten minste dit geschreven hebben, in-

dien ik niet, op eenen dag in den Haag zijnde, vernomen had dat beide van Wijn en Scheltema eene ampele en gemotiveerde opgave gedaan hadden. De laatste zeide mij, er bij geschreven te hebben, hetgeen ik ook reeds aangemerkt had, dat noch het Instituut, noch de wetenschap, noch die Leden zelve, iets hebben aan die uitbreiding van 't Instituut of hunne benoeming, maar dat het veel beter en zeer wenschelijk ware, dat de Akademie van Wetenschappen van Brussel weder opgerigt werd, en regelmatig correspondeerde met het Instituut.

Over de keuze van Wiselius tot Lid der 2e Kl. in plaats van Meerman, en al wat dien aangaande voorgevallen is, slechts dit: Het is mij aangenaam Wis. Lid van 't Instituut en van de 2e Kl. te zien, en ik begrijp niet, dat zijne charge van Direct. generaal der Politie een man als hem, daarvan behoorde uit te sluiten: ik zelf had hem gaarne mijne stem gegeven liever dan aan l'Ange. Reeds in 1801 heb ik Wis. leeren kennen en zeer æstimeeren. Meijer schrijft mij, geenzins mede l'Ange gedragen te hebben, maar alleen met Brugmans voor mij te zijn geweest. Wees zoo goed aan Brugmans bij gelegenheid mijn dank te betuigen voor zijne genegenheid, welke mij te aangenamer was daar ik slechts weinige relatie met hem heb; en mij te recommanderen tegen dit eens weer te pas komt. Ook Meijer schijnt mij te willen troosten met het aantal Leden, welke bij de reorganisatie van het Instituut zullen moeten uitvallen en opene plaatsen geven: dit begrijp ik niet regt. Siegenbeek had mij niets van de vergadering verteld, en ik vrees dat hij wat jaloers is over de Mnemosyne; althans ik zie hem zeer weinig, ofschoon wij groote vrienden heeten en ik hoor, dat hij mij bij die laatste verkiezing op de nominatie gebragt heeft. — Het zou mij spijten, indien Hooft, J. de Vries, Van Lennep, welke voor l'Ange moeten geweest zijn, de verkiezing van Wiselius aan U weeten, en dit welligt uwe aanstelling tot Professor in de Nederd. letterkunde te Amsterdam kon tegenwerken. Geluk inmiddels met uwe aanstelling als Secret. der Klasse. Dit geeft immers ook eenig inkomen?

Dank voor uwe kortbondige recensie van 't I stuk onzer Mengelingen: de Bruiloftszang, naar welker Dichter gij vraagt, is van mijn Broeder den Predikant: ik had hem niet voluit genoemd, omdat ik geen tijd gehad heb om zijne toestemming te vragen tot het plaatsen van dit vers, waarvoor ik echter wel gevoelde dat hij zich geenszins behoefde te schamen. Mag ik de beloofde bijdrage van Mevrouw nu ook ontvangen, liefst, zoo 't kan, nog deze week ingezon-

den bij v. Dijk. En kondt gij zelf besluiten — indien gij nog geen bepaald voornemen hebt, om zeer spoedig weêr een eigen bundel uit te geven, uw heerlijk dichtstuk op de Hoop te geven (of eigenlijk te leenen)? — De beide Exemplaren der Uitboezemingen heb ik van Herdingh ontvangen en bezorgd. „Hij durft nog niet wagen zich te engageren voor de gedichten van Mevrouw: moest eerst zien, hoe 't met de Uitboezem. ging: die kosten hem *f* 700." Hij schijnt slechts een matig kapitaal, en nog geringer moed te hebben. Hij heeft dus weinig nood om bankroet te maken, maar ook geene hoop om rijk te worden: Boekhandel is toch ook handel en meestal speculatie. — Maar zijn er nog gedichten van Mevrouw te Parijs? Ze lagen immers in den lessenaar van [C.] Vollenhoven. Heeft die dan zijn eigene papieren nog niet weer hier? Honkoop heeft mij betuigd, Mevrouw zeer gaarne te ontslaan; hij zou dit ook schrijven, maar dit heb ik nog niet ontvangen. Dit is evenwel aan zijne traagheid, niet aan arglist toe te schrijven.

Dank voor het verder voorloopig antwoord op mijnen brief, waarop ik het beloofd vervolg verlangend verwachte.

Hiernevens de Grammatica Latino-Celtica 1), welke ik in Julij reeds te Amstd. zag, doch nu eerst ontvangen heb. Hoe of die Boheemsche paap, er aan mag gekomen zijn, om een spraakkunst van het Galic te schrijven, of liever om die taal te gaan leeren? Kent gij de bronnen, Baco-tacon, Brigant en Coch, welke hij ten einde zijner Voorrede aanhaalt?

Maar ik neem de vrijheid U tevens, daar ik geen anderen weg weet, toe te zenden een pakjen en brief voor den heer Moses Lemans 2), lid van 't Joodsch Genootschap tot Nut en Vermaak, die vriend is van den jongen Dacosta. Hij bood ons voor de Mnemosyne eene voorlezing aan over het Geluk, welke hij betuigde in verscheiden kringen te Amsterd. met genoegen te zijn aangehoord, hetgeen ook wel zijn kan, maar het effatum van V. Kampen was, communia communiter dicta, en ik heb ook een afkeer van lieux communs de morale. Verzoek dus s. v. p. Dacosta zich met een en ander te chargeren: maar als die ons vergunnen wilde, zijne Dichtregelen, tot slot dier redev. opgesteld, op haar zelve, als fragment te geven, zou hij ons pleisier doen.

---

1) Is van zekeren A. Dumoulin, Pragæ Bohem. 1800. 8⁰.

2) Zie Biogr. Woordenb. der Nederlanden, laatstelijk door Dr. Schotel vervolgd, op het woord. — Da Costa, de mensch en de dichter Bilderdijk, blz. 272 en vv.

Is uw Zoon thans geëmbarqueerd voor Oostindie? en zal hij tegen die reis en dat climaat bestand zijn? enz.

P. S. Gij denkt, om mij Savigny, vooral zijn stukjen over 't maken van nieuwe wetboeken, terug te zenden. Had ik 't gehad, had ik misschien een stukjen in dien geest, doch zeer kort, geredigeerd in 't 4e vervolg der Briefwisseling, 't welk ik U met het einde dezer maand hoop aan te bieden. — of verschilt uw idée in dit stuk van Savigny? ik verlang uwe recensie hiervan te zien.

Hoe maakt het de Commissie tot de Basterdwoorden bij de 2e Klasse? Ik heb dezer dagen een aardigen woordentolk gevonden. Nederl. Woordenschat etc. van A. L. Kok en J. Hofman (2e druk Amst. 1654: misschien zijn er latere en betere) waarin vele zeer goede vertalingen voorkomen.

CLXXIII. AMST., 30 Oct. 1815.

W. B. AAN H. W. T.

Heb dank voor den gezonden Kelt! den gezonden, zeg ik; ik meen missus, niet sanus, want voor gezond en rechtschapen kan hij kwalijk doorgaan. de man heeft het tegenwoordig mengelmoes dat ze in Wallis Gallic noemen, uit Fransch, Engelsch, Saxisch, en eenige overblijfselen van het echte Gallic of Keltisch dooreen geward, tamelijk geleerd, en dat meent hij Keltisch te zijn; en in der daad verstaat hij niet één woord, niet eene woordbuiging dier taal, niet eene particula! men ziet licht dat hij een Franschman is. Zijn bronnen ken ik niet, maar zijn werk doet den man kennen. Apage!

Ik heb deze week niets voor U aan v. Dijk kunnen zenden. 't is hier zeer drok geweest en nog, en ik ben geheel verward van hoofd. — Maar bovendien zou ik groote zwarigheid maken, langs dien omweg U eenig Ms. waarvan geen copie is, toe te zenden. Breng liever de port ten mijnen laste. Met de schuit onmiddelijk zendende, heb ik ten minste een handschrift, en dus voor mij-zelven eene overtuiging van de exacta diligentia die ik in acht nemen moet; en zoo 't dan weg raakt, het is de vis fati, waartegen de mensch geen maatregel nemen kan. Zou ik 't zelfverwijt niet meer schroomen dan dat van een ander, die mij de bezorging of verzending had opgedragen, en bij wien ik mij niet verschoonen zou kunnen, door een tusschenpersoon vertrouwen te geven?

Ik zend U derhalve hiernevens een stukjen van mijne Egâ, op 't

welke ik hoogen prijs stel. 't Is in de Trochaïsche maat, en zal een kleine letter vereischen. Maar daar zij wat achteloos in de spelling is, zult gij daar wel eenig acht op dienen te geven. Ook gaat er mijn Hoop bij. — Ik had deze tot een ander einde bestemd; maar ik moet wel nog eenige kleinigheid aannemen om het jaar rond te komen, daar God het zoo voegt, en derhalve het zij zoo! — Ik verneem dat ik in een geheel jaar nog niets van mijn pensioen beuren zal. Is zulk pensioen geven nu goed- of kwaad doen aan dien men het geeft? Zeker heeft het mij dit loopende jaar eindeloos meer doen lijden, dan ik, zonder dat, had behoeven te lijden; en dus gaat het steeds met de diensten die ons bewezen worden.

Zonder mijn weten vraagt men het voor mij, geeft een request op mijn naam in, en . . . de goede, de warme ijver der vriendschap is blijk-, is tastbaar, en met hartelijkheid dank ik daarvoor, maar — alles is anders dan de lieden meenen of gelooven willen. Zij zien het Tooneel uit de schouwplaats en plaatsen zich niet achter de schermen.

Eer ik het vergeet: mijn opstel over de lieux in 't fransch Wisselprotest. Het stukjen in quæstie staat ook in Baringii clavis diplomatica, als ik gisteren zag.

Het is mooglijk dat S. U op de lijst der Candidaten gebracht heeft, schoon ik meen dat hij er J. de Kruijff op bracht. Doch het een en ander kan plaats hebben. maar Brugmans heeft niet voor U gestemd. Hij kon dit niet, want, toen hij kwam, was men aan het weder overstemmen over degenen die de meeste stemmen gehad hadden, ten einde dus eene volstrekte meerderheid te verkrijgen, die de wet vereischt. maar hij wilde eerst in 't geheel niet stemmen, zeggende dat hij voor niemand geporteerd was dan voor zijn vriend den Prof. Tijdeman, (iets dat men niet zeer discreet vond bij een geheime stemming!) en gij waart toen reeds met Hoekstra uitgevallen. Hij liet zich echter overhalen om in deze herstemming deel te nemen en was toen zichtbaar voor Wiselius: want l'Ange kreeg geenen bijval, maar bleef met de 4 stemmen, die hij reeds de eerste reis had, zitten.

Had ik W. niet op de lijst gebracht, zoo ware er geen Amsterdammer geweest, dan l'Ange en Cras, die er op gebracht wierd deridendi causa an dicis causa nescio, want ieder wist wel dat niemand dien hebben wilde, en dus zou l'Ange het overgehaald hebben, omdat de groote meerderheid zich in 't hoofd gezet had een Amsterdammer te nemen, ten einde onze kleine vergaderingen te vertalrijken. Iets waartegen ik meer dan eens gedisputeerd had: want het

koomt op het bijwonen der Vergaderingen niet aan, maar op kunde en werkzaamheid; en als er die niet zijn, is de talrijkste vergadering de slechtste. Maar juist viel mij dit in, toen de voorzitter begon met bloot buitenlieden op de Lijst te brengen: „gaat het zoo voort, zoo krijgen wij l'Ange zeker," en naar Amsterdammers zoekende viel mij W. het eerst in, zelfs alleen in. — Het bleek naderhand dat ik gelijk had.

Toen W. mij te kennen gaf, dat hij thands er niet tegen zou hebben, zoo men hem verkiezen mocht, zeide ik hem beleefdelijk hoe ik er over dacht: en nog denzelfden middag bij Valckenaer etende, andwoordde ik dien, dat er geen kijk naar was, en dat ik hoop had Hoekstra te krijgen. — Of men mij nu, 't zij het verkiezen van W. wijte, dat ik niet beoogde, 't zij het keeren van de verkiezing van l'A., wat zou dit? Ik heb ten aanzien van beide en ook van H. gehandeld naar plichtgevoel. En dus, wat er van kome, mea quid refert, qui sum natu m a x i m u s, met den voet in 't graf ga? — En ook al ware ik jonger?

Van mij toch kan men noch vorderen, noch mogelijk stellen, dat ik iets uit een motif zou doen, dat buiten de daad-zelve lag.

Maar nu van mijne aanstelling; of aanstellingen, want gij spreekt er van twee.

Wat het Professoraat te Amst. betreft. Ik heb er nooit aan geloofd, en geloof er nog niet aan. En wensch het ook volstrekt niet: want ik ken er mij volstrekt onbekwaam toe. In de laatste 2 jaren ben ik zoodanig afgenomen, dat ik in den volsten graad kindsch en tevens memorieloos ben. — Het geven van lessen aan d'Acosta (waaraan gij mij met de beste intentie geholpen hebt) heeft dit bij de proef bewezen. Met aandoening zie ik telkens den goeden jongen, die hart voor mij heeft, met innige gevoeligheid aangedaan, wanneer ik in 't spreken stuit, hakkel, en vragen moet: wat begon ik te zeggen? hetgeen ieder oogenblik voorvalt. Zoo men mij beroept, het zal zijn, om dat men nu de overtuiging heeft, dat ik het weigeren moet; of 't aannemende, 't weinigjen naam dat ik heb, er bij inschieten zal. — En eindelijk! hoe lang meent gij, dat het goed zou gaan, zoo ik tegen de aangenomen conventien en gecanoniseerde dwaas- en valschheden waarheden voorstelde? Wie heeft lust, in welk vak het ook zijn mag, tot waarheid? Quem non pudet, quæ puër didicerat, senem (vel juvenem) perdenda fateri? Lees IJpey 1) en zie de ge-

1) Geschiedenis der Nederlandsche tale, 1812.

heele wareld met dat onverstandig samenraapsel wegloopen, en vraag dan nog, zoo gij kunt, of er oogen om waarheid te zien, organen om er vatbaar voor te zijn, en harten om ze te begeeren, in ons land plaats kunnen hebben.

Nu van het Secretariaat der Klasse. — De geheele Klasse weet zoo wel als ik het weet, en weet het bij ondervinding, dat ik het secretariaat niet kan waarnemen; dat ik het Bureau niet besturen kan, ik geen orde kan houden of doen waarnemen, ik geen huishoudelijkheden, geen finantiëele, geen administrative zaken, behandelen, of zelfs er het minste deel in hebben kan. En hiertoe is het, dat zij een Secretaris noodig heeft. Al wat ik kan, is de notulen houden en Wetenschappelijke Correspondentie houden (ook dit echter kan ik thands niet meer), en dit heb ik voor de Klasse nu vijf jaren lang gedaan, omdat er geen Secr. was dan om 't geld te trekken. En dit heb ik haar aangeboden te blijven doen, en met alle hartelijkheid te blijven doen. Waarom dan worde ik nu gedwongen Secretaris te heeten? Men zal al wat ik niet doen kan, of doen wil, voor mij doen, zegt men, en wil niets meer dan hetgeen ik tot dus verre gedaan heb. Waartoe dan de naam? om de ellendige *f* 500. — waarvan *f* 100 aan 't Bureau behooren gebruikt te worden? Immers is de Klasse meesteresse om voor bewezen diensten gratificatiën te geven, en zij heeft dit recht jegens mij meermalen geoefend. — *f* 100 bij wijze van erkentelijke gratificatie der Klasse is mij immers zoeter en gezegender dan *f* 400 bij wijze van salaris, 't geen alles wat men doet, bitter en hatelijk maakt. Met welk genoegen heb ik het Auditeurschap militair waargenomen zonder loon of uitzicht daarop! Men begreep dat ik de kosten er toch niet bij inschieten moest, en dit verlangde ik. Maar men deed den Vorst mij een daggeld toeleggen, in plaats van dat. Van dat oogenblik af bezweek ik en zuchtte naar den dag, dat ik 't af mocht schudden, ja geen opstel meer kon ik zonder pijn en spijt op 't papier brengen. Wie kan voor geld werken, wie werken als hij die slavenboei om den nek heeft. Het gewrocht, als het daar is, moog men op prijs stellen; maar het brein, het verstand in zijn werking... Welk een helsch en onmenschelijk denkbeeld! Ik heb nooit goed kunnen pleiten dan in zaken waar geen uitzicht of denkbeeld was dat er ooit betaling van komen kon. In die alleen was ik die ik was; in alle andere (en dit zeide ik menigmaal aan degenen, die mijn patrocinie begeerden) was ik verr' beneden den meest dagelijksche mijner Confrêres.

Men heeft mij dan eindelijk gedwongen, dat is zoo lang ijlhoof-

dig gepraat, dat ik zeggen moest, in Gods naam! maar het is mij een doodsteek, en verplettert mij. — Eene hoop blijft mij nog. dat het geen jaar duren zal. Ook heb ik mijne aanneming aan dit jaar beperkt.

Dat Honcoop met een bloot afstaan en overgeven van zijn recht (vel quasi) er wel gaarne af zou zijn, begrijp ik licht. Maar zoo gaat het niet. Hij moet mij het Ms. terug bezorgen enz. enz. Zulk een overgegeven schelmstuk als het zijne, wordt zoo niet afgedaan. Dit is de allerinfaamste diefstal die ooit gepleegd is, en hij blijft mij verbonden. Ik kan deze nacht sterven en mijne vrouw en kinderen mogen hem dan vervolgen zoo zij willen. Dit homologeere ik niet. De zichtbare dolus is hier, dien hij præsteren moet. Is het mijn systema, met niemand te rechten, het is ook niemand het zijne te nemen, noch, in effecte complice van den booswicht te worden, tegen mijn eigen bloed, dat hij 't brood en hetgeen in 't genot des levens het eerst is, ontsteelt.

Dat Herdingh de verzen niet begeert, verwondert mij niets, maar ik wachtte 't. De Boekverkoopers moeten prulwerk hebben, of zij staan er kwalijk bij. Alleen verzamelingen van velerlei handen gaan redelijk goed, omdat ieder der schrijvers of schrijvertjens dan zijn omring van betrekkingen heeft, die om hem 't geheele boek koopen. — Men danke dit de leesbibliotheken voornamelijk, nevens Frankrijk en Duitschland, die tot niets dan grillen, esprit, en fanatismus van allerlei soort strekken, waarmeê alle goede smaak en realiteit onbestaanbaar is.

CLXXIV. AMST., 30 Oct. tot 2 Nov. 1815.

W. B. AAN H. W. T.

Ik heb uw paquet aan M. Lemans, die gisteren bij mij kwam, zelf ter hand gesteld: want d'Acosta is in verscheiden dagen niet bij mij geweest om de Joodsche Feesten.

De zaak der Bastaardwoorden (waar toch niets goeds uit had kunnen voortkomen) is met het vertrek van Kon. Lodewijk blijven steken. Bij 't ontwerp van het Woordenboek was het in aanmerking genomen, als een soort van aanhangsel tot dat werk; maar eensklaps viel de Koning ons daarmeê op het lijf, als met een zaak van den uitersten drang.

Het heeft eenig nut gehad: t. w. de volstrekte nietigheid van W(eiland) en K(inker) te doen kennen. S(iegenbeek) is de eenige geweest,

die goed en met verstand gewerkt heeft. De meesten der Kommissie hebben zelfs geen pen op het papier gezet.

Scheltema heeft ons over de zuidelijke geleerden veel wijsheid verkocht, of uitgekraamd, die wij aangenomen hebben in quantum pro. Van Wijn heeft gezegd: Ik zal. Indien gij ons eens weder iets te melden hebt, laat het op geen Scheltema of geen oud man als v. Wijn aankomen.

Dat gij Meijers melding van 't uitvallen van Leden niet begrijpt, is natuurlijk. Dit behoort tot de secretiora, waarvan Papinianus in l. 70 ff. de hered. inst. gij weet hoe ik die wet expliceer, en dus mag ik het geheim niet breken — voor—als—nog.

Intusschen zoo het Instituut niet een inane nomen moet zijn, zal het wel moeten plaats hebben, 't geen hij meent. Evenwel ook zonder dit, zullen er weldra drie plaatsen open vallen op eene zeer gewone wijze, of ik bedrieg mij in 't voorgevoel.

Mijn Zoon is niet geëmbarqueert noch naar O.-Indien, noch naar elders. maar buiten dienst. Immers is hij mijn Zoon, en derhalve alles tegen hem. — Ik heb er niet te min den Koning over gesproken, wien men wijs gemaakt had dat hij maar één voet had en daarom niet dienen kon. — Ik heb geandwoord, wanneer mij dit voorkwam, dat zijn slechtste voet nog beter dan mijn hoofd was, maar dat wil niemand hooren of aannemen: waarschijnlijk, om dat ik het zeg. Ten overvloede heb ik ook den Heer Falck daarover gesproken.

Het is moeilijk en lastig U in een brief te toonen, dat wezendlijk de analysis van één woord tot de ontwikkeling van de geheele, ja van alle taal leidt, en alle woorden in haren weg meê opneemt of voort doet spruiten. Ik heb er onlangs d'Acosta een les van 2 à 3 uren over gegeven ter gelegenheid van het woord wa, thema van water, gewaad (kleed) etc. — Ik kan daar nu niet in treden. maar wat komt er als uiterste resultaat uit voort? Dat alle denkbeeld, van wat phenomena ook, en alle gevoel of besef, slechts een flodderen is van een eenig grondgevoel, dat is onze aanhanklijkheid aan een eenig wezen, dat is, God. — Intussschen is het in de aanschouwing der uitvloeiende reeksen van denkbeelden, die de innige Etymologie aanbiedt, alleraangenaamst en allerverlustigendst.

Gij vraagt mij, of ik in uw Rechtsgeleerd tijdschrift iets zou willen leveren? — Hoe kan ik? Ik ben in geen gesteltenis van te kunnen werken. Valt mij eens iets in, dat is 't eenige, en dan onverwacht. 't geen zoo voorkomt, wil ik dan wel geplaatst hebben;

maar valt mij onder 't werken het denkbeeld in, dat het ergens toe dient, is de illusie weg, die mij bezig hield, en het wordt een pak dat mij drukt, en te grond werpt. — Of zoodanig een tijdschrift opgang zou maken? — Zoo het prullig is en alle vodden opneemt om beulingen van zich te doen spreken en naam te doen maken, ja; maar zoo het goed zal zijn, Neen: want niemand zal 't lezen. — Of het zich tot het Jus Civile privatum zou moeten bepalen? — Zekerlijk ja! een tijdschrift is een schrift om ieder in handen te komen, geschikt; en ieder moet men de aandacht niet vestigen of heenleiden tot zaken van bestuur. dat kan niets dan kwaad doen. Iets anders is een opzettelijk werk over staats-recht of bestuur, of eenigen tak daarvan te schrijven, dit is voor degenen tot wie het behoort, en de tijtel-zelf sluit anderen dan dezen of die daarvoor gaan willen uit.

De Professor, die de l. 2 C. quæ sit longa consutuedo uit de Feuda verklaart, is de Vir Clariss. [J. H.] van Reenen, blinkend licht aan den sterrenhemel van het Amsterdamsche Athenæum. Ik heb het in de Dictata van een zijner studenten gelezen, nu voor omtrent 5 jaren, bij gelegenheid dat hij Prof. hem in andwoord op een opstel ter explicatie van die wet (door mij aan den jongeling ter exercitie opgegeven) naar zijn dictata verwees, en deze, niet wetende wat de Feudal. Constit. waren, zich uit dien hoofde tot mij wendde. — Dit renvoi nu, of deze referte, was zelf in scriptis. Den jongeling zal ik U mondeling noemen.

Ik zal de Spaansche Romances van Grimm en Savigny hierbij insluiten, enz.

P. S. Gij denkt wel hoop ik, dat wij de Mss. gaaf behouden moeten.

CLXXV. LEIDEN, 2 Dec. 1815.

H. W. T. AAN W. B.

Eindelijk vind ik dan gelegenheid, om den uwen van heden voor eene maand te kunnen beantwoorden. De drukten van en ten gevolge der nieuwe installatie en organisatie, vreemdelingen, nieuwe studenten, senaats- en faculteitsbesognes en daartusschen een vloed van Catalogussen en auctien hebben mij verhinderd te schrijven, terwijl ook een nieuw Collegie, dat ik zonder een bruikbaar compendium te hebben, moet opstellen, mijne meeste avonden bezet. Het is de Encyclopædia et methodologia juris, die bij 't decreet voorgeschre-

ven wordt te doceren, en waarmede ik mij heb moeten belasten. Hoe gaarne had ik daarover vooraf eens uwen raad en inlichting gevraagd, maar ik kan U niet vergen er mij over te schrijven, 't geen te breed uit zou loopen. Of hebt gij ook b. v. uit de prolegomena uwer lessen aan Dacosta er iets over liggen? — Over het philosophische en politische gedeelte hadt gij zullen handelen bij uwe lofrede op Pestel.

Er kwam echter bij dat ik weten wilde, hoeveel druks de beide treffelijke gedichten van Mevr. en U, voor welker mededeeling ik zeer hartelijk danke, beslaan zouden, en zoo mogelijk de Handschriften mede terug zenden, maar men talmt met het afdrukken zoo, dat het stuk nu reeds niet met dezen dag, waarop 't aangelegd was, en misschien naauwlijks in dit jaar 't licht kan zien. Echter kan ik, zonder eenigen hinder voor mij, UWE. de competerende *f* 30 voorschieten, waartoe de nevensgaande assignatie op mijn vriend Vaillant, welke hij, twijfel ik niet, dadelijk voldoen zal. Het wordt zamen een paar bladzijden boven de 3 vel; doch ik had nog iets meer moeten afhouden wegens de kopyen, die ik van deze beide stukken en die in 't vorige deel heb moeten laten maken, om niet de Hss. zelve aan het vuil der drukpers en 't heen en weerreizen met de proeven te exponeren: dit vinden wij wel nader. Ralows Burg 1) is nog niet geheel afgezet. dus ik dit Hs. nog niet kan terugzenden, dat mij spijt, want ik verbeeld mij eene strijdigheid te vinden in de schildering van dien burg in 't begin en aan 't einde van het vers, welke eenige verandering kon vereischen. In 't begin:

„Wemelt d'avondsluijer bij des zonlichts afscheidsgroet" op de witte muren. Ja „Prachtig blaken dak en transen van het tintlend avondgoud." „Heerlijk staat gij daar verheven, Burg," etc. Ook vindt men er wandelpaden met druif en perzik, vijvers met goudvisschen: — Voorts „hoe schitterend ge ook moogt wezen" etc.

Doch in 't slot:

Aan zijn wakkere oorlogsknechten schonk hij burg en schat ten buit.
. . . .
Muur en wal werd neergeworpen door vereende heldenkracht.
Poort en valbrug weggebroken en gedempt de ontzachbre gracht.
Hemelhooge vlammen klommen om de torens op in 't rond.

---

1) Gedrukt in Mnemos. II. 144. Daarna opgenomen in Wit en Rood, D. II. bl. 65. (Kompl. Dichtw. D. II. bl. 151—162).

En NIETS bleef er dan EEN PUINHOOP, waar het trotsche
burgslot STOND.

Ik solliciteer hiervan, en zoo spoedig mogelijk, eenige opheldering, oplossing of nieuwe redactie. misschien heeft Mevrouw er het Hs. bij noodig; en dan zend ik dit, zoodra ik de twee of drie bladen, waarvan ik nog geene proef gehad heb, uit hetzelve gecorrigeerd hebbe.

Het spijt mij, dat gij door uwe goedheid voor mij in een ander plan met de Hoop zoudt gehinderd worden. Doch gij weet, dat wij ons op de meêgedeelde stukjes geen blijvend regt van kopy aanmatigen.

Het verwondert en bedroeft mij 't geen gij meldt van de wanbetaling van uw pensioen. Doch waarvan gij schrijft, de negotiorum gestio, om buiten U, tot pensioen voor U te requestreren, vind ik eene res mali exempli. Zoo kon een ander op uw naam een request indienen om eene ridderorde; hoedanig ik hoor, dat nu weer, gelijk weleer bij Koning Lodewijk, geheele stapels inkomen; en dit zoudt gij toch eene sottise en eene beleediging achten; maar het welligt niet eens gewaar worden. — Dat gij gepasseerd zijt, terwijl Loots en Tollens gedecoreerd zijn (zoo als 't heet), verwondert en mishaagt elk een. Gij zult U wel troosten kunnen, en verblijden geene decoratie noodig te hebben.

Over het aannemen van vooraf bestemde betaling voor ambts- of geleerde bezigheden vind ik nog steeds uwe delicatesse niet slechts unicq, maar ook al te scrupuleus. Ik erken echter dat een dergelijk gevoel bij de Romeinen meer heerschend schijnt geweest te zijn. De Magistratus kregen, meen ik, geen tractement, maar slechts een abonnement, gelijk de franschen 't noemen, of bepaalde som voor hunne kosten (waarvan dan waarschijnlijk wel iets overschoot). de Lex Cincia verbood betaling der welsprekendheid en advocatie: slechts post actum finitamque causam, mogt men een matig honorarium, en slechts als present — niet vooraf bedongen — aannemen. Doch ik zie niet door, waarom men, niet uit zijn eigene middelen kunnende leven ('t welk niemand regt heeft van ons te vereischen; en 't geen eigenlijk geen ander kan verschelen) niet even zeer, ik zeg niet, om of voor, doch na en op een vooraf bepaald jaargeld (of, in kortere commissien, daggeld) zou kunnen en mogen fungeren, als, voor onbepaalden voorleden of toekomenden dienst een jaargeld, en na een bepaalden dienst, eene belooning (remuneratie) ontvangen.

Uit hetgeen gij mij schrijft, dat bij de keuze van een lid der Klasse,

waarvoor men een stadgenoot begeerde, niemand der zulken op de lijst gebragt was dan L'Ange en — Cras, schijnt het mij toe, dat er wel degelijk eene intrigue voor den eersten gemaakt was, en had ieder ander lid regt en gelijk die te déjoueeren.

Omtrent het uitvallen der leden respecteer ik gaarn uw geheim en 't staatsgeheim der Kl. zoo lang het duren moet (—voor—als—nog schrijft gij). Doch de L. 70 d. Her. Inst. behoefde gij mij niet te objicieeren, want ik heb niets waarmede ik capteeren kan. Maar zal men dan geene Zuidlanders moeten surrogeren? — Gij præsagieert het zeer natuurlijk uittreden van drie leden. Indien dat is door sterfgeval en gij zelf één van de drie zijt, hoop ik dat gij U althans in zoo verre nog lang bedriegt. Aan Kr. was misschien weinig minder verloren, den derden gis ik niet. Maar hij, die in uwe plaats zou begeeren lid van 't Inst. te worden, verdiende zeer zeker er nimmer in te komen.

Ik ontsla U gaarn, of liever ik heb U (hoop ik!) nooit gevergd, van in een brief te toonen dat wezenlijk de analysis van één woord tot de ontwikkeling van de geheele, ja van alle taal leidt. — Alleen, indien gij er iets over geschreven hebt, b. v. eenigen leiddraad voor de les aan Dacosta, welke gij vermeldt, durf ik daarvan de mededeeling verzoeken. — Gaarn geloof ik, dat alle menschelijk denkbeeld doordrongen is van een eenig grondgevoel, dat van onze aanhangelijkheid aan God, maar dit leidt mij tot eene vrage, waarover gij denkelijk wel eenig opstel hebt of mij anders misschien elders iets kunt aanwijzen. Wyttenbach, Logica, § 7, wil alle menschelijke wetenschap teruggeleid hebben van drie hoofddenkbeelden het WARE, het GOEDE, het SCHOONE. Swedenborg, bij wien van het schoone weinig te bespeuren is, brengt alles tot het WARE en GOEDE (gepersonifieerd Sapientia en Amor), doch die twee of drie hoofddenkbeelden moeten weer in een vloeijen, gelijk het goddelijk wezen één (evenwel drieëenig) is. Hiervan echter wenschte ik wel eenige nadere ontwikkeling, aanwijzing of betoog te zien.

En met nog iets zoudt gij mij zeer verpligten: met eenige ontwikkeling of slechts opgave uwer gedachten over den voortgang der beschaving in Kunsten en Wetenschappen en Wijsgeerige denkbeelden. De Grieken hebben alles uit Egypte gehaald, zegt men, of 't is hun door Egypt. Koloniën aangebragt. Uit Egypte liet men ook de Indische wijsheid afstammen, en de Pauw heeft zeer aardig de Sinesen tot eene Egypt. Kolonie gemaakt. Ik vond het natuurlijker dat de cultuur, die toch in Indie al zeer oud schijnt te zijn, van daar tot

Egypte was afgedaald. Ze kon door Opper-Azie heen uit het Noorden komen. Welk verschil is er tusschen Bailly's hypothese van een verloren zeer beschaafd volk en de uwe? Gij gaat zeker verder, daar gij den oorsprong en waren aard van 't Latijn in 't IJslandsch stelt: Daarmede zou dan weer de verwantschap van 't Sanskritsch met de Latijnsche en met de Duitsche talen zamenhangen. Maar gaarn zag ik van deze fragmenten eenig geheel.

Ten opzigte van uw Zoons aanstelling zult gij nu, hoop ik, redres ontvangen hebben. Mijne vrouw en kinderen zijn wel. Hoe vaart Mevrouw en uw jongste Zoon? Vaarwel: in haast. Gij weet dat ik steeds enz.

CLXXVI. LEIDEN, 22 Dec. 1815.

H. W. T. AAN W. B. 1)

Gij zijt wel genadig, dat gij mijn langer verwijl van aan U te schrijven, niet vergeldt met even lang of nog langer te wachten; maar aan mij-zelven zoo veel mogelijk vergoedt, door spoedig antwoord. En evenwel heb ik nu wederom moeten wachten, tot dezen eersten dag onzer kersvacantie, eer ik den uwen (bijna drie weken oud) beantwoorden kon, en moet nu weder om een spoedig schrijven solliciteeren, daar 't laatste blad van 't 2e stuk Mnemosyne in de pers staat, waarbij ik de beide drukfeilen wilde aanteekenen, welke gij mij in de Serafine, in 't eerste stuk hebt aangewezen; maar welk gedeelte van uwen brief, 't welk verder de kritiek behelsde van mijn Broeders Leeuw, ik aan hem toegezonden en niet terug ontvangen heb; terwijl ik meende de fouten ergens anders aangeteekend te hebben, maar ook dit niet weer vinden kan. Slechts de eene heb ik onthouden, Bl. 280 r. 19 van ond. Haar eerbewijs. l. Dit eerbewijs. maar de andere is mij ontgaan; en ik wil gaarne 3 st. briefport betalen voor de bloote aanwijzing daarvan, U dan nog excus vragende, voor de moeite, welke ik U had kunnen besparen. Doch ik hoop er dan ook met een woord de tijding bij te vernemen, dat gij met de uwe redelijk welvarende zijt en getroost; en uwe vijanden den triumf niet gunt van U te laten nederslaan door hunne schreeuwende ongeregtigheid en de schandelijke intrigues, welke men tegen U gebruikt en thans, naar ik verneem, doorgezet heeft,

1) Het andwoord van B. op den vorigen brief schijnt verlegd, althans uit de collectie verdwenen te zijn.

door de formele aanstelling van Van Cappelle tot Prof. in de Nederl. Letterk. aan 't Athenæum. Die zaak spijt mij 1°, om dat ze aangelegd is om U te schenden en te grieven; 2° om 't nut, 't geen gij, naar mijne hoop en overtuiging, in die betrekking nog had kunnen en zullen stichten. Maar ook 3° om Van Cappelle zelf, dien ik ken, en wien ik achtte, doch wien ik niet geloof immer te zullen kunnen vergeven, dat hij met zulke aanmatiging zich in uwe tegenwoordigheid, in dien post, die lang voor U bestemd was, heeft laten stellen, en zich tot werktuig dier intrigue en onregtvaardigheid — al ware hij ook verder en vooraf geheel lijdelijk geweest! — heeft laten gebruiken. 4° Om de eer, van Amsterdam. Het gebeurde met Cujacius en Forcatulus te Toulouse wordt nu voor eene fabel verklaard: maar zie daar dan, dat vertelsel in onze dagen, in ons land, te Amsterdam, verwezenlijkt! 5° om dat ik verneem, dat men slechts, en welligt, niet zoo zeer Cras, als wel anderen, van welken gij en ik het nog minder verwacht hadden, die zich te voren steeds als uwe vrienden voordeden, welke gij hoogachtte en van welke 't U dus te sterker grieven moet, hiertoe gewerkt hebben. Dit gebeurt nog even voor Nieuwjaar: deze gebeurtenis maakt U, volgens uw laatsten, los van Amsterdam, misschien hebt gij nog geen huis gehuurd, of kunt er wel weer af; Eilieve, verlaat dan die ondankbare, stiefmoederlijke stad, en kom weêr te Leiden. Gij vindt hier, behalve de gelegenheid tot letteroefeningen, zeker ook een aantal jongelingen, wier hoofd en hart voor uwe lessen en onderwijs, in zoo vele onderscheidene wetenschappen als door U, zoo wel theoretisch als praktisch, beoefend zijn, open staat. Kom dan hier, gebruik maken van de vrijheid, welke door art. 2 van 't besluit van d. 2 Aug. over 't hooger onderwijs, op nieuw gehandhaafd is. Of uwe lessen nog van nut zouden kunnen zijn, wil ik, met uw verlof, liever aan D'Acosta, dan aan U zelven vragen. Maar nog een tweede verzoek. — Gij hebt niet noodig, en het kan nimmer in U opkomen, uwe meerderheid boven v. C. te toonen, door het uitgeven uwer taalkundige geschriften: maar gij vermoogt evenmin de geheele natie te straffen voor eene slechtigheid van eenige weinige Amsterdammers. Gij behoeft ook nu uw voorraad niet meer te bewaren voor lessen of dictaten, en zult altijd voor het onderwijs, 't welk gij hier of elders nog mogt willen geven, voorraad genoeg over houden. Zet dan nu, bid ik U, bij provisie de uitgave voort, der sedert zoo lang gereed liggende nieuwe bewerking uwer Verhandeling over de Geslachten der Naamwoorden (welke gij mij gezegd hebt, dat vooraf moest gaan, voor

gij het andere, uit uwen naam lang beloofde (et NB. l. 6. § 2. l. 18 D. Mandati) geven kondt. Doch magtig mij, zoo 't mogelijk is, om die tweede uitgave, en dien voorlooper van vruchtbarer arbeid, in 't licht te bezorgen, al zou 't U misschien niets opbrengen. Dan zal ik misschien de schikking met Doll, welke nog vooraf moet gaan, tot stand kunnen brengen: en misschien schiet er dan evenwel nog wel iets over.

Dank voor de zeer voldoende opheldering nopens Ralows Burg: waarvan ik gebruik gemaakt heb 1), om vitterij der Recensenten, die op U, en zoo, ter eere en liefde van U, op uw tweede ik, zoo happig zijn, te voorkomen. — Dank vooral ook voor de schoone aanwijzing van drie-éenheid der hoofddenkbeelden, en van den algemeenen etymologischen zamenhang. Hebt gij, 't geen gij daarover voor Grimm genoteerd hadt, ook weergevonden? en hebt gij geene geschrevene analysis van den wortel wa, welke gij mij eens zenden kondt.

Vergeef mij mijn feil over 't gevoelen van De Pauw nopens de Sineezen: 't was een verward resultaat, dat mij bijlag, gelijk 't helaas! veelal gaat van mijne verschillende lectuur. Met genoegen zie ik, dat uw geheugen nog niet minder vast is dan 't mijne, doch indien gij, bij eenige meerdere ruimte van tijd en papier, mij eens uwe denkbeelden over den loop der menschelijke beschaving, en hetgeen daarmede in verband staat, schetsen wilt, zult gij mij zeer veel genoegen doen.

Naar Savignys stukje over de bevoegdheid onzes tijds enz. alleen, verlangde ik, en dacht dat gij dit wel gelezen zoudt hebben. Aan Meijers revolutionaire uitdrukking, heb ik geene schuld. Nu zendt gij mij dit stukje, zonder een woord ter recensie niet slechts, maar ook Savigny's über dem Besitzr. vol papiertjes, welke ik er in behouden hebbe, of gij hem nog terug begeerde: b. v. om de beide stukjes van Dabelow tegen Savigny en de Dissertatie van Wenck, welke gij nog gehouden hebt: en om uwe beloofde recensie van dat alles, waarop ik veel prijs stel.

Er zijn nog een paar dingen, waarover ik verzuimd heb, opheldering te vragen. — „Dat de drukkunst eigenlijk nimmer verloren geweest zij: gelijk gij eens aan de Klasse betoogd hadt", kunt gij mij dat betoog, dat toch voor mij als Correspondent accessibel zal zijn, ook eens mededeelen, of ten mijnen koste laten kopyeeren? (zelf het komen lezen, kan ik, bij besloten water, en ook buitendien

1) Mnemos. II. 162.

vooreerst niet) — 2. Het signet van sommige uwer voorlaatste bezendingen: 't welk een profetisch zegel geleek. Het teeken der drieëenige Godheid, een paradijsvogel, een zevenkoppige slang, eene afgeworpen kroon.

Et hæc quidem hodie hactenus; want ik mag U niet vergen meer te lezen: en moet zelf nog meer schrijven. Vaarwel.

Eerlang moeten wij bij onze faculteit, volgens de nieuwe instelling, eene prijsvraag opgeven voor juridische studenten, en wel deze keer, ex jure Romano. weet gij ook eenige stoffen hiertoe, die belangrijk genoeg, en niet al te moeijelijk, en niet reeds in eene of andere Dissert. voldoende bewerkt zijn, mij ter voordragt in de faculteitsvergadering te suppediteeren?

CLXXVII. AMSTERDAM, 26 Dec. 1815.

W. B. AAN H. W. T.

Ter voldoening aan uw vriendelijk verzoek van den 22e dezer, doch die mij eerst op dit oogenblik (het is op den middag en 2e kersdag) door iemand zich Smit noemende, en in de Kerkstraat alhier woonachtig, gebracht wordt, haast ik mij U de 2 drukfeilen op te geven die mijne Vrouw in de Serafine had opgemerkt. Zij zijn 1° het door U vermelde HAAR eerbewijs bl. 280, 't geen DIT eerbewijs zijn moet, en 2° bl. 283: Niets is zoo wankelbaar van aart enz. hetgeen gelezen moet worden:

Niets is zoo wuft van aart als 't wankelbaar gemeen.

Zie nog bl. 276, reg. 10: En TOOG in 't nedrigst kleed etc. Waar had moeten staan: En vloog etc.

Ik vrees nu dat de 3 st. port vruchteloos uitgegeven zullen worden, door het te laat komen van dezen. Iets algemeens, bij alle kommissien van briefbezorging! zoo ik het duizendmaal ondervonden heb.

Hartelijk dank voor de moeite die gij U deze kleinigheid, ter mijner gunst kosten laat! En ook voor uwe warme deelneming in 't geen mij betreft. Wat mijne gezondheid betreft, ik sukkel met dit onvaste weder geweldig, en de korte vorst heeft geen kracht mij van den telkens weder invallenden dooi (wiens uitwerksels mij afmartelen) eenigermate te doen bekomen. Slap als een vaatdoek zegt men in de wandeling; en zoo ('t klinke zoo laag als 't wil!) is mijn gestel. Intusschen ben ik verr' van mij te laten neêrslaan door den zoogenaamden triomf van vijanden enz. Integendeel zie ik er een triomf voor mij in: want de opinio publica doet mij alle eer die ik wenschen kon, en niets ter wareld is bij mij een voorwerp van zoodanige begeerte, dat er mijn rust aan hange. Ook voorzag ik de intrigue, en gaf 't uitzigt op, zoodra Z. M. 't Athenæum stedelijk liet. Dat men men mij niet wil in Amsterdam, is in den regel; dat men Van Cappelle neemt, is 't niet minder, en, had deze geweigerd, men had een agurkenjood van de botermarkt gehaald, liever dan mij in den staat te stellen om nut te doen, en kennis te verspreiden. En dit schuilt niet bloot te Amsterdam; 't schuilt hooger; en niets anders was het doel waarom men het Athenæum stedelijk liet. Of meent gij, dat, waar domkoppen en halfweters het oor van den Vorst met intriguanten van professie deelen, ik anders dan als de pest verafschuwd kan worden? Zie slechts het collegie van Heraldic, dat zelfs de termen der wetenschap, veelmin de gronden en wetten, toont niet te weten; den Koning op de schandelijkste wijs exponeert en prostitueert, met wapen, met kroon, met tenants, met alles, en waaronder er geen is, die niet zich schuldig maakt aan het attentât van laesa majestas, nisi quod peritiam profiteri culpa sit, et in criminalibus culpa dolo non æquiparatur. Had men liever, voor de ellendige statistica, die nooit dan kwaad kan doen in een land als zij publicè gedoceerd wordt, de Heraldic aan de Academien doen doceeren, en dan den Baron van Spaan (die zich niet schaamt nu quasi La Leck te heeten) daar ter school gezonden! men zou zulke dwaasheden tot schande der Natie en hoon van den Koning niet zien, waardoor een rechtschapen Hollander zijn Vaderland te benaauwd wordt, en hij innig wenscht het te kunnen verlaten en verloochenen. Zulke dingen doen mij aan, en hevig boven verbeelding; maar de worstelingen, tegen mij gericht, zijn mij geene tegenworstelingen waardig, en ik lach er in der daad om. Ik zag ze vooruit, in haar gevolgen, en zie daar 't geen ik er van voorzeide, gerechtvaardigd. — Op Cappelle moet men ook niet boos zijn, in een land waar

niets anders dan 't geld in aanmerking komt, een goed ampt een ampt is dat zekere som opbrengt, en een verbetering, de vermeerdering van 't inkomen. Hij heeft gerekend: „dit geeft mij mijn præceptoraat, en dat zal het professoraat mij geven"; en ik twijfel niet of die rekening zal juist genoeg zijn. En wat behoeft men dan meer hier te lande?

Het is zeker, niets verbindt mij (zoo niet de Koning eenigen prijs op zijn koninklijk woord stelt, mij niet slechts gegeven, maar bij herhaling bevestigd, hetgeen men moet afwachten om niet vooruit te loopen) om hier in dit voddig Amsterdam, waar mijn vrouw nooit een dag gezond is geweest, te blijven, en natuurlijk was het, dat ik dadelijk in 't tegemoet zien dezer uitkomst van het ding, dat mij nu 2 jaren lang had opgehouden, op het terugkomen naar Leyden dacht: de eenige plaats waar ik ooit met genoegen gewoond heb! maar ik heb mij moeten laten overhalen om het Secretariaat der Klasse, zoo lang hare voorzitting duurde, dat is tot in Sept. nu eerstkomende, te bekleeden, en kan mij, zonder aparte wettige reden (en gij weet wat men daarvoor houdt) van deze belofte niet ontslaan. En waarom heb ik mij dus moeten vastbinden? Om De Vries uit de geringe opbrengst dier post te rembourseeren, 't geen hij (zelf of met anderen, weet ik niet) sedert eenige jaren voor mij heeft opgeschoten, en nog steeds blijft arrangeeren, in uitzicht op het pensioen sedert 1° Januarij dezes jaars loopende, en waarvan nu (zoo ik hoor) een eerste termijn betaald is, terwijl ik intusschen 3/4 jaar daarvan heb moeten verteeren. Langs dezen weg, knijpt men en foltert men mij eindeloos, verbittert mij 't leven, roeit allen geest en alle lust bij mij uit, en heeft mij tot de klots gemaakt, die ik eindelijk geworden ben. Daar zit dus niet op: en dat er niet op zit, grieft mij innig.

Wat de Verhandeling over de Geslachten betreft; ik heb nu zoo veel jaren niets anders verlangd dan haar op nieuw uit te geven, maar het schijnt niet in fatis te zijn. Ik heb er onlangs den Hengst nog over gesproken, doch die wil ze eerst zien. en daar heb ik geen zin in, om ze uit mijne handen te geven. Ik heb dien reeds gezegd, dat ik er niets voor begeerde, kunt gij ze in 't licht brengen, en dit met het zotte wijf [Wed. Doll] vinden, ik heb er niets tegen; maar het moet hier in Amsterdam gedrukt worden, omdat er de Goth. en A.-Sax. letters van 't Instit. bij noodig zijn; en het nazien der proeven zal mij oneindigen arbeid kosten. Had ik zoo veel dat ik naar Engeland gaan konde, ik deed het daar druk-

ken, en schreef daar over de taal. Voor dezen ware zoodanig een plan goed in te richten geweest; maar nu is alles hier laauw, laf, log, traag en onbeweegbaar tot iets loflijks of nuttigs. Heb een plan om 't weinigje wetenschap, dat er nog in de groote massa overbleef, weder te bederven, gij zult hulp genoeg vinden; maar waarheid, en kennis zijn in dit uilentijdvak contrabande. — Men wilde (quasi) de Hollandsche taal en taalkennis bevorderen, en ten dien einde maakt men wijd en zijd professoraten, die men niet kan vervuld krijgen dan door onkundige of kwalijk onderrichte personen, en die niet dan dwalingen kunnen voortbrengen. Ei lieve, hoe hing dit samen? Ja, één man, zegt men, unus homo nobis restituet rem; als die er in is, zullen de overige hem wel moeten volgen. maar die ééne wordt er juist uitgehouden, en mag (regtuit gezegd) God danken, dat deze ééne intrigue hem voor duizend anderen, en een gedurige letteroorlog, op zijn Ismaëls, veilig stelt. Nu, zegt v. L. 1) ware 't te wenschen, dat er geen chaires in dat vak gecréëerd waren. — Wel waarom dan ze gecréëerd? Waarom per indirectum gezocht, hetgeen men directe hád behooren te doen. 't Is de kromme stok van den ouden Jacob Valckenaer. Waarom niet een rechte gebruikt? — Wilt gij de oplossing? Om dat men niet openlijk met mij voor den dag komen dorst. 't Geheele werk was intrigue, en daar heeft men intrigue tegen gesteld, en door de laatste de eerste gedéjoueerd. En is dat zoo vreemd; of, om het bij zijn rechte naam te noemen, behoort dit niet zoo in de zedelijke wereld? Had men gedaan als de vrienden van Reinwart, en gezegd: „die man moet geholpen en is niet anders te helpen dan dus; en op die wijze kan en zal hij nuttig wezen", men had wel gedaan: maar nog eens, men schaamde zich mijnentwege; en mij goed willende doen, schuwde men den schijn van dit te willen.

Het cachet, waarvan gij mij spreekt, gebruikte ik in ballingschap. 't Stelt den balling voor, die geen grond voor het hol van zijn voet vindt, en aangegrimd door de hydra der democratie onder 't oog der Goddelijke Voorzienigheid zweeft 2). Voor eenigen tijd vond ik 't weder onder oude papieren, waar ik iets in nazocht, en hier een voorteeken in vindende van nieuwe uitlandigheid, haalde ik 't voor den dag, en sprak bij mij zelven: accipio omen: want sedert 5 of 6 maanden (ik herhaal het) is het land mij hier te benaauwd, en ik kan de dolligheden niet aanzien.

1) Denkelijk D. J. v. Lennep.
2) Deze brief was ook met dit cachet, in rood lak afgedrukt, verzegeld.

Zoo gij Savignys Besitzrecht missen kunt heb ik 't gaarne nog eens terug met de ingelegde papiertjens.

Wat zou ik U opgeven voor prijsvraagjens aan de studenten? Ik begrijp nog het bût niet, en dus ook niet welke materie daar geschiktst voor zij. Veel is er nog in Jure Romano te doen, maar dit is, mijns bedunkens geen studentenwerk.

Ik moet afbreken, beide van de hoofdpijn en tijdgebrek enz.

CLXXVIII. AMSTERDAM, 26 Dec. 1815.

W. B. AAN H. W. T.

Gij spreekt mij over de vrijheid bij art. 2 van het Besluit van 2 Aug. over 't Hooger onderwijs op nieuw gehandhaafd. V. L. zei mij dadelijk: nu moet gij terstond een collegie over de Ned. taal etc. aankondigen, en wij zullen U soutineeren. Een ander stelt mij voor ten dien einde een kamer in de kalverstraat te huren en eene inteekening te openen, waarin A en B tot Z deel zullen nemen en schreeuwend verlangen deel te nemen etc. Alles raast en tiert, en wil, de een dit, de andere dat. Gij wilt mij te Leyden lessen en onderwijs doen geven. — Maar zien wij, wat van de zaak zij. — Dus verre heeft men mij niet verongelijkt of kunnen verongelijken: Wat Burgemeesters van Amsterdam doen, wat Cappelle aanneemt, gaat mij niet aan. 't Is de Koning, die, stellig genoeg en onlangs, toen Boetselaar en Hogguer hem voor 't Ridderlint kwamen bedanken, totidem verbis, en niet in 't voorbijgaan, maar data opera, hun bevolen heeft wat te doen stond; 't is hij die gelædeert is. En hij is 't, die mij zijn koninklijk woord gegeven en herhaalde reizen bevestigd heeft, hij met wien ik alleen te doen heb. Ik heb niets te zeggen, tot Hij dat stellig breke, en dan . . . ! maar tot dus verre is dat niet geschied, en ik moet nog afwachten wat hij doe, alles zou derhalve voorbarigheid zijn, wat ik mij onderwond, en voor als nog zijn er geen termen om beweging te maken. — Doch stellen wij nu de aanstelling, niet slechts bij den Amsterdamschen Courant aangekondigd (hetgeen niets is: Burgemeesters van Amsterdam hebben al eens meer hunne advertenties moeten intrekken en anders modeficeren), maar, dat nog niet geschied is, in den Staatscourant, onder 't oog zijner Majesteit, of mij van zijnentwege bericht, dat Hij zijn woord intrekt, opheft, verbreke, of zoo 't met fraaier of lelijker woorden heeten mag; is dan nog, 't geen men mij opdringt, betaamlijk? Gedoogt de Koning het gedane, zoo keurt Hij het tacitè goed, en moet

of mag ik het dan tegenwerken? Ik zeg ronduit, neen. Niet zonder Zijn vergunning. Wat men in het algemeen uit art. 2 halen mag, laat ik daar; het zou hier een zichtbaar en kennelijk opzet zijn om de Professuur van Burgemeesters tegen te werken, werkeloos en belachelijk te maken. Non quæro quid stricto jure defendi possit; provoco ad convictionem internam. Wil ik (als men zegt, of zeggen moet) hairen op snaren zetten, zoo moet ik eerst Hem mijn pensioen opzeggen, mijn grief en ad animum revocatio insinueeren, en dan eerst ben ik vrij dezen privativen oorlog tegen Hem (quatenus per leges liceat) te ondernemen, niet eer. Zie daar mijn gevoelen. Ieder weldaad van den Vorst heeft bij mij een vinculum quasi feudale, en 't Leenrecht zit mij in 't Heusdensche bloed. En bij het geoorloofd, vraag ik met Paulus, is het oorbaar? betaamt het?

Doch ook dit daargelaten. Ik weet al te wel wat zulk schreeuwen inheeft, om er door ingenomen te worden. Veel is het voor den avanturier of intriguant, die er zich van bedienen wil, maar voor den rechtschapen man niets. Ja, men kan in die hitte menigte van menschen vangen en in de termen brengen van niet meer terug te kunnen of het kost hun geld. maar hoe verfoeilijk! — Laat den boêl uitrazen, en stel hun dan voor, wat zij met zoo veel drift begeerden of geloofden te begeeren, dan treedt ieder terug. De een, uit vrees van ongenoegen aan een Burgemeester of iemand anders van deszelfs relatiën te geven: de ander, om eigen relatiën: de meesten, omdat zij er wezentlijk met het hart niet in deelen, en voor de zaak onverschillig zijn. En die waarlijk warm zijn, wat wordt daarvan? $^{6}/_{7}$ gaan achter uit om dat, welk een dag, welk een uur, men ook kiezen mag, ieder dag, ieder uur, hier bezet is met beroepszaken, met kransjens, met familiepartijen, met spreekbeurten in Felix Meritis of andere zulke gezelschappen te vervullen of bij te wonen, waar men op eigen loftuitingen aast etc. etc. en dus altijd ten minste 6 personen tegen 1 staan, in 't bepalen van den tijd. — Die nu nog heet genoeg zijn om te willen volharden en er alles aan te geven, blijven allengskens weg, om den weg, om het weer, om nieuw opkomende beletselen, om dat het zoo amusant niet is als men zich had voorgesteld, om dat zij een bij hen aangenomen begrip hooren tegenspreken enz. enz. enz.; En daar men van de schreeuwers geen 10 pct. over heeft als men begint, blijven er van die 10 percent geen 12 percent, waar men Collegie voor houdt. Ten slotte wordt men uitgelachen om den gemaakten ophef, en de zaak wordt door de wegblijvers nog benadeeld met te zeggen: „ik had er heel

andere verwachtingen van gehad, maar ik vond het lastig." Zie daar kortelijk de historie van zulke ondernemingen à priori opgemaakt, de hemel beware mij voor de experientie!

Gij meent misschien dat het in Leyden beter zou zijn. Ik twijfel; maar het zou dit voor hebben, dat welligt een enkel jongeling aldaar tot iets goeds te vormen of te leiden ware. maar welke hatelijkheid, daar Siegenbeek zijne studenten te onttrekken, die er toch geen deel in hebben kan, nisi votis fortasse, die ik hem niet kwalijk nemen kan. — Kortom, in alle die ontwerpen stel ik niets, om dat ik de man niet ben, om er ziel aan te geven; waartoe een egoïst, charletan, en windmaker, die de kunst van de menschen te vangen en vast te houden en om den vinger te winden verstaat en niet beneden zich acht, alleen in staat is.

Het resultaat nu van dit alles? Dat hier te lande niets voor mij te doen is, waar alles eenstemmig samenspant om mij werkloos en nutloos te houden, terwijl ik van smarten verteer in een lucht die ik niet gewennen kan, in zeden die mij vreemd en tegen de borst zijn, en waar ik niets dan den hardnekkigsten krijg tegen God, waarheid, en Christendom zie, alle kennis vervalschen en vernietigen, en idiolatrie ten zetel heffen, uitbreiden, en aankweken, met alle kracht, die verstand (zoo het heet), gezag, geld, en physike macht bijbrengen kunnen. Met een woord, daar 't volslagenste en allergevaarlijkste Antichristendom 't middelpunt is, waar alles om draait. Dat derhalve mijn ziel geen andere wensch vormen kan, dan, zoo ik nog een poos voortkwijnen moet, mij-zelven, en in allen geval, mijne kinderen aan dit tooneel van dolheid en verhardheid te onttrekken, waar men of medeacteur of slachtoffer zijn moet. Gave God mij dit, ik zou mij gelukkig achten.

Kwaad profeet zal ik niet zijn aan hen wien ik zoo veel goeds mocht voorzeggen, God heeft mij daarvan genadig verschoond. Maar mijn ouderdom derft de troost van mijn doorgeworsteld lijden, en het tegenwoordige drukt boven 't vorige.

Voor mijn dood wenschte ik den Kroonprins nog wel eens te spreken; onder vier oogen, en gelijk ik zijn grootvader sprak. mocht ik mij daarvan ontlasten, ik zou tevreden zijn. Ik wenschte hem de Godsregeering der wereld te toonen en in te prenten, en 't geluk onzes Vaderlands ware beslist. En wellicht heb ik persoonlijk aan Hem nog een boodschap, die niemand zou willen overbrengen. — Maar genoeg!

Vaarwel! eindig dit jaar in vrede, en treed dankend in 't aanna-

derende, dat veel goeds spelt! goeds zeg ik, in den gewonen zin, 't pecunieel intrest alleen heet thans goed.

Maar, alvorens te sluiten! Het betoog van de drukkunst waarnaar gij mij vraagt, behoort aan de Klasse, die mij verzocht heeft het in eene andere vorm te brengen: want het was toen weinig geschikt om het licht te zien 1). Ik heb dit noch aangenomen, noch afgeslagen; maar 't is zoo het is, het mijne niet meer; zoo dat ik het niet uit de portefeuille lichten, noch in afschrift meedeelen mag. — Het aangeteekende voor Grimm vond ik niet meer; doch wij spreken hier wel eens nader over, mondeling of bij geschrift. — Het op het papier gestelde over de wortel wa is zonder de mondelinge uitbreiding niets.

Ter gelegenheid van wa; mijne vrouw toont mij daar een wonderlijke drukfeil in de Hoop [van K. W. B. in de Mnemosyne I.] bladz. 231 r. 22, waterstand in plaats van wederstand, die ons dus verre ontglipt was. Is het nog tijd die aan te teekenen? Ik denk het niet.

Ik heb sedert dit bovenstaande Kinker gesproken, en deze schijnt mij de zaak niet (als v. Lennep en ik) een manqueeren van het bedoelde nut in 't onderwijs der Taalkennis te achten, maar blootelijk als een verongelijking aan mij. Wel nu dan, is mijn onderwijs voor de zaak, voor het Vaderland, onverschillig, wat doe ik dan hier? Geve men mij een paspoort naar elders, en God dankende zal ik vertrekken. — Gij ziet ook hier weder dat vrienden erger dan vijanden zijn. de laatsten willen mij kwaad en achten mij, de eersten rekenen mij een geheel nutteloos wezen, en hun geheele (nu mislukte) weldaad kwam neêr op een honêt doodeterschap. Is 't niet fraai en troostrijk? enz.

CLXXIX. LEIDEN, 1 Januarij 1816.

H. W. T. AAN W. B.

Hartelijken dank voor uwen Nieuwjaarswensch, en gij doet meer dan wenschen, gij voorspelt, althans aan ons land in 't algemeen, een goed d. i. rustig en voordeelig jaar: en bij den algemeenen welvaart en rust hebben wij toch allen belang, ook om onze letteroefeningen te beter te kunnen voortzetten. Dat ik U even hartelijk, en alle de uwen, geluk en alles goeds toewensch, gelooft gij buiten

1) Het Hs. van B., hier bedoeld, schijnt bij de Klasse zoek geraakt. Intusschen zijn door een niet onbekend persoon afschriften van dat stuk gemaakt, en zoo in het bezit van sommigen, en daaronder van Dr. A. de Jager, gekomen.

mijne verzekering; en hoe luid mijn hart hier ook spreekt, schroom ik den wensch te uiten, daar ik uw antwoord voorzie, en gij mij wijzen zoudt, op hetgeen U tegen 't einde des voorl. jaars is aangedaan, en op uwe beide laatste brieven: beide van 26 Dec. doch de laatste geeindigd 1 Jan. (in parenthesi de Stud. Theol. Smit, protégé van J. de Vries en die door vlijt en zedigheid dat schijnt te verdienen, heeft mij het laat bezorgen van mijn brief aan U geëxpliceerd, en den uwen zeer goed behandigd. Uwe eerste aanwijzing der beide drukfeilen, welke ik in mijn brief gevraagd had, is nog van pas gekomen: wegens den anderen zinstorenden, dien uw tweede brief mij aanwees, heb ik terstond naar Dordt geschreven: maar het was reeds te laat. Doch wij hopen reeds in 't voorjaar een derde stuk te geven 1)).

Het verblijdt mij, dat gij U door de aanstelling van Cappelle in uwe plaats niet laat ter neêr slaan, maar die opneemt ut te decet: Mijn Vader toonde mij te dier gelegenheid eene plaats uit de fragmenten van Menander 2), die hij zeer op U toepasselijk vond: de laatste regels (door een zijner jongere zonen uitgeschreven) gaan hiernevens. De geheele plaats verdiende wel eens door U vertaald te worden; doch Cappelle — die ik met genoegen hoor, dat tamelijk passief in dat alles geweest is — is noch *κόλαξ*, noch *συκοφάντης*, noch zelfs, geloof ik *κακοήθης*.

Omtrent het geven van private Collegiën te Amsterdam, aan een aantal inteekenaren tegelijk, ben ik het grootendeels met U eens; uwe zeer naïve en pittoresque teekening schijnt mij volkomen juist; en ik geloof dat het beneden U ware, aldus met Burgemeesters van Amsterdam te boudeeren. De vraag is evenwel, hoeveel jaloersheid bij dit advys in mijne ziel schuilde, dat ik niet mede het genot zou kunnen hebben van uw mondeling onderwijs, terwijl ik steeds vruchteloos blijve verlangen, dat gij uwe geheele theorie, historisch ontwikkeld, door den druk publiek maakt. Maar wat gij zegt van het koninklijk woord, en oppositie tegen den Koning, wordt mij door Kemper anders uitgelegd: 1° het was zoo zeer geene stellige belofte aan U of bevel aan Burgemeesters geweest, als wel eene recommandatie om U te plaatsen. 2° Gelijk er geene belofte of bevel te pas kwam, bij eene instelling die louter stedelijk was, zoo hield dit in allen gevalle van zelf op en verviel noodzakelijk, tengevolge

1) Mnemos. III. 1817.

2) Zie deze pl. in het oorspronkelijk en met B's vertaling in de Nalezingen, D. II. bl. 93 (Kompl. Dichtw. XIII. 227).

van het algemeen beginsel om dat Gymnasium enkel stedelijk te doen zijn. 3° Gij kondt dus vrij les geven te Amsterdam, zelfs zonder dat de Koning dit als een veete kon achten. — Dat die beschikking met het Athenæum zoo gemaakt is, strijdt, naar ik meen, met Kempers plan en 't ingeleverd concept. Het niet plaatsen van Cappelle's benoeming in de Staats-Courant is bij mij geen blijk van afkeuring, of van te willen ignoreeren: ik meen immers, dat er gewonelijk geene aanstellingen door stedelijke regeringen gedaan in geplaatst worden. — Kemper, wien ik pro jure familiaritatis nostræ beknorde over de flaauwe en verkeerde wijze, waarop hij dat passeeren van U in dien post had beantwoord, betuigde mij, dat gij hem onregt deed: — „hij had dat feit als een onregtvaardigheid jegens U, maar ook als een schade voor de zaak zelve beschouwd, en als zoodanig, ook in den Haag er over gedoleerd. — Hij had U mede aangezocht, om nu uw onderwijs evenwel bij inteekening te geven: 't is waar op uwe aanmerkingen daartegen (genoegzaam de zelfde die gij mij hebt medegedeeld) had hij misschien gerepliceerd, dat dan die 7/8 wegblijvenden toch moesten betalen; maar had daarbij wel degelijk bedacht, dat door die betaling niet slechts gij, in zoo verre, geholpen werdt, maar ook de 12, welke de goede leer verdienden, en ze anders niet zouden bekomen hebben, en ze elk wederom in hunnen kring konden levendig houden!"

Kemper is in vele opzigten waarlijk wel, en welwillend: maar 't kan zijn dat hij in 't vak onzer grondige taalkennis minder belang stelt 1); en wie is er bijkans, zelfs onder de professoren der Nederl. letterkunde en voornaamste scribenten, die dat doet? Hieruit volgt evenwel niet, dat de grondige taalkennis met en door dit geslacht moet verloren gaan: veeleer het tegendeel; dat men ze beschrijven moet, of er een beter geslacht kome. Zoo dacht en handelde mijn nu zalige collega Greve nopens zijn Hebreeuwsch metrisch systema.

NB. Meijer schrijft mij, dat men bezig was over uwe Geslachten der naamwoorden op eenen voordeeligen voet voor U te onderhandelen. Ik wensch hiervan alle succes en verlang er naar: terwijl de volmagt die gij mij gegeven hebt, om ze slechts gedrukt te krijgen, nu natuurlijk vervalt of opgeschort blijft.

Hoezeer ik met U eens ben, dat men meer rond over U had moeten voor den dag komen, ben ik echter blijde door U te verne-

1) Ter juiste waardering van Kempers oordeel over Bilderdijk zie men vooral het derde deel van 's mans Verhandelingen, Redev. en Staatk. Geschriften, verz. door Jhr. J. de Bosch Kemper (Amst. 1836) bl. 150–167.

men dat v. Lennep zich ook over dezen afloop der zaak beklaagt; en U aanspoort om nu een apart Collegie op te rigten, hij was aan mij genoemd, als mede deelende in de intrigue, ja zelfs De Vries, 't geen ik echter niet wel van een van beiden kan gelooven. Anderen schrijven 't voornamelijk aan Cras toe en eenigzins aan Van Swinden, wien gij nog onlangs, in een brief aan mij, anders en beter behandeld hadt.

Dat uw engagement voor een jaar als Secretaris bij de Klasse U te Amsterdam binden zou, begrijp ik naauwelijks, want J. de Vries zal en kan dit niet van U begeeren, „opdat hij dus uw honorarium zoude inpalmen" — en causa sontica is er waarlijk wel gegeven door het teleurstellen uwer billijke verwachting.

Gij doet mij onregt, wanneer gij uit mijn wensch om U hier te zien wonen en doceeren, het gevolg afleidt dat gij Siegenbeek zoudt komen afbreuk doen. Hetzelfde art. 2 van 't Decreet van den 2 Aug. 1815, 't welk het privaat onderwijs in wetenschappen aan iedereen vrij stelt en van allen blaam ontheft, zorgt tegelijk dat de voorgeschrevene lessen bij publijk aangestelde professoren moeten gehouden worden: Siegenbeek behield dus zijne studenten, althans zijne collegie-gelden. — Gij zoudt U niet personeel tegen hem acharneren; en hij zou gaarne wèl met U zijn. — Het bewijs, dat ik Siegenbeek door U geen kwaad wilde toevoegen, ligt daarin, dat ik vooronderstelde en wenschte, dat gij ook in de Regtsgeleerdheid zoudt willen onderwijs geven: en ik zoude mij zelven noch beleedigd, noch benadeeld achten, door iets 't geen de wetenschap zoo zeer bevorderen moest.

Dank voor uwe opheldering nopens 't cachet. — Hiernevens Savigny's Besitzrecht terug, hetwelk ik met een maand. of twee U eens weer zal verzoeken. Hoe is U 't geschrift Vom Beruf unsrer Zeit für Gesetzgebung bevallen?

Over de uitvinding der drukkunst geschreven hebbende moest het mij natuurlijk interesseeren, de bijzondere gedachten, welke gij daarover zeide te hebben, te mogen hebben vernemen. Moogt gij ook de hoofdtrekken daarvan niet in vertrouwen aan een Corresp. der Klasse schetsen? — Dat ik U om een kopy van uw stuk of visie er van verzocht, was uit bescheidenheid, om U die andere moeite niet te vergen.

Over den loop der wetenschappen en der beschaving sluit ik hier een paar excerpten in, die ik den tijd thans niet heb om over te schrijven, en dus bij gelegenheid terug verzoek (si tamen tanti): hier behoort nog bij dat er verleden jaar in Engeland een werk is

uitgegeven door den geleerden Theologant te Cambridge, N. Marsh, Horæ Pelasgicæ, part the first, containing an inquiry into the origin and language of the Pelasgi or ancient inhabitants of Greece etc 1). V. Lennep zal dit voor zich zelf of de derde Klasse wel willen koopen.

Eerstdaags hoop ik U het tweede stuk der Mnemosyne te kunnen aanbieden. Heeft mijn broeder U reeds bedankt voor uwe Vaderlandsche Uitboezemingen? enz.

PS. Na 't schrijven dezes blijkt mij uit een brief mijns Broeders dat hij de Vaderl. Uitboezemingen ontvangen hebbende in een paket van mijn Vader: — meende dezelve aan dezen verschuldigd te zijn. Het Hs. van Ralows Burg gaat met mijne eerbiedige groete en dankzegging en aanbeveling aan Mevr. hierbij terug.

CLXXX. AMSTERDAM, 19 Jan. 1816.

W. B. AAN H. W. T.

Ja het is zoo: ik wensch niet alleen, maar ik spel, en gij weet, je m'en mêle un peu, s'il s'agît de faire le prophête. Ik heb dat van jongs af aan gedaan, en weinige verzen van mij of de vates is er in, en het vaticinium. Ik wenschte om een lief ding het oorspronklijk afschrift van mijn prijsvaars de liefde tot het vaderland weêr te zien zoo als het te Leyden werd ingezonden: daar sluit de eerste zang met een voorspelling van de affaire van Quatrebras, die men er, toen het gedrukt moest worden, uit wilde hebben, en die toen verknoeid wierd om zoo wat op den oorlog van 1747 terug te zien. Ziet gij ook kans om dat Hs. na te sporen? 2) — Menigmaal, ja meer dan duizendmaal, heb ik mij verwonderd dat andere poëeten daar niet in vielen. — Menigmaal heb ik mij ook over de uitkomsten verwonderd, die ik zelf in de uitdrukkingen niet gezien had eer zij daar waren. maar nooit heb ik een voorspelling terug moeten nemen. — Doch dit is ook waar, dat ik, een vers makende, mij boven de menschen gevoel, en niet schrijf wat ik wil, maar wat ik MOET schrijven, als uitstortende 't geen mij overkropt,

---

1) Catal. van de Biblioth. der Maatsch. v. Nederl. Letterk. II. 259.

2) Bilderdijk heeft later over deze voorspelling eene breede aanteek. gegeven achter het 2de dl. der Krekelzangen bl. 203—213. (Kompl. Dichtw. IX. bl. 494 en volgg.); waarmede men echter vergelijke de Nieuwe Bijdrage van Dr. A. de Jager, in het Algem. Lett. Maandschrift van 1857, n°. 3.

zonder er mij over te bekommeren hoe het opgenomen zal worden; en misschien ben ik 't alleen die niet denkt aan het zoo hooggeduchte qu'en dira-'t-on?

Gij spreekt mij over een 3e stuk uwer Mnemosyne. — Ik heb onlangs in 't Instituut een verslag gegeven van den oorspronklijken Spaanschen Cid 1), 't model van Corneille, waar men hier zeer opgetogen meê was. Kan dit U ook dienen voor uw tijdschrift? Maar in dit geval moet gij U troosten mijn onleesbare kladden te doen afschrijven en mij 't afschrift terug te zenden om nog eens na te zien tot wegneming van stotende uitdrukkingen, want ik heb die kladden meer als een schema om over te praten gebruikt dan als een stuk dat ik voorlas.

Niets liever deed ik, dan te Leiden te komen wonen. Ik zou daar weer eenigzins opvlammen dunkt mij, en hier verga ik als een rookende turf. Maar ik heb mijn woord gegeven; en dus, voor Nov. kan het niet zijn. Ik heb U niet meenen te insinueeren, dat De Vries dit inpalmen beoogde, maar het is bij mij een der krachtigste motieven geweest; en den Hemel zij dank, dat het oogmerk bereikt is! want men heeft mij van 1° Julij af de wedde doen ingaan. Nieuw bewijs van hartelijkheid, hoedanig ik er zoo veel bij het Instituut ondervonden heb, dat het gevoel daarvan mij inderdaad kluistert. want in den grond ben ik tegen de geheele instelling, en de ondervinding heeft mij in mijne eerste opvatting bij de oprechting versterkt, dat er nooit iets goeds van zal voortkomen.

Wat Kr [Kemper] U vertelt doet niet ter zake. Scio quæ scio, en daar is geen plooien aan — maar (of men 't weten wil of niet) de Koning zit onder zijn ministers en regenten van nu af aan, zoo zeer, en meer, als ooit stadhouder heeft gedaan. — Intusschen, 't is bij mij een præsumptio juris de jure dat een Koning zijn woord niet breekt. Ergo, wat er gebeure, ik verwacht, tot hij mij (of ministers in zijn naam) duidelijk zegt: ik breek U mijn woord; en dit is tot nog niet geschied. — Kr. voor 't overige weet zoo min wat Nederduitsch en wat Nd. taalkennis zij, als de rest, en bekreunt zich des niet. Zelfs de Vr. weet het niet genoegzaam. V. Lennep is de eenige die het voelt, dat onze taal en taalkennis nu vermoord is met de nieuwe professoraten daarin. En hij gevoelt het innig, ja meer dan hij het zal uitdrukken.

Kon ik het keeren, ik deed het nog, en al kostte 't mijn hoofd. doch ik kan met Collegien te annonceeren wel een financie-operatie

1) Mnemosyne, III. 109.

doen ('t geen beneden mij is) maar geen nut stichten. — Doch geef men mij otium, en ik zal schrijven: maar dat otium moet niet afgebroken zijn door een Secretariaat. Zelfs niet door het teekenen van een kwitantie van een pensioen. Zulke dingen vermoorden mij, en vernietigen mij.

De plaats van Menander is fraai en gepast op den tegenwoordigen tijd. maar op mijn geval slaat zij niet. 't Is hier aan de eene zijde oude veete, die natuurlijk genoeg is in de denkwijze dezer eeuw, en anderdeels de pudor, quæ pueri didicere senes perdenda fateri. Men woelt tegen mij als tegen Cartesius etc. etc. Men wil geen Neêrduitsch, maar de taal van conventie die men geleerd heeft, die men in 't Nut van 't Algemeen (God beter 't!) algemeen gemaakt heeft tot verdringing van de ware taal; en hij, die de waarachtige taal susciteert, en de ware grammatica (die geen van hun ooit gesuspecteerd, veel minder gekend heeft) ontdekt of opent, is hun aller vijand. — Eilieve! waarom wordt alles in den weg gelegd, en geconstrueerd, ter verhindering van den herdruk mijner Verhand. over de Geslachten der Naamwoorden? Waarom werden de inteekenlijsten daarop verduisterd en weggemaakt? Waarom vertelt Meijer U de onwaarheid, de logenachtige onwaarheid, dat men over dat stuk bezig is te onderhandelen? Hij mag het zich hebben laten wijsmaken, maar het koomt uit den zelfden hoek. Uw poging moet afgeweerd worden. En hervat gij uw poging, welnu, zoo zal het aan diezelfde lieden niet ontbreken, dat het er niet meê gaat als met uw prospect. van mijn Hollandsche Historie.

Wat de uitvinding der Drukkunst betreft, de zaak is deze: zij was niet uit te vinden; want zij bestond. Iemand die niet weet hoe men buskruid, of hoe men verglaassel van porcelein maakt, mag op den inval komen om een mengsel te maken en te beproeven tot explosie, of tot verglazing, en dit werkelijk, gebrekkig of meer volkomen, uitvoeren, hij wordt daarmeê de uitvinder van 't buskruid of porceleinverglaassel niet, dewijl het een en ander werkelijk bestaat en bekend is. Nu bestond het drukken reeds in de middeleeuwen en bleef bestaan. Alle de Codices aurei et argentei (van de Gothsche Evangelien kunt gij het bij Ihre zien, die ze uitvoerig beschrijft, en in al wat U van dien aard onder 't oog koomt zult gij 't opmerken;) en zoo ook de gouden brieven der Grieksche keizers op purper, zijn gedrukt, en wel met heete metalen letterstaafjens, waardoor het bladgoud op den gewaschten grond gedrukt en (het wasch vluchtig gemaakt wordende door de warmte) op den grond stijf be-

vestigd wierd. Niets van dat alles is geschreven noch kon geschreven worden: de indruk der letters is zichtbaar: het pergament, somwijlen door den letterstempel gezengd, gekwetst etc. dezelfde letter heeft de volstrektst gelijke form zonder eenige verandering door het geheele boek, dan waar men ziet dat een nieuw alfabeth gebruikt is, dat dan weer 't zelfde verschijnsel van individuëele gelijkheid oplevert. — meestal echter zijn letter voor letter gedrukt, maar somtijds geheele woorden uit te samen gezette letters waarvan de combinatie zich telkens door dezelfde tusschenwijdten, en dezelfde verschillen, of defecten in wijdte en gelijkregeligheid, aan het oog opdoen. de tijtels der keizeren en dergelijke zijn in de verschillende brieven doorgaans volkomen gelijk en netter dan 't overige, ten aanzien van wijdte en regelrechtheid. Men drukte dus; en, zoodra men eene menigte afdrukken van 't zelfde noodig had, had men wel stom moeten zijn om niet den geheelen brief of de geheele bladz. op die wijze in de staafjens bij een te zetten, als men het ten aanzien van enkele woorden of phrases deed. — Wilt gij nog een bewijs, dat men drukte? Hoe koomt men in de 13e eeuw de letters boekstaven te noemen, zoo men geen staven als letters kende, zoo als onze Maerlant en andere doen? — Wat heeft dan Koster gedaan? Een onnoozel en eenvoudig man zijnde, mag hij daarvan niets geweten hebben, maar zijn houten letters die hij zamenvoegde, waren niets dat niet van onheuchlijken tijd af gebruikt werd, schoon men bij ons 't ignoreeren kon, waar geen gouden brieven of diplomata afgevaardigd en geen Codices aurei of argentei geschreven wierden: en al wat hij dan zou uitgevonden hebben zou neerkomen op het gebruiken van boekstaven met zwarte verw. Doch wie gelooft dat dit niet met de houten platen reeds geschiedde, die vroeger reeds bestonden, en dat men niet begrepen zou hebben dat het even zoo wel met enkel letters, als met de letters die men bij de beelden uitsneed, geschieden kon? Integendeel geschiedde 't lang eer men van drukken repte; en vrij wat boeken werden geheel of ten deele gedrukt bij regels, halve of geheele bladzijden enz. die men voor geschreven aanzag. Alleen was het wellicht wat slordiger dan het geschrevene; want het was eerst door het gieten der letters of boekstaven, dat men volkomen en genoegzame gelijkheid bereiken kon. Geen wonder derhalve dat men van tijd tot tijd enkele gedrukte boeken vindt, ouder dan de zoogen. uitvinding der Drukkunst. men drukte vóór dien tijd, en Kosters drukken begon vrij slechter dan men het in 't later Grieksche rijk en in Duitschland deed en gewoon

was te doen. — Doch men drukte zoo algemeen niet. Want er waren zoo veel boeken niet af te zetten, dat het de moeite, omslag, en koste van het getal boek- of letterstaven uit hout te snijden, die er noodig waren, kon goedmaken of waard was; en het schrijven was gereeder en gemaklijker. Van daar, dat men in een hoekjen van Holland, en zelfs in 't algemeen ignoreeren kon, dat en hoe het geschiedde.

Het was Faust misschien die het eerst zoo net drukte, dat zijn werk voor net geschreven kon doorgaan, en er dus een prijs voor kon maken, die hem de moeite beloonde. Ook weet men dat hij te Parijs zijn gedrukte bijbels voor geschreven verkocht, en daarover een proces kreeg, waardoor 't geheim voor den dag kwam.

Ziedaar kortlijk mijn Systema, breeder bij 't Instituut uitgewerkt. Altijd heeft men gedrukt, gouden figuren, gekleurde figuren, meanders, slingers, loofwerk etc. etc. en zoo ook letters, woorden, heele, halve regels, bladzijden etc. Op de Etruscische vazen zelf komen er mij sporen van voor; en door alle eeuwen is het gepraktiseerd. En dan zal men twisten wie het in de 15e eeuw hier of in Duitsland quasi heeft uitgevonden? Dit is, dunkt mij, een onverstandigheid die wat verr' gaat. Neem mij de uitdrukking niet kwalijk! de beschuldiging raakt degenen, die het eerst dien twistappel opwierpen; niet, die hem vonden liggen of rollen, en er een schopjen twee drie met den voet aan gaven, om hem van den vloer te krijgen. Die dat doet, doet wel, schoon ik er den bezem achter zet, om hem naar het vuilnisvat te sturen, gelijk meer andere historische quæstien, die in mijn oog even ongepast zijn.

Een brief van uwen heer Broeder kan mij niet dan aangenaam zijn. maar een bedankbrief —! Laat hij zich die moeite niet geven, want ik hou daar niet van. Ik kan kwalijk zelf bedanken; maar een dank ontfangen is mij een harde brok; verschoone hij mij daarvan, dit bid ik U ernstig.

Uwe beide excerpten, met den laatsten ontvangen, gaan volgens uw verzoek hiernevens terug. Heb dank daarvoor en voor de weêromzending van Savigny. de Horæ Pelasgicæ hebben mijne nieuwsgierigheid zeer aangetrokken, maar ik weet ze niet te zien te krijgen. — En wat krijg ik te zien? — Niets dan hetgeen de Voorzienigheid mij juist in 't gemoet stuurt, omdat ik 't niet ontberen kan tot dat geen, waartoe zij mij roept. Dat was zoo van mijne kindschheid af, en toen reeds, zoo lang mij heugt. — Hetgeen Jezus aan de Apostelen zeide: overlegt niet wat gij zeggen zult etc. is in alles waar; en ik wenschte dat ik er iedereen opmerkzaam op maken kon. — En

echter ik schroom het te zeggen, schoon 't mij dikwijls behoefte is. En — waarom schroom ik dit? Men zegt of men herinnert het zich dan met een soort van zelfbehagen, dat zondig en na aan den hoogmoed grenzende is. Wat zijn wij rampvolle wezens, in wie 't beste zelfs kwaad en verfoeilijk is!

A propòs van deze bedenking! Hebt gij vernomen van dat geweldig geruisch en geluid van legermarschen etc. in de Elzas en in 't Luxemburgsche? Waarop officieel onderzoek is gedaan, 't geen de zaak bevestigd heeft. Dit maakt hier verscheiden lieden opmerkzaam. — Wees enz.

PS. De heer Valckenaer verzoekt mij, U eenige merkteekenen te vragen van het paquet Latijnsche verzen, door U aan Van Kooten (voorheen) gezonden, en sedert door U gereclameerd, ten einde ze van andere verzen, hoedanige er meer in zijn nalatenschap gevonden zijn, te onderscheiden. Vale!

CLXXXI. LEIDEN, 1 Junij 1816.

H. W. T. AAN W. B.

Zoo aangenaam 't mij was, onlangs een groot deel van mijn kort verblijf te Amsterdam in uw vriendschappelijk en steeds even leerzaam en belangrijk onderhoud te mogen doorbrengen, en zoo aangenaam 't mij steeds is eenig schrift van U te mogen ontvangen en vrijelijk aan U te mogen schrijven: — zoo lang, naar mate van mijn voornemen en verlangen, heb ik ditmaal wederom met schrijven getalmd — niet, maar gewacht; en daardoor toch van zelf uw antwoord uitgesteld. Maar ik wilde U niet schrijven, zonder U het Ms. uwer voorlezing over de Spaansche bronnen van Corneille's Cid, met de kopij, terug te zenden, en 't had wat in, die kopy, waartoe ik zelf, al had ik den tijd er toe kunnen vinden, naauwelijks kans had gezien, gemaakt te krijgen. Vooral daar de kopiïst, boekverkoopersknecht en zelf beunhaas en boekbinder, 't zeer druk had, met dissertatien en auctien enz. en betuigde slechts nu en dan 's ochtends vroeg of 's avonds laat er aan te kunnen werken. Mij is dit werk zeer in de hand gevallen en bij 't collationeren heb ik slechts weinige fouten ontdekt, doch uit de lezing van uw stuk het grootste genoegen geschept. Mag ik U nu verzoeken, volgens belofte, op de wit gebleven helft het noodige verder aan te vullen en mij zoo mogelijk nog in deze maand het stuk terug te zenden, alzoo het derde deel der

Mnemosyne vóór de groote vacantie, met welker begin ik voor een paar maanden ambulant ga worden, dient geredigeerd te zijn. Mag ik U dan ook verzoeken, van den heer 's Gravenweert, uit mijn naam de zang der Iliade te verzoeken, die hij de goedheid heeft gehad mij door U te laten aanbieden? Mag ik vooral Mevrouw Bilderdijk verzoeken, uit hare portefeuilles voor mij het een of ander (circa 16 pag. druks) te willen uitzoeken? en NB. de drukfouten in het vorige te willen opgeven. — Misschien heeft ook uw kweekeling D'Acosta wel eene dichtproeve, die gij waardig oordeelt geplaatst te worden: en zoudt gij Meijer niet willen animeren, om zijne voorlezing over de Basterdwoorden 1), welke gij bij mij geprezen hebt, er mede in te geven?

Hiernevens neme ik de vrijheid U ter visie aan te bieden, of gij ze misschien nog niet gezien hadt: Quelques idées nouvelles sur le système de l'univers. Paris, 1810 par G. A. Maréchal, niet Sylvain Maréchal, den Atheïst. Ik voeg er bij — par bene compositum! — de tweede, veel vermeerderde uitgave van Voorda's Interpretationes et Emendationes, waarvan gij mij verleden jaar zeide slechts de eerste Liber unus te kennen. ik heb dit exemplaar op de auctie van wijlen collega Paehlig, zal. ged., voor weinige stuivers doen koopen; en zoo gij niet op dien lagen prijs, maar op de deugdelijkheid van 't werk zien wilt, verzoek ik U 't te willen behouden, daar ik zelf een exemplaar heb.

Te Amsterdam zijnde heb ik nog, na van U afscheid genomen te hebben, gesproken met Doll, over 't regt van kopy en de resteerende exemplaren der eerste uitgave van uwe Verhandeling over de Geslachten der Naamwoorden. Hij zeide nog 325 exemplaren te hebben en die alle te zamen aan te bieden voor 6 st. elk, zijnde *ƒ* 97,10, of wel de ronde som van *ƒ* 100, waaronder dan 't regt van kopy begrepen was; en dat hij niet zou raden zelfs onder een anderen titel of gedaante 't werk uit te geven, zonder met hem getransigeerd te hebben! etc. Terwijl ik nu reeds zoo lang verlangd had, den hinderpaal, dien dit ideaal regt van kopy aan de zoo lang bereide en begeerde nieuwe uitgave in den weg stelde, opgeruimd te zien, bereide ik mij, die *ƒ* 100 door inteekening, of van Herdingh, die gaarne ook dit werk beproeven wilde (ofschoon hij klaagt over 't debiet der Vaderlandsche Uitboezemingen) te doen opbrengen, toen Doll

---

1) Deze „Verhand. over het gebruik en misbruik der Bastaardwoorden in de Nederd. Taal" is gedrukt in het 1e dl. der Verhandd. in gel. Genootsch. van J. D. Meijer (Amst. 1844) bl. 1—42.

zelf, deze week, bij een brief zeer presseerde om afdoening, maar tot *f* 80 voor alles en alles afkwam. Daar ik nu aan den eenen kant, die zoo spoedig niet bezorgen kon, en J. de Vries met Doll over het stuk gesproken en mij er over geschreven had, en ik aan den anderen kant, volgens uw stelligen last, niets er in doen wilde buiten U, zoo heb ik Doll aan J. de Vries, maar dezen aan U gerenvoyeerd: doch hem verzocht van U te verwerven, dat hij Doll te vreden mogt stellen en dat het stuk verderen voortgang kreeg, en ik verzoek U dit ook — ten behoeve onzer taal- en letterkunde.

Na onze eerbiedige groete aan enz.

CLXXXII. Amst., 6 Junij 1816.

W. B. aan H. W. T.

De uwe van den 1en dezer is mij door den hr. J. de Vries op Dingsdag den 4e, met het daarbij behoorend pakket toegekomen. Deze zal U behandigd worden door den jongen heer Dacosta, die in de letteren willende candideeren, mij eenige aanbeveling aan de heeren Van der Palm en Siegenbeek verzocht heeft, en ze bij U, die hem reeds eenigzins kent (des verzeker ik mij) niet meer noodig kan hebben. Ik belast hem tevens voor U met den zang uit de Iliade van 'sGravenweert; misschien wel met meer, zoo hij eenige dagen later vertrekt. Heb dank voor uw vriendelijk bezoek en onderhoud, dat mij ongemeen verkwikt en opgewekt heeft, doch niet verhinderen kon dat ik van dag tot dag weêr met steeds toenemende paroxysmen mijner kwaal en kwelling, vervalle. Onlangs had ik een aanval als van vroeger tijd, die mij 24 uren lang een vloed van verzen deed uitstorten; waaronder een vrij groot over God en den mensch, gantsch metaphysisch, een stukjen over 't Genoegen, een uitval tegen de op 't getouw zijnde nieuwe Algemeene Monarchie onder aristokratische vorm vel quasi; en een vloed van kleiner stukjens. Dit verlichtte mij voor eenige dagen, en toen kwam, met een regenbui de onlijdelijke en woelige inertie van geest en lichaam, waar ik nu, sedert bijna een jaar door gepijnigd worde en die mij ten afschrik van mij-zelven maakt, wederom. Ik heb echter iets over de 7 bazuinen en plagen opgesteld, en de twee getuigen nader onderzocht, en alles overtuigt mij dat wij in de laatste tijden zijn niet alleen, maar de laatste crisis op handen en eer men 't kan gissen, te wachten is. Stilling met zijn cyclus van 280 000 jaren, brengt alles in den war, en zijn nieuw vertaald betoog ('t is een kommissaris van Po-

litie dezer stad (is 't niet zonderling?) die het vertaald heeft en uitgeeft 1) kan naar mijn inzien niet wel anders dan kwaad doen. Hij ziet de vervullingen niet, die er zijn en dagelijks plaats grijpen, en wil op uitkomsten doen wachten die niet of niet meer aanstaande zijn, en vóór welke hij de menschen verzekert dat de groote dag niet verschijnen zal. Wat is dit, dan zorgeloos maken in 't nijpendste oogenblik? Wie denkt niet: zoolang de bladen niet vallen heeft de wintervoorraad geen haast?

Met de Idées van Maréchal doet gij mij veel genoegen. Ook dank ik U voor den Voorda, met bede om mij voor het uitgeschotene te debiteeren!

Ten aanzien van de zaak tusschen Herdingh en de Wed. Doll, zal ik hooren wat De Vr. (van wiens oogmerk, plan, of inzicht ik niets weet) denkt, wil of besluit. Doch vooral moet gij weten, dat na zooveel jaren stil gelegen te hebben, mijn werk, dat toen ik 't tot stand bragt, zeer goed in mijn oog was, op nieuw overgezien, en vrij wat bijvoegsels daaraan toegevoegd moeten worden; waarover ik, als het zoo verr' is, denken moet, en hetgeen dan weer eenigen tijd kost, zoo dat Herdingh wel zou doen niet zijn geld uit te leggen, eer de zaak in de termen is, dat hij kan beginnen te drukken. De Taalkennis is geen gesloten wetenschap, maar maakt, en moet dagelijks nieuwe stappen doen. Dit maakt nieuwe en andere verklaringen noodig, doet onderstellingen, die algemeen aangenomen waren en waarop men bij wege van argument ad hominem redeneerde, vervallen, en nieuw geopende uitzichten mogen niet zonder aanwending blijven. Dikwijls heb ik om die reden gedacht om het werk, ondanks de daarop gedane moeite daar te laten, en alles over te gieten in den vorm eener geheele grammatica philosophica onzer taal; en ware 't niet, dat dit jammerlijk Instituut, dat nooit goed, maar wel kwaad aan de letteren doen kan of zal, en mij nu even als van de oprechting af, boven alle uitdrukking tegenstaat, de mogelijkheid van eenig gezet werk te ondernemen of uit te voeren bij mij wegnam (want ik kan niet dan voor één ding te gelijk leven, en moet daar zonder verpoozing aan zitten om iets goeds te doen), ik had dit nu vóór ruim een jaar begonnen, en het ware thands voltooid en ter uitgave gereed geweest. Nu echter ben ik derwijze verzwakt en vernietigd, dat ik wel gevoele dat het te laat is. En zoo als het is had ik 't liever als onvolkomen na mijn dood, die toch op handen

1) Mr. S. I. Z. Wiselius? W. Holtrop?

is, uitgegeven, dan 't zelf te doen, en mij dus (om het zoo te noemen) voor de wareld met de afgedragen en ten halve versneden rok ter spot te stellen, die ik voor kortlings zeer wel en met voegzaamheid konde aantrekken. Voeg er bij, dat ik eindelijk koud voor alles geworden ben, mij-zelven, al meen en weet ik de zaak ook genoegzaam, mistrouwe, en niets meer schrijven kan zonder mij op dubbelzinnigheden en onduidelijkheden te betrappen, die mij mismoedigen en voor mij-zelven doen blozen.

Intusschen stuit mij het geheele gedrag van die jufvr. Doll boven alle uitdrukking. En indien haar schandelijke handelwijze haar op deze wijze verrijken moet, zoo trekke ik mijne handen van de zaak en het werk zal blijven liggen. Op geen anderen voet koom ik daarin of zij zal eerlijk haar kosten en vertier bloot leggen en dus schadeloos gesteld worden. Volstrekt anders niet. Ik word telkenreize meer overtuigd dat zij niet deugt en den schelm speelt, en God vergeve het mij, zoo ik mij bedriege! — Doch zij verstaat zelve haar boekhandel niet.

Gij ziet dat ik knorrig worde. De minste inspanning maakt het mij, en ik heb den geheelen dag reeds doorgebracht met jammerlijke brieven etc. voor het Instituut te schrijven. Och! hoe wel is hij er aan, die niet dan aan nuttige zaken behoeft te denken, en bij wien dat nut een wezendlijk en blijvend goed is!

Ik laat dezen nog open liggen tot Dacosta hem afhaalt, of er nog iets bij te voegen ware. In allen gevalle ontfang onzen groet met al die U dierbaar zijn. enz.

A propòs! hebt gij niet nog een blaadtjen uit mijne aanteek. over 't Jus Civile? mij staat zulks flaauw voor, zonder dat ik weet waarover. Zoo ik mij bedrieg, vergeef mij de interpellatie; zoo niet, denk er bij gelegenheid eens om. — Aan 't ding zal niet veel verbeurd zijn, maar in die brokken refereert zich somtijds het een naar het ander en dat geeft dan vergeefsch zoeken.

Mijne vrouw voegt hier een stukje van haar bij, zoo 't U dienen kan. Zij zal zien (zoo gij 't begeert) of zij nog iets meer heeft. Ik sluit dezen Donderdagavond, den 6den Juny 1816, in zware hoofdpijn, te bed liggend. Vale!

CLXXXIII. LEIDEN, 27 Junij 1816.

H. W. T. AAN W. B.

Spoediger en uitvoeriger zoude ik uwe aangename en gewigtige letteren beantwoord hebben, maar, inmiddels het plan gemaakt, of liever van mijn Neef van Swinderen prof. te Groningen geaccepteerd hebbende, om in deze groote vacantie een reisje door Duitschland te doen, had ik mij eerst voorgenomen, nog, al was 't voor éénen dag, te Amsterdam te komen, om U te zien en te spreken. Daartoe is mij de tijd volstrekt ontschoten, en nu mis ik zelfs den tijd om zoo volledig als ik wenschte, te schrijven. Het laat opkomen van dit plan, terwijl ik ook gister eerst mijn Collegiën heb kunnen eindigen, en deze laatste dagen met examina en promotiën, met afscheidnemen actif en passif (van vertrekkende studenten) enz. zeer veel tijdverlies geleden heb, maakt mij nu in 't laatst dubbel gepresseerd; zoodat ik zelfs, als gij dezen ontvangt, reeds op reis ben, over Utrecht, Arnhem en Munster op Cassel, Göttingen, misschien over Brunswijk (of over Goslar, althans —) naar Berlijn, Dresden, Leipzig, Halle, Jena, Weimar, Gotha, en dan, naar er tijd is over Fulda, Hanau, Frankfort, Mentz en den Rhijn af, of van Gotha weer op Cassel en den naasten weg terug. Tegen 31 Aug. wilden wij gaarne weder thuis zijn; daar den 15 Sept. de Collegiën weer beginnen. Alles, indien den 18 Julij de wereld niet vergaat. Het spijt mij te meer, dat ik U niet terstond op den uwen geschreven heb, of niet zelf kan komen zien, 1° omdat ik brande van verlangen, om de onderscheidene vruchten uwer jongste uitstorting van geest te zien, welke gij mij toch niet zoudt geweigerd hebben? Hadt gij ze maar met Dacosta meê gezonden! — 2° omdat ik niet tevrede ben, met uw jongste schrijven over de kopy uwer Verhandeling over de Gesl. der Naamw. — Dat de Wed. Doll zich door hare kwade praktijken en ten uwen koste verrijken zal, behoeft gij niet te duchten: want *a*) zij is zoo goed als bankroet, (en daarom was 't eene weldaad, haar van dat effect af te helpen) *b*) zij betuigt, en voor mij vrij waarschijnlijk, bij dat werkje schade gehad te hebben. De jonge Doll meende ook UWEd. voor eenige jaren in eene andere qualiteit nog al dienst gedaan te hebben. — Nog laatstelijk, toen ik grootendeels om die reden te Amst. was overgekomen, liet gij de geheele zaak aan mij over, en verlangde slechts van haar (Wed. D) af te zijn. Het sprak van zelfs dat dit eenig geld moest kosten; en datzelve alleen gevonden kon worden — door avance van eenig boekverkooper, die de

nieuwe uitgave welke Gij zoo lang „ter drukpers gereed" gehad hadt, wilde en durfde ondernemen. Nu zou dan die zaak weer op nieuw en erger dan ooit geïntriceerd worden. Want al gaf zij b. v. slechts voor *f* 25 gulden haar regt van kopy aan eenig vreemden over, dan was men altijd met dezen geschoren. — Ik hoop nog slechts, dat J. de Vries, zonder uwe laatste intentie te weten, de zaak afgedaan en het geld gegeven heeft; dan is 't aan hem, U te verbidden: mij kon hij zijne schade niet wijten, daar mijne handeling met de Wed. Doll ter goeder trouw geschiedde, en ik hem de zaak slechts communiceerde, omdat hij er mij pressant naar vroeg: en ik meldde hem er bij, U zelf eerst te consulteeren.

En waarom zoo beschroomd, om uw werk uit te geven? zal het niet altijd de wetenschap relativè, en thans, een grooten stap verder brengen; en dan voor U zelven eene gemakkelijke gelegenheid geven, om, als van dit nieuwe punt, verder voort te gaan. Al 't geen gij mij schreeft, kunt gij in de voorrede ook zeggen: ieder zal er als ik op antwoorden.

Indien het Instituut nimmer goed en alleen kwaad zal doen, heb ik te minder reden om mij te beklagen, dat ik bij de nieuwe organisatie, toen er in elke andere klasse ook een of meer Hollandsche nieuwe leden aangenomen zijn, en er in de tweede kl. ook een of twee plaatsen open bleven, niet mede verkozen ben.

Het gedeelte van uw laatsten, over mijn Broeder's Verzoeking in de woestijne, heb ik hem, toen hier zijnde, medegedeeld; ik denk hij er U zelf over schrijft. Zeer aangenaam was mij het gedicht van Mevrouw voor de Mnemos. Mag ik verzoeken Mevr. bij voorraad zeer te bedanken, en, ja! tegen September nog een stukje voor denzelfden bundel te verzoeken. Met Uw Cid heeft het dus ook tijd tot mijne terugkomst: hetgeen in den bundel moet voorafgaan wordt inmiddels door bezorging van V. Kampen gedrukt. Misschien wilt gij ook wel een of ander van uw jongste emanatien voor dien bundel geven?

Hiernevens het fraai, duidelijk en eenvoudig opstel (simplex sigillum veri, en toch is dit, geloof ik, nieuw) over L. 57 D. de Leg. I. Gaarn had ik dit, of iets dergelijks van U, meêgedeeld aan Savigny te Berlijn voor zijn Zeitschrift für geschichtliche Rechtswissensch., waarin J. Grimm ook schrijft over het oorspronklijk Germaansche Regt. Hiernevens ook de Lohengrin, die U, naar ik mij vleije, zeer zal interesseeren. doch tegen mijn retour verzoek ik hem terug. 't Instituut behoort hem te koopen; anders zal misschien Van Lennep het wel doen.

NB. Zijn hieruit, scil. Belgico tali poem. ook die Nederlandsche fragmentjes op smalle strookjes, — welke ik hier eens gevonden, en gij gecommentarieerd hebt: ik heb het werk pas ontvangen, en volstrekt geen tijd om het na te zien; maar een gedeelte des inhouds komt mij dergelijk voor.

Hiernevens eindelijk, Heynes Leven, door Heeren: met een nederig verzoek van Van Assen. Deze geeft uit dit stuk een zeer fraai en volledig Hollandsch Excerpt, of Elogium van H. ook uit andere bronnen, in 't licht, en wenschte zeer gaarne 's mans brave, zachte, vrome gevoelens te bewijzen en voor te dragen uit zijn gedicht, dat hier voorkomt bl. 483—6; en dit dan, al is 't sermone pedestri, gelijk trouwens 't origineel zelf is, door U vertaald te ontvangen! Hij zelf durfde het niet verzoeken: ik heb hem beloofd mij te verstouten dit verzoek, om Heynes, en zijnent en des heilzamen oogmerks wille, bij U, of Mevrouw, te zullen voordragen en aandringen. In allen gevalle verzoek ik 't boek, aan Van Assen geadresseerd, bij Jer. de Vries te willen bezorgen.

Maar ik heb bl. 1 slechts 1, 2, gemeld, waarom ik U zoo gaarn voor mijne reis gezien had; en ben van N. 3, dat toch niet 't minst voorname was, afgekomen: dat was: omdat ik zoo gaarn van U eenige wenken, aanwijzingen, cautelen, of ook commissiën, gehad had, voor mijne reize, welker beloop ik U afgeteekend heb. Gaarn zoude ik alles dankbaar aannemen, en zoo veel mogelijk in acht houden. Tevens is mij, na de scheiding van mijne vrouw en kinderen, het denkbeeld het onaangenaamst, een tijd van twee maanden geheel van U en het genoegen van U te kunnen schrijven en raadplegen, verstoken te zullen zijn. Kondt en wilde gij dus mij nog tegen den 10den Julij of vroeger een brief te Cassel, onder couvert van den Bibliothecaris Grimm of tot den 17e te Berlijn poste restante zenden, zoudt gij mij eene nieuwe wezenlijke weldaad doen.

Hier moet ik eindigen, enz.

PS. Weer een trek van de Chambre heraldique — ik denk toch dat deze den muntstempel ook geinventeerd heeft. Op de keerzijde der munten zal staan: God zij bij ons! — 't euphemismus der Duitschers voor: den Duivel.

CLXXXIV. BEUZICHEM, den 5 Aug., 1816.

M. T. AAN W. B.

Den 31sten dezer maand, in het vorige jaar, schreef ik U, van hier, een brief, dien gij, den 8 Sept., vriendelijk en hartelijk, beantwoorddet. Ik heb verzuimd, de briefwisseling levendig te houden: maar niet, aan U te denken, en voor U te bidden. Ook heb ik, van tijd tot tijd, vriendelijke blijken van uw aandenken ontvangen, en belangrijke brieven van U, aan mijn Zoon geschreven, gelezen. Inmiddels, ben ik, in Februarij, verhuisd, om dat het Cabinet van Naturaliën, door den Koning aan de Leidsche Academie geschonken, in het Hof van Zessen 1) moest geplaatst worden. Ik woon nu op de Haarlemmerstraat, nabij de Fransche kerk. Bij de organisatie der Academie, ben ik aangesteld tot Professor emeritus, op het volle tractement van *f* 2800, waarvan nu *f* 350 afgaan voor huishuur. Na de vacantie, zal ik trachten collegie te houden over de historia literaria antiqua: viermaal ter week: hoewel Prof. Wyttenbach hetzelfde Collegie, twee maal ter week, houden zal: doch dit wist ik niet, toen ik mijn besluit nam. Mijn Zoon, de Professor, is reizende in Duitschland: is geweest te Cassel, Göttingen, Berlijn: thans te Dresden: dan te Frankfort, enz. en geniet veel vriendschap en genoegen. Zijne reisgenooten zijn een student Bodél [Nyenhuis], van Leyden: Prof. [Th.] v. Swinderen; een student Van Swinderen, [een student H. J. H. Modderman], en Dr. De La Faille, van Groningen: Zij ontmoetten, onderweg, den heer Van Assen: den Secretaris [J. L. W.] de Geer: en den Student [W.] van Hogendorp. — Mijn tweede Zoon is, onlangs, naar Dordrecht beroepen. Ik hoop, dat hij deze roeping zal opvolgen: omdat hij nog veel leeren kan van de ouder Collegaas, Kist, Van den Doorslag, Van Kooten. Zijn Zoon is zeer voorspoedig. — Mijn derde Zoon is, in Demerary, directeur van eene plantaadje, verzorger van 338 zwarte broeders. — Vele plantaadjen worden reeds verlaten, door gebrek aan bearbeiders. — Dat de Engelschen de schepen met slaven, van de Spanjaarden en Portugezen, nemen; strijdt tegen de regtvaardigheid en het volkenregt: en geeft regt tot verweerenden oorlog. — De menschlievendheid moet gepaard zijn met wijsheid. — Mijn vierde Zoon is student: de vijfde wordt student, in Maart. Geen van beide weet nog, wat hij worden

1) Dit was een oud gebouw op het Rapenburg, tusschen de Houtstraat en de Langebrug, achteraan uitkomende op de Papengracht te Leiden.

wil. Ik wenschte, dat zij beide wilden Predikant worden: doch zij schijnen dit niet te verkiezen: en moeten het niet kiezen, dan met volle geneigdheid. — Het spijt mij, dat het Professoraat in Taal- en Dichtkunde U niet is opgedragen. Maar ook in dezen geschiede Gods wil! Gij kunt ook buiten dat nuttig zijn. Uw discipel Dacosta doet U eer aan.

Het Corpus juris wil ook nog wel eenige opheldering van U.

Ik dank U, voor uwe opheldering van het in de kraam komen. Ik vinde die waar en voldoende. — Ook van schrander. — Het schrodersgilde is in Dordt bekend, en opgehelderd door Van de Wall, over de Privilegiën van Dordt 1): hoewel hij 's woords oorsprong niet kende. — Uwe aanmerkingen over de spelling zijn waar, wijsgeerig, godvruchtig; en verdienen nadere ontwikkeling: Het onderscheid tusschen hair en haar: heir en heer: blijve ik houden. Liefelijk was mij, in Uwen brief, deze periode: „Ik ben gisteren in mijn 60 jaar getreden: en het is nu 36 jaar, dat wij kennis maakten te Zwolle, sedert waren wij vrienden, schoon het elkander niet meldende. Blijven wij het!" Ik zeg er Amen op: ik, die, den 20 Maart, 75 jaar oud was: en nog genoegzaam geene verzwakking bespeure. God spare U, en mij, zoo lang het zijner wijsheid goeddunkt: en bereide ons dagelijks meer voor de zalige eeuwigheid, om, en door zijnen Zoon! en door Zijnen Geest!

Ik dank U voor de opheldering van het geval met het meisje buiten Delft, dat U voorspelde, enz. Dit was een zeer gemeene en natuurlijke bedelaarsvoorspelling, die zij, misschien, gewoon was, aan allen te doen, die haar weigerden te geven: evenwel — ik erken Gods invloed en bestuur in elk woord, dat gesproken of geschreven wordt: en ergere mij aan de verzwakkende uitleggingen, die men geeft aan 's Heilands gezegde, Matth. XII, 36, waaraan Jablonski veel geleerdheid verspild heeft, in de Opuscula, door Professor Te Water uitgegeven. — (Deze heeft ons onlangs een wijdloopig éloge voorgelezen van J. Meerman, in de jaarlijksche vergadering van de Leidsche Maatschappij, die toen 50 jaar oud was, opgerigt in 1766. Van dien tijd zijn nog overig Tollius, Van Wijn, en ik).

Ik dank U voor Uwe opheldering van het vreemd zijn der groejende Natuur voor U, — en — bij die gelegenheid — van het uit- en invloejen. — Ja — men kan bij U geene snaar roeren, of straks hoort men een geheel welluidend concert. — Maar — gij zijt toch

1) Dl. I. bl. 47.

vatbaar voor vriendschap — voor Gods weldaden — voor schoonheid en bevalligheid. — Dit gevoel op te wekken, aan te kweeken, te versterken, vermeerdert ons geluk, dat toch, uit zijn aard, niet alleen in geven, maar ook in ontvangen en genieten gelegen is: — en, hoezeer de aarde en de schepping, door de zonde, misvormd en verbasterd is; evenwel is zij vol van Gods goedertierenheid, en eene opleiding tot hooger. — Geniet, wat gij kunt, en wat U de goede God geeft, en geven wil: en gedenk, dat gij ook wel eens teleurgesteld zijt in uwe verwachtingen, of voorspellingen, althans in die van uw nabijzijnden dood: van uw zullen sterven op dat buitenplaatsje, dat de Hr. Valckenaer U aanbood. — Inmiddels hebt gij mij eene gewigtige bijdrage geleverd tot uwe biographie, die zeer vele opheldering, geeft in uw caracter en individualiteit: — eene opheldering, die noodig is, om uwen staat en gedrag wél te beoordeelen; en welker onkunde niet kan nalaten gelegenheid en aanleiding te geven tot averechtsche en scheve beoordeelingen. Zullen die, vooral na uwen dood — en uwe gedachtenis kan niet met U sterven — eenigzins worden voorgekomen; het is noodig, dat uwe aanstaande biographen onderrigt zijn aangaande menige bijzonderheid, die gij alleen weet, die gij alleen ten papiere brengen kunt. Dus blijve ik er bij, dat gij weldoen zult, door eene zelfbiographie na te laten: immers, eenige gedenkschriften, of levensbijzonderheden: insgelijks: eene beschouwing van den geest uwes tijds. Prof. Kemper heeft, in zijne Rectorale Oratie, op den 8 Febr. laatstl. de ongelukkige gebeurtenissen onzes leeftijds aan den geest des tijds, of de opinie, toegeschreven 1); maar — van waar deze opinie? — hoe had men die anders kunnen en moeten leiden? — Wie kunnen en moeten voortaan zulke ongelukkige denkwijzen voorkomen? en hoe?

Gij excuseert U van Hymnen — onder anderen — om dat onze tijd er niet rijp voor is. Laat ons dan veel bidden: „uw Koningrijk kome!" en daartoe, wat wij kunnen, medewerken. Men zegt, dat van U is een tegenschrift tegen Le Sage ten Broek — bij den Hengst uitgegeven 2). Is dit zoo? dan zal ik het koopen, en lezen. Die 't gelezen hebben, prijzen het, en zijn er door gesticht: doch zeggen, dat er eenige raadselachtige wenken in zijn.

---

1) Deze oratie handelde: De ætatis nostræ fatis, exemplo gentibus, ac præsertim Belgis, numquam negligendo.

2) Een Protestant aan zijne Medeprotestanten. Ter gelegenheid van de afschetsing der voortreffelijkheid van den katholieken kerkleer, door J. G. le Sage ten Broek, Amst. 1816.

Hier omstreeks staat alles buiten'sdijks, en veel binnen'sdijks, (door het kwelwater, zoo als men het noemt) onder water. Landman en veeman klaagt: en zegt, dat de schade grooter is, dan die door de dijkbreuken en overstroomingen van het jaar 1809 is veroorzaakt. Dit kan ik wel naauwelijks gelooven: toen werden huizen verwoest, en er verdronken menschen en vee: nogthans is dit jaar een bijzonder jaar van slagregens en overstroomingen: een Godlijk oordeel, en een strafjaar, hoedanig mij niet heugt, beleefd te hebben. Men zegt, dat het in 1756 dergelijk is geweest. Dit heugt mij flaauw toen was ik student: en dus onbekommerd. De ojevaars broeden voor de tweede maal. Dit is ook ongewoon. Hieruit voorspelt men een' tweeden zomer: dat is, denk ik, een' warmen en droogen herfst. Gods wil geschiede! . . . . .

Haast wordt gij 60 jaar, God geve, dat uw laatste tijd de beste zij! dat wij leven en sterven in de hoop des eeuwigen levens! om Jezus wil! — Kent gij 't spreekwoord: „Zijt gij zestig?" Is die van 60 jaar? begint men dan te suffen? Zoo schijnen de voorouders gedacht te hebben. — Hoe vaart, en waar is uw Julius? hoe groeit uw jongste kind?

Groet uwe vrouw. Leef gelukkig! denk veel aan uwen Vriend, enz.

CLXXXV. LEIDEN, 5 Sept. 1816.

H. W. T. AAN W. B.

In 't laatst der voorleden week ben ik redelijk welvarend, echter wat gefatigeerd, t'huis gekomen van mijne doorgaans zeer aangename en belangrijke Duitsche reize, en had het genoegen ook mijne geheele familie alhier welvarende te vinden. Thans is mijn eerste verlangen naar een brief van U; en naar uwe verhandeling over de Spaansche bronnen van den Cid van Corneille, zoo als die kan gedrukt worden; en 't geen gij en Mevrouw verder tot het 3e stuk der verzameling gunstig zoudt willen bijdragen. Met genoegen zag ik in No. 7 van den Recensent, die bij van der Heij uitkomt, bijzonder ook aan uw gedicht in ons 2e stuk regt gedaan; en wel, indien ik mij niet zeer bedrieg, door Ockerse. — Men verlangt met drukken van het 3e stuk te beginnen, en 't dient nog in 1816 in 't licht, waaraan mijne reis reeds veel vertraagd heeft.

Men zegt mij dat inmiddels van U bij den Hengst een stukje in 't licht gekomen is ter verdediging van 't Protestantismus, tegen den Notaris le Sage ten Broek. Hebt gij daarvan ook een exemplaar

voor mij kunnen houden? Anders zal ik 't gaarne zelf koopen: 't moet U volstrekt niet tot last zijn. — Mijn Vader vraagt, of gij zijnen brief in de vorige maand, uit Beusichem, geschreven, ontvangen hebt? — Gij zult in het genoegen gedeeld hebben, 't welk het beroep van mijn Broeder, den Predikant van Harlingen, naar Dordt ons verschaft.

Toen ik laatst het genoegen had U te zien, vergunde gij mij U op te geven, wat ik van de gedrukte stukken van 't Instituut had, wat mij ontbrak; en beloofde de aanvulling te bezorgen: ik neem de vrijheid die lijst hier bij te voegen. Sedert gij de eerste maal het Secretariaat der 2e Klasse verlaten hebt, heb ik niets bekomen dan 't rapport over de Nehalennia; en ook dit door U.

Meijer schreef mij, dat men verwachtte, dat verscheiden leden emeritus zouden willen worden, wier plaatsen met Noord-Nederlanders zouden kunnen vervuld worden?

Hiernevens een paar onbekende Godheden, die ik reeds te voren vergat te zenden. — Is 't ook te veel gevergd, U te verzoeken, mij bij gelegenheid eens uw oordeel over 't Lied der Nibelungen, æsthetisch zoo wel als historisch, te willen mededeelen? 1)

Onze hartelijke en eerbiedige groete, enz.

CLXXXVI. AMST., Sept. 1816.

W. B. AAN H. W. T.

De uwe van 27 juny ll. verzocht mij U tegen 10 Julij, of vroeger, te Kassel, of tot den 17 te Berlijn te schrijven; maar kwam eerst 16 July tot mijnent aan. Gaarne had ik te Kassel en U en den heer Grimm geschreven, en 't speet mij geweldig, die gelegenheid verijdeld te zien van U te samen iets te doen overleggen, dat ik reeds lang in het hoofd had. Maar 't is mij een nieuwe proef dat ik nooit iets overleggen mag of moet, maar blindelings volgen aan de hand die mij leidt.

Ik heb de handen zeer vol met de drokte die onze Algemeene Vergadering van het Instituut altijd overlaat, en dit jaar heeft mij met de nieuwe organisatie meer tijds (van verdrietelijkheden spreek ik niet) gekost, dan waarin ik een Heldendicht van twintig boeken had kunnen maken, zoo ik anders nog iets van mijn vroeger genie over had gehad. Het is echter ontroostelijk, aan zulke nietigheden een jaar levens volstrekt te hebben moeten verkwisten, en nutteloos maken.

Deze drokte heeft mij belet, den lieven, hartelijken, en balse-

1) H. W. T. had op die Duitsche reis zeer veel in eene zakeditie van dat Dichtstuk gelezen.

menden brief van Uwen Heer Vader te beandwoorden, waartoe ik 't eerste uur van kalmte bestemd heb en blijf bestemmen. Ook heb ik het afschrift over den Cid niet nagezien; als zijnde het werk van een halven dag, dien ik daartoe meende te nemen, wanneer uw aanspraak mij wat verkwikt en gesterkt zou hebben: want ik wachtte U over Amsterdam. — Mijne vrouw had met mij overlegd, U te spreken, over een verhuizing naar Leiden in 't aanstaande voorjaar. dit laat zich door brieven niet doen. Ergo dit is ook voorbij.

Aan Savigny had ik ook wel iets door U willen meêdeelen.

Intusschen verheugen wij ons in uw welvarend en tevreden terugkomen. Ik zal U dadelijk met het bewuste stuk helpen. Mijne vrouw heeft ook een vers voor U tegen den schrijf- en roemzucht der vrouwen, zeer naar mijn smaak.

De ontbrekende stukken van onze Klasse zal ik U zenden, maar eenige moeten herdrukt worden. NB. Zij heeft de Heeren Ten Broecke Hoekstra, en Van Kampen onlangs tot Correspondenten verkoren; maar ik heb het HunEd. nog niet kunnen bekend maken uit hoofde van iets, dat men vooraf wilde of meende te moeten bepalen, en waarover heden in 't Kommitté van Voorz^r^. en Secr^n^. gehandeld wordt. Het is dus nog een geheim. Beide hebben zeer algemeene stemmen gehad. — Leden zijn niet bijgekozen.

Emeritus wilden er velen zijn, maar nu het is toegestaan, koomt niemand, schoon expresselijk daarover geschreven, op, dan ik alleen, die het eind van mijn Secretarisjaar echter verbeiden moet.

Het stukjen bij den Hengst ligt voor U gereed, en misschien belast ik er da Costa meê. Gij zult er mij ligt uit kennen. Maar het is voor het publijk weinig geschikt, dat wel een foliant zou noodig hebben tot explicatie van vrij wat wenken die, zonder dat, zeker verloren zijn, zoo wel als tot recht verstand van sommige explicatien, die men veellicht zeer implicaat vinden zal. Maar ch'io me capio, is het thands, en moet ons genoeg zijn. Van alles weldra nader.

Nog sprak ik U gaarne, over een uitgaaf van een onvolkomen werk, en dat nooit te eindigen, echter t'eenigen dag van eenig belang zou kunnen gerekend worden 1). Reizen kan ik niet; anders kwam ik U tot uwent eens overvallen, zoo onbescheiden het ook wezen mocht. Maar genoeg. Ontvang onzen hartelijken groet, ontschuldig mij bij uwen braven en mij altijd hoogst achtbaren vader,

1) B. doelt op het Heldendicht de Ondergang der eerste wareld, gelijk later blijken zal.

dien ik met al mijn hart liefhebbe en eere, en geloof mij steeds, enz.

PS. Mijne hartlijke gelukwensching met de bevordering van uwen heer Broeder, wien ik (doch het is uw schuld) ook nog antwoord schuldig ben op zijnen lieven en al te nederigen brief.

Heb dank voor den Lohengrin! ook voor het fr. [fraaie] wareldsystema, waar een fonds van imaginatie in zit, vol van waarheid, schoon deze daarin versnipperd en te niet gegaan is. Vale etiam atque etiam!

CLXXXVII. LEIDEN, September 1816.

H. W. T. AAN W. B.

Uw heerlijk boekje en lakonisch briefje zijn mij door bezorging van Da Costa rigtig ter hand gekomen en ik dank voor beide. Prijzen, zegt gij, is slechts een bewijs van met iets in te stemmen — en ik zoude 't buiten dien verwaand achten, U mijne goedkeuring en mijnen lof te zenden, alsof die iets afdeden: ik zeg U dus van 't boekjen alleen dit, dat ik 't terstond in handen nam, en niet kon uitscheiden eer ik 't attent gelezen en nog eens weer doorgeloopen had (den volgenden dag zond ik 't mijnen Vader, en die heeft het nog) en dat ik, veel van uwe denkbeelden kennende, mij vleije, 't doorgaans verstaan en uwe wenken gevat te hebben: zoodat ik slechts over eenige weinige, hierbij aangeteekende zaken of uitdrukkingen, eenige nadere inlichting te verzoeken heb.

Uw lakonisch briefje — want gij hadt toch misschien nog met een woord kunnen zeggen: wat voor een plan met Grimm —? — Wat aan Savigny mede te deelen? — Wat voor mij uit te geven? — Ik hoop toch, dat door mijne vertraagde overkomst tot U dat nog niet alles onherroepelijk voorbij zal zijn. Om mijne nieuwsgierigheid op te wekken, of belangstelling te vermeerderen was deze reserve niet noodig; nog minder om mijn verlangen op te wekken om U en Mevrouw, al is 't dan slechts voor een enkel uur, te komen zien. Maar vooral verlang ik U te komen hooren, en spreken en voorloopig te overleggen over eene verhuizing naar Leiden. — Doch dit geluk is te groot, dan dat ik 't zou durven hopen, en niet zou moeten beginnen, met U zwarigheden te opperen.

Deze dient dus eigenlijk slechts — en dus niet zeer lakonisch — om U te zeggen, dat ik aanstaanden Zondag eenige uren te Amsterdam hoop te komen. Mag ik UEd. dan vergen, mij namiddags reeds tegen 4 uur te kunnen ontvangen, dan hoop ik niet later dan dit

uur te komen, doch moet met de schuit van 6 ure naar Haarlem terug. Inmiddels blijve ik vol verlangen enz.

CLXXXVIII. LEIDEN, 29 Sept. 1816.

H. W. T. AAN W. B.

Hiernevens twee briefjes voor de Caap, die 't mij verwonderen zou, wanneer ze niet eenig effect deden, om 't verblijf aldaar aan uw Zoon (d. G. g.) te veraangenamen. — Uw brief aan Z. M. is nog bij mij, en veilig; hij kon hier niet bij: ook wilde ik U vragen, of ik dien aan mijn Vader mogt laten lezen? — Gij zeide mij, de brief had geen effect gehad, dan dat de Nassausche Leeuw weêr de Nederlandsche heette: maar waaruit blijkt dat? namelijk, dat men 't factum als infectum heeft willen aangemerkt hebben? Want dat men den Leeuw in 't Nederlandsche wapen nu den Nederlandschen noemt, neemt niet weg, dat het misschien de geobtrudeerde Duitsche (oorspronkelijk) is. 't blijven immers de Nassausche biljetten. NB. In deze week heeft de Chambre héraldique præside Van Spaen, eene circulaire uitgevaardigd, ten einde bij 't doen graveren der rijkswapenschilden gezorgd worde dat de blokjes in 't wapen niet liggen, maar staan, en dat het GESLACHTSTEEKEN des Leeuws kennelijk worde uitgedrukt! — Wat verder uw brief betreft: ik gevoel dat nopens 't Marquisaat van Heusden, gij volkomen regt hebt. Evenwel weet gij, 1° dat dergelijke verleende titels geheel zonder betrekking of effect op de benoemde zaak zijn. 2° Zult gij 't nog ligter kunnen passeeren, dat er een Marquisaat van H.[eusden] opgedragen, en daar door 't ding dubbel een non-ens geworden is; want 's Konings creatie der souvereine Heerlijkheid tot een Marquisaat, welke obreptif geëlicieerd is en waarbij hij niet wist wat hij deed, zult gij toch wel als ipso jure nul beschouwen.

Met het Instituut, hoop ik, dat gij verzoend zijt. Gij hebt te veel in de Klasse gewerkt, om nu b. v. Cappelle (want een Amsterdamsch lid moest er toch wezen) of Cras, in uwe plaats te zien optreden. Over het verhuizen tegen November of Mei wacht ik uwe decisie, en dan vooraf U zelven met Mevrouw: maar minder onaangenaam is 't verhuizen in 't voorjaar, indien althans uw tegenwoordig huis niet zeer koud of togtig is. En, ik wist niet dat het secretariaat der Klasse thans *f* 700 gaf: dat is toch een objekt van consideratie en waarlijk niet om weg te smijten.

Ik wacht nu met een week of twee, zoo mogelijk de beloofde bijdra-

gen voor de Mnemosyne; — en, bid ik U, voor Savigny; wien ik toch in deze maand schrijven en iets zenden moet: en nader berigt over 't geen ik met Grimm had zullen overleggen. Ook hem moet ik schrijven.

Geluk met het in 't licht verschijnen der Persen van Eschylus door Da Costa 1)? Zulk een leerling gevormd te hebben, doet eere aan. die coup d'essai van D. C. is waarlijk een coup de maitre. Ik hoop maar, dat hij nu aangemoedigd worde, of zich niet late ontmoedigen.

CLXXXIX. AMST., 3 Oct. 1816.

W. B. AAN H. W. T.

Ik ben zeer ziek, maar zal zorgen dat de bewuste stukken U binnen de gestelde 14 dagen geworden. Heb dank voor uwe mededeelingen omtrent het H. K. — 't Geen ik U van Nederl^n^. Leeuw gezegd hebbe, behoort tot het wapen niet, maar tot de Ridderorde, aangekondigd en ingesteld als BELGISCHE L—, doch straks daarop Nederl. geworden, als een naam, minder partiaal. — Bemerkt men 't dan nu eerst dat men Friesche turven voor wapenblokken gesteld heeft, nu het geheel de wareld door is? Ik heb voor weinig dagen nog voor 't Instit. die turven laten snijden, en waarom zoo wel niet als de onkoningskroon en de Luipaarden pro Leonibus? etc.

Onze prijsvragen, ter aanst. openb. vergad. aan te kondigen, waren reeds in Maart 1813 bepaald; anders had ik wel een prijs voorgesteld voor die EENE daad sedert Nov. 1813 zou aanwijzen, waarin gezond menschenverstand of kennis van de zaak te vinden zij. — Dit zou velen troostrijk zijn, zoo men slechts IETS vinden kon dat niet averechts, godloos, en Landverdelgend is.

Of gij mijn brief aan uwen heer Vader moogt laten lezen? — Ja, hij heeft verstand en eerlijkheid, en dus is het hem vertrouwd, maar hij moest dan ook mijne uitboezeming over dat fraaie vorstenverbond, waarin men Jezus naam misbruiken durft om Hem den oorlog aan te doen, en meer stukken lezen. Ook mijn opstel over de 7 fiolen bij Joannes 2)!

Daar is geen redden meer aan, mijn vriend! Laten wij bidden en lijden, en onze ziel niet in hunne vergaderingen komen! — Dit

1) Uitgekomen te Amsterdam, bij P. den Hengst en Zoon, 1816.
2) W. B. Godgel. Opstellen, I. 182.

laatste beantwoorde U ook de vraag over het Instituut. Vale enz.

NB. Zie Matth. 12: vs. 45.

CXC. AMST., 16 Oct. 1816.

W. B. AAN M. T.

Uw allervriendelijkste, van den 5en der vorige maand, uit Beuzichem geschreven, trof mij aan in de woeligheid der duizenden van beslommeringen des Instituuts, waarvan de algemeene vergadering voorbereid, de nieuwe inrichting geordend, en de verplaatsingen van kantoor, archief, zittingen, en boekerij enz. enz. aan den gang gebracht moesten worden: arbeid van eenen aart, voor mijn zwak en uitgeput hoofd zoo verwoestend, dat het U niet verwonderen zal, zoo ik eenige tusschenpozing van al dien verwarrenden omloop moest afwachten, om op uwen stillen, kalmen, en innigen brief te kunnen andwoorden. En nog naauwlijks laat mij het nazuizen van dien voorbijzijnden storm (waaraan ik mij met geweld heb moeten ontrukken) en de woeling die hij in mijn bloed en zenuwgestel heeft nagelaten, en waarvan zelfs mijn bevende hand onder 't schrijven zich gevoelt, een geregeld opnemen der punten toe, over welke wij ons moesten onderhouden. Niemand, mijn waarde vriend, zal dit minder vreemd kunnen vinden dan gij, die mij voor ruim 36 jaren reeds duizelig en belemmerd zaagt zitten, wanneer ik in een gezelschap van slechts weinige menschen gebracht wierd, of na eene kleine wandeling in eenig gesprek treden moest. — Echter ik moest toen de wareld in, en God heeft er mij doorgevoerd, tegen al wat ik er mij-zelven van voorstelde, en mijn zwakte heeft doorgestaan, waarvoor sterken bezweken zijn, en nu mijne loopbaan (dank zij Hem!) voleind is, beklage ik mij! welk eene dwaasheid!

Hartelijk verheug ik mij in uwe aanstelling als Professor, en het beroep van uwen heer Zoon naar Dordrecht. Ontvang er mijne gelukwensching over en 's hemels zegening! Van de reis des Professors ben ik te laat verstendigd geweest (hij had zijn brief in een boekverkoopers pakket ingesloten) om hem een paar brieven te zenden, die nuttig hadden mogen zijn, voor het wetenschappelijk belang. Dit speet mij in 't eerst, maar ik zie, dat het samenhangt met het algemeen bestuur der Voorzienigheid in deze dagen, die het licht der kennis heeft willen toonen, maar niet door doen breken, eer zijn rijk daar is. En geloofd zij God: want waar bleven wij, zoo de steeds

toenemende domheid, het tegenwoordig opstaand en heerschend geslacht, niet verblindde! — Hetgeen aan Daniël gezegd wordt, Dan. 12: 9, wordt ook tegen elk gezegd, wien in deze dagen eenig inzicht van absolute waarheid vergund wordt: „Gaat henen, want deze woorden zijn toegesloten en verzegeld tot den tijd des eindes." Men is listig ten verderve, maar voor waarheid en goed even onvatbaar als onverschillig. En het is in het zedelijke en verstandelijke even als in het Fyzike: aan het van God ten levensonderhouding bestemde voedsel heeft men vergiften in de plaats gesteld. Zeker: non hæc sine numine divûm. Die het rijk des boozen hierin niet erkent, om verlossing bidt, en het „Heere Jezus, koom haastelijk," niet schreiende uitgalmt, moet of blind of zelf ten duivel geworden zijn.

En niettemin, werkt men zoo gerust, en onder de algemeene toejuiching, aan het consolideeren van het Antichristendom, onder aanroeping van Jezus naam! O tijden!

Met recht, zegt gij, dat de menschlievendheid met wijsheid gepaard moet zijn. Maar gelooft gij aan menschlievendheid, als bron van die dolle afschaffing der slavernij? Ik ben van het tegendeel overtuigd. 't Is dezelfde geest, die door 't omstoten van alle wettige regeering, het rijk des Satans wilde vestigen, en met den eenen voet op Frankrijk, met den anderen op Engeland staat. 't Is geen vrijheid, maar bloed, maar verdelging, en jammer, en gruwelen, die hij beoogt. 't Is dezelfde geest, die alle nieuwigheden sedert de helft der vorige eeuw ingevoerd heeft, en onder den schijn van lichtflikkering, die duisternis des afgronds ingehaald, die thans alles overnevelt, en niet dan door Gods hand gebroken kan worden.

Verg (bid ik) van uwe jonger' Zonen niet, Predikant te worden. Dit wordt een ten uiterste harde post. Maar meer! 't wordt een allergevaarlijkste post. gevaarlijker naar mate de algemeene verblinding en de kracht van haren invloed overhand toeneemt. Jong zijnde, gevoelde ik daar geenerlei roeping toe. Thands zoude ik wenschen die gehad te hebben, ware 't niet, dat ik, bij een te vroege belangstelling in het systema, noodwendig had moeten vallen in eenzijdige wijzen van beschouwing; waarvan het eenzijdige naderhand opgemerkt wordende, en dan verlaten wordende, eene niet minder eenzijdige beschouwing van den anderen kant veroorzaakt, die dan gewoonlijk den geest medesleept. Daarvan (bedriege ik mij niet) zooveel ongeloovige en kwalijk geloovende predikanten, of laat ik zeggen, gewezen predikanten, als onze leeftijd gezien heeft en nog ziet.

Het smart U, dat mij het professoraat in Taalkunde etc. niet is

opgedragen? — Het smart mij, om de woordbreuk des Konings, in wiens naam het mij bij herhaling (zelfs bij monde van zeer voorname ambtenaren schriftelijk daartoe gelast zijnde) en nog weinig weken voor de aanstelling van Cappelle, verzekerd is. Deze schandvlek voor den Vorst moet mij smarten; en het smart mij desgelijks, daar al die professoraten zoo schandelijk en door de alleronbekwaamste lieden, die er te vinden waren, vervuld zijn. want ook dit moet mij voor de wetenschap en de taal-zelve smarten. Maar het zou mij ook gesmart hebben, door de aanstelling in Amsterdam in zekere betrekkingen gebracht te zijn tot een magistraat, nog even zoo vijandelijk en kwaadaartig tegen mij, als zij 't altijd tegen mijn geslacht, en tegen het stadhouderlijk huis geweest is; en van welke ik (als ik meer dan eens verklaard heb) nooit eindigende onaangenaamheden van allerlei aart te gemoet zag: tegen welke ik (ja!) uit plichtbesef, mij verhardde, maar die ik wel berekende dat nog het overschot mijns levens bitter moesten maken. — Zij heeft even zoo consequent gehandeld, met liever den . . . . . Cappelle (wiens . . . . . den armen Roos (voor wien hij de opstellen maakte) het Secretariaat der vierde Klasse gekost heeft) voor een paar duizend guldens meer Professor te maken, dan mij voor zoo veel minder; als zij handelde met van 't eerste oogenblik der revolutie gebruik te maken, om mij de ellendige *f* 700 te onttrekken, die zij mij op bevel van den Prefekt, (uit de somme tot aanmoediging van wetenschappen bestemd, en die zij nu naar willekeur anders besteden) betalen moest tot ik een convenabel bestaan hebben zou, en die het eenige was waar ik sedert drie jaren met vrouw en kinders van leefde. Het een en ander is door denzelfden geest ingegeven, en die geest zal niet ophouden daar te heerschen tot de laatste aschhoop van Amsterdam verstoven zal zijn; hetgeen juist zoo verr' niet meer af is.

Dat alles derhalve is wèl: en ik betuig U, den weg der Voorzienigheid ook daarin te erkennen en te eeren. Maar dat ik „buiten dat ook nuttig" zou kunnen zijn als gij assumeert, wenschte ik even gaaf te mogen toestemmen. Neen, ik kan niet meer. Ik heb in de twee gruwelpoelen van ons Land, waar ik (bij het hair, als Habakuk naar Daniëls leeuwenkuil voorgesteld wordt) met bloedige tranen en een hart, barstende van smart en pijnlijk voorgevoel, in 1807 en 1809 heengesleept ben (de Haag en Amsterdam) te veel geleden, om iets over te houden van 't geen ik was of nog had kunnen zijn; en het jammerlijk Instituut, waaraan ik, naar de mij afgedrongen belofte door Kon. Lodewijk, mij geheel moest overgeven, schoon

ik wist dat er niets goeds, maar alles kwaads uit voortkomen moest; en waaraan ik ook woord heb gehouden; heeft mij volstrekt uitgeput en tot de laatste vatbaarheid van denken in mij verwoest. Doch ook dit ware niets, leed het hart niet door deze opofferingen aan dwaasheden, waardoor het eindelijk met zich-zelf overhoop raakt. De behoefte mijner ziel is rust, en deze is mij de eenige behoefte; en eindeloos ben ik geschokt door de dwaasheden, de verkeerdheden, de blindheden, de valsche en Godonteerende bedoelingen van anderen, waardoor mijne driften, zwakheden, verkeerde neigingen, en zelfs (hoe ik altijd werkte om het te onderdrukken) mijn egoïsmus opgewekt en in beweging gebracht worden. Deze staat is onbeschrijflijk wreed. — Doch eindelijk dan is het besluit genomen. Mijn hart geeft zich getuigenis, aan mijne belofte voldaan te hebben, en ik heb het Lidmaatschap van dat ligchaam, waarvan het Secretariaat mij den laatsten slag moest toebrengen, neêrgelegd. — Kon ik nu slechts uit Amsterdam, mij dunkt ik zou eenigen adem halen. — De gezondheid mijner vrouw ten minste, die hier de lucht nooit heeft kunnen verdragen, zou zich nog kunnen herstellen.

Maar te vergeefs schijne ik mij ook hier meê gevleid te hebben. De Duivels, die mij hier gebracht, en, trots alle mijne pogingen, acht jaren lang gebonden hebben, hebben hunne maatregels zoo wel genomen, dat ik geenen kans zie om de stad te verlaten. In 1814 kon het plan, door den heer Valckenaer gemaakt om mij naar Hillegom te doen trekken, (waarin ik alstoen reeds gestemd had) geen uitvoer hebben, om dat er *ƒ* 600 ontbraken, om hier 't geen ik aan loopende schulden had, af te doen. Sedert zoo veel meer ontvangen, en mijn voedsel-zelf in het laatste jaar verminderd hebbende, om toch vrij te worden, zou ik *ƒ* 1000 noodig hebben. En van waar die vermeerdering bij iemand, die noch wijn, noch boter, noch tabak, noch sterken drank, noch gebak, noch vruchten, noch eenig misbaar ding gebruikt, noch speelt, noch schouwspel bezoekt, noch eenige liefhebberij-uitgave heeft, maar op zijne kamer met vrouw en kind van een simpel stuk lamsvleesch en wortelen of salaad, en een weinig melk, levende, zich zelfs geen enkelen gulden voor het koopen van een benoodigd boek veroorlooven zou? — Het is, omdat bij den bedelbrok, dien men den Koning gedwongen heeft mij toe te werpen (een pensioen van *ƒ* 1800, dat voorwerp van nijd en misgunning!); het is, omdat bij de niet minder benijde *ƒ* 500 van het Secretariaat, waarvoor een arbeid gedaan moet worden, die geheel eens menschen tijd wegneemt, gelijk hij mij de nachten zoo wel als de dagen gekost heeft

van het gansche jaar dat ik het (en nog zeer gebrekkig) bekleed heb, geen zegen is, maar de vloek daar tastbaar op ligt.

Zeker, geen Christen is er, of hij weet, en weet door bevinding, dat weinig met zegen, meer is dan veel, waar die zegen bij faalt. Zoo iemand, heb ik het ondervonden; en echter hier ben ik door de boosheid van die Macht, die met dubbele loosheid en woede tegenwoordig regeert, verschalkt en misleid geworden. God vergeve 't hun die er de werktuigen in geweest zijn! — Ik was eenig geld schuldig aan [redacted]. 't geen hij mij van tijd tot tijd voorgeschoten had, en daar men mij wilde dringen om 't Secretariaat (dat ik sedert verscheiden jaren in der daad waarnam, en waarin ik van tijd tot tijd dan ook wel eene gratificatie met genoegen ontfing) als post, aan te nemen, hield men mij voor dat dit voorschot (circa *f* 225) nu afgedaan diende te worden, en men het noodig had. Ik gevoelde die verplichting, en loed op mij de last die ik anders voor al 't geld des wareld niet aangenomen zou hebben, om daaruit die schuld te vinden. Doch dit eenig genoegen dat ik er mij in voorstelde, was ook verloren: want, toen het er door was, bleek het dat men mij die som reeds of afgerekend of geschonken, en de schuld vernietigd had, en alles dus tot bloot voorwendsel en bedrieglijk dwangmiddel gestrekt had.

Hoe men mij geslingerd heeft, weet niemand. — Dan werkte men voor mij bij het Gouvernement, dan schoot men mij geld; dan weêr deed men, door bedrieglijke raadgevingen en directiën, mij in strikken vallen, die mij nieuwe hulp noodig maakten; dan misbruikte men de edelmoedige gift, die Kon. Lodewijk van buitenlands voor mij zond, in versnipperde kleinigheden en om mij hier in Amsterdam honderden, drie- en viermaal meer aan huishuur te doen betalen, dan ik elders noodig gehad zou hebben: en dat alles met zichtbare oogmerken, om mij in de onlijdelijkste afhankelijkheid te brengen, te beletten dat ik waarheid, recht en braafheid getuigenis gaf, en te dwingen om met hun tot het verstikken van ware wetenschap en ophullen van valsche concepten, waarin men elkander toegaf en sterkte, meê te werken. Want daartoe moest de tweede Klasse, die eigenlijk uit slechts 4 leden bestond, dienen, en dit begint nu ook de rest ijverig door te zetten. Hiertoe moest ik Secretaris zijn; en dus, niet alleen volstrekt belet worden van de wetenschap nuttig te zijn, maar de vervloekte valsche kraam door mijn naam wettigen en bevestigen. Zoo als ook de . . . . . . Cappelle zich niet ontziet (gelijk mij van alle kanten voorkoomt) mijn naam te misbruiken,

— Jeronimo de Vries
2de H 1849

door zich als een leerling van mij aan te kondigen. — Een leerling van mij, NB.! — Het is zeker, dat ik wel met hem over de wiskunde der ouden en het voordeel der synthetische boven de analytische methode gesproken heb, maar over de taal niets anders, dan dat ik hem verbood, het spellingboekjen van Siegenbeek in de hand te nemen, wanneer hij eenig stuk van mij afschreef.

Doch waar dwaal ik niet al heen! Ik wilde slechts zeggen, dat mijn nieuw plan om te Leyden te komen, waarvan ik met den heer Professor uwen Zoon laatstmaal sprak, weer verijdeld is. Ik moet alweêr, in deze Hel voortleven; waar ik, schoon ik *f* 20 000 inkomen had, nog altijd gebrek aan brood en verschooning zou moeten hebben. — Al wederom een raadsel misschien! maar dat echter zoo klaar is voor die mij in dit Amsterdam kent!

Gij erkent Gods invloed en bestuur in elk woord dat gesproken of geschreven wordt. Dus schrijft gij en toont het. Hem zij dank daarvoor! — Laat dan de Delftsche bedelaarsvoorspelling zijn wat zij mag, zij was niet vruchteloos in de orde der dingen, en mijn hart gevoelde 't ook dadelijk dat zij het niet was. — Intusschen ligt in de voorspelling iets bijzonders. Zij bedriegen somtijds in de wijze van voorspelling, en zijn waar in de zaak. Dit bewijst mede het allegorische dezer zinlijke wareld, en dat zij louter beeld eener meer wezendlijke is. — Maar ter gelegenheid van voorspellingen; waartoe ook droomgezichten behooren. In of omtrent het jaar 1779 droomde mijn Vader, dat ik, te samen met Feith, hem op zijn bed vermoordde, t. w. met hem gewelddadig te verwurgen. Dit had hem geweldig getroffen, en het trof mij te sterker, omdat een jonge dienstmeid, die bij ons gewoond had, mij lang te voren, met de uiterste ontroering verteld had, dat zij mij in haar droom mijnen Vader met een degen op zijn bed had zien doorsteken. Deze samenkomst van 2 droomen bracht het hare toe om mij het opzet door te doen zetten (dat reeds eenigen tijd door mijn hoofd woelde) van mijns vaders huis te verlaten, en de rechtsstudie aan te vangen, ten einde daar buiten Amsterdam een bestaan in te zoeken. Zonder dat er echter ooit eenige onmin tusschen mijn Vader of mij bestaan had of sedert gerezen is, werkte het op mijn geest, en bestemde zekerlijk voor een groot gedeelte geheel mijn levensloop. Bij mijn vertrek in ballingschap herinnerde ik het mij, maar weldra vernam ik, dat de goede man (hoe bedroefd eerst) het zich zoo sterk niet aantrok, dat het hem benadeelen kon.

Vele jaren vroeger droomde mijn Vader, dat aan huis een hooge

vierkante Apothekers flesch gebracht wierd, die hem overhandigd zijnde het opschrift droeg: op deze flesch staat geschreven, dat gij dezen avond een lijk zult wezen, of den geest zult geven, of hetzelfde in zin en substantie, maar een tweeregelig versjen makende. Hoe zeer niet de minste zwakheid hebbende van aan droomen te hechten, onthield hij zich echter dien dag van uit te gaan, en iets te doen waaruit eenig gevaar zou kunnen ontspruiten; en eerst na 24 uren tijdsverloop verhaalde hij dit. — Of hem, den dag van zijn sterven, een dergelijke flesch gebracht of voorkomen zij, weet ik niet 1). Maar genoeg hiervan.

Dat men —

Dusverre schrijvende werd ik gestoord, en nu eerst na eenige weken ziekte kan ik de pen weder opvatten, en ben dus den geheelen samenhang kwijt van hetgeen ik ten aanzien van het begonnen onderwerp eigenlijk zeggen wilde; en mijn hoofd laat niet toe dat ik 't daarmeê afmatte. maar hoeveel dubbelzinnigheden van gelijkheid van namen en andere misduidingen komen er in de oude en dagelijksche geschiedenis voor, waardoor men bedrogen wordt, en voorspellingen van valschheid beschuldigt, die echter (wel verstaan) bewaarheid gevonden worden. 't Is, dat alles beeld is in deze zinnelijke wareld, het een van het ander, en alles van hooger wareld, die 't eigenlijke bestaan is; en daarom, voor ons, in ons gebrekkig verstand en eenzijdige opvatting, bedrieglijk. Wij doen, als mijn kleine, die tegensprak, dat de chirurgijn Abel mij spreken kwam, om dat Abel door Kaïn doodgeslagen was. — Alles is noodwendig vol dubbelzinnigheden voor die de taal en de zaak niet verstaat; maar men moet dit der taal niet wijten, 't geen zijn grond in ons kwalijk opvatten heeft.

Mijn geschrift tegen dat van le Sage ten Broek (geschreven op verzoek van een godvruchtig man, met wien ik er over sprak en aan wien ik het punt bepaalde, waartoe het mij voorkwam dat men het geschil thans brengen moest) zal U tegenwoordig bekend zijn. Ik heb geen berouw het geschreven te hebben, maar ben zeer overtuigd dat het niet populair genoeg is voor het algemeen. Wat de raadselachtige wenken betreft: Men geve acht op de teekenen der tijden, en mij dunkt dat de zaak dan klaar genoeg wordt. 't Is de Universeele heerschappij die bereid wordt, en tegen Christus gericht is. daar werkt alles thans aan, en Godslasterlijk durft men Jezus naam

1) Dr. Isaäc Bilderdijk, geboren te Amsterdam, d. 7 Sept. 1720, overleed aldaar d. 5 Maart 1798.

aan het hoofd stellen, om, na een vereeniging van Kerk, van macht, over de geheele Christenheid een Hoofd te brengen, dat niet anders dan een onchristen kan zijn, en, eens gezeteld, het masker zal afwerpen, en met het ijslijkste en onontwijkbaarste Despotismus de geheele wareld tot afzweering en verloochening des Heilands dwingen zal. En o! die tijd is zoo nabij. Ik zoude U daar meer van kunnen doen zien. Van nu aan zijn alle profecijen ontdekt, voor die zich buiten de wareld kan stellen en zoo op de gebeurtenissen neêrzien.

Prof. Kemper heeft zekerlijk recht, de jammerlijke gebeurtenissen onzes tijds aan den tijdgeest of opinie toe te schrijven. Maar (vraagt gij mij) van waar die opinie; hoe die denkwijze voortaan voor te komen? etc.: Ik geloof de zaak zoo geheel duister niet te zijn. 't Is de Heidensche geest, die men van jongs aan, niet slechts bij een geleerde opvoeding, maar algemeen onder de menschen verspreid heeft en blijft verspreiden, en die alle Christelijkheid verstikt. 't Is de geest van de eeuw der zoogenaamde reden, die den mensch tot hulpmiddel, als een licht op zijn pad, gegeven is, maar — die men aan geweten en openbaring in de plaats gesteld heeft. 't Is de geest van staatkunde, aan wie alle middelen onverschillig zijn die tot een voorgesteld einde leiden. 't Is de geest des Mammons, die het geld tot doel in plaats van tot middel maakte en alle staten doet vallen. 't Is eindelijk die van hoogmoed en zelfzucht, welke alle banden verscheurt, en de ijdelheid voortbrengt, die schijn en roem voor wezendlijkheid stelt. — Wil men den geest des tijds verbeteren, zoo moest men die uitroeien, men moet vooral het onderwijs daarnaar inrichten. Eerzucht, die ongelukkig maakt, en alle kwaad teelt, waar het hart niet geheel zuiver is, uit de opvoeding verbannen; zelfvoldoening in 't hart leeren zoeken, dit tot God brengen, Jezus leeren liefhebben en aanhangen: de bedrieglijkheid van de Reden leeren kennen, en daarvan de gemoederen doordringen; de stem des gewetens opwakkeren: de zinnelijke wareld als een bloot zinnebeeld van hooger voorstellen; de ware bestemming des menschen tot Gods eer, en zijn geheele plicht tot de dankbaarheid terug brengen; de behoefte des harten naar geestelijke invloeden, doen spreken; met één woord, men moet Christenen, en geen Heidenen of filozofen, van de jeugd maken. — Ziedaar mijn gevoelen! maar is daar het nieuwe onderwijs naar ingericht? Of is het veeleer een voorthollen op den ingeslagen weg des verderfs?

En om dat dit mijn gevoelen is, om dat ik dit, bij alle onderwijs dat ik ooit aan jonge lieden gegeven heb, aangewend en be-

tracht heb, daarom juist mag ik in dit vak niet geduld worden; maar men moet mij nutteloos maken, om dat men het Rijk des Duivels opricht, en ik tegenwerk.

Ik ben niet tegen Levensbeschrijvingen; maar, hoe men er op aandringe, geloof mij dat ik de mijne niet geven kan. Ik zou in een gesprek de geschiedenis van Gods leiding met mij kunnen voordragen, maar gij gevoelt, dat dit in druk een voorwerp van bespotting zou zijn. Ik heb geene levensbeschrijving te geven, om dat ik bloot lijdelijk geleefd heb, en slechts naar het bestuur der Voorzienigheid door 't uiterlijke en innerlijke bewerkt ben geworden, om te erkennen dat ik niets ben. En wilde ik het, ik zou den duivel des hoogmoeds in 't heimelijk wierooken, die niet dan te veel in de plooien van mijn hart zit, en telkens uit komt kijken, maar dien ik, bij gebrek van hem te kunnen ontwortelen en uitdrijven, ten minste versmooren moet en geen lucht geven; ware 't dit niet, ik had voor lang reeds aangevat, eene geschiedenis der wetenschappen in mijn leeftijd te schrijven; waarin velerlei merkwaardigs zou voorkomen, dat in practicale gevolgen vruchtbaar kon zijn. — Doch taalkennis heeft mij altoos het naast aan het hart gelegen, en daarin zit de ware Logica en Zielkunde; en, na die, 't Mathematische, en onder de schoone kunsten, de Bouwkunst, die ik beweer dat men nog in het geheel niet kent. — Wil men echter eene Biografie van mij? Zij zal kort zijn, en ik voeg haar hiernevens.

„Zijt gij zestig?" is een energieke spreekwijze. Niet alleen bij de Romeinen werden die deze jaren hadden de ponte afgestoten, dat is, tot de stemming niet meer toegelaten: van ouds gaf deze ouderdom overal vrijheid van de lastposten, waaronder het beraden van stad of land vooral behoorde. Zestig jaar ouderdoms nam dus het stemrecht weg, of men telde de stem van dezulken niet (waarvan wederom de spreekwijze, in geen tel zijn) zoo wanneer zij al opkwamen. 't Is echter mooglijk, dat men bij de oude Noordelijke volken na de 60 jaar suf was. Het geweldig drinken, dat bij hen in gebruik was, moet een zeer suffenden ouderdom veroorzaakt hebben, al hield ook het sterker spiergestel de krachten langer staande dan thans.

Hebt gij mijn opstel over het magnetismus ook gelezen? Dit verschijnsel onzer dagen behoorde den menschen toch de oogen te openen; en wat doet het anders dan hen nog meer te verblinden? Wie kan tegenwoordig de uiterste inspanning van al de macht der duisternis miskennen „wetende dat zij nog een korten tijd heeft." Wel te recht zegt gij, laten wij bidden: Uw Koningrijk kome!

Doch wat zegt deze bede? Wat het geheele gebed des Heeren bij de tegenwoordig levenden? — Wat denken zij, bij dit: „Uw Koninkrijk"? Wat, bij het: „Uw naam worde geheiligd!" Zij, die den spot drijven met de christelijke stelling, die Gods verheerlijking ten doel en einde der Schepping maakt. — Wat is, „Uw wil geschiede"! bij hen, die God geen Voorzienigheid, geen wil, toeschrijven, maar hun eigen wil dienen. Wat is het: „Verlos ons van den boze," voor die geenen boze toelaten, maar zijn bestaan tegenspreken. Van het: „leid ons niet in verzoeking," spreek ik niet eens, dat toch de bijzondere Voorzienigheid insluit; Maar zelfs het bidden om „het dagelijksch brood voor heden," hoe paart zich dat met het opleggen en opstapelen van kapitalen, etc. etc. Het „vergeef ons onze schulden," zou 't eenige zijn dat men nog behouden kon, hield men het niet daarvoor, dat men geen schuld jegens God hebben kan, om dat men Hem niet misdoen kan en hij niet vertoornd worden.

Of de ouders hunne kinderen 't Onze Vader nog laten leeren of bidden, weet ik niet. Maar zoo zij het doen, bevat ik niet, hoe het zich verdraagt met de geheele opvoeding die men geeft, en al de begrippen, die daarbij ingestort worden.

Maar misschien suf ik ook, nu ik 60 jaar oud ben.

Wat de geheele verandering der Atmospheer betreft, die wij beleven, ik zie die klaar bij Joannes voorzegd; en aan dezelfde oorzaak zijn menigten van voorvallen, die thans ontzetten, toe te schrijven. Het is, naar mijn inzien, een ontzachlijk oogenblik, en ik bid God, dat Hij mij wegneme, eer het verder kome. Zijne genade behoede een ieder! Maar ijsselijkheden staan voor de deur, waarvan men zich geen denkbeeld kan maken. Het ontperst mij menig een zucht en traan. Somtijds ook wel een poëtische uitstorting. Maar gij gevoelt lichtelijk dat die niet voor het publiek zijn.

Doch ik schrijf te lang, en zal U zoo wel als mij-zelven te veel vergen, zoo ik dus voortga. Ik wenschte zoo concis te schrijven, als uw brieven geschreven zijn. Maar altijd bruische ik, en een kalme afloop schijnt in mijn gestel niet te vallen.

Nogmaals mijne hartelijke gelukwensching met alles goeds! Geniet het nog lang in een gezegenden, frisschen ouderdom, en zie meer en meer uw huis en geslacht bloeien! — Maar, gij vraagt mij nog naar mijne kinderen. Mijn Julius is op reis naar Sina, en wel te vreden, Gode zij dank, aan wien, en aan geen deugnieten van Ministers, ik hem opdrage. Dit is misschien ook raadselachtig voor die

mij, en den eerloozen V. D. H., den mignon van Mevr. de Douarière en haren medestander in de schandelijke samenzweering van 1790 met het Hof van Pruissen tegen den braven Willem den V, niet kent. Doch dit daargelaten! Mijn Lodewijk groeit braaf, is vol geest en leven, en vrij gezond, schoon teder van gestel. hij is thans 4½ jaar oud, en zei onlangs aan Mama, dat hij (zijn ligchaam dat hij met zijn hand betastte) niet sprak of dacht: „maar iemand die in hem zat, en die toch hij was, schoon hij dat lijfje niet was." Wat dunkt U van deze innige beschouwing van zijn denkvermogen, en erkentenis van de ziel als onderscheiden van 't ligchaam? — Dit kind is poëet geboren: want hij schrijft alle voorwerpen leven, gevoel, en wil toe, even als mij heugt, dat ik in mijn kindschheid deed.

Mijne vrouw groet U hartelijk. Vaarwel en groet van ons al die U waard zijn! Verblijd mij somtijds met een lettertjen schrifts. Ik beloof U, niet altijd zoo traag, noch ook zoo wijdloopig te zijn in mijn wederschrift. Geloof mij steeds met de innigste hartelijkheid en vereering, enz.

CXCI. AMSTERDAM, 17 Oct. 1816.

W. B. AAN H. W. T.

Het vers mijner Ega nog niet overgeschreven zijnde, zend ik U bij voorraad mijn verslag van den Cid, dat gij hebt doen overschrijven, terug, als 't geen gij wel het eerst noodig zult hebben, dewijl de verzen (zoo ik meen) achteraan geplaatst worden. Maar wat heeft mij het corrigeeren van dat afschrift al werk gekost, en nog vrees ik dat het niet genoegzaam verbeterd is. Met een vierde van die moeite, had ik 't zelf in 't net kunnen schrijven. — Alle penfeilen van verhaasting, alle verkortingen, cijferletters voor getalwoorden, etc. etc., heeft de overschrijver precies behouden, en daarbij dan verder alles met den tegenwoordigen onzin van terug, dezelfde, natevolgen, staan, sint, en dan weêr huif etc. etc. vervuld. Zoodat men voor wareldSPIL, wareld s-PIL, voor KoningSTAF, konings-TAF, voor krijgspeer, krijgs-PEER, en voor levens-LANG, leven-SLANG krijgt. Hoe is het toch mooglijk, dat men in zoo weinige jaren zijn moedertaal zoo geheel vergeten kan! — Maar het Nut van 't Algemeen is werkzaam geweest, dat voelt en tast men in alles, en geen wonder derhalve, dat de Natie tot ossen en

varkens geworden is. — Van dat vervloekte apostrofeeren van er ('er) spreek ik niet eens.

Dat alles liet ik nog gaan, ware 't niet vol van andere onzinnen door willekeurig in de Dialogue mijne dwarsstreepen (—) weg te laten, en elders die in te lassen: waardoor hetgeen de een zegt, met de woorden des anderen verward wordt. — Nog ook van het samenvoegen van onderscheidene of in tweeën splitsen van eene eenige paragraaf. — Veelmin, van het niet onderscheiden der plaatsen waar eenig wit tusschen beide moet, en door mij geteekend was. dit is vergeeflijker om dat men mijn teekens niet schijnt verstaan te hebben.

Ik heb dan (zoo veel ik kon) alles veranderd, maar het ziet er nu schandelijk uit, en of het meer leesbaar zal zijn dan mijn eerste kladschrift, weet ik niet.

Tot naricht dient nu dat ik overal waar een nieuwe § beginnen moet, de dubbele streep heb aangewezen als hierboven het woord: Tot etc. Waar deze niet staat, moet geen § beginnen, maar alles doorgaan. doch, met inachtneming der streepen achter de puncta (—), voor welke de kopiïst dikwijls geen plaats had overgelaten, en die dus somtijds zeer bekrompen, te klein, en scheef of krom zijn, maar niet te min in acht genomen moeten worden.

Waar een regel wit moet zijn, heb ik 't aangeteekend, uitdrukkelijk.

Tusschen de Jornadas moet een teeken van afscheiding zijn, * * * gemerkt. De aanteekeningen aan den voet der blz. zijn kenbaar aan 't teeken dat zij vooraan hebben en ook in den text staat (*).

Maar zal het stuk niet te groot zijn? Ik vrees het. En afbreken of splijten om het in twee Nummers te zetten, gaat niet aan.

Ik heb het stuk van Pestalozzi gelezen en vol waarheid en innig schoon gevonden. Dat V. het niet begrijpt, begrijp ik zeer klaar. — Lieden die de procreatie als een kwaad aanmerken, en Gods eerst, oudst, en twee maal herhaald bevel zoo weinig achten, dat zij er met hun Policiebegrippen tegen aan durven druischen; — Lieden, die meenen, dat menschen ooit te veel, ooit tot last kunnen of mogen zijn; en die daar Gods Engelen zich verheugen, het hoofd schudden of jammeren; zulke lieden kunnen geen waarheid meer begrijpen; maar alleen calculeeren, en verr' van ons, al wie met hun instemt! — O dat Manicheïsmus! — O dat vale paard met den dood daarop en de aardappelen en Rumfordsche soep aan zijn zij' hangende, en de koepokstof om den muil! 't Heeft nu ten minste

370 jaar gereden, maar zal haast aan het einde zijn. Och, dat het daar ware!

Doch wat bedroeve ik mij! men heeft het verdiend, en volhardt, gruwel op gruwel te hoopen, en het is alles Antichristisch en Antitheistisch. God-alleen kent de zijnen. — Stappen wij hier van af.

Een wonderlijke schrijffeil in het afschrift: „Breng uw mond aan den kaak, waarvan gij de oneer hebt weggenomen." Dat is van den schandpaal waaraan, of 't schavot waarop een misdadige ten toon staat. Het is dus met andere woorden gezegd: Loop, en zoen de galg! Dit heeft Diego zekerlijk niet gemeend. Hij heeft de kaak gezegd. Ik had geschreven: deze kaak. — Onze grootouders moesten eens opstaan! En hoe zal het er in eenige jaren uitzien, met zooveel nieuwe taal-Professoren, die geen van allen beter weten!

Ik ben en blijf zeer ziek, en gebruik noch voedzel noch drinken. want alle vocht staat in ziekte mij tegen. Mijn hoofd wordt steeds zwakker en aandoenlijker. De aderlatingen doen mij ook het nut niet meer dat zij plachten. De onrust rondom mij neemt dagelijks toe. Het is hier, waar ik woon, zekerlijk wel het stilst gedeelte der stad, en echter van wege het straatgeraas (van woeligheid der buren spreek ik niet eens) niet uit te houden. En hoe koom ik hier van daan?

Gij stelt dan voor mij eenig belang in die *f* 700, van het Secretariaat? — Even of geld iets, zonder den zegen, ware. — Neen, waarlijk, het zit in het meer of minder niet, maar in den zegen van God, dat men genoeg heeft. Bij dit geld is geen zegen; maar vloek; 't kan niet anders, ik voorzag het; en ik ben er dit jaar op nieuw weêr mede te grond gegaan, gelijk ik voorspelde. Zonder dat zou ik rijker, dat is, minder terug zijn. — Raadselachtig is dit voor de tegenwoordige calculateurs, maar klaar voor die gevoelt, en niet cijfert, Ook houde ik het daarvoor dat men Luc. XVI: 9 niet ἐκ τοῦ μαμωνᾶ maar ἐκτὸς τοῦ — lezen moet. — Maar alles loopt mij verward door het hoofd, zoo ijle ik.

Mijne vrouw heeft een vers ter gelegenheid van den tocht tegen Algiers gemaakt, 't geen mij wel voldoet. Zij zendt U dit, of gij het, om de opportunitas als Statius zegt, cujus maxima, sæpe unica, est gratia, ook verkiezen mocht voor het groote, dat zij U toedacht. Is het U te klein, zoo kan men er nog wel een ander klein stukjen bij doen.

Hierbij nog een paar papiertjens, die ik U reeds vroeger wilde

zonden, maar de gelegenheden waarvoor ik ze schreef, mislukten.

Van het andere stuk van den Cid (het tweede deel genoemd), heb ik ook een uitvoerig verslag geschreven. Dit bevat eenige zeer schoone brokken.

Wees hartelijk met al wat U waard is, van ons gegroet, en geloof mij enz.

CXCII. LEIDEN, 26 Nov. 1816.

H. W. T. AAN W. B.

Eene maand is wederom in den trein mijner dagelijksche bezigheden en afleidingen voorbijgegaan als eene week; en nog heb ik U niet bedankt voor uwe bezending van October. In dien tijd is mijn Broeder, thans Pred. te Dordrecht, eenige dagen hier geweest: hij had vast voorgenomen om, te Amsterdam passerende, bij U aan te gaan: hetgeen ik hem ook nog uitdrukkelijk verzocht had, om U te verzoeken om twee stukjes welke gij mij vermeld hadt: uw opstel over de zeven fiolen bij Joannes en uwe uitboezeming over het Vorstenverbond; welke gij zelf toch wilde dat mijn Vader ook las, niet min dan uw brief aan den Koning. Doch mijn Broeders reis van Harlingen bracht hem zoo laat te Amsterdam, dat hij zich haasten moest om nog 's avonds hier te kunnen zijn; en met vrouw, kind en meid bezwaard zijnde, was hem veel hier aan gelegen. Hij zendt U door mij de hartelijke uitdrukking van zijnen spijt, doch hoopt op eene spoedige gelegenheid. Mijn Vader zendt zijne dankzegging voor uw gewigtigen brief, welken hij haast hoopt te beantwoorden, en voor uwe levensbeschrijving, (welke hem voorkomt voor de drukpers in het net geschreven te zijn. Is dat voor de Mnemosyne?) en zijn verzoek om uwe beide opstellen. Uwe Missive aan den Koning heeft hij met het zelfde gevoel gelezen, als ik.

Ik ben verlegen en beschaamd over de moeite, welke mijn kopiïst U gebaard heeft: de man meende zich zoo verdienstelijk gemaakt te hebben met het debrouilleren van 't H. S., maar heeft zeker daardoor woord voor woord overgebragt, zonder op den zin, of de afdeeling en doorsnijding behoorlijk te letten. Ik zal trachten hem in 't vervolg beter te doen opletten, en bij den druk uwe aanwijzingen in acht te nemen; of misschien U zelf verzoeken eene proef te willen nazien. Ik geloof niet, dat het stuk te groot is, voor 't 3e deel der Mnemos. en wij wilden zeer gaarn het beloofde vervolg in 't 4e deel, zoo gij 't ons vergunt, opnemen.

Mevrouw B. behoeft de moeite niet te nemen van haar gedicht tegen de savante vrouwen zelve af te schrijven, indien zij zich wagen wil aan den zelfden kopiïst die ook alle hare vorige, en hoewel niet zonder soms grove feilen, echter, daar de hand duidelijker was, niet zoo slecht als dit uw prosa heeft afgeschreven. Wij hadden gaarn dat beloofde gedicht, ofschoon HEd. vreesde dat het misschien voor 't 3e stuk te groot zou wezen; maar dit deel zelf zal wel zoo groot worden als 't 1e, daar 't zoo lang opgehouden wordt, waarvan de schuld nu aan Blussé is, die ons weken naar eene proef deed wachten. Het gedicht op de Victorie over Algiers hebben wij dankbaar ontvangen, en zullen 't zeker plaatsen.

Uw brief aan den Koning ontvangt gij hiernevens terug: ik heb U reeds te voren daarover geschreven. Voorts 1. uwe pro memorie over een taalkundig weekblad. Dat ik dit aangenaam en belangrijk zou vinden en met al mijn hart wenschte te bevorderen, behoef ik U niet te zeggen: en het zou mij gemakkelijker gaan, nu 't schijnt, dat van uw verhuizen naar Leiden (helaas!) niets worden kan: anders was 't wat heel erg à la barbe van Siegenbeek geweest. Eenigen, b. v. Kemper, hadden zich ook al reeds gereed betoont, om 't plan door inteekening te ondersteunen, maar men maakte mij de aanmerking, of gij bedoelde: „de eerste 200 Nos." als eene reeks van vier jaar, om den uitgever zoo lang te guarandeeren voor zijne schade; of de eerste 200 Nos.: zoodat men hem guarandeerde een debiet van ten minste 200 Exemplaren. 2. dat men misschien eene inteekening kon openen door 't heele land, bij wijze van gewoon prospectus (over welks inrigting nader). 3. Hoe gij U verbinden kondt een weekblad te leveren en wekelijks (en wel tijdig) een vel druks gereed te hebben? Zou die band U niet spoedig knellen en daarmeê de onderneming zich verwarren? 4. Zoudt gij uw tijd en moeite voor niet geven? op 't onzekere, of het debiet, na de kosten gedekt en dus ook de inteekening onnoodig gemaakt te hebben, winst overliet, in plaats van schade, waarvoor gij bezorgd waart? of welke conditie anders? Hierop, s. v. pl. een woord oplossing, inmiddels geloof ik dat Van Dijk of zijn Redacteur gaarn maandelijks voor 't Mengelw. van 't Magazijn een vel druks van zulken inhoud van U ontvangen en met 18 à 20 gulden honoreeren zou.

Indien gij bepaald blijft om het gedeelte van uw Heldendicht in druk te geven — (mits daarmede de hoop niet verloren ga, om U aan 't vervolg te zien werken) moet ik U eenig schrift daarover verzoeken, 't welk ik aan een Boekhandel, b. v. Blussé te Dordt

kon voorleggen — nopens grootte, wijze van uitvoering, conditien enz. Ik heb dit noodig voor den Boekverkooper, en vrage 't daarvoor alleen — doch ik mogt het ook vragen om mijnentwil, opdat het mij niet weer ga, als met Doll, met wien ik op uw mondeling verlof een arrangement gemaakt, en, naar ik meende, mij wondervol uitgesloofd hebbende, mij thans gedesavoueerd zie door U, ten gevolge van een misnoegen tegen hem, 't welk, indien 't ook geheel billijk is, toch het publiek niet behoorde te berooven van uw werk, 't geen gij lang aan hetzelve had toegedacht.

2. Er komt bij, dat gij met het niet verschijnen van dat werk U dekt, wegens het niet leveren der geschiedenis der Nederduitsche taal, waartoe men zich voor U geëngageerd had: voorbarig en zonder uwe volmagt: credo: maar toch optima fide et spe: en ik geloof, dat men U althans eene ratihabitio tacita zou kunnen bewijzen.

Voorts ontvangt gij (door Kemper, die mij gelukkig de gelegenheid weer opent, die door de spoedig ingevallen vorst gestremd was) 3. een Boheemsch Nieuw Testamentje, Psalter, en Jes. Syrach van de Bijbeldrukkerij te Halle: als eene kleine gedachtenis van mijne Duitsche reis van dezen zomer: en 4. ter visie en lecture (si tanti) een Hoogduitsch werk waarin mij eenige nieuwe en zonderlinge denkbeelden voorkomen:— doch ik moet U verzoeken dit zoo lang onopengesneden te lezen, tot gij mij adviseert om het te koopen: daar ik 't anders nog kan teruggeven.

Nog 5. een stukjen over de Kleefsche Order van de Zwaan dat ik te Göttingen gevonden heb. Pestalozzi was mij door Vollenhoven ter lezing aangeboden, denzelfden dag, toen ik dat boek bij U liet: ik heb dus gehoopt hetzelve mede bij uw brief te ontvangen. Mag ik verzoeken, dat gij, zoo mogelijk, het in deze week bij V. Dijk zendt met hetgeen gij verder van mij hebt en niet langer begeert te houden.

D'Acosta heeft een voortreffelijk examen over het Rom. Regt gedaan, en doet U in alle opzigten eere aan: nader over hem, bij de wintervacantie: thans moet ik afbreken, enz.

CXCIII. LEIDEN, 30 Dec. 1816.

H. W. T. AAN W. B.

D'Acosta is vertrokken zonder mij bepaald te waarschuwen en heeft mij daardoor beroofd van 't genoegen van U te zeggen welk een allerliefst, accuraat en toch modest examen in jure Rom. hij

onlangs hier afgelegd heeft — of heb ik misschien dat evenwel reeds gemeld: — Doch ik had aan U ook eene vraag en een verzoek betreffende de Mnemosyne, waarvan nu zes vel van 't 3e D. gedrukt zijn en uwe Verhand. over Corneilles Cid aan de beurt ligt. Gij hebt mij, toen ik laatst het genoegen had U te zien, getoond, dat gij gaarn eenige meerdere exemplaren van uwe daar gedrukte werkjes wilde hebben, dan in het eene presentexemplaar van 't werk. Ik heb daarover geschreven, doch 't antwoord is: dat voor aparte afdrukken ook apart betaald moet worden: daar ik nu, voor 't geen gij de goedheid hebt aan die verzameling te leveren, geen honorarium behoude, gaat dit U meer, dan mij aan: en de vraag is: wilt gij berusten in den vorigen voet, of meer papier ontvangen en minder geld?

Mijn verzoek is dit: of gij deze drie kleine gedichten van mijn Broeder, van zijne vroegere jaren, eens wilt nazien en keuren, of ze verdienen in de Mnemos. opgenomen te worden? en dan ook met de pen in de hand ze nog eens overzien.

Men heeft mij onlangs verteld, dat er nog iets over de Nederlandsche geschiedenis, volgens 't prospectus van 1810, van U zou te hopen zijn? Ik durf 't niet gelooven, eer gij zelf het mij bevestigt. Hebt gij D'Acosta of anderen geene lessen van geschiedenis onzes Vaderlands gegeven?

Ik ben met de mijnen door Gods goedheid wel, en verlang iets van U te vernemen: Omnia fausta met het nieuwe jaar! hoe is deszelfs horoscoop? — Voor mij zal 't heilrijk zijn als het mij bevestigt in uwe vriendschap en goedheid: ita me amare pergas etc.

CXCIV. AMSTERDAM, 20 Jan. 1817.

W. B. AAN H. W. T.

Wat betreft het punt van de losse afdrukjens mijner stukjens 1). Ik heb daarover gewaagd, niet omdat ik nu (daar ik niets schier van mijn werk bezit, maar voorlang reeds alles heb moeten overgeven) daar belang in stel, maar omdat het, zoolang ik leef, altijd en overal in gebruik is geweest; doch belieft het den boekverkooper, daarop te zien, het is mij wel en mij een bloote waarschouwing van mij met dien geldschrokker niet meer middelijk of onmiddelijk af te geven, om geen deel aan den vloek te nemen die den zulken aan-

1) In de Mnemosyne. Zie boven.

kleeft. Weg met hun! Hij is mij desgelijks nog een exempl. van het IIe stuk schuldig, zoodat noch ik, noch mijne vrouw daar een van bezitten, maar ook dat zij met hem ten verderve! En geheel het honorair bovendien, waar toch, uit zulke handen gevloeid, geen zegen bij zijn kon. Wilt ge, geef het den armen!

Over alles nader, indien ik iets beter word. — Wat de horoscoop van dit jaar betreft na welken gij mij vraagt. Denklijk nietig ten goede, voorbereidende ten kwade. maar wee roept het volgende (1818) ons reeds ten gemoete! — God zij met ons, en verkorte de dagen! Het driewerf kwaad zit in alle de kenteekenen, alle de affectien, van dat tijdvak.

Vaarwel, wees hartlijk gegroet met de uwen, van uwen veel lijdenden, onbeschrijflijk lijdenden, en in allen deele lijdenden vriend, enz.

CXCV. LEIDEN, 29 Jan. 1817.

H. W. T. AAN W. B.

Met hartelijk leedwezen vernam ik uit den uwen van d. 20e dezer, uwe voortdurende en toenemende ongesteldheid: ik vreesde reeds dat er zulk eene reden was, waarom ik zoo lang van eenig schrijven van UWE. verstoken bleef, want D'Acosta had mij uwe goede intentie gezegd en was verwonderd, dat gij daaraan nog niet voldaan hadt; en eene passage uit uw brief over 't aspect van dit en helaas! 't volgende jaar toont mij dat mijne brieven nog bij U in gedachtenis waren.

Mag ik UWE. nu vergen deze proef te willen nazien en onder kruisband met ½ st. gefrankeerd (om mij 6 st. port uit te winnen) aan mij terug te zenden, zoo mogelijk morgen. — Ik had last gegeven om 't onderscheid tusschen y en ij in 't oog te houden, en zie dat daaraan taliter qualiter voldaan is, doch niet zonder vele afwijkingen.

Ik neem de vrijheid UWE. de eerste proef te zenden, gelijk ik die ontvang, 1° om niet misschien verkeerde correctiën te doen, 2° om mijne geheele zorg voor de revisie te bewaren, alwaar ik dan tevens op uwe correctie kan acht geven.

Eilieve, herinner U eens wel, of gij (of Mevrouw) geheel geen exemplaar van 't 2e stuk der Mnemosyne hebt of gehad hebt? de fout zou aan mij liggen, want Blussé zendt de exemplaren aan mij en ik distribueer ze: maar even hierom is 't mij onbegrijpelijk: ook heb ik van dat stuk geen overgehouden, gelijk anders 't geval

moest zijn: doch zoo gij 't mist, zal ik het gaarn en terstond herstellen.

Niet geheel billijk, als ik 't zeggen mag, is ook uw uitval op Blussé, over de aparte afdrukjes. Pacta dant legem contractui. Bij 't maken van 't accoord heb ik getracht dit te bedingen, doch niet kunnen verkrijgen dan ten mijnen koste, en daarin berust. Nu kan ik 't van hem evenmin vergen, als arbitrair 't honorarium opslaan dat op één uitkwam. Ten mijnen koste kan ik ze wel bezorgen, en doe dit nog met voordeel, als ik geen honorarium uitkeer; maar als ik dit doe, en men dan aparte afdrukken wil, wordt natuurlijk 't saldo van 't honorarium zooveel minder. Ik hoop dat deze opheldering U voldoen zal. Met aanbeveling in uwe goedheid en hartelijken groet enz.

CXCVI. AMST., 28 Februarij 1817.

W. B. AAN H. W. T.

. . . . Hierbij ook drie versjens van uwen geestrijken Heer broeder. het Lijkversjen is lief, het Verjaarvers kunstelt wat te veel, en draait zijn hoofddenkbeeld te veel om en weerom, feil der 17e eeuw, die nu wat weerom schijnt te komen, en een excès is van een goede hoedanigheid. maar de Lentewandeling? Deze is overheerlijk schoon en ademt een zekere oorspronkelijkheid zelfs in de algemeenste ideeën, die den waren dichter kenmerkt 1). Het kon vol taalfeilen zijn en van kunstgebreken wemelen, en zou nog uitmuntend blijven! Maar het is zeer zuiver en glad, en in allen opzichte schoon. Zie hier weinige aanmerkingen, die gij (het goedvindende) hem mede moogt deelen, maar met welke te willen verhelpen ik hem bidde toch niet stijf of gedwongen te maken het geen nu vloeiend en glad is.

Coupl. 3, reg. 6. liever had ik den adem Gods het hart DOOR dan OMZwevende, en de regel is niet zoo gesteven als ik wenschte; hetgeen de drie monosylben doen, waar het meê aanvangt. ook houdt de m van omzweeft, wat te veel op. de r van door zou er meer vlucht aan geven.

Coupl. 6. heeft geen rijm in de sleepende verzen. In een drierijm kan tweemaal dezelfde klank geduld worden, maar één ten minste moet verschillen.

---

1) Gedrukt Mnemosyne, III. 319.

Coupl. 7. BLOEM en ROZENkrans. tautologie van denkbeeld.
— 8. 't Doode rupsjen niet, maar het jonge, nog in 't ei besloten, ontwaakt en leeft op. Het martelt het kopjen niet, maar schudt en wringt het, onpijnlijk, en dartlend in 't genot des eerstgeproefden levens.

Het raakt niet aan het vliegen, dan na in 't najaar (nisi fallor) of ten minste niet dan na in een pop veranderd te zijn geweest, en den schel door te breken.

Of verstaat men die pop, dan bedriegt de uitdrukking. En 't moest het slapend (of, des noods, dood) popjen zijn. op diens wringen om uit de schel te breken zou 't woord martelen ook beter slaan, mits het ware, zich wringen en martelen. En dus denk ik het zoo gemeend te zijn. maar heeft men dit in den aanvang der Lente? Ik lees ook in 't laatste couplet van vlinder. Ik weet daarvan, maar mij dunkt dat die niet voor den zomer en vooral in 't najaar vliegen, bevruchten, en dan ook sterven na 't eierleggen.

— 10. dauwt het van — wier vlam niet dooft. Vlammen kan men zich voorstellen te regenen. maar 't geen vlamt, daauwt niet. gloed zou draaglijker zijn.

Laatste coupl. v. 3, het me verlamt het vers. maar het kon een regel hooger, achter blikker gesteld worden, waar het ook naar de ware Hollandsche syntaxis behoort.

— v. 5. Zonneglansend, is dat zonnen glanst, 't geen ik niet versta, beter ware zonneglansig als met zonneglans; maar waarom niet liever glanzend, blinkend, zonnegoud, of in gouden zonneglans verjongen? — Tantum!

. . . . . Wat mijn Heldendicht betreft. copieeren doe ik 't niet. en ik wil ook mijn werk aan geen Boekverkooper te zien geven. Zoo laag ben ik nooit gevallen.

Wat het weekblad aangaat. Gij zoudt met mij de aanteekeningen die ik heb liggen eens moeten doorloopen, en dan zouden wij voor een dubbelen jaargang daaruit zoeken, wat tevens amusant en interessant mocht zijn. En dan kondt gij dit op willende nemen, het bekend of onbekend, maar als derde persoon uitgeven. — maar ik waarschouw des vooraf, dezelfde Clique, wier machinatien den tweeden druk van de geslachten na zes jaren door hare kunstenarij heeft verijdeld, en de inteekening daarop, die vol was, te loor gesteld, zal ook dit in den opgang fnuiken, zoo men niet zeker voor de kosten en vast bepaald is (zonder acht te slaan op het wekelijksch debiet of

niet) om het aan te houden, den voorgestelden tijd uit, als een blijvend werk, dat zijn nut en waarde houdt.

Wat dien herdruk der Geslachten betreft. Ik heb reeds gemeld, dat de staat der wetenschap in die zes jaren zoodanig veranderd is, dat ik het zoo niet uitgeven kan, als het toen was. — Een derde zou 't kunnen doen, als bezitter van een werk, toen ter perse gereed, doch door 't ongeluk der tijden onderdrukt, en ik zou er dan een aanhangsel of nieuwe bijvoegsels bij kunnen maken, die sommige punten wat dieper illustreerden en uithaalden, ter correctie van de onderstellingen die ik toen, als algemeen aangenomen, kon laten gelden, maar nu desadvoueeren moet, omdat men ook elders dieper begint te zien.

Kunt ge dit goed vinden?

Wat de Geschiedenis der Holl. taal betreft, ik spreek de ratihabitio, 't zij tacita, 't zij expressa, niet tegen. maar zij wierd mij gevraagd omdat er geen was, en in die onderstelling.

En als ik aan 't werk zou gaan verschijnt die van IJpey in 't licht, die men wel zeer fraai vindt en met alle macht roemt en kruit. Nu moet de mijne, schrijf ik ze, een doorgaand twistschrift worden, en aanhoudend mijne ziel ontrusten, en dan, bij uitwerksel, mij nog al meer vijandschap op den hals halen. — Ligt dit in de bona fides? — Kan dit een contract meêbrengen?

Spreek mij, bid ik U, niet meer van Amsterdam. Ik kan in dit helsche gruwelnest niet meer duren. Kan ik geen huis in Leyden huren, zoo zoek ik er een kamer. Hier laat men mij niet toe te werken, en de lucht is vergiftigd voor lichaam en ziel. Doch hier nader van. 't Blijve vooreerst nog onder ons.

Ik hoor thands van tijd tot tijd met lof van het Magazijn bij Van Dijk gewagen. Dit doet mij plaisier. Kunt gij mij ook den naam van den eigenlijken Redacteur vertrouwen?

Heeft uw Heer Vader ook de droomen kunnen verklaren, die ik in mijn vorigen aan zijn HGel. mededeelde, en mij betroffen?

Mijne vrouw heeft voor eenige dagen een allerschoonst vers gemaakt op het Portrait, in genere beschouwt. Zij heeft een ontzachlijke vlucht genomen, daar ik als tegen op zie, zij rijst nog sterker, durf ik zeggen, dan ik afdale. — Zij en D'Acosta moeten mijn school voortzetten. ik weet er geen meer, die dat characteristic uitdrukken, waarin ik de ware Poëzy stelle. Maar wat zal het baten, daar de taal genoegzaam weg is, en in weinig jaren louter wanspraak zal zijn!

Meer niet voor dit oogenblik dan onzen hartengroet, dien gij deelt met al wat U behoort. Vale!

De Pestalozzi is hier bij. — Maar ik hou nog een fransch Systema van 't Hemelstelsel, dat zeer interessant is; een gants nieuw inzicht van de tourbillons van Descartes opleverende. Doch gij zult wel aangeteekend hebben, wat ik van U onder mij heb.

Sedert uw vertrek heb ik een vaers aan de Moedermaagd gemaakt 1). Warm is het en zonderling. maar de versificatie begint hare spontaneïteit zoo te verliezen, en dat gevoelt zich zoo dra.

CXCVII. AMSTERDAM, 23 Maart 1817.

W. B. AAN H. W. T.

Hartelijk dank voor Uwe vaardige terugzending van mijn HS., waar ik zeer onverwacht verlegen om wierd! — Maar ben ik betooverd, is alles droom geworden, of ben ik ten eenenmaal alle geheugen en alle kracht van herinnering kwijt? Heb ik U niet in het laatst van Februarij een pak boeken gezonden, waaronder den Pestalozzi en den Savigni, (die ik begrepen had dat meest dringende waren) en daarbij een uitvoerigen brief geschreven; den eersten dien ik na mijn hevigst lijden op het papier bracht? Dit staat mij (alhoewel flaauwtjens, gelijk in mijn zwak hoofd niet anders zijn kan, echter vrij distinct) voor, en bij onderzoek levert mijn kamer, en geheel het huis, ook die boeken niet op. Zou Van Dijk, aan wien ik het pak zond, het zoo maar onder zich hebben gehouden? vergeten? — Ik bevat het niet. — Op alle die punten echter, waarover gij mij in uw lief hartelijk schrijven van gisteren aanspreekt, meen ik opzettelijk geantwoord te hebben. — Het spreekt van zelfs dat ik bij V. Dijk onderzoek zal laten doen, zoodra mij iemand voorkoomt dien ik derwaarts kan zenden, want sedert ik het Instituut vaarwel zeide, heb ik niemand tot mijn dienst, en uitgaan kan ik nog niet. Ik heb het in de vorige week beproefd met een bezoek in de buurt, maar dat mij zeer kwalijk is opgebroken en veel terug gezet heeft. — Wat mijn briefschrijven betreft. aan U was mijn eerste, en aan da Costa bestond het bloot in eene explicatie van de L. 10 ff. de usufr. accr. die hij mij vroeg; aan François was het een waarlijk afgeperst andwoord. Ziedaar mijne geheele korrespondentie sedert November.

---

1) Zie Nieuwe Uitspruitsels, bl. 25, (Kompl. Dichtw. D. V. bl. 143).

Zoo bij de allegatie daarvan in den uwen eenig verwijt steekt, ik geloof het niet verdiend en uit den weg geruimd te hebben. — Ik ben en blijf zeer slap en aandoenlijk, maar de eigenlijke paroxysmus van mijn kwaal schijnt doorgeworsteld te zijn, met achterlating evenwel (als natuurlijk is) van zijne uitwerkselen in een zoo afgefolterd lichaamsgestel. — Hij is weêr met de gewone Crisis gescheiden, stroomen van verzen en, als altijd, in de zelfde opvolging, van badinage en hooge ernst. Inzonderheid zijn mij drie zeer aanmerkelijke stukken ontvallen: aan de Moedermaagd; de Dieren 1) (die ik op een gantsch vreemde wijze beschouw); en aan de Maan 2). Kleineren tel ik niet.

Dat mijn vers van 't Vergaan 3) U en uwen Heer Vader en broeder voldaan heeft, doet mij een zeer uitnemend genoegen. Daar is er zoo weinig, die mij verstaan kunnen, of de identiteit van poëzy met godsdienst en waarachtige filozofy inzien! — Het zal mij aangenaam zijn U in de paaschweek hier te zien. — Op den 10den April moet ik in de Hollandsche Maatschappij lezen, — wilt gij dit bijwonen? — Denk echter niet dat gij daar veel bijzonders van mij hooren zult: want ik blijf de Evangelische les gedachtig. — Ook moet men wel ad captum auditorum spreken, zoo men niet meer kwaad dan goed wil stichten.

Zoo het U bijzonder genoegen doet, wil ik het afschrift van mijn 2e stukjen over den Cid wel nazien, anders bevalt mij uw voorstel van het klad te houden tot na den afdruk vrij beter. Ik laat het dus aan U geheel en volkomen.

Ik vorm uitzichten om te Leyden te komen wonen. Een veertien dagen zal het beslissen. — Zoudt gij intusschen ook eens voor mij om willen zien naar een huis, *f* 150 kan ik verwonen. Ten uiterste *f* 200, maar volstrekt niet meer. — Laat het echter nog onder ons blijven. — Hier vertelt men zich, dat ik reeds voor Nieuwjaar in Leyden gehuurd heb, en is er zeer kwaad over. Zeker is het, dat zoo ik nog eenigzins bekomen kan, deze Amsterdamsche van dag tot dag meer en meer verpestend modderwaassemige lucht ontweken moet worden, die genoegzaam de Brunswijksche gelijk is geworden.

Van mijn Zoon Julius heb ik uit Noorwegen, waar hij door de stormen heengedreven is, blijde tijdingen (*); en van hier weder nieu-

1) Uitgekomen te Amst. in 1817 (Kompl. Dichtw. D. X. bl. 396).
2) Nieuwe Uitspruitsels, bl. 48 (Kompl. Dichtw. D. XIII. bl. 217).
3) Wit en Rood, D. I. bl. 25 (Kompl. Dichtw. D. V. bl. 112).

we proeven van kwaadaardigheid jegens hem en mij. — Gij herinnert U mijn Verjaarvers aan mijne vrouw in 1814? 1).

Ik heb schrijvens van Prof. Lulofs uit Groningen gekregen, met een Distelkransjen voor zijn fraai Mennist-Sociniaansche beoordeeling in dat fraaie weekblad van dien IJntema. — Waarom mishandelt men dien man? — Hij is zeer tevreden over het Magazijn, dit doet mij plaisir. — Gij weet, wat mij wederhoudt, om in dit maandwerk deel te nemen; en, waarlijk het spijt mij.

Mijne vrouw maakt geweldige vorderingen in de Poëzy. — Dezer dagen heeft zij mij weêr op stukken onthaald, waar ik verbaasd van sta.

Maar genoeg!

Wees hartelijk gegroet, ook van mijne Egade, met alle uwe betrekkingen en verzeker inzonderheid den ouden Heer van mijne deelneming in zijne gelukkige intrede van zijn 77e jaar, met toebede van alle tijdelijk en eeuwig heil, beveel mij ook aan Zijn H.Gel. en geloof mij steeds enz.

NB. Het sneû der Groningers is ons snode, slim.

(*) Eer deze nog afgesloten is, krijgen wij een brief van hem uit Zee, ten westen Texel, waar zij nu wederom naar het Kanaal gaan stevenen. Alles wel! Deo gratias.

CXCVIII. LEIDEN, 27 Maart 1817.

H. W. T. AAN W. B.

Slechts weinige woorden, daar Da Costa vertrekt en ik zelf morgen met mijne vrouw en een kind voor de geheele Paaschvacantie uit de stad ga en nog veel te beredderen heb. — Ik weet niet of ik hopen moet, dat uw meenen, van mij, na mijn bezoek bij U, breed geschreven en boeken toegezonden te hebben, droom of wezenlijkheid is. — In 't laatste geval hadt gij 't uwe gedaan en behoefde 't niet meer te doen. — Doch ik zou dan bekommerd zijn over 't lot der boeken en des briefs, die ik beide even ongaarne wilde missen. Want zeker is 't, dat ik wel, met het begin van Maart het gewone Nr. van 't Magazijn door V. Dijk, maar niets van 't geen gij meldt, ontvangen heb, en ik kan niet denken, dat hij 't zou heb-

1) Dit dichtstuk verscheen eerst in 't licht na Bilderdijks dood, in de Nalezingen, D. II. bl. 50 (Kompl. Dichtw. D. XI. bl. 141).

ben laten liggen. Ik heb er hem terstond over geschreven en ernstig aangemaand, om onderzoek te doen — en U nogmaals aan te zoeken voor het Magazijn, en liever ieder ander, met wien gij niet kondt te zamen werken, te congedieeren.

Alleraangenaamst was mij de hoop, die gij op nieuw gaaft van misschien nog hier te komen wonen. Maar zou dat reeds tegen Mei zijn? Dan wierd het nu reeds tijd om bepaaldelijk naar een huis om te zien, hetgeen ik op uw schrijven slechts zeer in vago kan doen. Er zijn hier overal eene menigte ledig, die U, met een klein gezin, dunkt mij, groot genoeg zouden zijn: maar voor de huur die gij bepaalt komt men wat verre af te lande, b. v. de Heeregracht of Hoogewoerd, want de stand kost hier ook al geld: en 't is eene lastige en gevaarlijke commissie, een huis voor een ander te huren; 't best was dan misschien, dat gij met Mevrouw of, zoo dit U te moeijelijk viel, Mevrouw alleen (met haar Zoon, zoo ze wil, dit verstaat zich) tegen dat wij weer hier zijn, eens over, en een paar dagen bij ons kwam, om zelf te zien, en schikkingen te maken.

Het spijt mij ook daarvoor, dat ik nu juist veertien dagen uitga, en niet te Amsterdam kan komen, de eerste week gaan wij te Beusichem bij een zwager, de tweede week te Dordt bij mijn Broeder. Ik bid U, zoo veel mogelijk van uwe en hare jongste gedichten aan Da Costa mede te geven (of zelve mede te brengen) om er ook ons op te vergasten — en had ook gaarne uitlegging van uw apokalyptisch zegel. — Enz.

CXCIX. AMSTERDAM, 14 April 1817.

W. B. AAN H. W. T.

Ik hoop dat de bezending van Februarij ll. U eindlijk ter hand gekomen zal zijn. — maar eigenlijk dient deze om U (doch bij voorraad, nog onder geheimhouding) mede te deelen dat ik beslist heb, met 1°. May te Leyden te komen, indien gij mij nu eene convena-

ble woning op de Heerengracht (des noods: Oude vest, of Rhijn, al waar Gij het voegelijk mogt oordeelen) vinden kunt. voor de Heerengracht heb ik altijd veel trek gehad, echter is mij de plaats wel, waar 't ook zij, mits niet al te woelig, als 't b. v. op Hoogewoerd of Noordeind zijn zou. mijn prijs kent gij, die dit jaar, niet hooger dan *f* 200 bedragen mag. Ik geef U volkomen macht, voor mij te huren, maakt gij daar zwarigheid in, zoo weet ik niets anders daarop, dan dat ik na het midden der aankomende week zelf tot U overkom (vroeger kan het zich niet schikken) om datgene waarover gij in gesprek zult zijn getreden te zien. — Ik heb noodig een spreekkamertjen, een huishoudkamer, een studeer- of boekenkamer, een slaap- of kinderkamer, en mijne vrouw zegt, ook een keuken. — Tuin of dergelijke verlang ik niet.

Ontfang onzen hartelijken groet met al wat tot U behoort of betrekking heeft. Ik wacht Uw bericht of voorslag binnen eenige dagen. want den 30 dezer moet ik uit dit huis zijn. — Vale ac quod facis perge *τὸν φιλόντα ἀντιφιλεῖν.*

CC. AMSTERDAM, 20 April 1817. 1)

W. B. AAN H. W. T.

Het was zekerlijk eene groote onbescheidenheid, juist, in deze oogenblikken van terugkomst, nieuwen aanvang van collegiën etc. etc. U met eene kommissie zoo verdrietig en (daarbij, ook eenigzins) tijdkostende, lastig te vallen; maar ons mondeling gesprek bevorens gehouden, dat bijna afspraak heeten mocht, deed het U verwachten, en ik heb niet van mij kunnen verkrijgen, na uw vriendelijk aanbod, de zaak, buiten U om, te doen, al had ik iemand geweten, dien ik er, met gerustheid op zijne belangstelling, toe konde verzoeken. — Heb nu voorloopig dank voor de genomen moeite, zorg, etc. etc. waarvan nader en mondeling! — Mijne vrouw stelt zich voor, op aanstaanden Dingsdag den 22e of Woensdag den 23e dezer (vroeger kan zij niet en het is ook niet wel mogelijk, den dag meer bepaald te stellen) des morgens met de eerste schuit van hier op Haarlem en van daar voort naar Leyden te gaan, waar zij derhalve om 1 uur aankomen moet; om, hetzij die zelfde avond

---

1) De acht volgende brieven zijn uit een wetenschappelijk oogpunt weinig belangrijk, maar zij zijn uiterst geschikt als bijdragen om het karakter der briefschrijvers beter te leeren kennen. — Overigens heeft H. W. T. weinig voldoening van zijne moeite gehad, daar 't later bleek, dat B. voor den geringen huurprijs verwacht had veel meer te bekomen, dan uit den aard der zaak mogelijk was.

met de nachtschuit, het zij den volgenden dag over Haarlem weêr te keeren. Een maaltijd derhalve (te sober kan er geen voor haar of mij wezen, en de geringste is ons altijd de liefste) en des noods, een nachtverblijf, accepteere ik voor haar, in dank en erkentenis. — Voor mij, ik durf mij aan de reis, zonder den volstrektsten nooddwang, niet wagen. — Ook ziet een blinde, en oude paai uit de imaginative wareld, zeer slecht uit zijne oogen; en dus is het allezins beter dat het oude en jongste kind t'huis blijven en Mama de zaak behandelt, zoo als zij meest altijd gedaan heeft. — Doch binnen de veertien dagen zien wij nu (dit houde ik voor uitgemaakt) elkander wederom, en dan hoop ik in Leyden te sterven, zonder meerder verplaatsing.

Mag ik U nu verzoeken, het daarheen te dirigeeren, dat wanneer mijne vrouw komt, zij de twee aangeduide huizen (en die gij misschien intusschen nog opdoen mocht) direct zien kan? Ontfang onzen hartelijken groet nevens Mevrouw, en geloof mij steeds, zonder reserve enz.

CCI. AMSTERDAM, 22 April 1817.

W. B. AAN H. W. T.

Ziedaar weêr den bozen geest die tusschen beide koomt! Mijne vrouw heeft op Zondag, en ik gisteren nevens den kleine, een zoodanige verkoudheid opgedaan, die het reizen niet toelaat. Daar moet echter besloten worden. de huislijke raad met adsessie van vrienden heeft dus gedecreteerd, dat er niets anders op zit, dan U zonder verwijl te verzoeken om (onbezien onberouwen) het huis bij den Burg voor *f* 210, of zoo veel minder als gij het zult kunnen en willen bedingen, voor mij te huren. Ik bid U derhalve dit mandaat wel te willen accepteren en uitvoeren, en mij bij verslag daarvan tevens te berichten wanneer men daar in kan trekken? waar ik nu ben, moet ik op Donderdag den 1 uit zijn, met klokslag van 12 uren. Doch ik wilde, liever zoo het zijn kon, een dag vroeger. — Wees niet beducht voor verantwoordelijkheid. — Het kan mij, naar het ideé dat ik van een huis van *f* 200 heb, niet afvallen, en ik getroost mij wat ik vinde. den dank, dien ik U voor de moeite toedrage, kan niet wassen of afnemen om eenige inconvenienten. behalven, dat gij U niet tanquam peritiam profitens aangeboden hebt, maar, als obtorto collo hûc raptus et plane reluctans, ageert. — Ook is U geen syllabe ontsnapt die per millesimam consequentiam ad commendati-

onem van een der twee huizen zou kunnen geëxpliceerd worden. Ergo, meo volentis et scientis periculo!

Ik wacht met mijne vrouw al hoestende naar uw schrijven, verzoek onzen hartelijken groet aan Mevrouw Tydeman en bij den ouden Heer, en teeken als steeds met de warmste vriendschap enz.

CCII. LEIDEN, 24 April 1817.

H. W. T. AAN W. B.

Gister werd het te laat, om U, gelijk gij mij gedaan had, franco te schrijven. — Ik hoopte op heden, maar ben weer den geheelen ochtend en middag in het gareel gehouden, en vind er nu het expedient op, om een pakje te maken per nachtschuit en U tevens de exemplaren der aparte afdrukken van uwe verhand. over den Cid aan te bieden, die ik anders, om U geen nieuwe meubelen t'huis te zenden, terwijl gij haast met alles herwaard komt, hier had willen bewaren. van de vier en twintig heb ik de vrijheid genomen een te houden voor V. Kampen en een voor mij: rest dus twee en twintig. Ik durf niet langer te wachten met U iets te melden: hoewel het nog slechts negatief is. Immers, daar wij het genoegen moesten missen om Mevr. Bild. zelve hier te zien, heb ik gister namiddag mijne vrouw meêgesleept, om het huis of huisje bij den Burg en dat op de Heerengracht, en nog een ander aldaar, met mij nog eens in oogenschouw te nemen. Met dat gevolg, dat zij, als vrouw en zelf præsent, op zich nam, om mijn verrigtte en uw mandaat nopens het eerstgemelde huis te casseeren, de woning al te klein en ongeschikt vindende; te meer daar de stand U onverschillig is, en van deze *f* 210 zeker *f* 100 voor den stand moesten gesteld worden, en vooral het later bijgekomen huis op de Heeregracht haar, in het zelfde getal van vertrekken, veel beter en bruikbarer toescheen, en gij, dit een jaar lang voor *f* 100 kunnende krijgen, dan nog altijd, zonder verder verlies dan de onkosten van 't verhuizen, dat met een half jaar quiteren kondt, en inmiddels zelf uitzien.

Evenwel heb ik ook dit nog niet finaal besproken, want mijn timmerman, dien ik heb laten rondzien, komt mij telkens weer andere huisjes van dergelijke ruimte aanwijzen; maar morgen wederom van 9 uur 's ocht. tot 6 uur 's midd. uur op uur bezet zijnde, zal ik eerst zaturdag weer uit kijken kunnen gaan. Eene woning zal er dus wel gevonden worden, die ik hoop dat U voor een half of heel jaar dragelijk en die zeker weinig kostbaar zal zijn. — Gij reist toch zeker

wat sneller dan uwe goederen en komt den eersten nacht met vrouw en kind bij ons. Ook voor langer, indien ik iemand kan vinden die een bed opmaken en potkoken kan, want bij ongeluk zitten wij zelf de volgende week geheel zonder bediening, daar wij nieuwe meiden krijgen, welke, naar de costume of corruptele die de dienstboden meer en meer invoeren, eerst eenige dagen later in de huur komen, terwijl de vertrekkende er vroeger uit gaan, en onze werksters zijn elders met schoonmaken bezet: mijne vrouw zelve is zeer zwak. Doch alles zal zich wel schikken en wij zijn wederzijds gewoon bij den dag te leven, en ik kom met mijne onbezorgdheid even ver, en soms verder, dan mijne goede vrouw met hare zorgen en verlegenheid. — Hoezeer het toch soms goed is (Vid. pag. præc.) dat zij meê zorgt, en overlegt voor mij. — Ik hoop U Saturdag nader te kunnen schrijven: in allen gevalle blijft 't al bij het evengemelde. — Na hartelijke groete enz.

CCIII. AMSTERDAM, 25 April 1817.

W. B. AAN H. W. T.

Hartelijk dank! alles zeer goed, mits gij mij, met mijn boêl niet op de straat laat; en dit zult gij niet. — Maar m e m e n t o, de spijtige meisjens die uit keurigheid eindelijk den laatsten, hoe hij ook zijn mag, voor lief moeten nemen. Na deze simpele herinnering aan een Spaansch spreekwoord, zorg ik niet meer en leg mij in utramque aurem te slapen. — Doch één punt dringt: t e w e t e n, w a n n e e r h e t i n L e y d e n v e r h u i s d a g i s. Dit bid ik U, mij te willen melden. — Zoo dit eens op den 3e of later mocht zijn, moet ik zorgen, om hetzij eenige dagen in dit tegenwoordige huis te kunnen blijven, hetzij mijn goed elders voor dien tusschentijd in te brengen.

Wat de reis betreft. Mijne vrouw wilde, met het kind de goederen verzellen, en in de roef der schuit huisvesten. — Mijne intentie is, op den verhuisdag, ten einde niet in den weg te loopen en het lastige kind te spelen, vroeg naar Haarlem te vertrekken en den volgenden dag eerst te Leyden te komen, waar ik intusschen dan ook nachtverblijf vinden moge, waar ik geene zwarigheid in make. In Leyden komende, valt mijne vrouw U daadlijk op het lijf om eenige noodige onderrichting, etc. En ik, om eenig vriendelijk gesprek, tot mijne vrouw eene kamer in zoo verre gereed heeft, dat ik er kan zitten schrijven en ronddwarrelen, en theewater bekomen. Want zie

daar mijne 3 behoeften op deze wareld, boven welke ik mij nog niet heb kunnen verheffen, cætera non curo.

Heb dank voor het paket. knor niet over mijn brievenfrankeeren: want ik heb er geen deel aan; maar de boodschapster gelieft het niet anders, en dit maakt dat zij mij op den duur een paar schellingen meer in de week kost, dan behoefde. Doch daar ik het zelf niet doen kan, is 't *ἀνέχε* al wat mij overschiet.

Nu, beste vriend, een woordtjen over de Quæstio facti? Wanneer kan ik het huis (welk dan ook) betrekken? — Al 't overige blijft aan U, en ik verander mijn mandaat tot de algemeenste form om een huis voor mij te huren, naar uw en Mevrouw Tydemans oordeel. al ware 't ook van gelijke form en kwaliteit, als dat Diogenes plach te bewonen; mits echter de nieuwe Duitsche geleerden geen gelijk hebben, die het voor een aarden POT verklaren.

Groet (bid ik) Mevrouw Tydeman hartelijk voor ons, en verzeker aan HWelEdGeb. van onzen dank voor al de moeite welke zij zich in haren toestand en in de beslommeringen van deze woelige dagen wel geven wil, en vergeet ook uwen braven Heer vader niet, dien ik zeer verlang weêr te zien. Vale!

CCIV. LEIDEN, 26 April 1817.

H. W. T. AAN W. B.

Het Spaansche spreekwoord — waarbij mijn vader eene aardige Nederlandsche anecdote en allegorie verhaalt — kon minder op mij passen, omdat ik zorg droeg van geen huis finaal af te zeggen, zonder een of twee betere in reserve te houden. Dit kunnen de meisjes niet altijd zoo schikken. De huizen te Leiden moeten ontruimd zijn, op Meidag te middag, (klok 12 uur) behoudens de schikkingen van wederzijdsche convenientie. Mijne meiden blijven tot vrijdag avond 2 Mei; dus al wederom eenige bezwaren opgeheven, en Mevrouw zal dus althans te Leiden niet in de roef eener schuit behoeven te logeren.

Een huis, veel geschikter dan alle andere die ik nog voor U gezien had, en 't geen U naar het idee dat gij U van een huis van *f* 200 gevormd had, denkelijk voor *f* 130 zeer in de hand zal vallen, is door mij gevonden op de Hooigracht, aan de overzijde en op beter stand, meer naar den nieuwen Rhijn toe, dan waar gij gewoond hebt: maar er is een bezwaar bij (behalve nog de kleine keuken, doch die licht groot genoeg is voor ééne meid) namelijk, het wordt bewoond door den bekwamen Joodschen schilder, vooral portretschil-

der, Davidson. — Deze had toezegging om, indien het niet verhuurd werd, gelijk niet meer waarschijnlijk was, er in te mogen blijven tot 12 Mei, omdat hij, naar Rotterdom gaande wonen, nog verscheiden stukken hier wenschte af te werken en af te leveren. Hij zou echter, daar het U zelf ook moeijelijk zou zijn, zoo veel later te komen, het huis ontruimen en is daartoe geresigneerd; doch vraagt, als eene gunst de voorbovenkamer, zijne schilderkamer, nog tot d. 8 Mei, met vrij acces bij dag tot dezelve, om er te werken, te mogen behouden. — Ik hoop en denk wel dat gij dit zult kunnen en willen schikken. — Indien de stand of iets anders U tegenstond, heb ik ook nog een huisje in de hand op de Oude Vest, dicht bij de Mare, tegenover den Schouwburg, een vrolijke, doch stille stand, en van binnen vrij geschikt, beter dan alle andere op het vorige na, en goedkoop, voor *f* 125, doch ook daar is dezelfde of nog grooter last, dat de tegenwoordige bewoners, twee jufvrouwen en een zoon, nog een half jaar huur er aan hebben (die zij gaarne zouden overdoen) maar geen kans zien, om te délogeeren voor den 5e of 6e, doch den 1e Mei. het bovenhuis en een klein vertrek beneden, zouden inruimen.

Hierop moet ik nu nog per omgaande, een letter met uwe decisie, waarop ik beide heb uitgesteld, verzoeken, en met hetgeen gij verder mogt te melden of bestellen hebben: ik blijf er bij dat ik liever uw brieven ongefrankeerd ontvang, doch moet dit aan U overlaten.

Vergeef het confuse van dezen brief, dien ik gejaagd schrijf: na hartelijke en eerbiedige groete enz.

Dacosta heeft gister en heden excellente examina in jure hodierno gedaan.

CCV. LEIDEN, 28 April 1817.

H. W. T. AAN W. B.

Saturdag avond per post meldde ik U dat ik meende U en mijzelven te mogen gelukwenschen, dat alles nu beter dan ik had durven hopen geschikt was: doch dat ik heden per post nog een letter van U verzocht. — En juist die finale, gewigtige decisie blijft mij uit. Dit maakt nu, dat het huis op de Oude Vest, N°. 2, niet wel meer te krijgen is: doch N°. 1 op de Hooigracht blijft tot uwe dienst: maar de schilder Davidson loopt mij de deur af, om te weten of hij

zijne eene kamer nog tot d. 8e mag behouden? Misschien evenwel verkiest hij zelf wel vrijdag d. 2e geheel op te breken. Indien gij mij niet reeds heden geantwoord hebt, zie dan s. v. pl. dat gij 't morgen nog doet.

In haast.

CCVI. AMSTERDAM, 29 April 1817.

W. B. AAN H. W. T.

Den geheelen zondag en maandag hebben wij op uw schrijven reikhalzend uitgezien. Daar is er geen geweest, niettegenstaande dat ons van de post een brief uit Gouda kwam. de uwe moet derhalve te Leyden zijn blijven liggen. Dit is weêr niet anders, en gij ziet er weêr uit hoe met mij gespeeld wordt.

Terwijl ik dit schrijf wordt de brief gebracht, en wij lezen hem.

Een kamer of meer in een huis aan een ander te laten, al ware het voor een dag, doe ik voor al het geld der wareld niet. — Ik moet rust hebben, dit is het hoofdpunt. — Dus versta ik uw schrijven niet, 't geen dit punt van de kamer schijnt te onderstellen. Maak in 's Hemels naam, dat ik onder dak kom met mijn boêltjen, waarmeê ik Donderdag middag moet opbreken en dus in den nacht tusschen Donderdag en Vrijdag aankome. — Ik word door al die voorstellen maar geslingerd, en steeds kranker van hoofd, en verklaar voor God, dat het mij zoo voor de oogen draait, dat ik niet weet noch begrijpen kan, over welk huis of stand thands quæstie zij. — Doch dit zullen wij zien en dan is het wel. Vale et ignosce! — Mon chancelier dira le reste, zei Lodewijk XIV altijd. zoo is 't hier ook.

Mijn vrouw beven de handen van 't werken. dus moet ik op haar dictamen schrijven:

. (NB.) „Zoo het huis op de Hooigracht leêg kan zijn op aanstaanden Vrijdag, wordt de Heer Tydeman verzocht het te huren, zoo niet, een ander, mits het maar leêg zij. — Op de O. Vest ware ook goed, zoo het leêg is."

(NB.) „Verder wordt verzocht tegens Vrijdagmorgen TWEE manspersonen te bespreken, tot het inbrengen van het goed." Op het een en ander verlaten wij ons nu, 't zij er tijding kome, 't zij niet. — Iterum Vale!

CCVII. AMSTERDAM, 30 April 1817.

W. B. AAN H. W. T.

Het is thands gefixeerd, dat ons goed morgen met den middag door middel van een schip over het meer naar Leyden vertrekt, en mijne meening is, Vrijdag morgen met den kleine en mijne vrouw U tijdig op 't lijf te vallen, aanwijzing van onze woning en den sleutel te halen, etc. etc. — Meid en schoonmaakster zouden meê t' scheep gaan. — Ik breng den dag van morgen in Haarlem door. dit in haast! ontvang onzen hartelijken groet daarbij, en geloof mij steeds van harte, enz.

't Spreekt van zelfs, dat ik mij tot den mijnen van gisteren refereere. Vale!

CCVIII. LEYDEN, 17 Dec. 1817 1).

W. B. AAN H. W. T.

Daar wordt mijne vrouw overvallen met de turf, die wij in de eerste week van November verwachteden, en dat juist in een oogenblik waar het ons verlegen maakt om voor morgen de *f* 7 à *f* 10 te vinden, tot het opdoen noodig; terwijl de Hr. Luzac heden uit de stad is. Zoudt gij mij met deze tot morgen kunnen en willen helpen, daar ik hier ter stede niemand heb aan wien mij te vervoegen, het zou mij zeer verplichten. Vale!

CCIX. LEYDEN, 8 Febr. 1818.

W. B. AAN H. W. T.

Zoo lijdzaam en geduldig ik ben, is het mij echter onmooglijk, de lectuur van het hiernevens teruggaande boekjen 2) verder te brengen dan tot de eerste 1½ bladz. van het voorbericht, waaruit mij des schrijvers volstrekte onvatbaarheid tot eenig besef van kennis of eenige uitdrukking van gedachten, zoo wel als zijn geheele zielloosheid, in die mate gebleken is, dat men zich schamen moet, met hem in hetzelfde tijdvak te leven.

Weg met zulke Ezels en Zwijnen! — Vale!

---

1) Van nu af vermindert, in de naastvolgende jaren, door het verblijf van B. en de zijnen in Leiden, de onderlinge briefwisseling, maar vermeerderden de punten van persoonlijke aanraking der beide huisgezinnen.

2) Ongenoemd.

CCX. LEIDEN, 18 Maart 1818.

H. W. T. AAN W. B.

Gister avond heb ik vergeten het door UWE. mij toegestane stukje over de gronden van 't Natuurrecht 1) mede te nemen, 't is op zij van den schoorsteen blijven liggen: mag ik het nu verzoeken.

Om U de moeite van het zoeken te besparen zend ik hierbij de Affod. I D. de plaats is bl. 26 en de quæstie: welke wisse criteria de heer Bilderdijk heeft, om eene subjectieve illusie der verbeeldingskracht te onderscheiden van objective realiteit?

Hierbij ook eene verhandeling of redevoering over Gevoel en Rede van het animal gloriæ (bl. 45 C q. n.) zoo 't U niet te veel moeite ware, had ik er gaarne eenige schriftelijke kritiek op, te meer daar mijn vader dit stukje en den man om dat stukje hoog verheft. Ik vind dat C. duidelijk begint te radoteren, b. v. die episode over het elfjarige dichteresje bl. 52, en die citatie van een Huwelijksvers van dat kind: waarin de wensch van „binnen 't jaar een kleintje!" welke mij in dat elfjarig dichteresje schriklijk geërgerd heeft — malitia supplet ætatem, zegt het jus canonicum.

Al wederom heb ik gister vergeten U te manen of aan te zoeken over de versjes van den student Van Groningen 2).

Overmorgen wordt mijn vader 77 jaar, hebt gij ook eenige regelen voor hem: of voor mij om voor te lezen, wanneer mijn Broeder een eigen maaksel voor den dag brengt? Onze hartelijke groete, en dankzegging voor 't onthaal van dezen nacht.

CCXI. LEYDEN, 22 Sept. 1819.

W. B. AAN H. W. T.

Indien de Heer A. het boekjen in een andere taal, al ware 't Hottentotsch, uit wilde geven, het ware mij onverschillig, en in de geringe betrekking die ik op het werk heb, 't geen ik niet dan met inzicht om nut te stichten vertaalde en overgaf, zou ik 't mij ook niet aantrekken, hoe het buiten mij om gespeld en gepunctueerd voor

---

1) Zoo heet het eerste stuk in de Verhandelingen over Ziel-, Zede- en Rechtsleer, later te Leiden, bij Herdingh 1821 verschenen.

2) A. P. van Groningen, van wiens hand twee bundels Poezij in 1855 verschenen. Lid van de Maatsch. der Nederl. Letterkunde, d. 22 dec. 1861 als Predikant van Ridderkerk in 63 jarigen ouderdom overleden.

den dag was gekomen. Ook zou ik 't aan de onachtzaamheid of gewoonte der Letterzetteren toegeschreven hebben, zoo ik er voor mijn Hollandsch, Ziegenbeeksch in vond. Maar dat de Heer A. zich aanmatigt op de proeven, waarin men ter drukkerij mijn handschrift naauwkeurig gevolgd heeft, mijne wijze van schrijven en spelling en punctuatie, naar zijn spellingboekjen en den hedendaagschen onzin t' eenenmaal te corrigeeren, en mijn taal en stijl dus geheel te verwoesten, en zelfs woorden en uitdrukkingen te veranderen, is iets, waar ik zeer gevoelig voor ben. Ik laat hem gaarne het genoegen van zijne betweterij uit te kramen, en wil hij, hij mag den dommen hoop volgen, mits echter geen bedenkingen voor betrachtingen zettende, en geen zin van den autheur veranderende, maar ik verzoek, (tenzij hij mij het Ms. teruggeve, dat mij liever zal zijn) mij met geen toezenden van iets verder lastig te vallen, gelijk ik ook bij deze datgene op- en afzegge, wat door den Heer Tydeman met hem onderhandeld en aan mij voorgeslagen is.

CCXII. LEYDEN, 22 Sept. 1819.

W. B. AAN H. W. T.

Rechtzinnig schijnt de man, zelfs schrijf ik een correctie van hem (op pag. 4) aan zijn rechtzinnigheid toe, die daar echter kwalijk geappliceert wordt, en hem een contradictie in de rede deed brengen. maar laat mij, bid ik, nooit weer van hem hooren, en zend hem het bijgaande. Die fraaie proef met zijn potlood-correctien, heeft mij even zoo aangedaan in mijn zwakheid van hoofd als het fraaie zoogen. Replic, ja nog veel meer. Ik kan en moet met dien man niets meer te doen hebben. — Doorsteke men mij het hart, maar brenge men mij met zulke kwasten in geene betrekking! Wat mijn hoofd daarbij lijdt is niet uit te drukken. Wees gij toch met uw goed hart, het vehikel niet van den moord die men mij aandoet. — Vale!

NB. Deze twee brieven gelden J. L. Augustini, te Haarlem, bij wien in 1820 B's vertaalde Betrachtingen bij het Ziekbedde, naar H. D. Hermes, uitgekomen zijn. Zie ook hiervoor, I. bl. 26.

CCXIII. LEIDEN, 13 Nov. 1819.

H. W. T. AAN W. B.

Vergun mij dit stuk aan uw oordeel te onderwerpen en er de eerstvolgende reis, dat ik het geluk heb U te zien, eens over te praten. Ik zond dit voorstel in de maand Julij aan de algemeene Vergadering van 't Nederl. Zendelinggenootschap te Rotterdam, 't wierd ingevolge 't voorstel zelf, in commissie gesteld. evenwel niet om dadelijk geëxecuteerd, maar om 't volgend jaar over geraporteerd en beslist te worden. In die commissie zijn meen ik gesteld, Ds. Scharp, Chevalier, Prof. Clarisse, ik zelf en misschien nog iemand. — Doch ik heb sedert geen aanschrijving of berigt er over gehad. — Dit duurt mij wat lang en ik zou 't wel zelf aan God willen opdragen en de wijde wereld inzenden: tenzij gij oordeelt dat het beter is af te wachten wat er na de eens gedane motie verder van wordt.

Maandag of Dingsdag breng ik U de twee eerste boeken van de echte commentarii van Gajus, in 1816 door Niebuhr te Verona gevonden. Alle vier de boeken; maar ik heb nog slechts de helft ontvangen. Vale!

CCXIV. LEIDEN, (1820).

W. B. AAN H. W. T.

Gij schijnt van de opinie van V. d. Spijk te zijn, die mij eens een rei vindicatie van een zwart bonte koe tegensprak, omdat ik niet het getal vlakken in mijn schets uitgedrukt had, noch de kringen om de horens. — Ik sustineer dat ik alle argumenta rei heb opgegeven. 't Is een boek; forma quarta, inhoud, over de Openbaring; autheur, een Luthersche burgemeester van Woerden, en (wilt ge er meer van, zoo doe ik er, doch alleen om gevoegswille en onder protestatie van ongehoudenheid, bij) die alle de Gereformeerden met de R. gezinden en Joden regelregt naar de Hel zendt 1). En dus moet het zijn uit het laatste quartaal van de 16e eeuw. Als accidentaal criterium voeg ik hier nog toe, dat het boek een opdracht heeft aan alle des autheurs bloedverwanten, maagschap, agnaten, cognaten, affines zonder eind en aan geen tienden gradus bepaald, en verder (meen ik) aan alles wat in Woerden woont, geen levend schepsel

1) Ondanks alle nasporingen is het ons niet gelukt, den schrijver en titel van dit werk uit te vorschen.

uitgesloten. Het pourtrait van den schrijver toont zijn Lutherschen kop en Luthersche ziel, zoo dit pourtrait in het boek is. maar zijn naam (hetgeen anders het kortst geweest was) kan ik mij niet meer herinneren; maar, als alle namen bij mij, per rimas effluxit. — Zie daar alles. Ik laat Bijnkershoek zijn discere. — Vale!

CCXV. LEYDEN, 12 Maij 1820.

W. B. AAN H. W. T.

Mag ik, bij de volstrekte onmogelijkheid waarin ik mij nog bevinde, om de Vergadering der Maatschappij, heden avond bij te wonen, U verzoeken het nevensgaande pakje uit mijnen naam aldaar over te geven met verzekering mijner hartelijkheid?

Mag ik U tevens verzoeken, uit mijnen naam den Heer Da Costa, Advocaat te Amsterdam, U bekend, tot lid der Maatschappij voor te stellen.

Als opgave voor een prijs in de geschiedenis stel ik voor: 1)

Vale! ac me (ut semper) habe enz.

[Hier volgen twee, op visite-kaartjes geschreven, versjes, betrekking hebbende op het niet bijwonen der Vergaderingen van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde]:

---

1) Deze prijsvraag was hier uitgeknipt. Het blijkt uit de Notulen van de Maatschappij der Ned. Lett. van 12 Mei 1820 niet, welke der aldaar voorgestelde vier volgende prijsvragen die van B. was.

I. Wanneer, en op welke wijze, heeft de derde Staat begonnen invloed te krijgen in de Staatsvergaderingen? en hoedanig was die invloed, onder de Hertogelijke regering in Braband, en onder de Graaflijke in Vlaanderen, Holland en Zeeland?

II. In hoever kan men met zekerheid bepalen de ligging der plaatsen, in het Itinerarium Antonini en de Tabula Peutingeriana vermeld, zoo ver het Koningrijk der Nederlanden betreft?

III. In hoever kan men zich met vrucht bedienen van de overblijfselen der oude Romeinsche gedenkstukken, die in ons land gevonden zijn, ter opheldering van de Geschiedenis der Nederlanden in de vroegste eeuwen?

IV. Onderzoek naar het karakter en de verdiensten van Philips van Bourgondië, bijgenaamd de Goede; ter beoordeeling in hoe verre die bijnaam met regt aan hem gegeven zij.

De eerste was waarschijnlijk van Bilderdijk.

De eerste is uitgeschreven, het antwoord daarop later bekroond; en het eermetaal toegewezen aan den tweeden Rijksarchivarius Jhr. Mr. J. C. de Jonge. Zij komt voor in de Nieuwe Werken der Maatsch. I D. 1 stuk, 1824. — Ook werd B. dit jaar in de commissie ter beoordeeling der prijsvragen benoemd, die in 1822 bij die Maatschappij zouden inkomen.

12 Mei 1820.

Zware pijn in hoofd en lenden,
Die mij in mijn kamer bindt,
Bij het bed van vrouw en kind,
Maakt dat uw verzwakte vrind
Nog zijn huisban niet kan schenden:
Dus, verschoon en houd hem vrij
Bij de Lettermaatschappij.
'''t welk doende etc.

Wattic belouede ic sout ghelden
Ghewillike sonder scelden;
M'hennes niemen so gemaect,
Hine es sulc tijt ontraect.
Een rede durich ende cout,
Ende houetswere menichfout,
Daerbi ic doghe grote dorst
Ende hebbe rustens grote borst,
Ende torisoen, dan es gheene saghe,
Doet mi doghen grote plaghe
Ende hevet sere mi beuaen,
Waerom ic moet ter camere gaen,
Ende nemen visicke ende pusoene
Te minen stade, te minen doene;
Omdat ic bliue in mijn ghewout
Ende niet verscheide also hout.
Ic biddi daerom, beste vrint,
Ende twiuels niet een twint,
Dattu des mijne onschult doet,
Dattic ghebrekich bliuen moet.

CCXVI. LEIDEN, 27 Sept. 1820.

W. B. AAN H. W. T.

Daar is mij een rare grap door de ooren gewaaid. Een Maatschappij 1) had het vorig jaar geen der ingekomen verzen bekroond;

1) Waarschijnlijk de Hollandsche Maatschappij van fraaije K. en W., die telken jare in September vergadert en bekroont.

nu bekroonde zij, maar vond in het biljet, met de hand van één der vorige mededingeren, in plaats van den naam des Autheurs:

„Incultis versibus et male factis,
Retulit acceptos regale nomisma Philippos."

en het geheele publiek bevestigde de toepassing van deze woorden. Men had van één der huurpoëeten een vers laten opstellen en dit wat verhanseld om toonbaar te zijn, en — cætera nosti:

Pas op, dat die grap niet weêr gebeure! Vale.

CCXVII. LEIDEN, 8 Dec. 1820.

M. T. AAN W. B.

Ontvang mijnen hartelijken dank voor uwe hoogst aangename en zeer verpligtende hulde en groet, door mij ontvangen bij 't eerste deel uwer Verscheidenheden 1). — Euntibus ordine fatis, moet ik U voorgaan. Spreek gij den Ave over mij. Ik verblijde mij, dat gij nog leeft: en de vriend zijt van mijn Zoon: ja: van mijne Zoonen. Dat zij uwe vriendschap waardeeren! ook na mijnen dood! Ik verblijde mij, dat ik nog leve: onder anderen, omdat ik nog de rijpe vruchten zie van uwen gevorderden leeftijd: waarmede gij mijnen ouderdom dagelijks verkwikt. Heb dank voor den Ondergang der eerste Wareld 2), Gispingen 3), Chalmers 4) enz. Ik kan niet uitgaan: maar met vermaak te huis blijven. Summum nec metuas diem, nec optes. Dit is mijn voorregt. Het zij het uwe! en van Mevrouw, die God spare, en verblijde! Ik blijve enz.

CCXVIII. LEYDEN, 15 Jan. 1821 5).

W. B. AAN H. W. T.

Ik ben zeer verlegen wat ik U nopens de plaats der Scaligerana melden zal. — 't geen pag. 418 voorkomt, is in 't wilde gezegd. Door Borussisch, denk ik, dat hij Wendisch verstaat; doch dit

---

1) Verscheidenheden (Taal- en Dichtkundige) 1e dl. Rotterd. 1820.

2) Ondergang der eerste Wareld. Amst. 1820.

3) Gispingen (Zedelijke). Rotterdam, 1820.

4) Chalmers. Het bewijs en gezag der Christelijke Openbaring, door Th. Chalmers. Naar den 6en druk, u. h. Eng. vertaald. Haarlem 1820.

5) In Scaligeranis Secundis, of Scalig., Thuana etc. T. II. Amst. 1740 vroeg M. T. aan W. B. opheldering over blz. 418 en 34.

is inderdaad Slavoonsch, en behoort dus niet onder de Noordsche matrice. Zoo hij Lettisch meent, 't geen er wel door onkundige meê verward wordt, zou het tot het Poolsch behooren, en dus ook onder het hoofd van 't Slavoonsch gebracht moeten. Hoe ook het Latijn voor een langue matrice kan doorgaan anders dan relatif, zou ook te bezien staan, want het is zichtbaar een half Grieksch en vergriekscht Oscisch, dat is Keltduitsch. Het Slavoonsch ook kan voor geen hoofdtak gaan, maar hangt met verscheiden talen zoo samen, dat het een mengeling van zeer ongelijksoortigen aart bewijst. Het is ook niet waar, dat de zes petites langues, die hij noemt, niets van zijn 4 matrices hebben. Het Basque, Breton, bretonnant, Ierlandsch hangen aan 't Keltisch, en zoo is 't ook met het zoogen. Gallic in Wallis. Iersch is geen Deensch, maar 't oud Scandinavisch strekte zich over heel de Noorder zeekusten uit; doch het eigenlijk Iersch is niet meer bekend. Dat het Basque de oude taal van Spanje is, geloof ik, schoon deze met Punisch vermengd was.

In pag. 34, moet ik aanmerken, dat er over het al of niet eenzelvig zijn van het Iersch met het oud Schotsch in de vorige eeuw zeer hevig getwist is, nec meum est, tantas componere lites. Ik meen echter te mogen besluiten, dat Ierland uit Spanje bevolkt is geworden en het Spaansche Keltisch daar in heerschender is dan de Noord Keltische dialect, waarvan het nog al iets verscheelt.

Voor 't overige, met al zulke algemeene verdeelingen is het altijd in 't wild geschermd. Het Tartaarsch kent men nog niet, maar toont de wortels die in alle talen zijn, en zie daar alles. Algemeene grondtaal, algemeene verbintenis en verwantschap tusschen alle de talen is onmiskenbaar. Maar een juiste samenhangende genealogie of stamboom der talen, in echte generatien, is in den tegenwoordigen staat der taalkennis NOG niet op te maken; ook hebben de uitgegane spranken altijd te veel onder elkander en op de bronnen, waar zij uit sproten, terug gevloeid, om te verwachten dat het OOIT doenlijk zal zijn.

Het woord Goie is ook geen eigenlijk Slavoonsch. deze taal heeft het van het Duitsch aangenomen, en het is met zulke woorden even als met Latijnsche zeer vermengd. Het Slavoonsch zegt eigenlijk Bog, 't geen de oude Duitschers met hun bok verwarden, en van waar 't sprookjen der aanbidding van een bok, dat velen in Duitschland het leven kostte. — Ik spreek hiermede echter de Bokkendienst, in het Oosten eertijds gevestigd, niet tegen, waar Mendes een bok

is, en waarvan de samenhang met de oude en nog Italiaansche geitenliefhebberij zeer wezendlijk is, die men weet dat ten tijde van François II en Karel IX in Frankrijk alleronbeschaamdst gedreven wierd.

Zie hier wat ik op de zoo algemeen geënuncieerde vraag van uwen Heer Vader melden kan. Bij meer gedetailleerde voorstelling zal ik gaarne trachten opheldering te geven, maar wat zijn generalia?

Mijn hartelijken groet hiernevens. Vale.

CCXIX. LEIDEN, 3 Febr. 1821.

M. T. AAN W. B.

Ik danke, U dat gij mijn [jongsten] Zoon vrijen toegang geeft in uw huis, en op uw Collegie. Hij hoort U met nut, en met lust. Hij zij uwer liefde aanbevolen! — Ik dank U voor uw aanmerkingen op de Scaligerana. Uwe uitspraak, „het is in 't wilde gezegd," was mij genoeg. Uwe verdere aanmerkingen gaven mij veel licht, dat mij ontbrak. Ik wil U de moeite niet vergen, om dit duistere vak dieper in te treden. Evenwel wensche ik nog wel eenige korte aanteekeningen van U op IJpeij's Geschiedenis der Nederd. taal en op Ten Kate's Taaltakken. Maar op Uw gemak.

Ook uwe Verscheidenheden hebben mij veel licht gegeven in vele zaken.

Is er niet een drukfout bl. 88 r. 12? Moet daar niet staan Koninglijk Inst. 1)?

*) Neen. maar op reg. 10.

Bl. 107, r. 11 zijn kracht. — wiens kracht?

*) Des denkbeelds.

Bl. 108, r. 7, 8, van onderen. Zonder 't welke. — Dit komt mij voor, wat kort, en daardoor, duister uitgedrukt. — Mogelijk wilt gij zeggen: zonder all het welke: — of iets diergelijks.

Bl. 109. — 't gene van Wagenaar gezegd wordt, wrake ik niet. Professor Schrader wilde ten minsten drie honderd fouten aanwijzen alleen in 't eerste deel der Vaderl. Hist. uit onkunde der Latijnsche taal begaan. (Wassenbergh, Laudatio Jo. Schraderi, p. 17. Sax. Onom. P. VI. p. 488). Maar de Amsterdammers zullen bewijs eischen. UE. gelieve dit, bij gelegenheid, te geven.

---

*) Door Bilderdijk op den brief van M. T. bijgevoegd, in marginale noten.

Bl. 110, r. 4. onderscheid*t*. — Die *t* zal wel overtollig zijn?

Bl. 110, r. 15 wezendlijk. — Moet de *d* er in? Waarom?

*) Ob participium, aliud est wezenlijk.

Bl. 110, r. 5, 6 van onderen. Daar zijn invloed op te oefenen. — Op de Synonymen?

*) Ita. leg. haar.

Bl. 111, r. 5, effata. — Is hier geen Hollandsch woord voor?

*) Uitdrukking, zegging.

Bl. 141, r. 8 van onderen: besten — bl. 143, r. 5, lees: besteden: Ik zou lezen: beijden.

*) Vid. pag. 143.

Ik kan niet uitgaan, maar heb geen pijn. — Ik betreur met U en om uwen wil den dood van [Mr. J.] Valckenaer. — Het is, in den Letterbode van gisteren, verkeerd gezegd, dat hij 't beroep naar Utrecht afsloeg. Hij heeft het wel aangenomen, en, gedurende de groote vacantie, te Utrecht gewoond. Maar, eer hij zijne Oratie deed, kwamen de Pruissen: en hij vertrok.

Groete aan uwe Vrouw! — heil aan uwen Zoon. — Amare perge enz.

CCXX. LEIDEN, 23 Maart 1821.

M. T. AAN W. B.

Hoe hebt gij ons huisselijk feest, en mijnen tachtigsten jaardag vervrolijkt en versierd door uwen zang 1)! Hartelijk dank ik U voor denzelven! God vervulle uwe wenschen, aan mij, en de mijnen, ook aan U, en de uwen. Onze tijden zijn in Gods hand. De Allerhoogste maakt het goed! Na het zure schenkt Hij 't zoet. Hij schenkt uit goedheid zonder peil, ons 't eeuwig zalig leven. Hij schenkt zijnen eigenen Zoon, en, met Hem alle dingen. Dus — rustig, blijmoedig, hopend, en vertrouwend, voortgewandeld, of voortgeworsteld, op den levensweg! Het einde zal vrede zijn. Eind goed! all' goed! — God zegene uwen ouderdom! Uwe huisvrouw! Uwen Zoon! Herlees, dikwijls, — of, spreek, in uw harte, het vertrouwen uit de Gispingen. Leef, lang of kort (eene eeuw, is wat lang — maar wat schaadt het, als het in Gods gunst is?) tot

1) Krekelzangen II. 171 (Kompl. Dichtw. d. XI. bl. 269).

eer van God! tot nut van velen! Denk veel in liefde, ook na mijn dood, aan mij,

Uwen vriend en hoogachter enz.

CCXXI. LEIDEN, 7 Dec. 1821.

M. T. AAN W. B.

Prof. Siegenbeek zal, heden, te vijf ure, bij mij komen, in hope, van ook UWEd. te zien: om te voldoen aan eene commissie, aan ons opgedragen, van wege de Maatsch. v. Letterk., over den Catalogus van den Heer Hoffman 1). Mag ik UWEd. verwachten? — Als UWEd. den Catalogus heeft, verzoek ik dien mede te brengen. Ik dank U hartelijk voor het aangename en leerrijk geschenk uwer Zielkundige Verhandelingen 2). God geve U lust en kracht om nog meer te geven! Groet uwe huisvrouw! Me amare perge.

CCXXII. LEIDEN, 13 Dec. 1822.

M. T. AAN W. B.

Zing maar voort, gij oude Krekel!
Stoor u aan geen' lasterrekel! 3)
Zing voor God, en 't Vaderland!
Tot Gods Engel U zal halen;
Brengen U in 's Hemels zalen;
Plaatsen aan Gods regterhand! —

M. Tydeman,
oud 81 jaar, en 8 maanden,
13 Dec. 1822.

---

1) A. H. Hoffmann van Fallersleben, destijds in Leiden zich ophoudende.

2) Verhandelingen, Ziel-, Zede- en Rechtsleer betreffende. Leid., Herdingh, 1821.

3) Op het eerste deel der Krekelzangen (1822) was te Kampen een satyre uitgekomen, waarop deze regel doelt.

Dit versje is een antwoord op hetgeen Bilderdijk aan M. Tydeman schreef, voor het tweede deel der Krekelzangen. (Zie Almanak Vergeet mij niet, 1845, en Kompl. Dichtw. XI, 325).

„Wie hem prijz' of wie hem hekel',
Niet te minder zingt de krekel,
Zoo hij bij een goeden vrind
Slechts een haardsteêkooltjen vindt. —
Die zijn piepen niet wil hooren,
Stopp' (verkiest hij 't) bei zijne ooren;
Maar misgunn' hij 't schrale lied
Aan het stervend beestjen niet!"

CCXXIII. 25 Febr. 1823.

W. B. AAN H. W. T.

Ik heb het malle inconsequente ding van Christianus Irenophilus 1) (Eirenophilus is vast noch Latijn, noch Grieksch) gelezen, en vervolgens ook uw welgeschreven opstel, luchtig en toch wel nederkomende, en in een uitstekend goeden geest; voorts den brief van Duisdeyker, en dien van Wiselius, waarvan gij mij gisteren een fragment, sectie, snipper, of hoe zal ik het noemen, vooraf zondt, dat ik niet verstond, Davus en geen Edipus zijnde. — Ik kan kwalijk oordeelen over den meerderen of minderen indruk dien de paralogismen van Chr. Eir. op het algemeen doen kunnen, 't geen ik dom genoeg onderstel; en zoo er iets tegen geschieden moet, is het zekerlijk best in een Maandwerk, en derhalve in 't eenige dat het (met of zonder den weêrzin der beschroomdheid) zou willen plaatsen. — Het oordeel van 't welk D. meldt over 't stukjen is niets. Zoo er iets geschreven wordt, 't is beter dat het niet al te volkomen eens is met dien het voorstaat, dan of het het air had van met hem overlegd te zijn en uit zijnen koker zelven te komen. Het treft dus oneindig beter. Daar moet geen aanhang, geen factie, geen conspiratie tegen de heerschende factie over gesteld worden. Elk moet voor zich staan, en God voor allen, en door allen verschillend werken; anders wordt het weêr knoeiwerk, als alle genootschappelijkheid. Wat mij betreft, zulk zamenvoegen is 't waar ik veel tegen heb: en hier tegen heb ik W(iselius?) gewaarschouwd. Maar ik zie niet, hoe dit op uw werk slaan kan, zoo gij dien vermomden Loevesteiner eens een slag om de ooren wilt geven. — De aanmerking echter omtrent de passage, die Witsen Geisbeek raakt en niet mij, geloof ik goed; evenwel zie ik niet dat gij, daar de man niet onderscheidt, dit juist behoeft te weten, of 't zoudt moeten veranderen. Dit zelfs bewijst te meer dat het buiten mij om, en niet me impulsore geschreven is. — Doch ter zake! Over uwe deelneming in 't geen mij betreft, spreek ik niet, als mij altijd bekend en hartelijk aangenaam; en voorts, men bedankt elkander niet over het regtzinnig zijn in een gevoelen. Maar of 't opstel in 't licht moet of niet: of dit nuttig of niet, goed of kwaad zij; kan ik niet beoordeelen. Deel er in nemen of er mij voor interesseeren kan en behoor ik niet,

---

1) Tegengalm tegen Da Costa. 'sGravenhage, bij S. de Visser, 1823. Een der zeer vele geschriftjes in den strijd over da Costa's Bezw. t. d. G. d. eeuw.

en is niet in mijn hart; en even weinig zou ik 't ook willen tegengaan. Van da Costa zou ik 't tegengaan omdat dit als hetzelfde zou zijn of IK mij aan de invectives tegen mij zoo veel gelegen liet liggen. Van W. heb ik van achteren dergelijke gezien zonder mijn voorkennis; en dit kon mij geen displaisir doen, omdat men ons (W. en mij) niet als ééne wijs van zijn en beschouwen hebbende, vereenigt; en even zoo houdt men U wel in eenige begrippen met mij overeen te komen, maar volstrekt niet in andere, en zelfs hoofdpunten; en (als gezegd is) straalt er dit in door, des te beter. Met één woord, ik kan er voor noch tegen zijn, en U vooral niet tot de plaatsing aanmoedigen, die ook voor U wel iets onaangenaams na zich kon slepen, zoo D. [Duisdeyker] en van Dijk niet dicht zijn, of een zetter ter drukkerij uwe hand kent. Volg uw hart en eigen oordeel, en geloof mij als steeds in allen gevalle even zeer enz.

CCXXIV. LEIDEN, 21 Maart 1823.

M. T. AAN W. B. Oude Vriend!

Hoe aangenaam en troostrijk op den levensweg zijn oude getrouwe vrienden! Wij danken God daarvoor, en bidden voor hen: minder om een lang, dan om een nuttig en dankbaar leven. Ik dank God voor U, en voor mijn leven. Gij hebt gisteren weder mijne laatste dagen veraangenaamd door uwe zangen 1). Ik zal leven, door U, na mijnen dood. Dit zal wel de laatste verjaardag zijn, dien gij van mij bezongen hebt. God zij geloofd voor de dagen, die hij mij gegeven heeft! en daarvoor, dat er een einde aan komt! Ons einde zij vrede! Groet uwe huisvrouw! Lodewijk groeije op in Gods gunste enz.

CCXXV. LEYDEN, 7 Dec. 1823.

W. B. AAN H. W. T.

Ik meende dat het nu wel was, na twee of 3 revisien van dit nietig werk, waar nooit iets van worden kan voor Taalkenners, terwijl het voor bloote abecedarii ingericht schijnt te worden: en ik meen alsnog met de reeds genomen moeite te mogen volstaan 2). Intus-

---

1) Krekelzangen, III. 87 (Kompl. Dichtw. XI. bl. 334).

2) Zou dit slaan op de Verhandeling van Mr. W. C. Ackersdijck (Nieuwe Werken der M. v. N. Lett. II. v. a°. 1824, Fragment van een oud nederduitsch rijmwerk, met aanm. en opheldd., bl. 201—286.)? Wij durven niet beslissen.

schen heb ik eenige aangespelde aanmerkingen gezien, die zoo dom zijn, dat elk er zijn geduld bij verliezen moet. — Met zulke lieden behoor ik in geene Maatschappij te samen, en derhalve gelieft gij mijnentwege te verklaren, dat ik volstrekt en onherroepelijk het lidmaatschap neêrlegge en niet slechts verlang, niet meer met de domheid die er thans in voorzit en regeert geplaagd te worden, maar ook dat mijn naam wel degelijk op de Ledenlijst uitgedaan worde 1). Want inderdaad gaat het thans te verr' om daar langer iets mede te doen te willen hebben, voor iemand die er met de Huydecoperianen, met een Kluit, een Hinlópen, en Lelyveld, gezeten heeft.

Vale, tuique amantissimum redama enz.

CCXXVI. LEYDEN, 20 October 1823.

W. B. AAN H. W. T.

Mijn jicht in de knie, die mij twee dagen pijnigde en gisteren doorziek maakte, is op een ruime lating geweken. 't Speet mij, Bouterweck, voor wiens schriften ik veel achting heb 2), niet te kunnen ontfangen. — Uw Krul [Pampiere Wereld] gaat hiernevens terug, de twee ontloopen zich niet veel, maar de mijne is beter druk.

De Zielk. Verh. en Bijdragen heb ik niet meer, doch doe ze uit mijn naam aan Herdingh slechts vragen.

Wees voorts hartlijk gegroet! — Vale.

CCXXVII. LEIDEN, 23 Febr. 1824.

H. W. T. AAN W. B.

Met dank 't nevensgaande terug. Gij hebt er twee, die met U instemmen, en hij misschien maar een (doch in 't stuk van waarheid, doet er dat niet toe): maar ik vertrouw, dat gij Kinkers stuk toch gelezen hebt, alvorens er over te schrijven. Want ik heb hooren zeggen, dat hij daarin niet louter Kantiaansch is, maar een eigen wijsgeerig stelsel (dat zal dan Kinkeriaansche Zede- en Regtsleer geven) construeert. Enz.

---

1) H. W. T. heeft te dezen opzigte terecht begrepen, dat wat hem in dezen als Secretaris gemeld werd, door den vriend niet behoefde uitgevoerd te worden, maar aan eene voorbijgaande vlaag van onwil toe te schrijven was. 't Vervolg toonde dit in Juni en Juli 1830 en 1831.

2) Naarmate B. in zijn lof aan Duitsche geleerden toegebracht minder kwistig was, is deze uitlating te meer merkwaardig.

CCXXVIII. LEYDEN, 23 Febr. 1824.

W. B. AAN H. W. T.

Hoe zou Kinker RECHT Kantiaansch zijn, die 't Kantianismus nooit recht heeft leeren verstaan? maar dat is juist Kantiaansch zijn, met Kants onverstane termen te schermen, en te haspelen, en dan heeft ieder zijn grillen daarbij. Ik heb hem dikwijls mondeling gezegd dat hij zijn man niet verstond. maar dat doet Van Hemert ook niet, en geen een. Vale, enz.

CCXXIX. LEIDEN, 25 Maart 1824.

M. T. AAN W. B.

Ik make 't U wel wat lastig — mogelijk, is het wat indiscreet — dat ik zoo lang leve: maar des te meer dank ik God, en U, dat gij mij jaarlijks nog wilt en kunt heil en zegen wenschen. — Ik kan U niet zeggen, hoe zeer mij uw vers 1) gesticht en vermaakt heeft. God zegene U en de uwen lang en rijkelijk! De randen van dit papier herinneren mij den dood van mijnen derden zoon, Zacharias Henrik Theodorus genaamd, naar den Heer van Mijnden, en (Theodorus) naar zijne moeder (Sophia Theodora de Beveren, dochter van Theodorus Feltman de Beveren, Predikant te Utrecht) die, op zijnen geboortedag, tot God ging. Maar Vita mancipio nulli DATUR 2) — God is goed, die mij acht kinderen, en twaalf kleinkinderen liet behouden, die ons zijnen eigen Zoon geeft, en alles met Hem. Hij zij ons deel! enz.

[In een exemplaar van Bilderdijks Rotsgalmen, thans in bezit van Dr. J. T. Bergman te Leiden, komt in 't 1e deel op 't schutblad eigenhandig voor:

Den HoogGeleerden Heere
Mr. M. Tydeman,
met deze Galmen 3).

Of men dartel juicht of zucht,

---

1) Gedrukt in Nieuwe Mnemos. III. 388. Voorts in de Nalezingen, D. II. bl. 136 (Kompl. Dichtw. D. XI. bl. 358).

2) Vita mancipio nulli datur, d. i. het leven krijgt niemand als een hem toebehoorend en blijvend goed.

3) Geen dezer beide dichtstukjes van W. B. heeft men in 's mans Kompl. Dichtw. onder de Gelegenheidsverzen kunnen vinden. Ze schijnen dus nog onuitgegeven.

't Is toch galmen in de lucht.
IJdle schellen, holle klokken,
Wat vermeten we ons op aard?
Slechts door Hooger hand getrokken,
Roept de bengel: HEMELWAART! —
Trek den mijnen, God des Levens,
Bij den steiger van het graf!
Vrolijk juichend vare ik tevens
Met de donkre nachtschuit af.

BILDERDIJK.

En voor het 2e deel:

Den HoogGeleerden Heere Mr. M. Tydeman.

De steeds aan God en plicht getrouw bevonden Grijze,
By al wie Christus eert met innigheid bemind,
Ontfang' van 's Dichters hand ten liefde en eerbewijze
Deze ijdle galmen in den wind
Van zijn in 't leed vergrijsden Vrind,
Steeds God- en Vaderlands-gezind!

BILDERDIJK.

Daar onder: M. T. aan Mr. W. B.

Geene ijdle klanken in den wind
Zijn uwe liefde en eerbewijzen.
De Grijs bedankt den Grijzen,
Blijft God- en Vaderlands-gezind.

4 Sept. 1824.]

Op den dood van den Hooggeleerden Heere
Mr. M. Tydeman.

Multis ille bonis flebilis occidit.
HORATIUS.

Zoo rukt een oogenblik, een enkele ademtocht,
By meer belezenheid en echte Waarheidskunde,
Dan de Almacht in deze eeuw aan eenig brein vergunde,
De oprechtste braafheid weg, die 't aardrijk dragen mocht.
Doch, Tydeman, uw vriend zal hier geen lauwren kwisten,
Geen traan, geen eerbewijs aan 't uitgeschudde stof:
Gy kende, aanbadt, en leedt, en stierft voleindigd Christen;
Uw Heiland riep U op, aan Hem alleen zij lof!

En, stort daar de arbeid in van meer dan tachtig jaren,
Met al wat stâge vlijt ter kennis mocht vergaâren,
En heel een levensloop van voorgang in den plicht;
Vloei' slechts des Grijsaarts bloed een braaf geslacht in d'aâren,
Dat op zijns vaders pad getrouwe schreden richt! —
Gewis, zijn naam, zijn deugd, zijn godvrucht bleef in 't leven;
Vervuldigen zy zich uit in 't hem gelijkend kroost,
En de eigen Heilgenâ zal op zijn stamhuis kleven. —
Dit, droeve Weduwvrouw, dit, Neêrland, zij uw troost.

1825. BILDERDIJK 1).

CCXXX. LEIDEN, 24 Aug. 1825.

W. B. AAN H. W. T.

Ik ben niet bang voor U, maar ten aanzien van uw huis 2) timeo uxori et filio. En dit (nisi novum quid emergat) tot October.

't Vers van Van Schelle raakt een godloos Keezenvers van hem, dat goed is verloren te zijn.

De Klagende Bok ken ik niet.

De Ledenstrijd is prullerij, onwaardig in te zien.

De Prinsgezinde, hoe welmeenend ook, is niet beter.

Het Wezenvers staat in mijn Verspreide gedichten 3), bij Immerzeel in 1809, ni fallor, uitgekomen.

Voor de lecture van 't vod van Nierstrasz gratias!

Om de Mss. zal ik denken.

Multa sunt quæ me circumveniunt incommoda; sed quidquid accidat, ferendum est forti animo, si minus corpore, Tu vale atque amantem redama.

---

1) Dit gedicht is te vinden in de Nieuwe Oprakeling, 165 (Kompl. Dichtw. XI, 432). — M. Tydeman stierf, 1 Febr. 1825, aan een langzaam verval van krachten. Op 30 Januarij 1825, dus twee dagen voor M. Tydemans dood, had Bilderdijk nog een vers op hem gemaakt, te vinden in de Navonkeling, I. 149 (Kompl. Dichtw., XI, 397) getiteld: „Aan den Heer Mr. MEINARDUS TYDEMAN, ten Afscheidsgroet."

2) Waar het roodvonk heerschte en T's oudste dochter er aan bezweek.

3) De Leydsche Weezen aan de Burgerij, op den eersten van Louwmaand des jaars 1782 l. l. D. I. bl. 13 (Kompl. Dichtw. D. X. bl. 241).

CCXXXI. LEYDEN, 6 Oct. 1825.

W. B. AAN H. W. T.

De Heer H. W. Tydeman gelieve van nu voor altijd verwittigd te zijn, dat ik geen deelnemer en voorstander of ondersteuner van het godloos gespuis der eerlooze Grieken 1) in hunnen vervloekten opstand tegen de ons vriendschappelijke Mogendheid in mijn huis ontvange, noch eenige betrekking tot den genen die zich tot zoo ver vergeet, behouden wil, en richte zich daarna.

BILDERDIJK.

CCXXXII. LEYDEN, 24 Oct. 1825.

W. B. AAN H. W. T.

Hierbij uw jammerlijk boekgeschenk van gisteren terug, een stuk den vervloekten Jacobijn waardig en hetgeen gij U behoorde te schamen ter verderving van 't Vaderland en verwoesting van alle gezond verstand, Godsdienst en zedelijkheid in de wareld te helpen. En durft gij dit nog aan mijne vrouw aanbieden 2)?

Dat U de hersens draaien naar den wind des tijds, geef ik uw hoofd vriendschappelijk toe, maar uw voorrede van 't werk, daar zij voor geplaatst is, mij onder de oogen te brengen, is, of mij na zoo lang een bekendheid geheel te miskennen, of turpissimo modo met mij te willen breken, enz.

CCXXXIII. LEYDEN, 8 Nov. 1825.

W. B. AAN H. W. T.

Het briefjen in quæstie is in behoorlijke kalmte van geest geschreven, en behoorde bij geen Jur. Cons. vreemd voor te komen, ten minste, zoo hij de lex Jul. Majestatis niet vergeten is. In dit geval spele hij den rol van Jonker Jan Dirk van de Capellen in mijnen tijd voort, ter vernieuwing van de troubles van 1784 en om-

---

1) Bilderdijk nam het H. W. T. zeer euvel, dat hij der zaak van de in opstand gekomen Grieken was toegedaan. Zie wat hierover is aangeteekend door Mr. J. W. Tydeman, op bl. 419, 420 van de Handd. en Levensberigten van de Maatsch. der Nederl. Letterkunde voor d. j. 1863, in het leven zijns vaders.

2) Dat boek was Senior Grondbeginselen der Staathuishoudkunde, Leiden 1825. Gedurende de brouillerie, welke tusschen Bilderdijk en H. W T. ontstond, door verschil van meening omtrent den vrijheidsoorlog der Grieken, welke verwijdering gelukkig niet lang (tot November 1827), maar toch twee jaren te lang, duurde, boden deze Geleerden hunne uitgegeven werken niet elkander, maar elkanders echtgenooten aan.

keering van 1795: mea quid interest qui natu sum maximus? i. e. mortem quotidie adventantem opperiens.

Voorts diene op de gedane vragen:

1°. Van de memorie van Ackersdijck weet ik niets.

2°. Van den Walewein en Roman van Limburg en de Heimelijkheid der heimelijkheden heeft de Maatschappij mijne Handschriften, die ik reeds voor geruimen tijd terug verzocht, en tegen restitutie waarvan deze stukken lang gereed liggen afgegeven te worden.

3°. De boeken en Mss. van den Heer Tydeman ben ik bezig bij een te leggen om ZijnEd. zonder eenige moeite van zijne zijde terug te zenden.

Voorts na oprechten heilwensch over ZijnEd. en de zijnen, zonder persoonlijke rancune, maar [met] innige droefenis over zijnen gedanen stap, teeken ik eenvoudig mijn naam BILDERDIJK.

CCXXXIV. LEIDEN, 30 Nov. 1827.

H. W. T. AAN W. B.

Toen ik de eerste reize weer 't geluk had een boekgeschenk met eigenhandig adres van den Heer Bilderdijk te ontvangen, noopte mijn hart om er Z.W.E.G. schriftelijk mijn dank voor te betuigen, doch ik bedwong mij uit bescheidenheid. De gunstige toezending herhaald ziende, kan ik mij niet bedwingen en heb reeds te lang gezuimd, in afwachting van een gelegen oogenblik om bedaardelijk te schrijven. Maar nu komt het vertrek mijner vrouw naar Haarlem spoedig op; en ik kan haar 't geluk van den heer en Mevr. B. te zien niet gunnen, zonder haar althans met deze vlugtige regelen te verzellen, en haar den wensch mede te geven, dat het ook mij vergund moge worden, om in de kersvacantie te Haarlem komende, U.WelEd. in persoon mijne afwachting te mogen komen maken. Hoezeer ik getracht heb het misnoegen van den Heer B. waardiglijk te dragen, heb ik het echter nimmer getrotseerd, noch 't pijnelijke er van mij zelf of anderen ontveinsd: maar ik durf zeggen, ook in dien toestand van gedwongene verwijdering mij niets te verwijten te hebben,

---

1) B. was inmiddels in Mei 1827 metterwoon naar Haarlem vertrokken. Sedert de vriendschaps- of liever omgangsbreuk met H. W. T. gevoelde hij zich te Leiden ten eenenmale verlaten en ontweek de stad, terwijl inmiddels de vriendschapsbetrekking tusschen mevrouw B. en mevrouw T. onverminderd, neen, een hartelijker dan immer, was blijven bestaan.

strijdig aan de hooge en opregte achting en vereering, waarmede ik steeds geweest ben en zal blijven enz.

CCXXXV. HAARLEM, 1 Julij 1828.

Vrouwe K. W. B. AAN H. W T.

Hartlijk dank voor de gunstige berichten van ten Uwent; en voor de moeite die UWEG. op nieuw voor ons hebt willen nemen: het is bijna onbescheiden UWEg. in uwe groote drukte van gewichtige bezigheden, nog lastig te vallen, doch ik weet dat wij veel op uwe bereidvaardige vriendschap en hartelijkheid mogen rekenen, en dit geeft vrijmoedigheid, om U het nevensgaande papier voor Du Saar toe te zenden. Het is zoo, ik heb nog zes exempl. 1) boven de bedongen 25 van hem laten vragen, tegen boekverkoopers prijs indien het niet anders kon: ook heb ik de Cardiphonia van Newton, die ik wel in het Engelsch maar niet in het Nederduitsch bezit, voor onzen Lodewijk, op de auctie bij D. S. laten koopen; voor het een en ander heeft D. S. slechts de betaling af te trekken van de *f* 50 die wij te ontfangen hebben.

Ik verneem met blijdschap, dat onze waardige vriendin, UWEg., echtgenoote, weder in welstand van Rotterdam is terug gekeerd! hoezeer verlangende naar een lettertjen van hare lieve hand, mag ik daartoe niet opwekken, om geene smartelijke aandoeningen te verlevendigen, als ook, om dat het schrijven haar gezicht nadeelig mocht zijn, en de gewoone drukte na eenige dagen afwezigheid van huis niet zal verminderd wezen. Onze harten kennen en verstaan elkander te wel om ooit te gedogen dat wij den een des anderen stilzwijgen zouden misduiden, daarop ben ik gerust.

Met aanbieding onzer vereenigden hartelijken vriendschapsgroet, ook aan alle de Uwen, noeme ik mij met hoogachtende vriendschap enz.

CCXXXVI. LEIDEN, 3 Julij 1828.

H. W. T. AAN W. B.

Verwonderd en verlegen over een bijkans te gelijk ontvangen driedubbel geschenk van nieuwe werken van UWE., die in alle opzigten uwe jaren logenstraffen (behalve wat het zedige van den inhoud aan-

---

1) K. W. Bilderdijk, Jezus lijden. Leiden, du Saar, 1828 (Kompl. Dichtw. d. II, bl. 441—478).

gaat) en hartelijk dankbaar voor die nieuwe en overloopende mate van goedheid, heb ik ten minste het genoegen UWE. een dik boekdeel 1) in de plaats te kunnen aanbieden. — Ofschoon dat niets van mij zelf bevat, dan een stukjen dat mij hartelijk leed doet, dat ik het heb moeten schrijven 2): doch ik heb er mij niet slechts toe geprovoceerd maar genoodzaakt gevonden en hoop niet buiten de grenzen van betamelijken noodweer getreden te zijn. Een exemplaar van 't corpus delicti (mihi imputati) voeg ik er bij.

Nog grooter genoegen doet het mij, de afrekening van Du Saar voor Mevrouw te hebben kunnen bezorgen, en behalve een behoorlijk blijk van zijnen kant, van bij elken nieuwen druk wederom *f* 50 schuldig te zijn, dat ik hem heb doen geven, het per resto competerende (*f* 40,83) hierbij te kunnen voegen. Daar Mevrouw boven de bedongen 25 exempl. nog zeven had moeten bijkoopen, streed het tegen mijn conscientie, van vier of vijf daarvan te profiteeren. Het werk door UWE. of HWE. op de auctie van Du Saar gekocht en door hem afgetrokken, was de Cardiphonia van Newton. Ik ken en acht en bemin dat werk, bijkans sedert zoolang mij heugt, want het werd in het huisgezin mijns Vaders, ochtens of avonds als een gedeelte van den huisgodsdienst gelezen. Het verwonderde mij dus zeer, onlangs gedrukt te lezen, en door anderen bevestigd te vinden, dat Newton ten opzigte van de grondleere des Christendoms, de Godheid van den Heer J. C., zeer ver van regtzinnig, misschien nauwlijks Ariaansch geweest was. Dit gaf mij stof tot velerlei betrachting, en tot de twijfeling, waarvan eenige oplossing van UWEg. mij zeer welkom en weldadig zijn zou, wie men voor Christen-broeders, wandelende in eenigheid des geloofs, te houden hebbe, en wie niet?

UWEg. heeft zeker gezien, den Filips Willem van V. Cappelle. De aangetoonde verstandhouding met Oldenbarneveld geeft nog al stof tot nadenken. Hoe beleefd en voorzichtig ook C. dit teeder punt behandeld hebbe, is het toch een blijk van eerlijkheid, geen feiten te verloochenen en vereischte en bewijst deze ontdekking misschien nog al eenige cordaatheid.

Ik moet eindigen, daar ik het, ook de eerste week van de vacantie, nog zeer druk heb. Met eerbiedige groeten (aan Mevrouw B., aan welke UWE. het concernerende uit dezen wel zal willen over-

1) Mnemosyne, XVI (VI).

2) Dit stukjen is Toegift. Over Mr. C. M. van der Kemp's uitval tegen de Mnemosyne XV (V) Deel, bl. 261 (lees 231).

brengen, heb ik de eer (en stelle ik er mijne grootste eere in) mij te noemen enz.

CCXXXVII. HAARLEM, 3 Aug. 1828.

W. B. AAN H. W. T.

Daar ik heden, hoe zeer verzwakt tot volstrekte krachteloosheid toe, echter nog eenigzins in staat ben te schrijven, wil ik deze gelegenheid niet laten voorbijgaan, om U nog een lettertje toe te zenden, 't geen ik als een laatste afscheid mag aanmerken. Heb dank, voor alle mij betoonde blijken van gulhartige vriendschap, en veelvuldige diensten mij sedert zoo veel jaren bewezen, en tevens voor uw geduldig welnemen van mijne zonderlingheid in alles, de vrucht van een zeer vroeg afgetobd gestel, dat van kindsbeen af, door alle lichaamlijke en vooral geestelijke of verstandelijke onderdrukkingen en verkrachtingen verwoest wierd, en in dit leven zich vreemd vond, naar 't uiteinde van 't welk ik ook, kind, jongeling, volwassen, even zeer als nu afgeleefde grijsaart, steeds met ongeduldig verlangen heb uitgezien.

Ik zeg ongeduldig, en ontveins mij niet het onchristelijke, dat hierin ligt, ook smeekte ik steeds om berusting, en hoezeer ben ik daartoe in de tegenwoordige dwarling verplicht! De afgrijslijke verstrooiing van geest, die als een rosmolen (maar hollende en wild) in het rond loopt, laat mij dit naauwlijks voor een enkel oogenblik toe. — Doch wij weten op Wien wij gehoopt hebben, en Hij blijve mij bij in het uiterste uur. — Gij, vaarwel met de uwen, en zij deze U tot mijn vertrouwelijken afscheidsgroet!

Προσερχώμεθα οὖν μετὰ παῤῥησίας τῷ θρόνῳ τῆς χάριτος.

CCXXXVIII. LEIDEN, 7 Sept. 1828.

H. W. T. AAN W. B.

Ik weet wel, hooggeachte Vriend! dat uw geboortedag geen vreugdedag voor U is, daar gij sedert zoo vele jaren leeft onder protest (eene protestatio tamen actui contraria, zoo er immer eene was; doch 't geen U niet kwalijk is te nemen, wat het leven betreft; — want dat hebt gij U zelf niet gegeven — maar even daarom moogt gij er niet tegen protesteren; want dit aardsche leven — even gelijk het hemelsche, eeuwige, dat er mede zamenhangt, en waartoe geen andere weg is — komt van God — trouwens gij weet dit alles beter, dan

ik U zeggen kan; maar gij hebt toch misschien de herinnering wel eens noodig. — Claudatur parenthesis. Maar uw verjaardag is dan toch een feest voor uwe Vrouw en Zoon (en Dochter) en voor hen, wien gij dierbaar zijt, en zij wenschen hartelijk dat gij in Gods gunst in lijdzaamheid en met vrucht nog wat moogt kunnen en dan ook gaarn willen leven.

Gij weet, dit zijn ook onze gevoelens en het is ons een genoegen en eene eer, tot uw genoegen zelf te mogen bijdragen. Ik hoop dit gedaan te hebben, door krachtigen aandrang van het verlangen uwer dochter, dat de geslachtwapenteekeningen, behoorende, gelijk ik niet twijfelde, bij uw geslachtlijst, U mogten uitgeleverd worden; gelijk nu geschied zal zijn.

Gewoon hetgeen ik uitgeef U aan te bieden, mag ik daarvan geen uitzondering maken met mijne Consideratiën over thans aanhangige academische vraagpunten, hoezeer ze reeds gedecrieerd en gepersifleerd zijn in het schandblad, dat zich, helaas! het air geeft van op U als beschermer te boogen (sed non ego credulus illis). Het zal mij aangenaam zijn, zoo gij ze leest, en vooral ook, zoo gij er mij over schrijven wilt — maar zendt gij ze mij als voor U onleesbaar en „ungeniesbar" terug, ook dit zal ik niet kwalijk nemen.

Het is Zondag en de kerkklok luidt, en ik wenschte toch het pakje heden nog te doen aanlanden: ik moet dus afbreken, ofschoon ik nog zoo veel te zeggen had, dat ik hoop U spoedig weder te mogen schrijven, of te komen zien, steeds met eerbiedige hoogachting en opregte vriendschap als enz.

CCXXXIX. HAARLEM, 8 Sept. 1828.

W. B. AAN H. W. T.

Heb dank, waarde Vriend, voor uwe herinnering (vermaning plachten onze Grootvaders te zeggen) aan mijnen geboortedag, en tevens aan dien van mijn dood! Gij weet dat ik op den laatsten met meer genoeglijkheid vooruit, dan op den eersten terug zie, maar als te zamen verbonden en inderdaad één, moeten zij ons plechtig zijn. — Ik mag ook werkelijk zelfs nog voor dit naschemerend levensuurtjen van tegenwoordig Hem danken, die het in genade verleent; mocht ik slechts in staat zijn om het beter en nuttiger voor anderen en voor mij zelven, aan te wenden! Doch hier ligt de knoop.

Daar ik geene tijdschriften of zwevende blaadtjens leze, versta ik

niet wat gij zegt van iemand die zich het air geeft van op mij (NB. als beschermheer) te bogen. Dit weet ik, dat ik van zoo iets of zoo iemand niets weet.

Uwe Consideratiën heb ik met genoegen gelezen, voor zoo verr' 't wezendlijke betreft, en ik ze versta; want als een vreemd eend dat in een bijt valt, versta ik een gedeelte niet, en vooral mede ook niet hetgeen kosten of finantiële punten betreft.

Voor de geslachtwapens ben ik U (naar hetgeen uw brief mij meldt) dank verschuldigd; ontfang die derhalve bij deze!

Wat Herdingh betreft, zekerlijk zult gij bij dhr. Luzac niet veel uitwerken, dien ik meen thands in een bijzondere betrekking tot hem te staan. Het schijnt ook dat met mijn vertrek uit Leyden deze mijn oude en altijd zoo hulp- en dienstvaardige vriend 1), die al mijn belangen waarnam en zoo innig behartigde, zich geheel van mij vervreemd heeft. — Waarom of door welk toedoen, weet ik niet, en is mij onbegrijpelijk. — Maar ik moet afbreken. Vale.

CCXL. HAARLEM, 15 Sept. 1828.

Vrouwe K. W. B. AAN H. W. T.

Met hartelijke dankzegging voor het blijk van uw aandenken op den verjaringsdag van mijn Echtgenoot, had ik al eerder op uw geëerde van dien dag geandwoord, dan de gelegenheid ontbrak mij. Houdt mij dit ten goede, als ook dat wij op uw kort te voren gevierden geboortedag nog niet schriftelijk hebben betuigd, dat wij dezelve gedachten. Het zij mij vergund U nog te verzekeren, (dan dit zal wel, vleie ik mij, niet noodig zijn) dat wij met al de belangstelling van deelnemende vriendschap voor UHGl. en uw geheele huis, ons in de verschijning van dat feest verheugden en wenschen dat de Heere U die dag tot in een hoogen groenenden ouderdom, onder het genot Zijns zegens in alle opzichten, moge doen beleven.

Dewijl mijn nog steeds zeer zwaklijke Echtgenoot zich niet herinneren kan wat hij UHGl. ten aanzien van zijn pretensie op Herdingh gemeld heeft, dien ik UHGl. te berichten, dat, behalve de bewuste

---

1) Zie o. a. over hem, B's Brieven, bij Messchert, D. V. bl. 169, en Uitzicht op mijn dood, aanteek. bl. 45. Een achtregelig vers van B. bij Luzac's promotie achter zijn Spec. hist.-jurid. de Q. Hortensio Oratore Ciceronis aemulo, cet. in 1810 gedrukt, is door L. afgestaan aan en gedrukt in het Jaarboekje de Aurora, 1848, bl. 214 (Kompl. Dichtw. D. XI. bl. 92).

som, H. ook nog een exemplaar heeft terug te geven van de Antonides, en wel, een beste druk, dewijl ZEd. het exemplaar, dat mijn man toekwam, met de aanteekeningen van zijn hand in bezit heeft, en verbonden is een ander daarvoor in de plaats te geven. Zijne aan UHGl. gedane belofte heeft H. nog niet vervuld; mijn man heeft opgemerkt dat de Heer Luzac steeds ongaarne scheen H. te willen lastig vallen, of dringen tot betaling, toen wij nog in Leyden woonden. Het zal dus wellicht niet baten ZEd. over deze zaak te spreken. Het blijve echter geheel aan uw HGl. goeddunken overgelaten, alleen doet het ons leed dat het U tijd en moeite kost.

Na hartelijke groete en aanbeveling in de voortduring uwer hooggeschatte vriendschap, noeme ik mij met oprechte gevoelens enz.

CCXLI. LEIDEN, 9 October 1828.

H. W. T. AAN W. B.

Dankbaar heb ik ook wederom uwe Spreuken van Saadi 1) ontvangen en de bijgevoegde exemplaren terstond bezorgd. De goeden God gunne U toch — mits niet te smartelijk voor U zelven — nog veel te kunnen werken voor Godsdienst, goede Zeden en goeden smaak. Het nageslacht zal U regt doen. — „Virtutem incolumem odimus" etc. — Maar meer is 't nog, dat gij U zelf 't getuigenis kunt geven, van niet vergeefs geleefd te hebben.

Hierbij ontvangt gij eene rol geld, verzegeld gelijk ik ze ontvangen heb, en waaromtrent ik U verder verwijze naar het geschrift van de hand van Mr. L. C. Luzac: die zich in deze uw bestendige vriend betoont. Want eigenlijk is 't eene leening die hij U doet. Hij zegt namelijk U bij uw vertrek van hier, onder anderen *f* 300 verstrekt te hebben, tegen drie adsignatien à *f* 100 op Herdingh, waarvan hij slechts ééne in geld had betaald gekregen. voor de andere eerst al spoedig, eene quitantie van wederkeerige pretensie à *f* 127 (die hij aan U bezorgd had) en nu eindelijk deze *f* 73, makende dus zamen de overige *f* 200.

Het is dus die *f* 200 die gij nu aan Luzac zoudt schuldig zijn. — Ik sla U voor, die te betalen, en er nog *f* 800 aan geld bij te ontvangen, door uwe lessen over de Geschiedenis des Vaderlands mij ter uitgave te verstrekken (al wilde gij zelf, dat die uitgave nog

---

1) Spreuken en Voorbeelden van Muslih Eddin Sadi, getrokken uit zijne Rozengaard, Rott. 1828. (Kompl. Dichtw. D. VII. bl. 347—376).

vooreerst niet geschieden, noch ook aangekondigd zou worden, indien gij slechts 't Hs. afgeeft — zoo als het eens ter drukpers gegeven konde worden). Er zijn van de lessen zoo vele excerpten en nota's gemaakt, dat er buiten twijfel na uw dood misbruik van gemaakt zou worden, en gij weet, ik heb nog eene wettige pretensie op de eer dier uitgave van wegens U zelve. — Brengt de uitgave, gelijk ik hoop, meer op dan *f* 1000, dan kent gij mij genoeg, durf ik zeggen, om te vertrouwen dat ik het niet onder mij zal laten: — maar, behalve dat gij die *f* 800 bij uw leven misschien zoudt kunnen gebruiken, was ook, tot dat overschot, dat handschrift welligt bij mij veiliger dan in uw eigen boedel. — „Als tot verstandigen spreke ik; oordeelt gij hetgeen ik zegge." — Vooral misken in mijne voorzorg, ook als ze eene teedere en onaangename snaar roert, mijne ware en innige dienstvaardige vriendschap niet, en mijne zucht ook voor de rust en de belangen van Mevrouw B., en van uw Zoon. Met deze gevoelens gelijk met de hoogste achting, blijve ik enz.

CCXLII. HAARLEM, 11 Oct. 1828.

W. B. AAN H. W. T.

Op 't oogenblik ontfang ik de *f* 73 van U met uw minzamen brief, die uw uitmuntend welmeenend hart betoont dat mijne en der mijnen belangen met alle deelneming der warmste vriendschap voorstaat en wenscht te bevorderen. De zwakheid van mijn hoofd is zoodanig, dat ik erkennen moet den inhoud niet wel te verstaan, maar gaarne berust ik in uw inzicht en raad. — Ik zal U derhalve mijn Ms. van des Vaderlands Geschiedenis toezenden, waaraan ik mij niet in staat kenne iets bij of af te doen of te veranderen. Zie of het dus uitgegeven kan worden, als ik mij verbeelde.

Wat Herdingh betreft, hoe ik aan hem *f* 127 schuldig zou zijn, begrijp ik niet, doch ik ben gewoon bestolen te worden van vreemde en naastbestaande en het kan niet wel anders. Echter (dunkt mij) had hij dan een specificatie moeten geven, en — maar ga dit en alles, zoo 't kan! „Mea quid interest qui sum natu maximus!"

In haast —? Neen, zeer talmend om gedachten en woorden bij een te halen, schrijf ik dit. Wij voegen er onzen hartelijken groet bij, in diep gevoel van erkentenis en verplichting, en dus teeken ik enz.

CCXLIII. HAARLEM, 13 Oct. 1828.

W. B. AAN H. W. T.

Ik zend U, ingevolge den mijnen van gisteren, in antwoord op den Uwen geschreven, mijn H.S. van de Historie onzes Hollands. Gij zult, zoo gij 't inziet (immers doorloopt), bevinden dat het geen Historie of kennis in echten en volkomen zin is, maar slechts de grondlage tot een historie, mondeling aan te vullen, gelijk ik ook telken reize deed. Het zijn faiten, welke niet ontwikkeld, betoogd, noch genoegzaam juridicq behandeld zijn, hetgeen op 't kollegie ex tempore geschiedde en dit leerzaam maakte. En recht uit gezeid, ik geloof met de uitgaaf gants geen eer te kunnen behalen, noch dat het aan de verwachting, die men er zich op den tytel af van maken zal, zal beandwoorden. Oordeel gij zelf. — Naderhand, als opus posthumum, mocht het misschien aangaan, maar zelf het in 't licht te geven acht ik beschamend voor mij.

Hoe 't zij, ik vertrouw het in uwe handen en aan uw oordeel; doch zeker wensch ik 't liever bewaard, dan bij mijn leven gemeen gemaakt. — Begrijp ook, dat het ieder kollegiedag 's avonds te voren stuksgewijze, naar 't voor het uur noodig scheen, opgesteld werd en als een bloot (schoon vrij uitvoerig) compendium daartoe aangemerkt. Immers, dat kan geen boek ter uitgave voor 't algemeen opleveren.

Ook was mijn oogmerk geweest om, eenmaal tot wat rust gekomen, alles geheel over te werken, uit te breiden etc. etc. maar deze verwoesting van verstand en geheugen is mij eensklaps overvallen en ik lig er toe, zoodanigerwijze zelfs, dat ik mij als een kind moet laten besturen, en veelal het eene uur niet wete wat ik 't vorige deed, wilde, of besloot, ja eigenlijk niets besluite of wille.

Nog iets over Herdingh. — Dat hij mij te kort doet, besteelt, en zonder eer of goede trouw jegens mij handelt, sit! hij moge 't verantwoorden, maar hij heeft een best exemplaar van de beste uitgave van Antonides van mij, op den kant waarvan ik de aanteekeningen voor hem schreef, en hiervoor moet hij mij een ander (uitgave van Hoogstraten) bezorgen. Dit is iets dat ik ter harte neem. — Verder valeat, en ik zal het mij niet aantrekken.

Wij groeten U en de uwen met innig zielsgevoel en ik teeken als steeds enz.

CCXLIV. LEIDEN, 17 Oct. 1828.

H. W. T. AAN W. B.

Uwe beide brieven, en bij den tweeden de kostbare portefeuille, zijn ontvangen en uw H.S. oppervlakkig door mij beschouwd. Het is zeer leesbaar en in een toestand waarin niet een mijner dictaten is: weder een nieuwe stof voor mij om U te bewonderen en mij te schamen. Maar het spijt mij nu, dat ik, toen gij nog hier woonde, altijd te bescheiden geweest ben, om U te verzoeken uw geschrift te mogen lezen. Had ik dat geluk toen gehad, dan had ik opheldering kunnen vragen van de veelvuldig op den kant geplaatste wenken; waarvan nu wel vele raadsels zullen blijven. Evenwel ik accepteer het werk gaarne op den door mij voorgeslagen voet; ook om de betaling te doen straks aan U zelve en de uitgave eerst te doen plaats hebben als opus posthumum. Hoe later hoe liever dus; en wanneer ik zelf de uitgave niet bezorgen of voltooijen kon (want het is geen werk van een jaar) zou er wel iemand van uw jongere vrienden zijn om mij te vervangen. Maar gij zult gevoelen dat het door die omstandigheid te noodiger voor mij wordt, 1. een bewijs van UwE. te hebben, dat uw werk aan mij ter uitgave is overgedragen (titulo oneroso: op dat na uw verscheiden noch erfgenamen, noch eenige crediteuren het H.S. van mij konden reclameren en de uitgave stremmen: 2. een bewijs jegens 't publijk (waarbij 't dus niet meer op den titulus onerosus aankomt; maar op de authenticiteit des werks, (—trouwens deze kon blijken uit het H.S. zelve: maar—) dat de uitgave door U voorzien en toegestemd is: een soort van voorrede derhalve, kort of lang, naar 't U uit het hart in de pen vloeit.

Voorts moet ik ten opzigte der betaling de faculteit verzoeken, dat ze niet terstond op eens behoeve te geschieden: maar b. v. van twee tot twee maanden telkens *f* 200, waarvan ik u dan de acceptatie zal overzenden (die gij terstond kunt overteekenen aan wie gij wilt, ten einde ook bij mogelijk vroeger overlijden, die pretensie buiten uwen boedel zij). Het spijt mij dat ik U met deze beslommeringen moet lastig vallen, maar gij kent mijne omstandigheden, en wat ik te verzorgen heb.

Herdingh zegt, gaarne en terstond het begeerde exemplaar van Antonides te zullen geven: maar hij beklaagt zich met lange litanijen, „door U miskend te worden — de groote en eenigzins inhalige rekening is geschreven door zijn knecht en door hem niet vooraf gezien"; enz. maar vooral beklaagt hij zich ten opzigte van Antoni-

des: „dat Ds. Steenhouwer 1) hem gezegd had, „dat gij niet wilde dat hij uwe aanteekeningen uit zou geven; dat gij ze zoudt desavoueeren en er openlijk tegen protesteren, enz." Dit was toch hard, daar hij ook voor dat werk het honorarium voldaan, en, in vertrouwen daarop, de nieuwe uitgave van den tekst gedaan en bekostigd had 2)." Hebt gij ten deze ook een geruststellend woord voor hem; want uw misnoegen grieft hem en is hem een gestadige pijn; ik ben overtuigd dat hij 't wel jegens UWE. meende. Aan den Heer Luzac, die gister naar Brussel vertrokken is, heb ik uwe groete (of die van mevrouw) gedaan, hij reciproceert ze dankbaar; mijne vrouw voegt er de hare bij, en ik aan mevrouw B.; terwijl ik met hartelijke genegenheid gelijk met de hoogste achting verblijve, enz.

CCXLV. HAARLEM, 18 Oct. 1828.

W. B. AAN H. W. T.

Wat de uitgave of suppressie van mijn kladwerk over de Historie betreft, dit laat ik (als het in aanmerking komt) aan uw oordeel. Dat gij een Bewijs van mijn hand vordert is natuurlijk en behoort zoo, maar Gij zelf dient het op te stellen, dat ik slechts over te schrijven heb, en ik zal dit dus van u verwachten.

Voorrede is een ander ding, en zal wel (dunkt mij) niet zeer noodig zijn, ja zou beter voegen (dunkt mij ook) van de hand des genen, die het uitgeeft.

Wat betaling betreft: Uw voorstel of schikking is mij WEL en ik heb er niets tegen.

Wat Herdingh vertelt van Steenhrs. gezegde, daar wèet ik niets van, en ik kan mij niets dergelijks in het hoofd halen, en dus geloof ik dat dit louter mijmeren van H. is. — Wat hij van 't voldoen van honorarium voorgeeft, daarvan weet ik ook niets, ook ken ik geen uitgave van den text van Antonides door hem; bestaat die?

Misnoegen over zijn stilzwijgen en zich verbergen voor mij, gedurende meer dan een jaar lang, tot ik 't opgaf hem ter spraak te krijgen, moest ik zeker opvatten; maar zoo iets duurt bij mij niet lan-

1) Ds. C. Steenhouwer was een jong predikant, vol belangstelling voor de Nederlandsche letterkunde, die Herdingh in de correctie van den tekst ter zijde gestaan had. Zie B's Afscheidsgroet aan hem, Kompl. Dichtw. dl. XI. bl. 365. Hij overleed in 1845.

2) Na Bilderdijks en Herdinghs dood zijn deze Aanteekeningen van B. door de zorg van den heer J. A. Susanna in het licht verschenen, Leiden, Thijssens en Menzel, 1836.

ger dan de oorzaak voortgaat, en voor haat of vijandschap geloof ik niet vatbaar te zijn of ooit geweest te zijn, wie mij ook misdoe of misdeed.

Dit moest ik op uw verplichtenden van gisteren andwoorden.

Een Voorrede betreft den lezer van een uitgegeven wordend boek, maar wat niet ter lezing of uitgave bestemd wordt, hoe kan dit een lezer aanspreken? Voor mijn Hoorders hield ik een Voorafspraak en die ligt er bij, de Voorrede is een gesprek van die de lezing eens boeks aanbiedt en dit doe ik immers niet.

Misschien is het onzin wat ik hier zeg, maar het komt mij in mijn verward hoofd zoo voor; hetgeen ook tot geen opstel van Voorrede in staat is.

Wees verder met de uwen hartlijk gegroet. Ik ben en blijf met innig gevoel van verpligte, dankbare en welmeenende vriendschap enz.

CCXLVI. Leiden, 24 Oct. 1828.

H. W. T. aan W. B.

Het mogt met reden U bevreemden, dat ik op den uwen in dato 18 Octr niet terstond geantwoord en alzoo getracht hebbe dit bepaald object tusschen ons af te doen, waarin ik voor UWE. en mijzelven belang stel. Maar er moesten zegels van het kantoor gehaald, assignatiën geschreven en NB. een concept van transport voor UWE. gemaakt worden — alles dingen waartoe ik langzaam kom. Daarbij ben ik door eene verkoudheid bevangen, gelijk jaarlijks eer ik besluiten kan om de winterquartieren te gaan betrekken, die mij dof en traag maakt. Gelukkig dat ik toch als 't wezen moet werken kan; en 't moet nu, dat ik niet langer wachte of UWEd. ophoude. Ziehier dan nu, volgens uwe vergunning, de betaling verdeeld in vier termijnen à ƒ 200 en van Januarij af met twee maanden vervolgende. Eene quitantie van den Heer Luzac voor ƒ 200, die hij U geavanceerd had op papier van UWE. op Herdingh, dat onbetaald is gebleven, zal de ƒ 1000 completeren.

Wat nu het bewijs betreft, door U te geven, waaromtrent gij schrijft: „het is natuurlijk en behoort zoo: maar gij zelf dient het op te stellen, dat ik slechts over te schrijven heb, en ik zal dit dus van U verwachten." — Mij dunkt het kan zeer kort en toch voldoende zijn: „De ondergeteekende verklaart bij deze, zijn werk en eigenhandig opstel over de Historie van Holland, ter beschikking gesteld te hebben van Prof. H. W. Tydeman te Leiden, titulo oneroso." —

Dit laatste of iets dergelijks, dunkt mij dat er bij dient, om te kunnen doen blijken, dat ik niet slechts mandatarius ben. (Een zegel van dit blijk ligt hierbij. NB. UWE. verbetere mijn conceptje zoo als 't moge behooren.)

Wat Voorrede betreft, geve ik toe aan uwe solutie — en, gelijk gij wel aanmerkt: „de Voorafspraak ligt er bij." Ik heb die eerst na mijn vorig schrijven attent gelezen en vind ze, wat het werk zelf betreft, geheel voldoende. Over de uitgave mag de eventuele uitgever spreken: Tu vero serus in cœlum redeas.

Luzac is naar Brussel vertrokken om zitting te nemen in de Staten Generaal; hij heeft mij zijne hartelijke groete aan UWEd. nagelaten. Herdingh heeft mij beloofd dat hij UWEd. ten opzigte van 't exemplaar van Antonides voldoen zou; hij verlangde UWE. zelf te schrijven. Mijne vrouw bedankt Mevrouw B. voor een allerliefsten brief, heden ontvangen. In de volgende week hoopt zij te antwoorden. Wij hopen ook voor den winter beide nog eens zelf te komen. Inmiddels met hartelijke groete, met hoogachting en dienstvaardigheid, enz.

CCXLVII. HAARLEM, 26 Oct. 1828.

W. B. AAN H. W. T.

Deze ter geleide van het declaratoir door U verlangd en mij voorgeschreven; misschien met eene of andere woordverandering niet opzettelijk, maar door zwakte van hoofd bij bloote verschrijving, waarvan ik echter mij niet bewust ben, doch die mij thands zoo eigen is, dat ik ze altijd onderstellen mag. Intusschen hebt gij veel moeite en ook kosten gehad: geef mij deze op, si placet.

Begrijp ik 't wel, en moet ik nu een kwitantie van den Hr. Luzac verwachten? Of behoeft of behoort dit niet?

Hartlijk en dankbaar groeten wij U en uw rechtdierbare Egâ en wat tot U in gewenschte betrekking staat; en ik teeken als steeds enz.

Ik ondergeteekende, Mr. Willem Bilderdijk, verklare bij dezen, mijn werk en eigenhandig opstel van de Historie van Holland, behelzende mijne volkomen voorlezingen gedurende eenige jaren over dat onderwerp gehouden, ter beschikking gesteld en in vrijen eigendom overgegeven te hebben aan den Heer en Mr. H. W. Tydeman, professor te Leyden, en zulks

titulo oneroso, als mede deswegens behoorlijk en ten mijnen genoegen voldaan te zijn, zonder eenigerhande reserve hoegenaamd ook.

Actum Haarlem, den zes en twintigsten October 1828.

W. Bilderdijk.

CCXLVIII. LEIDEN, 31 October 1828.

H. W. T. AAN W. B.

Dank voor het toegezonden Declaratoir, dat meer en beter geëxtendeerd is, dan ik achtte dat het mij voegde UWE. voor te schrijven. Maar gij hebt gedaan volgens uwe beleefdheid en goedheid — en dus, dubbel dank! — Maar verg mij niet U de kosten der zegeltjes voor de helft (want geheel kan 't nooit) in rekening te brengen. Aan den Heer Luzac, die te Brussel is, heb ik geschreven om een nader stellig blijk van decharge voor UWE. van zijn pretensie wegens die geavanceerde ƒ 200. Inmiddels kan altijd dit mijn schrijven dienen als bewijs, dat ik die schuld van UWE. jegens hem heb overgenomen.

Mevrouw B. had aan mijne vrouw verzocht, te informeeren naar het plan van Dr. Cleve, nopens zijn huis. — De Heer Cl. breekt zijne huishouding op; maar wil tot geenen prijs verhuren; gaarn verkoopen (doch duur). Nu zegt men, dat misschien de Ex-officier bij de Regtbank, Verschuur, die een goed huis op de Breestraat heeft, zich van hier verwijdert; — wil ik hier eens op informeeren? — of een advertentie in de L. Courant plaatsen (altijd in behoorlijke discretie)? — Wij zouden zoo gaarne UWEd. weer hier zien.

Met de hoogste achting en oprechte vriendschap enz.

CCXLIX. LEIDEN, 18 November 1828.

H. W. T. AAN W. B.

Ik had u veel vroeger moeten schrijven — maar wachtte op iets goeds, en dat kwam niet. In de eerste plaats wachtte ik ook op Dr.

van Hoorn 1), die mij zeide dezelfde commissie van UWE. ontvangen te hebben en met wien ik afspraak van te nemen informatiën gemaakt had. Nu ben ik zelf er op uitgegaan; maar zonder resultaat. — Het huis van Prof. Hageman, door de weduwe en dochter nog bewoond, staat te koop, en wordt niet verhuurd. In koop vraagt zij *f* 16,000 en 't zou in huur zeker *f* 800 doen, zoo 't immer verhuurd wierd; en dat is toch wat veel. — Het huis van Mevr. van Swieten op 't Rapenburg, nabij uw vroeger bewoonde, dat te koop stond, maar welk wij hoopten dat te huren zoude zijn, wordt nu publiek geveild; maar zou, zegt men, zeer vele reparatie vereischen om behoorlijk bewoonbaar te worden. Het huis daar nu de Hr. Nauta woont op de Hooigracht, komt leeg, maar is reeds in besprek; en heeft ook niet eene eenigzins ruime kamer. — Het huis op de Breestraat over de Vrouwensteeg, door den Heer Maurenbrecher, te voren door de jufvr. Hubrecht bewoond, komt ook leeg; maar is ook reeds in besprek; en 't zou wel vier dagen duren, eer ik nader informatie kon bekomen. Dr. Cleve, heb ik U gemeld, wil niet verhuren. De Heer Verschuur blijft in Leiden (vooral nu hij eenige hoop heeft om Lid in de Regtbank te worden). Het eenige huis, dat ik als disponibel meen te kennen, is dat op de Hooglandsche Kerkgracht, te voren door ons, thans door den Heer Moens bewoond; sedert onzen tijd veel verbeterd; maar luguber en waar men ook over vochtigheid klaagt. Ik weet er dus niet op (tenzij gij dit eerst wilt komen zien, of naar dat van Maurenbrecher wachten) dan eene advertentie in de Courant.

Hierbij ook de quitantie van den heer Luzac, als in October geteekend, maar mij dezer dagen eerst uit Brussel geworden — met eenig vriendelijk beklag dat gij tusschen U en hem van zulk bewijs hadt kunnen melding maken. Hij denkt ten opzigte van UwEd. zeer edel en kiesch. Herdingh — „had nog al vergeten u den Antonides te zenden — en verlangt toch zoo zeer UwEd. eens weer te mogen schrijven of te komen zien".

Met veel leedwezen verneem ik uit uwe brieven en uit een van mijne Schoonmoeder heden ontvangen, den steeds lijdenden toestand van UwEd. en van Mevrouw. — De Goede God verleene beterschap — of anders geduld, en kracht des geloofs! — en dat gij afleiding mogt kunnen vinden in werkzaam te blijven.

---

1) Bilderdijks gewone huisarts, tijdens zijn verblijf te Leiden. Zie waar hij over hem met hartelijkheid spreekt, in de Brieven, bij Messchert, dl. IV, bl. 176, 256, 258, 295 en dl. V, bl. 139, 141, 142, 144, 164—166.

Kan dit geschrift van wijlen A. Kluit (uit de papieren van de Maatschappij van Letterkunde) U van eenigen dienst zijn? Gij hebt, meen ik, dat stuk bewerkt. En mag ik vragen wie deze Thijs Lampoot was, Tyran van voor 1748? 1)

Mijne vrouw is te Rotterdam bij onze dochter Terpstra; van welke wij goede tijding ontvangen. Mijne eerbiedige groeten aan Mevr., en voorts als altijd enz.

CCL. HAARLEM, 19 Nov. 1828.

W. B. AAN H. W. T.

Hierbij gaan de paskwil-papieren en 't brok MS. van broeder Thomas terug, als nullius usus. Verder mijn dank voor de genomen moeite ten aanzien van huizen, gelukkig de slakken die in hun vast huis zitten! Intusschen, het boekjen van Hervæus de exspectando 2) herlezen! Daar is nog tijd, en zelfs kan ik 't roekloos achten, nu tegenover vijf maanden te huren, tenzij 't geen met Februarij te betrekken, of anders een zeer goede gelegenheid mocht zijn. — De heer Luzac heeft gelijk, dat tusschen ons juist de quitantie niet noodig ware. — Thijs Lampoot ken ik niet, en nooit ook bemoeide ik mij met schimpschriften van eenig personeel object.

Mijne lijdende Egâ is zeer pijnlijk, ik zelf begin weder 't opkomen van de hoofdpijnen te gevoelen, waar ik nu sedert vrij lang van bevrijd was.

Hartelijk verheugen wij ons in de goede berichten van Mevr. Terpstra, en —— wat op deze copula volgen moest, ontglipt mij onder 't schrijven, doch het zou van geen belang geweest zijn, denk ik. — Echter, daar ik liever wederom naar Leyden, dan naar Amsterdam, zou verhuizen, zal het ons plaisir doen, zoo 't geen er convenient mocht voorkomen, daarvan verwittigd te worden: doch zekerlijk geen huis van *f* 800.

Groet de uwen enz.

---

1) Het antwoord op die vraag bleef Bilderdijk schuldig, en 't schijnt niet te geven te zijn: wij hebben te vergeefs onderzoek gedaan; ook eene vraag in de Navorscher deswege, bleef onbeantwoord.

2) Zie over Hervæus of Hervey, Bilderdijks. Br. bij Messchert, V. bl. 174, 297.

CCLI. LEIDEN, 20/21 Dec. 1828.

H. W. T. AAN W. B.

Dubbelen — en, multiplicerenden billijk vierdubbelen dank, voor uwe beide nieuwe werken en geschenken, mij, met het lieve schrijven van Mevr. B. aan mijne vrouw, beide tevens geworden: — maar onuitsprekelijken dank voor uw verpligtend bijschrift, vóór in het ééne, den Nagalm 1). Ik heb althans het ernstig voornemen, om uwe uitspraak te bewaarheden, en den lof te blijven verdienen. — en ook de spreuk vitam perspiciens, mortem prospice! neem ik mij gaarne te harte. Het spijt mij slechts, dat ik U niets van mij zelf (niet ter vergelding — zoo dwaas ben ik niet — maar toch als tegengeschenk) in de plaats kan aanbieden. Mijn dagelijksch werk verslindt al mijn tijd. Het eerste deel echter van de nieuwe (of derde generatie) Mnemosyne vordert goed. . . — Maar ik wenschte zoo gaarne die nieuwe serie door iets van uwe hand aan te bevelen. — Zoudt gij mij dan willen toestaan om deze eerste breedere Voorafspraak, die ik, behalve eene andere kortere, bij uwe historische lessen gevonden heb, (zoo als ze daar is en zonder verder bijschrift) daar te laten afdrukken? Ze kan, dunkt mij, genoegen en nut doen, en er is niets in dat iemand ergeren kan. Ik zend ze U hierbij ter inzage: maar hebt gij er iets tegen, dan laat ik ze gaarne liggen 2).

Nog meer dan mijn eerstgemelde spijt — en zeer wezenlijk — spijt het mij, dat wij nog steeds geen huis weten, dat tegen Februarij of Mei zoude open komen, en eenigzins voor UEd. geschikt zijn. Wij blijven echter uitziende en hopende, en zouden UEd. ongaarne nog verder af zien gaan: mijne vrouw zou daarbij in de daad verliezen, ik vertoef langer te Amsterdam dan te Haarlem, doch ik wenschte in de eerste plaats voor UEd. — en dan toch ook voor ons, — dat Leiden UEd. mogt terug ontvangen, en gij U dan beter mogt bevinden.

De Nagalm klinkt dan toch in heldere, krachtige lieflijke toonen! — en ik verneem, dat al weer een ander, theoretisch taal-, en dichtkundig stuk van u afgedrukt is — nalezing of kritiek van Huydecopers Proeve? 3) — Hebben de onlangs terug bekomene Mss. en

1) Hij bedoelt de Naklank. Gedrukt te Dordt, 1828.

2) Bild. stemde hierin toe. Zie derde Mnemos. Dl. 1. 1829, bl. 259 enz.

3) Korte Aanmerkingen op Huydecopers Proeve van Taal- en Dichtkunde, uitgekomen te Amsterdam, 1828.

en wapenteekeningen U gelegenheid gegeven, om uwe afkomst nader uit een te zetten, dit zou van hoog belang zijn voor uwe kinderen, maar toch ook door uwe vrienden met genoegen gezien worden. A propos: in de week van 11 Januarij 29, wordt bij den Hengst verkocht ('t is het laatste no. in de Catalogus) Tooneelpoëzij van Th. Rodenburg Ms., ik meld dit, of gij er belang in mogt stellen 1), en daar gij denkelijk weinig auctie Catalogussen leest.

Mijne goede vrouw zendt U met deze vele groetenissen, excusen, of eigenlijk slechts klagten over de oogontsteking, die haar, sedert lang meer dan te voren, doch dezer dagen, meer kwelt en hindert dan sedert lang; belet iets te doen en veel pijn doet. — Thans heeft zij echter het geluk van gerust te slapen. — Voor mij is 't hoog tijd om, wil ik morgen ochtend te kerk kunnen gaan, dezen te eindigen. — doch altijd en overal ben ik met volkomene achting en vriendschap enz.

NB. De acceptatie, vervallende 1 Januarij kan ik ook thans reeds zoo gij wilt, voldoen.

CCLII. HAARLEM, 22 Dec 1828.

W. B. AAN H. W. T.

Indien gij het goed oordeelt, mag ik lijden dat gij het hierbij terug gaande Voorafspraakjen, ergens plaats geeft. Namelijk si utile putas, nec stulta sit gloria, en er geene ostentatie meê gemengd is, waarvan ik hoe langer zoo meer hoogst afkeerig ben. Hiertoe behoort, dunkt mij, een kennelijk blijk, dat ik het niet ben, die het publicq make.

Wat de wapens betreft; dit zijn teekeningen, door mij in mijn nog zeer jongen tijd (10 of 12 jaar oud zijnde) gemaakt, wanneer ik nog niets van de Heraldica wist, en dus vol van misslagen; ja dikwijls schilderijtjens in plaats van wapens opleverende. Zoo is het b. v. met dat van den tak Bilderdijk, waar de Dijk zelfs in 't geheel niet te pas komt, maar hetgeen bloot LAZUUR is, met eene mer D'ARGENT ombrée de SYNOPLE, flottante contre un rocher D'OR et poussée par un vent, NATUREL; uit hetwelk het hoofdquartier van het vaandel der Cent-Suisses in Frankrijk genomen is, hetwelk daar quartiert met een scepter en degen en sautoir. Uit hetwelk de oudheid van dit wapen is af te nemen. —

1) Rodenburg behoorde tot Bilderdijks Voorouders. Zie de volg. bl.

Met de meeste andere is het niet beter; en slechts enkele zijn goed, doch onnut, daar mijn verzwakt hoofd ze niet meer weet te huis te brengen. Goed zijn b. v. die van de Bie, van Rodenburg, van van Veen, van Engelbrecht, en enkele meer.

Dit brengt mij op Rodenburg. Ik heb van dezen mijn Oudoom zijn Poëetens Borstweringh, doch waaraan het portret ontbreekt, 't geen er voorin behoort met het vierregelig byschrift:

Sic oculus, sic gestat Eques Rodenburgius ora,
Cui mens imbuta est artibus ingenuis,
Quique salutavit sex noto idiomate Reges,
Quorum colloquiis dignus ubique fuit. 1)

de meening is, dat hij met ieder van die in hunne respective taal sprak. Ook heb ik treurspelen van hem etc. — An compleet, weet ik niet; ook hetgeen daarbij gedrukt is, van andere verzen, als op Maurits etc. Wist ik wat dat MS. waarvan gij spreekt, inhoudt, zoo ware het na te zien, maar nu is het onzeker of het groote dan eenige waarde voor mij hebben zou.

Met de *f* 200 heb ik thans geen haast, doch wilt gij, dat ik U het biljet overzende, 't is mij wel. — 't Gaat hier nevens.

De Proef over Huydecoper meende ik U met den Naklank gezonden te hebben. Zoo niet, zij gaat hier desgelijks mede t' Uwaart. Waar ik met May aanstaande heen moet, weet ik niet; doch ik denk, unde negant redire quemquam, en wel vóór dien termijn. Intusschen drukt men weêr een bundel verzen van mij in Gent 2), en te Amsterdam 3).

Jammerlijk is mijn toestand thans, daar ik niet meer werken kan. — Wij nemen veel deel in de oogontsteking uwer lieve en brave wederhelft. De mijne sukkelt thans geweldig, en met hare levendigheid van geest, mat zij zich willig of onwillig af, door verzen vol vuur en kracht. Wees met de uwe van haar als van mij gegroet, en geloof mij oprechtelijk en wederkeerig, doch met innig dankgevoel voor uwe hartelijkheid enz.

1) Dit fraaije portret met bijschrift, komt niet voor in de Borstweringh, maar vóór zijn Geboorte Christi, Amst., 1639, twintig jaar na de Borstweringh uitgekomen.

2) Schemerschijn, Nieuwe gedichten, Gent, 1829.

3) Navolging van Ovidius Gedaante verwisselingen, Amsterdam, 1829.

CCLIII. LEIDEN, 1 Januarij 1829.

H. W. T. AAN W. B.

Indien het waar is, dat de eerste dag van het jaar omineus is voor het geheel, dan kan ik niet beter doen, dan mijnen eersten brief in hetzelve te schrijven aan U.

Bepaalde nieuwjaarswenschen begeert gij niet van mij — want elken dag wenschen wij UwEd. en Mevr. alles goeds, wat UEd. hier en namaals nuttig kan zijn, en wenschen wij iets tot UEds. genoegen te mogen toebrengen. Aan een regt gepast gebed herinnerde dezen avond Ds. Cats de gemeente, dat van Jabez, 1 Chron. 4 vers 10, „dat het kwaad, dat niet afgewend kan worden, toch niet te zeer moge smerten."

Het is mij dubbel aangenaam, dit jaar te kunnen beginnen, met de tijding, dat de oogontsteking mijner goede vrouw heeft opgehouden, en de pijn over is, hoewel zij zich nog eerst langzaam gewennen moet aan 't licht en haar hoofd weê en 't geheel lichaam zwak is, van de geledene kwalen, en van de geappliceerde remediën. Met genoegen vernemen wij uit een brief, heden van Nicht C. B. ontvangen, dat UEd. en Mevr. thans redelijk wel waart, — zoo zelfs dat gij gezelschap kondt zien. — Aangenaam is het mij voorts UEd. wederom te bedanken te hebben, voor uw bundeltje fijne en keurige aanmerkingen op Vondel door Huidecoper en Fr. van Lelijveld; „mitunter" (German.) op Ovidius zelven, met wiens Herscheppingen te vertalen, Gij (naar ik verneem) U bezig houdt of verpoost. De vergelijking met Vondels vertaling zal t' eenigertijde regt interessant zijn, en vooral een rijke leerschool voor jonge Dichters.

Aanstaande Dingsdag te Haarlem passeerend om een dag of drie naar Amsterdam te gaan hoop ik UEd. en Mevr. in welstand te vinden, en voor al uwe geschenken dezer laatste weken mondeling dank te zeggen — maar er is iets, dat niet wel zoo lang kon wachten. — Namentlijk, ik had voor UEd. geinformeerd naar 't huis van Doctor Cleve alhier, en hij had mij gezegd, dat gaarne te willen verkoopen, maar volstrekt niet te willen verhuren. Nu verneem ik heden, en bevind nader, dat het huis te koop of TE HUUR aangeslagen is, — maar ik verneem dit van mijne moeder — die er voor zich zelve op viseert. Ik mogt echter wegens mijne vroegere bemoeijing in dezen, niet nalaten het UEd. te melden, en ik twijfel niet, of Dr. Cleve zal *f* 400 huur vragen, die zij niet zal willen verwonen en dus zelve van 't huis zal afzien.

Ik moet eindigen, enz.

CCLIV. HAARLEM, 3 Jan. 1829.

W. B. AAN H. W. T.

Heb dank voor alle uwe goede uitgedrukte of niet uitgedrukte wenschen, en wees verzekerd dat ik en de mijne ze U en uwe dierbare Gade en betrekkingen oprechtelijk reciproceeren, en ons in de beterschap dier hartelijk geliefde Vrouw met U verheugen. Wat mij betreft, ik heb een moeielijken dag op gisteren in vrij zware hoofdpijn doorgebracht, vrij heviger dan zij mij in langen tijd getroffen had, ook is zij nog niet gansch geweken. — Wat Ovidius betreft, dit zijn slechts de eerste vijf boeken als een proef: want assiduitas in wat het zij, is niet meer bij mij. — U voor zoo lang of kort het zijn mag hier te zien, zal ons aangenaam wezen. — Heb ook dank voor 't bericht omtrent het bewuste huis. Wat dit betreft; van dit huis is mij niet dan de zij- en tuinkamer eenigzins bekend, maar ik denk dat het vrij wat uitgewoond zal zijn; zoo immers kwam het mij voor, toen ik er voor verscheidene jaren in was. Men zou het derhalve wel moeten bezien en hiertoe over te komen is thands moeilijk. Met één woord ik heb er zeer weinig denkbeeld van, en ik kan het mij niet anders voorstellen, dan als weinig amplectabel. — Weet gij er niets meer en beter van te melden διὰ τὴν αὐτοψίαν? Zoo, dat het de kosten en moeite van 't overkomen ter bezichtiging waardig zou zijn? Zou het ons ook ruim genoeg zijn? En met die gemakken die een toestand als de onze vordert? — Bezichtiging, zeg ik; naamlijk van mijne wederhelft; nam mea minime interest, qui natu sum maximus.

Onze hartelijke groet hiernevens, en de vervulling der heilwenschen die gij rijk'lijk in deze drie dagen ontvangen zult hebben! — Ik teeken voorts als semper idem, naar mijn familie devis enz.

CCLV. LEIDEN, 19 Jan. 1829.

H. W. T. AAN W. B.

Veel vroeger had ik gehoopt U te schrijven: maar ik wachtte 1° tot er zich een geschikt huis alhier zou opdoen, — helaas! dat doet zich volstrekt niet voor. — Dikwijls ben ik hier of daar gaan informeeren, zien, alles vruchtloos. 2° tot ik U deze afdrukjes konde aanbieden. — Het spijt mij dat ik er niet meer van kan geven: ik heb buitendien een dozijn voor uwe voormalige toehoorders, die

ik hun zelf bezorgen wilde, om U de moeite uit te winnen; zoo Mevrouw of uw Zoon, maar eens de goedheid heeft, mij er een lijstje van te schrijven. Voorts neem ik de vrijheid hier eene geschreven kopij bij te doen, van 't opstelletje, dat ik, de laatste reis naar Amsterdam passerende, U voorlas, en toen permissie kreeg het UEd. nader onder 't oog te brengen. Ik hoop dat gij een helder oogenblik zult vinden, en zult willen besteden, om uwe aanmerkingen er bij te schrijven, waarvan ik bij de breedere uitwerking gaarne gebruik zal maken. Ik hoop dus dat het niet verlegd gerake, maar mij terug geworde, en verzoek dus Mev. B. hiertoe mede te willen vigileren.

De druk der Mnemosyne is tot aan de gedichten toe genaderd. — Is 't ook mogelijk dat dit 1e Deel eener nieuwe reeks met eenig dichtstukje van UEd. of van Mevr. B. gestoffeerd worde? — Maar hoe komt toch de infame Argus 1) te pronken met uwe vederen?

Voor den Koning zijn door den Heer Roëll (van Maaskamp, als gemagtigden!) gekocht de Staatspapieren en aanteekeningen van den ouden Graaf Bentinck van Rhoon (vader van dien van 1817 — die nu ook reeds oud is), de geheime historie van Willem IV, de Tutele en de minderjarigheid onder L. van Brunswijk.

Ik moet eindigen, want de vreugdedagen der verloofden 1) kosten mij menig oogenblik, dat ik moet vaceeren voor begroeters en bezoekers, en ik ben buitendien veel reeds ten achteren, enz.

NB. Zend mij, wanneer gij wilt, (en hoe eer hoe liever) een persoon dien gij vertrouwt, om de *f* 200 van 1 Maart.

CCLVI. HAARLEM, 21 Febr. 1829.

W. B. AAN H. W. T.

Mijne hartelijke gelukwensching met de huwelijks-verbindtenis uwer dochter vooraf! Zij zij gezegend en U en uw wederhelft immer tot blijdschap en troost!

Ik gevoel het, dat alles wat smartelijk is mij in dezen mijnen suffenden ouderdom treffen moet en ga diep gebukt. Hiertoe behoort ook, in dit ellendige Haarlem neêrgesmeten te zijn. Het fiat voluntas Dei is al mijn troost.

Uw opstelletjen, lieve vriend, koomt mij zeer goed voor;

1) Brussel, 1829. Redacteur L. G. Visscher.

2) J. H. Calkoen en C. J. Tydeman.

doch wat is mijn goedkeuring thands. Aanmerkingen daarop te schrijven kan ik niet met een hoofd als het mijne geworden is. Het is beneden al 't geen men mijmeren, radoreeten, en delireeren noemt, zoo men deze drie termen samensmelt.

Wat van een Argus zij, gelijk gij het noemt, weet ik niet, noch van veêren waarmeê die pronken mag of niet mag. — Begrijp toch, dat ik geenerlei betrekking heb tot wie of wat het zij; en geef mij geen raadseltjes op, die ik noch ontwikkelen noch gissenderwijs raden kan.

Mijne Ega zal zien of zij iets Dichterlijks voor uw tijdschrift hebbe. Intusschen verzoekt zij mij, U te erinneren aan een Engelsch Dichtstuk waarvan Gij haar gesproken hebt.

Uw schets, die hier nevens terug gaat, voldoet mij, als ik zeide, en stelt de zaken tot onzent in de groote omwending zeer juist voor. Maar wat Leicester betreft, onder hem was het twistpunt, van Engeland afhankelijk of zelfstandig te zijn. Hij had de Predikanten op zijn hand, omdat deze begrepen dat de Kerk van Engelands steun en bescherming afhing. Hij had de Staatsluî tegen, omdat men een onafhanklijke Staat wilde zijn. Elisabeth wilde ons ook niet ondersteunen pour nos beaux yeux, als men zegt, maar uit gemeene vijandschap tegen Spanje en om dit afbreuk te doen; en om ons tot een vrijen staat te maken had zij noch oogmerk noch denkbeeld. Zij deed te veel en te weinig voor haar staatsbelang, en toonde zich een vrouw.

Oldenbarneveld was een klein Edelmannetjen, zeer bruikbaar door Willem I, maar niet geschikt om het hoofd van een staat te zijn, als zijn eerzucht hem maken wilde, en jaloers op Aldegonde. — Hieruit de partij tegen hem; versterkt door dat hij Maurits onder zijn tutele wilde houden.

De Remonstranten (half-Christenen) konden in de partijschap niet bestaan, omdat zij geen vast steunpunt hadden, als de Rechtzinnigen, die hun zaak t' eenenmaal de zaak van God maakten.

In Amsterdam was een meer innige gehechtheid aan den rechtzinnigen leer, door hen die in de Regeering de coryféen waren, waaronder mijn oudgrootvader Filip Cornelissen, door Willem I uit Alkmaar naar Amsterdam getrokken, en als Ouderling der Kerk zeer gezien en van grooten invloed.

Dat men zich zoo sterk tegen Maurits dorst verzetten, was uit inbeelding van een naijver tusschen hem en Frederik Hendrik, wiens Fransche moeder men onderstelde grooten invloed op hem te moeten

hebben. Maar Frederik Hendrik begreep zich Maurits opvolger te zijn, en dus één belang met hem te hebben.

Zietdaar wat ik op uwe vragen meen te kunnen andwoorden. — In de vragen aan 't slot van uw geschrift kan ik niet treden. Dit laat mijn duizelend hoofd mij niet toe.

Ik sluit hier een biljetjen van U in; en zal Dingsdag aanstaande den schipper van den Berg om het geld zenden. De man heeft niet noodig te weten wat tusschen ons uitstaande zij; genoeg, dat gij eenig geld voor mij onder U hebt, waar ik over disponeere.

Vaarwel, waarde vriend, en geloof mij steeds van harte de uwe.

PS. Onzen welmeenenden groet aan de uwen! — 't Lijstjen van Studenten heeft mijn Zoon opgemaakt (ik weet er mij niets meer van te herinneren) en gaat hiernevens.

Ook voeg ik er twee exemplaren bij van een vers, dat men heeft willen drukken, me volente nolente, één voor U en één om aan den heer Luzac uit mijn naam te doen geworden, si res tanti est.

CCLVII. LEIDEN, 23 Febr. 1829.

H. W. T. AAN W. B.

Daar v. d. Berg morgen komt, wilde ik hem toch gaarne eenige letteren meêgeven, ofschoon de dag met bezoekers, en de avond met eene bruidspartij verloren gaat. Maar dat zijn lastige accessoria van een grooter genoegen, waarin men dus zich schikken moet. — Ons aller, ook van Bruid en Bruigom, dank, voor UEdl. beider deelneming in ons genoegen! — Mijne bijzondere, drie, en vierdubbele dank. a, (bis) Voor de exemplaartjes van uw Uitzicht 1) (dat nog verre verwijderd moge zijn — en uw weg ter dood zich over Leiden strekken! over Lijden heeft hij al doorgaans, en dit zou men zeggen lang genoeg geloopen) — b. Voor 't exemplaar van Luzac, dat ik deze week nog bezorgen zal. Gij mogt daar wel bijvoegen si tanti est?! daar gij hem in uwe aanteekeningen noemt op eene wijze, die hem een onschatbaar genoegen zal doen. En c. Voor 't geen gij toch nog, ondanks 't voorafgezonden excuus (en de billijke weigering van breeder uitweiding) in uw brief over mijn kort opstelletje geschreven hebt.

---

1) Uitzicht op mijn dood. Rotterdam 1829. (Kompl. Dichtw. D. XII. bl. 367). Na 's mans dood, met een Levensbericht in proza, enz. uitgegeven te Rott., bij A. F. H. Smit, 1832.

Maar NB. het lijstje van uwe voormalige toehoorders, aan welke ik een exemplaar der Voorafspraak wenschte te zenden, was in uw pakketje vergeten in te sluiten, ik wacht dus dit nog, — en zou ik mogen verzoeken, het bijgaand blaadjen vragen, bij de aanteekeningen op uw Uitzicht terug te mogen hebben, met korte antwoorden van U (in zoover gij dat oorbaar acht — b. v. indien gij de allereerste stilzwijgend passeert, zal ik zelf er de Lex qui tacet 142 D. de R. J. 1) wel op appliceeren).

Mevrouw B. verlangt naar The Course of Time 2) die was te Amsterdam niet meer voorhanden, nu gaf mijn mandatarius, Excedens mandatum (dat was om 't te koopen) maar uit officiositeit — last om het boek te ontbieden, terwijl ik eerst te Rotterdam, Haag, Brussel, had willen informeeren of 't werkje daar niet, voorhanden, was. Nu zijn er reeds vier weken met dit ontbieden verloopen, en 't kan wel vier maanden worden.

Vergeef het confuse en slordige van dit schrijven, ik ben telkens gestoord en mag mij bij 't gezelschap niet langer laten wachten. Onze hartelijke groeten, ook aan Mevr. B. en uw Zoon. Ik verblijf met eerbiedige en dankbare vriendschap enz.

CCLVIII. LEIDEN, 27 Febr. 1829.

H. W. T. AAN W. B.

Om U te toonen, dat ik, ondanks de drukte en de afleiding, die de bruidsdagen mijner dochter zeker eenigzins veroorzaken, gaarne lange brieven van U ontvangen zoude, had ik U een lange brief willen schrijven (dat dan toch nog meer tijd kost dan het lezen), maar eene gewigtige bedenking weerhoudt mij — dat ik namelijk er uw tijd niet mede mag dooden, niet wetende te schrijven, dat U eenigzins zou kunnen interesseeren in de geïsoleerde positie, waarin gij U geplaatst hebt. — Ik schrijf U dus kortelijk en alleen om U te danken voor de antwoorden, die gij wel hebt willen geven op de vragen die ik de vrijheid had genomen over eenige der aanteekeningen bij uw Uitzicht te doen. — Zeer laconique antwoorden, maar toch ook zeer precies en geheel onverpligt, en tamelijk voldoende.

---

1) „Qui tacet consentire videtur; sed tamen verum est, eum non negare."

2) R. Pollock, course of time, beleefde in 1857 den 21en druk. De verdienstelijke Schotsche dichter stierf, 28 jaren oud, in den jare 1827.

Minst, over het „hooger inzigt in de Bouwkunst" als „steunende op de Aesthetica." — Zou niemand meer dien zamenhang gevoeld hebben? daar in de laatste jaren de Tuin- (aanleg-) kunst, en de Danskunst onder de schoone kunsten zijn opgenomen. — Doch ik beken, dat eene dieper ontwikkeling van dat punt aan mij, die mij steeds te weinig met de æsthetica heb kunnen bezig houden, misschien niet besteed zou geweest zijn. Maar ik kan den wensch niet smooren, dat, gelijk gij met de Spraakkunst gedaan hebt, gij ook ten opzigte der Aesthetica, zoowel in 't algemeen als van bijzondere deelen, de veelvuldig door U gegevene maar zeer verspreide lessen, wenken en aanmerkingen aan eenig algemeen systema of cadre hechten mogt: al waren 't slechts aphorismen waar men deels de ontwikkeling van kon zoeken in uwe voorredenen, verhandelingen enz., deels de voorbeelden en applicatie in uwe gedichten. Een eenigzins gelijksoortig, maar gemakkelijker werk, en dat ook van elders U interesseeren mogt, dunkt mij dat zijn zou, eene revisie en recognitie, thans, na eene halve eeuw meditatie en praktijk, van 't geen uwe vroegere meditatie en studie U ingaf over 't onderwerp uwer eerste bij de Leidsche Maatschappij van Letterkunde bekroonde Verhandeling en de niet minder belangrijke naderhand bijgevoegde Bijlagen of Excursus. 1) Misschien was er dan wel van de Maatschappij vrijheid te bekomen, tot afzonderlijke uitgave, en een uitgever die voor het beschrevene exemplaar eene *f* 150 à 200 gaf. — Misschien hebt gij zoo iets, al is 't dan in vroegere jaren, en van tijd tot tijd, niet uit opzettelijke recognitie ontstaan, wel liggen. — A propos: weet gij niet, wie de schrijver was, der andere, nevens maar beneden de uwe bekroonde Verhandeling, die — zeker uit valsche schaamte, — zich niet wilde noemen? 2)

De heer Bodel neemt de vrijheid U een exemplaartje aan te bieden van een stukje — (dat gij binnen kort nog eens, maar als ingrediënt van de Mnemosyne van mij ontvangt) 3) ik behoef U niet te zeggen, welk een tegengeschenk (van 24 bladz. voor de 30) hem thans alleraangenaamst zou zijn. Van de goedheid van Mevrouw verwacht ik verlangend, de (half) toegezegde bijdrage, en — mits

---

1) Hebben de Dichtkunst en Welsprekendheid verband met de Wijsbegeerte en welk nut brengt dezelve aan de eene en andere toe? met Bijlagen. In Dl. VI. van de Werken van de Maatsch. der Ned. Letterk. 1783.

2) Aanteekening van Bilderdijk: Hieronymus v. Alphen.

3) J. T. Bodel Nijenhuis, over het Ontset van Leyden van J. Zevecotius. Geplaatst in de (Derde) Mnemosyne, 1829, bls. 229.

't UEds. geene nieuwe moeite koste — spoedig. — Hierbij, als onderpand van het ontboden exemplaar des Engelschen Gedichts, het Notatje dat W. Holtrop mij er over gegeven had.

Ik schame mij, dat beloofd hebbende U niet lang te schrijven, ik mijn vierde pag. nog moet entameren — en ik had U nog zoo veel te schrijven; over Luzac, die op eens eene rol in 't politijke begint te spelen, 't geen hij zelf zeker een jaar geleden nog niet gedacht had; over de collectie staatspapieren en aanteekeningen (ware Memoires, en wel zeer breed en minutieus) van den ouden Graaf Bentinck v. Rhoon, die voor den Koning aangekocht is 1) (maar ik vreeze dat ze wel naar 't geheim Archief gaat) enz.

Als gij eens, faute de mieux, wat aan mij schrijven wilt, die 't altijd gaarne en dankbaar zal ontvangen, wist ik ook gaarne uw oordeel eens nopens Swedenborg (en zijne visioenen van Engelen en Geesten) — Lavater en Stilling (zoo ver gij U tijd gegund hebt, om deze veelschrijvers te lezen.) Dit (althans nopens de beide laatsten — Swedenborg kent zij minder) zou mijne vrouw ook zeer interesseeren, zij voegt hare eerbiedige groete — ook aan Mevrouw, nevens die van enz.

CCLIX. HAARLEM, 28 Febr. 1829.

W. B. AAN H. W. T.

Uwe brieven zijn mij altijd welkom, maar gij vergt somwijlen te veel van mijn malend en duizelend hoofd, dat, volstrekt memorieloos, zich dikwijls zijn eigen naam naauwelijks, en, zoo dit, althans niet veel meer herinnert, terwijl ik, met mijn verduisterd gezicht, ook uw schrift dikwijls niet lezen kan, waar dan ook mijne vrouw en zoon op studeeren moeten. Ei lieve schrijf wat leesbarer, zoo gij kunt.

Wat de Bouwkunst betreft, zeker had Palladio daar een æsthetisch gevoel voor, maar van æsthetische gronden heeft niemand zich bewust getoond. En dat de nu zoogenaamde tuinkunst louter dom- en dwaasheid is, en tegen alle gezond verstand strijdt, is (dunkt mij) tastbaar. — „Schrijf over de æsthetica" zegt gij, goed, maar geef mij eerst de kracht van geest en het onverstompt gevoel weder, 't geen 70 jaar van verdrieten, als niemand welligt uitstond, verwoest. En zoo gij mij dit præsteert, zal ik meer præsteeren dan iemand zich voorstelt.

1) Gelijksoortige stukken van denzelfden zijn verkocht onder de Mss. Prof. H. W. Tydeman, October 1865, zie Bibl. Tydeman, Part. V. bl. 31, no. 343, 344.

Mijn competitor bij de Leydsche Maatschappij van Letterkunde was, Mr. Hieronymus van Alphen, die zich met zijn Riedel en andere Duitsche Duisterlingen, die ons kaarsjens wilden ontsteken, bedierf en het hoofd verwarde, 't geen recht jammer van hem was.

Mijne Verhandeling verdient niet herdrukt te worden 1), en is in der tijd aartig gehekeld geworden in het toenmalig Fransche geletterd tijdschrift, waarvan ik den tijtel vergeten ben: men had dat ding nooit moeten bekroonen, 't was kinderwerk, en de geheele inhoud petitio principii, waar ik mij, toen 't den prijs behaalde, zelf over schaamde. En het was die schaamte, die mij daar de stukken deed bijdoen, die er achter gevoegd zijn, en die van een jaar later dateeren.

Over Luzac hoop ik dat gij mij niet dan goeds te schrijven hebt. Het tegendeel zou mij smarten. Dat de Memoires van Bentinck nu even zoo goed als verscheurd en verbrand zijn, stel ik mij als zeker voor.

Nu over Swedenborg. — De man was ter goeder trouw, maar ik twijfel of hij zich zelven verstond. Zijn visiones kan ik niet beoordeelen. — Lavater dweepte, maar heerlijk; en Stilling dacht in gevoel (intelligat qui potest, ik kan mij niet anders uitdrukken.)

Kent gij Halbertsma van Deventer? — Ik heb voor eenige dagen een zeer interessante avond met hem doorgebracht 2).

De Pollock zal mij en mijne vrouw aangenaam zijn. — Wees van ons gegroet met de uwen in præsenti et futuro.

Ik wenschte dat ik iets doen kon; al ware 't dan ook slechts iets interessants vertalen: want ik verga van inactie. Vale! enz.

PS. Dank onzen vriend Bodel uit mijn naam voor zijn Lettergeschenk, waarvoor in de plaats ik U met den schipper een Uitzicht op mijn Dood zenden zal, of wilt gij er nog een of twee ter uwer beschikking? Zoo is het ééne vracht. —

CCLX. LEIDEN, 11 Maart 1829.

H. W. T. AAN W. B.

Ik had geen tien dagen gewacht, met uw brief te beantwoorden:

1) Zij werd nogtans herdrukt in 1836, bij W. Messchert, te Amsterdam.

2) Zie over dezen nog levenden taalkenner en schrijver in dit vak van studie, ook den Brief van B. aan hem, verzameling Messchert, V. 314, 315.

maar 1° gij klaagt dat ik uwe oogen te veel verge door mijn schrift en — 2° uw hoofd door mijne vragen. 3° ik wachtte nog bescheid op een paar huizen, maar 't eene, irregulier gebouwd en achter op de Heerengracht staande, is verhuurd (voor *f* 400), het andere moet *f* 800 doen. — Er is te Noordwijk een huis open, dat als zeer goed beschreven wordt, en wel voor *f* 200 gulden te krijgen zou zijn. Ook te Katwijk wordt een huis in de Courant aangeboden.

Bodel komt U danken, voor het exemplaar van uw Uitzicht, en ik doe het, voor het ander exemplaar. — Ook voor de (langer of korter) antwoorden op mijne vragen. Thans zal ik met geene wijde of diepe vragen U vermoeijen: maar in uwe Aanmerking op Huydecopers Proeve, zegt Gij bl. 79, „wel eens nader ter zijner plaatse te zullen spreken van hetgeen Huydecoper zijn dichterlijken roem verworven heeft." — Daarvan komt dan, ja, nog iets, bl. 102 (niet 202), maar is dit het al wat gij bedoelde? ik denk neen. — Nog meer verlang ik naar de voldoening uwer belofte van nadere ontwikkeling bl. 106 (niet 160) boven aan. — Gij „vergaat (immers) van inactie" — dit pijnlijk gevoel is toch nog gevoel, teeken van leven, en lust tot werkzaamheid. Maar kan men klagen over inactie, wanneer men den Bijbel en het Corpus Juris ter hand kan nemen. Te „vertalen" waren vele fraaije zedespreuken uit Justiniaans langwijlige wetten in den Codex en uit zijne Novellen — ook uit de Novellæ Leonis. — Hebt gij ooit den Nieuw gevonden Gajus goed nagegaan, en met het Justiniaansch Regt vergeleken? — Kwam Pullock maar! naar wien Bodel te Amsterdam op nieuw zou informeeren. — Misschien interesseert inmiddels het nevensgaande boek U, of althans Mevrouw eenigzins. Maar ik moet het althans met eene 14 dagen terug verzoeken, alzoo ik het hier ter leen beloofd heb. — Misschien kondt gij wel eenig der schriften van Fr. Hemsterhuis vertalen of vertalende bewerken. — En wilt gij anders U verledigen, om een of ander oud of nieuw in vogue zijnde boek eens na te gaan, zoo heb ik gaarne mijn exemplaar voor uwe marginale annotatie over (mits gij ze schrijft: niet schildert 1) § 33, 34 J. de R. D.).

Gij vraagt mij, of ik Halbertsma van Deventer ken? ja; en ik æstimeer hem hoog, in meer dan een opzicht. Het spijt mij, dat hij weinig

1) H. W. T. doelt daarop, dat, naar de Romeinsche leer omtrent eigendomsverkrijging door zaaksgevolg, iemands schrift, hoe fraai of belangrijk ook, beschouwd werd als accessoir van 't perkament, en de eigendom werd van den eigenaar van het perkament; terwijl daarentegen iemands paneel, waarop een schilderstuk door een ander vervaardigd werd, als een accessoir van 't schilderij werd aangemerkt.

bemind wordt, weinigen misschien, die hem evenaren, of begrijpen, of weten te schatten — maar hij doet hen dit misschien wat te veel gevoelen, en zet zich boven en buiten hen. — Dit nu is een Predikant niet regt geoorloofd. En misschien is hij ook wat te weinig Predikant. — Bij U is hij (natuurlijk) nederig, lief en leerzaam; en dan moet hij zeer beminnelijk zijn.

Ik hoop door mijne familie goede tijding van U en de uwen — en voorts op uw gemak (hoe eer, altijd, en hoe meer hoe liever) eenig schrift van U te mogen ontvangen. Vale — et ama, enz.

CCLXI. HAARLEM, 12 Maart 1829.

W. B. AAN H. W. T.

Al wederom 't oude en 't zelfde, vernieuwing en scherping van 't grievendste voor mijn gevoel! en dit discht men dan op voor deelneming, troost etc. etc. Is er dan geen sterveling, die slechts een oogenblik in mijnen toestand van lichaam en geest treden kan! — Ik in mijn toestand over 't Corpus Juris, de Nov. Leonis etc. schrijven! — 't is de ergste en onlijdelijkste bespotting die de Duivel zelfs zou kunnen uitdenken. Waar zijn dan uwe zinnen? Zeg me liever: „Vermaak U met door de lucht te vliegen."

Maar de schriften van Hemsterhuis? — Foei! weg met die zichzelf optooiende, vleiende, en van zwelgende eigenliefde stinkende vodderijen! Neen, daar is voor mij niets meer op deze wareld, waar ik altijd te veel was, te doen. In mijn vroege kindschheid reeds werd mijn verstand verwoest, en heb ik dit door een uiterlijk bijna 70 jaar kunnen verbergen, thands is het gezwel rijp geworden, en barst open. Spreek mij van geen nader ontwikkelingen meer, ik kan niet meer denken.

Heb dank voor de genomen moeite omtrent een woning. Maar naar Noord- of Katwijk ga ik niet. liever naar een ander Waretdeel. — En och of dit laatste mogelijk ware! Ik had in dit van God afgevallen land nooit terug moeten keeren, en gevoel diep wat vloek er op ligt, maar thands is dit onredbaar, of men moest mij nog eens uitbannen. Doch nu, zonder geheugen of verstand, wat zoude ik of waarheen?

Welk een gekrabbel en wat onzin! zult gij zeggen. zoo is het, en van dag tot dag verergert dit. — Vaar gij wel, met de uwen, en of ik raaskalle of niet, geloof mij niet te min als steeds enz.

PS. Heb dank voor de mij gezonden lecture.

CCLXII. LEIDEN, 22 Maart 1829.

H. W. T. AAN W. B.

Gij hadt mij 't laatst geschreven, en ik heb dus geen regt van mij te beklagen, dat ik het geleende boek terug krijg, zonder te vernemen of UwE. en of ook Mevrouw het gelezen heeft en met genoegen? Gaarne vernam ik dat evenwel, en ook, of ik UEd. ook met iets anders dienen kon. Stillings Heimweh? of Lavaters Aussichten in die Ewigkeit of wel zijn Pontius Pilatus? — Sermons de Saurin? etc.

Het was eensdeels de nagebleven drukte van het huwlijk mijner dochter, ten andere, eene oogontsteking (of eigentlijk slechts in de oogleden, maar toch hinderlijk in 't gebruik der oogen), die mij belettede U te schrijven; terwijl nu mijne vrouw, deels door zorg en kommer over het zieke kind 1), deels omdat dit haar gedurig bezig houdt, verhinderd wordt, Mevr. Bilderdijk te beantwoorden en te bedanken. — Mag ik UEd. mijnen dank aan Mevr. opdragen, voor het lieve en nuttige stukjen, dat nu reeds gedrukt staat. Mijn eigen dank voor 't exemplaar van Ovidius Gedaantwisselingen! — Arme Vondel! maar wel eene schoone gelegenheid tot studie, thans voor jonge taalbeoefenaars en Dichters! Hoe zeer gij ook voor en achter in 't boek renonceert aan allen lof, zult gij dien denkelijk thans voor een zoo aangenaam, zoetvloeijend en rijk, en zoo onschuldig werk — uitbundig ontvangen, of 't mogt nog iemand wezen die 't niet dulden kan, dat gij het tegen Vondel hadt opgenomen. Is 't ook bekend in welke levensjaren Vondel zijne Herschepping gedicht heeft 2)? Gij hebt U niet verbonden om zelf er meer van te geven. — en 15 boeken is zoo veel! — maar ik hoop toch dat gij tijd en kracht en luim vindt om voort te gaan. of althans een of meerdere andere boeken, — b. v. het 15e met eenige aanteekeningen — te geven.

De Kerkklok luidt, en onder kerktijd, wordt de brief gehaald. Ik moet dus eindigen, met onze eerbiedige en hartelijke groeten ook aan Mevr. mij noemende, enz.

---

1) H. W. T's jongste Zoon, geb. 1824, overl. 1862.

2) Zie J. v. Lennep's uitgave van Vondels werken.

CCLXIII. HAARLEM, 23 Maart 1829.

W. B. AAN H. W. T.

„Gelezen?" — Ja, of zoo 't oude (legere et non intelligere negligere est) stand houdt, Neen: want ik lees woorden en geen volzinnen meer; en van 't oude elegante woord intelligibilitas weet ik niet of het geld in den tas tellen of inkt bij de el uitmeten beduiden moet. Wilt gij mij echter Lavater's PONTIUS PILATUS zenden, het zal mij plaisir doen.

Hartlijk beklaag ik de tedre oogen van Mevr. T. en dubbeld, om de oorzaak. moge en oorzaak en gevolg in spoedige beterschap en volkomen gezondheid overgaan! maar terwijl ik de mijne op uw brief sla, zie ik dat het beklag de uwe en niet die van uwe Gade betreft. Hoe dit zij, beterschap! — Heb ook dank voor uw onverdiende lof, die ik mij niet toeëigenen kan.

Wanneer Vondel zijn Metamorphosis van de Ovidiaansche (met behulp van Morpheus, denk ik, want zij is wat slaperig,) gemetamorphoseerd heeft, weet ik niet, doch dit is wel na te gaan. Hij maakte die vertalingen als ik die van den *Οἰδίπους τύραννος* t. w. als taalexercitie, en men moet er dus niets meer in zoeken dan dit meêbrengt.

Mijne vrouw, die er bij zit, terwijl ik dit schrijf, verzoekt U om 't Heimweh 1) ter lecture voor zich. — Haar hoofdpijn belet haar het schrijven.

Dat de mazelen, bij uwe kleine uitgebroken, een weldadig effect op 't gestel mogen hebben, wenschen wij uit het diepst van onze harten en tevens vleien wij ons daarmeê.

Gij zegt wel: „15 boeken is zoo veel." — maar ik durf er bijvoegen TE VEEL voor het perpetuum DEDUCERE carmen, 't is na de vijf, zes, of zeven eerste boeken, geen deducere meer, maar aanknopen. Doch dit is het algemeene gebrek in groote Dichtstukken, en maakt ook de Aeneïs vervelend als men ze doorlezen wil.

Maar 't is hier (bemerk ik) noch deducere noch aanknopen, en in tegendeel los zand strooien: Ja, ook dit niet, maar blootelijk in 't wild stuiven, en dus komt er geen Jamque opus absolvi te pas, hoe fraai 't klinken mag of mocht:

'k Heb thans een werk volwrocht, dat bliksem, staal en vuur,

---

1) Van Jung Stilling.

En de alverknaging van den tand des tijds verduur.
Voleind' mij nu de dag, die op deze aardsche leden
Het recht van slooping heeft, het steeds onzeekre heden,
'k Zal met mijn beter deel, het wezen van mij-zelf,
Onsterflijk boven de aarde en 't zichtbre stargewelf,
In onverdelgbren naam der tijden loop doorleven,
En waar men Neêrduitsch spreekt op alle tongen zweven,
En tijd nog eeuw zal me iets ontrooven van mijn roem,
Zoo lang men bij Homeer ook later Dichtren noem! 1)

Genoeg derhalve hiervan! — Wees gegroet met al wat U dierbaar is, en geloof mij steeds enz.

CCLXIV. LEIDEN, 5 April 1829.

H. W. T. AAN W. B.

Ik heb U verschooning te vragen, wegens ik tweemaal U boeken heb doen bezorgen, zonder een letter bijschrift. De eerste reis lieten mijne oogen, op nieuw ontstoken door eene nacht wakens bij de kinderen en in de mazel atmospheer, het niet toe. Gelukkig zijn ze spoedig hersteld: maar de gelegenheid om de beide deelen van 't Heimweh (waaruit ik nog iets aan te teekenen had) na te zenden, kwam, terwijl ik geen tijd had om te schrijven. Ook had ik mijn lectuur nog niet geëindigd van dit werk, welk ik verlangde U te laten zien, mij verbeeldende dat gij, zoowel in den anderen inhoud, als zelfs in de Wahrnehmungen einer Seherin, wel vinden zoudt, dat U beviel en interesseerde. Gij ziet, ofschoon Zevende Deel, het ook een boek op zich zelf is: de vroegere zijn echter ook tot uw dienst, maar ik denk niet dat gij ze alle zeven of acht aan een zult willen lezen.

Uw brief was mij zeer interessant, en ik verlangde oogenblikkelijk na den ontvangst, U er voor te bedanken, en de profetie te doen opmerken, die U in dat overgebragte slot van de Metamorphose van Ovidius ontvloeid was.

'k Zal met mijn beter deel,
In onverdelgbren naam der tijden loop doorleven,
En waar men Neêrduitsch spreekt, op alle tongen zweven.

Dit kon Ovidius niet zeggen; dit kon zijn vertaler hem niet

1) Navolging der slotregels van Ovidius' dichtwerk.

wel doen zeggen; en een vertaler, zelfs van 't geheele werk, kon 't niet van zich zelven zeggen met opzicht tot die vertaling; want op zoo iets grondt men geene aanspraak op onsterfelijken roem. Ergo is het eene onvoorbedachte, maar niet te min wezenlijke en echte algemeene voorzegging nopens U zelven geweest. — geene openbaring evenwel van iets dat te voren onbekend was.

De heer Van Varelen 1) komt mij onder 't schrijven dezes bezoeken — de tijding van UEd. tamelijken welstand was ons aangenaam, doch Mevr. B. schijnt nog steeds eenigzins souffrerende te zijn.

Onze positie weet gij, drie kinderen te gelijk ziek aan de mazelen, of ziek geweest, maar nog steeds aan de zieken-diëet onderworpen, 't geen hen wel eens ongeduldig maakt.

Mijne goede vrouw tobt zich daags af, tusschen de drie ledekantjes, en Antje, de eenige dochter die wij thans t' huis hebben, wurmt er dag en nacht mede. De vrouw van den heer Bodel, die mijne vrouw als moeder acht en gaarne wilde bijstaan, is zelve ongesteld.

Men komt manen om het pakje: ik moet dus eindigen, doch bevele mij in uw gunstig en vriendelijk aandenken, als enz.

CCLXV. LEIDEN, 8 April 1829.

H. W. T. AAN W. B.

Daar ik den 11en op reis ga en eerst in 't laatst der maand terug koom, is 't mij ingevallen dat gij, moetende verhuizen, misschien wel wat voor 1 Mei de *ƒ* 200. dan vervallende zoudt kunnen gebruiken. Hierbij dus eene adsignatie op den Pedel Pottum alhier (die gedeeltelijk mijn kassier is). De acceptatie waarvoor ze strekt, kan UEd. in couvert en adres aan mij, verzegeld hem laten bezorgen, of anders krijg ik die wel eens bij andere gelegenheid.

Met onze zieke kinderen gaat het naar wensch, van de afwezige hebben wij goede berigten, vooral ook van Calkoens bevestiging en intrede 2). Eindelijk ook, voor 't eerst een brief van Meinard 3), die Moeder Hoorn 4) UEd. zal communiceeren.

---

1) Van Varelen was een der vurigste bewonderaars van Bilderdijk en zelf dichter van een en ander vers in de Mnemosyne.

2) Als Predikant te St. Laurens bij Middelburg.

3) Oudste, naar Oost-Indië vertrokken, Zoon van H. W. T., overl. Julij 1829.

4) Vrouwe C. J. v. d. Laan, Wed. J. A. Hoorn, Moeder van Mevrouw M. M. Tydeman, toen te Haarlem wonende.

Met eerbiedige hoogachting en opregte vriendschap, en na onze groeten ook aan Mevrouw enz.

CCLXVI. HAARLEM, 9 April 1829.

W. B. AAN H. W. T.

Ik dank U innig voor uwe vriendelijke voorzorg voor mij armen sukkel, die zelf noch zorgen noch werken kan. De oude acceptatie voor May gaat hiernevens aan U terug. Wij verheugen ons hartlijk in de blijde berichten die wij van uwe zieken ontfangen, en ook inzonderheid mede over den brief van Meinaart, over wiens stilzwijgen wij in velerhande bekommering waren. De Algoede hebb' dank!

Heb alle genoegens op uwe reis, en geloof mij, met onzer aller heilwensch, enz.

Wij hebben het genoegen dat onze Zoon dezer dagen in de Kerkgemeenschap aangenomen is. Verblijd U met ons!

Mijne Ega is zeer zwak, maar hoopt in eenige dagen aan de uwe te schrijven. Zij zij van ons gegroet.

CCLXVII. HAARLEM, 30 May 1829.

W. B. AAN H. W. T.

Hoe gaat het met U en de uwen? men hoort niet van U. met ons is het kwijnen, verzwakken, en wegzinken. Ik zend U hier eene vertaling van een Kerkrede des oudvaders Chrysostomus, of gij er gebruik van mocht kunnen maken. zoo niet, zend ze mij terug of verscheur ze 1). Het is mij onuitsprekelijk hard, niets te doen, sints ik niet meer geregeld denken kan; en het zoogenaamde leven is mij tot een hevige last. — En echter men stelde van ouds een zegen in den ouderdom. — Hij moge 't zijn, voor die er de verzwakkingen niet van beproeft; maar wat is hij, wien armen en beenen afgehouwen zijn, of wat het leven aan hem? En wie miste niet liever een deel zijner leden, dan zijn verstand, besef, en oordeel? — Nooit heb ik lang leven gewenscht, maar 't een gunst geacht, voor den harden winter weggenomen te worden. 'k ondervind het thands dat ik 't wel beschouwde. Misschien is het anders met zulken wien ziel

1) De Redevoeringen van Chrysostomus. die B. uit het Grieksch overbracht, zijn na zijn dood gezamenlijk door de goede zorg van den Hoogl. Wap te Breda, in 1832 uitgegeven.

en geest slechts een zout of pekel is, waar het lichaam door in stand blijft; maar die denken kan, wiens behoefte denken is, wat is en wat wordt van dien, wanneer dat vermogen verduistert en afneemt? Ach! wat zijn wij menschen als wij afgesleten zijn!

Sed quorsum hæ querelæ plane inanes? — Ja, waartoe het schreien van kinders die pijn lijden? — In de kracht des levens houden wij (zoo men 't noemt) contenance; dat is, wij bedwingen ons tot ontveinzen en verbergen van onze zwakte, en vermannen ons 't pak te dragen dat ons opgebonden is; maar met het krachtverlies moeten wij er wel onder neêrvallen. — Heb ik echter in deze mijne grijsheid niet, wat duizenden moeten ontberen? — Ja, dank zij den Almagtige, en inderdaad mag ik zeggen: „Ook heden is mijn klacht wederspannigheid." Maar wat helpt het of ik dit met het verstand beseffe? Immer was mij 't leven een last, en een last wordt bij langen duur ten laatste onlijdbaar en de moede bezwijkt er onder.

Het jammerlijkste bij dit alles is, dat ik niet meer lezen of schrijven kan, uithoofde eener onbegrijpelijke verstrooiing waarbij alle denkbeelden als dansende poppen door mijn gekrenkte verbeelding door één dansen en huppelen, in ééne onophoudelijke schemering. Mij dunkt zoo moet het in de dronkenschap zijn. — Maar nog eens! waarom U met deze klacht lastig gevallen? Ik wilde U schrijven en heb niet te schrijven, niet te denken, niet te gevoelen dan dit. Getroost U dus mijn raaskallen, zoo het raaskallen is, doch neem mijn vriendengroet aan en geloof mij, den uwe, enz.

CCLXVIII. Leiden, 8 Juny 1829.

H. W. T. aan W. B.

Hoe druk ik het in deze dagen, daar 't academisch jaar ten einde spoedt, met allerlei bijwerk hebbe — moet U daaruit gebleken, dat ik uw lieven brief en bezending niet oogenblikkelijk beantwoord hebbe — en dat ik niet reeds vroeger geschreven had. Van dit laatste (d. i. van het vroeger verzuim) was ook schaamte de oorzaak. Ik moest U schrijven om U mijn excus te maken, dat ik laatst te Haarlem zijnde — verzuimd had U behoorlijk te bedanken voor een geschenk van portwijn. — Ik schaamde mij over die vergetelheid; en terwijl ik delibereer, hoedanig mij daarover te verschoonen, maak ik de schuld dagelijks erger. Daar komt nu uwe bezending vurige kolen (Rom. XII: 20, 21) en ik verzeker U dat ze branden! Vergun mij dan thans, U nog te bedanken — en voor den

kostbaren wijn, — en — nog meer! voor uw brief en den H. Chrysostomus, met wien ik Mnemosyne 2 D. hoop te versieren. 't is wel waar dat het een groote distantie is, een Ondergang der eerste wareld of Dieren enz. te dichten en een homelie te vertalen, evenwel 1° — homeliën en leerredenen en bedenkingen bij 't ziekbedde vertaaldet gij ook reeds voor vele jaren; het is dus geen blijk van verzwakking en er zullen U ook nog wel eens versen ontvloeijen (en: si natura negat facit indignatio versum —) 2°, er zullen nog weinigen zijn, die U deze vertaling zoo zullen nadoen. 3°, die zich aldus bezig houden kan, leeft nog niet te vergeefs en behoeft althans zich nog niet te vervelen.

De schipper wacht naar den brief: ik behoef ook niet langer te schrijven, want ik hoop donderdag namiddag het groot genoegen te hebben UEd. in uwe nieuwe woning in persoon te komen begroeten enz.

CCLXIX. HAARLEM, 25 Juny 1829.

W. B. AAN H. W. T.

Ik dank U voor uwe promptitude in 't stuk der res pecuniaria, waar echter juist zulk een haast niet bij vereischt werd. Ik ga voort met daaglijks meer te verzwakken, ook is 't met mijne wederhelft niet veel beter. Gij gaat, hoor ik, reizen. Vade cum Deo! — Ik heb de zes Homiliën van Chrysostomus περὶ εἱμαρμένης vertaald. Veellicht zou ik kunnen besluiten om ze uit te geven; wilt ge mij dus ook die welke gij hebt terug zenden om daar bij te voegen? — Doch zoo ik 't wel bedenke, Cui bono? — Zoo gij ze lezen wildet, en goedvondt, en die uitgave op U wildet nemen, ik had dit liever. proeven wil ik met mijn Zoon wel nazien.

Ik dacht hier zeer stil te leven, maar ben hier met vreemde bezoeken evenzoo gekweld (veelal van Duitsche geleerden) als elders, en hun aanspraak begint doorgaands met: Obgleich man weisz das Sie die Deutscher nicht lieben, etc.

Ik lei thands een jammerlijk leven, daar ik niet meer werken kan, en nooit begreep ik zoowel als tegenwoordig, wat het in heeft: Vita sine labore mors est. Gelukkig, die door plicht aan een bepaald voorwerp van arbeid verbonden is!

Doch ziedaar wel een egoïstischen brief: ieder § begint (zie ik) met ik. 't Is dus tijd, dat ik ophoude. — Vaarwel, groet de uwen, reis met genoegen, en geloof mij steeds enz.

CCLXX. LEIDEN, 8 Sept. 1829.

H. W. T. AAN W. B.

Ik zou U 't Nibelungen-lied zenden — maar vind mijn exemplaar niet: de boeken van de Maatsch. v. Letterkunde zijn nog niet gerangschikt (binnen kort, echter): ik heb dus moeten recurreren tot N. G. van Kampen. Zie hier zijn exemplaar — het draagt zijn meesters beeld: is vuil en haveloos. Gij zult het dus wel niet langer willen houden dan gij 't noodig hebt, en dit heb ik hem ook beloofd.

Het spijt mij, dat, terwijl ik vergeefs mijn boek zocht, uw verjaardag vervlogen is, zonder dat gij mijnen (en onzen) hartelijken gelukwensch ontvingt. Doch, wat mogt ik U wenschen! lang leven, zeker niet. Maar kalm, onpijnelijk (naar ziel en lichaam), nuttig voor anderen en steeds in de nabijheid van God te leven, en dan serius ocyus een zaligen overgang ter onsterfelijkheid, dit mag ik U wenschen, en dit wenscht mijn geheele hart. De onsterfelijkheid moogt gij rekenen reeds verworven te hebben, wat uw roem als Dichter, Taalkenner enz. aangaat; maar tot nog toe is die onsterfelijkheid niet regt zalig voor U en hebt gij er meer last dan lust van, door het onverstand en den nijd der bekrompen menschen. Ik bedoelde de onverderfelijkheid des eeuwig zaligen levens (1 Cor. XV etc.).

Ik mag echter ook nog wenschen, zoo lang gij hier op aarde vertoeft, veel genot te mogen hebben van uwe vriendschap en genegenheid, die ik steeds hoop te verdienen als enz.

Hartelijke groete van mijne vrouw, ook aan Mevr. Bilderdijk. Mijne arme vrouw laboreert weêr aan een ontstoken oog.

CCLXXI. HAARLEM, 9 Sept. 1829.

W. B. AAN H. W. T.

Inderdaad, gij zijt al te gedienstig. Ik begeer aan N. G. v. K. geen verplichting te hebben, noch ook aan hem een furtum usus te begaan, en zend U derhalve het boek dadelijk terug. Heb dank voor uwe overbodige moeite.

Uw heilwensch bij mijn al wederom vernieuwde verjaring weet ik dat uit een goed hart vloeit, heb er dank voor en ondervind steeds den volsten zegen in allen opzichte en in alle uwe betrekkingen! — Wat mij aangaat, nijd en vervolging heeft mij nooit ongelukkig gemaakt, maar onvatbaarheid om wat of geluk is of zoo geheeten wordt

te smaken of te genieten; en daarvan ligt de oorzaak dieper en is van vroeger dan iemand zich voorstellen kan. En wel hem, die dit niet kan!

Uwe vriendschap is mij dierbaar. zij heeft troost in, dat is verzachting in 't lijden waartoe ik van mijn vroegste kindsheid af mij gedoemd zag, en dat mij zoo lang mij heugt regelmatig naar de dood deed wenschen, zoo dikwijls ik mij niet in studie van inspanning vergat.

Wees met de uwen hartlijk van ons gegroet, en denk met deelneming aan enz.

CCLXXII. HAARLEM, 5 Nov. 1829.

W. B. AAN H. W. T.

Het sterfgeval van uwen Heer Broeder 1) heeft mij getroffen. Geloof dat het geen gewoon compliment van welvoeglijkheid is, wanneer ik U mijne deelneming in uw verlies betuige, ofschoon de vroegre correspondentie, die ik voorheen met zijn Eerw. plach te onderhouden, allengskens verflaauwd is en voor lang uitsleet. — De zwakheid van hoofd, die bij mij tot een genoegzaam volstrekte memorieloosheid is uitgeloopen, heeft mij telkenreize verhinderd wanneer ik voor had genomen U te schrijven. Doch ik reken op uwe welwillendheid temijwaart en de kennis die gij draagt van mijn toestand. — De gewone loci communes der doleantiebrieven zult gij mij wel schenken.

Dan, wat zal ik hierbij doen met mijn gedacht- en verstandeloos hoofd? Valetudinem hanc infirmam, si me amas, noli vexare, zegt Cicero in een zijner brieven, en dit mag ik mij toeëigenen. Van dag tot dag verergert deze bedroevende kwaal, waardoor ik, aan mij zelven ontvallen, noch schrijven, noch spreken, noch denken meer kan. — Groet de uwen van ons en wees gegroet van uwen volstandigen en hartlijken Vriend (reeds meer dood dan levend) doch

Semper tuo, B.

---

1) Ds. B. F. Tydeman, van wien in den aanvang van dezen bundel meermalen gewaagd is. Hij overleed als Predikant te Dordrecht, d. 21 Oct. 1829. B's. briefwisseling met hem is spoorloos verloren gegaan. Zie zijn levensschets in de Handel. v. d. Maatsch. der Nederl. Letterk. 1830, bl. 6—15, en den Algem. K. en L. Bode 1831, Dl. I. bl. 131—136.

CCLXXIII. LEIDEN, 6 Nov. 1829.

H. W. T. AAN W. B.

Dank voor uwe deelneming in het smartelijk verlies, dat niet slechts zijne vrouw en vier jonge kinderen, maar ook ik personeel lijde bij den dood eens waardigen en geliefden broeders. — Wij stemden in vele opzigten en gevoelens overeen — maar niet volkomen ten opzigte van Swedenborg, wien hij niet alleen voor geestenziener, maar ook voor goddelijk gezonden uitlegger der H. Schrift, en zijne dogmatiek voor eenig waarachtig hield. — Zijne hoogachting voor Swedenborg was een gevolg zijner vroegere betrekkingen met U en der mededeelingen waarmede gij hem verwaardigde op zijne vrijmoedige vragen, waarvan hij altijd met genoegen en dankbaarheid sprak. Doch gij zelf gaat ten opzigte van Swedenborg zoo ver niet.

Ook buiten uw vriendschappelijk schrijven had ik mijne vrouw eenige letteren aan U willen medegeven, om U niet slechts mijn hartelijken dank te betuigen voor uw geschenk, maar tevens geluk te wenschen over den uitslag van uw brief aan le Sage ten Broek: 1) over welk geschriftjen maar ééne stem is van goedkeuring en genoegen bij alle Protestanten, — except de Arminianen: en daar deze en hunne volgelingen den boventoon voeren in de Journalen, zal derzelver lof niet zuiver en volkomen zijn: maar de zoogenaamde letterkundige journalen zijn thans bij ons evenmin de tolken der algemeene denkwijze als de Staatkundige dat zijn: — en gij hebt er U in lange jaren reeds niet aan gestoord.

Het spijt mij, bij de moeite die lezen, denken en schrijven U geeft, dat ik U lastig vallen moet met eenige vragen bij gelegenheid dat er een stukje (van onzen discipel en vriend Carbasius) tot staving der echte geboorte van Witte van Haemstede in de Mnemosyne 2) gedrukt wordt (los hierbij).

Hieronder de versjes, waarmede gij in dit jaar de Ridderorde U geschonken aan den Koning zoudt hebben teruggezonden:

Schenk, ô Vorst, aan mij geen rangen,
Tijtels, ridderlint of goud:
't Heft het menschdom niet tot hooger,
't Maakt slechts kreuple kruipers stout. —

1) Aan den Heere [J. G.] le Sage ten Broek, in antwoord op zijnen Openbaren Brief, Amst. 1829.

2) Derde Mnemos. II. 191**.

Ik acht dat van de geheele fictie, zulk gerijmsel 't meest ongerijmd en U het meest beleedigende is.

En nu gehoor gevende aan uwe heden ontvangen vermaning, eindig ik mijn schrijven: doch blijf met achting, eerbied en vriendschap enz.

CCLXXIV. HAARLEM, 7 Nov. 1829.

W. B. AAN H. W. T.

Het is zoo, daar zijn lieden die te veel in Swedenborgs visioenen stellen, en 't illusoire, dat noodwendig daarmede gepaard moet zijn, niet afzonderen; doch hoe kan het anders? 1) al wat door een lichaamlijk werktuig gepercipieerd wordt, neemt van het werktuig aan, en niets komt zuiver tot onze ziel. Immers wij zien de voorwerpen niet, maar ontwaren slechts de lichtstralen die daarvan op ons terug stuiten, en even zoo is 't inderdaad met de overige zintuigen; alles duidt slechts aan, en niets toont of exhibeert per se. Intusschen zegt ieder: wat ik zie, hoor, tast, etc. moet ik gelooven. — Het is zoo, gij moet gelooven DAT gij ziet, hoort, maar dat gij ziet, dat is in u, en waar, maar 't voorwerp daarvan is buiten u, en zelfs, schoon onder uw vingeren, onzeker en vreemd. Alles toont ons dit, en echter — het schijnt bij den mensch geen ingang te vinden!

Heb dank voor uwe epistolaire recensie van mijn andwoord aan Le Sage. Dat ik mij aan de Arminianery en haar oordeel niet stoore, weet gij voorlang, en — mens immota manet. — Doch hoe komt men aan het verdichten van al die gekheden mij betreffende? Waarom laat men mij niet stil en ongemerkt uitsterven, als de Franschen zeggen, de ma belle mort?

Op uwe vragen vind ik mij niet meer in staat te andwoorden, tot zoo verre is mijn hoofd gekrenkt en alle geheugenis daarin uitgewischt. Ik moet in alles wat mijn schriften betreft, bij het Pilatismus blijven: ὃ γέγραφα γέγραφα. Alleen kan ik U zeggen dat de Stierenkop een emblema van de Zon, en aan dit ouder beeld volgens de overlevering (als geen Heraldic beeld zijnde) in de plaats gesteld is, en dat de Ezelsooren op den ouden Ezelijn van de 13e eeuw zien.

---

1) Zegswijze, door B. zeer vaak gebezigd. Zie veelvuldige malen in zijne Br. bij Messchert.

Gij meldt van een stukjen van onzen Carbasius „los hierbij" zegt ge. Doch deze woorden zijn fautief, daar was niets bij uw brief. — Natuurlijk! want niets kan mij voorkomen of er moet een teloorstelling bij zijn; en zoo was het, sedert ik mijn Vaderland wederzag, in 't groote en 't kleine evenzeer.

Ziedaar, zelfs dit oogenblik, zie ik bij 't omslaan van 't blad, een blad genomen te hebben dat reeds begonnen was beschreven te worden. Vergeef mij dit, en geloof hierom niet dat gij mij geen half vel schoon papier waard zoudt zijn. Maar ik zit omgeven van begonnen brieven, die ik na de eerste woorden vergeet te eindigen, en waarbij thands de Haarlemsche papierverkoopers een deel van hun bestaan vinden. Zoo is er geen kwaad of er steekt eenig goed in. — Wat echter mijn memorieloosheid goeds in zich heeft, weet ik niet.

Dan, hoe 't daar meê zij, ontfang mijn hartelijken groet, en dien mijner Ega hier ingesloten! en geloof mij bestendig, met gevoel en verplichting enz.

CCLXXV. HAARLEM, 7 Nov. 1829.

W. B. AAN H. W. T.

Amicissimorum amicissime!

No. 1, 2, en 3 te beantwoorden is op eens wat veel voor een leêg en waggelend hoofd bij een bevende hand; en wat dan, als er nog een 5-dubbele embryo, foetus, (of hoe zal 't heeten?) in ligt! 1) — Maar met mijn zwak hoofd begin ik onder dit schrijven te twijfelen of ik niet reeds aan een van die zijne litteræ dimissoriæ heb gegeven. Dit zou opkorten, en mij dunkt ik mag het daar, ne actum agam, voor houden. Immers, zoo ik 't mis heb, zult gij nog wel eens de moeite nemen van aan te kloppen. Naar de MISLUKTE lofreden heb ik gezocht, en er geene gevonden, die ik als mislukt beschouwen kan. Heeft het misschien opzigt tot een uitgeschreven prijs? Zoo is 't oordeel, denk ik, en het stuk niet, mislukt — of liever, zoo is zij de minst mislukte van alle die geconcurreerd hebben, naar ik de Lettermaatschappijen heb leeren kennen.

Mijn wijze van denken over v. A(lphen) heb ik aan den heer B(odel) uitgedrukt. Renvoi aan zijn Ed.! 2) Dat mijn afgeperste brief aan

---

1) Uit dezen brief schijnt werkelijk te blijken, dat hij zijn vorigen brief (van den zelfden datum!) vergeten was.

2) Hij doelt op den brief door hem op den zelfden 7 November aan Mr. J. T. Bodel Nijenhuis geschreven, ten antwoord op een ex. door B. N. hem toegezon-

Le S. t. Broek U niet geheel tegenvalt, valt mij meê: ik ben er zelf niet dan sobertjens meê in mijn schik. Het stukjen van Carbasius, waarvan gij meldt, is niet bij mij ontfangen, en dus ken ik 't niet. — Even weinig weet ik van de zotheden die men van mij vertelt. Mij dunkt dat ik den lieden te lang leef. Zij kunnen niet wachten tot ik dood ben, om anecdoten van mij te verdichten.

Nu, wat uwe vragen betreft:

No. 1. Bladz. 62 van den Elius. Ik weet niet wat er staat, en heb 't boeksken niet, om 't verband na te zien.

No. 2. Ik ben de papieren kwijt, en 't juiste kan mijn verward hoofd zich niet herinneren.

No. 3. De Stierenkop beteekende oudtijds de Zon (om de hoornen) die ook door de 8 Scepters in een kring beduid werd, en ray de soleil plach te heeten.

No. 4. De oude Ezelin.

No. 5. Ik weet het niet meer. maar vond het naderhand niet verstaanbaar genoeg. Oranje en Goudskleur wordt er voor één in genomen. Ik wil zeggen voor 't zelfde.

Generaliter: Ik versta bijna niets meer van 't geen ik ooit schreef; hetgeen een noodwendig gevolg is van mijn totaal verlies van geheugen. En dit is te lastiger, omdat men mij telkens aanvalt met verzoek om explicatiën van oude dingen, schriften, en gebeurtenissen of levensgevallen van mij. — En dit gaat over alles. Ik weet b. v. niet op te geven hoeveel kinderen ik bij deze of bij mijne eerste vrouw heb gehad? Wat mijn pensioen bedraagt, 't geen ik van Z. Maj. geniet? etc. etc. etc. Even zoo weet ik nooit (dan bij een enkel toeval, en dan nog niet dan twijfelend), welke dag der week het zij? welke maand? etc. In 't spreken kan ik menigmalen 't woord niet bezinnen dat ik noodig heb om een zegging te voleinden: In 't briefschrijven begin ik dikwijls van de afgesneden zijde van 't papier. Gisteren nog gaf ik, op een briefadres een medicinæ Dr. den tijtel van Mr. en ieder uur verkeer ik het oude, nemo mortalium omnibus horis sapit, actualiter, in ego omnibus horis desipio. 't Ligt rondom mij bezaaid met begonnen (ik meen aangevangen) brieven, waar de drie, zes, of tien eerste regels volstrekt onverstaanbaar zijn, en onoplosbaar. Ziedaar mijnen toestand. — Het eenig goed verstand bij mij bestaat nog, in mij als een klein

---

den van de Verhandeling door dezen en zijnen Schoonvader H. W. T. gezamenlijk opgesteld. Wij geven dezen brief hierachter.

kind door mijne vrouw of mijnen zoon te laten regeeren, en hiervoor dank ik God, dat ik er de noodzakelijkheid van gevoel. Ware 't anders, ons aller leed ware niet te overzien.

Doch genoeg van dit alles! Ik getroost het mij in uitzicht op 't naderend einde, 't geen niet verre meer zijn kan. — Weinigen hebben van hun vroegste kindsheid af (en ook in die reeds) zoo veel geleden, maar 't was Gods voorzienigheid die het dus bestemde, en dus ik beklaag mij niet. Ik dank hem voor de beste gift op aarde, een Ega die mij alles is, na God en mijn Verlosser, wien alle eer zij hier en hierboven! — Vaarwel en geloof mij oprechtelijk den Uwe, B.

CCLXXVI. Aan Mr. J. T. Bodel Nyenhuis, te LEYDEN.

WelEdele Heer, zeer geachte Vriend!

Hooglijk vind ik mij vereerd, zoo wel als aangenaam verrast door UWEd. rechtvriendelijk aandenken aan den af- en uitgesleten invalide der Letterliefhebberij, die, in werklooze nietigheid neêrgezegen, zelf niet meer weet, of hij nog bestaan heeft, dan wel, zich dit in een flaauwen droom nog laat voorstaan. Uwe hulde en die van uwen Heer Schoonvader aan den waardigen en niet genoeg gewaardeerden Van Alphen heeft mij innig getroffen en verheugd, ja verkwikt, en ik zeg er U beiden uit voller harte mijn dank voor. Den overledene recht te doen is eene weldaad aan de menschelijkheid, en wie kan dit beter gevoelen dan die aan het einde van een doornevolle baan het vermoeide lijf ten grave overbuigt! Wat mij betreft, lang reeds de ponte dejectus, heb ik geene stem meer, doch toejuichen aan verdienste is in alle vakken aan een ieder geoorloofd, en dit durf ik mij aanmatigen met den onbevoegdsten tot oordeelen. Ontfang dus bij mijnen oprechten dank voor dit Uwlr. geschenk, de verzekering van het bijzonder genoegen uit dit werkjen geschept door dengene, die met de ongeveinsdste hartelijkheid op Uw beider vriendschap den hoogsten prijs stellende, en zich daarin aanbevelende, de eer heeft onveranderlijk te zijn,

WelEdele Heer, zeer geachte Vriend,
UwelEd. Dv.Dien. en Vriend,
BILDERDIJK.

HAARLEM,
7 Nov. 1829.

CCLXXVII. HAARLEM, 10 Dec. 1829.

W. B. AAN H. W. T.

Hoe moeielijk het schrijven mij valle, kan ik echter niet langer uitstellen, U een regeltjen schrifts (of liever, geklads) van mijne bibberende, bevende, en waggelende hand te doen toekomen, daar zich het funeste gerucht bevestigt dat uw vaderhart treffen moest, en waarin ik oprechtelijk deel neme. 1) Gij weet dat ik dergelijken slag, bij ervaring non ignarus mali, heb leeren kennen, en ik bid u alle de troost toe, die reden en godsdienst, aanbieden, en aan U door mij niet gesuggereerd behoeven te worden. Beware U de aanbidlijke Voorzienigheid uwe voor 't overige bloeiende telgen, en zie ze gezegend!

Wat mij betreft, ik neem dagelijks af, zoo in lichaam, als inzonderheid in geestvermogens, en heb noch verstand noch geheugen meer; en dit gaat zoo verr' dat ik geen drie of vier volzinnen achtereen lezen kan zonder getroubleerd te worden in 't synciput. Quorsum hæc tendant, facile perspicis. — Intusschen wacht ik op exemplaren van mijne Nieuwe Vermaking, 2) die ik met de Nieuwe Gedichten 3) te gelijk aan U hoopte af te zenden, maar die nu, in 't gevolg van deze, achter aan zal moeten hinken; doch wat kan ik 't helpen? Ieder springt, naar zijn wil, met mij om. Zoo ik ooit andermaal op deze wareld kom, zal ik 't vooraf anders bedingen, maar nu bedenk ik het te laat, en moet mij alles getroosten. — Ontfang den hartelijken groet van ons drieën, en geloof mij steeds dum spiritus hos regat artus, et ultra, etc.

CCLXXVIII. LEIDEN, 16 Dec. 1829.

H. W. T. AAN W. B.

Of ik mij al dood schaamde — wat hadt gij daaraan? — niet eens een lastigen correspondent te minder; want het zou juist uit schaamte zijn, dat ik sedert meer dan eene maand antwoord en dankzegging voor uwe brieven schuldig ben. Van dag tot dag ontslipte mij de tijd; en zoo is dit stukje over Witte v. Haamstede van Carbasius 4) ook blijven liggen. Gij ontfangt het uit naam van hem en van mij,

1) Dit ziet op het doodsbericht, het welk H. W. T. ontvangen had aangaande zijn naar Oost-Indië vertrokken zoon. Zie boven.

2) Nieuwe Vermaking, Rotterdam, Smit, 1829.

3) Nieuwe Gedichten van vrouwe K. W. B. Brussel, Brest van Kempen, 1829.

4) Overdruk uit de Mnemosyne, 1831, bl. 191.

beide, maar hij wil uit zedigheid niet genoemd zijn bij 't publiek. Nu ontfang ik ook een brief of paket van Halbertsma voor U — en ontfing met uw aangenaam toeschrift van d. 10 dezer, met geschrift van Mevrouw Bilderdijk aan mij, haar Ed. Nieuwe Gedichten. Tot dankbewijs zende ik UEd. dit chiffonnetje, inmiddels ontfangen van de wed. wijlen Ds. Alting. Wij danken met die vrouw en vereenigen ons gaarne met hare zegenbede over UEd. (Matth. XXV : 31—40. Ep. Jac. I : 27).— Maar wij danken ook Mevrouw voor de gedichten zelve driedubbel: 1°. met het geheel der lezeren, voor welke hier 't utile dulci vereenigd is; 2°. voor het fraaije boekgeschenk; 3°. wegens de hoogvereerende vermelding van mijne Vrouw en het opnemen van het vers aan onze onvergetelijke nog dagelijks beweende Theodora 1).

Zeer aangenaam was mij ook de toezegging uwer Nieuwe Vermaking — want waarlijk, ik begon te vreezen dat gij mij uit uw codicil geschrapt hadt, 't geen mij bitter gegriefd zou hebben. Nu ben ik in zoo ver gerust en verheugd, dat het niet hapert aan U, maar aan iets buiten U. Evenwel wenschte ik de præstatio legati ook wel. — Vergun mij U te vragen of de uitgever ook zondigt op uw geheugenloosheid en hoopt dat gij U verbeelden zult de exemplaren. (enz.?) reeds ontfangen te hebben; want het werk is lang in den boekhandel, is in de courant vermeld enz.; hij mogt dan door Mevrouw of door uw zoon wel eens aangemaand worden (of mag ik het laten doen)?

Daar de memorie oude dingen bewaart, ook wanneer de nieuwe minder indruk maken en hechten, zal 't minder onbescheiden zijn den wensch te uiten, om uw gevoelen over dit stukje over Witte van Haamstede te mogen weten (propria solutaque schedula; opdat ik 't aan den schrijver kunne mededeelen).

Het spijt mij, U te moeten melden, dat ik, in uw Ms. Geschiedenis van Holland aangeteekend vindende, dat wijlen de Hr. van Spaen la Lecq het zelfde gevoelen nopens de wettige geboorte van W. v. H. zoude voorstellen in zijne Historie der Heeren van Amstel: dat boekje geheel heb doorgebladerd zonder 't er in te kunnen vinden. Ook zijne andere werken, die ik alle meen te bezitten, heb ik vruchteloos er over nagesnuffeld. En men heeft voor mij nagezien in zijne Mss. die bij den Hoogen Raad van Adel berusten, en aldaar,

1) Oudste dochter van H. W. T., gehuwd met Mr J. T. Bodel Nyenhuis, overleden 20 Juli 1825.

onder de geslachtlijsten door hem opgeschreven en nagelaten, Witte als basterd van Holland aangeteekend gevonden. Hoe bestaat dan het denkbeeld, dat de Hr. v. Spaen hem als uit een huwelijk (qualecumque) gesproten zou aangemerkt hebben?

Het doet mij hartelijk leed dat gij uw toestand van geest en werkzaamheid als zoo verzwakt beschouwt. Het zou een slechte troost en slecht compliment zijn, wanneer ik U zeggen wilde, dat gij blijkens uw antwoord aan Le Sage ten Broek misschien nu juist geschikt geraakt om nuttig en met goedkeuring voor ons publiek te gaan schrijven, al is 't dan slechts prosa. Liever stem ik met U in uwen dank aan 't Opperwezen, 't welk U uwe beschermengel in menschelijk lichaam, zichtbaar en tastbaar verleend heeft. Onze groete en dank aan HEd. en groete aan uw zoon. Valete et quod facitis nos amate &c.

CCLXXIX. HAARLEM, 23 Dec. 1829.

W. B. AAN H. W. T.

Schaam U niet, maar verbeter misslag en nalatigheid in 't vervolg. Dit is beter dan of gij met 12 dozijn van roode kaken en neêrgeslagen oogen 't peccavi pater kwaamt opdreunen. Van mijn kant dank ik U voor het stukjen van Carbasius, dat mij veel genoegen doet en waarvoor ik U bidde hem mijn dankgroet mede te deelen. 't Is immers als 't Engelsch zegt, RETURN thanks, en moet dus langs den weg van 't geschenk terug gaan. Wijt het mij niet dat gij de N. Vermaking nog niet ontfangen hebt, ik zit er daaglijks op te wachten, doch men handelt mij als een kind van 3 dagen oud, ja erger, omdat ik niet krijten kan als dit.

Even weinig kan ik thands eenig geschrift beoordeelen, daar ik geen twee perioden van eenig geschrift meer in 't hoofd samenvoegen kan, en alle verband van denkbeelden bij mij weg is. — En zoo is 't ook ten aanzien van v. Spaen, die immers Witte van Haamstede op de geslachtlijsten waarvan gij meldt wel opteekenen moest, gelijk de Historie hem noemt, al achtte hij zelf hem anders. Hij toch had geen qualiteit, om iemand daarin suo jure van eene historisch aangenomene qualiteit te ontzetten of er meê te verrijken.

Ook is een qualecunque huwlijk niet genoeg tot echtheid van een kind quod ad jus publicum, of zelfs generaliter quod ad jus succedendi. Over de jeugd van Floris V ware nog veel aan te merken, zoowel als over zijn fraaie bloedvrienden, en de Edelen, waar zij meê samenspanden. De ongelukkige val van Kon.

Willem II was het, waar de dood en uitroeiing van het Hollandsche huis in opgesloten lag. Dat v. Spaen voor zich Haamstede uit een huwlijk voortgesproten achtte, meen ik zeer wel te weten; maar met het geheugen vervalt noodwendig het weten, of 't weten dat men weet, en dit is waar 't op aankomt. Doch waarom voerde Haamstede niet den tijtel van Bastaart van Holland? — deze tytel was oudtijds hoog aanzienlijk. Zegg' men mij dit, zoo hij bastaart was.

Natuurlijke zoon kan hij dus zijn, 't zij buiten of uit een onërkend huwlijk geboren, maar geen bastaart.

Halbertsma zendt mij een vertaling van mijn stukjen de Vlock 1) in het Boeren Friesch, zeer goed gevolgd; en een Engelsche vertaling van mijn vers: Jezus' intrede in Jeruzalem. Sedert eenigen tijd ontfang ik meer zulke Engelsche en andere vertalingen van stukjes van mij, met brieven 2). O quantum est in rebus inane! Men meent mij hier mede zeer op te hullen, even of ik nog 18 à 20 jaar oud ware. — Nu, mag het mijn naam zoo wat ophouden en mijnen Lodewijk ter gelegener tijd nuttig zijn, Gode zij dank!

Doch ½ millioen zou hem beter voorthelpen en vooral een beter verstand dan zijn vader gehad heeft, wiens geheele leven buiten deze wareld, en onbestaanbaar met haar, geweest is, en hem dus altijd speelbal en slachtoffer maakte.

O jammerlijke kindsheid, die mij het verstand in zijne eerste uitbotting verwoestede, zoo ik al met den aanleg tot gewoon menschenverstand ter wareld kwam!

Maar sic erat in fatis! — genoeg! De erinnering is mij onlijdelijk, ik breek af. Vale!

CCLXXX. Leiden, 31 Dec. 1829.

H. W. T. aan W. B.

Dat is fiks en edel van U gezegd: „Schaam U niet dood, schaam U zelfs niet, maar verbeter U," en daarom schrijve ik U nog voor het eind van dit jaar — zoo getrouw als mijne Vrouw aan hare Moeder. Het spijt mijne Vrouw dat zij niet hierbij een brief kan

---

1) Dit dichtstuk is opgenomen in de Mengelpoezy, D. II, bl. 238 (Kompl. Dichtw. D. I, bl. 173) en de hier bedoelde overzetting in de Proeve van Dichterl. Mengelingen (Zaandam. 1822), bl. 112.

2) In 1829 kwam te 's Hage een bundel uit van elf Engelsche gedichten van J. Marshall, naar Bilderdijk.

voegen aan Mevrouw Bilderdijk: maar de dagen zijn thans zoo kort; bij avond kan zij niet schrijven en bij dag is er te schrijven aan Moeder en Tante en Broeder, — en vooral aan twee dochters, wier eene jonge kraamvrouw is. Het gaat met Catô voorspoedig; dit is een geluk, bij den ramp van het verlies van onzen oudsten zoon, troost en vergoeding is het eigenlijk niet; want zijn korte loopbaan blijft toch even treurig, en geëindigd, en de hoop en wenschen afgesneden.

Uw gunstig oordeel over het stukje van Carbasius, over Witte v. Haamstede, was mij zeer aangenaam, en zal het hem nog meer zijn; ik heb het hem medegedeeld, maar nog geen antwoord. Jammer is het echter dat hij geen bewijs kan aanvoeren, dan uwe orale traditie van de instemming van den beroemden genealogist van Spaen met uwe en zijne opinie. Het spreekt van zelf, dat van Spaens opinie niets tot de zaak zelve doet, — maar gij zelf hebt mij (mondeling) doen opmerken, dat in 't gewone disputeren, hij die een zwak argument zijns tegendingers weêrlegd heeft, veelal den schijn aanneemt, en bij onoplettenden heeft, als had hij de geheele stelling weêrlegd.

Wat voor Witte v. Haamstede was 't toch, die in de laatste jaren hier plagt te wonen of te zwerven, en UEd. om onderstand lastig te vallen?

Het is mij aangenaam, 't geen gij schrijft van goede navolgingen van gedichten van U in 't Engelsch en in 't Boerenfriesch: ook in Braband wordt uw naam genoemd met den verschuldigden eerbied; en aan het andere eind des lands heeft dezer dagen Prof. Lulofs te Groningen, schrijvende over Bowrings recensie onzer Dichteren (is U de vertaling of het origineel daarvan bekend?), U aangaande geschreven op eene wijze die den Lasteroefenaar zal doen schuimbekken 1). Ik twijfel geen oogenblik of 't zal met u zijn: Virtutem incolumem odimus, sublatam ex oculis quærimus invidi, maar — collega Smallenburg vertaalt die spreuk: „bak mij een koekje als ik dood ben."

Dit zou mij evenwel brengen tot de groote quæstie van het begeerlijke en wezenlijke van den roem (dum vivimus) en den naroem („volito vivu' per ora virum" als Ennius zeide in zijn eigen grafschrift). Over beide kon men voor en tegen disputeren — met bijbelsche zoo wel als zedekundige, en verstandelijke, en op onder-

---

1) Mr. B. H. Lulofs, Toelichtingen en bedenkingen op Dr. John Bowring's Aanmerkingen over onze Nederlandsche Letterkunde. Groningen, bij Oomkens, 1829, bl. 85—93.

vinding gegronde raisonnementen. — En 't is mede eene praktische quæstie: want is de roem begeerlijk, wat moet en mag men dan doen om denzelven te bejagen? Om verkeerde oordeelvellingen af te weeren, enz.?

Op de Nieuwe Vermaking blijf ik lijdzaam wachten: uwe goede intentie zonder 't boek is mij meer waardig, dan of ik 't boek zelf present kreeg van een ander, maar mag ik vragen is Smit U alleen de exemplaren schuldig of mogte hij daarbij te gelijk ook geld zenden? Dit zou eene natuurlijke reden van vertraging zijn.

Er verschijnt thans in 't licht een Woordenboek der Nederduitsche spelling volgens Mr. W. Bilderdijk (Haag, Immerzeel) en 't wordt geadverteerd: „Bilderdijk, Woordenboek der Nederd. Spelling," mag ik vragen of de compositie waarlijk van U (of uw zoon) gedaan, — of 't werk met uw goedvinden uitgegeven — of 't in de reeks uwer werken behoort — of wel slechts een boekverkoopers-smouserij zij?

Ik had hier willen eindigen, maar met dat kwade woord wil ik toch mijn brief niet besluiten — en zou ik U ook geen Nieuwjaar wenschen?! — maar, zoude ik het doen, daar noch verjaardag, noch nieuwjaar sedert lang U niet meer wenschelijk is? Het spijt mij wel dat uw wensch, misschien ook uw belang (misschien niet, want hoe langer vagevuur hier beneden hoe korter tusschenstaat, welligt, na den dood) hier strijdt tegen den wensch en 't belang van uwe vrouw en kinderen en vrienden — zoo velen er dan zijn: pauci, quippe boni, durf ik zeggen met eenige zelfverheffing, die ik hoop dat gij geene gloriole of pedanterie zult noemen.

Geluk derhalve in 't nieuwe jaar! Geluk voor uwe lieve onderhoorigen! De last des levens zij U ligt! Het worde U nog vergund om nuttig te zijn! en moge althans uw lijden en uwe lijdzaamheid U meer en meer volkomen bereiden voor den staat der hemelsche eeuwige gelukzaligheid! Amen.

Wanneer gij niet beters weet te doen, dan schrijf mij maar eens met of zonder aanleiding; oude en nieuwe dingen, naar de schat uws harten opgeven zal, mij zal het dierbaar zijn, enz.

CCLXXXI. HAARLEM, 2 Jan. 1830.

W. B. AAN H. W. T.

Op den uwen van 31 l.l. heb ik nog niet geandwoord. En wat zou ik daar op andwoorden? Wij kennen elkander toch te wel om

niet over en weder overtuigd te zijn dat wij malkaâr alles goeds en niets dan goeds toewenschen, toebidden, en in 't harte toedragen; en wat troost betreft, die het woord verstaat, weet dat het niet meer of minder behelst dan betrouwen op Hem die alleen goed en weldadig is.

Wie de Witte van Haamstede was, waarnaar gij mij vraagt, weet ik niet, en heb ik niet kunnen nasporen.

Ook van Prof. Lulofs, en ook van Bowrings recensie, weet ik niets. En hoe zou ik er van weten, in mijne heremietencel waarin niets tot mij koomt? Even weinig kan ik raden, waar het schuimbekken van den lasteroefenaar (waarvan gij gewaagt) op doele. Wat het begeerlijke van zoogezegden roem betreffe, ik heb daar nooit iets in kunnen vinden dan verdrieten en onrust.

Of Smit mij geld moet zenden, vraagt gij? — Hoe weet ik dat bij mijne volstrekte memorieloosheid?

Ik heb geen Woordenboek van Spelling gemaakt, maar geloof schier dat ik er een nagezien heb voor Immerzeel op zijn verzoek 1), meer weet ik daar niet van te zeggen, en misschien ook dit niet.

De felle koude krimpt mij de ingewanden te samen, zoo wel van hoofd als van borst en onderbuik, en wat zou dan de schat des harten (gelijk gij het noemt) mij opgeven? — Mocht het lijden lijdzaamheid voortbrengen, 't zou ons welkom zijn moeten: maar doet het dit? Zie daar, waar 't op aan koomt! en juist dit is 't waar aan 't hapert.

„Schrijf mij maar eens," schrijft gij mij. Wel aan, zie daar schrift; maar dit schrift is onzin. — Ik weet het, maar kan niet beter. Vergeef dus dien onzin. — Ik zou U mijn jongste boekdeeltjen zenden, maar men zegt mij dat het niet over kan komen, en hiermede moet ik mij laten te vrede stellen. Wat kan ik anders?

Vaar intusschen wel, met al wat u dierbaar is een geloof mij oprechtelijk enz.

CCLXXXII. HAARLEM, 16 April 1830.

W. B. AAN H. W. T. (Alleen door B. onderteekend).

Met een bebloed hart en de diepste aandoening geef ik U bij deze kennis van het smartelijk verlies, hetwelk ik heden geleden heb en

---

1) Deze verklaring van B. zelven bevestigt, wat nopens het ontstaan van het Woordenb. voor de Ned. spelling hier bedoeld, is opgemerkt in Dr. de Jagers Archief voor Nederl Taalkunde, Dl. II. bl. 263 en volg.

waardoor ik geheel geschokt en als verbaasd van droefheid sta. — Mijne onvergetelijke, mijne dierbare en getrouwe Echtgenoote werd mij heden middag tegen half vijf van het harte gescheurd! Zacht was haar ontslapen in mijne liefdearmen. Eene ziekte van weinige dagen maakte een einde aan haar voor mij zoo onmisbaar leven. Wat ik hier mis en mijn lieve Zoon is niet uit te drukken. Mijne ziel is gewond: maar de vaste verzekering dat mijne dierbare aan Jesus zoenbloed deel had en nu eeuwig eene ongestoorde vreugde geniet, wekt het diepgeschokt gemoed op en doet mij ook alleen van dien God troost afsmeken, die ook alleen weet hoezeer ik ze behoef.

Na U van mijne oprechte vriendschap te hebben verzekerd en U aan Gods bescherminge met de uwe te hebben aanbevolen noem ik mij,

Uwen diep bedroefden Vriend,

BILDERDIJK.

CCLXXXIII. LEIDEN, 17 April 1830.

H. W. T. AAN W. B.

Wij wilden niet wachten tot na de schriftelijke kennisgeving van den bitteren ramp, die U getroffen heeft: maar bij de eerste gelegenheid, die er is, U onze hartelijke deelneming uitdrukken. — Uitdrukken; neen! want onze gedachten zijn te verward onder dit zoo onvoorzien als schrikkelijk toeval: ik weet naauwlijks wat ik ga schrijven en toch is het de drang onzer harten om zich thans aan U medetedeelen en — zoo veel gij er vatbaar voor zijt — aan U en uwen Zoon aan te sluiten. — Tot overmaat van leed, zit ik hier met twee dikke pijnlijke voeten in kamerarrest; anders was ik zelf, terwijl ik hier thans zit te schrijven, reeds bij U geweest om te trachten U van eenigen dienst te zijn. Nu moet ik dat treurig en toch wezenlijk voorregt aan anderen overlaten — en zelfs hun den dienst vergen (althans wanneer er iemand onder is, gelijk ik niet twijfel, die dat voor ons over heeft) om ons te willen melden, hoe gijl. bij dezen, men zou zeggen, verpletterenden slag gesteld zijt?

En toch moet onze eerste hoop en bede zijn dat de slag voor U niet verpletterend zij — wat zou er, indien gij thans te gelijk bezweekt, van uw ongelukkig kind worden? Gij zult dan ook onder dit leed niet bezwijken, indien gij U herinnert, en de kennis en het besef en het volle gevoel thans kunt aanwenden — dat, wat wij men-

schelijk toeval (casus) noemen, van de zijde van God besluit en eeuwige voorbeschikking is, en dat God de liefde zelve is, ook wanneer hij zijne kinderen gevoelig treft. Welke hoog- en aanbidlijkwijze redenen de wijze Wereldregeerder en uw liefderijke Vader gehad hebbe, om U deze dierbare, aangebedene, en waarlijk onschatbare en onvergelijkelijke, en elk zou zeggen U volstrekt onmisbare gade, in uwen hoogen en naar lichaam en geest verzwakkenden ouderdom te ontnemen — deze redenen, mijn Vriend! zult gij — misschien welhaast in den Hemel vernemen, en misschien nog wel reeds op aarde een enkele beginnen te beseffen. Misschien waart gij te veel aan de edele en zich geheel aan U opofferende gade gehecht, en beschouwde haar als onmisbaar. Dit zou reeds zonde geweest zijn, althans eene zwakheid, die U afgeleerd moest worden. God alleen is onmisbaar en Zijne liefde! — en onder welke formen deze zich aan ons vertoonen wil, past den mensch niet te beslissen — evenmin, trouwens als het geheele onderzoek, althans tot beoordeeling, van de redenen van Gods daden, niet binnen den kring ligt van onze aardsche bemoeijing en de menschelijke wijsheid. Dit wist Job reeds; hoeveel meer dan een Christen, en de Christen Bilderdijk.

De dierbare afgestorvene houdt gij voor zalig: — ingegaan in ruste en in heerlijkheid. Haar mogen wij dus niet beklagen — maar ook niet terugwenschen, zoo wij haar regt liefhadden.

Toen ik begon te schrijven was het om U onze deelneming te betoonen (Gij weet, hoeveel mijne vrouw aan de teedere vriendschap van uwe vrouw verliest; en ik stelde voor mijne vrouw en ons allen zoo hoogen prijs op die betrekking) en om mijn gevoel, door toespraak tot U zelven, lucht te geven. Nu aan het schrijven geraakt zijnde, zou ik nog veel hebben bij te voegen. Doch waartoe zou het dienen? Want indien gij, als ik hope en bidde, in staat zijt om het te beseffen en aan te wenden — dan hebt gij het niet noodig — want gij hebt het in U zelven en het zal u bovendien mondelijk en schriftelijk overvloedig herinnerd en voorgesteld worden. Zoodra ik weêr op de been ben en mij naar elders begeven kan, hope ik U en uwen Zoon (voor wien ook deze ramp ten goede moge gedijen!) te komen bezoeken. Inmiddels twijfelt gij niet aan de hoogachting, de vriendschap, de innige deelneming en dienstvaardigheid van

Uwe Vrienden,

TYDEMAN.

CCLXXXIV. HAARLEM, 24 April 1830.

W. B. AAN H. W. T. Waarde en Oprechte Vrienden!

Van wien op aarde kon mij welmeenender en zoeter troost toestroomen dan van U, wier hartelijkheid mij steeds zoo aanhoudend gebleken is en die ik steeds ondervond dat de overleden Hemeling naar verdienste waardeerde? Hebt dank voor uw deelnemend schrijven, en blijft bewaard voor eene afscheuring zoo akelig als waarvan het hart mij bloedt en nooit op deze aarde zal ophouden te bloeden! Gij kendet de voortreflijke vrouw, die zoo veel met en om mij geleden heeft, in allerlei soort van rampen mijn troosteresse en steun was, en, met echt Christendom doordrongen, mij in allen nood onderschraagde en staande hield. Ja vele vrouwen hebben welgedaan, maar ik durf, ik moet, door het hart gedrongen, het zeggen en uitroepen, zij heeft die allen overtroffen; en aan hare zijde was ik in alle nooden gelukkig en kon ik God danken. En thands, wat wordt er van mij? van mij, bij mijn verzwakt hoofd en uitgeput hersengestel! ja, bijna of liever meer dan bijna algeheele verstandeloosheid! Ach kome God in genade mijn dierbaar eenig kind te hulpe, die zich zelven en zijn vader besturen moet! Kom, kunt gij, mij troostend te hulp en bid voor mij naar de warmte der vriendschap die gij steeds voor mij gekoesterd hebt, en troost mij waar geen troost is te vinden voor een toegeschroeid hart dat zich-zelf niet herkent. Dan ach! wat jammer ik. Bidt voor mij, en voor den Zoon van mijn hoop en die thands alleen mij in 't leven houdt en van de volstrekte wanhoop terug houdt. Ik kan niet meer. Ja bidt voor ons beide!

T.

Maar niet meer Tuus, want ik ben mijns-zelven niet, maar een prooi van de verteerende smart die mij wegsleept.

CCLXXXV. HAARLEM, 24 April 1830.

W. B. aan Mevrouw de Wed. J. A. Hoorn, (de Schoonmoeder van H. W. T).

Mevrouw en lieve Vriendin van mijne in God en Zijn dienst geloovig ontslapen Wederhelft.

Met diepe aandoening ontfang ik uwen gevoeligen treurbrief dien ik met tranen uit het hart besproeie. Ja de nu zalige vrouw had u lief en iedere Christelijke erinnering van die haar lief had, is mij een balsemdrop in de vlijmende wond die dat hart verscheurt. Tranen

en gebeden verzachten maar heelen ze niet, doch de deelneming van oprechte vrienden is den bedroefden en zoo zwaar beproefden eene opbeuring die eene voorbereiding tot troost schijnt. Heb dank derhalve voor uwe deelneming in deze mijne diepe zielesmart. Moge U de almachtige voor zoodanige verliezen van die U waard en lief zijn behoeden en uwe wenschen van leniging en kalmte voor mij en mijn lief en dierbaar kind verhooren.

Dat de gevoelige Mevrouw uwe Dochter innig deelt in dit verlies van haar oprechte Vriendin, daar ben ik verzekerd van. Verzeker haar Ed. van onze erkentenis voor die altijd door haar Ed. betoonde liefde, die de nu zalige vrouw innig en wederkeerig aan HaarEd. toedroeg; en waarvan ook onze harten vervuld en doordrongen zijn. Den Heer Tydeman verlangen wij zoodra mogelijk, wanneer het den Algoeden bestuurder en regelaar van tijd en gelegenheden behagen zal, te ontmoeten. Verzeker beide van onze innigste verknochtheid en beste wenschen, en wees zelve verzekerd van onze ongeveinsde achting en vriendelijke verknochtheid waarmede ik teeken,

Uw WelEd. en verplichte Dienaren,

BILDERDIJK.

CCLXXXVI. LEIDEN, 25 April 1830.

H. W. T. AAN W. B.

Uw brief van gister, de eerste uit uw eenzamen en verlaten toestand en zoo geheel het kenmerk dragend van het vol en billijk gevoel daarvan, roerde en ontzette ons op nieuw.

Ja ook zonder uwe opwekking baden en bidden wij voor U en uwen Zoon, dat de goede God Ul. trooste, schrage en leide. Doch tevens bespeurden wij met eenig genoegen en dankbaarheid, even gelijk mijne vrouw en de Heer Luzac betuigden U personeel gevonden te hebben, zoo ook in dien brief, zelfs in de hand van schrijven, vergeleken bij de laatsten voor dat treurig geval — eene helderheid en vastheid, ver boven den toestand van verzwakking en uitputting, waarin ik nu drie à vier weken geleden U ontmoette.

Dit geeft mij dan ook weer eenige hoop — die ik niet had durven voeden dat gij het nog van U zult kunnen verkrijgen, om den Heer Le Sage ten Broek op zijn tweeden brief aan U, die zwaarder weegt dan de eerste, niet geheel te zwijgen, maar hem althans te kunnen zeggen, dat en waarom gij op uwe jaren en in

uwe omstandigheden niet met hem kunt blijven disputeren — voorts hem adresserende aan Da Costa waaraan hij zijn man wel zal vinden (of wie er anders bekwaam en gewillig toe is). En passant kunt gij hem dan nog wel het een en ander op zijn brief zeggen, en U voorts voor goed van hem afmaken: maar mij dunkt geheel onbeantwoord blijven, mag die tweede brief niet. Daarentegen is Dupliek (gelijk dan dat uwe zijn zal) billijk het eind van ordelijke dingtalen.

Na die geforceerde afleiding vindt gij dan misschien weer troost in uwe lier en vindt welligt dan weer kracht en stemming (die gij thans, onmiddelijk, en in uw verlies weggezonken, zeker niet vindt), om aan de lier nog eenige toonen te ontlokken uwer en uwe gezaligde Echtvriendin waardig. En ontsluimerde gij dan en zweefde gij met zulken zwanenzang op de lippen over in de eeuwige ruste — neen in hare armen in 't land der eeuwige zaligheid — uwe vrienden zouden u die rust en die zaligheid zoo min misgunnen, als wij ze doen aan Haar. — En haar was het ook op aarde eene zaligheid, zorg te dragen voor U en voor haar zoon: maar nu is hij U alleen overgebleven, voor wien gij niet zorgen kunt, en toch er toe zoudt verpligt zijn — indien het buiten schuld onmogelijke immer pligt kon zijn. — Het was echter noch waar noch goed dat ik dezen begon met te spreken van uw eenzamen en verlaten toestand. Het is waar, in zoo verre niets U dat bestendig gezelschap en die teedere zorg op verre na zal kunnen vergoeden of vervullen. — Maar gij hebt en behoudt toch uw lievenden en zorgvuldigen zoon — die zelf nu dubbel zal gevoelen wat hij aan uwe liefde heeft, en welke zijne pligt jegens U is. — Gij behoudt de herinnering, waarvan het grievende voorbij gaat en het verkwikkende meer zal uitkomen. — Gij behoudt de bewustheid van Gods vaderlijke hoede en zorg — en gij hebt nog eenige vrienden, waaraan gij niet slechts dierbaar zijt, maar die dat ook gaarne op alle wijze zullen betoonen. Wij wilden zoo gaarne U nog wat bij ons behouden, indien uw toestand dragelijk voor U zijn kon, en wilden zoo gaarn het onze toebrengen om dien dragelijk te helpen maken.

Ik moet afbreken, daar ik onder 't schrijven opgehouden ben en dezen niet gaarn een dag wilde laten liggen. Mijne ongesteldheid betert; ofschoon ik nog het huis moet houden. Mijne Vrouw voegt hare hartelijke groete en beste wenschen bij die van enz.

CCLXXXVII. HAARLEM, 16 May 1830.

W. B. AAN H. W. T.

Hoe zeer het mij een uitstekend genoegen is eene eigenhandige tijding van U te ontfangen, kan ik niet uitdrukken; mijn toestand is (gelijk gij U licht voorstellen kunt) allerakeligst en onbeschrijfbaar bitter, ja wanhopig. Plans heb ik niet, alle redelijk besef is verduisterd, en vooruitzien is mij een gruwel. Het lezen, het denken, is mij verpletterend, en mijn zelfgevoel eene onuitstaanbare pijniging. Gij spreekt mij 1) van inwonen? Neen! dit volstrekt niet. — Van huishoudster? Ook niet. — Maar wat dan? Ik weet het niet. Doch, of mijn einde is zeer nabij, of eene naderende algeheele verstandeloosheid zal mij welhaast van alle beseffen verlossen. Gods wil geschiede! Zij Hij slechts met mijn dierbaren en voorbeeldigen Lodewijk en wat is mij al het overige?

Van 't verhuizen van een meid weet ik niets. Wat babbelt men toch! . . . .

Groet, bid ik, de onvergetelijke Vrienden tot uwent, wier aandenken mij steeds dierbaar is, van mij weêrom! Ik moet afbreken. Schrijf mij dikwijls en geloof mij steeds

Uw en der Uwen hartlijken en dankbaren Vriend,
den afgepijnigden BILDERDIJK.

PS. Ik kan mij van niemand beklagen, maar mijn lot was altijd afgrijslijk, en 't zou het geweest zijn al had het uit louteren voorspoed bestaan. Ja alles wat anderen geluk en genoegen is, was mij steeds ondoorstaanlijk verdriet. Ook heb ik mij nooit kunnen opdringen dat ik gezond menschenverstand had en thands ben ik wel van het tegendeel verzekerd. Van mijn vroegste kindsheid af, was mijn meest doorgaande gedachte: Och dat ik nooit geboren ware!

CCLXXXVIII. LEIDEN, 16 Julij 1830.

H. W. T. AAN W. B. Amicissime!

Ik moest dezen brief begonnen zijn WelEdelGeboren Heer! maar

1) Het schijnt dat hier een brief van H. W. T. is vermist; maar over 't algemeen is in den laatsten tijd van B's. leven de briefwisseling minder levendig, deels door zijn verzwakten toestand, deels wegens veel herhaald bezoek van H. W. T. aan hem te Haarlem.

dat statieuse en stijve wilde niet uit de pen. Ik ben U echter eene officieele kennisgeving schuldig, van het vereerend besluit van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde van Maandag 5 Julij l.l. — doch de zaak zelve is U zeker wel reeds bekend: hoe die Maatschappij, op voordragt eener commissie, bestaande uit de HH. A. de Vries, D. J. van Lennep, Ph. W. van Heusde, J. Clarisse en C. J. van Assen (in plaats van, gelijk te voren besloten was, hare gouden medaille buitengewoon toe te wijzen aan den schrijver van eenig bepaald werk binnen de laatste tien jaren in 't licht verschenen) besloten heeft een gouden medaille aan te bieden aan UWE. 1) als nu vijftig jaren lang hebbende uitgemunt als Taalkundige en Dichter (en eene andere aan den Heer van der Palm als uitmuntende in Welsprekendheid en Prosastijl).

Het was op die algemeene vergadering juist 50 jaar dat uwe verhandeling over het verband der Dichtkunde en Welsprekendheid bij de Maatschappij bekroond was geworden 2) en dit den grond had gelegd tot uw volgenden steeds klimmenden roem en uwe onverbrokene betrekking tot onze Maatschappij. Vereerend noemde ik hierboven dit besluit niet zoo zeer voor UWE. wiens roem niet afhangt van — en wiens waarde niet verhoogd kan worden door — eene plegtige erkentenis of gouden eeremunt: maar het is vereerend voor de Maatschappij uwe verdiensten te erkennen en openlijk te vereeren, zonder zich eenigzins te storen aan het gebas en gebrul der menigte ellendelingen, die sedert jaren den toon geven in de dagbladen en tijdschriften.

Gij zelf maakte mij onlangs de aanmerking dat, daar de menschen op u niets vermogten, het scheen hun te beginnen te vervelen. Ik hoop dat deze plegtige verklaring van eene nog steeds geachte Maatschappij en van eene vergadering van meer dan zeventig aanzienlijke en kundige mannen (ik mag dit zeggen, daar ik zelf niet tegenwoordig was) ik durf hopen, zeg ik, dat deze openlijke en plegtige verklaring eenigen invloed zal maken op het publiek — en U doen zien dat zij, die weten te oordeelen, geenzins blind of ongevoelig zijn voor uwe verdiensten.

Meld mij dus, bid ik U, spoedig, dat gij deze kennisgeving van mij wel wilt aannemen, en eerlang de medaille zelve. — Meld mij

---

1) Deze Penning, met bijbehoorenden Bedankbrief van B., berust nu op het Penningkabinet te Leiden. — Zie Biblioth. Tydemann. Catal. V, blz. 97, no. 175.

2) Zie boven, II, bl. 255.

s. v. p. ook hoe ge U op den duur bevindt, of gij reeds plan van woning en woonplaats hebt, of er ook eenig plan is voor Lodewijk (aan wien mijne groete), en vergun mij in deze of de volgende maand U eens te komen begroeten met de opregte en ik durf zeggen U bekende hoogachting en vriendschap van enz.

CCLXXXIX. LEIDEN, 21 Julij 1830.

H. W. T. AAN W. B.

Gij hebt volkomen juist gezien 1): mijn brief moest het dubieus laten, of de kennisgeving van het eerbewijs van wege de Maatschappij van Letterkunde officieel was van den Secretaris of onderhands van den Vriend. Maar 1°. 't Was mij natuurlijker en gemaklijker U amicaal dan plegtstatig te schrijven. 2°. Het hinderde mij, dat de officieele communicatie zoo laat zoude komen: en toch konde ik niet vroeger: want *a.* van de vergadering van d. 5en werd het gehandelde eerst d. 9en geresumeerd en kon dus niet vroeger geëxpedieerd worden. *b.* van het rapport der Commissie was in de Notulen slechts melding gemaakt met „(f. i.)" en het was er niet bijgevoegd: om officieel te kunnen schrijven moest ik het eerst opvragen van den rapporteur, die wegens de vacantie uit de stad was. Gij zult mij dus wel willen vergeven dat mijn eerste schrijven eigenlijk niet in de officieele vorm was. Vergun mij dat hiernevens te redresseren. De brief is geteekend van d. 9 Julij, den dag der resumtie, en gij teekent uw antwoord van welken dag later gij wilt: want gij geeft mij dan toch s. v. pl. een antwoord dat ik ter tafel brengen kan en deponeren in het archief. Dezen 2) uwen brief wenschte ik te bewaren als mijn eigendom: maar of 't U eenigzins tot gemak mogt kunnen verstrekken voeg ik hem er weder bij, want ik weet niet hoe de uitdrukking in den officieelen beter of gepaster zou kunnen zijn. — Gij ziet dat ik geloof hecht aan 't geen gij schrijft van uwe verminderde vlugheid en vaardigheid. Het is mij echter aangenaam dat gij nog beleefd hebt, dat deze oude schuld der Nederlandsche Letterkunde door onze Maatschappij bij U gekweten wierd en dat gij dit nog kunt opnemen met het gevoel 't geen ik durf zeggen dat de zaak verdient.

Ik kan hier thans niet meer bijvoegen dan de hartelijke groete enz.

---

1) Hier schijnt een brief of briefje van B. te ontbreken.

2) Die brief is een andere dan de hierachter volgende, welke gecopiëerd is naar den oorspronkelijken brief, nu berustende op het Penningkabinet.

CCXC. LEIDEN, 9 Julij 1830.

H. W. T. AAN W. B.

WelEdele Gestrenge Heer, zeer geacht Medelid!

De Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden had op hare Algemeene Vergadering des verleden jaars 1829 besloten, op hare Vergadering van dit jaar een gouden medaille toe te wijzen aan den schrijver van eenig oorspronkelijk werk, in den tijdkring der laatste negen of tien jaren in ons vaderland in het licht verschenen in een der drie vakken, van Geschiedkunde des Vaderlands, Nederl. Taalkunde en Welsprekendheid of Dichtkunst — en eene Commissie van vijf leden benoemd om daarvan tegen dit jaar eene bepaalde voordragt te doen.

Op de Algemeene Vergadering van dit jaar, den 5den dezer maand gehouden, heeft die Commissie voor rapport en als haar eenparig gevoelen verklaard, in het bepaaldelijk voldoen aan dien last, zoo als die haar was opgedragen, onoverkomelijke zwarigheden te hebben gevonden; maar lettende op het doel der Maatschappij, in plaats daarvan voor te stellen, om aan de twee beroemdste Vaderlandsche Letterkundigen, en in de eerste plaats aan UWE. als sedert eene halve eeuw tot roem en sieraad onzer Letterkunde en dezer Maatschappij hebbende gestrekt, haren gewonen gouden eerepenning buitengewoon aan te bieden.

De Vergadering heeft zich gereedelijk en eenparig met dat gevoelen vereenigd, en dien conform besloten; en is het alzoo mijne aangename taak om als Secretaris der Maatschappij dit besluit ter kennis van UWEd. te brengen.

Ik durf mij vleijen dat UWE.Gestr. met dit blijk van verdiende hoogachting onzer Maatschappij, tevens wel gunstig zal willen aannemen de opregte betuiging van deelnemende vriendschap, waarmede ik de eer heb mij te noemen,

WelEdele Gestrenge Heer en hooggeacht Medelid!

UWEG. Onderd. Dienaar,
Mr. H. W. TYDEMAN,
Secret.

CCXCI. HAARLEM, 20 July 1830.

W. B. AAN (*) WelEdele Hooggeleerde Heer 1)!

In den akeligen toestand van geest en lichaam waarin ik mij sedert eenige maanden, ten gevolge van de bitterste droefenisse, bevinde, zal, hoop ik, mij de achterlijkheid niet misduid worden in het beandwoorden van UWelEd. en Hooggeleerde letteren, zoo vercerend voor den vervallen grijzaart. Hoe zeer intusschen de bijzondere goedheid der Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde mij getroffen heeft, door de eervolle onderscheiding waarmede zij mij wel heeft willen vereeren, gevoel ik mij buiten staat uit te drukken, en indien een samenlooping van noodlottige gebeurtenissen mij van de verscheiden gedenkteekenen van eenigen behaalden letterroem berooven moest, zoo vind ik die veelvoudig vergoed en verheerlijkt door dit onderpand eener welwillendheid jegens den eenmaal vervolgden en uitgeworpen Medestander in den voorstand van Vaderlandschen Smaak en Letterroem. Ik betuige der Hoogstaanzienlijke Maatschappij mijnen innigen en hoogstgevoeligen dank voor dit zoo ongemeen eeren gunstbewijs, terwijl ik mij de eer geef, mij met de oprechtste gevoelens van hoogachting en verknochtheid te teekenen,

WelEdele Hooggeleerde Heer,

Der Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde en uwer WelEd. en Hooggeleerde in het bijzonder

Hoogverplichten Dv. Dienaar en Medelid,
BILDERDIJK.

CCXCII. LEIDEN, 12 Sept. 1830.

H. W. T. AAN W. B.

Beklaag mij, maar beschuldig mij niet te hard — door de beroeringen in het ander gedeelte van ons land, die ook hier de denkbeelden verstrooijen en afleiden, en met allerlei andere dingen tegen het hervatten der collegiën geoccupeerd, heb ik verzuimd U op uw verjaardag te schrijven. Gelukwensch begeerde gij ook wel niet, le-

1) Het adres van dezen brief ontbreekt; doch het is duidelijk dat hij gericht is aan den tijdelijken Secretaris van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde, Prof. H. W. Tydeman.

vende al klagende en als 't ware onder protest: maar als blijk van deelneming en belangstelling hadt gij een brief mogen verwachten. En het is toch voor uwe kinderen en voor uwe vrienden aangenaam dat gij leeft — mits het u zelf niet al te moeilijk valle. — Dat gij niet meer schrijft of dicht, als dit niet van zelf vloeit, is u niet te vergen: satis superque ad gloriam vixisti: sat patriæ Priamoque datum — zoo gij slechts leeft en liefde en vriendschap blijft erkennen. Gij schijnt ook ten opzigte van den ouderdom een tweede Vondel te moeten zijn. Hebt gij nu niet 75 jaren geleefd? — Is uwe deelneming in de publijke zaken minder levendig, gij verliest daarbij niet veel, want de toestand van verdeeldheid en oproer en dreigende burgeroorlog of invasie van vreemde verlossers is pijnigend voor 't vaderlandsche hart; het is ook treurig dat eene regering van 15 jaren lang de zaken niet verder heeft kunnen brengen. Want ofschoon de uitbarsting misschien wel niet zou geschied zijn buiten deze nieuwe fransche revolutie, blijkt het toch nu welke geest er bestond; en ik houde het er voor dat verkeerde maatregelen van regering veel stof tot misnoegen hebben gegeven.

Schrijf mij eens, bid ik U, wanneer 't U niet te veel moeite doet, maar eenige afleiding kan geven, en deel mij mede zoo gij nog iets ten papiere brengt, dat voor de Mnemosyne of elders zou kunnen dienen. Doch in allen gevalle, vergun mij met hoogachting en vriendschap te verblijven enz.

CCXCIII. HAARLEM, 19 Sept. 1830.

W. B. AAN H. W. T.

Gij hebt vergeten, mij op den 7en ll., te schrijven? En wat zou dit? Ik-zelf vergat dien dag nevens U; en wat heeft hij ook in zich, dat hem zoo belangrijk zou gemaakt hebben, om juist aan hem te denken? Geloof vrij, dat hij bij mij nooit tot de geluksdagen gerekend heeft mogen worden, en (zooveel ik weet) nooit bij mij verlangd is weder te zien. Doch van welken dag van mijn leven zou ik dit ooit kunnen wenschen? Zekerlijk van geenen.

Ik ben in 1756 geboren en heb dus mijn 74e jaar vervuld: doch vraagt men mij, welk van die allen ik het minst schrikken zou te herhalen, ik zou moeten zeggen, die van mijn omzwerving en ballingschap; en, van alle de dwaasheden mijns levens is zekerlijk de grootste geweest, het terug keeren naar mijn Vaderland, 't geen ik mij ieder dag steeds verwijt, en het geen zekerlijk mijne afkomelin-

gen zoo wel als ik zelf boeten zullen, zoo lang mijn naam nog gedacht wordt. Het nescio qua fatale (natale) solum dulcedine cunctos etc. is inderdaad wel eene razernij van de rampzaligste soort; en, ware ik onder Samojeden of Hottentotten geboren, ik zou 't beter gehad hebben, dan hier in dit land van vervloeking, aan mollen en waterrotten ontweldigd in spijt van de Natuur-zelve, en waar alles zonder eind, van mijn vroegste kindsheid af, samen gespannen heeft om mij 't leven ondraaglijk te maken, en misschien geen dag omging die mij niet naar de dood deed wenschen. En nu lig ik daar, beroofd van haar, die alleen in mijn jammer troost voor mij had, en zie nevens mij 't eenige kind verkwijnen, dat mij in dezen staat van verlatenheid ten troost moest zijn en voor wien ik zou wenschen het leven te dragen, moest ik niet denken dat dit mijn leven het is, wat hem 't zijne vergiftigt. Immers, het leven, dat hij met mij lijdt, is niet slechts louter verdriet des harten, maar het verwoest in hem alle vatbaarheid voor genot of genoegen, in deze niet slechts, maar voor alle zijne levensdagen, en ik gevoel dat ieder dag van dit mijn leven, hem ongelukkiger en onvatbarer voor eenige levensgeneugte maakt. Heb dan dank, dat gij mij den jammerlijken dag, die mij uit den moederschoot wierp, niet herinnerde, en och! of gij hem ook nu vergeten had!

Met dat al is de geboortevermaning (gelijk in mijn kindsheid onze grootvaders en grootmoeders het noemden) van ouds eene plechtigheid van dank voor de goddelijke bewaring gedurende zoo vele ademhalingen als waaruit dit leven bestaan heeft, en dus ook van zegeningen en weldaden, ofschoon dan ook onopgemerkt voorbij gegaan; en tevens ook eene waarschuwing voor het immer nader rukkende tijdstip der verlossing uit deze jammeren, en in dit opzicht eene troostrijke aanwijzing op den verscheidensdag, waarop wij, het zij met wat meerder gelatenheid, het zij met meer ongeduld, uitzien. — Heb dus dank voor deze herinnering aan den naderenden eindpaal van rust, en zij deze dag, en alle de overigen, U steeds een vernieuwing van heil en genoegen met alle U dierbare betrekkingen, onder den vermenigvuldigden zegen uit de van weldaden druipende hand over ons uitgestrekt! De God des heils verhoore deze mijne oprechte bede en vervulle haar boven alle uitdrukking! — Ik teeken oprechtelijk en in dank voor uw dierbare vriendschap enz.

Deze brief is blijven liggen om er een of meer stukjens bij te doen, doch tot dit uur wacht ik daar vruchtloos op. Ieder stelt mij in

alles te loor, en ik ben in deze mijn verzwakking de spot van ieder. Thands vind ik 't gevouwen papier, en haast mij het U te zenden; schoon sero. Het toone U ten minste mijn goeden wil, meer toch te presteeren vermag ik niet. Vale cum tuis!

CCXCIV. LEIDEN, 25 Juny 1831.

H. W. T. AAN W. B.

De gedrukte circulaire ter beschrijving tot de Vergadering van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde tegen d. 5den Julij te Lisse zal UEd. geworden zijn, en daarin ook de vermelding van het overhandigen van den gouden eerepenning, op de vergadering van verleden jaar aan UWE. toegewezen. Ten einde dit ordelijk geschiede, is het van belang dat wij weten of wij het genoegen zullen hebben UWE. in persoon aldaar te zien verschijnen om de medaille te ontfangen, dan of UWE. vermoedt dat zulks voor UWE. te schokkende zou zijn: maar dat, in het laatste geval, iemand der Leden, door UWE. eigenhandig (ofschoon onderhandsch, bij brief) gevolmagtigd zij, om de medaille te ontfangen en UWE. te doen geworden. Ik moet de vrijheid nemen er bij te voegen, dat, ofschoon het natuurlijk kon schijnen, dat ik, als Secretaris en wegens de vriendschap waarmede UWE. mij vereert, dien honorabelen last van UWE. konde krijgen, het mij om bijzondere reden, nader mondeling te ontwikkelen, aangenaam zou zijn dat UWE. bij voorkeur Mr. L. C. Luzac hiertoe aanstelde.

Nog een ander punt is er, waarover ik UEd. moet raadplegen en eenig (ostensibel) antwoord verzoeken. De Boekhandelaar Immerzeel wenschte zeer UWE. Geschiedenis van Holland uit te geven. Ik heb hem gezegd, dat het Handschrift aan mij afgestaan was op mijne belofte van het bij UWEs. leven niet in druk te geven: doch hij vleide zich dat UWE. het wel zou willen toestaan en zeide dat de Heer Da Costa van het zelfde denkbeeld was. Kan UWE. de uitgave toestaan, dan zal ik beproeven schikkingen daartoe met hem te maken; doch houdt UWE. zich aan de voorwaarde, dan is het mij wel. Ik verblijve altijd enz.

PS. De reden „mondeling te zeggen", waarom ik wenschte dat UWE. den Heer Luzac aanstelde, is, dat ik vrees dat de Voorzitter Siegenbeek genegen mogt zijn eene of andere uitdrukking in zijne aanspraak aan UWE. te laten invloeijen, waarvan hij zich uit vrees

voor eene replique van den Heer Luzac meer zal laten weerhouden dan voor mij — die ook niet voegelijk als Secretaris in onaangename woordenwisseling met den President zou kunnen komen.

CCXCV. HAARLEM, 28 Junij 1831.

W. B. AAN H. W. T.

Ik ben in een naren toestand, volstrekt memorieloos, en buiten gebruik van verstand en oordeel. Intusschen nadert de tijd der algemeene Vergadering onzer Maatschappij van Letterkunde, en ik meen, dat ik, in betrekking tot die, eenige plichten te vervullen heb, waaraan het mij innig grieft te ontbreken. Kom, bid ik, (is 't doenlijk) mij te hulp, en meld mij wat te doen om mij niet als schaamteloos ondankbaar en onverschillig ten toon te stellen. Reeds eenige nachten kwelt mij dit en laat mij geene rust, maar welke die plichten zijn, of in opzicht of betrekking waartoe, weet ik mij op geene wijs en door geene inspanning te herinneren. Ei lieve, ontneem mij deze kwelling en meld mij wat daarvan zijn mag? Ik smaak in dezen mijn jammerlijken toestand van kindsheid, en erger dan kindsheid of verstandeloosheid, een allerbitterst lot en verkeer in een onrust van ziel, waarvan men zich geen denkbeeld kan maken.

Dus verre had ik geschreven, wanneer mij de uwe van den 25n ter hand kwam, die mij 't geen mij zoo kwellend door 't hoofd maalde oplost. — Maar deze brengt mij eene andere verlegenheid aan. Gij verwijst mij, ten aanzien van 't geen ik natuurlijkst en liefst aan U opdragen zou, naar den Heer Luzac, een zeer goed en steeds welwillend vriend bevonden, maar met wien ik nu zoo vreeslijk langen tijd buiten vroeger, ja alle, betrekking geraakt ben; en hoe kan ik nu hem een last vergen, die ik mij in zijn plaats stellende weigeren zou, daar ik immers niet weet of hij die vergadering zelfs wel genegen is bij te wonen en of hem dit convenieere of niet? Dit koomt mij voor eene soort van impudentie te involveeren, die mij beschamende is. Ei lieve, kunt gij, zoo help mij uit deze verlegenheid.

Ik maak staat op uw spoedig andwoord, en teeken als steeds enz.

CCXCVI. UTRECHT, 30 Juny 1831.

H. W. T. AAN W. B.

Het was mij aangenaam dat mijn brief U verloste uit eene onze-

kerheid en maling nopens de aanstaande Vergadering van de Maatschappij der Nederl. Letterkunde, en het spijt mij slechts dat ik U niet vroeger had geschreven. Maar ik weet bij mij-zelven, dat vroeg gewaarschuwd, men dikwijls slechts zoo veel te langer uitstelt. Nu kwam ook uw antwoord gelukkig juist van pas, terwijl ik op het punt stond van naar Utrecht te vertrekken, van waar ik dezen schrijve. Ik hoop echter Saturdag weer te Leiden te komen en dan uiterlijk Maandag eenig blijk van uwe hand te ontfangen, waardoor ik gemagtigd en geregtigd worde het eeremetaal voor U aan te nemen, want gaarne zal ik dien mij vereerenden last aanvaarden. Ik wenschte slechts dat gij mij privatim er bij wilde schrijven 't geen ik carmine vel prosa op de hulde der Maatschappij zou te antwoorden hebben — zoo niet, zal ik pro re nata (ofschoon dan in prosa) moeten antwoorden, of wel het bij eene plegtige buiging laten berusten.

Ik kan hier niet langer schrijven: ik hoop welhaast U schriftelijk of mondeling verslag te doen van het gebeurde en verrigtte en blijf inmiddels, na groete aan uw Zoon, met de onveranderlijke achting en vriendschap enz.

CCXCVII. HAARLEM, 1 Julij 1831.

W. B. AAN H. W. T.

Uw spoedig andwoord op mijn laatsten was mij recht aangenaam in deze mijne belemmerde geestgesteldheid, waarin ik bij al wat mij voorkoomt jammerlijk en (zelfs in mijne eigene oogen) bitter verlegen sta. Volstrekt onbekwaam tot alles, kan ik U ter bewuster zake niets voorschrijven, maar bid U, op wat wijze en in welke bewoordingen gij best zult vinden, die gevoelens en aandoeningen te verklaren, die gij mij genoegzaam kent als van harte koesterende voor eene Maatschappij, waarvan ik boven alles 't mij de meest mogelijke eer rekene Lid te zijn. Dit anders dan in proze te doen, zou ik voor mij eene belachlijke affectatie achten, schoon ik persoonlijk dien plicht vervulde, dan zelfs, zoo ik nog eenige poëtische vonk overig had, waarvan tot de minste sprank toe uitgedoofd is. Voor 't overige, Gij weet best wat de zaak, de omstandigheden, en voegzaamheid vorderen.

Mijn hoofd verzwakt van dag tot dag meer en meer, en ik ben werklijk tot de minste verrichting niet alleen, maar zelfs tot het minste onderhoud onbekwaam geworden. Komt mij eenmaal nog eenige verlichting voor, die het doenlijk en niet gants onraadzaam maakt,

zoo hoop ik met mijn Zoon U nog één (zekerlijk wel laatst) bezoek te geven, en mondeling de oprechte hartelijkheid te vernieuwen, waarmede ik steeds ben en hoop tot mijn laatste oogenblik te volharden, als

Geheel den Uwe.

Bijzondere qualificatie zie ik niet dat gij noodig hebt. Is dit echter 't geval, zoo schrijf mij die voor, en zij zal U daadlijk geworden, al verkiest gij die op zegel. Om die zelf in te richten ben ik buiten staat. — Zie echter 't inliggende:

Wel-EdelGeboren Hooggeleerde Heer, Zeer Waarde Vriend!

Daar het in mijnen tegenwoordigen vervallen toestand, indien al mooglijk, immers niet raadzaam is, ter aanstaande algemeene Vergadering der Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde persoonlijk te verschijnen, bij eene voor mij hoog-aandoenlijke plechtigheid, zoo bid ik U mij daarin te willen vervangen, de gevoelens van mijn hart ten aanzien van dit hoog aanzienlijke lichaam en de leden daarvan in de krachtigste bewoordingen uit te drukken, en hunne edelmoedige vereering voor mij over te nemen, met betuiging, dat mij niets aangenamer zou zijn, dan (vermocht ik 't) als nog door eenige nuttige werkzaamheid mijne hartlijke gehechtheid aan hare belangen zoowel als de hoog belangrijke voorwerpen, waaraan zij toegewijd is, aan den dag te leggen, en dus nog in eenige (schoon zwakke) pogingen den plicht te betrachten, die mij als een der dierbaarste op het hart drukt.

Beveel mij, in dit mijn verval, aan de toegeeflijkheid der Maatschappij, wier nooit te verdienen onderscheiding mijne innigste dankbaarheid, en daarbij eene zoodanige erkentenis vordert, als mijn hart slechts gevoelen, maar mijn pen geenzins uitbrengen kan, en neem tevens de ongeveinsde betuiging aan, der onbepaalde hoogachting waarmede ik steeds en onveranderlijk ben,

WelEdelgeboren HoogGeleerde Heer,
UWE. HoogGel.
Ootmoedige en Dv. Dienaar,
BILDERDIJK.

HAARLEM,
1 Julij 1831.

CCXCVIII. LEIDEN, 8 July 1831.

H. W. T. AAN W. B.

De Heer Halbertsma overhandigt UWE. dit Eermetaal. Ik wenschte dat hij U ook verslag kon doen van de vergadering; doch hij is eerst aangekomen tegen den maaltijd. Ik hoop dat A. de Vries en Van Varelen U goed berigt hebben gedaan, en dat gij ook goedkeurt dat ik Siegenbeek niet heb geantwoord naar zijne dwaasheid; want, daar hij in een geëxalteerden toestand is, komt hij mij voor niet geheel vatbaar voor imputatie en straf: en naar dezen toestand was zijne toespraak zeer moderaat en wordt door velen van die zijde geprezen.

Ik verzoek met een woord berigt van het ontfangen van den penning: en voorts nog eenig ostensibel (liever dan juist favorabel) antwoord op Immerzeels voorstel om uwe Geschiedenis van Holland reeds dadelijk uit te geven. Gij hebt getoond, ondanks uw vervallen toestand, nog zeer goed een ostensibelen brief, onderscheiden van een amicalen, te kunnen schrijven; en hier behoeft die slechts in form van een biljet van drie regels te zijn. Immerzeel beroept zich op eene opinie van den Heer Da Costa. Doch waar, wanneer, hoe, en op wat grond, weet ik niet. (Zie daar een zeer prosaïschen alexandrijner.)

Binnen kort hoop ik U te komen bezoeken en ook UWE. bij mij te zien. Ik verlang zeer naar uw vriendelijk leerzaam gesprek, gelijk nog laatstmaal: en werd jaloers op A. de Vries, die ons Dingsdag ll. berigtte, 's avonds te voren lang met U gepraat, en U opgeruimd en vrolijk gevonden te hebben. God bevestige en verlenge U die gave. Na hartelijke groete enz.

CCXCIX. HAARLEM, 9 Nov. 1831.

W. B. AAN H. W. T. Amicissime!

Recht aangenaam werd ik gisteren verrast door het kort doch mij hoogststreelend bezoek uwer dierbare wederhelft, die zich vriendelijk met onzen innigen groet belastte. Mijne tegenwoordige zwakte laat mij naauwlijks toe deze weinige woorden op 't papier te brengen, en het is niet dan met de uiterste moeite dat mijn hand zich daarvan kwijt; ook zal zekerlijk dit gebrekkige schrift Haar Ed. treurig bericht kennelijk bevestigen aangaande 't diep verval waarin ik verzonken ben. Moogt Gij met de uwen zich wel bevinden, en mijne innige heilbede voor alle geliefde betrekkingen steeds naar wensch ver-

vuld worden, en tevens dit kladschrift U de verzekering mijner welmeenende vriendschap vernieuwen in het korte maar oprechte Vale, dat mijn hart u toebidt!

Ik blijf steeds in den volsten zin en teeken vacillante manu

T. ex asse,
BILDERDIJK.

(Bilderdijk overleed 18 December daaraan volgende.)

AANTEEKENINGEN EN BIJLAGEN.

EERSTE DEEL.

Blz. 8, Noot 1). Daniël François.

Zie van hem een vers, Mnemos. X. 375. Hij was burgemeester van Loosduinen en gaf in den Kunst- en Letter-Bode (1837, no. 53. Dl. II, bl. 341, 342) iets over Bilderdijk en zijne betrekkingen op dezen, namelijk een Brief aan W. Messchert, den uitgever van Bilderdijks Brieven. Hij verontschuldigt zich daarin Bilderdijks brieven aan hem (François) geschreven, niet ter uitgave te hebben afgestaan; en schrijft verder over zijne zeer gemeenzame betrekking tot en verstandhouding met B. Ten slotte geeft hij te kennen welligt zelf nog eens eenige dier Brieven te willen uitgeven. Geschreven uit Loosduinen, 7 November 1837. Hij overleed, na lang lijden, 1 Julij 1840.

Blz. 28, Noot 2).

Ecce!

Indien een of meer jonge Geleerden, verscheiden talen machtig, zich voor een of twee jaren tijds uit belanglooze zucht voor eene tot nog onbekende wetenschap, maar welke door eene meer dan dertigjarige vlijt tot zoo verre gebracht is, dat de gronden daarvan gelegd, de bouwstoffen opgedolven en vergaderd, en alles ten opbouw gereed is, tot eenen gemeenschappelijken arbeid mochten willen verbinden met Mr. Willem Bilderdijk, ten einde deszelfs voorraad van Etymologische Aanteekeningen in orde te brengen, en verder de hand te leenen aan het samenstellen van zijn Algemeen Etymologisch Woordenboek; zoo worden dezulken verzocht zich deswegens bij de Boekhandelaars Haack en Compie. te Leyden, aan te melden. De noodige voorloopige onderrichting omtrent den aart en de gronden dezer onderneming, en een overzicht van de Algemeene Spraakkunst des Ondernemers zal aan Lieden, welke de vereischte hoedanigheden en geneigdheid tot dezen geheel nieuwen tak van Geleerdheid betoonen, gulhartig meêgedeeld worden; alleen hoopt men van bloote en nietsbedoelende nieuwsgierigheid verschoond te blijven. De zwakheid des Ondernemers en zijne uiterlijke omstandigheden ontne-

men hem de hoop van, zonder krachtdadige hulp en medewerking, dezen zijnen arbeid tot dien stand te brengen, dat hij voor zijne tijdgenooten en het nageslacht nuttig, en vruchtbaar in verdere ontdekkingen voor de Zielkennis en Natuurlijke Redenkunst zijn konne; en zijn vurige wensch is, dat de nu eenmaal tot rijpheid genaderde vrucht zijner langdurige en moeilijke naspooringen niet met hem in 't graf moge vallen.

Blz. 47 en 75. Schlözers eigene Lebensgesch.

August Ludwig Schlözer's öffentliches und privatleben, von ihm selbst beschrieben. 1stes fragment. Aufenthalt und Dienste in Russland von den Jahren 1761—1765. Literar-Nachrichten von Russland, in jenen Jahren. Götting., 1802. — In deze levensbeschrijving, door zijn zoon uitgegeven (Aug. Ludw. von Schlözers öffentliches und privatleben, aus original urkunden vollständig beschrieben von dessen ältestem Sohne Christian von Schlözer, Leipzig, 1828) geeft deze, bl. 403, te kennen dat die eigen-levensbeschrijving zijns vaders van grooten invloed geweest is op de toenmalige nieuwe inrichting der Russische Academiën. Ik twijfel echter, of H. W. T. dit als het beoogde doel aanmerkt, maar veeleer zijne verheffing in den Russischen adelstand, waarover de volgende bladzijden van het zelfde werk uitvoerig handelen.

Blz. 53, Noot 1).

Zie Dr. A. de Jagers „Nadere Bijdrage tot de Lijst van Bilderdijks Werken," in de Vaderlandsche Letteroefeningen, 1865, no 6.

Blz. 55, r. 11, en blz. 57, r. 3. Grotius.

Eene echo van Bilderdijk omtrent hem, zie in Da Costa's Voorlezingen over de Handelingen der Apostelen, blz. 10 en 11 der Aanteek. op deel I.

Blz. 59, r. 3. Ook spreekt Stilling van hem (R. M. v. Goens) in zijne Lehr-Jahre.

Van Goens komt daar voor onder den, door Stilling hem gegeven, pseudonym van Raschman; welke naam **R**asch**M**an een terugslag schijnt te wezen op de voornamen van van Goens, **R**ijklof **M**ichaël.

Blz. 59, Noot 2).

J. A. de Luc. Da Costa, De Mensch en Dichter Bilderdijk, blz. 426. Zie ook B.'s Brieven bij Messchert, Dl. IV, blz. 74; 75.

Blz. 68, r. 13. Rd. Brothers, Prins der Joden.

Het fraai portret van dezen man is gesneden door William Sharp, die er onder graveerde:

„Fully believing this to be the Man whom God has appointed,
I engrave his likeness. William Sharp.
Published 16 apr. 1795."

Hij was volgens een portret-catalogus „a pretended Prophet" en overleed in 1826.

Blz. 72, r. 4. Aesthetica.

Zie Dr. J. van Vloten, Aesthetica of Schoonheidskunde. Deventer, 1865, en de daar, in 't voorbericht genoemde, Briefe an eine Jungfrau über die Hauptgegenstände der Aesthetiek.

Blz. 78, r. 1.

In den Vriendenrol van den Hoogleeraar Mr. H. W. TYDEMAN.

Vaar voort, mijn schrandre Vriend, met waarheid na te sporen!
Geen nevel van den tijd verberg' haar aan uw oog.
Ja, scherp het, om die mist, dat duister, door te boren,
En wapen 't voor dien schijn, die eeuw aan eeuw bedroog.
't Is nacht! een wolk van damp, verbijstrend lampgewemel
Vermomt ons 't aardsch tooneel met sier- en flikkerlicht:
We erkennen 't Elis niet in dees gebootsten hemel,
En tuimlen tastend om met zuizelblind gezicht.
Ga, doof die vlammen uit, die blinden, die verwarren!
Geef toegang in 't gebouw aan d' uitgesloten' dag!
Zoo zinke 't Rijk der Waan met zijn gemaalde starren,
Wanneer de oprechte zon den grond bestralen mag.

(Najaarsbladen II, 79. Kompl. Dichtw. XI, 42.)

Blz. 85, midden.

Gemakkelijker in verzen, dan in proza, schrijven, deed Lessing ook. Zie Bibliotheek van moderne Theologie, IX, blz. 8, waar Strausz over Lessings Nathan de Wijze spreekt.

Blz. 90, r. 8. Secret Memoirs of R. D.

Wie de schrijver is van het hier bedoelde werk of welk Engelsch werk hier bedoeld is, heb ik niet kunnen uitvorschen: de Secret Memoirs zijn een pamflet, voor de eerste maal in 1584 uitgekomen onder den titel van „Leicester's Common Wealth," waarin hem de grootste gruwelen worden ten laste gelegd. In 1706 werd het door

Dr. Drake met een voorrede en bijvoegsels uitgegeven, onder den titel van Secret Memoirs.

Blz. 102, r. 10 v. o. Proces met de kosten.

Zie de Regtsgeleerde Opstellen van A. de Vries en M. d. A. v. d. Hoeven. Amst. bij Kraaij, 1853; waar Prof. v. d. Hoeven van dezelfde meening is als Bilderdijk (zie de Gids van Febr. 1867).

Blz. 110. Noot.

De du Thou, die in de bekende conspiratie de Cinq-Mars op het schavot is gekomen, was wel van de familie des beroemden geschiedschrijvers, maar geenszins die persoon zelf, zoo als Prof. M. des Amorie van der Hoeven aanmerkt in zijne Aankondiging dezer Briefwisseling in de Gids van Febr. 1867.

Blz. 137, r. 7 v. o. (De heer Jenisch te Berlijn).

Dr. Daniël Jenisch, geboren in Oost-Pruisen, 1762, Magister der Philosophie en prediker aan de Nicolai kerk te Berlijn, zeer vruchtbaar belletrist en dichter, ook schrijver eener vergelijking van 14 europeesche talen, een door de Kon. Pruisische Akademie bekroond geschrift. Hij verdronk zich 9 Februari 1804. Zie Hamberger und Meusel, Gel. Teutschl. 5e uitg., dl. III, X, XI, XII.

Blz. 141, Noot.

E. A. W. von Zimmerman. Zie Da Costa, De Mensch en Dichter Bilderdijk. bl. 426.

Blz. 144, r. 4.

Dr. E. Epkema, achtereenvolgens Gymnasii Rector te Dokkum, Enkhuizen, Hoorn, Middelburg, geb. Oct. 1759, overl. Februari 1832. Behalve andere betrekkingen, was hij ook Correspondent van het Kon. Ned. Instituut. Zie Biogr. Woordenb. der Nederl. in voce.

Blz. 144, r. 6.

De Heer Advocaat Merkus, later Gouverneur-Generaal van Neêrl. Indië, in 1844 overleden.

Blz. 152, r. 9. De ziel die het lichaam zijn gedaante geeft. — Zoo spreekt ook G. L. van Loon, in De Eeuwigheid in 's menschen hart. Nieuw en Oud, 1866. Nieuwe Reeks, bl. 375.

„Wie dit (het onsterfelijk zijn des menschen) loochent omdat het ligchaam in den dood vergaat, hij moet eerst bewijzen dat er voor den menschelijken geest slechts één orgaan kan wezen, het tegenwoordige aardsche ligchaam; de onmogelijkheid moet hij aantoonen, dat zich het geheimzinnig proces herhale, waarvan deze aarde getuige

was, waar wel verre dat de geest product zou zijn van het ligchaam, de geest, in zijn toestand van onbewuste ziel maar als een kunstenaar door instinct geleid, het ligchaam met behulp der omringende zelfstandigheden heeft gebouwd, de vorming van deszelfs leden bestuurd." Hetzelfde denkbeeld ontwikkelt Fichte (J. H.) in zijne Anthropologie. Leipzig 1866, 2e druk.

Blz. 152, r. 8 v. o. Vrij schip, vrij goed.

Wij verwijzen hier naar eene aankondiging van Prof. J. T. Buijs' in de Gids, Nov. 1865, IV, blz. 364, en naar de daar behandelde werken van R. G. Philipson, over den volkenrechtelijken regel: Schip is territoir, Zwolle. 1864. en van W. A. Reiger, over den volkenrechtelijken regel: Schip is territoir. Groningen, 1865. Zie ook Bilderdijk, Geschiedenis des Vaderlands, XII, 13, en (van Goens) Politiek Vertoog, Ed. fol., blz. 38, 57 enz.

Blz. 158, r. 4 v. o.

Het hier in noot 1 vermelde gedicht, De Verschijning, kan men nu gedrukt lezen in de Aurora voor 1867, blz. 235.

Blz. 179, r. 11 v. o. Geen Timon (dit is zeker) had meer reden dan ik om er tegen uit te varen.

Waar Bilderdijk zich soms wat heftig uitlaat, hebbe men voor den geest de schoone woorden van Dr. H. Oort over Jeremia (Jeremia in de lijst van zijn tijd, blz. 85):

„Wij zijn vaak buiten machte om zielenadel te waardeeren, waar hij zich uitdrukt in vormen, die ons niet aanstaan, of gemengd is met verkeerde eigenschappen, waardoor hij soms onkenbaar gemaakt wordt. Niets is gemakkelijker dan om van een groot man de gebreken op te sommen. Slechts het alledaagsche wordt niet licht miskend."

Blz. 192, midden. Wier God de Mammon is.

Uit zucht naar winst b. v. hebben ook Italiaansche kooplieden de Saracenen van levensmiddelen en krijgsbehoeften voorzien (1290). Dante's Divina Commedia, De Hel, door A. S. Kok, bl. 236. Haarlem 1863.

Blz. 193, r. 9 v. o. Veel meer dan in den Engelschen oorlog.

Zie (R. M. van Goens) Politiek Vertoog: vooral over het jaar 1779, van de folio-uitgaaf, blz. 34, sq.

Blz. 198, r. 14 v. o. Physiologie.

Zie ook blz. 176, r. 14, eene verhandeling in slecht Latijn, maar

in goeden godsdienstigen geest," misschien van H. D. Hermes. Zie over dezen hiervoor, de noot op bl. 26.

Blz. 209, midden. Zie eens de grieksche woorden op 't briefjen, dat hij in de hand houdt.

Door welwillendheid van den Heer A. A. van de Kasteele, Directeur van 's Rijks Museum te 's Gravenhage, kregen wij een décalqué van die letters, ofschoon het bewuste schilderij, een portrait van Willem den Zwijger door Miereveld, niet in 't Museum, maar in het Huis ten Bosch in de Bibliotheek-kamer zich bevindt. De Prins houdt ook het papiertje niet in de hand, maar het ligt naast hem op eene tafel.

Het décalqué geeft deze letters:

Z SB μη λαδδι σε Τωνδ·
δς αιτ ω κακων.

maar de plaats is blijkbaar corrupt; wij verzochten dus opheldering van Prof. C. G. Cobet te Leiden, die ze op zeer eenvoudige wijze, dank zij zijnen uitnemenden critischen blik, emendeerde.

Wij geven zijn brief, om de belangrijke daarbij gevoegde bijzonderheden, in zijn geheel.

„Het raadsel is niet moeijelijk op te lossen. Het is een zeer bekend vers van Medea bij Euripides (in Medea, vs. 332):

Ζεῦ, μὴ λάθοι σε τῶνδ' ὃς αἴτιος κακῶν.

dat wil zeggen:

O Jupiter, laat uwe wraak den booswicht treffen,
Die al dit onheil heeft gesticht!

In hare woede roept Medea Jupiters wraak in tegen Jason, die haar verraden en verlaten had. Een Grieksche grappenmaker heeft het aldus geparodiëerd:

Ζεῦ, μὴ λάθοι σε τῶνδ' ὃς αἴτιος φακῶν.

zie Athenæus IV, p. 156 F.

Nog meer bekend is dit vers in de romeinsche geschiedenis. Kort voor zijn dood, toen alles was verloren, riep Brutus uit:

Ζεῦ, μὴ λάθοι σε τῶνδ' ὃς αἴτιος κακῶν!

zoo als Plutarchus verhaalt in het leven van Brutus, cap. 51, en Appianus, die het zelfde verhaalt, de Bell. Civilibus IV, 130, voegt er bij dat hij met die woorden Antonius bedoelde. Dat zelfde verhaal

met het vers van Euripides, staat ook ergens bij Valerius Maximus, en daaruit is het waarschijnlijk ontleend, omdat iedereen in dien tijd Valerius Maximus las. Enz."

Blz. 175, 198, 210. Rekenwijze der oude Romeinen.

Aangaande dit onderwerp lasschen wij hier in, den volgenden brief van Prof. J. E. Goudsmit te Leiden, zijnde een antwoord op eene deswege aan hem door mij gedane vraag:

„Ik kan eenigermate aan uw verlangen voldoen door u te wijzen op een klein geschrift dat ten titel draagt L. Volusii Mæciani Assis distributio, item vocabula ac notæ partium in rebus pecuniariis, æreis nummis, pondere, mensura.

„De schrijver was een rechtsgeleerde ten tijde van Antoninus Pius en de leermeester van Marcus Aurelius, ten wiens behoeve hij dit boekje had opgesteld (in usum Delphini). Het is echter niet zoozeer een rekenboekje als wel eene aanwijzing van de verschillende toen bekende munten en hare onderdeelen, en van maten en gewichten.

„Het boekje begint aldus: „„Sæpenumero, Cæsar, animadverti ægre ferentem te, quod assis distributionem et in heredum institutione et in aliis multis necessariam ignotam haberes, quæ ne tam exigua res ingenium tuum ullo modo moraretur, cum partes ipsas, tum vocabula et notas proponendas existimavi; et deprehendes distributionem quidem partium infinitam, oppido autem quam exigua vocabula et notas (cet.)""

„Nog bestaat er een boekje van Balbus ad Celsum de Asse minutisque ejus partiunculis; van welken gezegd wordt (ap. Goes. Rei agr. auctt. bl. 148): „„Jubente Augusto Cæsare, Balbo mensore, qui omnium provinciarum mensuras distinxit ac declaravit per testimonia (cet.).""

„Beide deze oude gewicht en maat aanwijzende libelli zijn voorkomende in het zoogen. Corpus Juris Ante-Justinianeum. Bonn. (1831), blz. 184, en het eerste bovendien in Huschke, Jurisprud. ante-Just., bl. 310, sqq. „Inmiddels" enz.

Zie ook G. van Loon, Hedendaagsche Penningkunde, 's Grav., 1732, Hfdst. 4, van het eerste geldmunten der Romeinen, bl. 14—24.

Blz. 214, r. 8 v. o. Ik heb in mijn jeugd het tooneel zeer beoefend.

Door de welwillende beschikking van den Rijks-Archivaris, Mr. L. Ph. C. van den Bergh, zien wij ons in de gelegenheid gesteld hier mededeeling te geven van een brief en van een memorie van

Bilderdijk aan koning Lodewijk, betreffende het tooneel, welke stukken berusten op het Rijks-Archief. [De minuut dezer opstellen berust bij Dr. A. de Jager.]

Sire!

Tout rempli de la gratitude, dont les bontés plus qu'indulgentes de Votre Majesté ne cessent de me pénétrer, je tâcherais envain de Lui marquer les sentimens que Sa Lettre révérée du 13e vient de m'inspirer. Souffrez, Sire, que je rende grace à Votre Majesté, et pour l'accueil gracieux qu' Elle daigne faire à mes faibles efforts, et pour la marque de confiance dont Elle veut bien m' honorer.

Je croirais, Sire, me rendre indigne de cette distinction, si je ne tâchais d'y répondre par un Exposé aussi complet que possible de ce que j'ai observé touchant l'état déplorable de notre Théatre et ce qui en constitue la source; et je supplie Votre Majesté de vouloir bien permettre, que je m' en acquitte dans la forme d'un Mémoire, que je prends la liberté de Lui présenter.

Après les Auteurs Grecs et Latins, ce sont les ouvrages de Corneille et de Racine qui m'ont formé dans la Poésie, et personne ne peut porter plus loin que moi le respect que l'on doit à ces deux Génies brillants et illustres. D'après cela, Sire, je ne fais aucune difficulté de me livrer à la traduction de leurs chefs d' œuvre. Cependant je ne puis me dispenser d'informer Votre Majesté que nous possédons d'excellentes traductions, et sur lesquelles je ne me flatte pas d'empiéter, des melleures pièces de ces deux Auteurs; nommément du Cinna, de l'Horace, du Polieucte, Pompée, Heraclius &c. qu'on a joué autrefois chez nous, mais que la dépravation du goût, et l'impuissance de les faire valoir par une représentation supportable, a fait abandonner. Et c'est la même chose de tout ce que le Théatre Français a livré d'excellent.

J'ose prier Votre Majesté de vouloir bien donner quelques momens au Mémoire ci-joint, où en Lui présentant mes faibles idées sur les moyens de rétablir le bon goût du Théatre, je l'ai cru en même temps de mon devoir, de rendre compte de ce que je viens de faire tout récemment, afin de concourir autant qu'il a dépendu de moi, au grand but de Votre Majesté par rapport à cet important objet.

Je suis avec le plus profond respect,

Sire,

De Votre Majesté,

Le très-humble, le très-obeïssant, et le très-fidèle serviteur et sujet,

Leyden,
ce 16 Novembre 1808.

BILDERDIJK.

Au Roi.

Sire!

Depuis la restauration de la Tragédie par Corneille, le Théatre Hollandais a été modelé sur le Théatre Français. Avant cette époque on s'appliqua à imiter la forme que les anciens avaient donnée à leurs Tragédies, et nous avons d'assez bonnes pièces dans ce genre là, mais Corneille et Racine les ont fait oublier. Nous possédons des Traductions excellentes de presque toutes les pièces du Théatre Français. Tout ce qu'ont écrit Crébillon, la Grange-Chancel, du Foix, Voltaire, le Mierre, la Harpe, Belloy, a été traduit et représenté chez nous, et ces Tragédies avec un petit nombre de pièces originales formaient, il n'y a pas longtemps, le répertoire du Schouwburg d'Amsterdam. Quant à nos Tragédies originales, qui ont paru depuis cette même époque: elles n'ont été modelées que sur les Auteurs Français, qu'on a regardé comme Législateurs universels et uniques dans cette partie, et qu'on y a imité avec plus ou moins de succès.

J'ai vu tomber ce goût et dépraver le Théatre par deux causes qui ont concouru à sa perte. D'abord, l'incendie qui en 1772 consuma le Schouwburg d'Amsterdam (jusqu'alors le seul théatre chez nous) donna naissance à une quantité de sociétés particulières, qui s'occupaient de la représentation de pièces de Théatre. Des jeunes gens pour la plupart, qui, en grande partie, s'y sont ruinés; tous destitués de toute teinture de l'art Dramatique, et qui ne sachant pas même prononcer un bon vers, ont gaté l'exécution Théatrale! Et ceux-ci, convaincus de leur insuffisance par rapport au Tragique, se sont tournés du coté du Drame, qui s'introduisit alors, et qui n'offrant qu'un genre mitoyen et vicieux n'a pu que corrompre les deux genres qui s'y confondaient de la manière la plus absurde. D'un autre côté, le défaut de tout Théatre public nous attira dans ces mêmes momens une troupe de Comédiens Allemands, lesquels répandant chez nous et la Dramaturgie et le faux goût Allemand, et n'étant balancés par aucun spectacle meilleur ou qui les égalât, ont jeté les premiers germes de cette corruption, qui s'est augmentée et accruë avec une rapidité qui tient du prodige, et qui va au point d'abîmer notre langue avec tout ce qui nous reste encore de bon sens National, à moins qu'on n'y porte remède.

C'est sous ces circonstances, qu'après un intervalle de quelques années le Schouwburg d'Amsterdam ayant été rebati à la fin se rouvrit. Les anciens Acteurs s'étaient déjà dissipés. On y introduisit donc la fausse manière qu'on s'était formée dans les sociétés privées

(les Liefhebberijen). On jouait encor Cinna, Rodogune, Andromaque, Titus, mais d'une manière qui fit bailler les spectateurs, et bientôt on convint tacitement, que le goût avait changé. On commença donc à ne donner presque plus que les niaiseries des Allemands (d'abord mises en mauvais vers, puis en prose), auxquelles les drames de Mercier avaient préparé le chemin. Je n'avais que vingt ans, lorsque voyant la marche que les choses allaient prendre, je donnai une traduction de l'Oedipe de Sophocle avec un Discours de quelque étendue sur la Tragédie des Anciens et des Modernes, dans lequel je m'efforçai de ramener ceux qui s'étaient laissé entrainer par le nouveau goût. On reçut mon travail avec applaudissement, on commença même à s'y rendre, mais quelques mauvaises représentations de deux ou trois Tragédies de Corneille, malgré l'indulgence du parterre, persuadèrent que le temps de ce genre fut passé, et qu il fallut se ranger au goût dominant qui s'etait déclaré.

Assez longtemps les nouvelles Tragédies du laborieux Nomsz s'opposèrent encore au torrent, mais on s'en lassa; et ce qui depuis ce temps-là attira les suffrages de ceux qui se piquaient de la science du Théatre, c'était une détestable Elfride de Kastelein et semblables fadaises qu'on admit pour varier tant soit peu les réveries larmoyantes de Kotzebue, comme Misanthropie et repentir, et tant d'autres.

Deux causes puissantes contribuèrent bientôt au succès extravagant des pièces Allemandes. L'une, c'était que depuis quelques années les Allemands avaient érigé chez eux ces nouveaux instituts d'Éducation qu'ils appelaient du nom de Philantropins, qu'on prônait infiniment, et où les gens de distinction s'empressaient à l'envi de faire élever leurs enfants. Dans trois ou quatre années ces jeunes gens nous revenaient, tout-à-fait Allemandisés, remplis de mépris pour la littérature Française, et ne pouvant supporter rien qui fut Hollandais. Aussi c'est de cette époque que date la corruption de notre Langue par un idiotisme barbare qui s'y est introduit, et dont maintenant ceux même ont assez de peine à se garantir, qui l'ont en aversion. L'autre cause, c'est que tout le Théatre Allemand n'est farci que d'invectives continuelles et de satyres sanglantes contre les Princes, les Ministres d'Etat, la distinction des rangs, et ne sert, qu'à relever la plus basse Classe de la populace en déprimant tout ce qu'il y a de plus respectable. En un mot, le Théatre Allemand est tout Jacobin, et c'est ce qui plaisait au peuple et aux soi-disants philosophes, tandis que quantité de gens croiaient trouver leur compte à encourager ces principes. Et c'est principalement à cela que l'on doit cette

propagation soudaine de la Littérature d'une Nation, qui ne faisant que sortir de sa barbarie, en porte encore les empreintes dans toutes ses productions.

Le bouleversement de 1795 arriva; et chassé du pays, je ne pus suivre les progrès de la corruption du Théatre. J'ai appris seulement, que dès alors on associa les pièces de Chénier et pareilles aux extravagances des Allemands; que nos Hollandais eux-mêmes, et même nos Dames, travaillèrent dans le goût Allemand; et qu'on s'y plongea de manière à ne plus donner que des Drames de cette espèce, jusqu' à ce qu'à la fin, fatigués de tant de sottises, quelques gens d'esprit ont obtenu de la Direction du Théatre, que les Samedis seraient consacrés à la muse Tragique. Je ne sais quel en peut avoir été le succès.

Je n'ai pû retourner dans ma patrie sans m'apercevoir incessament de l'état de décadence où les belles lettres ainsi que la langue elle même s'étaient plongées; et tout de suite je me suis opposé de toutes mes forces au torrent fatal, qui semblait les entraîner vers leur perte totale. Devenu étranger au Théatre, que j'aimais dans ma jeunesse, et auquel j'avais donné une étude particulière, mais dont m'avait degouté l'ascendant que le faux goût avait pris, j'en avais détourné ma vue, lorsque, voyant que Votre Majesté daigne s'y intéresser, j'osai espérer qu'avec les soins et le goût sûr d'un Monarque généreux autant qu'éclairé, tout ne serait pas perdu pour toujours. Dans un moment d'enthousiasme j'écrivis mon Florent V, et dans peu de jours il paraîtra deux volumes (dont le dernier s' imprime actuellement) par lesquels j'ai cru concourir en quelque manière aux vues de Votre Majesté.

Ces deux volumes contiennent, outre trois Tragédies nouvelles (dont l'une est de ma femme) et qui doivent faire passer ce qui véritablement en constitue l'objet principal, lequel sans cela ne serait lu ni vendu, un coup d'œil de la Tragédie, dans lequel je trace l'origine du théatre Grec, de celui du moyen âge, et du théatre Français. Mais j'ai fait servir ce Traité pour y développer les principes de la vraie Tragédie, pour en marquer la véritable nature, et pour éclairer nos bons Hollandais, qui ne voyent presque plus que par les yeux d'autrui, sur la bonne théorie des Ouvrages d'esprit en général et principalement du Théatre. Quoique croyant qu'un tel ouvrage devait être écrit avec beaucoup de concision pour ne point fatiguer, j'ai tâché de le rendre d'une utilité plus étendue par certaines excursions sur plusieurs détails, qui contiennent des observations soit théoretiques soit practicales, qui en partie pourront offrir de matière

à la méditation des savants, mais qui toutes aboutissent au grand but, la ressuscitation de la véritable Tragédie et du bon goût qui y doit régner. Je n'ose pas importuner Votre Majesté de l'analyse de ce Traité, dont dans quelques jours j'aurai l'honneur de mettre l'original à Ses pieds.

Mais c'est peu d'exciter les bons esprits par mon mince exemple, ou de vouloir les règler par des préceptes, des raisonnements, des principes; tandis que tout conspire à perpétuer l'illusion et l'intérêt que l'on met à protéger et à soutenir le faux goût. Pour remplir les vues salutaires de Votre Majesté, il faut porter le doigt à la playe, qui n'exige rien moins que l'autorité Royale de Votre Majesté pour que le Théatre se rétablisse.

Autrefois le Schouwburg d'Amsterdam fut la proprieté de deux maisons de charité, celle des pauvres Orphelins et celle des Vieillards, auxquelles il appartenait en commun; et les représentations se faisaient au profit de ces deux institutions pieuses. Rien de plus simple, que la Régence de ces deux maisons apportait avec soi celle du Théatre, et que les pièces qu'un Poëte offrait au théâtre passaient dans leur proprieté comme autant d'aumônes qu'on faisait aux pauvres de ces établissements. Ces Messieurs n'entendirent rien à la Poésie, encore moins à celle du Théatre; mais n'importe; ils étaient ravis d'accepter tout ce qu'on leur offrait, et le succès des pièces décida de leur reprise. On trouva quelque inconvénient à une telle Régence de théâtre, et on leur associa un corégent pensionnaire qui fut Poëte, et longtemps le choix qu'on en faisait fut justifié par la sagesse de la direction, qui en résulta. Mais la destruction de l'ancien édifice du Schouwburg en 1772 ayant attiré les regards du Magistrat d'Amsterdam sur l'administration financielle, on y trouva de tels abus, qu'il fut trouvé convenable de supprimer l'ancienne Régence et de remettre la direction à des commissaires, qu 'on prenait cependant parmi les anciens Régens. Le corégent n'était plus un homme instruit, mais partageait l'ignorance et la vanité des Commissaires, et les Acteurs décidaient des pièces, qu'il fallait adopter ou rejeter, jouer et reprendre ou abandonner: et ils les jouaient à leur fantaisie, pour faire tomber l'une et pour soutenir l'autre. Bientôt ils retranchèrent, ils ajoutèrent, ils changèrent les vers, des passages entiers, et s'érigèrent en maitres sur les Auteurs mêmes; ce dont j'ai vu des exemples frappants. Les éditions d'une pièce venant à manquer, on la fit réimprimer (malgré l'auteur) avec des changements, des omissions &c. Et tout cela a dégouté les bons Poëtes

de travailler pour le Théatre, de manière, que depuis plus de vingt ans il n' y ait eu presque que des jeunes gens ou des gens sans aveu qui se soient adonnés à cet objet, tandis qu'auparavant nos premiers Poëtes s' y appliquèrent, et qu'ils formèrent des societés pour cet effet. Il n' y a donc pas de quoi s'étonner, si depuis ce temps-là nos pièces se ressentent du manque de goût, d'élevation d'âme et d'entendement de leurs Auteurs; ou même, si la bonne société et tous ceux qui ont le goût épuré ont déserté le spectacle. Je ne suis pas trop informé des changements que la direction peut avoir subis depuis l'an 1795, mais quoiqu'il en soit, ce que je sais, c'est que, si l'on écrit encore quelque Tragédie, il n' y a que certaines gens qui puissent se résoudre à s'exposer aux avanies qu'il faut subir de ces Messieurs qui s' appellent du nom de Commissaires, et des Acteurs malhabiles, dont ceux-là même dépendent: et cela pour se voir déchirer par une représentation tout-à-fait insupportable, et qu'on est obligé d'acheter pour les cinquante, soixante ou cent ducats, qu'on pourroit tirer de sa pièce en l'offrant à un honnête Libraire. C'est acquérir bien cher le plaisir de se faire siffler par la faute d'une troupe de Comédiens, et de risquer sa réputation Poétique, en la faisant dépendre du jugement de quelques Censeurs du peuple, qui achètent le droit de suffrage en entrant. Je pourrais dire encore bien de choses sur ce sujet, si je ne craignais de blesser. Tous les jours il m'en viennent des plaintes, et tout prouve le despotisme ridicule que l'on se permet dans la direction d' à présent.

J'ai cru, Sire, devoir toucher ces inconvénients pour montrer ce qui s'oppose à la réforme de notre Théatre, et je n'appréhende pas, qu 'après cela Votre Majesté ne soit persuadée, qu'il faudra une tout autre administration, pour qu'il reprenne quelque lustre. J'abandonne ce point aux considérations de Votre Majesté, et je me borne à Lui observer, que comme la décadence d'à présent tient principalement à quatre choses: savoir, 1°. l'intrusion du goût Allemand; 2°. l'inhabilité de nos Acteurs; 3°. l'ignorance où l'on est du bon théatre François; et 4°. le manque d'encouragement pour ceux qui auraient l'envie et le talent de s' y appliquer dignement; je ne vois d'autre moyen pour y remédier, que d'attaquer à la fois ces quatre sources du mal.

(1°.) Quant au goût Allemand, que j'ai combattu dès sa naissance, et où je ne cesse d'opposer toute la vigueur dont je suis capable, j'ai trop de choses à dire là dessus, et ses effets pernicieux sont trop variés et trop funestes, tant pour les sciences en général, que pour

l'esprit National, et même pour la conservation de la langue Hollandaise, pour en traiter dans cet apperçu; mais je suis prêt à rendre compte de mes idées sur cet objet, lorsqu 'il plaira à Votre Majesté. Qu' il me soit permis seulement de remarquer qu' il n' y a rien à négliger de ce qui tend à l'affaiblir ou à le déraciner, et qu'il sera digne de Votre Majesté de prendre des mesures efficaces à cette fin.

Pour l'inhabilité de nos Acteurs (2°.), on la pourrait corriger en envoyant trois ou quatre des plus habiles, et sur qui les autres se formeraient insensiblement, à Paris, où ils puiseraient de meilleurs principes; mais il faudrait auparavant les instruire dans ce qu' il leur faut de la Grammaire de notre langue et des principes prosodiques de l'harmonie qui y régne, et qui sont méconnus généralement et à tel point, qu'il n'y ait presque plus d'Orateurs qui ne la maltraitent par une prononciation dure, affectée et choquante. Ce qui a tellement pris le dessus, que les jeunes gens ne peuvent plus aller au sermon sans se gâter par l'exemple.

(3°.) Pour l'ignorance du bon Théatre Français. J'ai fait bien d'efforts pour la dissiper; et je ne puis qu' applaudir à l'idée de Votre Majesté de rappeler sur notre scène les meilleures pièces de Corneille et de Racine par de nouvelles traductions. Je m'engage à en faire, et à exciter d'autres à en faire autant. Mais l'appât de l'honneur y ferait beaucoup en cas qu'on put faire espérer à ces gens quelque marque d'approbation de Votre Majesté, et qu' Elle ne dédaignerait pas d'accepter la Dédicace d'une telle traduction, entreprise pour le bien de notre théatre. Il y a des jeunes gens de famille et qui ont du génie, mais ils se trouvent comme étouffés parmi le rebut du peuple, lequel en dépit des Muses et du bon sens, par les seuls effets d'une impudence sans bornes (qui tient lieu de mérite dans certain temps) s'est établi sur notre Parnasse; ou bien ils ont été dégoutés par l'insolence de ces brutaux, et ne sachant comment se former, ils ont abandonné une carrière qu'ils pourront un jour remplir avec gloire, pourvu qu'on les ranime par de bonnes espérances.

(4°.) Enfin, pour l'encouragement des bons génies formés, je ne crois pouvoir proposer à Votre Majesté, que de fonder dans la seconde classe de l'Institut Royal un prix de concours annuel pour la meilleure Tragédie dans le goût de Corneille ou de Racine; et je ne doute guères qu'il ne soit mérité bientôt. Mais pour que le but ne soit pas manqué, il faudra surtout que Votre Majesté SE RESERVE À ELLE-MÊME l'adjudication.

Je n'ose pas me flatter que Votre Majesté agréera ces idées; et je les soumets le plus respectueusement à Ses lumières. Et c'est avec la même soumission que je hazarde d'offrir à Ses considérations, si dans l'état actuel de notre Littérature il ne serait pas utile de créer une Chaire de Professeur de Belles Lettres, qui pourrait être attaché ou à la seconde Classe de l'Institut, ou bien à l'Athénée de la ville d'Amsterdam; mais lequel Professeur serait obligé de donner un certain nombre de leçons vraiment publiques; ce qui pourrait bien donner l'un des moyens les plus efficaces pour remédier aux maux littéraires, dont nous avons à nous plaindre, pourvu toutefois qu' il y eut l'apparence, de faire remplir cette profession par quelqu'un qui ne fut pas infatué lui même du faux goût et des faux principes d'aujourd'hui, et qui ne craignit pas de résister vigoureusement à la foule vulgaire (comme c'est malheureusement le cas ordinaire chez nos Hollandais tièdes et indolents) et duquel au reste le génie et le savoir fut reconnu universellement.

J'ai l'honneur d'être avec la plus profonde vénération,

Sire,

De Votre Majesté,
Le très-humble, très-obéïssant et très-fidèle
serviteur et sujet,
BILDERDIJK.

Leyden,
ce 16 Novembre 1808.

Blz. 218, r. 10 v. o. Flament.

C. S. Flament, overleden te 1835, was Bibliothecaris der Koninklijke Bibliotheek te 's Hage.

Blz. 226, r. 4 v. o. Dat er slechts één plicht is — die van afhankelijkheid.

Bij MIJNE DROOMEN van v. Kinsbergen teekende Bilderdijk aan: CXCII. „Gematigdheid en bedaardheid zijn geen staat van dwang, maar een staat van vrijheid. Doch de vrijheid is een staat, die den mensch niet eigen is, en waarvoor hij niet geschikt is. Daarom holt hij, zoo hij niet in het gareel van ontzag en wet loopt. De volstrektste afhankelijkheid, de hoogst mogelijke invloeden van God maken het eenig geluk der schepsels uit; daaruit vervallen moet die afhankelijkheid door een medium plaats hebben; dat medium beschouwen wij verschillend naar de bijzondere betrekkingen waarin wij den mensch beschouwen. Maar godsdienst, rede, regeering, vaderlijke macht enz., alles is een, en verdwijnt eenmaal in 't herstel der volkomen en onmiddelijke afhankelijkheid, die de zaligheid is."

Wie denkt niet aan da Costa's beroemde dichtregel:

**„God te dienen is te zijn!
Onafhankelijkheid is NIET ZIJN! Die te wenschen folterpijn!"**

Blz. 229, r. 12. Van Laar.

Deze B. van Laar, met Herdingh genoemd als boekhandelaar, 1811, te Leiden, is sedert naar Alkmaar in de Regtbank verplaatst en aldaar overleden. Zie Handd. en Levensber. van de Maatschappij der Nederl. Letterk. 1853, bl. 22.

Blz. 229, r. 17 v. o. Een landbouwers-, een krijgsmans-staat is mogelijk, maar geen koopmans-staat.

Zie MIJNE DROOMEN (door den admiraal van Kinsbergen), 1800, in deze briefwisseling meermalen aangehaald. — Bij blz. XLIX, stelling VIII: „Kan men de ESPRIT MILITAIRE met dien van den koophandel te zamen brengen?" teekende Bilderdijk aan: „Deze vraag is dwaasheid, zoo als zij luidt. Waarom zou in een land een deel volks geen koopmansgeest en 't andere een krijgsmansgeest, 't derde een derde soort van geest kunnen hebben? Maar (dus moet zij zijn) kan de krijgsmansgeest bestaan in een land waar de koopmansgeest heerschend is? Dan wordt zij belangrijk, en dan is het antwoord: neen. — Waarom? Omdat de koopmansgeest alles verwoest door zijne strekking, zoo als hij bij alle natiën, waar hij stand greep, gedaan heeft; en waarom hij door God ook uitdrukkelijk uitgesloten is in het door hem ingerichte volk en gouvernement, en alomme zijn vloek er over uitgesproken wordt. — Van waar dit? Om zijn voorwerp! Zoo lang de handel in een weldadige overbrenging door verwisseling van behoeften van het eene land naar het ander bestaat, is de koophandel goed, en de kleine winst is gezegend; maar ontstaat de koopmansgeest en is 't geldverzamelen het doel, van dat uur af ontaart alles in grof hazardspel, bedrog, valschheid en godloosheid, en dit is het geval altijd en alom."

Blz. 231, r. 13. *f* 7000. — A. V. K.

Het Onmidd. Vervolg op Wagenaar, dl. I, of Wagenaars V. H., XXIIe dl., blz. 167, van deze zaak gewagende, spreekt van *f* 3000, doch heft de anoniemiteit van A. V. K. ook niet op.

Blz. 232, r. 16 v. o. *αἰὲν ἀριστεύειν.*

't Is voluit: *αἰὲν ἀριστεύειν καὶ ὑπείροχον ἔμμεναι ἄλλων*, uit Homerus Il. 4, 208.

't Andere: Si violandum est jus, regnandi gratia violandum est, Cic. de Off. III, 21, uit Eurip. Phœn. 527.

Blz. 233, r. 10.

Deze dissertatie van Mr. P. M. was een onderwerp op aansporeñ en met hulp van W. B. aanvaard, de legatis poenae nomine relictis, gelijk hij in 't voorbericht verklaart.

Blz. 240, laatste regel. Verloren.

Neen, niet verloren! Door den heer Mr. C. J. François, Procureur bij den Hoogen Raad te 's Hage, kleinzoon van D. François, meermalen in dit werk genoemd, zie ik mij in staat gesteld hier die SCHETS VAN ADVOCATIE in te lasschen. Het afschrift, in zijn bezit, is, naar zijne opgave, met de kennelijke hand van Mr. P. Merkus, vroeger Commies-Griffier bij 't Hoog Geregtshof, geschreven. Ofschoon dit opstel door de invoering van het Fransch, en later van het Nederlandsch Recht veel van zijn practisch nut verloren heeft, achten wij 't toch als compendium der voormalige proces-orde, en als curiositeit, de plaatsing, ook thans, nog wel waardig.

ADVOCATIE

heeft tot Einde: 't Genot des Rechts aan ieder te bezorgen
en dit te doen heet Praktijk.

„ „ Grond: De kennisse van 't Recht.

„ „ Middel: { A. Vorderen.
B. Verweeren. }

A. De **vordering** is extra-judicieel of judicieel.

AA. EXTRA-JUDICIEEL: sine contentione,
cum contentione.

AAA. Sine contentione, als: 't vragen van Authorisatie,
willige Condemnatie,
Venia ætatis,
allerlei te verleenen genotten, voorrechten, antidotalen, etc.

BBB. Cum contentione door appointement —
nisi caussam:
inde oritur proces communicatoir.

BB. JUDICIEEL, en raakt het civile,
of het crimineele.

B. De **verweering** mede extra-judicieel of judicieel,

doch onderstelt altijd contentio,
en bestaat in contradictie.
AA. EXTRA JUDICIEEL in 't proces communicatoir.
BB. JUDICIEEL 't zij in 't civile,
of in 't crimineele.

DE JUDICIEELE ADVOCATIE

heeft tot voorwerp de aanspraken in rechte, en bestaat in die en haar effect 1°. te doen gelden,
2°. tegen te spreken of op te houden,
3°. voor te komen en er van te bevrijden.

A. De aanspraak te doen gelden geschiedt
1°. door de ACTIE te INSTITUEEREN en te VOEREN,
2°. 't onderwerp van de actie te VERZEKEREN,
3°. geadjudiceerd effect der actie te EXECUTEEREN.

I. **ad primum.** De actie wordt geinstitueerd en gevoerd in
conventie
of reconventie:
in beide is de **actie** of possessoir,
of petitoir.

AA. Possessoir in re immobili,
in re mobili.
en tendeert
ad possessionem accipiendam, immissie, continuandam, maintenue, recuperandam, ordinario modo et per legitimos juris (quod ajunt) tramites,
in re immobili complainte,
in mobili spolie.
Extra-ordinario modo door authorisatie

BB. PETITOIR is zij of Rau Actie
of appellatie,
en deze Appel,
Reformatie,
Revisie;
in beide gevallen:
in rem, ex 4 juribus in re,
in personam ex 4 obligationum fontibus
mixta, ex utroque jure;
en in alle gevallen tendeert of

ad rem
ad factum
ad utrumque } secundum actionis naturam.

II. **Ad secundum.** De verzekering van 't onderwerp der actie geschiedt of ante litem,
of lite mota.

AA. ANTE LITEM door *a*) arrest, *b*) novi operis nunciatio, *c*) reparatie van attentaten, *d*) interdictie poenaal.

(Welke alle echter ook lite mota ingevoerd kunnen worden, maar dan een nieuw proces maken.)

a) 't ARREST geschiedt of op 't onderwerp der actie, de res litigiosa, ubi jus in re,
of op 't voorwerp der actie, de persoon in suspicione fugæ.
of op de persoon en zijn goed pro re nata in vreemdelingschap,
en deze absolute
of quoad jurisdictionem
met onderscheiden effect.

b) De NOVI OPERIS NUNCIATIO geschiedt altijd privato ausu en in re ipsa: huic similis est de insinuatie, protestatie &c., sed non eodem effectu.

c) De REPARATIE VAN ATTENTATEN in appel, ubi quid innovatum, contra appellantem interjectum.

d) De INTERDICTIO POENALIS geschiedt ubi 3 concurrunt,
te weten: jus liquidum,
feitelijkheid daar tegen,
defect van ander middel.

BB. LITE MOTA door provisie, quod facit partem litis motæ,
door attentaten poenaal, quæ facit litem novam per se subsistentem.

a) De PROVISIE heeft plaats in possessoriis,
in petitoriis;

α) in possessorio, t. w. in maintenue, de recredentie,
in spolie, de provisioneele redintegratie,
in complainte, 't provisionele retablissement.

β) in petitorio (NB. in jure in re, non opus est, quia

possessio recuperari potest, possessorio remedio.)

Tantum in jure ad rem:

1°. Ex mercatorum annotationibus, oblato jure jurando.

2°. Ex instrumento publico, vel quasi publico.

3°. Ex subscriptione chirographi agnita, et quidem absolute ab ipso subscriptore b. f. ab ejus successoribus in locum.

4°. In alimentatie en kraamkosten.

5°. In alimentatie en proceskosten in divortie en separatie.

III. **Ad tertium.** Adjudicatie te vorderen, dat is executie; de executie is onderscheiden pro subjecto adjudicationis, t. w. *a.* in possessorio,
b. in petitorio;

in petitorio *α*) in re immobili adjudicata, stelling in de possessie,
β) in re mobili adjudicata, ablatio possessionis,
γ) in solutione adjudicata, arrest,
δ) in facto adjudicato. Gijzeling.

B. De Aanspraak of haar effect tegen te spreken geschiedt instituta actione (lite mota),
post sententiam (lite finita).

I. AA. TEGEN TE SPREKEN INSTITUTA ACTIONE door exceptie of contradictie,

A. de exceptie is declinatoir,
dilatoir,
peremtoir.

B. de contradictie is absolute
of gerestringeert;

a) absolute contradictie, is contrarie conclusie of adhibitie der geproponeerde exceptie. peremtoir, tot afwijzing van de vordering.

b) gerestringeert is zij quoad rem
of quoad tempus;

1°. quoad rem, en zij geschiedt onder beneficie van eene presentatie,

2°. quoad tempus, zij geschiedt voor als nog.

II. **Op te houden** geschiedt ante litem,
lite mota,
lite finita.

I. ante litem door antidotaal.
II. lite mota door stateering.
III. lite finita door appellatie, welke is appel,
reformatie,
revisie.

BB. Tegen te spreken POST SENTENTIAM de executie t. w.
de gewone door oppositie,
gijzeling door contradictie, welke weder (sed raro) is absolute, of (fere semper) sub oblatione.

C. De Aanspraak voor te komen en er van te bevrijden geschiedt generaliter of particulariter.

I. generaliter per totum,
of pro tempore;
A. per totum, door de cessio bonorum,
B. pro tempore door atterminatie of inductie.

II. particulariter A. directe door Mandement van Relief ex capite doli,
metus,
minoris ætatis,
justi erroris,
justæ absentiæ.
B. indirecte, door Mandement om actie te institueeren.

'T CRIMINEELE.

A. I. Bestaat in 't entameeren van het extra-ordinair
of inquisitoir proces,
of van een ordinair proces.

AA. 'T EXTRA-ORDINAIR PROCES wordt geëntameert na præcedente informatiën, met obtineeren van decreet van apprehensie of van dagvaarding in persoon.

BB. 'T ORDINAIR PROCES is zoo ab initio,
of door verandering van extra-ordinair in ordinair proces.

1°. ab initio volgt het den gewonen loop,
2°. uit extra-ordinair proces ontstaande vangt het aan met decreet van den rechter.

II. Bestaat AA. in INCARCERATIE en deze 1°. ab initio,
2°. lite mota.

1°. ab initio, uit krachte van 't decreet van apprehensie.

2°. lite mota, ob nova indicia;

a) ex responsione confitentis vel se gravantis,

β) aliunde emersa ob latitationem aut fugam.

BB. in ontslag na de comparitie en geheel of gedeeltelijk, onder handtasting,
somtijds onder cautie.

III. Bestaat in de applicatie van de geadjudiceerde straf.

B. I. Heeft plaats in 't extra-ordinair proces,
of ordinair proces.

AA. IN 'T EXTRA-ORDINAIR PROCES, lite mota, vóór de comparitie, door request om opheffing of mutatie van 't decreet.

post responsionem, door provisie van excarceratie,
post petitionem, (nu) door eene memorie van defensie.

BB. IN ORDINAIR PROCES UT IN CIVILI {A / B}

in omni statu, bij wijze van suggestie.

II. in beide processen:

ante litem, door antidotaal,
lite mota, door stateering;

in ordinair proces en extra-ordinair mits op confessie gewezen.

post sententiam, door appel, ut in civili.

C. Particulariter tantum locum habet,

door Abolitie,
Pardon,
Landruiming.

Blz. 244, r. 3 v. o. Prof. Weiss.

A. Weiss, geb. te Bern 1713, Hoogleeraar in de Rechten te Leiden, was de leermeester van Prins Willem V en is in zijn vaderland, Zwitserland, overleden, in of na 1768.

Blz. [illegible] midden. J. D. Meijer.

J. [illegible] el Meijer, geb. 1780 † 1835. Schrijver van: Es- [illegible] progrès des institutions judiciaires, 6 dln. 8vo, en [illegible] werken.

[illegible] r. 19 v. o. [illegible] oogenblik af, dat ik in Am-

sterdam kwam, had de aarde geen brood meer voor mij.

Wat Prof. v. d. Wijck van J. J. Rousseau zegt, in den Tijdspiegel, 1867, No. 4, blz. 467, doet aan Bilderdijk denken:

„Als hij zich met zijne vrienden en begunstigers vergeleek, gevoelde hij zich een verstoteling, dan was het, alsof hem door de maatschappij een onrecht werd aangedaan en de kwelduivel der jaloerschheid ontwaakte in zijn gemoed. Het bewustzijn van de onevenredigheid tusschen zijn lot en zijn genie folterde hem. Ziedaar eene van de redenen, waarom hij meestal somber en in zich zelf gekeerd was."

Blz. 258, r. 13 v. o. Ik (ben) in een vreemd en vijandelijk land.

Edgar Quinet zegt: „De ware ballingschap bestaat niet daarin, dat men uit zijn land verdreven wordt; maar hierin: in zijn Vaderland te wonen en er niets in te vinden dat ons noopt het te beminnen."

Blz. 263, r. 10. Die (Meijer) bij ons discours tegenwoordig was.

Zie dit vermeld in de voorrede van H. W. T. voor de Geschiedenis des Vaderlands van B., blz. IV.

Blz. 274, „Zelfs die zoo hoog uitgeroepen Pothier" enz. bl. 282, „maar wat hebt gij tegen Pothiers depositie" 1) enz. blz. 287: „gij vraagt mij wat ik tegen Pothiers dispositie der Pandekten heb" enz. En op Dl. II, blz. 125/126.

Er is tusschen B. en H. W. T. verschil blijven bestaan over de waardeering van het werk van Pothier, Pandectæ Justinianeæ in novum ordinem redactæ 2).

B. acht het verschikken der tytels (lees liever: het verschikken der verschillende fragmenten in iederen tytel) een kenmerk dat Pothier het Rom. recht niet genoegzaam verstond, en dringt zijn gevoelen aan met een beroep op Duarenus, Disputat. anniversar. L. I, Cap. 55. Duarenus, tijdgenoot en somwijlen tegenstander van Cujacius, betoogt daar, dat de orde waarin de Pandecten gerangschikt zijn, is ontleend aan het Edictum perpetuum, door den ICt. Salvius Julianus uit de jaarlijksche Edicten der Prætors opgesteld; zoodat die

1) Drukfout, lees dispositie.

2) H. W. T. ontving de folio-editie van 1782 van dit werk in 1798 ten geschenke van Heeren Directeuren van het Prov. Utrechtsch Genootschap „als een bewijs van Hun genoegen en goedkeuring van uwe (zijne) genomene moeite in het overzetten der Latijnsche Verhandeling van den Hr. Bauer over de Opvoeding."

orde moet worden gehandhaafd; terwijl, volgens Duarenus, „cætera, quæ nonnumquam intermiscentur, veluti parerga quædam sunt et horum gratia explicandorum commodiusque tractandorum adscripta." Hij keurt het dus af, dat men de verschillende Boeken, Titels en Fragmenten, waaruit de Pandecten bestaan, uit elkander rukt om die in een andere systematische orde, als rechtsleer omtrent Personen, Zaken en Acties in te deelen: dit, zegt hij, is goed voor een compendium, en daarom heeft Tribonianus te recht die orde in het compendium der Institutiones in acht genomen, maar „insanire eos contendimus, qui cum libros omnes tum Pandectarum, tum Codicis Iustinianæi ita diviserint, aut (ut verius liberiusque dicam) discerpserint ae dilacerarint, quo scilicet Justiniano sapientiores ab imperita multitudine crederentur, mirificam (si Diis placet) Juris artem posteritati sese relinquere gloriantur et jactitant".

Intusschen, met allen eerbied voor B., is dit op Pothiers arbeid niet toepasselijk, die, de volgorde der boeken en titels van de Pandecten in acht nemende, alleen de fragmenten zelve in iederen titel meer systematisch rangschikte en daarbij aanhaalde wat soms in eenigen anderen titel over hetzelfde onderwerp werd aangetroffen. Dat een werk als dat van Pothier door Duarenus niet veroordeeld, maar integendeel hoog geprezen zou zijn, had hij er kennis van kunnen dragen (maar Pothier leefde en schreef ongeveer 200 jaren later!), blijkt integendeel uit eene andere plaats van Duarenus, door H. W. T. in zijn brief, Dl. II, blz. 125 en 126, vermeld.

Op die plaats, Epistola de ratione docendi discendique Juris, betoogt Duarenus dat het onderwijs in de Pandecten zich eerst bepalen moet tot een algemeen overzicht, in volgorde van de Boeken en Titels, maar dat de behandeling der verschillende quæsties betrekkelijk woord en zin van het Edictum perpetuum tot eene latere, diepere studie moet uitgesteld worden, en daarbij prijst hij juist eene methode, als door Pothier later gevolgd is, bijzonder aan: „Nec vero hæc paulo subtilior disputatio, ut ingentem ejus fructum mittam, aut omnino difficilis ei futura est, si ratione ac modo gubernetur: id est, si explosis primum argutissimis illis (si Diis placet) interpretum nugis, omnia ad boni et æqui normam sincera et commoda interpretatione exigantur: deinde disponantur, et artificiose digerantur ea, quæ sparsim et sine ullo ordine a Triboniano sub singulos Pandectarum et Codicis Justinianæi titulos congesta sunt. Tametsi enim de titulorum collocatione neminem jure conqueri posse arbitror, tamen res ipsa loquitur, Tribonianum in tractando cujusque

tituli argumento nullam ordinis aut methodi rationem habuisse".

Het is juist dit, door Duarenus erkende, gebrek, waaraan Pothier door zijne dispositie op eene uitnemende wijze is te gemoet gekomen. Het werk van Pothier bleef dan ook steeds bij H. W. T. in eere, en werd door hem aan de Juristen voortdurend ten gebruike aanbevolen.

Blz. 282, Pothier. Zie bij blz. 274.

Blz. 287, Pothier-Duarenus. Zie bij blz. 274.

Blz. 290, in 't midden, het boek van Gowes, en Noot 1), Kan dit de dichter John Gower zijn?

Wel neen! In den tekst staat wel Gowes; maar dat woord was slecht te lezen, het moet Görres zijn. Zie blz. 267 en 283.

Blz. 295, in 't midden.

(conform de gl. ad Rubr. I. de l. Falcidia) lees: ad l. Fus. Caniniam, en vergelijk blz. 338.

Blz. 306, midden. Het boek 'Ammudê golah

is geschreven door R. Isaac b. Joseph, van Corbeil (aan de Seine niet ver van Parijs), waar hij gestorven is in 1240. Het handelt over de voorschriften der wet, volgens het Mozaïsche en Rabbijnsche recht.

Blz. 309, r. 9 v. o. De Bosch.

Jeronimo de Bosch, groot letterkundige, Curator der Leidsche Hoogeschool, overleden in 1811. Eene (uit het Latijn vertaalde) Lofrede op hem, door D. J. van Lennep, vindt men in de Mnemosyne, VIII, bl. 1—63 (1822).

Blz. 338, Te Water — furibundus canis.

De Glossator, zinspelende op den naam „Fusia (of Furia) Caninia", zegt dat die wet, waarbij den erflaters verboden werd, bij hun dood meer dan een zeker deel van hun slavenstoet met den vrijdom te begiftigen, den naam waardiglijk ontleent aan een woedenden hond die het been zelf niet kunnende behouden, toch niet duldt dat een ander 't hebbe. — De toespeling op den Voorzitter der Maatschappij Te Water c. s. is dus, dat, terwijl men zelf verzamelde maar niet uitgaf, zij ook niet duldden dat een ander 't zou uitgeven.

Blz. 347, r. 13 v. o. Van Lennep.

D. J. van Lennep, Hoogleeraar in de Letteren te Amsterdam, geboren 1774, overleden 1853.

Blz. 376, onderaan. Bij dezen brief, en rakende dit onderwerp (over de Pelasgen) werd bijgaande aanteekening van H. W. T. gevonden:

„Jenaïs. Liter. Zeit. Sept. 1811, N. 221. s. 588.

Choiseul Gonther, Voyage pittoresque de la Grèce (T. 2. 1809)

s. 98 deducirt ausführlich, dass die Scythen aus Thracien unter den Namen Pelasgen und Hellenen Griechenland besetzten; dass andere Scythen aus den nähmlichen Gegenden in späteren Jahrhunderten unter den Namen Vandalen, Gothen, Heruler, Gepither u. s. w. sich zu Gebietern von dem ganzen Süden und Westen v. Europa machten. Die Geschichtkenner unseres Vaterlands würden sich des Recensenten schämen, welcher das schiefe und unhaltbare dieser Zusammenstellung ihnen entwicklen wollte: auch würde die Berichtigung des Fehlerhaften eine eigene Abhandlung fodern.

v. d. H. (von der Hagen).

Elders vind ik de latere invallen der Noordsche volken afgeleid van eene impulsie gegeven door een inval van Asiaten, onder Wodan of Odin, die, te voren auxiliair van Mithridates, door de Romeinen opgejaagd en op dien weg hen ontweken zou zijn."

Blz. 391. Het antwoord van W. B. aan M. T. op CII vindt men in de Aanteekeningen op de Geschied. des Vaderlands XIII, *a*. en luidt dus:

Hooggeachte Vriend!

Ja, ik leef nog en tegen alle verwachting, doch meen te gevoelen dat ik van dag tot dag afneme en mijne ontbinding nabij ben. Dank zij den Algoeden bestemmer van ons lot voor het goede, of zegge ik liever (want wat van Zijne hand koomt is goed, onweêrsprekelijk goed) het zoete, en voor het zure, 't geen ik op mijn lastigen doornigen levensweg ondervonden heb! van achteren beschouwd, is 't mij beter geweest, nu te sterven, dan voor 50 jaren. Niet dat ik mij thans beter, zedelijk, hartelijk, Christelijk beter houde dan toen; maar ik gevoel beter dan toen, dat ik niets ben, niets heb, dat men goed noemen mag; en deze winst is mij een schat. Zonder die, wat waar Jezus kruisdood en Zijne verzoening voor mij?

Lieve Vriend, ik heb U altijd geacht, geëerd en liefgehad, en ik dank U voor uw hartelijk vriendschapsbewijs. Ik weet dat mijne verwachting ook de uwe is, en ziedaar ons voor de Eeuwigheid verbonden. Wie den ander voorga, maakt weinig verschil. Gerust werp ik mijne zorg (ook ten aanzien van die mij, boven eigen lijf en leven, dierbaar zijn) op den eenigen Verzorger, wiens hand altijd open is, en die zijne gaven in bekrompener of ruimer maat toedeelt naar hij 't elk nuttigst kent. Veel laat ik over, dat ik gaarne afdeed; maar misschien is het spinrach, wat ik voor zijden-weefsel hield, en het afbreken weldaad voor mij niet-alleen. Hoe het zij, van jongs af was ik, door Gods genade, altijd gewillig te sterven, en nog acht ik

dien overgang uit dit aardsche leven, gewin. De weldadige Heiland zal mij niet verlaten, hoe min ik er recht op heb. — Vaarwel, en groet alle braven van mij.

Ik blijf met de oprechtste hartelijkheid,

de Uwe

AMSTERDAM, (get.) BILDERDIJK.

den 6en v. Grasmd. 1813.

Blz. 419, r. 5 v. o. Stilling.

Zie Hamberger und Meusel, gel. Teuschl., 5te Ausg., III Th. s. 570. X Th. s. 44. XI. s. 406.

TWEEDE DEEL.

Blz. 13. Die Vergleichung und Würdigung von 14 sprachen.

Over Vergelijkende taalstudie, zie ook E. Burnouf in de Bibliotheek van Moderne Theologie, verzameld door J. H. Maronier. 's Hertogenbosch. 1866. VIII. 176.

Blz. 26, r. 4 v. o. Ik heb hier nooit t'huis behoord, en kan het niet meer doorstaan.

Zie Gesch. d. Vaderl., XIII. a. 34. „Al wie een ampt aannam verfoeide ik, als het uitvaagsel van 't menschdom. En niets kon mij doller maken, dan wanneer men er mij eenig toedacht." Zie ook boven, I. 260: „Ik ben niet gemaakt, niet opgevoed voor deze vervloekte wareld; ik moet, zal ik leven, een kleine wareld à part hebben, enz."

Blz. 27, r. 7 v. o. In de toren.

Dit zal de Jan Rodenpoortstoren zijn, alwaar destijds de burgerlijke gevangenis was. Afgebroken in September 1829.

Blz. 29, r. 5. Josephine.

Wordt bedoeld Serafine.

Blz. 65. Maandschrift bij v. Dijk.

Het Letterkundig Magazijn. Wij hebben echter te vergeefs in Amsterdam en Leiden een exemplaar der vroegere jaargangen van dit Tijdschrift gezocht, om deze en enkele andere plaatsen in de Briefwisseling, waar van dit Tijdschrift melding gemaakt wordt, nader toe te lichten.

Blz. 78.

Ter eere van de inrichting te Hoorn, alhier vermeld, vindt men een tweetal gedichten in het Poëtisch Mengelwerk, door

Mr. Rhijnvis Feith, Amst. 1788, getiteld: Het nut der Vaderl. Maatschappije van rederij en koophandel te Hoorn, en: Op de Vaderl. Maatschappij te Hoorn (bl. 187—200). De predikant Ris wordt daarin met lof vermeld als oprichter.

Blz. 87, r. 2 v. o. Aan uwe kinderen zijt gij verpligt, de scheve en ongunstige oordeelvellingen voor te komen, welke anders uwe gedachtenis zullen bezoedelen.

Bedenk: „dat Bilderdijks miskenning altijd nog grootendeels te wijten is aan onbekendheid met deze persoonlijkheid in haar geheel." (Alberdingk Thijm, in de Gids 1864, Aug. bl. 269).

Blz. 106, midden. Dr. Nochden.

Dit moet (hier en elders) wezen Noehden (Dr. G. H.), hij was numismaticus en schrijver van Engelsche en Duitsche Woordenboeken.

Blz. 125 en 126. Pothier-Duarenus.

Zie bij Dl. I, bl. 274.

Blz. 129, r. 15. Boekdrukkunst lang vóór Koster bekend geweest.

Zie Ideeën van Multatuli, II, bl. 355, 356.

Blz. 139, r. 1. De meesten der Kommissie.

Die bestond uit Bilderdijk, Siegenbeek, Weiland, Van der Palm en Bussingh.

Blz. 145. Het gebeurde met Cujacius en Forcatulus te Toulouse.

De gebeurtenis, waarop gedoeld wordt, is deze: Stephanus Forcatulus en Jacobus Cujacius dongen beide naar het Professoraat in de Rechten aan de Hoogeschool te Toulouse. Door eene intrigue, waartoe Joannes Bodinus wordt gezegd te hebben medegewerkt, is Forcatulus boven Cujacius gesteld, ofschoon hij in rechtskennis en scherpzinnigheid verre achter hem stond. „Succubuit Cujacius, non sine dedecore patriæ civitatis, cui multo post exprobatum est, quod eo tempore homini simiam, Apollini Marsyam, viro restituendæ Jurisprudentiæ nato ineptissimum ardelionem prætulerit." Heineccius, Præfatio de Cujacii adversariis et obtrecatoribus, in Edit. Cujacii obser. et emendat. Halæ, 1737, pag. VIII.

Blz. 172, r. 4 v. o. Men kan bij u geene snaar roeren, of straks hoort men een geheel welluidend concert.

Met een kort en krachtig woord spreekt Busken Huet, in zijn Doctor George, van „Bilderdijks reusachtige ideeënwareld".

Blz. 182, r. 7 v. o. „Als Habakuk naar Daniëls leeuwenkuil."

Dit is ontleend aan het Derde Aanhangsel op de Profetiën van Daniël, vers 36.

Blz. 192, boven aan. 370.

Dat zou dan circumcirca van 1446 zijn? Denkelijk van de zoogenaamde zwarte dood.

Blz. 203.

Het alhier vermelde Distelkransje werd gevolgd door: Eene hand vol Hulstbladeren of Steekpalmloof-vlechtje, als bijvoegsel tot mijn Distelkransje, door Mr. B. H. Lulofs (Gron. 1817). De schr. zegt daarin, blz. 3, dat hij door zijn Distelkransje in aangename kennismaking geraakt is onder anderen met „Bilderdijk, den onvergelijkelijken."

Blz. 212 (tusschen CCVII en CCVIII).

Nog een brief van Bilderdijk aan H. W. T. (reeds als facsimile gedrukt) komt voor in de Voorrede voor het Ie deel der Verhandelingen in Geleerde Genootschappen, van Jonas Daniël Meijer. Amst., 1844. Die brief heeft betrekking tot Meijers verhandel. Over de namen der Duitschers, bij de Romeinen en Grieken verkeerdelijk als eigennamen beschouwd; voorgelezen in de zitting der tweede Klasse van het Koninklijk Nederlandsch Instituut van Wetenschappen enz., van 17 October 1817.

„Amicissime!

Hierbij het Hs. terug. „Aut vidit aut vidisse putat per nubila Lunam." Het interessantste is de benaming van Zassen en Zweven. Daarbij komt vrij wat uit Savigny over Heer, heerman, eer enz. dat waarde heeft. Verder, een zeker inzicht van eenheid, dat op een goed einde ziet, en daar regelrecht naar toe strekt, zoo de straalbreking der nevelen niet misleidde. — 't Methodique eener zuivere wortel-nasporing, waardoor men de ware beteekenis vinden (en bewijzen) kan hapert. — Dat Eng of Ang midden is, is juist; dus is een Engel een middelding tusschen God en mensch, dus is ἄγγελος een bode, dat is, middelaar tusschen twee afwezenden. Hillebard van harebard is zeer goed, enz. enz. Ariovistus, heirvester (even als houtvester) kan gaan, maar waar blijven wij met zoo veel andere? Vercingetorix is duidelijk Her King Dierik (want Diederik, Dierik, Dirk is van dien tijd reeds), en zoo zijn er meer. Tytels, hoedanigheden, namen

zijn saamgesmolten; en dit alles wel te ontwikkelen eischt een systematische analysis. — Met dit alles, het is lief, en ik wil gaarne (zoo ik mag) het in een der vacantiën nog eens resumeeren. Vale!

T. T.
Bilderdijk.

NB. *πύργος* van *πῦρ* is even zoo mis als *πύραμις*, waarin de eerste silbe pi en een bloot artykel is, als 't arab. al.

PS. Ronsard in zijn Franciade leidt Francus van *φέρ ἄγχος* af. — Wat zou men zeggen zoo dit inderdaad de beteekenis van Frank en echter geen grieksch ware? Het is raar, dat men dit niet in Tacitus vindt, waar het echter (zoo te zeggen) woordelijk staat."

Blz. 215, CCXIII.

De strekking van dat voorstel aan het Nederlandsche Zendeling-genootschap was, om aan de onchristelijke bewoners van Afrika het Evangelie te doen prediken door bekeerde Negers van Haïti. — Behalven de genoemde HH. waren ook nog Leden van de Commissie ad hoc (J. L.) Wolterbeek en (B.) Ledeboer. In de Jaarvergadering (toen nog Buitengewone genoemd) van 1820 is over dat voorstel een zeer aanbevelend rapport gelezen door P. Chevallier, en de Commissie verzocht hare werkzaamheden te vervolgen. Later schijnt het intusschen in vergetelheid geraakt te zijn, ook al, doordien het Zendeling-genootschap zich in dien tijd met Suriname ging bezig houden en iets later met de negerbevolking aan de kust van Guinea.

Zie voorts de Handelingen der Buitengewone Vergadering van het Nederlandsch Zendeling-genootschap, 1819, blz. 22—29.

Blz. 229, Noot 2). Dat boek was Senior zeker niet! Want die vertaling gaf H. W. T. eerst in 1839, maar 't was (Mevr. Marcet) Grondbeginselen van Staatshuishoudkunde, in gemeenzame gesprekken. Naar den vierden druk uit het Engelsch vertaald. Met eene voorrede en eenige aanmerkingen van Mr. H. W. Tydeman. Dordrecht 1825.

Blz. 279, r. 2. „Is de roem begeerlijk, wat moet en mag men dan doen om denzelven te bejagen?"

Aangaande dit onderwerp teekende Bilderdijk, bij Kinsbergens Droomen, het volgende op:

XXII. „Gloriezucht zoekt niet de wereld met die blinde opinie te vervullen, die men van zich zelven heeft. Dit onderstelt opinie van zich, zoo als men ze de wereld wenschte in te boezemen en wel blinden. Maar dat is het geval niet, de mensch is zoo blind niet, hij kent zich zelven beter, en wenscht beter opinie van zich bij de

wereld, dan hij van zich heeft, en waarom? Om zich zelven eerst toe te juichen over zijne bekwaamheid in de wereld te bedriegen, en vervolgens zich zelven met die opinie der wereld te blinden, zich op te dringen dat hij toch wat is! — en zoo troost hij zich dan van zijne nietigheid, doet zijn hart zwijgen en neemt trotscher houding aan, naarmate de laatste hem meer kost. Laat K. mij eens zeggen hoe hetgeen in minder graad een zwakheid is, in meerder graad een sterkte van ziel wordt. Neen, roemzucht is altijd zwakheid, laffe zwakheid, die men in een kind te onrecht aankweekt, in een jongeling dulden moet, maar die in rijper ouderdom alle deugden verwoest en vernedert en den mensch diep verachtelijk maakt voor zijn eigen geweten."

Blz. 280, r. 12. Wat het begeerlijke van zoo gezegden ROEM betreffe, ik heb daar nooit iets in kunnen vinden dan verdriet en onrust.

Men kent het denkbeeld van Bilderdijk omtrent den roem:

Neen zeker, roem was nooit de moeite waard van 't leven;
  En ook van 't sterven niet, al schikt men 't nog zoo op.
Ik ken 't allooi dier munt, zoo ruimschoots uitgegeven,
  Ze is 't halve zand niet waard van éénen kerkhofschop.

Zie Uitzicht op mijn Dood, in het begin. Kompl. Dichtw. D. XII. blz. 368.

Aan 't eind dezer Bijlagen en Aanvullingen acht ik de mededeeling niet misplaatst van eenige fragmenten uit de Voorlezing van Prof. H. W. Tydeman, over Mr. WILLEM BILDERDIJK als mensch, of over het karakter van BILDERDIJK, gehouden bij de Maats. der Nederl. Letterk., te Leiden, in Febr. 1832.

Men vraagt mij over het karakter van BILDERDIJK, en ik moest hierop iets kunnen antwoorden; want langer dan een vierde deel eener eeuw heb ik, 't zij mondeling of schriftelijk, gemeenzaam met hem omgegaan; en ofschoon hem steeds bewonderende, gelijk hij verdiende, meen ik toch mijne zelfstandigheid nevens hem, een open oog en onpartijdig oordeel, niet slechts over zijne stellingen, maar ook over den persoon, behouden te hebben. Dat ik in een gewigtig punt van zijne gevoelens openlijk durfde verschillen niet slechts, maar dit met openlijke daad betoonen, heeft mij eene eclatante disgratie bij hem gekost: doch waarop ik roem draag; deels om de zaak zelve, alwaar die der vrijheid, der menschelijkheid en des

Christengeloofs de mijne was; deels in mijne betrekking zelve tot den grooten Bilderdijk; daar ik een openlijk blijk gaf van niet aan den leiband, zelfs van een Bilderdijk, te willen loopen, en omdat evenwel onze verwijdering hem niet minder verveelde dan mij zelf, en ze dus zoo zachtkens eindigde als ze heftig begonnen was; terwijl ik latere brieven heb, met zoo sterke uitdrukkingen van innige vriendschap en van erkentenis aan de mijne, als immer eenige vroegere.

Gij gevoelt, mijne HH., dat ik de Nederlandsche geldverzameling voor de Grieken bedoele: eene vrucht van het Provinciaal Ouderlingschap, 'twelk ik dat jaar de eer had te bekleeden; en van welke enderneming ik verlangen zou, de geheime historie te beschrijven, indien dit niet wachten moest naar den dood van iemand, — en ik verlang naar niemands dood, zelfs niet van mijn excollega, ons geëerd Medelid, Lotze: want hij is de man, die, zeer onschuldig in dezen, en zelf ook thans nog onbewust, de verwijderde doch stellige aanleiding tot die geheele onderneming geweest is. Sed redeamus in viam, ik begin met buitensprongen, van Bilderdijk op de Grieken, van de Grieken op Prof. Lotze; — welke distantiën zal men zeggen; doch het karakter van Prof. Lotze heeft wel eenige analogie met dat van Bilderdijk en is mij niet minder door lange ervaring bekend, en is gemaklijker te schetsen dan het zijne. Vergunt mij echter mij hierbij nu niet langer op te houden.

Het is, ik beken het, alsof een zekere schroom mij overvalt en terughoudt, of tot afwijkingen noopt, terwijl ik iets wil ondernemen dat mij in den eersten opslag zoo gemakkelijk en zoo juist voor mij geschikt scheen. Mij dunkt, ik gevoel iets van die heilige huivering, een indruk als van heiligschennis, zoo als wanneer men den sluijer opligt van eene verborgenheid, om die voor het onheilig en vaak onzuiver oog van allen bloot te leggen. — Hoe! was Bilderdijk dan geen mensch als een ander mensch? Neen waarlijk, en hier zit de geheele knoop; althans de eerste en voornaamste grond van zijn karakter: in zijn physiek gestel, deels regtstreeks, deels door een bijkomend, maar langdurig en sterkwerkend toeval. Wanneer ik zeg, zijn physiek gestel regtstreeks, bedoel ik in de eerste plaats zijn ijzeren ligchaam en zijne zeer zachte ziel; of zoo gij mij berispt dat ik de ziel tot het physiek schijn te brengen, zal ik zeggen: zijn grof en krachtig spier-, en zeer fijn en gevoelig zenuwgestel. Het is mij altijd, en ik durf zeggen bij langdurige en onpartijdige opmerking, voorgekomen, dat bijna alles, zoowel ligchamelijk genoegen en gemak, als ongerief, en zoo ook hetgene zijn zedelijk gevoel of verstands-

overtuiging 't zij streelde of schokte, veel krachtiger, fijner, scherper, en dus het onaangename en schokkende, pijnlijker op hem werkte dan op een gewoon mensch; en wanneer hij dat gevoel lucht gaf, en die fijne maar krachtige zenuwen werkten op de grove en sterke spieren, gaf dit commotiën en explotiën, vreeselijk, ergerlijk, of ook bespottelijk, voor den ongevoeligen of als gewoon georganiseerden mensch; terwijl zwakken en vreesachtigen geheel er door verslagen werden en in het stof doken; of, hunner minderheid bewust, zich op een afstand hielden, en met een pijnlijk en vijandig gevoel hem ontweken, gelijk het grasvretende dier het verscheurende, of als de duif den havik. Nu wedervoer hem bij ongeluk het onaangename en tegenstrevige dikwijler, of werkte althans sterker op hem, dan hetgene zich voegde en als onder hem schikte. Want dit laatste was in den regel, schokte dus niet, en werd minder opgemerkt. Het is ook geene bijzondere verdienste, maar een algemeene stellige pligt, wáár en goed te zijn; en gelijk de Overheid hem die zijn pligt te buiten gaat en de maatschappelijke orde stoort, regelmatig straft, maar hem die in de orde blijft dáárom niet beloont, zoo vond zich Bilderdijk minder gestreeld door het physiek goede, of door degenen die met hem medepraatten, dan pijnlijk aangedaan door hetgene in huis of tafel of uiterlijk bedrijf niet naar zijn zin was; en nog meer door degenen die in gewigtige leerstellingen niet slechts (naar zijne overtuiging) schadelijk dwaalden, maar ook nog van hem verschilden en eene eigene hem tegenstrevige meening durfden hebben en staande houden.

Want hij gevoelde zich; de groote man! — doch dit zou tot zijn zedelijk karakter behooren, en ik moest nog aanwijzen, hoe een bijkomende physieke oorzaak daarop gewerkt had. Dit was een pijnlijk accident, ik meen aan zijn regtervoet of deszelfs grooten teen; ten gevolge waarvan hij ook bestendig een tragen en min vasten gang had; doch hetwelk in zijne geheele kindsheid en jeugd zoo erg moet geweest zijn, dat hij jaren achtereen niet uit het huis, en niet of naauwelijks van zijne kamer kwam; en hij beschreef die kamer als een klein bovenvertrek, uitziende op een binnenplaatsje of een plat dak; dus zonder afleiding, maar ook zonder verscheidenheid, zonder leven, zonder de vrolijke beweeglijkheid der menschen of de levendige kleurschakering en zachte afwisseling in de natuur. Van hier dus waarschijnlijk, dat hij steeds betuigde de natuur, d. i. de bosschen en beemden, niet schoon te kunnen vinden, en wanneer hij een huis met een tuin had, zelden of nooit in den tuin kwam.

In zijne jeugd zeer vroeg lezen geleerd hebbende, had hij in dat confinement voorraad van allerlei lectuur, doch buiten Vader Cats, (waarvan wij bij zijn begravenis gehoord hebben) die zeker zulk een schrander en gevoelig kind een schat van denkbeelden geven kon, had hij de Nederlandsche litteratuur van de jaren 1760—1780. Geen wonder, dat de Geuzen van O. Z. van Haren, op zijn levendigen gevoeligen geest krachtig werkten!

Maar in die eenzaamheid had hij ook tijd tot overdenken van het gelezene, tot combineren van gedachten, tot vormen en opsporen van vreemde denkbeelden, vooral ook het filosoferen over taal, haar oorsprong, vorming, afleiding en verwantschap, en de bijzonderheden van hare wortelwoorden en afleidingen, woordvoegingen en verbuigingen. Van daar, aan den eenen kant welligt, dat blijkbaar genoegen en die kunst om paradoxen, van welken aard ook, staande te houden: dat ironisch gesprek en ontwikkelen van denkbeelden, die door zwakhoofdige bewonderaars tegen zijne begeerte als orakelen werden aangenomen; maar van daar vooral ook zijne diepe taalstudie, de blijvende lust door zijn geheele leven, en tevens de aanleiding tot zijne bijzondere stellingen, of als men wil eigenzinnigheden in de taalkunde. Maar deze studie, dit diep en grondig en veelzijdig bewerken, kneeden en smeden der tale, gevoegd bij een natuurlijk en na langen kluister eindelijk geslaakt, ontwikkeld en tevens opgewonden genie, maakte dan ook den grooten vooral stouten dichter, en niet min stouten doch doorgaans gelukkigen woordenvormer en taalverrijker. Om dit alles van hem te maken, zoowel den beminnaar van paradoxen als den taalvorscher en dichter, strekte zeker ook zijn fijn en levendig vernuft. Maar zelfs om dat vernuft te ontwikkelen en te scherpen, dunkt mij dat die eenzelvige afzondering in zijne jeugd veel kan toegebragt hebben. Wij hoorden immers onlangs, en mij dunkt met toestemming, ons geleerd en vernuftig medelid Clarisse beweeren, dat het vernuft bestaat in de vereenigde gave of vaardigheid van opmerken en vergelijken (waarbij men, natuurlijk, de dispariteiten even scherp opmerkt als de gelijkheden). Eenmaal tot bezigheid gerigt, had zijn levendige geest in die gedwongen afzondering den tijd; en mij viel daarbij in het wonderspreukig gezegde van den welsprekenden en vernuftigen Buffon: „Le génie n'est que la plus grande aptitude à la patience."

Nog een voornaam en duurzaam gevolg dier afzondering, en der eigene lecture en studie aldaar, was ook dit, dat BILDERDIJK veel uit en door eigen onderzoek, navorsching, overdenking, leerende en

combinerende, zonder opzettelijk en methodiek onderwijs, natuurlijk mede het karakter verkreeg, dat aan alle de zelfdenkers en zelf geleerden (αὐτοδιδάκτοι) gemeen is (althans wanneer zij niet het zwak karakter hebben van b. v. onzen N. G. van Kampen), van stijf op hun stuk te staan, en geheel doordrongen van hunne denkbeelden, die ook aan anderen te willen opdringen, en wel eens onverdraagzaam te zijn; niet kunnende begrijpen hoe iemand die verstandig is en vrij en eerlijk oordeelt, de dingen niet eveneens beschouwt als zij. Men had in hem, gelijk men het in andere achtingwaardige geleerden doet, dit behooren te onderscheiden en te dragen, in stede van zich over zijne soms norsche bejegeningen en magtspreuken zoo zeer te ergeren.

Een geheel ander en aangenamer gevolg van dat isolement en die ruimte van tijd, bij zijn kracht van geest en gevoel voor het schoone, was de kunstvaardigheid, handigheid, netheid in kleinigheden, die men in een groot man niet verwacht zou hebben. Docti male pingunt is een oud en gewoon gezegde, dat echter vele loffelijke uitzonderingen lijdt, maar het schrift van BILDERDIJK, doorgaans net en fraai, kon als hij wilde in de onderscheidene schriftsoorten met dat van Anna Maria Schurmans wedijveren; hij teekende keurig met de pen, en men weet dat de vignetjes, die zijne vroegste werken versieren, door hem zelf geëtst zijn: en zelfs kleinigheden, als het toemaken van brieven en paketten, deed hij met even veel handigdigheid als net- en keurigheid.

. . . . Welke fouten of gebreken BILDERDIJK moge gehad hebben, geldgierig was hij niet. Hij had dien edelen trots, die boven hebzucht verheven is, en 't geld niet telt, wanneer het strekken kan als middel om een verlangen te bevredigen of een doel te bereiken. In den eigenlijken zin gold het van hem: „hij telde geen geld," want meermalen heb ik hem hooren zeggen, „dat hij geen zak zesthalven zou begeeren te verdienen met dien te moeten tellen." Evenwel had hij meermalen en smartelijk ondervonden, hoe moeijelijk het zijn kan het noodige geld te bekomen om de meest dringende behoefte te vervullen: maar hij kon ontberen als 't wezen moest, en wist zich boven de omstandigheden te verheffen, en hij had misschien nimmer ondervonden of er op nagedacht, hoe moeilijk het geld opgebracht, en door zwoegen of uitzuinigen verzameld wordt, in de gewone burgerlijke bedrijven. Hij was gewoon geld te verkrijgen voor immateriëelen, hem niet moeijelijken, maar veeleer aangenamen arbeid: eerst de advocaatspraktijk, daarna de

poëzy. Deze laatste was hem zelfs geen arbeid, maar eene uitspanning, of een luim, of wel een onwillekeurig opbruischen en uitstorten, in eigenlijken zin een geestelijk baren, een pijnlijken, soms langen barensnood. Hij was dan eerst somber, mijmerend, zenuwachtig, koortsachtig, leed dagen en nachten een onlijdelijke hoofdpijn; en zette zich neer en schreef, onverpoosd, onvermoeid, dag en nacht door, 't zij een grooter gedicht of een menigte van die losse verzen, die vooral zijne laatste bundels vullen (wanneer hij zeide, voor verzen van langer adem geen geestkracht meer te hebben). Hield dan voor dat pas die ader op te vloeijen, dan was hij weer in zijn gewone doen, ontving bezoek, ging uit, schreef brieven of las boeken. (Want dat sommigen zijner bewonderaars zeggen, dat hij nooit las, is overdreven, zijne schriften, vol ook van uit boeken geputte geleerdheid, bewijzen het tegendeel). De dichtgave was dus bij hem wel vergezeld van moeite en krankte, maar die ging vooraf; het uitstorten zelf van zijn gevoel in de gedichten was hem weldadig; en het honorarium voor een aldus ontstaan gedicht of bundel van gedichten beschouwde hij zeker niet als eene vergoeding voor zijne ongesteldheid, maar als eene toevallige baat. En waarvan Bilderdijk ook moge te beschuldigen zijn, zeker heeft hij nooit de laagheid gehad, van geld vooraf te bedingen om een vers op een of ander onderwerp te gaan vervaardigen, of zelfs van te gaan zitten om verzen te maken, met uitzicht om er geld meê te verdienen. Hij kon ook met geen uitgever zijner schriften marchanderen of dingen. „De lieden moeten weten wat zij geven kunnen," zeide hij; „geven zij mij te weinig, dat is hunne zaak. Het is onredelijk en slecht, maar dat verbetert niet wanneer ik hen meer doe betalen." Hij vond er dan ook die zich van deze zijne argeloosheid bedienden; gelukkig dat hij er ook vond die, uit achting en genegenheid voor hem, ter goeder trouw berekenden wat zij voor een boekdeel konden geven; en het is niet te ontkennen dat, door onderscheidene oorzaken, het eerst en oogenblikkelijk debiet, waaruit men rekent de gemaakte onkosten te moeten terugvinden, van vele zijner laatste werken tamelijk gering was. Thans eerst zal men ook die onpartijdig en regt gaan schatten, en althans bij de volledige verzameling zijner werken moeten voegen.

Over het geheel was een zekere zorgeloosheid en besluiteloosheid, eene zekere onverschilligheid voor dingen van het dagelijksche en aardsche leven een bijzonder kenmerk van dezen zonderlingen man. Ik beken dat ik wel eens getwijfeld heb of hieronder niet, althans aanvankelijk (want aanwensel wordt eindelijk eene tweede natuur),

wat affectatie schuilde, alsof zulke bemoeijingen en zorgen beneden een groot man waren — dan of het geheel alleen die godsdienstige zorgeloosheid was, oorspronkelijk uit zijne vaste, verstandelijke niet min dan gemoedelijke overtuiging der alömvattende albestierende voorzienigheid des Almachtigen en Vaderlijken Gods (een echt christelijk en zelfs verlicht wijsgeerig stelsel; door onkundige spotters veelal dwaasselijk predestineren of predestinatie-leer genoemd), oorspronkelijk, zeide ik, uit overtuiging, maar tot onwrikbare zekerheid uit de ondervinding van zijn geheele leven in zooveel wisseling van vreemde daden en lotgevallen, zwoegen en zwalken, honger en kommer, ballingschap, haat en vervolging, schimp en verguizing — en dan weêr, even groote eer en aanzien en bewondering, en ruimte van tijd en van geld en boven alles (en hij zelf waardeerde het, ook als geschenk van God boven alles) zijne engelachtige levensgezellin.

Ik zeide, dat ik ziftende en pluizende (doch zoo als eigenlijk alleen elk zijn eigen hart en gedrag met dat van een ander ziften en pluizen moest) niet wist of ook aanvankelijk wat ijdelheid tot vertooning dier zorgeloosheid voor de toekomst aangedreven had; maar, dat, zoo lang ik Bilderdijk gekend heb, toch ook en voornamelijk het hooger en edeler, het kinderlijk geloovig godsdienstig beginsel ten grondslag zijner handelwijze gelegen hebbe, hieraan verklaar ik voor mij zelven geheel geen twijfel te voeden en ik beroep mij hier op al zijne christelijke vrienden. . . . .

Doch het hierover gezegde heeft mij reeds vooruit gebracht, waar ik nog niet wilde wezen, tot de vermelding zijner lotgevallen en derzelver invloed op zijn karakter. Een voorname karaktertrek, die mij dunkt niet enkel door zijne lotgevallen ontstaan, maar hem natuurlijk eigen geweest te zijn, is door mij wel soms genoemd, maar nog niet behandeld: zijne trotschheid of met een zachter woord zijn zelfgevoel.

Was Bilderdijk dan trotsch? De meesten, die hem minder kenden, zullen meesmuilen bij de vraag, en zeggen: „ondragelijk trotsch!” Ik die hem vijf en twintig jaar lang van nabij gekend en geobserveerd heb, antwoord: „ik weet het niet; ik zou het niet durven ontkennen; ook niet durven zeggen: maar zeker, en dit heb ik boven reeds volmondig gezegd: hij, de groote man, gevoelde zich!” Maar wie gevoelde zich? De groote, waarlijk groote van aanleg en door veelzijdige en moeilijke ontwikkeling groote man: — en hoe en wat gevoelde hij zich? Hetgeen hij waarlijk was; als grootman:

— en mocht en moest hij dat niet doen? Uitmuntende in scherpzinnigheid (zoowel in de eigenlijke beteekenis des woords, als in de overdragtelijke die er het natuurlijk gevolg van is), uitmuntende boven de meeste anderen afzonderlijk, in de gelukkige vereenigingen van scherpzinnigheid en kracht; van vlugge bevatting, fijn en scherp oordeel, in een promt dienstvaardig geheugen; even uitgebreide als grondige, op eigen gepeins en vergelijking niet min dan op studie berustende kennis der oude en nieuwe talen; diepe rechts- en geschiedkunde, fijn gevoel voor het schoone, rijke ondervinding; eenig in den zamenloop en de vereeniging van alle die eigenschappen; en bij en boven dat alles: dien onuitputtelijken rijkdom tevens en onnavolgbaar hooge vlugt van poëzy. Men spreekt van vergelijking van BILDERDIJK en VONDEL, en hen als dichters gelijk stellende, kon men ten voordeele van VONDEL aanvoeren, al hetgene BILDERDIJK in geleerde studie en kennis vooruit had, en VONDEL vergoeden moest door natuurlijken aanleg, maar dan was toch VONDEL ook enkel dichter; en hoeveel was BILDERDIJK nog buitendien? Hij zeide (en ik, en nog enkelen Uwer kunnen het begrijpen) „dat zijn grootste lust en aangenaamste tijdsbesteding was, het lezen in de Pandecten, en dan weer, dat zijn eigenlijke aanleg en lust geweest was, de krijgsdienst. Trouwens deze bestemming heeft hij bereikt en, zoo lang hij kon, waardiglijk vervuld: de militia togata „(Militant namque causarum patroni etc." L. 14. c. de advoc. divers. judicior.), en hierin waren de Pandecten zijn zwaard en wapen. — Eveneens mocht men BILDERDIJK willen vergelijken met HUIG DE GROOT: Rechtsgeleerde en Geschiedkenner, Letterkundige en Dichter en Theologant (dat BILDERDIJK ook was) verwonderlijk in vlugheid van bevatting, in geleerdheid en geheugen, en in faciliteit om zijne geleerdheid te pas aan te wenden. Maar BILDERDIJK was zoo veel boven HUIG DE GROOT vooruit (ofschoon dit eigenlijk aan dezen niets beneemt) als in de twee tusschen beiden verloopen eeuwen de menschelijke kennis uitgebreid en gevorderd is. Het naast mocht BILDERDIJK als geleerde vergeleken worden met JOSEF SCALIGER. Deze vergelijking zoude eene nadere ontwikkeling verdienen; doch waartoe ik mij thans niet mag laten vervoeren.

Maar dat dan zulk een man als BILDERDIJK (even als JOSEF SCALIGER ook deed, en zelfs SALMASIUS nog deed, en in zekeren zin doen mocht) dat BILDERDIJK zich gevoelde, en als monarch zich gelden deed, en gaarn orakelen sprak, en niet ongaarne zag, ofschoon hij zelf er over meesmuilde, dat zijne paradoxen op goed geloof voor

orakelen aangenomen werden, dit is niet geheel te verwonderen; — vooral wanneer gij U er bij herinnert hetgeen wij boven van de *αὐτοδιδάκτοι* gezegd hebben. Die zich durfde verklaren van hem te verschillen, was even daardoor tegen hem in opstand; doch hij bleef die hij was, en vergenoegde zich doorgaans met hem te verachten. Wanneer hij zich verwaardigde en verledigde een dichter of ander schrijver te gaan verkneeden of omwerken, als SPIEGEL, POPE en DELILLE; te gaan commentariëren en castigeren, als HOOFT en HUYGENS, ANTONIDES en HUYDECOPER; te schelden zelfs en te beschimpen, als KLOPSTOCK en SCHILLER, TEN KATE, WAGENAAR en SIEGENBEEK: dan was dit reeds eene buitengewone eer, een zeker blijk van achting van door hem opgemerkt te worden et aliquo loco censeri. Maar wanneer hij aan SIEGENBEEK te gemoet voert: „dat een Hercules zich niet verwaardigt, zijne knots op te heffen om eene vlieg te verpletteren;" dan ziet hij zich ter goeder trouw als Hercules en zijnen tegenspreker als eene vlieg; misschien wel wat grooter en levendiger en snorrender en gonzender dan gewone vliegen, als een gouden vlieg misschien: maar toch als eene vlieg; en wanneer KINKER (wien de heer SIEGENBEEK mij zal toestaan, veel heftiger en scherper en giftiger dan hem te vinden), wanneer een KINKER met al zijne fijne of grove boosheid hem aanrandt, is hem dit zeker wel lastig: maar 't is zoo als een slang, die den held in de versenen bijt; als de dwergen die de Goden der Noordsche Mythologie in den weg loopen, of als de Sarcastische Momus op den Olymp, tegen Jupiter of Apollo.

Van hen, die in de laatste jaren zich amuseerden of uitsloofden, om meestal naamloos, of met namen die eeuwig aan naamloosheid zullen gelijk staan, in maandschriften of dagbladen hem aan te grinniken of op hem te schimpen, nam hij nog minder notitie dan het wel scheen. Hij mogt er eens een uitval tegen doen in eenig los dichtstukje — dan beroemde zich elk, als of dat tegen hem alleen geweest was en hij BILDERDIJK bitter verstoord had: verstoord, ja! zoo als het paard verstoord den staart opheft om zich de vliegen van den rug af te slaan, maar zonder elk dier vliegen apart te bekijken of op te merken. Het standbeeld van Erasmus staat kalm en pal op de groote markt te Rotterdam, en ziet en hoort en riekt het niet, wat onvoeg er al soms in de nabijheid geschiedt.

Men spreekt van trots, van eerzucht van BILDERDIJK; ik zou haast durven zeggen: hij gevoelde zich te groot, om zich te willen begeven in gewone eerambten en van eenige uiterlijke waardigheid glans te willen ontleenen. Of zou hij in zijne betrekkingen, met zijne gedane dien-

sten, en de gunst en het vertrouwen waarin hij stond in de jaren tusschen 1787 en 1795 en later in 1809—1810, geen voordeelig ambt hebben kunnen krijgen? In 1814 althans, toen hij het herlevend Vaderland wezenlijk dienst gedaan had, wierd hem door of van wege den Vorst gevraagd welken post hij begeerde? En wat was toen zijne eenige eerzucht? De Nederlandsche Letterkunde te mogen onderwijzen aan de Illustre School zijner Vaderstad en toenmalige woonstad. — En dat hem hierin de voet wierd dwars gezet, en de zoogenaamde Souvereine Vorst, en weldra Koning, hem dit niet kon præsteren: dit heeft zeker een onaangenamen indruk op hem gemaakt, een somberen plooi gegeven aan zijn karakter.

Maar dat behoort reeds tot een ander deel mijner Verhandeling, waar ik de lotgevallen van BILDERDIJK in verband wilde beschouwen met zijn karakter; of, zijn karakter, zoo als dat wel eerst zijne lotgevallen veroorzaakten, doch wederkeerig niet minder er door gevormd en gewijzigd was. Hier, eer ik van dat gedeelte (zijn natuurlijk karakter) en van dit onderwerp (zijne trotschheid of gevoel van eigen waarde) afstap, moet ik nog eene gewigtige bedenking opheffen die huisvesten zal bij hen, die, zonder tot zijne blindgeloovige aanbidders te behooren, bekend zijn met de oude en edele ja vorstelijke en mythische afstamming die hij zich zelf gaf. Niet slechts toch, dat de Amsterdamsche Regtsgeleerde schrijver DUYSENDDAALDERS en de regtzinnige predikant JAC. LAURENTIUS, schrijver van den Grotius Papizans, zijn grootvader of overgrootvaders waren, telde hij ook regtzinnige Noord-Hollandsche Staatslieden van 't eind der 16e en 't begin der 17e eeuw onder zijne voorouders: maar hij veranderde zijn naam van BILDERDIJK (ofschoon hij ook daaraan een historischen oorsprong gaf) in dien van TEISTERBANT, en stamde af van dat hoogadellijk geslacht en van dat van Heusden, en van Witte van Haamstede, Hollands Redder van de Vlamingen, en, volgens hem, echten zoon van Graaf Floris V: en van de koningen van Engeland; en vooral ook van de Hertogen van Kleef, en zoo van den avontuurlijken Ridder met de Zwaan, maar ook nog hooger van den fabelachtigen held uit den kring van Karel den Grooten Ourson, en verder van de Italiaansche Orsini's, en zelfs nog van een middeleeuwschen Koning Ezelijn, die volgens de overlevering ezelsooren had: van waar dan BILDERDIJK met een paar ezelsooren aan zijn wapen pronkte.

Wat zullen wij hier zeggen, om hem van verwaandheid en ijdelheid vrij te pleiten? Iets zeer eenvoudigs, MHH. — BILDERDIJK geloof-

de die dingen, of hij geloofde die dingen niet. Dat hij zelf ze niet zou geloofd hebben, dat kan i k niet gelooven: zoo klein wil de groote man mij niet worden. Ook affirmeerde hij die afstammingen en verwantschap wel, maar hij pronkte (buiten die ezelsooren aan zijn wapen, en de aanduiding in zijn jeugdigen Elius) er in de daad niet mede: ik houd mij verzekerd, dat velen, zelfs zijner bekenden, er nimmer iets van vernomen hebben. Wij stellen dan, dat hij zelf die dingen geloofde; en wie is er dan die ze zal weêrleggen? Want zelfs die mythische wildeman Ourson en die Zwaanridder Helius, grondvester van het huis van Kleef, zijn geen geheel verdichte personen. Vooral is ook hier de gelijkheid opmerkelijk tusschen den grooten BILDERDIJK en de groote SCALIGERS: want dezen beweerden af te stammen van de Canes Scaligeri die in de middeleeuwen Souvereine Heeren waren van Verona, en voerden een hond met een ladder als wapen; en hunne pretensie is vinnig weêrsproken en bespot door SCIOPPIUS en andere tegenstanders. Doch hier is het weêr ten voordeele van BILDERDIJK, dat de geleerde SCALIGERS wel wat van den bijtenden Hondsaard schenen overgehouden te hebben: terwijl, ondanks de ooren die BILDERDIJK aan zijn wapen droeg, nog niemand zijner smaders en uitjouwers zelfs hem een Ezel heeft durven schelden.

Doch MHH., om niet zoo ezelachtig te eindigen, vergunt mij dit gedeelte 1) mijner beschouwing van BILDERDIJKS karakter te besluiten met een dichtstukjen van hem van het jaar 1823, 't gene ik twijfel of wel reeds uitgegeven is: het is een afscheid van de wereld en aan zijne Vrienden; — mogt het uwe gemoederen jegens hem in die kalmte vinden of brengen, die zeker heerschte in zijn gemoed toen hij dat versje dichtte:

IN- EN UITTOCHT.

Vreugd van maagschap en gezin
Haalde mij de wareld in;
Maar mijn intreê was met schreien.
Thans is 't blaadtjen omgekeerd;
Laat nu schreien wien het deert,
Ik, ik zal met vreugd verscheien.

Doch veeleer betreurt mij niet!
'k Had mijn aandeel in 't verdriet,

1) De overige gedeelten zijn minder ter uitgave geschikt.

'k Had het in het zoet van 't leven.
'k Leed wel, jammerde om mijn lot;
Maar mijn uitzicht was op God,
En Hij heeft mij troost gegeven.

Ja, Zijn goedheid dankt mijn hart
Ook voor 't aandeel aardsche smart,
Doorgeworsteld in Zijn zegen;
En voleind ik deze baan,
Blijder zal mij opengaan
Na deez' donkre kronkelwegen.

Maar ook gij, o kleine kring,
Wien ik dit mijn sterflied zing,
Die mij liefde hebt bewezen!
Stort geen tranen bij mijn graf;
Met genoegen schud ik af,
Wat uit stof was opgerezen.

Gader, als ik van u ben,
Uit de vruchten van mijn pen
Christentroost in tegenheden,
Christenblijdschap in de vreugd,
En vertrouw geen eigen deugd,
Eigen kracht, of eigen reden!

Stel uw lot aan God geheel;
Dank voor 't u bescheiden deel,
Smaak Zijn weldaân, lijd Zijn slagen;
Denk, het valle u zwaar of licht,
Één is aller menschen plicht,
Bidden, zwijgen, en verdragen.

BILDERDIJKS WAPEN, zie I, 31; II, 247, 250, 338, 339.

ALPHABETISCH REGISTER 1).

A.

Aa, (A. J. v. d.) I. 153, 252.
Aa, (C. v. d.) I. 242, 244.
Aa, (P. J. B. C. v. d.) I. 303.
Aardappelen, II. 181, 191.
Abaris, I. 271, 323, 333, 354.
Abel, II. 186.
Abelard, I. 64.
Abracadabra, I. 84.
Academieleven, II. 68.
Accusationes repetitæ, I. 4.
Ackersdijck, (W. C.) II. 86, 224, 230.
Actio Calumniæ, I. 94, 101, 123.
Adel, (Heerschzucht van den) II. 29.
Adelaar, (Dubbele) I. 295, 303, 327, 341, 344, 374.
Adelung, I. 358.
Advokaten, I. 95 v.v., 123 v.v., 127, 174, 187, 346, 351, 358.
Advocatie, (Schets der) II. 315—329. Zie voorts Schets van Adv.
Advocature, I. 259, II. 142.
Aenéis, II. 261.
Aeschylus; zie Eschylus.
Aesthetica, I. 64, 72, 216, 217, 221, 222, 223, 228, II. 255, 256, 301.
Afrika, II. 328.
Afscheiding, (Kerkelijke) I. 404, 409.
Afval, (Algemeene) I. 160, 169.
Agrariæ, (Scriptores rei) II. 19, 30, 31.
Alba, (Hertog v.) I. 232.
Alberdingk Thijm, II. 326.
Albert (Albrecht) van Beijeren, I. 231.
Albertus Magnus, I. 343.
Aldegonde, zie Marnix.
Alewijn, (Z. H.) I. 370, II. 226.
Alexander de Groote, II. 48, Gedicht van Maerlant, II. 41, 50, 105.
Algemeene Monarchij, I. 181, 192, II. 165, 186.
Alkemade, (C. v.) I. 80, 335.
Allart, (J.) I. 398, 401.
Alleenheersching, I. 195.
Alphen, (H. v.) I. 217, II. 255, 257, 271, 273.
Alphen, (M. W. v.) I. 10.
Altheer, (J.) I. 406.
Alting, (Ds.) II. 275.
Ambitus, I. 4, II. 107.
Amerikanen, (De) I. 168.
Ammon, (C. F.) I. 61.
'Ammudê golah, I. 306, II. 323.
Amsterdam, antistadhouderlijk,

1) *Omtrent het* REGISTER *heb ik niets anders te berichten, dan dat ik te veel de toepassing vergeten heb van het*: „OMNE NIMIUM NOCET."

H. W. T. T.

I. 83, 113, 202. Voor de stadhouders, I, 120, II. 252. Anti-Bilderdijksch, I. 247, II. 145, 148, 182, 220.
Amsterdamsche Schouwburg, II. 307 v.v., 309 v.v.
Ang, (Het woord) II. 327.
Ange, (J. Teissèdre l') I. 41, II. 132, 135 v.v., 143.
Anna van Bretagne, II. 116.
Anna, (Princes) I. 184, 231, 242, 244, II. 100.
Anquetil du Perron, I. 300, 327.
Anthropomorphie, I. 288.
Antonides, II. 337.
Antoninus Pius, II. 305.
Antonius, (M.) II. 304.
Antwerpen, I. 114.
Apen, I. 128.
Apollyon, (d. i. Napoleon) II. 37.
Apoplexia serosa, I. 65.
Appianus, II. 304.
Aquilar, II. 12, 33.
Arckel (Corn. van) I. 394, 399.
Arent van Utrecht, I. 354.
Aretin, II. 105.
Arimaspen, (Het woord) I. 18.
Ariovistus, (Het woord) II. 327.
Aristoteles, I. 384, 413, II. 112.
Armen Heinrich, zie bij Grimm.
Arminius, (J.) I. 62, 64.
Armoede, II. 67, 78.
Arntzenius, (R. H.) I. 347, 351.
Assen, (C. J. v.) leerling v. H. W. T., I. 143, 148. Thesis V, I. 150. Thesis VI, I. 156, 174. Zijne Dissertatie, I. 162, 165, 216. Ontmoet Bilderdijk, I. 219, 227, 256, 322, 333. Schrijft een Elogium van Heyne, II. 170. Is op reis in Duitschland, II. 171. Lid eener Commissie van de Maatsch. der Nederl. Letterk., II. 287.
Assenede, I. 10.
Astrologie, I. 257.
Athelwold, I. 71.
Athenæus, II. 304.
Atmospheer, II. 189.
Attila, I. 186.
Attractie, I. 190.
Augustini, (I. L.) II. 213, 214.
Augustulus, II. 46.
αὐτοδιδάκτοι, II. 333, 337.
Auwattig, (Het woord) I. 200, 214.

B.

B., (de Letter) II. 81.
Baco, (Roger) I. 384.
Baco, (Fr.) I. 379.
Baggesen, (J.) II. 7.
Bailly, (J. S.) II. 144.
Bake, (J.) II. 110.
Bakker, (G.) II. 74.
Balbus, (C.) II. 305.
Balthasar Gerards, I. 83.
Barbaz, (A. L.) I. 153.
Bardietjes, I. 172.
Bargoensch, (Het) I. 11, 13, 15, 20.
Baringius, II. 135.
Barnevelt, haat de rechtzinnige kerkleeraars en Leicester, I. 62, 83, 108, 202. Wil zelf regeeren, I. 83, 109, 112. Grooter dan J. de Witt, I. 90, 109, 110. Zijn karakter, I. 107, 109, 118, II. 252. Van Cappelle over hem, II. 232. Stichtenaar, I. 107, 118, II. 115. Wil Maurits uit den weg schuiven, I. 83, 112. Strafschuldig, I. 114, 119. Groot door Willem I, I. 109, II. 30, 252.
Basalt, I. 277, 285.
Basilius, I. 253.
Basque, (Het) II. 219.

Bast, (M. J. de) II. 40, 131.
Basterd, I. 155, 168, 178, 196, 208, 234, 306, 439, II. 277.
Basterd van Holland, II. 276.
Basterdwoorden, II. 134, 138, 164.
Bauer, (C. G.) II. 321.
Beccaria, I. 433.
Bede, I. 84, 89, 104, 105, 117.
Bedlam, I. 67.
Beer, (Een — Leicesters wapen) I. 90 (in Noot 2).
Beest, (Het — uit de Openbar.) II. 34, 35, 46.
Beginsels, die nooit onderzocht hadden moeten worden, I. 186, 195, 207.
Beieren, (Huis van) I. 208.
Beits, (Baron) I. 256.
Beklemming, I. 280.
Belgische omwenteling, II. 290 v.v.
Belloi, (P. L. du) II. 307.
Bengel, (J. A.) I. 400.
Bennet, (J. A.) II. 11.
Bentinck v. Rhoon, (Graaf W.) II. 251, 256 v.v.
Bentlei, (R.) I. 312.
Berengarius, I. 70.
Bergh, (L. Ph. C. v. d.) II. 305.
Bergman, (J. T.) II. 226.
Berkhey, (J. le Francq van) II. 85.
Beschaving, (haar loop) II. 428, 146, 157.
Bestiaris, I. 343, 355.
Betouw, (J. in de) II. 108, 120.
Beukelsz, (W.) II. 121.
Beveren, (Th. Feltman de) II. 226.
Bevolking uit het Noorden, I. 354, 358.
Bie, (de) II. 248.
Biecht, (De) I. 52.
Bijnkershoek, I. 422, 426, 432, 433, 438, II. 36, 63.
Bilderdijk, (Oorsprong van den naam) I. 27, II. 247, 388.
Bilderdijk, (Isaäc) II. 186.
Bilderdijk, (Willem) geb. 7 September 1756, II. 291.
Zijne genealogie, I. 282, 290, II. 55, 58, 234, 235, 247, 338, 339.
Stamt af van Heusden, II. 152, 338; niet van Witte v. Haamstede, I. 153; en van Elius, I. 282, 290 etc. etc., 338.
Hoe, toen hij een klein kind was, I. 174, II. 94, 273, 331, 332.
Is niemands copij, I. 219, II. 332.
Autodidact, I. 219, II. 94, 333.
Denkt te sterven, I. 7, 35, 359, 389 enz., II. 45, 51 enz., al van zijn tweede jaar af, I. 287, II. 324.
Was bijna Bibliothecaris geworden te Wolfenbuttel, I. 61.
Wordt beroepen als Professor te Kasan, I. 68, 141, 182.
Krijgt geen Professoraat, I. 35, 38, 68, 172, 182, 260, 341, II. 11, 28, 37, 44, 123, 132, 136, 145, 172, 181, 338.
Zijne ontmoeting met Napoleon I, 315, 329.
Wil naar Perzië, I. 182; naar de Kaap, I. 183; naar Demerary, I. 183; naar Rusland, I. 261; naar Engeland, II. 2, 5; naar Siberië, I. 159; naar Noorwegen, I. 341.
Neemt nooit iets kwalijk, I. 427.
Is geen broodschrijver, I. 250, II. 334; noch historieschrijver, I. 153.
Gebrek lijdend, I. 243, 247, 253, 258, 363, 379, 396, 410, 414, II. 42, 48, 53.

Bilderdijk, (W.) armoede voorzegd, II. 72, 88, 92, 172, 185.
Niet hoogmoedig, I. 65, II. 93, 335, 337, 338.
Geniet pensioen, zie in voce.
Verdedigt koning Lodewijk, II. 84, 85.
Is vreemdeling in zijn vaderland, I. 239, 258, 260, II. 11, 153, 154, 259, 291, 321.
Onbruikbaar voor openbare betrekking, I, 259, 260, 263, 292, II. 11, 12, 26, 325, 337.
Trouw aan het Huis van Oranje, II. 85.
Gaat, II. 45, niet II. 51, 183, te Hillegom wonen.
Houdt niet van natuurschoon, II. 45, 70, 87, 93, 172, 205, 331.
Profeteert als Dichter. II. 158, 189.
Leeft geheel voor het Instituut, I. 164, 261, 268, 309, II. 175, 180, 183; daarin bezongen door Herm. Bosscha, I. 136; is er Secretaris van, II. 10, 132, 137, 149, 157; Voorzitter, I. 140, II. 10; verzoekt zijn ontslag, I. 315.
Is Auditeur militair, II. 6, 10, 25, 32, 33, 35, 44, 137.
Zijne spelling, II. 59, 66, 71, 80, 91, 172, 214.
Wil een taalkundig weekblad uitgeven, II. 194, 199.
Woonde te Leiden, I. 35, 209; te Brunswijk I. 182, 259, 357, II. 11, 202; in Engeland, I. 71, 396; in den Haag, I. 35, 39, 260, II. 182; te Katwijk, 39, 55; te Amsterdam, I. 315, II. 182 v. v., 200, 202, 321; weêr te Leiden, II. 145, 149, 151 enz., 202, 212, 244; te Haarlem, II. 230 v. v., 245 v. v., 250.
Bilderdijk, (W.) wil geen eigen levensbeschrijving geven, II. 70, 71, 87, 173; — doet het toch, II. 188, 193.
Leest te Amsterdam over Hollandsche Taal, I. 331; leest er niet, II. 151, 155.
Wordt verdacht van Roomsch te zijn, I. 49, 51.
Had familiegraven te Constantinopel en te Amsterdam, I. 290.
Zijn portret, II. 121.
Zijn cachet, II. 55; 58, 103, bis 147, 150, 204.
Zijn blasoen of wapen, I. 27, 31, II. 247, 250, 338, 340.
Over hem zelven (zijn karakter), I. 38, II. 93 v. v., 121, 122, 167, 173, 180, 183, 184, 189, 192, 202, 208, 209, 210, 233, 238, 259, 265, 267, 268, 273, 277, 286, 291, 292, 303, 321, 324, 329—340, 338.
Hoe hij zijne gedichten maakte, I. 291, II. 301, 334. (Zie ook Verzen maken).
Lijst zijner werken, I, 253.
Hoe door de Duitschers beoordeeld, I. 75, 164.
Over zijn ouden dag, II. 264, 265, 266, 272, 273, 283, 297.
Verliest zijne tweede vrouw, II. 280 v. v.
Buitengewoon bekroond door de Maatschappij der Nederl. Letterk. te Leiden, II. 287 v. v., 293 v. v.
Vergeleken met Vondel, H. Grotius, Scaliger, II. 336.

Bilderdijk, (Begrafenis van W.) II. 332.
Bilderdijk, (Vrouwe K. W.) II. 122, 200, 203, 280, 284, 335 enz.
Bilderdijk, (Elius) I. 414,
Bilderdijk, (Louise) I. 129, 259, II. 234.
Bilderdijk, (Julius Willem) I. 13, 22, 347; leert Latijn, I. 144. Is ziek, I. 319, 414, II. 10, 17, 27, 28. Vaart ter zee, II. 3, 7, 45, 60, 62, 82, 178, 189, 202, 203. Is buiten dienst, II. 139.
Bilderdijk, (Lodewijk Willem) II. 190, 264, 285, 292 enz.
Bitaubé, (P. J.) I. 106, 357.
Bleiswijk, (P. van) I. 83, 114, 197.
Blijdspel, (Het) I. 213.
Bloedhond (een scheldnaam), I. 200, 213.
Blussé, (A.) I. 406, II. 196, 198.
Bodel Nijenhuis, (J. T.) I. 346, 435, II. 171, 255, 257, 271, 273, 275.
Bodinus, (J.) II. 326.
Boekdrukkunst (niet door Koster uitgevonden), II. 129, 146, 154, 160, II. 326.
Boekhandel, I. 39, 47, 229, 242, 321, II. 138, 279.
Boekhouden, I. 201,
Boekpolicie, I. 264, 265, 321, 330 bis.
Boekstaven, II. 161.
Boers, (F. W.) I. 1, II. 108.
Boetselaer, (P. A. Baron van) II. 151.
Bog, (Het woord) II. 219.
Böhm, (Jacob) II. 70.
Bohn (F.) geeft de Kindergedichten uit, I. 392, 393, 395, 397, II. 24. Wil meer uitgeven, I. 398, II. 24.
Bok — Bokkendienst, II. 219.
Bokkingpinkjes, II. 110, 121.
Bonaparte, I. 90. — (Zie ook Napoleon).
Bonnet, (Ch.) I. 284, 290.
Bononische school, I. 421.
Boom, (Pieter Cornelissen) I. 65, 66, II. 252.
Boonzaijer, (C.) I. 423, 428.
Borger (E. A.). Zijne oratie, I. 44. Comment. in Epist. ad Gal., I. 54. Niet rechtzinnig, I. 54, 56. Leest in de Maatsch. van Letterkunde, I. 317, 318, over Bilderdijk, I. 317, 318. Schrijver van d. Brief over Leidens ramp, I. 394, 395, 415. Parodiëert Vondel, I. 395, 405, 415.
Borssele, (W(olfert) van) I. 199, 213.
Bort, (P.) I. 120.
Borussisch, (Het) II. 218.
Bosch (Jeromino de) I. 309, II. 323.
Bosscha, (Herm.) I. 136, 425.
Bossu, (Graaf van) I. 66.
Botanie, I. 69.
Bouman, (H.) I. 235.
Bourbon, (Dynastie van) II. 47.
Bouterweck, (F.) II. 225.
Bouvin, (H. M.) II. 70, 86.
Bouwkunst, (De) II. 188, 255, 256.
Bowring, (J.) II. 278. 280.
Brachylogus Juris, I. 172, 173, 187, 198.
Braga, I. 397. 400.
Brave, (W.) I. 331, 363, 369, 375.
Breda, (Het verrassen van) I. 108.
Brederodius, (P. C.) I. 433.
Bree, (M. J. van) II. 121.
Breton Bretonant, (Het) II. 219.
Brief aan een vriend, zie Borger en Van Kampen.

Brisseau Mirbel, (C. F.) I. 69, 162, 164.
Broek, (J. G. le Sage ten) zie le Sage ten Broek.
Broes, (Broërius) I. 59, 61, 121.
Broes, (W.) I. 15, 23, 50.
Bronckhorst, (E.) I. 435 v.v., II. 30.
Brosses, (C. de) II. 91.
Brothers, (Richard) I. 61, 63, 66, 67, 68, II. 301.
Brouwer, (P.) I. 317.
Brownianen, I. 151, 167.
Brugmans, (P. A.) I. 391, II. 107, 128, 132, 135.
Brunswijk, I. 259, II. 202.
Brutus, (L.) I. 171.
Brutus, (M.) II. 304.
Buckingham, I. 44.
Buffon, (de) I. 85, 186, II. 332.
Buijs, (J. T.) II. 303.
Buijs, (P.) II. 30.
Bunsen, (C. K. J.) II. 35.
Burckhardt, (W. E.) I. 48, 129.
Burgem. (van Woerden), II. 215.
Burgemeesters (van Amsterdam), II. 151, 155.
Burgemeesters kamer, (Amsterdamsche) I. 103, 104.
Burman (P.) Secundus, I. 71.
Burnouf, (E.) II. 325.
Bussingh, (J. W.) I. 373, II. 23, 326.

C.

Caligula, I. 186 (zie Romeinsche keizers).
Calkoen, (H.) I. 108.
Calkoen, (J. H.) II. 251, 253, 263.
Calkoen, (J. F. van Beeck) I. 236, 237.
Calvijn, (J.) I. 55.
Camerarius, (Joach) I. 50, 52, 55.
Cannegieter, (Herm.) I. 9, 147, 295, 303, 325.
Cappelle, (J. P. van) Geen leerling v. B., II. 184, 185. Moet geen Secretaris van 't Instituut worden, II. 178. Professor te Amsterdam, II. 145, 148, bis, 151, 156, 182. Schrijft over Filips Willem, II. 232.
Capellen, (Jonker Jan Dirk van der) II. 229.
Capitularia (van Karel den Groote), I. 105.
Carbasius, (N.) II. 269, 271, 272, 274, 275, 276, 278.
Cardiphonia (van J. Newton), II. 231, 232.
Cartesius, I. 413, II. 160.
Casamatta, I. 15.
Casan, zie Kazan.
Casaubonus, (M.) II. 72.
Castalio, (Sebast.) I. 64.
Castres, (Maarschalk de) I. 106.
Casuïsten, I. 99.
Cats, (Herm.) II. 249.
Cats (J.) II. 332.
Causæ determinantes, I. 80.
Censorium, (Munus) I. 97.
Censuur (van Afscheid) I. 334. 391.
Cent Suisses, I. 33, II. 247.
Chateaubriand, (F. A. R. de) I. 327.
Chaucer, I 341, 343.
Chevalier, (P.) II. 215, 328.
Chinezen, zie Sinezen.
Choiseul Gouffier, (de) II. 323.
Christiern II, I. 225, 232.
Christusregering, I. 423.
Chroniken (I) IV: 10, II. 249.
Chronologie, II. 113.
Chrysostomus, II. 264, 266.
Cicero, I. 6, 54, 92, II. 314.
Cijfer (666) van het Beest in de Openb. I. 48, II. 41, 46, 47.

Cinq Mars, II. 302.
Clarisse, (J.) II. 215, 287, 332.
Clerq, (Nic. de) I. 283.
Cleve, (Dr.) II. 213, 243, 244.
Clignett, (J. A.) I. 354, 356, 369.
Cobet, (C. G.) I. 249, II. 304.
Code Napoleon, zie Fransche Wetboeken.
Codices aurei et argentei, II, 160, 161.
Cohen, ( ) II. 6.
Comanus, II. 125.
Communicatoir, (Proces) I. 125.
Compileeren, I. 433.
Conscientie-getuigenis de facto alieno, I. 267, 272, 281.
Conscriptie, I. 393, 396, 408, 414.
Consulentschap, (Acte van) I. 197, 209.
Contra-Remonstranten, I. 62, 83. Zie Barnevelt.
Coornhert, (D. V.) I. 62, 108, 232.
Copernicus, I. 305, II. 12.
Cores, II. 48.
Corinthen (I) VII: 5, I. 9; XIII: 12, I. 287; XV, II. 267.
Corneille, II. 159, 163, 174, 306, 307 bis, 308, 312, bis.
Cornelissen, (F.) zie Boom (P. C.)
Corippus, I. 394, 396, 399, 401.
Courant, (Het woord) I. 154.
Craniologie, I. 167, 176.
Cras (H. C.) strijdt tegen H. W. T. I. 297. Over goedkooper, II. 55, 57. Hoogl. te Amst., II. 61. Genoemd voor Lid van 't Instit., II. 135, 143; voor Secretaris 178. Werkt B. tegen, II. 145, 157.
Crebillon, II. 307.
Creuzer, (F. G.) II. 18.
Crimen Majestatis, I. 84, 110.
Croese Gtz., (H.) I. 66.
Cromwel, (O.) I. 11, 119.
Cujacius. (J.) Zeer te achten, I. 49, 52, II. 321. Verklaart de Instituten, I. 300, 312. Over de Institutiones captatoriæ, II. 36. Onrechtvaardig bejegend te Toulouse, II. 145, 326.
Cuperus, (A. J.) II. 65.
Cuvier. H. W. T. ontmoet hem, I. 267. B. niet, I. 269. Belooft H. W. T. eene plaatsing, I. 329. Zijn Geologie, I. 438, 441.

D.

Daadzaak, (Een goed woord) I. 84, 86.
Dabelow, II. 101, 146.
Da Costa, (I.) II. 285. Door B. aanbevolen aan H. W. T., II. 61, 66, 165. Door H. W. T., aan B., II. 64, 82, 136. Ontvangt van B. geen les in de Geschiedenis, II. 130, 196. Wel in de Taal, II. 139, 143; en in het Recht, II. 82, 145. Dichter, II. 133, 179, 200, 314. Jood, II. 61, 138. Candidaat in de Letteren, II. 165; in de Rechten, II. 195. Geprezen door M. T. II. 172; door H. W. T., II. 179. Lid van de Maatsch. der Ned. Lett., II. 216. Zijne Bezwaren t. d. Geest der eeuw, II. 223, 224. Over Hugo Grotius, II. 300.
Dading, I. 87.
Dam, (Jakob van) Dichter, II. 99, 112. B.'s oordeel over hem, II. 111, 112, 124, 129.
Daniël's vier Dieren, I. 67. Zijn profetie, II. 46, 74. Daniël XII: 9, II. 181. Derde aanhangsel op de Profetie van D. II. 327.
Dansen, (Het) II. 80.
Dante, II. 303.
Das, I. 30.
David, (Professor) I. 291.
David (van Bourgondië), I. 88.

Davidson, (E.) II. 210 bis.
Dea Burorina, I. 303, 325.
Dea Sandraudiga, I. 396, 407.
Deensche taal, I. 17, II. 7, 219.
Deensche Vredemakers, zie in voce.
Delille. Veroordeeld door B. I. 85, 103, 422, II. 337. Zijn Trois règnes de la Nature, I. 88, 103. Zijn Homme des Champs, I. 88, 103.
Demerary, I. 183.
Denen, (de) I. 156.
Dertigjarige oorlog, I. 91, 113.
Deugd, geen hoofdzaak der Godsdienst, I. 161.
Dichter, is kunstenaar, I. 73. Heeft van zelven Aesthetica, I. 72. Moet de taal en maat meester zijn, I. 73.
Dichters, hun feil in de 17e eeuw, II. 198. Duitsche, I. 152. Fransche, I. 88, 152. Engelsche, I. 152.
Dichtkunde, I. 223.
Dichtkunst, I. 223 ; (pretense), I. 152.
Diederik, Dierik, (Het woord) II. 327.
Dijk, (G. van) II. 65.
Diogenes, II. 2, 209.
Dirk, (Het woord) II. 327.
Dissertatie van: C. J. v. Assen, I. 143, 148, 150, 156, 162, 165, 174. A. J. Cuperus, II. 65. S. F. l'Honoré, I. 290. E. Luzac, II. 7, 10. L. C. Luzac, II. 235. J. F. v. d. Meersch, I. 120. P. Merkus, I. 233. J. Pan, I. 46, 164, 165, 174. M. Röver, I. 9. F. W. Smallenburg, II. 73. B. F. Tydeman, I. 53, 142, 162, 163. H. W. T. I. 1 v.v., 36 v.v.
Docen, (B. J.) I. 339, 340, II. 105.
Doen en Laten, I. 16, 18, 24.
Doll, (Wed.) II. 165, 167, 168. enz.
Dolle kervel, I. 155.
Dominé's, zie Predikanten.
Donatoä, I. 403, 429.
Donellus, (H.) II. 125.
Donker Curtius, ( ) I. 123.
Doodstraf, I. 172.
Doop, (De) I. 212, 230.
Doornik, (J. G.) I. 128.
Doorslag, (J. H. v. d.) II. 171.
Dorpat, I. 68, 182.
Douwes Dekker, ( ) II. 326.
Drieëenheid, I. 59, 61, 67, 68, 289, 296, 304, 325, 405, II. 1. bij de Joden, I. 296, 306, 325.
Droomen, II. 185, 186, zie Kinsbergen.
Duarenus, (F.) I. 287, II. 118, 125, 130, 323 v.v.
Duisdeijker, II. 223 enz.
Duitsch, (Het) zie Hoogduitsch.
Duitsch Tooneel, II. 307 v.v.
Duitsche reis van H. W. T. II. 168, 171, 174, 175, 180, 195.
Duitsche Christus-vervolgers, I. 180.
Duitsche geleerden, I. 118, 150, 160, 220, 221, 222, 229, 339, II. 124, 266.
Duitsche leerwijze verderfelijk, I. 220, 222, 415.
Duitsche mannen, I. 185.
Duitsche namen, II. 327.
Duitsche Processen, I. 98, 99.
Duitsche Rechtsgeleerden, I. 421.
Duivel, (de) I. 184, 226, II. 181, 188.
Duivelverzoening, I. 403.
Duivensz, (J.) I. 2.
Duysenddaalders, (W.) II. 338.
Du Mortier, (D.) I. 398.
Du Moulin, (A.) II. 133.
Dupuis, (C. F.) I. 376.
Dussen, (J. v. d.) I. 145, 153, 167.

Du Saar, (D.) II. 231.
Duvoisin, (l'Abbé) I. 106.

E.

E, (de Letter) I. 19, 21.
Eck, (C. v.) I. 137.
Edda, I. 397, 400, 408. Zie ook Grimm.
Edgar, I. 71.
Eekhoff, (W.) I. 14.
Eer, (Het Woord) II. 327.
Eerde, (J. R. v.) I. 443.
Eeuwige straf, I. 59.
Egypte, I. 357, II. 143.
Egyptische Oudheden, I. 10, 12, 440.
Eichhorn (J. G.). Schrijft eene Encyclopedie, waarin H. W. T. medewerkt, I. 267, 281, 416, 434. Door B. in aanraking met N. G. v. Kampen, I. 271, 398.
Ekama, (C.) I. 135.
Elfride, I. 71, 115.
Elisabeth, Koningin van Engeland, II. 252.
Elius, (De Ridder) I. 44, 231, 282, 290, 377, II. 109, 339.
ἐμὸς komt niet van ἐμοῦ, I. 382.
Eng, (Het woord) II. 327.
Engel, (Het woord) II. 327.
Engeland, II. 181. Stookt twist, I. 154. Haat Frankrijk, I. 154. Vergiftigt Hollandsche graven, I. 168, 179.
Engelbrecht, (..) II. 248.
Engelsch, (Het) I. 223, II. 76.
Engelschen, (De) I. 146, 153, 154, 167.
Engelsche Oorlog, (De) in 1781. I. 193, 202, II. 303.
Ennius, II. 278.
Enthusiasten v. Avignon, I. 68.
Episcopalen, I. 68.
Epkema, (E.) te Hoorn, I. 144, II. 302. Geprezen 162, 199, 215. Geeft met Hoekstra Gijsbert Japix' Gedichten uit, 423.
Er, (De terminatie) II. 90.
Erasmus, I. 54, 415. Zijn standbeeld, II. 337.
Erfrecht, II. 114.
Erfzonde, I. 14, 21, 212, 230, 242, II. 1, 21, 24.
Ernesti, (J. A.) I. 355.
Ertborn, (J. K. E. Baron van) II. 40, 131.
Eschylus, I. 211. Zijn Perzen, II. 179.
Ethica. Zie Zedenleer.
Etruscische Vazen, II. 162.
Etymologie, I. 20, 28, II. 112, 299, 327, 332.
Euripides, I. 210, II. 304, 305, 314.
Exod. XIX: 15. — I. 9.
Ezelijn, I. 232, 362, 364. II. 272, 338.
Ezels schoppen, I. 441.
Ezra III: 12, 13. — I. 370.

F.

F, (De Letter) II. 71.
Fabelen der Middeleeuwen, I. 267, 272, 282. Zie ook Grimm.
Fac-similés, II. 113.
Faille, (J. Baart de la) II. 171.
Falk, (A. R.) II. 50.
Faust, (P.) II. 162.
Fauteuil, (Het woord) I. 53.
Feëries, II. 119.
Feiten (onderscheiden van daadzaken), I. 84.
Feith, (Rhijnvis) Niet rechtzinnig, I. 59, 60. Bedankt als Lid van 't Instituut, 347, 351. Zijn Thirza, 398. Zijne gedichten ter eere der stad Hoorn, II, 326. Bijdragen van hem en Kantelaar, I. 425.

Ferdinand, (hertog van Brunswijk) I. 164.
Feuillant de Torial, I. 384.
Fichte, (J. H.) II, 303.
Fideicommis, I. 95.
Filip Cornelissen. Zie Boom, (P. C.).
Filips de Schoone, I. 179.
Filips (Hertog) de Goede, I. 83.
Filips Willem, II. 232.
Filips II, I. 208. De Adel verzet zich tegen hem, II. 29. Verliest zijn recht op de Nederlanden, II. 29, 30. Eene Apologie over hem, I. 209, 232. Zijn Secretaris; zie Perez.
Fiolen, (De zeven) II. 179, 193.
Flament, (C. S.) I. 218, 224, II. 313.
Florian de Grèce, I. 361, 364.
Floris V. Leenheer van Jan v. Heusden, I. 32. Vader van Witte van Haamstede, 32, 154, 155, 168. Zijne jeugd, II. 276. Hoopte op de Schotsche kroon, I. 168. Zijn wapen, 374. Vermoord, 211. Epigramma op hem, 208. B's Treurspel, 71, 92, 115, 199.
Foix, (Du) II. 307.
Fontanes, (Louis Marquis de) I. 291, 297.
Fontenelle, I. 14.
Forculatus, (S.) II. 145, 326.
Formey, (I. H. S.) I. 176.
Fragmenten, (Wolfenbuttelsche) I. 64, 70.
François, (C. J.) II. 315.
François, (D.) II. 315. Vriend v. B., II. 299; en v. M. T., I. 8, 9, 59, 63, 278, II. 201. In kennis met H. W. T., I. 144, 233. Strijdt met Gratama, I. 207. Huwt, I. 317.
François II, II. 220.
Franekers Hoogeschool. Bedreigd met opheffing, I. 252, 268, 276. Opgeheven, 315, 316, 336, 344.
Frank, II. 328.
Franklin, (B.) II. 168.
Frankrijk, II. 46, 48, 181.
Fransch, (Het) I. 16, 17, 246. Door de philosophen bedorven, I. 223.
Fransch Tooneel, II. 306 v. v.
Franschen, (De) I. 357.
Fransche Publicisten, I. 177.
Fransche Rechtsgeleerdheid, I. 274, 287.
Fransche Wetboeken, I. 166, 248.
Frederik Hendrik door te Water verdedigd, I. 80. Goed voor de overwonnenen, 91. Arminiaansch, 109, 113. Zijn karakter, 113. 114, II. 252. Zijn valsche Politiek, I. 202.
Frederik Wilhelm III van Pruisen, I. 176.
Fuga vacui, I. 190.

G.

Gajus, II. 215, 258.
Galibi, I. 12, 13, 15.
Gallé, (F. J.) I. 95.
Gallic, Gaelik, (Het) II. 134, 219.
Gartman, (H.) I. 302, 322, 332.
Gatterer, (J. C.) I. 295, 303, 344,
Gazette, I. 353.
Gebed des Heeren, II. 189.
Geboorte-vermaning (voor Gelukwensch), II. 234, 292.
Geer, (J. L. W. Baron de) II. 171.
Geest der eeuw, I. 150—153, 158—161, 169, 179—181, 184—186, 188—190, 220—223, 274—276, 318, 319, II. 187.
Geesten. Geestenwereld, I. 291, 322.
Geestenzienster, I. 390, 409.
Geitenliefhebberij, II. 220

Geldwinnen, I. 201, II. 3, 78.
Geleerd, I. 223.
Geleerdheid; zie Kennis.
Gelegenheidsvers, I. 92, 115, 121.
Geloof, (Zaligm.) I. 43, 49, 161.
Genesis I: 27, I. 203. Gen. II, 230. Gen. III, 230.
Genieten, II. 93.
Gennep, (Arn. van) I. 260.
Geometrie, I. 319.
Gepither, II. 324.
Geraard, (Broeder Gheraert) I. 354—356, 369, 379, II. 245.
Gerard, (G. J.) II. 40.
Gereformeerden, I. 52, 409, 413.
Germaansch Recht, (Oorspronkelijk); zie bij Grimm.
Geruisch (geweldig), II. 163.
Gesner, (J. M.) I. 71.
Geuns, (M. v.) I. 10.
Gezang VIII, I. 50, 53. Gezang CLIII, 53.
Gezonder, (slechte comparativus) I. 163, 236, 237.
Gezworenen; zie Jury.
Gheraert; zie Geraard.
Gyarmathi, (S.) II. 8, 13.
Gibberish, (Het) I. 15, 20.
Gibbon, II. 19.
Gysbert Japix, II. 407, 413, 423, 430.
Glasius, (B.) I. 62.
Gley, (G.) I. 129.
Glinderman, (E. L.) I. 253.
Glocester, I. 82, 83.
Gloor, (Het woord) I. 19.
Gloriezucht; zie Roem.
God, I. 288, 304 bis, 305, 310, 415.
Goden, I. 171.
Godfried van Bouillon, I. 437.
Godsdienst, I. 161, 206, 227, 319.
Goedertieren, (Beteekenis van het woord) I. 340, 373.
Goedkooper (slechte comparativus), II. 55, 57, 65.
Goens (R. M. v.) I. 58, 60, 63, II. 20, 300. Zijn Politiek vertoog, II. 303 bis.
Goes, I. 44.
Goesius, (W.) II. 31.
Gog en Magog, I. 400, 402.
Goie, II. 219.
Gönner, (N. T.) I. 280.
Görres, (J.) I. 267, 283, 290.
Gothen, II. 324.
Gothofredus, (Jac.) I. 45, 49.
Gottsched, (J. C.) I. 430.
Goudsmit, (J. E.) II. 305.
Grafelijkheid, (Opdracht der) I. 83.
Grange-Chancel, (La) II. 307.
Gratama, (S.) Zijn Regtsgel. Mag. I. 166. Randt H. W. T. aan, 196, 207, 233. Afgekeurd, 280, 297. Lid van 't Instituut, 297, 309.
Gräter, (F. D.) I. 395, 423.
Gratianus, I. 197.
Gravenweert, (J. v. 's) II. 164.
Gregorius Tholosanus, II. 125.
Grenier, (Baron ..) II. 63.
Greve, (E. H.) I. 277, 293, 322.
Greve, (E. J.). Over Jesaia, I. 252, 293, 322, II. 156. Geprezen, I. 283, 285. Over het apokalyptische getalcijfer, 666, II. 41, 49.
Grieken, I. 25, 357, II. 143, 323 v. v. (Oorlog tegen de) II. 229, 330.
Grieksch, (Het) I. 291.
Grieksche keizers, II. 160.
Grieksche kerk, I. 409.
Grieksch tooneel, II. 309.
Grimm. (J.) Schrijft aan H. W. T., I. 267, 282, 328, 342, 408, 444, II. 4, 18, 100. Wisselt brieven met B., I. 369, 376, 378, 389, 396, 413, 423, 436,

II. 18, 146, 175. Geprezen door B., I. 368; reciproque, 397, II. 124. Correspondent van het Instituut, I. 339, 341, 342. Fabelen der Middeleeuwen, I. 282, 295, 339, 344, 395. Het Nibelungen Lied, I. 340, 343. De Edda, I. 397. Armen Heinrich, II. 4, 18. Irmenstrasse, II. 112. Silva de romances viejos, II. 113. Mythos, Epos etc., II. 121. Over oorspronkelijk Germaansch Recht, II. 169. Lohengrin, II. 169. Hildebrands Lied, II. 112.
Groet, (Het woord) I. 22, 23.
Groningen, (A. P. v.) II. 213.
Groninger Hoogesch., I. 207.
Groningers, (De) I. 118.
Groot, (Hugo de) De Satisfactione, I. 55. Jus Belli ac Pacis, I. 55, 240, 298. Comment. in Jes. LIII, I. 55. Apologie, I. 57, 62, 83, 109. Vertaling v. Euripides, I. 210. Is zich zeer ongelijk, I. 57, 422. Zijne verhouding tot Prins Maurits, I. 120. Da Costa over hem, II. 300. Vergel. met Bilderdijk, I. 336, Grotius Papizans, I. 338.
Groot, (Pieter de) I. 120.
Guinea, II. 328.
Guinoseau, (H. Z. A.) II. 39.
Gundling, (N. H.) I. 299.

H.

Haag, (Den) I. 260, II. 182.
Haakma Tresling (T.); zie Tresling.
Haamsteê; zie Witte van H.
Haar en Hair, II. 92, 172.
Habakuk, II. 182, 327.
Hagedorn, (F. v.) I. 223.
Hageman, (E.) II. 244.
Hagemeister, (E. F.) I. 124.
Hagen, (F. H. v. d.) I. 340, II. 324.
Hagen (v. d.) en Busshing, I. 372, 373, 383, 403, II. 105.
Hahn, (J. G. H.) I. 173.
Haïti, II. 328.
Hakadosch, I. 306.
Halbertsma, (J. H.) II. 257, 258 v. v., 275, 277, 297.
Halled, I. 67.
Halma, (F.) I. 15.
Handel. III: 19—21, I. 284, 290. Hand. XV: 18, I, 296.
Harebard, (Het woord) II. 327.
Haren, (O. Z. van) II. 120, 332.
Harpe, (La) II, 307.
Hartjesdag, II. 110, 121.
Hasselt, (G. v.) II, 108, 120.
Hebr. XII: 11. — I. 9.
Hebreeuwsch, (Het) I. 291.
Heemskerck, (J. v.) I. 123.
Heer en Heir, II. 92, 172, 327.
Heeren, (A. H. L.) II. 170.
Heerkens, (G. N.) I. 232.
Heerman, (Het woord) II. 327.
Heidensche Geest, II, 187.
Heiligmaking; zie Rechtvaardigmaking.
Heimelijkheid der Heimelijkheden, II. 230.
Heyne, (C. G.) I. 78, 297, 329, II. 18, 170.
Heine, (H.) I. 71.
Heineccius, (J. G.) II. 326.
Heinsius, (A.) I. 109.
Heirvester, (Het woord) II. 327.
Hellenen, II. 324.
Helmers, (J. F.) I. 373, 407.
Helmont, (J. B. v.) I. 9.
Heloïse, I. 64.
Helvetius, (J. A.) I. 356.
Hemert, (P. v.) II. 226.
Hemsterhuis, (Fr.) I. 14, II. 258, 259.
Henri IV, I. 108, II. 46, 47.

Heraldiek, II. 148, 170, 178, 270, 272.
Herders der kudde, I. 171, 194.
Herders des volks, I. . 171, 194.
Herdingh, (V.) braaf boekhandelaar, I. 229, 241, II. 103. 105, 110, 239, 242 vv., Geeft Gedichten van B. II. uit, II. 56, 59, 236. B. miskent hem, II. 239, 240.
Hermes, (H. D.) Schrijft Betrachtingen bij het ziekbedde, I. 26. (Eene Physiologie? II. 304.) Wordt verongelijkt, I. 60, 210, 402. Over de Openb., I. 402, 437, 443, II. 1.
Hernhutsch, I. 52.
Herodotus, I. 18.
Hertogen, (Aarts-) I. 90, 112.
Heruler, II 324.
Hervæus, (J.) II. 245.
Hervormden, zie Gereformeerden.
Hervorming, I. 436.
Hesselink, (G.) I. 351.
Hessen, (Prins v.) I. 59.
Heukelom, (I. v.) I. 10.
Heusde, (Ph. W. v.) II. 287.
Heusden, (Jan v.) I. 32, 66, 147, 153, 154.
Heusden, (Markiezaat van) II. 178.
Heusden, (Wiel en Wapen van) I. 31, 178, II. 58.
Hickes, (G.) I. 130.
Hieroglyfisch Letterschrift, I. 101.
Hymnen, door Ds. v. d. Roest gewenscht, I. 406, 423, 424; ook door B., I. 413 II. 96; door M. T. II. 88. De tijd is er niet rijp voor, II. 96, 173.
Hyperboreërs, I. 323.
Hilarides, (J.) I. 14.
Hildebrandslied, II. 112.
Hillebard, (Het woord) II. 327.
Hinlópen, (Jan) Lid van de Maatsch. der Nederl. Letterk., II. 225. Voorzitter der IIe klasse van 't Instituut, I. 134. Zijn dood, I. 131. Zijn nagelaten opstellen, I. 9, 146, 153. Door B. bezongen, I. 134.
Historie=fable convenue, I. 195, 207.
Historieschrijven kon B. niet, I. 153.
Hobbes, I. 185, 195, 204, 226.
Hoekschen, I. 186. en Kabeljauwschen, I. 12. Hun kleeding, I. 77, 79, 81. Verhandeling van H. W. T. I. 37, 48, 325. Opmerkingen van B., I. 40, 51, 74, 77, 89, II. 35. Bemerking van v. Wijn, I. 77, 79, 89.
Hoekstra, (A. ten Broecke) I. 393. Geeft Gijsbert Japix Gedichten uit, I. 407, 413; met Epkema, I. 423. In betrekking tot Oud-Duitsche Gedichten, II. 21. Reist naar Engeland, II. 39. Genoemd voor Lid van 't Instituut, II. 108, 120, 128, 136. Correspondent daarvan, II. 176.
Hoeven, (M. des Amorie van der) II. 302 bis.
Hof van Holland en Zeeland, I. 432.
Hofman, (J.) II. 134.
Hoffmann von Fallersleben, (A. H.) II. 222.
Hogendorp, (G. K. v.) II. 6.
Hogendorp, (W. v.) II. 171.
Hogguer, (P. I.) II. 151.
Holland, (Mannelijk leen) I. 40.
Hollandsch, (Het) I. 291.
Hollandsche huis, II. 277.
Holtrop, (W.) II. 166, 256.
Homerus, II. 119, 314.
Hommelius, (C. F.) I. 433.
Honert, (T. H. v. d.) I. 157.
Honkoop, boekhandelaar. Zal Gedichten van B. uitgeven, I. 407,

413, 418, 420. Zendt die, ter censuur, naar Parijs, I. 435, 441, 445, II. 138 v.v.
Honoré, (S. F. l') I. 290.
Hoofdijzer, I. 29.
Hooft, (D.) II. 108.
Hooft, (P. C.) I. 17, II. 337.
Hoog-Duitsch, (Het) I. 17, 223, 291.
Hooge Militaire krijgsraad, I. 432.
Hooge Raad, I. 432.
Hoogstad, (Ds. Zilvergieter) II. 99.
Hoola van Nooten, ( ) I. 125.
Hoop, (De) I. 253.
Hoorn, (Fabrieken te) II. 78, 325.
Hoorn, (P. G. v.) II. 244.
Hoorn, (Wed. J. A.) II. 263, 283.
Horatius, I. 71, 149, 167, 171, 211.
Houtvester, (Het woord) II. 327.
Huber, (U.) I. 195.
Huet, (C. Busken) II. 326.
Huet, (P. D.) I. 54.
Hugo, (G.) I. 138, 229, 300. B. heeft hekel aan hem, I. 141, 142, 303, II. 52. H. W. T's. Epistola ad Hugonem, I. 327.
Huydecoper, (B.) I. 335, 344, II. 225, 258, 337.
Huygens, (C.) II. 337.
Huisinga Bakker, (P.) I. 121.
Hulthem, (C. v.) II. 41, 131.
Huschke, (E. P.) II. 305.
Huss, (J.) I. 44.
Huwelijk, I. 194. Heiligheid van het-, I. 52, 311. Het H. bestaat niet meer, I. 184, 185, 186, 204. Moet niet gekeerd worden, II. 77, 191.

I.

Idsinga, (S. H. v.) I. 48.
Ierland, II. 219.
Ierlandsch of Iersch, (Het) II. 219 bis.
Ihre, (J.) II. 160.
IJ of Y, II. 62, 66, 67, 76, 80, 101, 114, 197.
IJntema geeft de Letteroefeningen uit, I. 218, 280, 294, II. 71. B. prijst hem, I. 251; niet sterk, 271, 252, 373, II. 69, 203.
IJpeij, (A.) Zijn Geschied. der Nederl. Tale, I. 389, 406, 411, II. 136, 200, 220.
IJslandsch, (Het) I. 390, II. 144.
Immerzeel Jr. (J.). Geeft de Schouwburg uit, I. 218. Bankroet, 267, 273. Drukt weêr, 407. Ook een Woordenboek der Nederd. Spelling, II. 279, 280. Wil B's. Geschiedenis van Holland uitgeven, II. 293, 297.
Inauguratie der Leidsche Academie, I. 370.
Inbraak bij Bilderdijk, I. 420.
Indiaansch, I. 11.
Indiërs, (De) I. 354, 357, II. 143.
Indisch, (Het) I. 291.
Infant, I. 29.
Inlijving van het koningrijk Holland, I. 237, 239, 257, 265, 269.
Inspiratie, (Dichterlijke) I. 115.
Institutiones captatoriæ, II. 36, 40, 63, 67.
Instituut, (Koninklijk) I. 75. Door Kon. Lodewijk ingesteld, 139, II. 182. Correspondenten, I. 86, 137, 139, 297, 309, 343, 352, II. 176. Nominatiën, I. 115. Jaarlijksche algem. Vergadering, I. 137, 175. Voorzitters, I. 134, 139. Secretarissen, I. 139, 352, II. 175, 178, 182. Onder Keizer Napoleon, I. 268, 309.

325, II. 15, 16. Leden I. 309, 315, 356, 347, 374, II. 106 v. v., 119, 127 v. v. Vergadert in het Trippenhuis, I. 352. Zijne Registers, I. 413, II. 129. Belgische leden, II. 40, 41, 128, 131. Ineensmelting der klassen, II. 41, 104. Onder koning Willem I, II. 50, 118. Afgekeurd, II. 50. Emeriti, II. 104, 176. Doet niets, II, 50, 166, 169, 183, niets op Maerlants Alex. d. Gr. II. 41, 50. B. leest er over Boekdrukkunst, II. 129, over den Cid, I. 159. Het wordt voor eene school aangezien, I. 86.
Instituut, (Het Fransche) I. 327, II. 15, 107.
Instituut, (Het Westfaals.) I. 297.
Irmenstrasse; zie bij Grimm.
Isaac ben Joseph, II. 323.
Iter theologicum, I. 68.

J.

J, (De Letter) II. 59, 67, 81.
Jablonski, (P. E.) II. 172.
Jacoba van Beijeren, I. 80, 90, 186, 196, 208, 345. Pretens huwelijk met Glocester, I. 82.
Jacobijnen, I. 81, II. 229.
Jacobijnen-muts, I. 77, 81.
Jacobinismus, (Hollandsch) I. 202.
Jacobus I, (Kon.) I. 27, II. 275.
Jager, (Dr. A. de) I. 14, 16, 214, 224, 434, II. 78, 92, 154, 158, 280, 300, 306.
Jan van Holland, I. 155.
Jan, Graaf van Henegouwen, I. 199, 207, 212, 213.
Jan Rodenpoortstoren, II. 325.
Jansenist, I. 52.
Janssonius, (R.Bennink) I. 53.
Jargon, I. 246.
Jenisch, (D.) I. 137, 138, II. 302.
Jeremia, II. 303.
Jesaia XL: 3, I. 427. — XLIV: 28, I. 92. — LIII, I. 55.
Jesuiten, I. 99, 107, 108, 124. II. 96.
Job, II. 282.
Joden. Naar Palestina terug, I. 67, 378. Kenden het Leerstuk der Drieëenheid, 296, 306. Joden in Polen. 377. Beter Christenen dan de meeste Christenen, 410. Zijn niet in de natiën ingelijfd, 437.
Joh. I: 23, I. 427. — I: 33, I. 325. — I: 52, I. 322. — II: 1—11, I. 296. — II: 26, 27, I. 296.
Johannes-Christenen, I. 61.
Jonckbloet, (W. J. A.) I. 172.
Jonge, (Jhr. J. C.) II. 216.
Jornadas, II. 191.
Judic. II. 116.
Julianus, (Salvius) II. 321.
Jung; zie Stilling.
Junius, (F.) II. 72.
Jura perfecta, I. 299, 307, 313, II. 25.
Jury, I. 260, 267, 281.
Jus Canonicum, I. 209, 436.
Jus Testamentarium, II. 42.
Justinianus, II, 258.

K.

Kaak, II, 192.
Kaap de Goede Hoop, I. 170, 183, 198.
Kalfjen (woord, door Hoekstra slecht verklaard), I. 430, 434.
Kallimachus, I. 406, 413, 423.
Kampen, (N. G. van) II. 267. Werkt mede aan Eichhorns Encyclop., I. 281, 416. Vraagt

van H. W. T. eene Letterk. Geschiedenis der Rechtsgeleerdheid in de Vereenigde Nederl., I. 266, 267, Vroeg die eerst van B., I. 271, 289. Misverstand tusschen B. en v. K., I. 324, 334, 392, 398, 401, 408. Schrijver v. Aanmerkingen op den Brief van een vriend over Leidens ramp, I. 394, 395. Bedrogen, I. 399. Vertaalt Shakespeare, II. 129. Correspondent van het Instituut, II. 176. αὐτοδιδάκτος, II. 333.
Kanne, (I. A.) II. 18.
Kant, (I.) afgekeurd I. 55, om zijne Logica, I. 176. Weet niets van Dichtkunst, I. 70, 72. Geprezen, I. 170, II. 65, 75. Staat achter bij Plato en Leibnitz, I. 222, 223. Heeft het Hoogduitsch bedorven, I. 223.
Kantiaansche beginsels, I. 326, 416, II. 225, 226.
Kantelaar, (J.) I. 412, 425, II. 107.
Kappeyne van de Coppello, (N. J.) I. 210.
Karel de Groote, I. 191, 410, II. 46, 338.
Karel I, I. 11.
Karel V, II. 29.
Karel IX, II. 220.
Kasteele, (A. A. v. d.) II. 304.
Kasteele, (P. L. v. d.) I. 347.
Kastelein, (P. J.) I. 71, 308.
Kate, (L. H. ten) I. 18, 23, II. 220, 337.
Katharina II, I. 177.
Katwijk, II. 110, 121.
Kazan. B. aan de Hoogeschool aldaar beroepen, I. 68, 141, 170, 182, 209. Eene Series lectionum van dáár, I. 197.
Keessel, (D. G. v. d.) leermeester van B., I. 53. Doceert Jus Criminale, I. 137, 282, 421, 423, 433. Leermeester van H. W. T., I. 372. Stemt in met Bijnkershoek, I, 438. Echt civilist, II. 64. Hielp aan de Dissertatie van Cuperus, II. 65. Is ziek en sterft, II. 40.
Kelt-Duitsch, II. 219.
Keltisch, II. 219.
Kemp, (F. A. v. d.) I. 432.
Kemp, (C. M. v. d.) II. 232.
Kemper, (J. M.) heeft eene schets der Advocatie van B., I. 266. Zou eene Geschiedenis der Rechtsgeleerdheid schrijven, I. 267. Vriend van B. I. 440, II. 156, bis, II. 194. Geen groot taalkenner, II. 159. Zijne rectorale Oratie, II. 173, 187.
Kemper, (J. d. Bosch) II. 156.
Kennis, I. 220, 301; onderscheiden van kunde, kunst, wetenschap, geleerdheid, I. 217, 223.
Kersteman, (F. L.) I. 302, 321, 322.
Kesteloot, (J. L.), I. 256.
Kett of Keith, (G). I. 443, II. 1, 4.
Kiliaan, I. 15, 28.
Kindergedichten, I. 346, 350.
Kinderverlies, I. 9.
Kinker, (J.) I. 301, 314, II. 154, 337. Annex aan de Boekpolicie, I. 330. Gevraagd voor de Mnemosyne, I. 439. Ontcijfert hieroglyfiesch schrift, II. 101, 113, 114, 125. Studeert Duitsche Philosophie, II. 114. Lid van 't Instituut, II. 128, 143. Zijn gevoelens omtrent de Bastaardwoorden, II. 138. Niet geheel Kantiaansch philosooph, II. 225, 226. Antagonist van Bilderdijk, II. 337.

Kinsbergen. (J. H. van) Zijn Droomen, I. 252, 269, 279, 289, II. 313, 314, 328, 329.
Kist, (E.) II. 171.
Klaas Klim, I. 271, 303.
Klaas Kolijn, I. 295, 303.
Klagende bok, II. 228.
Klaproth, (J.) I. 376.
Kleef, II. 58, 338.
Kleijn, (J. P.) II. 129.
Klein, (.) I. 229.
Kleur, I. 304.
Klinkert, (B.) Lijst van Bilderdijks schriften, I. 290.
Kloppers (Haarlemsche) II. 87, 90.
Klopstock, (F. G.) I. 222, 403. II. 337.
Kluit, (A.) Leermeester van H. W. T., I. 74, 432. Bestreden, I. 74, 89, 104. Hist. d. Ned. Staatsreg. II. 147, 330, 432. Lid van de Maatschappij d. Nederl. Letterkunde, II. 225, 245. Verwijdering tusschen de oude Constitutie-gezinden en hem, I. 433.
Knollen voor citroenen, I. 426.
Kobus, (J. C.) I. 283.
Koekamp, I. 29.
Koepokstof, II. 191.
Kok, (A. L.) II. 134.
Kok, (A. S.) II. 303.
Kol koree, I. 427.
Kolksluizen, I. 45. H. W. T. daarover, I. 41, 50, 78, 93.
Konijnenburg, (J. van) I. 303.
Koning, (J.) I. 167, 175, 210, 232.
1 Koningen XIV: 23. I. 10.
Konsberg, I. 341.
Koophandel. De zenuw van den staat, I. 178, 194, 201. Geen zaak der vorsten, I. 192, 203. Te zeer afgekeurd, I. 193; nooit *te* zeer, I. 201. Niet opgenomen in 't Jus Gentium, I. 191, 193, 203. Verderfelijk I. 201, II. 78.
Koophandelsrecht, II. 104.
Kooplieden in hun eer beleedigd, I. 125. Zie Vrij schip, vrij goed, I. 152. Hun zee-oorlogsrecht, I. 191. Vijanden des menschdoms, I. 192, 193, 202, Vroeger achtenswaardig, I. 201.
Koopmansstaat onbestaanbaar, I. 201. 229, II. 314.
Kooten, (Ds. van) II. 171.
Kooten, (Th. van) II. 163.
Kopernikaansch stelsel, II. 12.
Kor, beteekent in alle talen Hoorn, II. 48.
Koresch, I. 92, II. 48.
Korsikaan, II. 48.
Kosten (Proces met de) I. 102, 125.
Koster, (Laurens) II. 161.
Kotzebue, (A. v.) I. 164, II. 308.
Kraam. — In de kraam komen, II. 86, 89, 172.
Kramer-Latijn, I. 15, 21.
Kroonprins (later koning Willem II), II. 153.
Kruijff, (Dr. R. de) I. 13, 15.
Kruijff, (J. de) 133, 173, II. 135.
Kruk, I. 29.
Krul, (J. H.) II. 225.
Kuijk, (Heer van) I. 213.
Kumpel, (J. W.) I. 399, 401.
Kunde; zie Kennis.
Kundig, I. 223.
Kunst (kunstenaar), I. 72; zie Kennis.
Kuvero, I. 357.
Kwade betaalder, I. 360.

L.

Laar, (B. van) I. 229, 241, II. 314.

Laat ons of laten wij, I. 14, 16, 18, 19, 23.
Lactantius, I. 245.
Lambrechtsen van Ritthem, (N. C.) I. 37, 135.
Lannoy, (Freule de) I. 145, 153.
Lantaarn, (Het woord) I. 30.
Lapland, I. 149.
Laten, voor doen, I. 14, 16, 18, 24.
Latijn, (Het) I. 25, 223, 291, 381, 382, II. 144.
Laurentius, (J.) Predikant te Amsterdam, I. 66, II. 338.
Lavater, (J. C.) II. 256, 257, 261. Correspondeert met van Goens, I. 59, II. 20. Physionomist, I. 167, 176.
Ledeboer, (B.) II. 328.
Ledenstrijd, (De) II. 228.
Leenrecht, (Het) I. 89, 104, II. 152. Schrijvers daarover, I. 118.
Leer, (De Leer: mannelijk) I. 14, 18, 22.
Leeren en studeeren, I. 188.
Leeuw, (Nassausche of Nederlandsche) II. 178, 179.
Leibnitz, I. 443, over zijn Monaden, I. 151. Zijn leer waar, doch miskend, I. 161. Zag meer dan hij bewees, I. 176. Overtrof Kant, I. 222, 378. Door Stilling niet begrepen, I. 365. Is rechtzinnig, I. 161, 365.
Leibnitzianismus, I. 317, 365, 416.
Leicester. Geen tiran, I. 83. Verandert der Staten zegel, I. 90. De predikanten hangen hem aan, I. 90, 202, II. 252. Secret Memoirs hem aangaande, I. 90, 167, 197, 284, 291, 380. II. 301, 302. Levensbeschrijving van hem, I. 360. Zijn wapen, I. 90 (in noot 2).
Leidemit, (Dr.) II. 72.
Lelyveld, (F. van) II. 225.
Lemans, (M.) II. 133.
Lenglet du Fresnoy, II. 117.
Lennep, (D. J. v.) II. 323. Rapporteert over de Nehalennia, I. 347, 356. Lid eener commissie v. d. Maatsch. der Nederl. Lett. II. 287. Door Kemper veel geraadpleegd, II. 3. Zijn hoogschatting van B. II. 23, 150. 151, 154, 157. Lid van 't Instituut, II. 107. Zijn lofrede op J. de Bosch, II. 323. Taalkenner, II. 154, 159, 169.
Lennep, (J. v.) II. 260.
Lessing, (G. E.) geen Neoloog, I. 61. Grofspeler, I. 63, 64. 69. Verdedigd en berispt, I. 70. Uitgever der Wolfenb. Fragm. ibid. Geeft een stuk van Leibnitz uit, I. 443. Schrijft gemakkelijker poëzy dan proza, II. 301.
Lessing, (J. G.) I. 70.
Letterkunde, (Maatschappij der Nederl.) Zie Maatschappij.
Letterschrift, I. 334.
Letteroefeningen, (De) I. 266. 280, 294, 330, 334.
Lettisch, (Het) I. 182, II. 219.
Leuvensche Rechtspraktijk, I. 96.
Leven, (Het dierlijk) I. 151, 152, 167, 175.
Levesque, I. 196.
Lex Barbarius Philippus, I. 6.
Lichaam, (Het) I. 365 (zie ook bij Ziel),
Licht, (Het) I. 277, 285.
Licht of ligt, II. 71, 88.
Liefsting, (Fokko) I. 54.
Lierzang, I. 352.
lijk, (de terminatie) II. 81, 101.
Lilith, I. 398.

Linden, (J. v. d.) I. 294, 302, 401.
Lipsius, (Just.) I. 112.
Locke, (J.) I. 64, 70.
Lodewijk XIII, II. 47.
Lodewijk XIV, I. 146, 153, II. 47, 211.
Lodewijk XV, II. 47, 79.
Lodewijk XVI, II. 47.
Lodewijk XVII, II. 47, 74, 79.
Lodewijk XVIII, II. 47bis, 117.
Lodewijk van Beijeren, (Keizer) I. 295, 303.
Lodewijk Ernst (Hertog van Brunswijk) door Schlözer verdedigd, I. 1, 170, 184. Zijn plannen, I. 202, 231, 242, II. 100. Gouverneur van Willem V, I. 244, 245, II. 251.
Lodewijk Napoleon (Koning). Overlaadt B. met weldaden, I. 82, 142, 155, 163, II. 44, 85, 86, 184. Miskend, I. 121, II. 84. 102, 126. Zijne goedheid voor Holland, I. 131, II. 85, 118. Richt het koninklijk Instituut op, I. 139, II. 182. Beveelt een Hollandsch koophandelswetboek te maken, II, 104. Zijne gezindheid ten opzichte van het Hollandsch Tooneel, II. 306 v.v.
Loevesteinsche drijvers, I. 47, 113, 202, 242, 320, II. 223.
Lof, I. 187.
Loghem, (H. v.) II. 129.
Logica, de tegenwoordige is onzin, I. 160, 190, 223. Van Kant, I. 176. Zuivere Logica brengt verder, I. 223, 319.
Logica in taalkennis, II. 188.
Lohengrin, II. 169, 177.
Long, (Is. le) I. 80, 335.
Loon, (G. v.) I. 80, 335, II. 305.
Loon, (G. L. v.) II. 302.
Loopmaar, (Het woord) I. 154.
Loots, (C.) II. 108, 120, 128, 142.
Losse gedachten, I. 246, 247.
Lotze, (J. A.) I. 296, II. 129, 330.
Louise de Coligny, I. 113, II. 252.
Luc, (J. A. de) I. 59, 323, 440, 441, II. 300.
Lucanus, I. 424, 428, 434.
Lucas XVI: 9, II. 192; XVII: 5, 6, I. 296; XXII: 43, I. 322.
Ludeman, (J. A.) I. 302.
Lulofs, (B. H.) II. 203, 278, 280, 327.
Lutherschen, I. 404, 409, II. 216.
Luzac, (E.) I. 10, 97, 127, 231, 432, 433, II. 7.
Luzac, (J.) I. 59, 97, 127.
Luzac, (L. C.) II. 212, 235, 236 bis, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 253 bis, 256, 257, 284, 293, 294 bis.

M.

M, (de Letter) I. 12, 24, 25.
Maanen, (C. F. v.) I. 135, 256.
Maastrichtsche Rechtspraktijk, I. 96.
Maatschappij der Nederl. Letterkunde, II. 216. Haar halve Eeuwfeest, II. 172. Bekroont B. en v. d. Palm, II. 287—290, 293 v. v.
Mably, (Abbé) I. 186.
Machteld v. Velzen, I. 199, 112, 306.
Maerlant (J. v.). Der Naturen bloeme, I. 340, 384. Bestiaris, I. 343, 355. Rijmbijbel, I. 368. Spiegel Historiael, I. 344, 354, 356. Alexander de Gr., II. 41, 50, 105. Zijn bronnen, I. 343, 384. Door B. hersteld, I. 343,

349, 397, 408. Spreekt van boekstaven, II. 161. Bewerkers van M. — Visscher, I. 256. Clignet, I. 356. Steenwinkel, I, 356. Schneider, I. 384.
Mæstertius, (Jac.) I. 433.
Magnetismus, II. 74, 80. 188.
Magnificat, I. 23.
Mahomet, I. 9.
Mahomedanen, I. 410.
Majestas a Deo, I. 128, 145, 150, 165, 170 v.v.
Maltentig, (Het woord) I. 200, 214.
Malthus, (T. R.) II. 63.
Mandarijn, I. 191, 193, 202.
Manicheïsmus, II. 191.
Manson, I. 71.
Marck, (F. A. v. d.) I. 207, 423, 433.
Marcus Aurelius, II. 305.
Maréchal, (G. A.) II. 164, 166, 177, 201.
Maréchal, (S.) II. 164.
Margaretha, (Gravin) I. 186, 196, 207.
Marin, (P.) I. 15.
Marino, (G. B.) I. 318.
Maritalis potestas, I. 150, 170, 185, 194, 203. Zie vrouw.
Markiezaat van Heusden, II. 178.
Marnix v. St. Aldegonde, I. 415, II. 30, 252.
Marsh, (N.) II. 158.
Marshall, (J.) II. 277.
Martelaarschap, I. 426, 427.
Martin, (C. R. D.) I. 78.
Martinet, (J. F.) I. 14.
Masanjello, I. 186.
Mastelijnbrood, I. 29.
Mat, (In de mat zijn) I. 15.
Materialismus, I. 188.
Mathesis, II. 188.
Matthæus, (A.) I. 422, 432, 433.
Mattheus X: 19, II. 162; XII: 36, II. 172; XII: 43—45, I. 47; XII: 45, II. 180; XVII: 20, I. 296; XXI: 19—22, I. 296; XXIV: 13, I. 35; XXV: 31—40, II. 275.
Mauerkelle, I. 8.
Maurenbrecher, (J. J.) II. 244.
Maurits, (Prins) door Barnevelt belaagd, I. 83, 90. Verrast Breda, I. 108. Verdacht, I. 180. Was geen Regent, I. 113. Zijn bestuur, I. 113. Tegenover H. de Groot, I. 120. Zacht van aard, I. 202. Hoe behandeld, II. 29, 252. Stadhouder door erfrecht, II. 115. Een vers op hem van Rodenburg, II. 248.
Maximiliaan I, (Keizer) II. 29.
Meer en minder, I. 17.
Meerman, (J.) Directeur-Generaal der Wetenschappen, I. 35, 139, II. 40. Gerecenseerd, I. 174, 218, 235, II. 71. Geeft Jaarboeken uit, I. 181. Gelaakt, I. 139, 181. Geprezen, I. 219, 224, 225. Zijn Messiade, I. 235. Lid van 't Instituut, I. 139, II. 98. Te Water houdt een lofrede op hem, II. 172.
Meerman, (Mevrouw) II. 71, 72.
Meersch, (J. F. v. d.) I. 120.
Meijer, (J. D.) II. 320. Lid van 't Instituut, I. 257. Vriend van B., I. 257, 263, 286, 330, 440, II. 156, 160. Redigeert den Courier van Amst., I. 265, 298. Vriend van H. W. T., I. 298, 310, 320, II. 99, 107, 132. Is bij de planvorming voor de Gesch. des Vaderl. I. 263, 264, 320, 330, II. 321. Zijne Principes sur les questions transitoires, I. 438. Expliceert de Pandecten anders als H. W. T., I. 438, 440. Civilist, II. 65. Over koophandelsrecht, II. 104. Heeft met

de Fransche Wetgeving op, II. 126, 131. Over sur les lieux, II. 126 (zie in voce). Over de Basterdwoorden, II. 164. Over de namen der Duitschers, bij de Romeinen en Grieken verkeerdelijk als eigen namen beschouwd, II. 327. H. W. T. geeft met Meijer eene Briefwisseling uit, II. 23.
Melanchthon, I. 54, 64.
Melis Stoke, I. 335, 344.
Memoriën, I. 36, 39, 47, 85, 91, 114.
Memorie van Suggestie, I. 111, 120.
Menage, (Ae.) I. 15.
Menander, II. 155, 160.
Mendes, II. 219.
Mensch en Duivel synoniem, I. 180, II. 181.
Menschdoms, (Geschiedenis des) I. 300, 311 (Zie ook Beschaving).
Menschenhaat uit Godsdienst, I. 152, 159, 179, 180.
Mercier, (l'Abbé) II. 119, 308.
Mercuriaal, I. 101.
Merkus, (P.) I. 144, 233, 433, II. 302, 315.
Mero, I. 357.
Mesmer, (F. A.) II. 74.
Messala, I. 5.
Messchert, (W.) II. 299.
Metaphysica, de tegenwoordige is onzin, I. 160, 305. Van D. v. d. Wijnpersse, I. 318. Rechtzinnige Godgeleerdheid hangt niet van een bepaald systema van Metaphysica af, I. 319.
Methodisten, I. 68.
Miereveld, (M.) II. 304.
Mierre, (Le) II. 307.
Millin, (A. L.) I. 354, II. 53, 54.
Mirakelen, voor ons, niet voor God I. 275. Eenvoud in natuur en mirakel, I. 278, 287. Verklaring der M., I. 296, 304, 305.
Mirbel, zie Brisseau Mirbel.
Mis, (De consecratie in de) II. 49.
Misbruik van macht, I. 183, 184.
Misdaden (Kinderen boeten der Vaderen), I. 199, 211.
Mysteriën, I. 275, 278.
Myter, I. 81.
Mythos, Epos etc., Zie bij Grimm.
Mithridates, I. 324.
Mnemosyne, (De) I. 372, 436 enz., II. 246.
Modderman, (H. J. H.) II. 171.
Moens, (J. A.) II. 244.
Moerbeke, (Guil. de) I. 384.
Molquernsch, I. 21.
Momus, II. 337.
Monarchy, (Algemeene) I. 181, II. 46, 47.
Monboddo, (J. Burnet, lord) I. 358.
Montaigne, (M. de) II. 96.
Montesquieu. l'Esprit des Loix afgekeurd, I. 105. Door Duitschers opgehemeld, I. 118. Oppervlakkig, I. 118. Gelaakt, I. 186, 357, 422. Anecdote hem aangaande, I. 355. Menschlievend, I. 356.
Moskau, I. 68, 182. II. 71.
Mucius Scævola; zie Scævola.
Müller, (J. von) I. 323.
Muntinghe, (H.) I. 54.
Muransdrulla, I. 8, 11, 13, II. 124.
Museum v. Natuurlijke Historie te Leiden, II. 171.
Musschenbroek, (P. v.) I. 379, II. 107.
Muts, I. 77, 80, 81.

N.

Nahovolenia, II. 53.
Nanninga, (W. R.) I. 14.
Napoleon. In Egypte, I. 90. Zijn Wetboeken, I. 166. Zijn beginsel: „elk schip is eene drijvende colonie," I. 168, 177. Door B. gehuldigd, I. 169, 181. Eén van de beesten der Openb. v. Joh. I. 169. **Het** Beest, II. 34, 35, 41, 47, 48, 49. Zijne verschijning gewenscht, I. 181. Geeft audientie, I. 315. Requesten van B. I. 315. De Franschen zuchten onder zijn misnoegen, I. 437. De Antichrist, I. 437. Moest weêrom komen, II. 48. Geen tweede regeering, II. 116. Vervult de Openb. v. Joh. II. 49.
Nasser, (J. A.) I. 373, 434.
Nassi, (J.) I. 11, 15.
Naturen bloeme, (Der) I. 340, 384.
Natuurphilosooph, II. 80.
Natuurrecht, I. 299, 307, 313, 326, II. 77.
Natuurwerking, I. 305.
Nauta, (B. A.) II. 244.
Nehalennia, I. 347, II. 53, 175.
Nederlandsch Zendeling-Genootschap, II. 215, 328.
Negers, II. 328.
Nelis, (C. F. de) II. 40.
Nero, I. 186, II. 102, 115.
Nessalennia, I. 349.
Newton, (I.) niet geprezen, I. 379, II. 13.
Newton, (J.) Schrijver der Cardiphonia, II. 231. Niet rechtzinnig, II. 232.
Nibelungenlied, I. 340, 343, II. 105, 119, 175; Zie ook Grimm.
Niebühr. (B. G.) Zijne Romeinsche Geschiedenis, II. 17, 18, 19, 30, 73, overeenstemmend met Gibbon, II. 19. Zijne Geschiedenis ontstaan uit voorlezingen, II. 23, door Savigny aangehoord, II. 23. Eene politieke brochure van hem, II. 104. Ontdekt commentariën van Gajus, II. 215. Is te Amsterdam, II. 19, bis.
Nierstrasz, (J. L.) II. 228.
Nieuwpoort, (Slag bij) I. 83, 90, 112.
Nijver, II. 90.
Noehden, (G. H.) II. 106 v.v., 326.
Nomsz, (J.) II. 308.
Noël, (F.) I. 269.
Nomothetiek, I. 326.
Noodt, (G.) II. 64.
Noordelijke volken en talen, I. 24, 381, 382, II. 188, 324.
Nota censoria, I. 102.
Nut van 't Algemeen, (De Maatsch. tot) II. 108, 160, 190.

O.

Ockerse, (W. A.) II. 174.
Odin, II. 324.
Odina en Teutona, I. 392, 395.
Officia perfecta et imperfecta, I. 299, 306, 308.
Oldenbarneveld; zie Barnevelt.
Onderwijs, II. 187.
Onychologie, I. 176.
Onmacht, ('s Menschen) I. 43.
Onsterfelijkheid, II. 267.
Onze Vader, (Het) II. 189.
Ooievaars, II. 174.
Oomkens, (J.) I. 242.
Oorlog, I. 168, 177, 178, 194.
Oorlog der Advocaten, I. 112, 120.
Oorlogen der koopsteden, I. 191.

Oort, (H.) II. 303.
Oosterdijk, (H. G.) I. 444.
Oosterdijk, (N. G.) I. 370.
Oostersche talen, I. 25, 381.
Openbaring (of Apokalypse) in 't algemeen, I. 169, 180, II. 49, 70, 74, 83, 118, 189, 215, door Johannes geschreven, 399, II. 49, niet door Johannes, II. 41. Niet oorspronkelijk in 't Grieksch, I. 401.
Openb. I: 1—4. I. 399; v. 4, 402. — Op. IV: 5, I. 399, v. 9, 10. I. 399. — Op. V: 6, I. 399, 402. — Op. IX, II. 79. — Op. XIII, I. 437, II. 41, 74. — Op. XIII: 1—3, II. 34, 37; v. 1 v.v. II. 35; v. 11, II. 35; v. 17, II. 46; v. 18, 402, II. 35. — Op. XV: 7, II. 179. — Op. XVI, II. 179. — Op. XVII, II. 41; v. 12, II. 41; v. 16—18, I. 437. — Op. XIX: 1—6, I. 400. — Op. XX, I. 8, 400; v. 8, I. 400.
Ophiuchus, I. 38.
Oproeping aan jonge geleerden, II. 299.
Opvoeding, II. 189; zie Geest der eeuw.
Ordalia, I. 273.
Orde der Pandecten, II. 125.
Orsino, I. 44, II. 58, 338.
Oscisch, (Het) II. 219.
Ossian, I. 122.
Ostracismus, I. 59, 62.
Otto (of Otho), II. 117.
Oud-Duitsche gedichten, I. 295, II. 21, 22.
Oude gebouwen, II. 54.
Ouderdom, II. 264.
Ourson, II. 338, 339.
Overbevolking, II. 77.
Ovidius, II. 248, 249 v. v. 262.

P.

P, (de Letter) II. 57, 81.
Pabst v. Bingerden, (R. W. J.) II. 107.
Paehlig, (C. G.) II. 164.
Palladio, (A.) II. 256.
Palm. (J. H. van der) Over Aesthetica, I. 64. Wijzigt B's Ode Napoleon, I. 181. Zijne meening ten opzichte van taalregels. I. 387. Lid van het Instituut, II. 326. Vriend van B., II. 3, 7, 39. Hem wordt da Costa aanbevolen, II. 165. Buitengewone medaille van de Maatsch. der Nederl. Letterk., II. 287.
Pan, (J.) Leerling van H. W. T. I. 37, 46. Ontmoet B., I, 57, 74. Zijn Dissertatie, I. 46, 164, 165, 174.
Papinianus, II. 36, 68, 139.
Paradijs, (N.) 370, 384, 385.
Paraphrasis Evangelica in Franktheutsch, I. 129.
Pareau, (J. H.) I. 235.
Pascal, (B.) I. 99, 124.
Patria potestas, I. 313. Bron van heerschappij, I. 150, 225. Van God verordend, I. 150, 170, 230. Slijt niet met de jaren, I. 185, 225. Wordt gewijzigd, I. 194, 203. Heeft rechten en plichten, I. 230, 326.
Patriot, I. 81.
Pauli sententiæ, I. 30, 142.
Paulus, (Pieter) I. 173.
Paus, (De) I. 49, 51, 181, 437.
Pauw, (C. de) I. 355, 356. II. 143, 146.
Peerlkamp, (P. Hofman) I. 425.
Pekel, II. 121.
Pelagius, I. 212.
Pelasgen, I. 376, 378, II. 323, 324.

Pensioen, I. 243, 247, 250, 259, 268, 315, 325, 332, 440, II. 6, 37, 38, 43, 45, 142, 152, 183.
Pentateuch, (De) II. 19.
Perez, (Ant.) I. 128, 291, 294, 302.
Perponcher, (W. E. Baron de Perponcher Sedlnitzky) I. 246. Nieuwmodisch, I. 59, 60. Zijn Spreuken, I. 242, 252, 278, bis. Aanteekeningen van B. daarop, I. 252, 267, 278, 284, 290, 294, II. 27, 29. H. Royaard's redevoering over hem, I. 246.
Persisch, (Het) I. 381.
Persische reis, I. 170, 182.
Pestalozzi, II. 191.
Pestel, (F. G.) I. 123, 421. Leermeester van B., 53. Geprezen, I. 55, 84, 306. Over Bede, I. 84. Over Matthæus JC., I. 422, 432. B.'s Gedachtenisrede over hem, I. 280, 354, II. 99.
Philippus à Leidis, I. 194.
Philipson, (R. G.) II. 303.
Philosophie is zielkennis, I. 222, 228. Alle systematische kennis philosophie, I. 319. De nieuwe philosophie stoot oude Metaph. gronden om, I. 318.
Physiologie, I. 176, II. 304.
Physionomie, I. 167, 176, bis.
Pileur, (H. A. le) I. 371, bis. 378, 380, II. 84.
Pyramiden, I. 439, 440.
Plaisance, (Hertog v.) I. 247, 259, 315.
Plantijn, (C.) I. 15.
Plato, I. 14, 222, 278, 289 bis.
Plicht is er eigenlijk maar één, I. 226, 234, II. 313.
Plinius, I. 343.
Plutarchus, I. 425, II. 304.
Poëzy, I. 71, 182, 223, 302, 351, II. 96, 111, 112, 200. Is waarheid, I. 159. Is Godsdienst, I. 301, II. 202. Is philosophie, II. 202; zie Verzen maken.
Polier, (Madame de) I. 328.
Politiek Vertoog (van v. Goens), II. 303 bis.
Politieke uitzetting, I. 59, 62, 64, 82.
Pollock, (R.) II. 254, 257, 258.
Pommereuil, (De) II. 6.
Ponsoenrood, I. 81.
Poolsch, (Het) II. 219.
Pope, (A.) I. 145, 153, 378, 422, II. 337.
Porbeck, (v.) II. 13, (14?)
Port Royal, II. 96.
Portugeezen, I. 251.
Pothier, (R. J.) afgekeurd, I. 274, 287, II. 118. Verdedigd, I. 282, II. 125, 321—323.
Pougens, (Ch. J.) I. 256 bis, 349, II. 54.
Predikanten onder Leicester, I. 83, 90, 112, 202. Een uitval op de Pred., I. 171, afgekeurd, I. 186. Een goed Pred., I. 194, II. 259. De Sociniaansche sterk gelaakt, I. 373. Gewenschte betrekking, II. 172. Gevaarlijke, II. 181.
Prediker, XI: 2, I. 274, 297, 317.
Presbyterianen, I. 68.
Priapus, I. 144, 148, 149 bis.
Priëel, (Het woord) I. 29.
Prijsvragen, II. 147, 151, 179, 216.
Prinsgezinde, (De) II. 228.
Proceskosten, I. 78, 94, 101, 122, 126 v.v., II. 302.
Processen, I. 95 v.v., 157. Hunne langdurigheid, I. 99, 123, 126 v.v.
Propertius, I. 263.
Proza. Moeilijker dan dichtmaat, I. 85, 91, 114, 219, 367, II. 301. Regels om goed Proza te

leeren schrijven, I. 92, 114, 115.
Prudentius, I. 423.
Psalm XLII, LXIII, I. 9; XCII: 13—16, I. 316.
Puffendorf, (S.) I. 55.
Punisch, (Het) II. 219.
πῦρ, πύραμις, πύργος, II. 328.

Q.

Quinet, (E.) II. 321.

R.

R, (de Letter) I. 381.
Raaskallen, I. 159.
Rabbijnen, I. 274, 296, 306, 317, 398.
Racine, (J.) I. 301, 306, 307, 312 bis.
Raey, (C. A. v.) I. 270, 279.
Ræpsæt, (J. J.) II. 40, 131.
RaschMan, (Pseudonym van R. M. v. Goens) II. 300.
Rau, (S. F. J.) I. 27 bis, 54.
Rechten van het volk tegenover zijn Vorst, I. 205, II. 29.
Rechten en Plichten, I. 204, 205, 225, 230.
Rechtsgeleerdheid, I. 274, II. 36. Geschiedenis der Hollandsche, I. 267, 281, 324, 419, 420 v.v., 434.
Rechtvaardigmaking, I. 51, 54, 56.
Reenen, (J. H. v.) I. 174, II. 116, 125, 140.
Refractair, I. 370.
Regenbogen, (J. H.) I. 317, 318, 358.
Regent (van Frankrijk), II. 47, 74, 79.
Regnard, (J. F.) I. 10, 12, 15.
Regulus, I. 180, 196, 207.
Reiger, (W. A.) II. 303.
Reimarus, (H. S.) I. 64.
Reijger. (.) I. 280.
Reinaert, I. 395, 396, 407, 413.
Reinwald, (W. F. H.) I. 129.
Reinwardt, (C. G. C.) II. 150.
Reiske, (J. J.) II. 72.
Rekenwijze der Oude Romeinen, I. 175, 198, 210, II. 305.
Remonstranten, I. 62, II. 252.
Remonstrantsch, I. 68.
Remonstrantsche factie, I. 197.
Republiek, I. 112.
Reuvens, (J. E.) II. 64.
Richelet, (C. P.) I. 15.
Ridderorde, II. 109, 142, 179, 269.
Riedel, (F. J.) II. 257.
Rietberg, (L.) II. 129.
Rijmbijbel, I. 368.
Ris, (C.) II. 78. 326.
Rivecourt, (De) I. 283.
Robert van Heusden, I. 364.
Rodenburg, (Th.) II. 247, 248.
Röell, (W. F. Baron) II. 251.
Roem, I. 187, II. 263, 278, 279, 280, 328, 329.
Roest, (J. v. der) I. 162, 164, 406, 423, 428, II. 88, 96.
Roy, (C. H. à) I. 162.
Roman de la Rose, I. 341, 343, 393.
Roman van Limburg, II. 230.
Romans, I. 205.
Romeinen, (Brief aan de) II: 15, I. 310; XI: 25, I. 437; XII: 20, 21, II. 265.
Romeinsche Keizers, II. 41, 46, 74, 79, 83, 102, 114, 115, 116, 117.
Romeinsche Republiek, I. 4, 36. Historie der R. R. I. 195, 424, 428. Romein. Geschiedenis; zie bij Niebühr.
Romulus, I. 171, 186, 195.
Ronsard, (P.) II. 328.
Roomschen, (De) I. 51, 409, 413.
Roos, (C. S.) II. 182.

Rousseau, (J. J.) I. 121, 186, 199, 388, II. 321.
Ruardi, (J.) I. 280.
Rudbeck, (O.) I. 354, 357.
Rudolphi, (K. A.) I. 69.
Rühs, (J.) I. 408.
Rumfordsche soep, II. 191.

S.

Sabelhuiden, I. 30.
Sabellianismus, I. 296, 406.
Sage, (B. G. le) I. 441.
Sage, (J. G. le Sage ten Broek), II. 173, 174, 186, 269, 276, 284.
Sayedra, I. 62.
Salmasius, (Cl.) I. 45, 49, II. 336.
Sanskritsch, (Het) II. 7, 144.
Saracenen, II. 303.
Sardanapalus, I. 186.
Saussure, (H. B. de) I. 441.
Saveira, I. 62, 108.
Savigny, (F. C. von) Etymologist, II. 327. Hoort de lessen v. Niebühr over de Romeinsche Gesch., II. 23. Ueber das Recht des Besitzes, II. 52, 55, 62, 76, 101, 146, 151. Raadt den Duitschers een nieuw Wetboek af, II. 55, 62, 101, 146, 157. Geroemd, II. 62. Civilist, II. 64. Geschichte des Röm. Rechts im Mittelalter, II. 73, 80. Bestreden, II. 101, 146. Ontvangt brieven van H. W. T., II. 62, 73, en van B., 176.
Scævola, (M.) I. 196, 207.
Scaliger, (J. J.) I. 49, 52, II. 19, 31, 336, 339.
Scaligerana, II. 218.
Scandinavisch, (Het) II. 219.
Schäper, (Erfenis v.) I. 100, 125.
Scharp, (J.) I. 347. II. 215.
Scheikunde, I. 354, 357.
Schelle, (P. v.) II. 228.
Schelling, (F. W. J.) I. 242.
Schelling, (. .) II. 105.
Schelling, (P. v. der) I. 80.
Scheltema, (J.) Secretaris van 't Instituut, I. 139, 232, II. 132, 139. Geeft Mengelwerk voor de Geschied- en Letterkunde uit, I. 167, 175, 198, 210, II. 53, 56. Zou v. Kampen voor Eichhorn helpen, I. 271, 272. Vriend van H. W. T., II. 135. Zijn Tijdblad, II. 53, 56.
Schepenen en Schepenenbank te Rotterdam, I. 5, 6.
Schepping, (De) I. 288, 289, 296, 304.
Schets van Advocatie, I. 144, 209, 232, 233, 240, 266, II. 315—320.
Schilderen, (Het) I. 176.
Schiller, (F.) I. 293, 422. Geen poëet, I. 302, II. 337.
Schilter, (J.) I. 130.
Schimmelpenninck, (R. J.) I. 92.
Schlegel, (A. W.) I. 357.
Schlegel, (F.) II. 100, 121.
Schlözer, (A. L. von) I. 170. Zijne Theorie der Statistiek, I. 1 v. v., 199. Fragment von eigener Lebensgeschichte, I. 47, 58, 75, II. 300. Allgemein Staatsrecht, I. 93, 128. Over Majestas a Deo, I. 145, 128. Afgekeurd, I. 160. Verdedigt Hertog L. v. Brunswijk, I. 170, 184.
Schlözer, (Ch. von) II. 300.
Schmid, (. .) I. 198.
Scholten, (B. P. v. Wesele) I. 125, 432.
Schotel, (G. D. J.) II. 92, 133.
Schotsch, (Het) II. 219.

Schotsche Kroon, I. 168.
Schouwenburg, (R.) I. 49.
Schr (De wortel), II. 91.
Schraal, ibid.
Schraden, ibid.
Schrader, ibid.
Schrader, (J.) II. 220,
Schram, II. 91.
Schrander, II. 88, 90, 91, 172.
Schransen, II. 91.
Schreuder, (B.) II. 78.
Schröder, (N. G.) II. 114.
Schrodersgilde, (Het) II. 172.
Schroot, II. 91.
Schrot, ibid.
Schubert, (G. H. von) I. 284, 285, II. 262.
Schulting, (A.) I. 422, 427, 433.
Schurmans, (A. M.) II. 333.
Scioppius, II. 339.
Scythen, II. 324.
Sebastiaan, (Koning) I. 251.
Segol, I. 237.
Seppenwolde, ( ) Praktizijn, I. 157.
Serpentin verd., II. 119.
Servius Tullius, I. 171.
Sewel, (W.) I. 15, 20, 29.
Shakespeare, II 129.
Sharps, (W.) II. 301.
Siberiën, I. 159.
Siegenbeek, (M.) Geeft Vondel uit, I. 114. In betrekking tot KUNST WORDT DOOR ARBEID VERKREGEN, I. 354. Vriend van M. T. en van B., I. 41, 368, II. 3, 7, 21, 39, 194; als ook van H. W. T., II. 132. Zijn Taalregels, I. 387, II. 337. Zijn Museum, I. 444. Vertaalt Hom. Ilias VI, ibid. Lid van 't Instit. II. 127, 132, 326. Ruiling tusschen hem en B. voorgesteld, II. 15. Over goedkooper, II. 57. Over de bastaardwoorden, II. 138. B. wil geen collegie openen tegenover hem, II. 153, 157. Da Costa hem aanbevolen, II. 165. Voorzitter van de Maatsch. der Nederl. Letterkunde, II. 293, 297.
Siegenbeeksch, I. 442, II. 58. 185. (214.)
Sigebertus Gemblacensis, I. 370, 372, 397, 400.
Signet; zie Cachet van B.
Silva de romancos viejos; zie bij Grimm.
Sineesch, I. 358.
Sineezen, I. 191, 193, 202, 143, 146.
Systema fabriceeren, I. 190.
Slavernij, II. 171, 181.
Slavoonsch, (Het) II. 219.
Sluis, I. 29.
Sluiter, (J.) I. 50.
Smallenburg, (F. W.) II. 73.
Smallenburg, (N.) II. 278. Geeft de Noten van Schulting uit, I. 422, 427; wat Hommelius beloofde, I. 433. Geprezen, I. 441. Civilist, II. 64. Hielp aan zijns zoons dissertatie, II. 73.
Smids, (L.) I. 344.
Smit, (A. F. H.) II. 279, 280.
Sneû (is snode), II. 203.
Societas, I. 307, 308, 311.
Socinus en Sociniaan, I. 114, 212.
Socrates, I. 54, II. 127.
Sofokles, I. 211.
Solinus, I. 343.
Sonnenberg, (F. v.) I. 228, bis, 403.
Sorites, I. 247.
Spaangroen, (Het woord) I. 29.
Spaansch spreekwoord, II. 208, 209.
Spaen, (W. A. v. Spaen Lacq) II. 108. Proeve van Historie- en Oudheidkun-

de, I. 90. Uittreksel van een Paraphrasis Evangelica, I. 129. Correspondent van 't Instituut, I. 133, II. 108. Geen lid, II. 128. B. acht hem niet hoog, I. 130, II. 120, 148. Over de wettige geboorte van Witte v. Haamstede, II. 275, 276, 277, 278. Over het wiel van Haamstede, I. 133, 178. Zijn Historie der Heeren van Amstel, I. 179, II. 109, 275, Zijn Geschiedenis v. Gelderland, II, 108. Geen groot heraldicus, II. 148, 178, 179. Zijne Mss. II. 275.
Spanje, II. 219.
Speer, I. 18.
Spiegel, (H. L.) II. 337.
Spieghel Historiael, I. 344, 354, 356.
Spijk, (J. A. v. d.) II. 215.
Spinozismus, I. 188, 245.
Spittler, (L. T.) I. 138, 139.
Spoken (Het tegenwoordig ongeloof aan spoken is vooroordeel), I. 189.
Staatslieden, (De Nederlandsche) I. 112, 119.
Statistica, I. 187, 198, 199, 210, v. v.
Statius, (Papinius) II. 192.
Steenhauer, (C.) II. 240.
Steenwinkel, (J.) I. 354, 356, 369.
Stegman, (A.) I. 54, 430, 435.
Stendal, I. 81.
Stichtenaar, I. 107, 118.
Stijl, (De) I. 196.
Stijl, (S.) I. 196, 208.
Stilling, (Heinrich Jung) II. 256, 257, 261, 325. Sticht goed? I. 59, 60. In betrekking met R. M. v. Goens, I. 59, II. 300. Beveelt Armenië aan, I. 198, 209. Zijn Theorie d. Geisterkunde, I. 292, 365, 383. Over den H. Geest, I. 325. Nopens Leibnitz, I. 365. Stelt eindelijke algemeene zaligheid, I. 59, 383. Aangaande de Openb. v. Joh., I. 400, 437, II. 165. Omtrent de duivelen, II. 34. Door de Kantiaansche philosophie van de Wolfiaansche gered, II. 65.
Stof en onstoffelijkheid, I. 207, 296, 304.
Stolberg (Grafelijke familie van) I. 56, 58, 59, 60.
Straatdeuntje, I. 121.
Straf, I. 55. Eeuwige, I. 59.
Strausz, (D. F.) II. 301.
Strodtmann, (J. C.) I. 425.
Struchtmeijer, (J. C.) I. 425.
Stuart, (M.) I. 303, II. 19.
Suetonius, II. 46, 117.
Sulpke, (C. G.) II. 19.
Sur le (sur les) lieux, II. 98, 126, 131.
Suriname, II. 328.
Susanna, (J. A.) II. 240.
Swedenborg, (Em.) II. 38, 257, 269, 270. In betrekking tot van Goens, I. 60, 63. Over Geesten, I. 383, II. 256. De conjugiis in cœlo, I. 398. Omtrent de vrouw, I. 398, 401. Brengt alles tot het WARE en GOEDE — niet tot het SCHOONE, II. 143.
Swedenborgianen, I. 68.
Swildens, (J. H.) I. 118, 147, 155, 171.
Swinden, (J. H. van) I. 315, II. 119, 127, 157.
Swinderen, (Th. v.) Hoogleer. te Groningen, I. 172, 187. Reist in Duitschland, I. 216, II. 168, 171. Over B's Geologie en Luchtreis, I. 323.
Swinderen, (R. de Marees van) II. 171.

T.

T, (de letter) II. 57.
Taal, (De) I. 223, 358, 378, 442. II. 113, 124, 139, 143. Hollandsche of Nederduitsche, I. 92, II. 150, 151, 160.
Taalkennis, II. 112, 166, 169, 182, 188, 192, 200, 219. Middel tot Zielkennis, II. 92. In Taalkennis Logica en Zielkunde, II. 188.
Taalkunde, I. 14, 17 v.v., 20, 23, 28, 237, 336, 381. II. 13, 89—92, 156, 332.
Taalregels, I. 387, II. 91.
Tabelle van Advocatie, II. 315—320, zie ook Schets van Advocatie.
Tacitaansch, I. 169, 182.
Tacitus, I. 25, 154, II. 328.
Tanchelijn, I. 362, II. 8.
Tarquinius Superbus, I. 171, 186, 195.
Tartaarsch, (Het) II. 219.
Tartaren, I. 170, 182.
Teekenen, (Het) I. 72, 73.
Teisterbant, I. 31, 33, 231, 282. II. 58, 231, 338.
Tenant, I. 374.
Terentius, I. 373.
Territie, I. 84, 111, 120.
Tetterode, (. .) I. 414.
Teutona, I. 392, 393, 394, 395.
Te Water, zie W.
Theocritus, I. 144. 167.
Theologia Naturalis, I. 51, 54.
Theses (van Van Assen), I. 145, 150, 156, 165, 174.
Thibaut, (Prof. Juris) II. 63, 64.
Thijs Lampoot, II. 245.
Thomas. Zie Geraard.
Thomas Aquinas, I. 319.
Thor, I. 149.
Thou, (F. A. de) I. 110, 120, II. 302.
Tiberius, I. 171.
Tibullus, I. 185, 263, 392.
Tichelaar, I. 84, 90, 110, 120.
Tijdeman, zie Tydeman.
Timon, I. 169, 179, II. 303.
Titurel, I. 335, 337, 339, 340.
Tollens Cz., (H.) I. 135, II. 142.
Tollius, (H.) I. 309. Mede-oprichter van de Maatsch. der Nederl. Letterkunde, II. 172.
Tomas, zie Geraard.
Tooneel, (Het) I. 214, II. 305 v.v. Het verval van het Hollandsche, II. 311.
Tooneelspelers, II. 310—312,
Transsubstantiatie, I. 52, 55.
Tresling, (T. Haakma) I. 271, 280.
Treurspel, I. 199, 212.
Tribonianus, I. 438, II. 322.
Trichologie, I. 176.
Triniteitsleer, zie Drieëenheid.
τρισκελής, I. 144, 148, 167.
Trojaansche afkomst, I. 424, 428, 429.
Trojaansche oorlog, I. 424, 428, 429.
Troost, I. 10, II. 280, 282, 285.
Trouwen, zie Huwelijk.
Trublet, (. .) I. 247.
Tuinkunst, II. 255, 256..
Twist, (A. J. Duymaer van) I. 166, II. 64.
Tydeman (Het wapen der familie), I. 27.
Tydeman, (A.) II. 70.
Tydeman, (A. E. A.) II. 263.
Tydeman, (A. G.) II. 87.
Tydeman, (B. F.) I. 53, 54 enz., II. 1, 16, 198, 268, enz.
Tydeman, (C. J.) II. 251, 253, 256.
Tydeman, (F. C. C.) II. 86, 171, 220.
Tydeman, (H. W.) I. 1, 8 enz.
Tydeman, (H. W. T.) I. 284. 24

Tydeman, (J. A. Th.) II. 260.
Tydeman, (J. W.) II. 86, 97, 252.
Tydeman, (M.) I. 7, 50, 53, 166 enz.. II. 15, 16, 172, 226, 227.
Tydeman, (M. F.) II. 87.
Tydeman, (M. M.) I. 240, II. 231, 256, 263, 275, 284 enz.
Tydeman, (M. W.) I. 136, 348, II. 263, 264, 274, 278.
Tydeman, (P. H.) II. 86, 171.
Tydeman, (S. Th.) I. 346, 350, II. 228, 275.
Tydeman, (W. L.) II. 231.
Tydeman, (Z. H. Th.) I. 8, 370, 384, II. 171, 226.

U.

Ugolino, I. 239.
Ulevelletjes, I. 29.
Ulpianus, I. 283, 286, 295, 300, 311, 312, 327, 371, 438.
Universiteits Vierschaar, I. 101, 125, 156.
Ursynen, I. 283.
Ususfruct, I. 95.
Utrechtsch Genootschap, (Prov.) II. 321.
Uurwerk, I. 238.

V.

Vaderlandsche Geschiedenis, I. 77, 82, 84, 249, 321, II. 27.
Vaderlijke macht, zie Patria potestas.
Vaders des Volks, I. 171, 194.
Vagevuur, II. 279.
Vaillant, (. .) I. 270, II. 141.
Valckenaer, (Jakob) II. 150.
Valckenaer, (Jan) Vriend van B. I. 414, II. 36, 83, 118, 128. Biedt B. een huis te Hillegom aan, II. 45, 51, 183. Civilist, II. 64. Sterft, II. 221.
Valckenaer, (L. C.) II. 82, 84.
Valerius Maximus, II. 305.
Varelen, (J. E. v.) II. 263, 297.
Veen, (Familie Van) II. 248.
Velzen, (Gerard van) I. 180, 196, 207, 212, 306.
Veluanus, (Anastasius) I. 64.
Verboden boek (De Wapenkreet), I. 146.
Vercingetorix, (Het woord) II. 327.
Verdraagzaamheid, I. 114.
Verkeerdheden in de talen, I. 17.
Verkiezing (tot zaligheid), I. 49.
Verlichting, (de nieuwe) I. 189, 318.
Verona, II. 339.
Verschuur, (Mr. J.) II. 39, 243, 244.
Verwer, (A.) I. 14, 18, 115, 369.
Verzen maken, I. 73, 85, 175, 182, 368, II. 165, 189, 202.
Vezin, (H. A.) I. 165, 172.
Villers, (C.) I. 267.
Vincentius Bellovacensis, I. 370, 372, 397, 400.
Vinkeles, (R.) I. 333, 367, 418.
Visscher [lees Visser], (J.) I. 356, 361.
Visscher, (L. G.) II. 251.
Vitringa, (L. J.) I. 98.
Vlaamsche Nijd, I. 154.
Vlamingen, I. 81.
Vloten, (J. van) II. 301.
Vollenhoven, (C.) I. 255, II. 6, 63, 67, 76, 133.
Volney, (C. F.) I. 354, 357.
Voltaire, (de) I. 251, 301, II. 307.
Volusius Mæcianus, (L.) II. 305.
Vonck, (C. W.) I. 394, 399.
Vondel, (J. v. d.) I. 114, II. 249, 260, 261, 297, 336.
Vonnis, I. 84.
Voogdijschap, I. 185, 207.

Voorda, (B.) I. 432, II. 7, 164, 166.
Voorst, (J. van) II. 75.
Vooroordeelen, I. 189.
Voorzienigheid, (Bijzondere) I. 65, 67.
Vorstenplicht, I. 204, 205.
Vossius, (G. J.) Rhetorica van, I. 15, 72.
Vossius, (Is.) I. 15.
Vredemakers, I. 156, 165 v.v., 174.
Vries, (A. de) I. 413, II. 287, 297.
Vries Abrz., (A. de) II. 302.
Vries, (Jo. de) Wil een Mengelwerk uitgeven, I. 167, 175, 198, 210. Geeft Vondel uit, I. 114. Gedicht van B. op hem, I. 155. Vriend van B., I. 198, 250, 364, 440, II. 57, 149, 157, 159; van H. W. T., II. 99, 107. Koopt B.'s Luchtreis, I. 286, 293, 316, ook zijn Winterbloemen, I. 324, 334. Bezorgt eene Vertaling van Homerus door Oosterdijk, I. 444. Geen groot taalkenner, II. 159. Over de uitgave van B's Geslachten der Naamwoorden, II. 165, 169.
Vriesland, I. 432.
Vrijheid, II. 313.
Vrijheid van wil ('s Menschen), I. 288, 296, II. 34, 65.
„Vrij schip, vrij goed," I. 152, 167, 177, 178, 191, 192, II. 303.
Vrolik, (Ger.) II. 127.
Vroom, I. 374.
Vrouw, (de) I. 185, 194, 203, 225, 398, 401.

W.

W, (de Letter) II. 81.
Wa, II. 139, 154.
Waarheid, I. 245, 249, 365, 382, 400, 411, II. 181.
Wachendorff, (C. A. van) I. 370, 379.
Wachendorff, (J. C. van) I. 370.
Wagenaar, (J.) Matth. XII: 43—45. I. 47. Leermeester van H. van Wijn, I. 77. Een reus, in vergelijking van andere Historieschrijvers, I. 80. Zijn misslagen, I. 82, 248, 321. Zijn gezag, I. 84, 330. Geprezen, I. 88, 103. Gelaakt, I. 103, 208. II. 337. Onder censure der Amst. Burgem.-kamer, I. 104, 120. Waar zijn nagelaten papieren zijn, I. 121.
Walewein, II. 230.
Wal, (G. de) I. 128.
Wall, (P. H. v. d.) II. 172.
Wallis, II. 219.
Wap, (J. J. F.) II. 264.
Wapen van Nederland, II. 179.
Wapens, I. 374.
Wassenbergh, (Ev.) I. 344, 425, II. 102, 220.
Water, (J. W. te) Acht Wagenaar hoog, I. 77, 80. Arminiaan, I. 80. Over Nederlandsche Spreekwoorden, I. 317. Ten opzigte van de Maatschappij der Nederl. Letterkunde, I. 338, II. 323. Aangaande v. d. Werff, II. 20. Bestuurder van 't Haagsch Genootschap, II. 75. Opuscula van Jablonski, II. 172.
Weber, (H. B.) 78, 93 v.v., 101, 102, 122, 123, 125.
Weckherlin, (F.) I. 393, 395.
Weiland, (P.) II. 138, 326.
Weiss, (A.) I. 244, II. 320.
Wenck, (K. F. C.) II. 101.
Wendisch, (Het) II. 218.
Wentapenjer. II. 71.

Westindische koloniën, I. 170, 183.
Westreenen, (W. H. J. Baron v.) II. 107.
Wetboeken, (Fransche) I. 248, 282, 287, 302.
Wetenschap, I. 72; zie Kennis.
Wette, (W. M. L. de) II. 19.
Wettige regering, I. 171, 205, 206, 231.
Wiel van Haamstede, (Het) I. 133, 154, 155, 178, 208, II. 272.
Wienhold, (Arn.) II. 74.
Wigeri, (E.) I. 127.
Wiggerts, (C.) I. 64.
Wijck, (B. H. C. C. v. d.) II. 321.
Wijn, (H. van) Zijn grootachting van Wagenaar, I. 77, 82. Over Hoekschen en Kabeljaauwschen, I. 37, 77, 79, 89. Roemt P. de Groot, I. 120. Verkleint de verdienste van Witte van Haamstede, I, 147, 155. Over den Hr. v. Putten en Strijen, I. 232. Zijn Avondstonden, I. 283. Wisselt brieven met H. W. T., I. 339, 342. Gevraagd over Oud-Duitsche Gedichten, II. 21. Lid van het Instituut, II. 128, 132, 139. Mede-Oprichter van de Maatschappij der Nederl. Letterkunde, II. 172.
Wijngaarden, (C. J. de Lange v.) II. 108.
Wijnpersse, (D. v. d.) I. 50, 52, 55, 318.
Wilhelmina, (Princes F. S.W.) I. 231.
Willem I van Holland, I. 72, 115.
Willem II, Roomsch Koning. II. 277.
Willem III (de Goede), I. 196, 208.
Willem I, (Prins) I. 109, II. 252. Vermoord, I. 83. 89, 107. Guillaume I, door P. J. Bitaubé, I. 106, 107, 357. Bracht Barnevelt in staatszaken, I. 109, II. 30, 252. Zijn portrait, I. 209, 232. II. 304. Volgens Kluit Opperheer der Nederlanden, I. 432. Stadhouder, hoofd van den staat, II. 115.
Willem II. (Prins) Te Amsterdam, I. 83, 119. Zwak, door Frederik Hendrik na te volgen, I, 113. Meer beklaagd, dan beschuldigd, II. 30.
Willem III, (Prins). Voedt Heinsius tot staatsman op. I. 109. Door J. de Witt gedwarsboomd, I. 110, 119. Verdedigd, misschien door zich zelven, II. 125.
Willem IV. (Prins) I. 111. 126, II. 251.
Willem V. (Prins) Ondersteunt B., I. 82. Zijn hof, I. 184. Zijne minderjarigheid, I. 202, 242, 244, II. 251, 320. Geleerd, maar geen vorst, I. 245. Verdacht, II. 100. Verdedigd, II. 85, 190. Lijkvers op hem door le Francq v. Berkhey, II. 85. Zijn leven door v. d. Aa; zie Aa (v. d.).
Willem I. (Koning) Ondersteunt B., I. 82, II. 11, 17, 36, 44, 152, 338. Verdedigd, II. 13, 17, 118. Houdt het Instituut aan, II. 50, 118. Belooft B. een Professoraat te Amsterdam, II. 148, 149, 151, 155, 159, 182. Richt een markiezaat van Heusden op, II. 178, Brief van B. aan Z. M., II. 178. 179. Over zijne regeering van 1813 tot 1816, II. 179. Over die van 1815 tot 1830, II. 290.

Willem II, (Koning) Prins van Oranje, II. 153.
Willmet, (J.) II. 101, 113, 114, 125.
Wiselius. (S. Iz.) Vriend van B., I. 414, II. 9. Vriend van H. W. T., I. 439. Heeft een wekelijksche bijeenkomst met B, over dogmatiek en exegese, II. 9, 21. Lid van 't Instituut, II. 128, 132, 135, 136. Vertaalt een betoog van Stilling (?), II. 166.
Wisselprotesten, II. 103, 118, 126.
Witsen Geysbeek, (P. G.) I. 153, 223.
Witt (Corn. de) bekent het crimen majestatis, I. 84, 90, 110, 120.
Witt. (Jan de) Lang bij het volk gehaat, I. 90. Was, in vergelijking van Barnevelt, een hals, I. 109, 119. Vexeerde Willem III, I. 110, 119. Zijn praalzucht, I. 110. Deed op de vloot te Texel niets bijzonders, I. 110. Zijne Memorie van suggestie, I. 111. Rekende, dom, op goede trouw, I. 112. Minder gevaarlijk dan Barnevelt, I. 119. Groot als Aristagoog, I. 119. Staats-souvereiniteit van hem afkomstig, I. 432. Vernietiging der proces-stukken van de de Witten, I. 111.
Witte molen, (De) II. 118, 126, 130.
Witte van Haamstede, I. 146, 232, II. 274, 338. Bastaardzoon van Floris V, I. 32, 147, 154, 178. Zijn wapen, I. 32, 155, 178, 208; zie Wiel v. Haamstede. Zijn Gemalin, I. 133. Over zijne echte geboorte, II. 269, 275, 277, 338; zie Carbasius en van Spaen.
Witte van Haamstede (van 1825), II. 278, 280.
Wittiaansche clique, I. 202.
Wodan, II. 324.
Wolfenbuttelsche Fragmenten; zie Fragmenten.
Wolff, (C.) I. 97, 326, II. 65.
Wolff, (. .) I. 59.
Wolstoncraft, (Mary) I. 203, 229.
Wolterbeek, (J. L.) II. 328.
Wonderen; zie Mirakelen.
Woordafleiding; zie Etymologie.
Wouters (W.) geeft de Geologie van B. uit, I. 323, 369, 375; ook de Luchtreis, I. 375, 387, 388, 405, 412.
Wyttenbach, (D.) I. 15, 400, II. 109, 143.

Z.

Zassen, (Het woord) II. 327.
Zedenleer, I. 299, 307, 308, 326.
Zeeoorlog, I. 168, 191.
Zeevaart, I. 191.
Zegefeest, I. 9.
Zegel der Staten Generaal, I. 90.
Zelfdenken, I. 188, 189.
Zendavesta, I. 291, 299, 311.
Zeeuwen, (De) I. 432.
Zestig (zijt gij 60?), II. 174, 188.
Zevecotius, (J.) II. 255.
Ziektegenezing, I. 151.
Ziel. De ziel geeft het ligchaam gedaante, I. 151, 152, 167, II. 302. Is meester over het ligchaam, II. 75.
Zien, wat dat is, II. 270.
Zimmerman, (E. A. W. v.) I. 141, 267, II. 302.
Zimmerman, (. .) I. 9.
Zinnelijke wereld, II. 187.
Zoen, verzoening. (Het woord) I. 238, II. 18.
Zoenleer, I. 60, 124, 164.

Zon, (Het woord) I. 238, II. 18.
Zonde, (Het woord) II. 7, 10.
Zondvloed, I. 274.
Zoon, (Het woord) I. 238.
Zopyrus, II. 127.
Zwaan (de zwaan van Luther), I. 42, 44.
Zwaan, (De Ridderorde van den) I. 378. Omgeeft de kroon van B's wapen. I. 31. Werd gedragen door de Heeren van Heusden, I. 32. Komt af van den Rhijnzwaan van Elius, I. 44. De Orde v. d. Zwaan in Frankrijk vernieuwd, I. 212. Kleefsche Orde, I. 231, II. 195. Van Wijn spreekt het verhaal v. d. Ridder m. d. Zwaan tegen, I. 283. Ridder van den Zwaan in de Amadis-romans, I. 362, 377. Van Spaen over de legende v. d. Zwanenridder, II. 109.
Zwaartekracht, I. 152, 167, 190. 304, 305.
Zwakkere (De) regeert den sterkere, I. 185, 194, 203, 204, 230,
Zwarte Dood, (De) II. 327.
Zwedenborg: zie Swedenborg.
Zweven, (Het woord) II. 327.
Zwinglius, I. 55.

De in den tekst opgenomen figuren vindt men I. 30. 149. 306. II. 58. 147. 204. 304. 340.

OPGAVE

DER

GEDICHTEN EN ANDERE WERKEN VAN BILDERDIJK IN DEZE BRIEFWISSELING GENOEMD.

(Zie nog de lijst zijner werken, I. 253.)

Achtste Maart in Londen, (De) I. 145.
Advocatie, (Schets van) I. 144, 209, 232, 233, 240, 244, 266, II. 315—320.
Affodillen, II. 2, 22, 24, 213, 291, 387, 405 bis.
Afscheid, I. 333, 334, 338, 361, 391, 441, 444. II. 2.
Afscheiding, (Oproep tot Kerkelijke) I. 404.
Albumblad voor H. W. Tydeman, I. 78, 87, II. 301.
Alphabeth, (De orde in het) I. 224, 238.
Antichrist, (De) I. 436, 437.
Antonides, II. 236, 238, 239, 240.
Arnold Beilart, I. 40.
Assenede, I. 10.
Astronomische Roman, zie Luchtreis.
Avondmaal, (Over het) I. 436.
Barbaz, (Over A. L.) I. 121.
Bastaardwoorden, (Over de) I. 223, 224.
Bath, I. 146. 161.
Betrachtingen bij het ziekbedde, I. 26, 164, 268, 280, 318, II. 214.
Biografie, (Mijne) ten verzoeke van een vriend. II. 71.
Bloedhond, II. 62.
Boekdrukkunst, (Betoog van de) II. 129, 146, 154, 162.
Borchtochtelijke Voldoening, (Over) I. 14.
Bosscha, (Aan) I. 158.
Buitenleven, (Het) I. 88, 89.
Buitenverblijf, (Mijn) I. 40.
Chalmers, II. 218.
Chrysostomus, (Redevoering v.) II. 264, 266 bis.
Christiern II, (Over) I. 225, 232.
Cid, (De) II. 159, 163, 174, 176, 190, 192, 193, 207.
Collatio legum Mos. et Rom., zie Edictum contra Manichæos.
Dargo, I. 398, 407, II. 103.
Dichtkunde en Welsprekendheid, zie „Hebben de" etc.
Dieren, (De) II. 202, 266.
Droom, I. 158.

Dichterlijke Geestdrift en dweeperij, (Over het onderscheid tusschen) I. 224.
Echt, (De) I. 387, 398.
Edictum contra Manichæos, I. 2, 7, 9, 15, 35, 130, 138, 141.
Eeuwige zaligheid als belooning van 's menschen vrije daden beschouwd, (Over de) II. 75.
Elius, I. 44, 283, 290, 295, 303, II. 109, 272, 339.
Emendationes et Observationes, I. 63, zie Observ.
Erfprinsesse van Oranje-Nassau, (Aan Hare Koninklijke Hoogheid Mevrouw de) I. 145.
Erfzonde, (Over de) I. 14, 21, 61, II. 9, 21, 24.
Floris V, I. 92, 199, 208, 211 v.v. 231, II. 209.
François, (Aan D.) I. 8.
Geboortegroet voor zijne Doorluchtige Hoogheid den Heere Erfprinse van Oranje en Nassau, I. 416.
Geboortsbestemming, (Mijn) I. 183.
Geestenwareld, (De) I. 291, 322, 338, 352, 349, 404, 405, 412, 415, 416, 444, II. 2, 28.
Geloof, (Over den aart van 't) I. 51.
Geluk, (Over het) I. 14.
Genoegen, (Het) II. 165.
Geologie, I. 268, 270, 277, 285, 301, 314, 316, 322, 333, 338, 341, 345 bis, 447, 348, 349, 365, 366, 387, 438, II. 70.
Gerard aan Machteld van Velzen, I. 306.
Geschiedenis des Vaderlands, eerst Gesch. v. Holland genaamd, I. 241. Voorstel van H. W. T. daarover aan B. na een gesprek in 1810, I. 241. waar J. D. Meijer bij tegenwoordig was, I. 263, 264, 320, 330. Prospectus, I. 241, 244, 248. om Brave veranderd, I. 263. Weinige verwachting die B. er van koestert, I. 249, 271, 285, 301, 302, 314, 331, II. 160. Het Berigt aan B. ter visie gezonden, I. 262, 266. Zwarigheid door Brave geopperd van wegen de boekenpolicie, I. 264. Waar bevonden, I. 255, 330. Het werk kon in 't Fransch geschreven en vertaald worden, I. 265, 321, 332. Of elders dan te Amsterdam uitgegeven, I. ibid. 161. H. W. T. spreekt over 't Berigt met den censor v. Raey, I. 270, 279. Oordeel van B. daarover, I. 271. De Inteekening geopend, I. 276. Tweede Berigt, I. 279, 285, 293, 301, 330. Kinker roemt den opgang van het plan, I. 301, 314. en zegt dat Brave eene inteekening weigerde, I. 314. B. meent dat de uitgave verboden is, I. 317. wat waar schijnt, I. 320. maar niet waar is, I. 330. H. W. T.'s troost over de mislukking, I. 321, 330, 337. Over de onkosten van de Berigten, I. 241, 262, 293, 321, 330, 332, 337, II. 127. B.'s weinige lust om de Historie te schrijven, I. 264, 285, 301, 332, 337. H. W. T. wenscht in 1813 op nieuw naar de Geschied. van Holland, I. 443. In 1815, II. 37, 105, 125, 127. In 1816, II. 196. Velen weldenkenden in Engeland en de Koloniën evenzoo, I. 443. II. 5, 37. B. wil ze nog wel schrijven, II. 1, 5. Maar niet te Amsterdam, liefst in Engeland, II. 2, 5. H. W. T. wil B. te Amsterdam voorlezingen doen houden en die drukken, II. 23. H. W. T. biedt B. aan,

de Lessen over de Gesch. d. Vaderl., door hem te Leiden gehouden, van hem te koopen, II. 236, 237. B. verkoopt ze, II. 237, 242. en zendt het Ms., II. 238. Zijn oordeel over zijne Historie van Holland, II. 238. Dat van H. W. T., II. 239. Over de uitgave van het boek, II. 238, 239, 240. Over de koopsom en de betaling, II. 236, 240, 241 v.v. Over de Voorafspraak van de Geschiedenis, II. 241, 242, 246, 247, 250. Immerzeel wil ze uitgeven nog bij het leven van B., II. 293, 297. Da Costa's opinie over die uitgave, II. 293, 297.
Geslachtlijst, I. 214, 332, 443, II. 10, 28, 103, 105, 145, 149, 156, 160, 164, 199, 200.
Gispingen, II. 218, 221.
God en de mensch, II. 165.
Godgeleerde en zedekundige Opstellen, II. 21, 49, 61, 74, 75, 179.
Hebben de Dichtkunst en Welsprekendheid verband met de Wijsbegeerte, II. 555, 257, 287.
Heerschappij van Christus op aarde, (Over de) I. 436, 437.
Hymnus aan Delos, I. 423.
Hinlópen, (Op J.) I. 134.
Hollands Verlossing, I. 234, 333, II. 31, 34.
Homerus' Ilias, 6e Boek, I 444, II. 2.
Hoogduitsch in onze taal zichtbaar, (Over de denkwijze onzer vaderen omtrent het) I. 224.
Hoop, (De) II. 38, 61, 62, 73, 96, 133, 142.
Huydecopers Proeve van Taal- en Dichtkunde, (Korte aanmerkingen op) II. 246, 248, 249, 258.
Huwelijk, (Het) I. 386.
Ibn Doreid, I. 170.
Institutione captatoria, (De) II. 36, 40, 63, 67.
Jezus' intrede in Jeruzalem, II. 267.
Kallimachus' Lofzangen, I. 132, 406.
Kennis, (Over den aart onzer) I. 51.
Koning v. Holland, (Aan Zijne Majesteit den) II. 86.
Koninklijke Weezen, (De) II. 66.
Kormak, I. 115.
Krekelzangen, II. 158, 221, 222, 224.
Krijgsdans, II. 7, 10, 39.
Krijgslied der verbonden legers, II. 10.
Kunst der Poëzy, (De) I. 222.
Legatis poenæ nomine, (De) II. 40.
Leydens ramp, (Op) I. 41.
Leydsche Weezen, (De) II. 228.
Letterfiguren, (De aart en beteekenis der) I. 224.
Levensgeschiedenis van Mr. W. Bilderdijk, (Eigen) II. 71.
Liedeboekjen, II. 10.
Liefde tot het Vaderland, (De) II. 158.
Luchtreis, I. 271, 279, 286, 320, 323, 333, 345, 347, 348, 366, 371, 379, 387, 405, 437.
Luzac, (Aan) II. 235.
Maan, (Aan de) II. 202.
Machine in 't Heldendicht, (De) I. 224.
Maerlant, I. 349, 397.
Magnetismus, (Over het) II. 61, 62, 74.
Memorie over het Tooneel, II. 305—313.
Mengelingen, I. 40, 89, 90, 92, 114, 164, 208.
Mengelingen en Fragmenten, I. 256.
Mengelpoëzy, I. 115, 121.
Mensch naar Pope, (De) I. 145

Minotaurus, II. 62.
Mirbel, (Brisseau) Exposition et défense de ma théorie de l'organisation végétale, publiée par Bilderdijk, I. 64, 69.
Mis, (De consecratie in de) II. 49.
Moedermaagd, (De) II. 201, 202.
Moord van den Hertog d'Enghien, (Op den) II. 48.
Moord van Woerden, (De) II. 11.
Najaarsbladen, I. 78, 115, 129, 183, 236, 324, 397.
Naklank, II. 246, 248.
Nalezingen, I. 404, II, 86, 155, 203, 226.
Napoleon, I. 181, 315, 444, II. 48.
Natuurrecht, (Over de gronden van 't) II. 213.
Navonkeling, II. 228.
Nero, I. 444.
Nieuwe Mengelingen, I. 10, 14, 41, 61, 64, 164, 396, 406.
Nieuwe Oprakeling, II. 228.
Nieuwe Uitspruitsels, II. 201, 202.
Nieuwe Vermaking, II. 274, 275, 276, 279.
Observatiën, (Rechtsgeleerde) I. 386.
Observationes et Emendationes, I. 15, 35, 63, 64, 373.
Ode, I. 121.
Odilde, I. 317, 318.
Odyssea van Homerus, Elfde Boek, I. 236.
Oldenbarneveld, (Op) I. 90.
Ondergang der eerste Wareld, (De) I. 218, 224, 228, 237, 351, II. 105, 176, 199, 218, 266.
Onderscheid tusschen dichterlijke geestdrift en dweeperij, (Over het) I. 224, 322.
Onderscheid tusschen rechtvaardigmaking en heiligmaking, (Over het) I. 51.
Onsterfelijkheid, (Over de) I. 14.
Openbaring en Daniël, (Aanteekeningen over de) II. 62, 74.
Opvoeding, I. 238.
Opwekkingen, II. 53, 62.
Oranjes wond, II. 110, 120.
Oranjezucht, (Vaderlandsche) I. 145, 158, 416, II. 85.
Ovidius' gedaante-verwisselingen, (Navolging van) II. 248, 250, 260, 261.
Pestel, Gedachtenis-rede, I. 280, 317, 318, 324, 334, 338, 358, II. 99, 124, 130, 141.
Poëzy, 4e deel, I. 8, 63, 79.
Prosodie, I. 238.
Protestestant aan zijne Mede-Protestanten, (Een) II. 173, 176.
Rau, (Op den dood van S. F. J.) I. 41.
Recensie van Boonzaijers Teuthonista, I. 428.
Reinaert den Vos, I. (Over) 396, 407, 413.
Rotsgalmen, II. 226.
Sage ten Broek, in antwoord op zijn Openbaren Brief, (Aan den Heere J. G. le) II. 269, 270, 272.
Schemerschijn, II. 248.
Schimmelpenninck, (Aan R. J.) I. 92.
Sebastianisten in Portugal, (Over de) I. 251.
Spreuken en voorbeelden van Muslih Eddin Sadi, II. 236.
Standverwisseling, II. 96.
Steenhauer, (Aan C.) II. 240.
Taal, (Analysis der Hollandsche) I. 20, 28, 238, 301, 332.
Taal, (Geschiedenis der Hollandsche) I. 338, 339, II. 195, 200-445.
Taal, (Memorie over de handhaving der Hollandsche) I. 256.

Taal, (Over onze tegenwoordige onkunde in de Hollandsche) I. 249.
Taal- en Dichtkunst, (Lessen over de Nederlandsche) I. 445.
Taalkundig Weekblad, II. 194, 199.
Teekenen der Tijden, II. 74.
Terminologie van Recht en Praktijk, I. 285, 294, 302.
Toewijding der nagelaten Dichtwerken van Jonkvrouwe de Lannoy, I. 145.
Treurspelen, I. 115, 235, 397.
Tydeman, (M.) I. 236, 346, II. 226 bis, 227.
Tydeman, (Aan Mr. M.) II. 228.
Uitzicht op mijn dood, II. 235, 253 v. v., 257, 329.
Ulpianus, (Over) I. 286, 295, 301, 327, 371.
Vaderlandsche Uitboezemingen, II. 56, 66, 97, 103, 110, 127, 133, 158, 164.
Vaderlijke Bruiloftsvermaning, I. 129.
Vergaan, ('t) II. 202.
Verhandeling over het Treurspel, I. 355.
Verhandeling over de Geslachten der Naamwoorden, I. 15, 17, 238, 301, 381, 382, II. 1.
Verhandelingen, Ziel-, Zede- en Rechtsleer betreffende, I. 43, 241, (?) II. 213, 222, 225.
Verjaardage van mijne Egade, (Ten) I. 404, II. 203.
Verlustiging, II. 92.
Verscheidenheden, (Taal- en Dichtkundige) I. 322, II. 218, 220.
Verschijning, (De) I. 158, II. 303.
Verspreide Gedichten, II. 228.
Verstand, (Van h. menschelijk) I. 43.
Vertalen, (Over het) I. 224.
Vertaling der Fransche Codes, I. 243, 245, 248.
Vertrouwen, II. 221.
Vloek, (De) II. 277.
Voorlezingen, I. 224, 434.
Voorzienigheid, (Over de Bijzondere) I. 14.
Vorsten-verbond, II. 193.
Vries, (Aan Jer. de) I. 155.
Waarachtig goed, (Het) I. 291.
Wapenkreet, I. 146, 153, 161, 163, 169, 182, II. 39, 71.
Werff, (Op v. d.) II. 20.
Willem Frederik, koning der Nederlanden, II. 39.
Willem van Holland, I. 115.
Willem V, (Lijkvers op) II. 85.
Winterbloemen, I. 236, 238, 314, 324, 333, 334, 346, 349, 352, 354, 397, 441, 444.
Wit en Rood, II. 38, 202.
Zegefeest, I. 9.
Ziekte der Geleerden, I. 9, 76, 91, 317, 318, II. 111.
Zucht naar 't Vaderland, II, 2, 22, 24.

OPGAVE

DER GEDICHTEN VAN MEVROUW **BILDERDIJK**, IN DEZE BRIEFWISSELING GENOEMD.

Algiers, (Tocht tegen) II. 192.
Elfride, I. 71, 115.
Feestzang, II. 39.
François, (Aan D.) I. 8.
Guinoseau, (Aan) II. 39.
Hoop, (De) II. 38, 49, 154.
Huwelijk, (Het) I. 334.
Jezus' Lijden, II. 231.
Kindergedichten, I. 350, 361, 392, 395, 397, 443, II. 7.
Nieuwe Gedichten, II. 274, 275.
Poezij, I. 334.

Portrait, (Het) II. 200.
Ralowsburg, II. 141, 142.
Rouwzangen, I. 8. (436.
Ruyter voor Messina, (De) I.
Serafine, I. 436, 440, II. 38, 123, 144, 147, 325.
Schrijf- en roemzucht der vrouwen, II. 176.
Treurspelen, I. 407.
Vaderlandsche Uitboezemingen, II. 127.
Wit en Rood, I. 155, 440, II. 141.

OPGAVE

DER WERKEN VAN PROF. H. W. TYDEMAN, IN DEZE BRIEFWISSELING GENOEMD.

Aanteekeningen bij de Geschiedenis des Vaderlands van Mr. W. Bilderdijk, 1834 enz., II. 71.
BILDERDIJK, (Over Mr. WILLEM) II. 329—339.
Boekdrukkunst (Over de uitvinding der) (met J. H. Lotze), 1815. II. 129.
Briefwisseling van eenige Regtsgeleerden over de aanstaande Nederlandsche Wetgeving, 1814. II. 23, 33, 104.
Consideratiën over de punten van overweging betrekkelijk het Academisch Onderwijs, 1828, II. 234, 235.
Dissertatio de Rebus judicatis non rescindendis, 1799, I. 1, 2, 3, 4 vv., 36 vv.
Epistola ad Hugonem (niet gedrukt), I. 327.
Hoeksche en Kabeljauwsche twisten, (Prijsverhandeling over de) 1814, I. 37, 40, 48, 74, 77, 89, 325, 362, II. 25.
Kolksluizen, (Over de uitvinding der) 1807, I. 41, 45, 50, 78, 93.
Marcet (Mevr.) Grondbeginselen van Staathuishoudkunde. Uit het Engelsch, 1825. II. 229, 328.
Mengelwerk, (Regtsgeleerd) 1811, I. 167, 172, 173, 240, 264, 266, 271, 298, 310, 325, 334, 349.
Mnemosyne, 1817—1831, I. 372 enz., II. 98 enz.
Oratio De eo quod nimium est in studio Juris Romani, 1802. I. 1, 2.
Oratio de Jure Romano Justinianeo, per benignam Dei providentiam, ad salutem generis humani opportune instaurato. 1803. I. 1.
Overzigt der Geschiedenis der Wetgeving en Regtsgeleerdheid in Nederland, 1813. I. 267, 281, 337, 362, 399, 416—423, 426, 428, 431—434.
Remediis civitatis agricolæ bello afflictæ, (De) 1810. II. 6, 7, 8.
Schlözer, (A. L. v.) Theorie der Statistiek of Staatkunde, naar het Hoogduitsch. 1807. I. 1, 2, 3.
Senior, (N. W.) Grondbeginselen der Staathuishoudkunde, uit het Fransch. 1839. II. 229, 328.
Tanchelijn of Tanchelm, (Over) 181. I. 362, II. 8.
Tijdschrift, (Regtsgeleerd) (nooit verschenen.) II 104, 139.
Vezin, (H. A.) Geschiedenis van het straf- en doodregt van het gelukkig eiland Teneriffe. Uit het Hoogduitsch, 1809. I. 165, 172.
Weber (C. R. D.) en Martin, (H. B.) over Proceskosten, uit het Hoogduitsch, 1808. I. 78, 93—102, 122—128.

DRUKFOUTEN.

Deel I, blz. 110, r. 2. vereeren, lees: vexeeren.
„ „ 177, r. 4 v. o. omdat, lees: opdat.
„ „ 191, r. 12. in welk, lees: en welk.
„ „ 290, r. 19. Gowes, lees: Görres. (Noot 1 vervalle).
„ „ 336, r. 11 v. o. onderhouden, lees: onder handen.
„ „ 414, r. 4. alleen, lees: alieen.
Deel II, „ 34, r. 4. gesuiverde, lees: gesuiveerde.
„ „ 229, r. 6 v. o. Senior, lees: Mevr. Marcet.
„ „ 252, r. 3. radoreeten, lees: radoteeren.
„ „ 323, r. 1 v. o. Choiseul Gonther, lees: Ch. Gouffier.

C. C. L. B.

UNIVERSITY OF MICHIGAN
3 9015 03012 3205